

Державний комітет архівів України
Український державний науково-дослідний інститут архівної справи
та документознавства

ПАМ'ЯТКИ MONUMENTS

**Епістолярна спадщина
Івана Огієсенка
(митрополита Іларіона)
(1907–1968)**

Том другий
Second volum

Київ 2001

Редакційна колегія:

Ляхоцький В.П. (головний редактор),
Матяш І.Б. (заступник головного редактора),
Федорова Л.М. (відповідальний секретар),
Гирич І.Б., Гурбова Л.В., Денисенко А.В., Дубровіна Л.А.,
Кульчицький С.В., Лозицький В.С., Новохатський К.Є.,
Пельц Д.І., Пиріг Р.Я., Сохань П.С., Чижко В.С.

Редакційна рада:

Анохіна Л.С., Гайова О.В., Заїка Л.Я., Крест'янников В.В.,
Кукоба К.І., Огорокова Л.І., Чвань Т.В.

Упорядники тому:

Ляхоцький В.П., Московченко Н.П., Преловська І.М.,

*Рекомендовано до друку Вченою радою Українського державного
науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства*

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу УДНДІАСД забороняється
При передруку публікацій посилання на «Пам'ятки» обов'язкове

Упорядники адресують слова вдячності за сприяння у підготовці збірника

протопресвітеру УПЦК Тимофію Міненку та його дружині Анастасії Міненко, директору
ЦДАЛ України Діані Пельц, завідуючій сектором релігієзнавства ЦДАЛ України Оксані Гайовій,
директору КПМДА Сергію Борисевичу, заступнику головного редактора журналу «Архіви
України» Людмилі Васько, завідуючій Науково-довідкової бібліотеки ЦДА України
Галині Порохнюк, директору ЦЛМРД ЦДА України Еммі Петренко, директору бібліотеки фундації
ім. О. Ольжича Олександрю Кучеруку

- © Український державний науково-дослідний інститут
- © архівної справи та документознавства, 2001
- © Ляхоцький В.П., Московченко Н.П., Преловська І.М.,
- © упорядники, 2001
- © Ляхоцький В.П., передмова, 2001
- © Московченко Н.П., Преловська І.М., археографічна
передмова, 2001

ОБОРОНЕЦЬ ДУХОВНОСТІ НАЦІЇ

«В своїх листах завжди обмежуюсь на конче необхідне... Правда, часом таки доводилось давати волю своїм почуттям і писати довгі щирі листи...»

І. Огіснко¹

Оновлення проблематики історичних досліджень на межі Х-XXI ст. відбувається надзвичайно швидкими темпами. Ще зовсім недавно до «останнього слова» належав аналіз масових явищ і особливо – масових ментальностей, що давало надію на значно глибше, ніж раніше, усвідомлення минулого. І хоча важливість подібного підходу навіть сьогодні не береться під сумнів, йому все частіше протистоять дослідження унікальних феноменів, усього індивідуального й неповторного. Поглиблюється процес відмови від універсальних схем макроісторії, зосередження уваги на категоріях мікроісторії – біографії людини, історії родини, міжособових відносин тощо. При цьому відбувається не просто заміна макроісторичних спільнот (держава, економіка, етнос, нація) мікроспільнотами (громада, сім'я, особистість) як об'єкта студіювання, але зміна самого принципу вивчення тих і інших. Однак зменшення «фокусної відстані» дослідницького об'єктиву не призводить до втрати певного кола явищ – розгляду індивідуума не взагалі, не його узагальненого статусу, а конкретної людини з її неповторними біографічними особливостями і специфікою соціальних контактів, родинних зв'язків, залежностей, які склалися, з усіма притаманними їй устремліннями, пристрастями, прихильностями, з урахуванням конкретних дій у різних ситуаціях, не забуваючи при цьому про доступну їй (у тих чи інших межах) свободу волевиявлення. На думку істориків, прихильників зазначеного напрямку, такий підхід сприяє розкриттю існуючих у індивідуума поведінкових альтернатив, виявленню його особистісного вибору, мотивів цього вибору, результатів. Саме повнота подібних мікроданих дозволяє конкретно прослідкувати й зміни, які відбуваються в особистості, і зв'язок таких змін із навколишнім соціальним середовищем, і, зрештою, визначити місце особистості в історичних процесах. Подібний шлях – напрям до з'ясування відношення конкретної постаті до політичного устрою, Церкви, до суспільних цінностей, до ментальних стереотипів, зокрема ступеня та форми залежності від них або ж спроб піднятися над ними. При цьому особливе значення надається розкриттю спектра соціальних можливостей, які існували в конкретній історичній відтинку часу в даній особистості або групі індивідуумів. У результаті створюється база для об'єктивної оповіді про конкретних людей, в якій певною мірою відображається соціальне середовище, в якому вони знаходилися.

Головна відмінність мікроісторії – не у вузьколокальних рамках аналізу, а в значному збільшенні кількості підданих аналізу «параметрів» поведінки людини. Об'єкт мікроісторії специфічний не лише своєю неповторністю, але й особливо багатим змістовим наповненням. Мікроісторія в цьому сенсі є не «розглядом дрібниць», але засобом отримання знань про індивідуальне й унікальне, включаючи як інтерпретацію існуючих уявлень, так і спосіб соціокультурної репрезентації окремо взятого явища або процесу.

Водночас зменшення масштабу досліджуваних об'єктів допомагає історикам конкретно розповісти про них. У результаті історичний виклад не перетворюється на цілковиту рефлексію досліджуваного суб'єкта, в полі зору опиняється і сам суб'єкт, підданий пізнанню. Усе це, між тим, не означає «автоматичного» подолання в мікроісторичному наративі труднощів поєднання викладу про діяння індивідууму та унікальних політичних подій, з одного боку, і з характеристикою макропроцесів, з іншого. У подальшому поєднанні – гарантія від негативного результату у вивченні тільки повторювального і знеособленого або ж

аналізу одного лише унікального та єдиного. Задля підтвердження такої думки зішлемося на висновок, зроблений відомим російським ученим Г. Крабе. «Наука про суспільство..., – пише він, – суціль опиняється перед вибором – відмовитися від спроб поєднання наукового пізнання і реального, поточного і хиткого повсякденного життя в якості його об'єкта... або ж нащупувати все ж таки можливість їх поєднання, неминуче жертвуючи при цьому цілісністю наукового пізнання...»². У дослідженнях «індивідуума в його неповторності», з одного боку, і «розгляді об'єктів, що пізнаються в їх ряду» (і неповторюваності) – з іншого, криється, по суті, класична апорія, розв'язання якої – завдання сучасної історичної науки.

***

Виходячи з постулату, що доля людини – мікросвіт, а біографістика – мікроісторія суспільства, біографи, джерелознавці, археографи, історики надають значної уваги виявленню й дослідженню документів особового походження, історичних джерел, створених окремими особами з службовою чи приватною метою³. Їхня цінність полягає в тому, що вони не тільки відображають ті чи інші явища суспільних відносин, а й відбивають особисту позицію авторів, їхній світогляд, сприйняття ними подій. Серед джерел особового походження, крім подорожніх записок, мемуарів, щоденників, автобіографій, чільне місце посідає епістолярій – неоціненне джерело біографічних досліджень. Його виняткова цінність – не лише в надзвичайній фактологічній насиченості, насамперед у тому, що лист часто виступав співрозмовником автора, в ньому якнайповніше відбито широкий спектр індивідуальних, притаманних тільки цій особистості, рис, характер людини, спосіб життя, мислення, оцінка ним окремих суспільних явищ. Лист є найбільш автентичним відбитком внутрішнього діалогу автора з власним «я», багатим на подієвий ряд про перипетії особистого життя, людські взаємини, характерним для епохи, в якій судилося жити автору та його поколінню. 1. Паперко підкреслює, що листування – це прозорий і протейчий жанр, який відображає норми культури своєї епохи⁴. Історична ж дистанція, або «культурна пауза», яка віддаляє дослідника від часу написання листа, дозволяє науковцям об'єктивно проаналізувати «відстояні» в часі тексти, факти, процеси.

Сповідуючи основоположні засади нового, мікроісторичного напрямку науки, упорядники цього видання поставили за мету виявити розпорошений у багатьох архівних фондах, у рукописних відділах бібліотек, в особистих зібраннях, творах друку як в Україні, так і за кордоном, корпус епістолярію, який належить перу знаної у слов'янському світі особистості, митрополиту Іларіону, Івану Івановичу Огієнку (1882-1972), ієрарху Української православної церкви, перекладачу українською мовою Святого Письма, відомому вченому, педагогу, публіцисту, архівно-книго- та бібліотекознавцю, бібліографу та бібліофілу, визначному державотворцю доби Директорії, а також уряду УНР в екзилі, громадському діячу, поету, редактору і меценату-видавцю. професору. Основні віхи та напрями його діяльності й творчості вже викладені в докладних публікаціях Богдана Андрусишина, Сергія Болтівця, Людмили Бондарчук, Андрія Бурячка. Ігоря Гирича, Олександра Завальнюка, Володимира Качкана, Анатолія Колодного, Василя Майбороди, Алли Марушкевич, Віталія Мацька, Тимофія Міненка, Олександр Мороз, Юрія Мулика-Луцика, Опанаса (Афанасія) Нестеренка, Федора Онофрійчука, Олексія Опанасюка, Олени Опанасюк, Надії Павловської, Федора Погребенника, Свгенії Сохацької, Дмитра Степовика, Миколи Тимошика, Зиновія Тіменика, Ірини Тюрменко, Людмили Филипович, Степана Ярмуся та багатьох інших.

Однак є нагальна потреба в подальшому дослідженні досі малознаних (або тих, що залишилися поза межею осягнення) численних граней та аспектів його наукової, педагогічної, книгознавчої, літературної та літературознавчої спадщини, діяльності в лоні Церкви, на громадській ниві тощо.

Іван Огієнко певною мірою лишається загадкою для нас і як особистість. Еклектичні відомості, джерелом яких є, насамперед, спогади й листування, свідчать про деяку суперечливість його натури, емоційне багатство, слабкості, звички, нахили, з них дізнаємося про феноменальну пам'ять цієї людини. Проте, поза увагою залишаються спонукальні мотиви тих чи інших вчинків і дій І. Огієнка, лабораторія його творчості й діяльності, витоки навичок, хисту, фаховості. З цьо-

го приводу слід нагадати: на важливість подібних досліджень наголошував ще в 70-ті рр. ХХ ст. відомий історик Української православної церкви в Канаді, учень і колега первоієрарха Української греко-православної церкви в Канаді, доктор теології, професор Ю. Мулик-Луцик. «Досліджувати «науково» життя, діяльність і творчість митрополита Іларіона, досліджувати «формально» – це замало, – застерігав він. – Постать його треба знати і творчість його треба відчути серцем і душею. Бо діяв він і творив не механічно: він, сказати б його власним стилем, «горів» вогнем духу свого. І тому-то майбутні дослідники, що матимуть тільки його твори, не знаючи автопсії його живої постаті, не завжди зможуть сягнути до дна їхньої істоти»⁵.

Зважаючи на подібне застереження, окреслимо кілька штрихів до портрета персонажа, духом і словом якого пронизаний пропонований увазі читача том.

Усе життя Івана Огієнка було тією чи іншою мірою протистоянням життєвим труднощам, в подоланні яких визначну роль відігравали приналежність до великого і малого соціуму – етнічної групи і соціального прошарку, свідоме прийняття певної соціальної ролі, застосування досвіду, набутого в сім'ї, школі, університеті тощо. Він – яскравий представник українського народу, що породив його, виплекав, наділив пасіонарною силою лідера, харизмою ведучого. Саме тому І. Огієнко завжди відчував себе часткою українського народу, служив йому вірою і правдою, хоч у які скрутні умови не ставило його життя,

Іван Огієнко мав напрочуд високий рівень когнітивного оцінювання життєвих ситуацій, тобто оцінки особливостей ситуації, виявлення негативних та позитивних її аспектів, з'ясування смислу і значення того, що відбувається в суспільстві, на життєвому шляху. Вирішення проблем, що поставали перед ним, засвідчують видатні здібності й можливості І. Огієнка, його потужні функціонально-енергетичні резерви. Саме високий рівень когнітивного оцінювання, його гнучкість, здатність з різних точок зору розглядати важкі ситуації і застосовувати прийоми переоцінки дозволили йому здійснювати в конкретних ситуаціях правильний вибір стратегії у подоланні перешкод. Проведені нами дослідження засвідчили належність ученого до особистостей, які віддають перевагу конструктивно перетворювальним стратегіям, наділених оптимістичним світоглядом, стійкою позитивною самооцінкою, реалістичним підходом до життя і високою мотивацією. Його особистість можна без вагань віднести до типу так званих інтерналів, конструктивно долаючих, активних фігур, які сприймають важкі проблеми в сукупності їх позитивних і негативних аспектів, у зв'язках з іншими подіями. Невизначеність умов існування Огієнка в певні періоди життя стимулювала його до пошуку нової необхідної інформації, ситуації. Тут доречно було б відзначити по відношенню до даної, так би мовити, долаючої персони, таку притаманну йому рису, як сензитивність – підвищену чутливість до непомітних особливостей ситуацій, до віддалених асоціацій, які допомагали йому долати труднощі, а також наполегливість, яка проявлялася в Огієнка при цьому. Упевнений у своїй небуденній земній місії, у своїх можливостях контролювати негативні події, він сприймав світ як джерело «викликів», як можливість випробовувати власні сили. Невдачі бентежили нашого героя, але не знижували його самооцінки. Будь-яку інформацію він використовував для визначення або зміни напряму розв'язання проблеми. З юних літ, рано ставши на самостійний шлях. І. Огієнко виробив у собі стійкість до стресів, що дозволило йому зберегти на багато років високий тонус, життєстійкість, творче довголіття. Його негасиме «цвітіння духу» відзначали численні сучасники. Їм імпонував громадський темперамент особистості, найпомітніший під час виголошення промов, курсів лекцій, послань, звернень тощо, в навчальних аудиторіях, на різних за масштабом зібраннях, засіданнях, зборах, на Соборах, мітингах, у храмах, на радіо і т. д. Вони, як правило, сприймалися більшістю їх учасників з палкою зацікавленістю й вірою. Свідки подібних акцій мали нагоду спостерігати як Огієнко-оратор запалювався, вибухав – схвильовано і захоплююче, з яскравою публіцистичністю, із вражаюче досконалим знанням предмета, переконливо будував виклади, спрямовуючи при цьому в зал гіпнотизуючий, випробовуючий, вимогливий погляд, і кожен, на кому він зупинявся, відчував нездоланну могутність переконання промовця в тому, про що йшлося, велич його натури. Сила його впливу на людей, авторитет були надзвичайними. Для прикладу згадаємо кілька епізодів з життя «зрілого» Огієнка.

Початок травня 1918 р. Чергове засідання Ради професорів (нинішньої Вченої ради) Українського народного університету в Києві. На ньому вирішувалася доля ректора Івана Ганицького, який після повалення Української Центральної Ради відмовився від посади на користь голови

скасованої УЦР Михайла Грушевського. Справу було майже вирішено. Але промова Івана Огієнка внесла несподівані зміни. Рада обмежилася наданням М. Грушевському лише статусу «почесного». А незадовго до вказаного засідання професорського-викладацький склад надав право організації Кам'янець-Подільського державного українського університету (спочатку як філії Українського народного університету, згодом, відповідно до указу гетьмана Павла Скоропадського, самостійного вищого навчального закладу Української Держави) не Олександрю Грушевському, як одному з кандидатів, а Іванові Огієнку.

Сила магнетизму переконаності Івана Огієнка яскраво виявилася і у вирішальній, травневій 1920 р., його розмові як головноуповноваженого міністра УНР з головою Директорії УНР, Головним Отаманом Симомом Петлюрою, що здавалося, була приречена на негативний результат ще до початку. Роздратовано розпочавши розмову з невдоволення діяльністю представника уряду на теренах УНР за часів відсутності на них вищого державного керівництва, яке перебувало в Польщі, Симон Васильович завершив її цілковитою прихильністю до професора-урядовця, яку проніс, відверто й відкрито її засвідчуючи (як видно з документів), до останніх днів свого життя.

Можливо, подібні явища мали місце тому, що І. Огієнко не формально, а на високому енергетичному рівні сприймав Боже вчення, викладене у Святому Письмі, знайомому йому ще з дитинства. Інтерес до цього джерела був значним і постійним. Воно притягувало його неймовірною духовною силою, звідси він черпав мудрість, орієнтири життя, насагу творчості й діяльності. Дослідження, початок якого сягає 1919 р., тлумачення Біблійних текстів – одне з постійних занять «свідомого» вченого і діяча, один із шляхів інтелектуально-морального пізнання сутності життя. Професор, далекий від побутового розуміння текстів Святого Письма, був переконаний, що мова Біблії – мова іносказання, беззастережно вірив у правдивість Старозаповітних і Ново-заповітних текстів.

Багатолітня праця над перекладом Святого Письма – подиву гідний духовний і громадянський подвиг вченого та ієрарха Православної Церкви. Духовний, адже його здійснення потребувало не тільки досконалого знання старосєврейської, української та інших мов, але й ретельного дослідження тисяч творів, присвячених одному з найвизначніших пам'ятників духовності, порівняльного аналізу різних видань Біблії, Громадянський подвиг виявився в відповідальності, взятій на себе перекладачем, перед Богом і народом, заради якого здійснив цю багатолітню, титанічну працю, даруючи йому слово Боже рідною мовою.

Особливе місце в житті Івана Огієнка займав поет Тарас Шевченко. Біблійні мотиви у його творчості, віршований переклад псалмів, поеми «Неофіти», «Марія» – все це свідчить про глибину християнської віри українського Пророка. Огієнко простежував збіжність інтересів з ним у прочитанні Святого Письма, у відчутті поезії, у присвяченні життя боротьбі за свободу народу. Думається, у ставленні до Святого Письма вони були на диво схожі. З юних літ все, що було пов'язано з Шевченковим ім'ям, стало для Огієнка священним. Чи не цим пояснюється значне місце шевченкіани в творчій і видавничій спадщині вченого-ієрарха, особливо в канадській період життя? Широковідомими є твори вченого «Релігійність Тараса Шевченка»⁶, «Перше видання революційних віршів Тараса Шевченка»⁷. «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови»⁸. Їм обом був близьким епічний ряд Біблійних текстів.

Іван Огієнко завжди прагнув до істини. Його допитливість не визнавала перепочинку, обмежень, заборон. У пошуках істини, «початку всіх початків», він ішов від пізнання простого, по ньому проходив довгий шлях до глибокого осмислення вселенських духовних явищ, іноді важких для розуміння й усвідомлення. Себе ж він справедливо вважав носієм Божого вчення на Землі, при цьому сповідуючи ідеї гуманізму в суспільстві. У глибокій старості помирав умиротвореним від того, що не порушив, не відступив від канонів і догматів церкви. Він докладав багато зусиль для всебічного удосконалення людини, досягнення нею найвищих щаблів духовного злету, не лише теоретизував на цю тему, а прагнув бути в усьому прикладом для вихованців, прихожан, оточуючих, суспільства загалом. Задля цього працював від пробудження до глибокої ночі, не дозволяючи собі, особливо під час архіпастирського служіння, жодних відпусток.

У власне, людське удосконалення, вкладав весь інтелект і духовні сили. Прагнув, щоб кожна його дія подобалася людям, була для них зрозумілою і корисною. І постійно при цьому був не-за івовлений собою. До останнього дня життя Блаженнішого митрополита гнітило почуття

не здійсненого, не реалізованого, того, що був зобов'язаний зробити. Не використані сповна можливості земного буття в кожній з галузей застосування сил – такий суворий присуд виніс собі національний діяч. І в цьому – нічого дивного. Він, людина величі, якнайскромніше поціновує зроблене. Ми ж, аналізуючи причини цього, приходимо до висновку, що основна з них і найголовніша – відірваність від Батьківщини. Усе його життя було схожим на вир. Жив від ідеї до ідеї, що народжувалися у ході реалізації попередньої. Кожна нова давала приплив енергії. «Часу мало, у мене дуже мало часу», – безперестанно повторював він учням. Тому постійно поспішав, перебуваючи в стані дерзання. Працелюбство і вимогливість до себе були у нього справді невичерпними. Результат – велетенська спадщина, досліджувати яку – не одному поколінню вчених. Мрію, виплекану ще в дитинстві, – принести якомога більше користі своєму народові, – Огієнко здійснював усе життя. Зроблене ним, людиною воістину богатирської духовної сили, невіддільне від його позицій, позначене його світосприйняттям, натурою, характером, відчуттям шаленого бажання жити і творити з широко розправленими крилами. Суд громадської думки давно визнав незаперечність внеску Івана Огієнка (митрополита Іларіона) в розвій національної культури. Але чи можна вирахувати з математичною точністю доробок цієї постаті в арсеналі духовних цінностей нашого народу? Яким чином виміряти значення хоча б мізерної частки його спадщини – підручників з рідної мови, які прищеплювали дітям не одного покоління основи культури й гуманістичної моралі, допомагали підростаючому поколінню вільно й всебічно зростати, вчили грамотному читанню і письму, готували до серйозної роботи в житті? Вірогідно оцінити зроблене ним – поки що неможливо. Але зрозуміле одне: внесок І. Огієнка до скарбниці духовних надбань нації, слов'янського світу, народів планети – безумовний.

Не викликає сумніву й те, що він із плеяди богатирів духу, про яких належить знати і завжди пам'ятати нащадкам, адже вони продовжують жити серед нас і працювати на сучасність і майбуття.

Щодо суду майбутнього, то доречно навести вірш Василя Симоненка:

Навіщо метушитися? Для чого
Обстоювати Власну правоту,
Хвалить свої діяння і дороги.
Виправдовувать мотиви і мету?
Здається, наче просимо пощади
В історії, що горда і німа, –
Вона ж, однак, без вашої поради
Вам вирок винесе сама.

* * *

Сучасне покоління ще далеке від досягнення вичерпного портрета Івана Огієнка, всебічного відтворення його образу. Та й навряд чи на даному етапі це реально. Велич зробленого ним є суттю його життя і тим фактом, який мимоволі «тисне» на дослідника. Той же, хто бачить у ньому живого, не «забронзовілого» співвітчизника, з притаманними кожній людині слабкостями і роздвоєнням власного я, у своєму прагненні максимально олюднити героя, наповнити його життя побутовими дрібницями і «гріхами» не застрахований від певних хиб, спокуси віднайдення різного роду «полунички», яка привабила б увагу читача. Важка це справа. Невдячна, але неминуча. Мусимо і ми долучитися до неї.

Іван Огієнко був карооким брюнетом середнього росту. Надзвичайно життєлюбним, азартним і заповзятливим. Відзначався непосидючістю, мав виразне обличчя та насторожений погляд, що нерідко надавав йому серйозності, багатозначності, солідності. Невимушеним був лише зі «своїми». Матінка навчила відчувати чарівність і красу природи, чути й розуміти її живий голос, прищепила любов до сільського затишку, потяг до якого не залишав його протягом усіх наступних літ. Квіти – невід'ємний елемент життя його родини, як і пісня. Найбільше захоплення викликали світанки, народження дня, прохолода ранку. Спеку оминав. Завжди ховався від неї в затінку. Любив босоніж пройти по росі, відчути свіжість весняної зелені, пробудження життя... Він так і не зрозумів великого міста. Водночас любив Київ, alma mater – Університет св. Володимира. Робив

усе, щоб назавжди зв'язати з ним своє життя. Соціальний буревій завадив його планам і, якщо говорити відверто, не кожен із колег по університету бажав бачити Огієнка в своїх лавах, вважаючи його науково незрілим. Це стало особливо відчутним після від'їзду до Петрограда його вчителя – проф. В. Перетца.

Любив гостей, радо вів з ними довгі розмови, щоб «розслабитися», скинувши з себе будь-який антураж, подискутувати,

Вмів слухати співрозмовника, хоча часто запалювався і тоді зупинити його було важко. У компаніях відзначався тактовністю, уважністю, доброзичливістю. А от у обставинах службового характеру інколи виявляв різкість, категоричність, необ'єктивність, проте завжди вболівав за справу, був готовий прийти на допомогу. У приятельських, дружніх стосунках – надійний товариш, вірний соратник, сміливий і рішучий, навіть безстрашний, послідовний у відстоюванні інтересів своїх товаришів. Яскравим прикладом цього є його позиція на підтримку молодих колег під час реорганізації УНУ та розгляду проекту злиття народного університету з університетом св. Володимира. У цьому зв'язку згадується й маловідомий факт арешту в Києві 1918 р. кількох викладачів УНУ, серед яких був і його приятель Федір Швець. Огієнко очолив кампанію з їхнього визволення і домогся позитивного результату. А визволення 1921 р. у Польщі з-під арешту В. Біднова, який, не оформивши перепустки, вирушив на форум священників православної церкви, що збирався в Кременці...

Чи був себелюбним, амбіційним, імпульсивним, вразливим, нетерплячим до критики? Так. Дійсно, у якісь моменти ставав подібним до вулкану, що вибухнув. Тут-то виявлявся його крутий норов, коли не визнавав жодних заперечень.

Разом з тим це була людина з добрим, чулим серцем, сповнена турботи про ближнього. І пізнав магію щирого й глибокого кохання, відданість якому зберіг назавжди. До безтяти любив своїх діточок, завжди дбав про них, опікувався їхнім життям навіть на відстані, був готовим щохвилини підставити їм своє плече, розділити з ними біль і полегшити вихід із негараздів.

Горілчані вироби вживав помірковано. Серед них були й такі міцні, як горілка, коньяк. Любив смакувати вина, пиво. Із колегами нерідко проводив час за чашечкою кави.

Був, як кажуть, повноцінною людиною – з широкою палітрою рис, притаманних багатьом, проте наділений гамою різноманітних хистів. Епоха спрямувала його в продиктоване тогочасними потребами русло, де він, без перебільшення, сповна реалізувався*.

* * *

Зі зростанням уваги до особистісного фактору в історії активізувався інтерес дослідників до епістолярної спадщини. Адже листування є для науковців значною джерельною цінністю. Ідеться передусім про те, що вийшло з-під пера людей, які посіли помітне місце в суспільно-політичному, науковому, освітянському, культурному житті, або тих, хто спілкувався з ними.

Епістолярій будівничих духовності українського народу – це унікальне явище. У кращих своїх зразках він вражає широтою охоплення проблем, глибиною психологічного аналізу навколишнього життя, професійних уподобань автора, висвітленням його оточення, розмаїття вражень. А лист є частиною життя особистості, своєрідним полем для оповіді автора та про нього. Першим завданням листа є, звичайно, досягнення певної практичної мети, а тому він оперує вартостями дійсності, охоплюючи одну (чи більше) тем. Такі листи з бігом часу набувають вартості документа і потребують ставлення до них як до історичного джерела.

Епістолярна спадщина Івана Огієнка – величезний малодосліджений масив, кожна складова якого відбиває глибинну суть цієї особистості, високий рівень її духовності. Тисячі його листів розпорошені в українських та зарубіжних архівах, у приватних колекціях, частина їх безповоротно втрачена. Значення листів Івана Огієнка виходить за межі сприйняття їх як джерела для вивчення

* Описання рис характеру, звичок, уподобань зроблено на підставі свідчень сучасників І. Огієнка, самостійно здійснених ним викладів про себе в поезії, оповіданнях, нарисах про друзів, спогадах тощо. Автор у зв'язку із суб'єктивним характером джерел не претендує на вичерпність та абсолютну відповідність оцінок реальності, а також повну достовірність викладених спостережень.

біографії вченого, його наукових зацікавлень чи суспільних поглядів. Вони зберігають подих епохи, дають можливість не лише створити «парадний портрет» часу чи «ікону», а й неупереджено і розважливо поміркувати над багатьма сторінками нашої історії. Щоб переконатися в цьому, достатньо переглянути список огієнкових респондентів. Серед них – Д. Антонович, О. Барвінський, В. Біднов, Л. Білецький, М. Василько, В. Винниченко, І. Грінченко, М. Грушевський, А. Животко, В. Зіньківський, Н. Королева, О. Лотоцький, І. Мазепа, Т. Міненко, Олександр Олесь, В. Перетц, С. Петлюра, Н. Полонська-Василенко (Моргун), С. Русова, П. Скоропадський, Й. Скрутень, Р. Смаль-Стоцький, К. Студинський, М. Сумцов, П. Табінський, І. Франко, Ф. Швець, В. Щербаківський, а також ієрархи різних конфесій – Андрей Шептицький, Діонісій Валединський, Йосип Боцян, Палладій Видибіда-Руденко та багато інших відомих громадсько-політичних і культурних діячів.

Іван Огієнко глибоко усвідомлював значення епістолярної спадщини для майбутніх поколінь. Він ретельно збирав і зберігав адресовані йому листи, не виключав можливості їх публікації, а деякі, як, наприклад, А. Чайковського, готував до друку. «Зміст листів Андрія Чайковського вже сам показує їх велику цінність для вивчення життя і творчості письменника та для змалювання цілої його особи. Оце власно й спонукало мене, – зазначав І. Огієнко, – подумати про видання цих листів, як високовартісного матеріалу для повного розуміння письменника. Самі твори Чайковського мало дають такого матеріалу, – він цілий у своїх листах, як жива особа, як вірна фотографія»⁹. Під час праці в архівах, виявивши той чи інший автограф минулого, І. Огієнко часто без коментарів та ґрунтовних передмов поспішав оприлюднити його, «запустити» до наукового обігу, ввести до мозаїчного історичного панно досліджень.

Безсумнівно, вчений був упевнений, що і його епістолярій – фіксація багатоманітних фактів життя – знайде місце в збірниках прийдешніх поколінь. Тому ретельно збирав його, журився, коли листи зберегти не вдавалося.

У переддень 120-річчя від дня народження нашого славетного земляка підготовлено перший том корпусу його епістолярію. Однак це – лише частина того, що вдалося виявити упорядникам.

***

Людство увійшло в третє тисячоліття. Воно ознаменоване й виданням книг про Івана Огієнка та його не видрукуваних за життя праць. Сподіваємося, що наступні, духовно зріліші покоління канонізують ім'я світоча українського народу, адже він, як і належить обдарованій Богом людині, за час свого земного буття виконав сповна найважливішу місію – зберігача, творця й оборонця духовності свого народу.

Володимир Ляхоцький

¹ Огієнко І. Світлій пам'яті Андрія Чайковського. В двохлітню річницю. 1923-1935 // Наша культура. – 1937, – Кн. 6. – С. 275.

² Крабе Г. С. Матеріали к лекціям по общей теории культуры. – М., 1993. – С. 157-168, 250-252.

³ Див.: Павленко С. Ф. Джерела особового походження. – Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998. – С. 32.

⁴ Див.: Паперко И. А. Об изучении поэтики письма // Ученые записки Тартуского университета. – 1977. – Вып. 420. – С. 108.

⁵ Мулик-Луцук Ю. Усопшому на Віки Вічні: (Євлогія) // Жалобна книга в пам'ять митрополита Іларіона, – Вінніпег: Видання Консисторії УГПЦ в Канаді, 1973, – С. 66.

⁶ Митрополит Іларіон. Релігійність Тараса Шевченка. – Вінніпег, 1964. – 104 с.

⁷ Див.: Перші революційні вірші Тараса Шевченка. – Л., 2001. – 70 с.

⁸ Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови / Уклав Митр. Іларіон. – Вінніпег, 1961. – 256 с.

⁹ Огієнко І. Назв. праця. – С. 276.

АРХЕОГРАФІЧНА ПЕРЕДМОВА

У збірнику представлені листи Івана Огієнка (митрополита Іларіона), які віддзеркалюють багатогранну діяльність цієї непересічної постаті, знайомлять з колом його рідних і близьких, земляками, педагогами, товаришами по навчанню, колегами, соратниками, друзями – з усіма тими, з ким звела його доля у творчій праці й національно-визвольних змаганнях, з ким він поділяв драматизм тривалого еміграційного життя, розбудовував Українську автокефальну православну церкву, працював на ниві духовного відродження.

За незначним винятком, виявлений і підготовлений упорядниками до друку великий за обсягом матеріал, вперше представлено широкому науковому загалу. Сподіваємося, що ці документи активно використовуватимуться не лише огієнкознавцями, а й істориками Української Церкви, дослідниками джерел з новітньої історії України, у тому числі з питань української діаспори, мовознавцями, релігієзнавцями, літературознавцями, бібліографами, представниками різних галузей історичної науки та культурології.

Представлені у збірнику листи походять з архівів України і Канади. У більшості своїй вони публікуються вперше. Виняток становлять документи, опубліковані в різних виданнях, які на сьогодні є бібліографічною рідкістю, оскільки видані в українській діаспорі (о. В. Сагайдаківський, о. С. Савчук, О. Доценко, І. Хома) або у виданнях з невеликим накладом (С. Гальченко, А. Марушкевич, І. Тюрменко).

Загалом упорядниками виявлено близько 3 тис. листів, автором яких є І. Огієнко (митрополит Іларіон). Вони поділяються на офіційні, службові та приватні і відображають різні періоди його життя.

Листи за 1907-1918 рр. стосуються передусім київського періоду життя І. Огієнка: перебування в Університеті св. Володимира, Українському народному університеті у м. Києві, його педагогічної та видавничої діяльності. Документи цього періоду зберігаються в ЦДІАК України (ф. 1235, 2052), відділі рукописних фондів та текстології Інституту української літератури ім. Т. Шевченка НАН України (ф. 3, 59), відділі рукописів та стародруків Національного музею у Львові (од. зб. 519), ЦДАВО України (ф. 2581) та Кам'янець-Подільському міському державному архіві (ф. Р-582).

Листування за 1919-1920 рр. відображає кам'янець-подільський період життя і діяльності І. Огієнка, коли він був ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, міністром освіти, міністром ісповідань та головноуповноваженим уряду Директорії УНР. Ці листи зберігаються у ЦДАВО України (ф. 1072, 187), 2582, 3696, 4024), ЦДІАЛ України (ф. 309, 581), відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка (ф. 34), Інституті рукопису НБУВ (ф. 33) та Кам'янець-Подільському міському державному архіві (ф. Р-582).

Листи тарнівського періоду (1920-1922 рр.) доповнюють невідомі сторінки життя та діяльності І. Огієнка як міністра ісповідань уряду Директорії УНР в екзилі. Найширше цей період висвітлюють документи фонду Міністерства ісповідань (ф. 1072), який зберігається у ЦДАВО України та в інших фондах цього архіву (ф. 1429, 2582, 3695, 3696), відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка (ф. 11, 34), ЦДІАЛ України (ф. 309).

Документи львівсько-варшавського періоду життя І. Огієнка (1924-1939), коли він займався переважно педагогічною, науковою та видавничою діяльністю, знаходяться на зберіганні у ЦДІАЛ України (ф. 344, 357, 358, 359, 361, 362, 376, 379, 384, 386, 684), ЦДАВО України (ф. 1429, 3560, 3563, 3695, 3830, 3864, 3876, 3878, 4001), відділі рукописних фондів та текстології Інституту української літератури ім. Т. Шевченка НАН України (ф. 59), відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка (ф. 10, 11, 29, 232), ЦДАГО України (неописаний «Празький» фонд), Інституті рукопису НБУВ (ф. Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка (ф. 10, 11, 29, 232), Інституті рукопису НБУВ (ф. 1, 33).

Усі наступні роки життя І. Огієнка позначені діяльністю на ниві розбудови православної церкви на Холмщині та в Канаді. Документи цього періоду зберігаються у ЦДАВО України (ф. 3376, 3878), ЦДІАЛ України (ф. 201) та, найбільше, у ЦДАМЛМ України (ф. 1294). Копії листів митрополита Іларіона, які зберігаються нині у ЦДАМЛМ України, спеціально для цієї публікації надіслав його учень і соратник преосвященний протопресвітер Української православної церкви в Канаді Тимофій Мінепко (Канада). УДНДІАСД, у свою чергу, передав їх на зберігання до ЦДАМЛМ України.

Для цієї публікації, у зв'язку з великим обсягом виявлених упорядниками документів, відбиралися листи, що дають найповніше уявлення про напрямки діяльності та коло спілкування І. Огієнка.

Матеріал подано за хронологічним принципом.

Археографічний заголовок документів включає прізвище або церковний титул адресата (більш повні відомості про кожного з них можна знайти в анотованому іменному покажчику), дату та місце написання листів.

В оригіналах листів нерідко зазначаються тільки посада або суспільне становище адресата. У результаті ідентифікації особи у заголовку подаються її прізвище та ініціали. У тому випадку, коли ці дані встановити неможливо, в археографічному заголовку подається посада особи або назва відповідної організації чи установи. У випадку, коли лист відправлявся кільком адресатам, в археографічному заголовку вказується, що лист направлено групі осіб або організацій.

За винятком опублікованих документів та листів, виявлених в особових фондах адресатів І. Огієнка, упорядники не мають точних відомостей про те, чи були ці листи відправлені й отримані респондентами.

Якщо точне місце відправлення листа встановити неможливо, в археографічному заголовку в квадратних дужках подається приблизне місце написання ([Вінніпег]). Збережено оригінальність написання адрес, які не перекладалися і не розшифровувалися.

Тексти листів подаються зі збереженням тогочасної стилістики, особливостей мови автора, застарілих слів, специфічних виразів, авторських новотворень (Євангелля, здоровля, семня, хрунівство). Збережено різне написання окремих прізвищ (Табинський – Табінський, Свенціцький - Свенцицький) та рідковживане написання окремих імен та прізвищ (Агафангел Кримський). Неуніфікованими залишилося написання слів з великої чи малої літери, тобто слова подаються так, як їх написано у тексті листа.

Без змін залишається написання географічних назв, які відповідають часу, за якого жив і працював І. Огієнко (ЗДА – Злучені Держави Америки). Крім того, не вносилися зміни у слова з твердим закінченням (діяльності, участі).

Пропуски в оригіналі такого характеру, як дати, адреси, числа видань тощо, в тексті позначені трьома крапками. Наприклад: «... прислав Вам чч ...».

Назви установ і організацій, а також географічні назви подаються повністю. Скорочення і переважно розкриті в тексті у квадратних дужках, згідно з нормами сучасного правопису; Р[ідна] М[ова]), кр[она]).

Назви окремих видань, книжок тощо взяті в лапки. Примітки і дописки, зроблені автором, внесені до тексту без коментарів. Авторські закреслення окремо не зазначалися.

У випадках, коли автор документа не підписував його, а в кінці листа зазначене лише його посада (Міністр Ісповідань, Професор або Міністр Ісповідань, Ректор Кам'янець-Подільського Державного Українською університету, Професор), у квадратних дужках дописано: [І. Огієнко]. Якщо автор власноруч підписував друкований лист, то підпис «І. Огієнко» подається курсивом. Посилання на Біблію, що в тексті документів подаються довільно і з великим розходженнями, упорядники уточнили за останнім українським виданням: «Біблія, або книга Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької наново перекладена. 988-1988. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні. – К.: Вид. Місійного товариства «Нове життя України, Кемпус Крусейд фор Крайст», 1992». Назви церковних парафій перевірені, уточнені та подані в текстуальних примітках.

Місце написання дат (рік, місяць, число) не уніфікувалося і залишилося там, де їх поставив автор. Документи, у яких дата відсутня, були датовані упорядниками умовно, за змістом листа (з

позначками в археографічному заголовку: «не раніше», «не пізніше»), за супровідними документами (за поштовими штемпелями). Коли дату листа проставлено невідомою особою, це зазначено в текстуальних примітках.

Недоречності в тексті, очевидні помилки (пропуски або подвоєння літер) усунені без застережень у текстуальних примітках.

Нерозшифрований авторський текст позначається: [...].

Оригінальність документів, спосіб їх відтворення, наявність у них печаток, штампів, використання бланків зазначається в легендах у кінці кожного документа. Назву архіву або джерело, з якого передруковано документ, вказано в легендах документів.

Науково-довідковий апарат складається із загальної та археографічної передмови, текстуальних приміток, коментарів, списку скорочень, анотованого іменного покажчика, покажчиків праць І. Огієнка та авторів, які згадуються в листах, словника богословських термінів.

У списку скорочень, поданих в алфавітному порядку, всі назви релігійних установ, адміністративних одиниць, партій тощо передано в повній формі.

Іменний покажчик містить інформацію про персоналії, які згадуються в документах. При коментуванні увагу акцентовано на тому періоді їхньої діяльності, коли вони спілкувалися з професором Огієнком (митрополитом Іларіоном). Якщо в різних джерелах можна зустрітися з розбіжностями в датуванні подій, то упорядники подають в квадратних дужках приблизну дату. У випадках, коли дати народження або смерті осіб, що згадуються у документах, неможливо встановити ставиться знак питання.

Деякі події, особи, установи, які фрагментарно згадуються в текстах листів, не коментувались.

Звання і сан священнослужителів різних конфесій були, по можливості, уточнені й подані в іменному покажчику та в коментарях.

Назви церковних осередків, єпархій, духовних навчальних закладів, парафій, церков братств перевірені, уточнені та подані в текстуальних примітках. З огляду на відмінності в назвах різних відгалужень української церкви за кордоном та схожість написання абревіатур (наприклад, «УАПЦ»), упорядниками по можливості подано тлумачення вжитих назв церковних осередків (виходячи з контексту кожного листа).

Для тлумачення церковних термінів, що зустрічаються в текстах документів, спеціально виокремлено відповідний словник, в якому вміщено пояснення церковної термінології, свят, внутрішнього устрою, ієрархії церкви, богослужбових видань тощо.

Деякі позиції у словнику богословських термінів відкоментовані дуже докладно з огляду на виняткову цінність та важкодоступність цієї інформації. Широке коментування спричинене також тим, що побіжно згадані в листах особи та установи ще не висвітлені навіть у наукових виданнях. Особливо це стосується тих періодів діяльності митрополита Іларіона, коли він перебував на територіях Польщі, Швейцарії, Канади тощо.

З іншого боку, такі добре знані історичні особи як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Олена Пчілка тощо відкоментовані короткими довідками, оскільки, по-перше, в листах І. Огієнка вони згадані побіжно, а, по-друге, інформація про відомих осіб є широковідомою і не потребує докладного коментування.

Крім упорядників, археографічне опрацювання текстів здійснювали Н. Павловська, С. Соловей, Л. Пацеля.

При підготовці анотованих покажчиків використовувалася така література: Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Ред. проф. В. Кубійовича. – Л.: Молоде життя. І Репринтне відтворення видання 1955-1984 рр.; *Білон Петро, прит.* Спогади. – Ч. І. – Пітс 1952; *Марунчак М.* Біографічний довідник до історії українців Канади. – Вінніпег: Накл У ВАН в Канаді, 1986; *Ульяновський В.* Церква в Українській державі 1917-1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997; *Журба О.* Київська археографічна комісія 1843-1921. – К., 1993; *Борщевич В.* Автономна церква на Волині. – Луцьк, 1998; *Зеньковський В., протопресвітер.* Пять месяцев у власти. Воспоминания. – М., 1995; *Коровицький І.* Чин ученого. Науковий збірник в 30 річницю наукової праці проф. Д-ра Івана Огієнка. – Варшава. 1937; *Алексій, архієпископ.* К истории православной церкви в Польше за десятилетие пребывания во главе ея Блаженнейшего митрополита Диони-

сія (1923–1933). – Варшава: Синодальна Типографія. 1937; *Мартирологія Українських Церков*: У 4 т. – Т. I. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987; *Мулик-Луцик Ю.* Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді. – Т. 1. Українська Греко-Православна Церква в Канаді в юрисдикції архієпископа Івана Теодоровича. – Вінніпег: Видавнича Спілка «Екклесія», 1989; *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви: У 4 т., 5 кн. – Т. IV. – Ч. 1-2. – Нью-Йорк; Бавнд-Брук: Вид. Української Православної Церкви в США (репринт. вид. К., 1998); *Релігієзнавчий словник* (ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика). – К.: «Четверта хвиля», 1996; *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року. Документи і матеріали.* – К.; Л., 1999; *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Ч. I. – Прага, 1942; *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції. 1919-1939. – К., 1999; *Верстюк В., Осташко Т.* Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. – К., 1998; *Тименик З.* Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). 1882-1972: Життєписно-бібліографічний нарис. – Л.: НТШ ім. Шегченка у Львові, 1997; *Тимошик М.* «Лишусь навіки з чужиною...»: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – Вінніпег; К., 2000 та ін.

Упорядники складають подяку за надані матеріали, документи, консультації: співробітникам ЦПАВО України, ЦДАМЛМ України, ЦДАГО України, ЦДІАК України, ЦДІАЛ України, Кам'янець-Подільського міськдержархіву, Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, відділу рукописних фондів та текстології Інституту української літератури ім. Т. Шевченка НАН України, відділу рукописів Національного музею у Львові за допомогу у пошуках матеріалів; співробітникам бібліотеки Київської Духовної академії Української Православної Церкви (Київський Патріархат) за надання у користування видання *Савчук С, Мулик-Луцик Ю.* Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді: у 6 т. – Вінніпег, 1984; Олександрю Васильєву, студентові 4 курсу КДА за наданий збірник спогадів одного із сподвижників митрополита Іларіона в його канадійський період – о. Віталія Сагайдаківського (о. *Віталій Сагайдаківський.* Правди не втопити: Спогади з 50-тиріччя пастирства 1927-1977. – Торонто, 1977. – 362 с).

Окремо колектив упорядників висловлює слова вдячності відомому діячеві сучасної УПЦ у Німеччині, США, та Канаді протопресвітеру, професору Тимофію Міненку та його дружині Анастасії Міненко за благодійний внесок – виявлення, копіювання та передачу Центральному державному архіву-музею літератури і мистецтва України близько 600 копій документів, здійснених власним коштом. Це уможливило створення в цьому архіві нового фонду особового походження (ф. 1244) – одного з ієрархів УПЦ митрополита Іларіона, а для упорядників цього видання – включення до збірника безцінних свідчень подвижницької діяльності Івана Огієнка.

*Наталія Московченко,
Ірина Преловська*

ЛИСТИ

1907–1969

1907

№ 1

М. Сумцову

2/2/1907 р.

Київ, 2 лютого

Високоповажний Добродію Професоре!

Звертаюсь до Вас з великим проханням. Я розпочав писати про Іоанникія Галятовського¹.

Ваша праця на цю тему² принесла б мені велику користь, та на жаль я ніде ніяк не можу роздобути її. Я звертаюсь до Вас з покірливим проханням вислати мені примірник Вашої праці про Галятовського, як що тільки він у вас єсть.

Прошу вибачення, як що може потурбував Вас.

З щирою пошаною

студент Київського Університ[ету]

Іван Огієнко

Моя адреса: Київ, М[аріїнсько]-Благовіщенська³ ул., 57 кв. 10.

ЦДІАК України, ф. 2052, оп. 2, спр. 35, арк. 1,1 зв. Автограф.

1908

№ 2

М. Грушевському

Київ, [1908 р.]*

Шановний професоре!

На жаль я сьогодні не роздобув «Вістей»⁴, сподіваюсь, що добуду їх завтра, – тоді занесу до «Л[ітературно]-Н[аукового] В[існика]»⁵. Примірника «Ради»⁶ я лишив Вам в конторі «Л[ітературно]-Н[аукового] В[існика]».

Статі п[ана] Добровольського у мене ще нема; обіцяно занести її до мене тільки в четверг.

Статтю Ярошевича передав автору на декілька день.

Статтю Біляшевського теж передав авторові – він де що поправить і днями цими верне.

Як бачите – у мене нічого нема.

Чи не починати б друком 3 кн[иги]⁷ з філологічного матеріалу, – бо такий у нас є?

Набірати 2 кн[игу]⁷ вже скінчено, мабуть в середу-четверг всю книжку буде надруковано.

З пошаною

І. Огієнко

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 6, 7. Автограф.

1909

№ 3

М. Грушевському

Київ, 28 лютого

Шановний професоре!

Морока нам вийшла з 4 кн[игою]⁷. До того, як одержати вашу картку, я вже надрукував цілих три арк[уші]. Четвертий аркуш – починається мій словник⁸ – готовий до друку. Що робити – не знаю. Статю

---

* Лист датований невстановленою особою.

Вовка⁹ і далі тепер можна пустити тільки по моїм словнику. Вол[одимир] Мик[олайович]¹⁰ наказав по словн[ику] моїм пускати Розова¹¹.

Бучинського конче треба виправити мову. Розвідка його – буде друкованих аркушів з 12. Чи не краще було б в IV кн[ижці] цієї розвідки не починати, аби не розривати її по за серію книжок¹²?

Сьогодні одношу ст[аттю] Бучинського до контори. На засіданні іст[оричної] секції її не читано, хоч її і брав Олекс[андр] Серг[ійович]¹³. Чому – не знаю. До себе взяв її тільки тому, щоб мати всі рукоп[иси] на 4 кн[ижку] під рукою.

Стаття Розова невеличка, ст[орінок] друков[аних] з 9-10. Трохи слов'янською.

Зміст 3 надр[укованих] аркушів такий:

1 Про літер[атурну] школу XII в. (Про «Слово о п[олку] І[горевім]»)¹⁴.

2 «Elegia Alexii» Прокоповича¹⁵.

3 Етногр[афічні] замітки (листи Куліша, Максимовича) – Данилова¹⁶.

От в такому стані 4 кн[ига] «Записок». Я рахував що она вийде до 1-го апр[еля].

Ваш І. Огієнко
28/II.909

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 8, 8 зв., 9. Автограф.

Опубл.: Листи Івана Огієнка до Михайла Грушевського / Підгот. О. Музичук // Старожит-ності. – 1992. – № 18-19.

№ 4

М. Грушевському

Київ, 5 квітня*

В[исоко]н[оважний] М[ихайле] С[ергійовичу]!

Посилаю Вам ще раз «Хроніку»¹⁷, як Ви й просили. А взагалі варто б або писати її зразу як слід, або виправити рукопис. Мені здається, що все таки з такої хроніки читач нічого не довідається. Вже занадто каззонно. Чи вже таки тут у нас не знайдеться кому перекласти зміст на мову німецьку? Вже перекладено, але ще не набрано, тому й не посилаю, а може й не пришлю – дам переглянути В[олодимиру] М[иколайовичу]. Книжка як раз 10 арк[ушів]. Як тільки вернете «Хроніку», зараз же й кінчатемем книжку.

Оповістку в «Раді» зробив (посилаю). Про теж саме поміщу і на обгортці «Записок». – Моя адреса: Іванівська, № 45 кв. 23. Те що послали, все одержано.

З пошаною І. Огієнко
5. IV

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 10, 11. Автограф.

№ 5

М. Грушевському

Київ, 8 травня*

В[исоко]н[оважний] М[ихайле] С[ергійовичу]!

8 і 9-й аркуш вже надруковано. Вернете «Хроніку» – оддрукуємо 10-й. Посилаю Вам обкладинку «Записок» прямо по першій наборі – Ви тільки погляньте та може що добавите. Посилаю теж Зміст книжки по-німецьки, Ви бажали поглянути. Книжка вийшла рівно десять аркушів.

П'ята книжка, як Ви казали, починається Бучинським¹⁸. Може що маєте написати мені про початок друку п'ятої книжки?

З пошаною І. Огієнко
8. V.

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 18, 19. Автограф.

* Рік написання листа встановлений за поштовим штемпелем.

№ 6

М. Грушевському

Київ, 16 травня*

Шановний М[ихайле] С[ергійовичу]!

Посилаю Вам «Хроніку» та обгортку – дозвольте до друку, бо Вол[одимира] Мик[олайовіча] зараз нема.

Вибайте мені, що не заношу цього сам. У мене як раз державні іспити (з 19 по 30 мая), часу вільного не маю ані хвилинки. Тому не можу заглянути до контори.

Статі своєї Вол[одимир] Мик[олайович] ще не дав¹⁹, але хутко дасть її – найпізніше через тиждень.

Я з ним балакав про це. Стаття Вол[одимира] Мик[олайовіча] піде першою, але можна поки що давати до друку ст[аттю] Бучинського, нехай набірають, а потім наберуть статтю Вол[одимира] Мик[олайовіча].

Це так казав Вол[одимир] Мик[олайович], це просив би и я, бо зараз (до 30-го) не можу перекласти цієї статі Вол[одимира] Мик[олайовіча]. Сподіваюсь, що числа 31 мая цю статтю я вже перекладу.

Що буде далі в 5 томі? Де статі?

Прошу прислати мені коректу моєї статті з 6 кн[ижки] «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]»²⁰.

Прошу теж 50 одбитків.

З пошаною

І. Огієнко
16/V

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 20, 21. Автограф.

О публ.: Листи Івана Огієнка до Михайла Грушевського / Підгот. О. Музичук // Старожитності. – 1992. – № 18-19.

№ 7

М. Грушевському

Київ*

Високоповажний Михайле Сергійовичу!

Перебачте мені: двічі приходили, але мене дома не було. Страшенно занятий!..

Титул.: «Двійне число (numer dualis) в українській мові».

З пошаною *І. Огієнко*

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 22, 23. Автограф.

№ 8

М. Грушевському

Київ, 1909 р*

Шановний професоре!

Подаю Вам широку (6-7 сторінок) рецензію на словника Дубровського²¹.

Широку рецензію написав тому, що сподіваюсь, що взагалі наші уваги до видання словника не будуть зайвими і матимуть значіння в наш час, коли, поскільки ми знаємо, словник д[обродія] Дубровського-Стешенко тільки починає науку тих словників.

Просив би Вас пустити мою рецензію як найшвидше. Може можна в 5 кн[ижку], тоді статю мою про те, як читають селяне, пустите в 6 кн[ижки]?

Крім того, подаю до Miscelanea²² «З[аписок] Н[аукового] Т[овариства] ім. Шевченка»

1 Пісня про панщину.

2 Великодні вірші.

3 пошаною

І. Огієнко

ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 666, арк. 26, 27. Автограф.

О публ.: Листи Івана Огієнка до Михайла Грушевського / Підгот. О. Музичук // Старожитності. – 1992. – № 18-19.

* Лист датований невстановленою особою.

1911

№ 9

І. Свенціцькому

с. Звонкове, 18 травня

Шановний Пане!

Двічі писав Вам, та певне не по тій як слід адресі. «Ключ Разуменія»²³ давно одержав і був дуже занедавлений. Перше – за посилку заплатив щось біля п'яти карбованців, тоді як Ви могли послати книгу якимось так, щоб не платити, напр[иклад] на Київський Університет²⁴ або на проф[есора] Перетця. Друге – книга не має ані початку, ані кінця, що для мене дуже шкодливо – а надто те, що не має кінця, бо мені без «Науки», що в кінці «Ключа», як без рук...

Досі ще не дістав першого тому Голубева²⁵ (другий маю). Раз писали з Москви, що є, але хотіли 15 карб[ованців] і я одмовився.

І тепер не знаю, що робить: коли хоче, вишлю другий том, а з першим почекайте. Обіцяли роздобути в Києві, але ж, як самі знаєте, це не так швидко.

І крім цього, дуже просив би Вас, чи не дошлете мені «Науку альбо способъ зложеня казаня»²⁶, що мені так потрібна і що без неї «Ключ» виходить не «Ключ Разуменія».

Взагалі, напишіть і подайте свою певну адресу. Маю деякі одбитки, то вишлю їх Вам.

Вітаю Вас і Вашу дружину. Шле Вам своє привітання дружина моя.

З щирою пошаною І. Огієнко

Моя адреса: Ст[анция] Мотовиловка, Ю[го]-З[ападной] ж[елезной] д[ороги] дер[евня] Звонковая.

18/V.1911

Національний музей у Львові, од.зб. 519. Автограф.

Опубл. : Марушкевич А. Листи Івана Огієнка до Іларіона Свенціцького як джерело дослідження науково-педагогічної діяльності ученого // Велетень науки: Матеріали всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). – К.: Вид-во Київського у-ту, 1996. – С. 220-221.

№ 10

І. Франку

Київ, 14 грудня

Високоповажний добродію!

Посилаю Вам дещо з моїх праць.

Вкупі з тим звертаюся до Вас з проханням не забути й мене, малого працівника, своїми шановними дослідженнями. Дуже бажав би мати Ваші праці по історії укр[аїнської] літератури. Ніде не можу достати Вашої розвідки про Івана Вишенського²⁷.

Дуже прошу вибачити мені за таке турбування Вас.

З щирою пошаною до Вас

І. Огієнко

14.XII.1911

Київ, Б[ольшая] Дорогожицька, №21

Опубл. : Листи Івана Огієнка / Підгот. С. Гальченко // Слово і час. – 1992. – № 1. – С. 46.

№ 11

М. Сумцову

Київ, 7 січня 1914 р.

Многоуважаемый профессор!

Я праздниками²⁸ в Києве не был, а возвратившись, застал уже присланные оттиски моей статьи²⁹.

От души благодарю Вас за труд и беспокойство. Но, к большому сожалению, с печатью случилось какое-то недоразумение. Я писал Вам и покорно просил выслать мне корректуру. Не знаю почему, но корректуры мне не прислали. В результате – в статье масса ошибок, весьма часто грубых и искажаю-

щих смысл. Много существенных пропусков, в некоторых местах набор попутан. Даже вся 22 и 23 стр[аницы] не на месте. И т[ому] п[одобное].

Чтобы было виднее, что случилось со статьей, посылаю Вам экземпляр с исправленным началом.

Мне кажется, что есть один только способ исправить погрешность – перепечатать всю статью. В таком виде, как она напечатана, в ученом журнале³⁰ она будет представлять один только курьез; во всяком случае, для чтения она не пригодна.

Второй способ – только паллиатив – покорно прошу напечатать опечатки.

Прошу также прислать оттиски опечаток для меня – я их вставлю в статью. Оттисков своей статьи я пока еще никому не давал и не показывал.

Извиняюсь перед Вами, что доставил Вам, совсем этого не желая, столько забот.

Посылаю Вам исправленный оттиск и список опечаток.

С нетерпением жду Вашего ответа.

Искренно Вас уважающий *И. Огиенко*

7 янв[аря] 1914

Київ, Б[ольшая]-Дорогожицкая №21

ЦДАК України, ф. 2052, оп. 2, спр. 37, арк. 1, 1 зв., 2, 2 зв. Автограф.

1916

№ 12

Михайлу Огієнку

[Київ], 30 січня

Дорогой брат!

Я часто посылаю тебе письма, а ты все пишешь, что ничего не получаешь. Не знаю, что это значит. Ты переведен в другую часть, я адреса твоего хорошо не знаю. Может быть поэтому ты и писем моих не получаешь. Пожалуйста, напиши мне свой теперешний адрес.

У меня новостей нет. Все мы здоровы, но я недавно сильно болел. Из Брусилова мне сообщили, что очень заболел Игнат – у него воспаление легких.

Будь здоров.

И. Огиенко

КПМДА, ф. 582, оп. 1, спр. 15, арк. 1. Автограф.

№ 13

Директору народных училищ Київської губернії

[Київ], 21 серпня

Его Превосходительству
Господину Директору Народных
училищ Киевской губ[ернии].

В ответ на Ваше любезное предложение имею честь сообщить, что я с большой готовностью соглашаюсь быть Почетным Попечителем Брусиловского Высшего Начального училища³¹.

Преподаватель гимназии, *И.И. Огиенко*

КПМДА, ф. 582, оп. 1, спр. 14, арк. 20. Автограф.

1917

№ 14

Українській Центральній Раді

Київ, 17 серпня

Про українські кафедри.
На увагу Центральної Раді.

Українське громадянство з великою радістю одержало бажану звістку ще з початку революції, що Міністерство освіти дозволило заложити по Університетах України, цеб-то в Києві, Харкові та Одесі, українські кафедри. Поки що дозволено чотири кафедри: української мови, літератури, історії та з[а]р[убіжного] права.

Українські кафедри мають велику вагу в нашій національній житті. Сповнених бажання, що повсякчасно були примарливою мрією не одного покоління наших попередників. (Про [це] тільки мріяли у ві сні [все життя]). Згадаймо ще хоч ту боротьбу, що завше і так настирливо вели українці в Галичині за лівобережний Університет. Українські кафедри будуть нам такими першими огнищами, що стоять на сторожі коло рідної культури. Це будуть перші і найміцніші шаблі до повної українізації Університетів на нашій рідній землі.

У нас великий брак на вищі культурні сили, ті сили, що ось зараз скрізь так негайно нам потрібні. Особливо нам бракує офіційно культурних сил – людей з діпломами, бо стара російська політика завше пильно доглядала, старанно стежила, аби, скажемо, не попав українець до професорського колу. А коли хтось і перебігав через їх кордони, робила всяких перешкод, аби припинити вчену роботу. Згадаймо хоч би небіжчика Павла Житецького, котрого позбавили професорської посади, бо був українець, і він мусів увесь вік животіти «попом без парафії».

Заснування своїх українських кафедр одразу виведить у нас з цього гіркого становища. Українська кафедра стане осередком відповідної науки, буде провадити цю науку вперед, вестиме її на користь та на розвиток рідному краю. Коло кафедри згуртується вся наша молодь, що завше бажає отдати свої наукові сили рідній Україні. Розпочнеться велика культурна праця не тільки в самому Університеті – піде робота і поза Університетом, проте й там осередками стане українська кафедра. Українські семінарії³² розпочнуть культурну наукову роботу, якої тепер [...] не тільки в самому університеті, але й поза стінами його, і до їх пристануть, крім студентів всі, що офіційно не можуть працювати в Університеті. Такі семінарії та гуртки заходяться коло вивчення нашої мови та літератури, нашої історії та права.

Українська кафедра, як і всяка кафедра, крім навчання, матиме ще одно важне завдання – виховувати офіційних професорів по українським наукам. Коло кафедри, щороку лишають декілька найкращих студентів професорськими степендіатами і вони повинні готуватись на професорські посади. От же, скажемо, з кінцем 1917-1918 шкільного року вже можна лишити коло кожної з українських кафедр людей, що вчитимуться до магістерських іспитів; цеб-то в 1920 році ми вже мали б цілу низку молодих українських професорів, що виховувались на рідному ґрунті, і були б одразу здатні до культурної роботи на користь нашому краю. З Петрограду м[али] були переведені цілі гуртки українців – проф[есорських] степендіатів для навчання по українознавству.

От же бачимо, яка велика вага української кафедри в нашій культурній житті. От чому громадянство наше з такою радістю почуло звістку, що при Університетах України будуть свої рідні кафедри.

Так раділо громадянство з початку революції.

Тепер настає академічний рік, швидко розпочнеться наука по Університетах. Громадянство жде, що ось-то вперше за весь вік залунає вільне українське слово на вільній українській кафедрі.

Проте... не так склалось, як бажалось...

Українських кафедр нема, і не тільки нема, але й не відомо, коли вони будуть... Завести кафедри дозволено, ніхто проти цього дозволу не сперичавсь, Міністерство освіти стало наче б прихилитися до такої справи.

А проте – українських кафедр нема. І нема тільки через те, що ніхто про цю справу не клопавсь. За політичною завірюхою забули про культурну працю, забули про українські кафедри.

Здивоване Міністерство (воно, певне, гадало, що українці так одразу і вхопляться за ці кафедри) запитало Університети, що робиться в справі українських кафедр. Університети одписали буцім-то самі вони попризначали деякі науки з українознавства, або одповіли, що цієї справи ще не обміркували.

Оце і все...

І що ж воно буде?

А буде те, що українських кафедр ми не матимемо – будуть самі тільки приватні курси з українознавства.

Прикладом, в Київському університеті, де справа йде найкраще, з цього року читатимуть історію української мови, української літератури та історії України. Здається – чого б краще. Проте придивімося до справи пильніше.

Читатимуть курси самі приват-доценти, цебто люде, що мусять одбувати неминучий професорський стаж. Приват-доценти ці обтяжені силою всякої праці по середніх школах, особливо тепер, під час небувалої дорожнечі; сливе кожний з приват-доцентів заклопотаний по всяких школах, бо з Університета не проживеш: за всю роботу, часом дуже велику, Університет платить приват-доцентові... 400 рублів на рік «если только будут остатки»...

От мене встрах бере, чи буде як то деяка фізична змога приват-доцентові стати до цієї нової праці так, як каже йому совість та як вимагає рідний край?...

Крім цього, кожний приват-доцент оповість тільки по 2 години на тиждень, тільки 2 години, бо йому, заклопотаному куском хліба, нема коли оддати університету більше часу.

А хіба ж справа сама по собі вимагає тільки дві години на тиждень? Де ж час на практичні роботи?

Далі: Українські курси, що їх оповістили приват-доценти, курси тільки приватні, нікому не обов'язкові, а лише т[ак] зв[ані] «Зачетки».

Що то значить? От що: слухатиме ті курси тільки той, хто захоче, а прослухавши ніякого іспиту не складатиме. В число обов'язкових наук оповіщені українські курси не входять.

Життя студента тепер невимовно гірке. Більшости їх доводиться десь на стороні добувати собі засоби до життя, добувати всякою службою, всякою роботою де тільки можна.

От же такий студент бодай прослухав обов'язкові йому курси; що йому вже мудрувать коло якихось там приватних наук...

Ще далі. Приват-доценти оповіщали свої курси кожний з своєї ініціативи, зовсім не зговорюючись один з одним. Мова не знає, що робитиме література, і обоє разом не знають, що дасть історія. Курси оповіщали не з якоїсь наради, не з якоїсь програми, – оповіщали те, що хто хотів і до чого був здатний... Тут не було ніякої програми або суцільного плану – кожний робив, як хотів... бо це ж його приватне діло.

От я й питаю: де ж ті кафедри, що їх дозволило міністерство?

Що зроблено, аби ті кафедри привести до життя?

Кафедр нема, – єсть тільки цілком приватні курси. І нічого не зроблено, аби ті кафедри завести...

Да власно навіть зовсім невідомо, хто повинен подбати, аби дозволені кафедри завести по Університетах.

Може Університет? Будьмо певні, що він не робив і не робитиме таких заходів, і не захоче навіть ворохнути пальцем в цій справі. Університет тільки склав відомого протеста проти українізації краю і вже сей протест добре свідчить, скільки клопотатиметься Університет про українські кафедри...

Може Центральна Українська Рада? Але ж щось не чути було, щоб і вона клопоталась коло цієї справи... Додавлю, – коло справи незмірної ваги, коло справи, що одразу дасть великі наслідки рідній культурі...

І от, – починається академічний рік, а ми замість українських кафедр маємо тішитись з якихсь там приватних курсів... Минуло літо, довге літо, минуло марно, бо за цей час можна було б закласти справжні українські кафедри.

Що ж його робити? На мою думку Укр[аїнська] Центральна Рада повинна негайно подбати, аби як найшвидше закласти українські кафедри, – справжні кафедри з нашою програмою, з певною кількістю годин, з відмінними офіційними штатами, як то личить кожній кафедрі. Центральна Рада повинна подбати, аби ці кафедри було заведено ще в цьому семестрі – тоді студенти зможуть одразу ж взятись за українську науку, як за свою спеціальність, і тоді не пропаде їм марно перше півріччя.

Сили й засобів на це у нас безумовно достачить. Звичайно, з початку не можливо буде закласти кафедри, так, як бажано, щоб то аби на кафедрі ставав непременно магістр або доктор.

Ось нам приклад. Зараз, нам видно завидяться, історично-філологічні факультети в Пермі, Саратові, Томську. Де ж російський уряд набрав стільки професорів, щоб одразу закласти аж три однакових факультета? Адже ж російська політика не дає[...] доброго ґрунту до розвою професорів?

Так, проте три нових факультети цього року буде закладено, бо на професорські посади туди покликали не тільки професорів, а й приват-доцентів. В Пермі, Саратові і Томську протягом п'яти років до 1921 року приват-доцент, що не має ще магістерської, [...] може займати посаду екстра-ординарного професора.

Коли так роблять росіяне, – а в їх же більше професорів, ніж у нас, – то хіба у нас на українські кафедри не можна закликати крім професорів ще й приват-доцентів? А коли так, то по всіх трьох українських університетах, це б то в Києві, Харкові, Одесі, безумовно можна хоч зараз заводити українські кафедри, бо приват-доцентів потрібне число знайдеться.

Ще раз: українські кафедри повинно негайно закласти по університетах, бо приватні курси з українознавства не матимуть бажаної ваги. За справу цю повинна клопотатись тільки сама Центральна Рада, тільки Рада, бо іншому нема кому.

І тільки тоді, коли буде заведено українські кафедри, тільки тоді хоч трохи заспокоїться негайна потреба вищої освіти рідною мовою. Ми все клопочемось та ремствуєм про права національних меншостей, на Україні суцїх. От же для цих меншостей маємо аж три Університети, а на потребу української більшості – тільки деякі приватні курси.

Чи ж насправді воно так?

Приват-доцент *І. Огієнко*
Київ
17.VIII. 1917.

ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 10, арк. 51, 51 зв., 52, 52 зв., 53, 53 зв., 54, 54 зв. Автограф.

1918

№ 15

Українському науковому товариству ім. Шевченка у Львові³³

Кам'янець-Подільський, вересень
Високоповажному Українському Науковому
Товариству імені Шевченка у Львові.

Високоповажний Пане Добродію!

З 1-го липня 1918 року в місті Кам'янці-Подільському zaloжено нове огнище вищої української культури, – Кам'янець-Подільський Державний Український Університет³⁴. Zaloжено цей Університет надмірною працею свідомого громадянства цілої України, Поділля та міста Кам'янця особливо, при повсякчасній допомозі Міністерства Освіти Української Держави.

Новий Університет, що вже з свого географічного положення найближчий до високої західно-європейської культури, не буде звичайним Університетом східного типу: при Кам'янець-Подільським Державним Українським Університеті закладається вперше на сході слов'янства Богословський Факультет, і крім того, на історико-філологічним факультеті вже відкрито дві нових національних катедри: одна польської, друга єврейської літератури й історії. Вірний кращим традиціям європейських університетів, новий Кам'янець-Подільський Державний Український Університет матиме на цілі невинну наукову працю на користь рідної української культури.

У вівторок 22 жовтня (нов[ого] стилю) 1918 року в місті Кам'янці-Подільському відбудеться урочисте свято відкриття нового огнища вищої української науки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. На це величне свято цілої України запрошуються всі вірні сини її, а також і всі ті, хто співчуває великій національній українській ідеї.

На це величне свято України запрошуємо й Вас, Високоповажний пане Добродію, і сподіваємось на святі цім бачити Вас особисто, аби всім вкупі новій нашій Alma Mater* щиро побажати: vivat, floreat, crescat**!

Адреса для телеграм: Кам'янець-Подільський Університет.

Ректор Кам'янець-Подільського Державного
Українського Університету
Професор *Ів. Огієнко*

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 57, арк. 11, 11 зв., 12, 12 зв. Друкарський відбиток художньо оформленого запрошення Кам'янець-Подільського державного українського університету за підписом І. Огієнка.

№ 16

Українському науковому товариству ім. Шевченка у Львові

Кам'янець-Подільський, 14 жовтня

До Хвального «Наукового Товариства імени Шевченка» у Львові.

Ласкаво прошу Наукове Товариство надіслати всі свої видання до Університету³⁵.

Прошу надіслати рахунок, по котрому гроші будуть повернуті своєчасно з подякою.

Ректор Університету, Професор *І. Огієнко*

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, с. 57, арк. 8. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

1919

№ 17

Співробітникам Кам'янець-Подільського державного українського університету

Кам'янець-Подільський, 5 січня

Кам'янець-Подільський Університет.

Наказом Директорії я призначений Міністром Народної Освіти. Змушений тимчасово залишити дорогий мені Кам'янецький Університет, кріпко наказую всім служачим чесно невинно і ретельно виконувати всі свої службові обов'язки. Я щиро сподіваюся, що вернувшись до перерваної праці я застану в Університеті зразковий порядок. Душею буду завжди з Вами. В читанні цього росписуюся.

Міністр Народної Освіти Професор *Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 20, арк. 93, 93 зв. Автограф.

№ 18

До Комісії по збору стародавніх актів

Кам'янець-Подільський, 17 січня

До Комісії по збору стародавніх актів.

Для бібліотеки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету потрібні видання комісії і, між іншим, «Архив Юго-Западной России»³⁶ в 2-х примірниках.

Не маючи змоги придбати їх по книгарнях за відсутністю цих видань, ласкаво прошу не відмовити відпустити зазначені видання для користування Університетської бібліотеки.

Ректор Університету, Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 182, арк. 67. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис. Відпуск.

* Alma Mater (лат.) – тут: Університету.

** Правильно: Vivat, crescat et floreat (лат.) – Хай славиться, зростає і процвітає!

№ 19

Директорії У країнської Народної Республіки

[Кам'янець-Подільський], 17 січня

До Директорії Української Народної Республіки.

Міністерство Народної Освіти й Мистецтва одержало від Кооперативного Учительського видавництва «Всеуито»³⁷ копію його прохання до Директорії Української Народної Республіки про відкриття цьому видавництву довгосрочного кредиту в три мільона карбованців на видання книжок для наступного 1919/20 шкільного року. Товариство має на меті випустити на цей рік 1.725.000 примірників на загальну суму в 5.300.000 карбованців; виплату ж позики «Всеуито» має робити з другого року десятима частинами щороку.

Розглянувши всебічно прохання і зважаючи з одного боку на корисну діяльність видавництва «Всеуито», а з другого боку – на колосальну потребу в шкільних підручниках, Міністерство Народної Освіти й Мистецтва піддержує перед Директорією Української Народної Республіки зазначене прохання учительського видавничого товариства «Всеуито».

Міністр Народної Освіти й Мистецтва

І. Огієнко

17 січня 1919 р.

ЦДАВО України, ф. 2585, оп. 1, спр. 7, арк. 13. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 20

О. Лотоцькому

Київ, січень

До Пана Міністра Культів.

Повідомляю Вас, що 18 січня комісія в складі професорів Кам'янець-Подільського Д[ержавного] Укр[аїнського] університету – В. Петра, М. Драй-Хмарова та універ[ситетського] архітекта Е. Папенгута, хотіла прийняти від завідуючого второкласовою школою шкільний будинок і все шкільне майно, згідно телеграмі директора департаменту Нижчої Освіти, але завід[уючий] школою п[ан] о[тець] Манжуловський відмовився здати будинок і майно з-за того, що він не має від свого начальства жадного розпорядження, про що комісія склала протокола.

Додаючи до цього копію телеграми заступника ректора Бучинського прошу Вашого розпорядження про передачу будинку.

Міністр Народної Освіти

Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 5, арк. 12. Бланк Міністерства народної освіти. Машинопис за підписом І. Огієнка з рукописними позначками. Відпуск

№ 21

П. Бучинському

Вінниця, 5 лютого

У.Н.Р.
Міністерство Народної Освіти Вищої Школи
5 лютого 1919 року № 25 м. Вінниця
До п[ана] Ректора Кам'янець-Под[ільського]
Українського Університету.

Позаяк Українські державні Університети повинні бути суто-українськими не тільки по назві, а також і по всіх моментах свого життя, Міністерство Освіти вважає необхідним зазначити, аби всі іспити в українських державних Університетах провадилися українською мовою.

Підписали: Міністр Освіти та Мистецтва Професор І. Огієнко. За Директора Департаменту Радник, Професор Сушицький.

КПМДА, ф. Р-582, оп. 1, спр. 41, арк. 3. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 22

Єпископу Подільському і Брацлавському Пимену (Пєгову)

Кам'янець-Подільський, 7 травня
До Преосвященного Пімена,
Єпископа Подільського і Брацлавського.

Ласкаво прошу не відмовити зробити розпорядження, аби дублети книжок, книгозбірні Кам'янець-Подільської Духовної Семінарії були передані Кам'янець-Подільському Державному Українському Університетові.

Крім цього ласкаво прошу Ваше Преосвященство вдатися до приходів, аби непотрібні старі книжки в церковних бібліотеках було передано Університетові.

З щирою пошаною до Вас.
Ректор Університету

Професор *І. Огієнко*

КПМДА, ф. Р-582, оп. 1, спр. 93, арк. 26. Машинопис за підписом І. Огієнка. Відпуск.

№ 23

П. Холодному

Кам'янець-Подільський, 17 липня
До Пана Міністра Народньої Освіти.

В[иконуючий] о[бов'язки] Екстра-ординарного професора по кафедрі фізіології на сільсько-господарському факультету Геращенко Микола, як видно з його *curriculum vitae** добровільно тимчасово відправляє службу військового лікаря й тепер займає посаду лікаря до доручень в Головному Військово-Санітарному Управлінні.

Беручи на увагу необхідність функціонування сільсько-господарського факультету, а також абсолютну неможливість ким-небудь замінити п[ана] Геращенко, ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане Міністре, поклопотатися в Міністра Народнього Здоров'я, якому підлягає Головне Військово-Санітарне Управління, про звільнення п[ана] Геращенко від служби в найблизшому часі і тим дати змогу йому працювати по організації як кафедри фізіології, так і взагалі сільсько-господарського факультету.

Ректор Університету професор
Секретар Правління

І. Огієнко
Дмитро Коломиєць

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 188, арк. 20, 20 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 24

Міністерству народної освіти

Кам'янець-Подільський, 31 липня
До Міністерства Народньої Освіти.

Радою Професорів Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету в засіданні 30-липня ц[ього] р[оку] обрано доктора філософії Володимира Гериновича на посаду вик[онуючого] об[ов'язки] приват-доцента по кафедрі географії, доктора ботаніки Нестора Гаморака на посаду вик[онуючого] об[ов'язки] приват-доцента по кафедрі фізіології рослин і вченого агронома Івана Олійника на посаду лектора по суспільній агрономії і земельному питанню.

Довожу це до відома Міністерства і ласкаво прошу про затвердження вищезазначених осіб на їх посадах.

Прохання Н. Гаморака, В. Гериновича та І. Олійника з *curriculum vitae* і список наукових праць кожного до цього додаються.

Ректор Університету,
Секретар Ради Професорів

Професор *І. Огієнко*
П. Клепатський

* *curriculum vitae* (лат.) – життєпис, автобіографія.

Прохання Н. Гамарака, В. Гериновича та І. Олійника з curriculum vitae і списом наукових праць не було.

[підпис]

Справка: Гериновича В. обрано на катедру географії на фізико-математичний факультет.
Гамарака Н. обрано на катедру фізіології рослин на фізико-математичний факультет.
Олійника Ів. обрано лектором суспільної агрономії і земельного питання на сільсько-господарський факультет.

За Діловода Ради Професорів [підпис]

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 188, арк. 31, 31 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка з рукописними позначками і припискою в кінці. Оригінал.

№ 25

[Єпископу Подільському і Брацлавському Пимену (Пегову)]

Кам'янець-Подільський, 24 вересня

*Ваше Преосвященство,
Милостивий Архипастирю!*

По всіх православних слов'янських землях Служби Божі правляться з рідною мовою службового тексту; так само і на Україні цілі віки правила служби по церквах з рідною українською вимовою і тільки останні покоління батюшок було присилувано свіцькою владою до московської вимови, народу українському зовсім чужої. Обороняючи волю Церкви і пеключись про повернення їй свіцькою владою віднятого, ласкаво прошу Вас:

I) Зробіть відповідне розпорядження по дорученій Вам єпархії, аби, де є змога, Святе Євангеліє положено по уставу на Службах Божих, читалося українською мовою, по перекладу, надрукованому з благословення Російського Найсвятішого Синоду в 1906 році³⁸.

II) Проповіді в церквах виголошувати обов'язково державною українською мовою. Виголошувати проповіді іншою мовою можна тільки з Вашого дозволу в порозумінні з Міністерством Ісповідань.

III) Всі Служби Божі, всі читання і співи в церкві, всі треби неодмінно правити з українською вимовою, себ-то так, як було на Україні довгі віки. Тому в слов'янським тексті повинно:

1. Букву **-ѣ-** вимовляти скрізь як **-і-**: хліб, віру, гріхи, Діва, Марія, во віки, нині і т[аке] и[нше].
2. Букву **-е-** вимовляти приблизно як **-э-**: небо (нэбо), вселися (всэлися), себе (сэбэ), весь (вэсь), і т[аке] и[нше]. Але спочатку слова і в середині після голосної (гласной) **-е-** вимовляти як **-йе-** (як **ѣ**): есть, един, твоего (йедин, твойего).

3. Букву **-и-** вимовляти приблизно як **-ы-**: Господы помилуй, благословы владыко, мыр всім. Але спочатку слова і в середені після голосної (гласной) **-и-** вимовляється як **-і-** (йі): ихъ, имъ, твоимъ (йіх, йім, твойім). В вольовому способі однини (в повелительном наклоненіи единств[енного] числа) и вимовляється приблизно як **-ы-**: просты, очысты, сподобы, прыйды и вселыся в ны, заступы, спасы помылуй і сохрани нас.

Але в вольовому способі множини (в повелительном наклоненіи множественнаго числа) **-и-** вимовляється як **-і-**: предадім, прийдіте, поклонімся, помолімся, помоліте.

4. Закінчення (окончаніе) **-аго-** в прикметниках (прилагательних) вимовляти як **-ого-**: отъ лукавого, мирного, животворящего, святого.

5. Закінчення (окончаніе) **-ецъ-** вимовляти як **-ецъ-**: отецъ, Творецъ, конецъ; склад **-ца-** на кінці слова вимовляти на кінці слова як **-ця-**: Отця, Владичиця, Богородиця, Творця, конця; склад **-цу-** вимовляти на кінці слова як **-цю-**: Отцю, Богородицю, Владичицю.

6. Закінчення **-тъ-** в теперішньому часі 3 особи однини і множини (в 3 лицѣ единственнаго и множественнаго числа настоящаго времени) вимовляти як **-тъ-**: судить, любить, ходять, творять.

7. Закінчення **-еть-** в дієсловах теперішнього часу (в глаголах настоящ[его] времени 3 лица ед[инственнаго] числ[а]) вимовляти як **-е-** (себ-то відпадає **тъ**): да прийде(тъ) царствіе Твое, да буде(тъ) воля Твоя.

8. Закінчення **-тъся-** в дієсловах 3 особи теперішнього часу однини і множини (в глаголах 3 лица настоящаго времени единствен[ного] и множеств[енного] числ[а]) вимовляти **-ця-**: да святиця імя Твое.

9. Прийменники (предлоги) -сь-, -со- вимовляти як -з-, -зо-: шедшого з небес, зо славою, зо всіми вами.

10. В закритому складі (що кінчиться приголосним звуком) в українській мові -о- і -е- переходять в -і-: во віки віків, усопших рабів, оставлення гріхів, о храмі сім, о всім во Христі братстві нашім. Але цього правила додержуватися бережно і тільки тим, хто добре знає українську мову. (Слова: живот, Бог, залишити без зміни.)

IV. Ласкаво прошу Ваше Преосвященство на далі рукополагати і призначати на церковні і інші посади духовного відомства тільки осіб, що знають українську мову.

V. Всі духовні школи – вищі, середні і низчі – повинні негайно, з дня одержання цього наказу, перейти в читанні слов'янського письма і в співах церковних на українську вимову.

Закононавчателі по школах Міністерства Освіти повинні додержуватись тієїж вимови.

VI. Виконання цього наказу обов'язково з дня його одержання. Вимову українську заводити поступово і лагідно і сама вимова повинна бути милозвучною. Останній термін переходу на українську мову – 24 жовтня 1919 року.

VII. Особи, що не будуть виконувати цього наказу або виконуватимуть його навмисне зле, будуть позбавлені своїх посад і притягнені до судової відповідальності.

VIII. Також прошу Ваше Преосвященство покласти на підлягаючих Вам Духовну Консисторію і осіб, що стоять на чолі других церковних інституцій, а також і на благочинних обов'язок простежити за своєчасним і повним здійсненням цього розпорядження.

Копію Ваших розпоряджень з приводу цього ласкаво прошу прислати до Міністерства.

Прохаючи святих молитов Ваших і благословлення, маю за честь бути Вашого Преосвященства.

Міністр Ісповідань

Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 23, арк. 46, 46 зв., 47. Бланк Міністерства ісповідань. Машинопис за підписом І. Огієнка. Відпуск.

№ 26

М. Садовському

Кам'янець-Подільський, 16 жовтня
До Високоповажного
Пана М.К. Садовського
і всіх членів Українського
Державного театру*

Високоповажний Пане Добродію!

У вівторок 22-го жовтня ц[ього] р[оку] відбудеться перша річниця відкриття Кам'янець-Подільського державного Українського Університету. Урочиста служба Божа в цей день в Університетській церкві розпочнеться в 9 ½ год[ин] ранку і закінчиться в 11 ½ год[ин]. Урочистий молебінь розпочнеться в 11 ½ год[ин] і закінчиться в 12 годині дня. Після цього почнеться урочисте засідання Професорської Ради по такому Програму:

1. «Перший рік життя Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету» – доклад ректора Університету, професора *І. Огієнка*.

2. Привітання Університету в день його першої річниці.

3. «Розвиток і сучасний стан агрономічних наук» – академічна промова приват-доцента *С. Бачинського*.

В перервах співає Кам'янець-Подільський національний хор.

Ласкаво прошу Вас, Високо поважний Пане Добродію, вшанувати це урочисте свято своєю присутністю.

З щирою до Вас пошаною, Ректор Університету,

Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 4024, оп. 1, спр. 1, арк. 7, 7 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

* Руський народний театр.

№ 27

Міністерству народної освіти

Кам'янець-Подільський, 30 жовтня
До Міністерства Народної Освіти.
30 жовтня, Кам'янець-Подільськ

З відкриттям нових факультетів і побільшенням числа курсів на раніш відкритих факультетах, кількість праці, яку мусять виконувати служачі бібліотеки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету значно збільшилася. Видача книжок студентству, яка розпочнеться в скорому часі, ще збільшить працю в бібліотеці. Приймаючи на увагу, що невеликий склад служачих бібліотеки – бібліотекар, 2 помічники його та 6 штатних канцеляристів всієї праці виконувати не можуть, а з відкриттям бібліотеки для загального користування і тим більше не зможуть її виконувати, ласкаво прошу Міністерство дати дозвіл збільшити з 1 жовтня б[іжучого] р[оку] число штатних служачих бібліотеки в такому розмірі: канцеляристів – з шости до дванадцяти; помічників бібліотекаря – з двох до п'яти.

Ректор Університету,
Секретар Правління

Професор *І. Огієнко*
Дм. Колом[...]

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 63, 63 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 28

Членам уряду Директорії УНР

[Кам'янець-Подільський], 5 грудня

Головноуповноважений
Уряду Української Народної Республіки
Міністр
5.XII.1919 року

Головному Отаману
Української Народної Республіки.
Голові Ради народніх Міністрів УНР.
Голові Надзвичайної Місії УНР до Румунії К.А. Мацієвичу.
Голові Української місії в Варшаві П. Лівіцькому

Живу без жодних інформацій, нічого про Уряд свій не знаю. Самі тільки чутки, чутки та чутки. Це дуже зле відбивається на роботі і не дає змоги вести справу так, як слід. До Вас вже послав двох кур'єрів, але від Вас нічого ніколи не знаю. По наших чутках то Міністрів перебито, то інтерновано, а то вони невідомо де поділися. Так далі неможливо, потрібні інформації. Поляки теж не мають жадних інформацій, все питають мене.

Державне майно поляки весь час забірають і вивозять з Кам'янця. Силу вже вивезли. Нашу стражу в багатьох місцях познімали і поставили свою, забрано українського майна на мільярди карбованців. На базарах продається теж не мало українського майна польськими жовнірами. Протести мої приймаються чемно, але нічого по них не робиться. Тільки 4-го грудня прибула польська Комісія, що буде працювати поруч з Комісією Українською – складати акти на взяте майно. Прошу самих рішучих протестів за грабування нашого державного майна.

Дуже прошу полагодити справу з законом про допомогу 12-го листопаду. Урядовці хвилюються і не дають мені спокою. Частина урядовців (Військове Міністерство і Міністерство Фінансів) одержали допомогу ще до евакуації. Майже всі урядовці одержали книжки на ошадну касу, але я заборонив видачу по них грошей. Дорожнеча в Кам'янці росте надзвичайно, і буде рости на далі, бо район підвозу дуже малий. Колиб урядовцям видати допомогу, то вони розіхалися б собі з Кам'янця. Багато є урядовців, що з охороною пойдуть по Уряду, коли треба. Тільки накажіть.

Кам'янецький університет в надзвичайному становищі. Рада Міністрів постановила розглянути його штати в 3-х денний термін, але всетаки штатів не розглянула і дала Мін[істерству] Освіти. Посилаю Вам штати, що розроблені Мін[істерством] Освіти і щиро прошу їх затвердити. Без цього розбіжаться про-

фесори, бо становище їх надзвичайно гірке. По моїх відомостях Волинь надзвичайно потребує українського піклування, а між тим вона залишена без жадного опікування. Дуже було б корисно, коли б я міг свою опіку поширити і на Волинь. Польська Влада іменує мене уповноваженим «на теренах, опущених наддніпрянською армією». Прошу надати мені право Головноуповноваженого і на Волинську частину, заняту Польщею, взагалі на ту частину України, яка занята польською владою. Про це варто б переговорити і з Варшавою.

В тій повновласті, яку Рада Міністрів видала мені, дуже неясно накреслене моє правне становище. Виходить з за цього непорозуміння. Круг моєї діяльності поширюється надзвичайно, бо життя не жде і ситуація складається так, що вагань не може бути. Одже мені довелося взяти всю владу в свої руки, – керувати, призначати, звільняти. Здається, що все це було на користь УНР. Але дуже прошу, аби мені було прислано на все це певне уповноваження, затверджене Головним Отаманом. Як приблизний нарис, посилаю статут про Головноуповноваженого, – прошу затвердити його. Комітет виходить за великим, а тому мало рухливим.

Мені залишено фонд 15 мільонів. Це капля в морі вимог і потреб. Хворих надзвичайно багато, ідуть до того й полонені. Всі голі, голодні. Треба піддержувати і українські інституції. Ласкаво прошу зза цього ще 15 мільонів карб[ованців], бо інакше буде крах. В Кам'янці багато асігновок на Головну Скарбницю. Безумовно я вже почав оплачувати, рахуючи, що їх Держава всеїдно повинна десь виплатити. Прошу прислати мені на це дозвіл.

На моє утримання Уряд нічого не залишив, а між тим дуже багато грошей йде на представництво. Ласкаво прошу вказівок.

Ласкаво прошу повідомити, що робити з старшинами і взагалі з військовими? Тут їх сила, виїхати вони не змогли почасти і зза неможливості виїхати. Всі вони зареєстровані і чекають розпорядження про свою долю від Головного Отamana. Прошу вказівок як найскоріше, бо польське командування загрожує інтернуванням.

Галичане дуже занепокоєні, бо польська влада звертає на їх особливу увагу.

Треба добиватись, аби галичанам дано було амністію і забезпечено повернення до дому. Нужда серед галичан страшна, а допомоги немає.

Арешти в К[ам'янці] ідуть, але переважно за переховання зброї. Приїхали польські жандарми і досить пильно виконують свою дію. Помічаються випадки зведення рахунків – доноси польській владі. Арештовують переважно галичан.

Гроші наші (303 мільон[ів] карб[ованців]) ще досі в Хотині, перевозити їх до К[ам'янця] я не відважусь, бо не знаю, чи є і на далі премирря з поляками. Румуни погодилися гроші ці пропустити на Україну.

О п у б л . : Доценко О. Літопис української революції: Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Тарнів; Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5. – С. 129-130.

№ 29

Коменданту міста Кам'янця-Подільського [Боруті]

[Кам'янець-Подільський], 22 грудня

Головноуповноважений Уряду УНР
Міністр
22 грудня 1919 р.
Ч.48/744.

До п[ана] Коменданта м[іста] Кам'янця на Поділля.

Коло 13-го цього грудня в м[істо] Кам'янець були приведені з м[іста] Борщова і замкнені польською жандармерією в місцеву в'язницю 21 особа, а саме: 1) Гуменюк Максим, 2) Хмелик Антон, 3) Білецький Володимир, 4) Скоромнюк Дмитрій, 5) Кшевецький Пилип, 6) Кшевецький Петро, 7) Міцькевич Микола, 8) Загурський Володимир, 9) Жуків Василь, 10) Василевич Адольф, 11) Нейман Абрам, 12) Гучек Михайло, 13) Семельник Леон, 14) Гординчук Федор, 15) Решетовський Андрій, 16) Баран Денис, 17) Добровольський Гнат, 18) Шидловський Микола, 19) Панкевич Георгій, 20) Гарбузинський Іван і 21) Круглий Іван.

Всі ці особи утримуються без постанов, які вимагаються законом, і невідомо ким і на що вони затримані і за ким повинні лічитися утриманням. Родини затриманих звертаються до мене і до місцевого Прокурорського догляду з проханням про звільнення цих осіб з в'язниці, посилаючись на те, що польська влада надсилає їх до місцевої цивільної влади, в розпорядження якої ніби-то передані ці в'язні. Як доказ цього прохачі принесли до мене написане по польськи прохання на Ваше, Пане Коменданте, ім'я, яке ніби-то Ви повернули їм і службовий лист від діла польської жандармерії з 20 го цього грудня до місцевого суду м[іста] Кам'янця Подільського, де сказано: «Зазначених в поданні залізничників можна звільнити з тою умовою, що кожний з них повинен, на перший заклик, стати на суд та оскільки можливо, треба взяти з них або грошову заставу, або поручительство. Начальник III кл[асу] (підпис)».

Ця відповідь не розв'язує прохань, бо в ній не зазначено, в чому обвинувачуються і за яким судом лічаться зазначені особи, завдяки чому не видно по якій справі і хто повинний зробити постанову про звільнення цих осіб з в'язниці та взяти з них заставу, бо поручительство, тим більш що в м[істі] Кам'янці Міського суду немає.

Сповідуючи про це, маю за честь прохати Вас, пане Комендант, вирішити питання про звільнення зазначених осіб з Кам'янецької в'язниці, де лютує тифус і частина з них вже захворіла.

Про наслідуюче Ваше розпорядження прошу Вас не відмовити мене повідомити.

Головноуповноважений *І. Огієнко*.
Референт в Судових Справах *М. Тимошок*.

Опубл. : Доценко О. Літопис української революції: Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Тарнів; Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5. – С. 298-299.

№ 30

А. Левицькому*

[Кам'янець-Подільський], 25 грудня

«З державним майном, що залишилось в Кам'янці, вже покінчено: до ниточки все вивезено, вивезено на мільярди карбованцев. Та хіба тільки державне майно, – силу приватного майна заграбовано і вивезено на Скалу-Борщів. Зруйновано все, навіть телефони повітового земства, як і всі частні, вивезено. Цукру і муки не має, ціни на все пішли страшенні. Голод уже дивиться в вічі всім... І все це дякуючи новим хазяїнам...

«Нам зовсім незрозуміла Ваша політика, незрозумілі Ваші вирази, що Уряд приїде до К[ам'янця]. Мені офіційно заявлено, що Кам'янець і повіт – то Польща і другої влади, крім польської, тут не буде. Чекаємо лише цивільного Комісара, який має приїхати 1-го січня, – з його приїздом тут не може бути ніякої іншої влади. Як мені заявлено, Земство буде скасовано, Інституції урядові теж, урядовці будуть пущені по миру, – тільки частина їх, що знає польську мову, буде залишена...

«У Вас в центрі, в Варшаві, може й думають щось добре, але тут на креслах нічого ми не бачимо.

«Послав я до Вас кур'єра М. Корчинського, але його не пропустили – продержали в Борщові 3 дні – тим і скінчилось. Запросили Варшаву, а В[аршава] і не відповіла. Послав другого кур'єра Клепацького, урядовця Міністерства Ісповідань, але його в Борщові арештували, обшукали і мій пакет, адресований на ім'я Головного Отамана відкрили... Закінчилось тим, що Клепацького відправили в Чортків, а він по дорозі втік.

«Друже прошу, аби з Варшави було дано наказа пропускати моїх кур'єрів. Без цього нічого не вийде. К[ам'янець] буде ніби місцем концентраційного лагера. Я послав багато раз телеграми Вам і Гол[овному] От[аману], але відповіді жодної, чи дійшли ці телеграми? Поки на все це єсть одна відповідь – проти мене збирають прийняти...

«І хто зна, чи не здійснять... Мою заяву з приводу забірання майна без жадних квитків і прохання, довести все це до відома вищої Влади – названо ультиматумом...

* З листа А. Левицькому від 25.12.1919.

«Ні одна влада не поводилась так з населенням, як тепер. Росправи ніде не знайдеш, кожний робить по своєму...

Спочатку я протестував, а тепер перестав. Од Вас вказівок ніяких, – головне не вказівок тільки, а і наказів вищої польської Влади на нашу користь. Цього зовсім нема. Єсть накази навпаки – які ліквідують нашу Владу. Звертаю увагу на наказ про вийськові шпиталі – де повна безсоромність.

«Ви пишете про урядовців – аби їх підучити. А тут збираються їх інтернувати. Коли б на все, що Ви пишете, була згода Польської Влади – тоді інша річ, а то наших з Вами розпоряджень ніхто не виконує. Я, навідь грошей не можу післати, бо не увірений, що їх по дорозі не конфіскують... Дозволу на вивіз їх я й досі не маю.

«Не встигла Українська влада виїхати, як єпископ Пімен повів велику агітацію проти України, позвільняв ні за що священників, що були в Синоді, заборонив їм служити, заборонив проповіді українською мовою, заборонив українську вимову і т[ак] д[алі] і т[ак] д[алі]. Я звільнив його на покой, але він наказу цьому не кориться, видав свого наказу, що заборонить служити кожному священнику, хто буде слухати розпоряджень Української Влади... В церкві відкрито каже проповіді проти Української Влади... І ніхто його не спиняє...

«Необхідно треба, аби Ви добивались, щоб цивільна влада тут в К[ам'янці] була українська і щоб був наказ про це польської Влади. І щоб польська влада справді піддержувала нас. А то флаг наш був зірваний і потоптаний ногами, портрет Шевченка спалений і т[ак] і[нше].

Так далі бути не може – вся людність знервувалась, не розуміючи, що робиться. Заведена польська цензура, але вона викреслює все, де освітлюється те, що ними робиться і пропускає нападки російської преси на Директорію і Уряд...

«З урядовцями немає жадного удержу. За непевної ситуації (загроза Експедиції і банку), під напором урядовців по постанові Комітету і Політичної Ради (крім Комітету з представниками від Міністерства працює при мені і Рада по одному представнику від всіх партій) я змушений був видати допомогу по наказу 12 листопада. Але на цьому не спинились – зараз іде напор на мене, аби цю допомогу повторити по случаю Різдва. Крім цього вимагають ще за три місяці, як особам, що залишають службу. Я даю допомогу хворим і тим, що ідуть до дому, – і на цьому пішла велика спекуляція, люде удержу не знають. Правда, і скрута величезная, дорожнеча небувала, тиф лютує і скоро охопить все місто. Здається перехворіють усі урядовці. Нужда велика, але ще більше претензії. Насморк – давай на ліки, аборт – теж саме. До роботи примусить нема змоги, хто працює у мене або в Міністерстві, потребували платню в половинному розмірі і довелося дати... Не одержуючи з центру ніяких вказівок, я почав їх вільно відпускати, і вони потроху розходяться до дому – це найкращий вихід, бо довше такого становища в К[ам'янці] ніхто не витримає. Польська влада грозить урядовцям інтернуванням.

«Ще раз пишу про університет – матеріальне становище професорів дуже зле, конче потрібно затвердити штати, які посилають – вони були вироблені Міністерством Освіти і їх не встигли затвердити. Університет кріпко стоїть на своїх позиціях і це єдине огнище, що високо держить Українську ідею. Що значить, що він стає приватним, як про це каже наказ Польської Начальної Команди? Чи Ви про це знаєте?

«В К[ам'янці] утворилась була така ситуація, що трудно було поручитись за цілість готівки. Тому було зроблено все, аби вона не попала в чужі руки, а пішла в культурні цілі. І це виконано – забезпечені академія, університети, школи, видавництва, преса. Виходу не було – це була постанова громадянства.

«Міліція українська вже звільняється, прибула вже (крім жандармерії) міліція польська.

Попередній Комендант Борута звільнений з 24.12 вступає новий Комендант Оцеткевич. Новий Комендант обіцяє всяку допомогу. Поки що він наказав в 24 години очистити для нього будинок Комісаріату. Комісаріят перейшов до будинку Духовної Консисторії.

Скоріше приїзжайте. Скоріше шліть своїх курієрів, бо курієрів з К[ам'янця] не пропускають».

О публ.: Доценко О. Літопис української революції: Матеріали і документи до історії української революції 1917–1923. – Тарнів; Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5. – С. 130-131.

№ 31

I. Мазепі

[Кам'янець-Подільський], 25 грудня
Голові Ради Народніх Міністрів.

При цьому надсилаю дві відомости про витрати з фонду Головноуповноваженого і ласкаво прошу побільшити цей фонд до 100 мільонів карбованців, що надзвичайно вимагається нашою ситуацією і загрозою готівці. Увесь 100 мільонний фонд призначається на допомогу українським культурно-освітнім установам і буде повернутий по першій вимозі Української Вищої Влади. Ця справа нехайна і дуже прошу її задовольнити.

Головноуповноважений Уряду
Української Народньої Республіки,
Професор I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 98, арк. 5. Бланк головноуповноваженого Уряду Української Народньої Республіки. Машинопис за підписом I. Огієнка. Оригінал.

1920

№ 32

A. Левицькому*

[Кам'янець-Подільський], 2 січня
Од 2.1.1920

- 1) Майже всі інституції звернулися до мене, аби їм видати допомогу різдвяну; всі мотивують великою дорожнечою. Просять настирливо. Прошу вказівок, як бути.
- 2) Всі наші військові шпиталі забрали поляки, вони розпоряджаються, призначають служачих і т[ак] і [н]ше і вимагають, щоб я давав гроші на утримання цих шпиталів. Де кого, українців звільнено, призначено москалів. Як бути?
- 3) Дуже часто заходять поляки до Державного банку і вимагають міняти їм гроші по курсу: марка – 8 карб[ованців] (а на біржі марка – 5-6 карб[ованців]). Міняти вимагають силою.
- 4) Наші копюри в 250 карб[ованців] йдуть дуже зле: за 250 карб[ованців] дають іншою копурою тільки 200 карб[ованців]... З поширенням території може ціна 250 карб[ованців] підніметься.
- 5) Єпископ Пімен³⁹ звільнений ще 20.11, звільнення затверджено Радою Міністрів 14.12, не знає удержу, не визнає української влади і одкрито скрізь веде агітацію проти української Влади. Прошу вжити заходів, аби він покінув подільську єпархію як звільнений.
- 6) Як бути з урядовцями після 1-го січня? Яке їх правне становище? Що з ними робити? Їх в Кам'янці занадто багато і вони вже вимагають плати за січень місяць.
- 7) Вже прийшла міліція польська і комендант запропонував, аби цю польську міліцію взяла собі на утримання Мійська Дума. Дума одмовляється, за це їй грозять.
- 8) Більше я терпіти не можу. Фактично українці не мають в К[ам'янці] ніякої влади. Всяке право поругане. Ще раз ласкаво прошу дати мені демісію.
По моїм чуткам в Тернополі і Ланцуті наші урядовці терплять великі нужди. Що Ви зробили для помочі їм? Я звернувся до польської Влади і вона на днях дасть пропуск моему кур'єру до Тернополя, який повезе 1 мільон карбованців на допомогу. Всі в один голос в Кам'янці трублять, що п[ану] Христюку було наказано піклуватися урядовцями в Тернополі і дано на це гроші, а він всіх кинув, не залишивши грошей.
- 10) Вивіски в Кам'янці наказано перемалювати на польські. Демократичну Думу розпускають, будуть збирати нову. На чолі Думи повинен буде бути поляк.

* З листа А. Левицькому від 2.01.1920.

11) Зараз пішла в Кам'янці пошесть на викидання українців з помешкань. Дають часу тільки 2-3 години, найбільше добу. Занята вже Фінансова Палата, частина Державного Банку. Обеззброєна варта Державного Банку і Експедиції. Єсть багато викинутих на вулицю.

12) В К[ам'янці] єсть ще сила старшини. Багато з тих саботують, лають наш Уряд і не хочуть їхати по заклику в Домбів. Що з ними робити? Про їх повинен бути якийсь наказ Головного Отамана, тоді тільки буде послух. Просили мене підписати наказ про виїзд їх в Домбію, але я підписати не можу, бо про це мені ніхто не наказував.

13) Різдвяної допомоги настирливо домагаються і урядовці б[увших] центральних уставов. Як бути з ними?

14) Ще раз повідомляю: грошей Головному Отаману можу вислати тільки тоді, коли на таку висилку буде дозвіл від польської Влади з Варшави. Одержавши наказ Отамана про гроші, я зараз же взявся до місцевої польської Влади за дозволом взяти і дозволу й досі не одержав. Треба, щоб про це був наказ польської Влади з Варшави, тоді тут не будуть роздумувати. Гроші привезе Романченко, провадити буде їх один польський старшина.

15) Сьогодні був заарештований Мійський Голова Килимник, але по моему протесту випущений.

16) До К[ам'янця] сьогодні 2.1 [2 січня] приїхав ген[ерал] Крайовський – шеф дивізії і зробив мені заяви, після яких, здається, життя в К[ам'янці] просвітліє і буде ліпшим».

О публ.: Доценко О. Літопис української революції: Матеріали й документи до історії української революції. 1917–1923. – Тарнів; Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5. – С. 131-132.

№ 33

А. Левицькому

[Кам'янець-Подільський], 8 лютого

Головноуповноважений Уряду
Української Народної Республіки
Міністр
8 лютого 1920 р.

Високоповажному п[ану] Голові Української Місії
в Річі Посполитій Польській.

Звертаю увагу на слідуючі річі.

1) До Кам'янця прийшла трупа польська Вл. Бернатовича: місцевий комендант Оцеткевич без мого дозволу зареквізував для цієї трупи (на декільки день, а може й більше) помешкання Українського Державного театру, зза чого Державний Театр мусів припинити свою діяльність.

В оповістках про польські вистави друкують, що «білети служать за перепустки до 10-ої». А укр[аїнські] спектаклі таких привілеїв не мають і мусять кінчатися у 7 г[один] вечора.

В Кам'янецькім Університеті лекції читаються з вечора і мусять спинятися в 7 г[один] веч[ора], зза чого половина лекцій не читається. Коли я просив, щоби студентський білет служив перепусткою до 10 год[ин] вечера, то в цім мені відмовлено. А театральний білет для поляків – то перепустка...

Явне недовірря українцям.

2) Ходити по улицах дозволено в Кам'янці тільки до 8 г[один] веч[ора], після цього штрафують і арештовують. Цікаво, що тих, хто балакає по польські, не затримують і після 8-ої години веч[ора]. Серед оштрафованих (а їх сила) поляків нема.

3) В Кам'янці жорстока військова цензура. Але польська тутешня газета «Зем'я Подольська» ніякій цензурі не підлягає.

Явне недовірря українцям...

Головноуповноважений Проф[есор] І. Огієнко

О публ.: Доценко О. Літопис української революції: Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Тарнів; Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5. – С. 317.

№ 34

С. Петлюрі

Кам'янець-Подільський, 12 лютого
Високоповажному Пану Головному Отаману
Української Народної Республіки.

По наказу Генерального Комісара Мінкевича 11 лютого ц[ього] р[оку], по невідомій мені причині були заарештовані Прем'єр-Міністр Мазепа, Міністр Закордонних Справ Левицький, Міністр Праці Безпалко, Міністр Ісповідань Огієнко, Голова Національної Ради Корчинський, Отаман Кобза і другі. Арештованих Прем'єр-Міністра Мазепу і Міністра Левицького по місту під конвоєм водили на допрос до Мінкевича, після чого арештованих було звільнено. Арешт отримав широку поголоску і викликав велике обурення всього українського громадянства.

Головноуповноважений Уряду
Української Народної Республіки,
Ректор Університету,
Міністр *І. Огієнко*

ЦДІАЛ України, ф. 581, оп. 1, спр. 16, арк. 4. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 35

А. Левицькому

Кам'янець-Подільський, 14 лютого
Високоповажному П[ану] Міністрові,
Голові Української дипломатичної Місії
в Річі Посполитій Польській.

Ласкаво прошу Високоповажного п[ана] Міністра, Голову Української дипломатичної Місії в Річі Посполитій Польській, настояти перед Вищою Польською Владою в Варшаві, аби нею були прийняті і визнані такі конче необхідні жадання українського народу на занятих польською військовою владою землях українських.

I. Забінання українського Державного майна і вивезення його за межі України розпочалося з дня вступу польських військ до Кам'янця, себ-то, з 16 листопаду минулого року і не припиняється ще й досі. Вивезено вже майна на мільярди карбованців, при чому коштовне майно вивозиться здебільшого без опису і без росписок. В депеші до Довудства* Фронту Подольського від 21 січня 1920 року N 4712 сказано, що це українське майно взято польською військовою владою «*na przzechowanie*»**.

Мою пропозицію скласти спільну українсько-польську комісію по учоту взятого майна було прийнято двічі і Комісія двічі починала свою роботу, але складені акти цієї Комісії представниками польськими підписані не були і Комісія заглохла.

Отже я вважаю необхідним, аби Вищою Польською Владою все забране майно було визнано належачою Українській Народній Республіці власністю і підлягаючим повороту, а також в негайно часі було відновлено українсько-польську Комісію, яка б склала юридичні акти на все те майно, що вивезено польською військовою владою «*na przzechowanie*».

II. Цівільна влада на теренах, занятих польською військовою владою, повинна бути українська. Попередній досвід вже яскраво показав, що не своя, не місцева українська влада доводить край тільки до большевизму. Не відповідальні і мало розсудні нищі представники польської влади на кресах тільки псувають українсько-польські відносини і своїми роспорядженнями і всім своїм урядуванням викликають загальне обурення і сіють большевизм. Так, двохмісячне хазяїнування невідповідальної нищої польської влади на Поділлі довело край до такої роспуки, що коли тільки сюди будуть наблизитися большевики, то населення стріне їх, як своїх ізбавителів. Такий стан справи абсолютно шкідливий і для Польщі і для України, а тому необхідно, аби вся цівільна влада на занятих поляками українських

* до командування.

** *na przzechowanie* (польськ.) – на зберігання.

землях належала українцям. Але для зв'язку між владою військовою польською і владою цивільною українською може бути *komisarz laczniowu**, який цілком би задовольняв потреби обох сторін.

Що до окремих українських інституцій, то повинно:

1. Земство, як великий чинник в життю державному, повинно залишитися без жадних змін; польська вища влада повинна гарантувати повну автономію цій виборній інституції і допомогти їй в її користній праці. Призначення польського комісара в цю виборну народну інституцію доведе тільки до непотрібних обопільних непорозумінь і зруйнує Земство, як то вже почасти й сталось з Повітовим Кам'янецьким Земством. Польське представництво в цій інституції цілком могло би бути забезпеченим введенням поляка в число Членів Земської Управи. Ніяких ревізій діяльності Земства за попередній час польська влада робити не вправі.

2. Міське Самоврядування (Дума) повинно залишитися, як виборний орган, без зміни. Головою Думи (бурмістром) повинен бути українець, а його замістником або Членом Управи міг би бути поляк.

3. Адміністраційна влада на занятих поляками теренах не повинна бути чужою, а тільки своєю, українською, як то було і під час німецької окупації. Відсутність в теперішній час Української міліції тільки шкодить справі і в першу чергу – польській справі. Комісаріяти – як губерніяльний так і повітовий, повинні бути і на далі без зміни українськими.

4. Суди повинні залишитися без змін українськими, при чому в Кам'янці відновляється і Суд апеляційний і касаційний український для всіх занятих поляками місцевостей. Припис українських судів до апеляційних в Вільні й в Варшаві дасть тільки добрий засіб до антипольської агітації.

III. Всі школи на занятих поляками теренах повинні залишитися українськими, з українською викладовою мовою і з додержанням всіх попередніх розпоряджень Українського Міністерства Народної Освіти. Губерніяльна і Повітова Шкільні Ради залишаються і надалі без змін і працюють нормально, підлягаючи в своїй праці Головноуповноваженому Уряду У.Н.Р.** Польська Влада повинна допомогти оборудованню шкіл науковими приладдями і українськими книжками. В міру потреби відкриваються на українські кошти і польські, московські і жидівські школи на загальних основах.

IV. Державний Український Університет в Кам'янці Подільському повинен залишитися тільки Українським і мати повне забезпечення недоторканності його автономії. Чутки, що польська влада має закрити Кам'янецький Університет і переробити його в Польський, чи призначити йому польського комісара, вже пішли по Україні і українське суспільство охопив сум роспуки. Дійшло до того, що де-які міста прислали вже своїх представників до Університету, аби на місці в Кам'янці пересвідчитися чи то правда, що поляки зачинили або кривдять Український Кам'янецький Університет. Отже всяка найменша кривда Українському Університету від поляків негайно відчується всією соборною Україною і дуже пошкодить українсько-польським відносинам в їх цілому масштабі. Зокрема, що до Університету, то потрібно:

1. Аби вища польська влада забезпечила Університету його існування, як українському і недоторканність його автономії;

2. аби всі будинки Університету і все його майно були забезпечені від реквізіції і постоїв військової польської влади і

3. аби польська влада допомогла молодому Університету в його оборудованні науковими приладдями та книжками.

V. Урядовці всіх українських інституцій, як губерніяльних так і повітових, повинні всі залишитися на своїх місцях; їх призначення і звільнення робиться тільки на основі українських законів Головноуповноваженим Уряду У.Н.Р. або його органами в порозумінні з Центральним Урядом У.Н.Р. Ніякої присяги або урочистої обітниці на службу Ойчизні і Народу Польському урядовці давати не повинні, бо зайнятий військовою владою край вважається зайнятим хвилево.

---

* *komisarz laczniowu* (польськ.) – комісар-посередник.

** І. Огієнку.

VI. Всі дотепер видані закони Української Народньої Республіки повинні залишитися непорушними і польська влада повинна взяти на себе охорону їх, коли вони порушуються.

VII. Державною мовою на занятих поляками територіях повинна залишитися тільки мова Українська. Тільки цією мовою ведеться суд і урядування по всіх українських цивільних установах, тільки на цій мові видаються публічні розпорядження польської влади. До польських установ українські звертаються в мові українській.

VIII. Православна автокефальна українська церква на занятій поляками території повинна додержуватися всіх попередніх наказів Українського Міністерства Культів⁴⁰, а тому позаслужбовою мовою в церкві повинна бути тільки мова українська, а не московська, і вимовою службовою славянського тексту має бути тільки вимова українська, а не московська. Православною церквою в її неканоничній частині керує й надалі Український Міністр Ісповідань в особі Головноуповноваженого Уряду У.Н.Р.

IX. Експедиція заготовки державних паперів в Кам'янці повинна нормально функціонувати і надалі і бути вповні забезпеченою актом вищої польської влади від всяких реквізіцій і конфіскацій її майна і надрукованих банкнотів, а також від контролю чи втручання в її роботу. Крім цього, таким же актом повинно забезпечити вільний вивіз надрукованих грошей до Центрального Українського Уряду.

X. До цього часу Кам'янець-Подільський, хоч і університетське місто, був ніби табором для інтернованих – він не мав жадних звязків з іншим культурним світом. Отже конче необхідно, аби як найскоріш була дана змога з'організувати в Кам'янці поштові зносини і тим звязатися з культурним світом.

XI: Головноуповноважений Уряду Української Народньої Республіки єсть повновласний оборонця цілого народу українського перед польською владою на всій території, занятій польськими військами, як на Поділлі так і на Волині і на інших місцях. Така була воля Ради Народніх Міністрів і Директорії Української Народньої Республіки, про що і була відповідна постанова 16 листопаду 1919 року. Тим часом вплив Головноуповноваженого поширюється лише на Поділля, а що до Волині, то з боку польської влади чиняться перешкоди такому впливові. Отже необхідно, аби Головноуповноважений, як повновласний заступця й оборонця цілого народу Українського, міг вільно виконувати свої обов'язки на цілій занятій польським військом українській території. В правовому відношенні для всіх українських інституцій на занятих поляками теренах, Головноуповноважений єсть Міністр за всіма з цього висновками. Особа Головноуповноваженого і його помешкання недоторкальні.

XII. За останні часи цензура газет на Поділлі утворилася така, що не дає можливості існувати пресі. Воля друкованого слова цілком задавлена і всі газети зза цього мають надзвичайно хорий вигляд. Цензура перешкоджає й технічній стороні газет, бо цензуровані гранки повертаються цензором дуже пізно, часами пізніше II години ночі. Останніми часами цензор вимагає представляти йому цілком зверстане число, але забороняє лишати білі плями. Викреслюється все, що освітлює картину перебування поляків на Україні, так саме цензура викреслює усі повідомлення про успіхи військ У.Н.Р., зза чого неможливо інформувати населення про дійсний стан подій по той бік польського фронту. Теж саме робиться цензурою і з книжками.

Тому конче необхідно, аби цензура дала змогу існувати Українській пресі і вільному друкованому слову. Для цього вважаю необхідним скласти цензурний Комітет з трьох осіб – двох українців по призначенню Головноуповноваженого Уряду У.Н.Р. і одного поляка по призначенню польської влади. Цей цензурний Комітет проглядає періодичні й неперіодичні видання на всіх мовах.

XIII. Українським старшинам строго заборонено носити свою військову форму. На вулицях Кам'янця зза того трапляються прикрі інциденти, коли за українську форму тягнуть до арешту, тоді як денікінці вільно гуляють собі в золотих погонах. Цей наказ повинно відмінити, а українським старшинам, крім форми треба дозволити носити ще й холодну зброю.

XIV. Офіційна валюта, встановлена в Кам'янці, не відповідає реальній біржевій ціні: польська марка – 10 карб[ованів], тоді як на біржі цю марку можна купити за 5-6 карб[ованців]. Наслідком цього є зниження української валюти, небувала дорожнеча, а також і те, що польські установи постійно вимагають обмінювати їм польські марки на карбованці в Державному Банку, тоді як цей Банк не є мініальною конторою. Отже потрібно, аби курс марки встановлювався по згоді урядів польського і українського і щоби в Державному Банкові було припинено примусово розмін польських марок по штучному курсу. Польська влада повинна допомогти, аби на всій занятій нею українській території мали вільний обіг всі українські гроші.

XV. На українській території зібралось дуже багато галицьких українців, яких більшість бажає повернутися до дому. Отже потрібно, аби була проголошена повна амністія і були дані гарантії недоторканності Галичанам, що вертаються до дому, особливо інтелігенції. Тіж особи, що служать в наших урядах, при бажанні залишаються на своїх місцях.

XVI. При теперешній небувалій дорожнечі і при відсутності продуктів першої потреби великою допомогою стають населенню українські кооперативні установи. Конче необхідно, аби польська влада не руйнувала цих надзвичайно корисних інституцій.

XVII. Ніякі з існуючих українських державних чи приватних установ не повинні закриватися без згоди на те Головноуповноваженого Уряду Української Народньої Республіки.

XVIII. Жадних ревізій діяльності українських інституцій і українських урядових осіб за попередній час польська влада робити не вправі.

XIX. Українському Червоному Хресту⁴¹, як інституції міжнародній, гарантується недоторканність і право вільного виконання своїх високих обов'язків. Майно його забезпечується від всяких реквізіцій.

XX. На всі заторкнуті тут мною бажання української людности занятої поляками території, повинна бути не словесна заява, а письмення відповідь Вищої Польської Влади.

Головноуповноважений Уряду
Української Народньої Республіки,
Міністр *І. Огієнко*

ЦДІАЛ України, ф. 581, оп. 1, спр. 16, арк. 1, 1 зв., 2, 2 зв., 3, 3 зв. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 36

Міністерству народної освіти УНР

Кам'янець-Подільський, 10 травня
До Міністерства Народньої Освіти.

На Україні відчувається брак українських учених, що шкідливо відбивається на життю Української Вищої школи взагалі і Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету зокрема, бо на деякі катедри не можливо найти відповідних кандидатів.

Отже одним з головних завдань Української Вищої школи являється підготовка успішно скінчивших Вищу Школу до професорського звання. Для цього необхідно відкривати при Українських Університетах професорські стипендії.

Обов'язок Кам'янецького Університету зробити в цьому відношенню все, що в його силах.

Тому, згідно ухвали Правління Університету від 7 цього травня, маю за честь просити відкрити при Кам'янець-Подільським Державнім Українських Університеті десять професорських стипендій.

Ректор Університету,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 83, 83 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 37

А. Левицькому

[Кам'янець-Подільський], 11 березня
Головноуповноважений Уряду
Української Народної Республіки
Міністр
11 березня 1920 р.
ч[исло] 1030
Голові Української Місії
в Річі Посполитій Польській

Дні Шевченкових роковин, 9 і 10 березня, пройшли в Кам'янці надзвичайно урочисто. В святі прийняла участь вся людність Українська і Єврейська. В урочистому поході по місту брало участь до 15 тисяч люда.

В театрі, під час урочистої вистави, коли співали українського гімна, заступник Коменданта Кап[ітана] Оцеткевича, представник польської влади в театрі, демонстративно не встав і сидів в ложі весь час співання гімну, що зробило надзвичайно гнітюче вражіння на доверху переповнений театр.

Головноуповноважений Уряду Української Народної Республіки
Міністр *І. Огієнко**)

*) Прийшло б і більше, але розганяти людей підчас якихсь свят українських у поляків було системою. Зате інакше справа стояла підчас польських свят. От хочби візьмемо свято конституції 3-го мая. Жандарми та поліцаї польські згнали українських селян нагаями з сіл та хуторів до Камінця. Одривали людей од полевих робіт і гнали на свято. А на цім святі українські ж селяне з примусу несли плакати з такими написами – «Нехай живе конституція 3-го мая», «Нехай живе Польща од можа до можа», а цілим горлом мусіли кричати – «Нехай живе Польська». А потім проклинали своїх «союзників».

О. Д[оценко]

Опубл. : Доценко О. Літопис української революції: Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Тарнів; Львів, 1924. – Т. II. – Кн. 5. – С. 322.

№ 38

А. Яковлеву

[Кам'янець-Подільський], 13 березня
До п[ана] Посла У.Н.Р. А. Яковлева

Високодостойний Пане После!

Число газети, присвячене покійному Папі Бенедикту XV, яке ласкаво Ви вислали, я отримав, за що сердечно Вас дякую.

Ласкаво прошу Вас і надалі присилати цікаву літературу по церковних питаннях, коли тільки буде вона у Вас під руками. Взагалі, давно вже нічого не отримував від Вас в церковних справах, а у Вас такий матеріал повинен був би бути цікавим.

Сердечно прошу писати.

Прийміть, Високодостойний После, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань Пр[офесор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 134, арк. 1, 1 зв. Бланк Міністерства ісповідань. Автограф.

№ 39

В. Гнатюку

Кам'янець-Подільський, 28 березня
Високоповажному
Володиміру Гнатюкові.

Вашого листа від 20.III отримав, щиро дякую за пам'ять. Книжки Вашої «Про покитку»⁴² раніше не одержував, але тепер дістав, спасибі. Добре було б, коли б Ви не забували і молодого Кам'янецького

Університету, бо його львівське громадянство таки добренько забуває. Через Львів тепер їздить досить людей, однак Ви, Львовяне, до Університету книжок не присилаєте...

Своїх книжок передати не можу, бо привіз їх з Києва: передаю, що тут в Кам'янці маю.

Про допомогу «Видавничій Спілці»⁴³ та «Світу дитини»⁴⁴ розкаже Вам мій післанець. Справа ця вже поладжена. У нас дорожнеча на видання книжок ще більша, ніж у Вас. Здається, доведеться припинити всяку культурну працю...

Бувайте здорові, пишiть частiше, книжок присилайте бiльше. Коли треба, Унiверситет заплатить за прислане.

З щирою до Вас i правдивою пошаною

Ректор Унiверситету
Професор *І. Огієнко*
Кам'янець-на Подiллю

Вiддiл рукописiв бiблiотеки НАН України iм. В. Стефаника, ф. 34, од. зб. 408, арк 3, 3 зв. Бланк уповноваженого уряду УНР. Машинопис за пiдписом І. Огієнка. Оригiнал.

№ 40

П. Холодному

Кам'янець-Подiльський, квітень

Високоповажний Пане Добродію.

В час будування Незалежної України мусить бути вжито найрiшучих заходiв що до скупчення всiх творчих українських сил, а також належного виховання молодi.

Одним з найголовнiших чинникiв iснування Держави являється iснування її Вищої Школи. На Вкраїні в теперiшній час найбільш активним є Кам'янець-Подiльський Державний Український Унiверситет. В ньому скупчується молода iнтелiгенція, що вже не раз виявляла свою здiбнiсть до творчої працi й любов до Рiдного Краю.

Але в цей надзвичайний час студентство знаходиться в дуже скрутному матерiальному становищі. Студентством нiхто не пiклується, воно голодає i, не маючи засобiв до життя, розбiгається з Кам'янця.

Мент вимагає, аби негайно було організовано допомогу незаможному студентству. Треба негайно закласти студентську їдальню й Студентський Дiм, де незаможний студент мав би притулок.

При Унiверситетi ще торiк заклалося Товариство допомоги студентству (Статут затверджено Окр[ужним] Судом). Урядом Республiки вiдпущено кошти на допомогу студентству, – але робiтників для переведення вищезазначеної працi немає.

Звертаючись до Вас, як до людини, що багато працює на користь благодiйну, щиро прошу взяти на себе труд по організації допомоги студентству. Я сподiваюся, що Ви не одмовите в проханні i пiдете на зустрiч невідкладній потребi.

З щирою до Вас пошаною

Ректор Унiверситету
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 81, 81 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подiльського державного українського унiверситету. Машинопис. Вiдпуск.

№ 41

С. Маслову

Кам'янець-Подiльський, 25 травня
В[исоко] п[оважному]
С[ергію] І[вановичу] Маслову

Ласкаво прошу Високоповажного Сергія Івановича вернути мені мої книжки, що взято Вами на рецензію з Унiверситету ще в 1918 р. –

Щирий мій привiт Вам i дружинi Вашiй.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

На звороті

Глибокоуважаемий Иван Иванович,

Книги Ваши я возвратил в свое время в Университет, в канцелярию ист[орико]-фил[ологического] факультета. Там они должны сохраниться. По этому делу лучше всего обратиться к А.М. Лободе.

С искренним уважением

Сер[гей] Маслов

Е[лена] Митр[офановна]* кланяется.

1920 V. 26/13.

IP НБУВ, ф. 33, од. зб. 6037. Бланк Кам'янець-Подільського державного українського університету. Автограф.

№ 42

А. Левицькому

Кам'янець-Подільський, 16 серпня
До Високоповажного Пана
Міністра Закордонних Справ

Завдяки війні й руйнації нормального життя, молодий Кам'янець-Подільський Державний Український Університет не міг і не може набути всіх потрібних йому книжок і матеріалів.

Велику допомогу в цій справі могли би зробити українські Посольства й Місії, пересилаючи з-за кордону на ім'я Кам'янець-Подільського Університету книги й газети. Це дало би Університетові можливість як побільшити кількість книжок в бібліотеці, так і зібрати цінний матеріал що до сучасних подій.

Доводячи до Вашого, Високоповажний Пане Міністре, відома ця думка, ласкаво прошу віднестися в порушеній справі до всіх українських закордонних Місій і Посольств. Сподіваюся, що останні вживуть всіх заходів, аби допомогти рідному Університетові.

З щирою до Вас пошаною

Ректор Університету,
Професор *І. Огієнко*

Секретар Правління [*Дм. Коломійець*]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 423, арк. 49, 49 зв. Бланк ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Машинопис за підписом І. Огієнка.

№ 43

В. Прокоповичу

Тарнів, 16 серпня

Таємне

До Міністерства Освіти У.Н.Р.

Надсилаючи при цьому копію відношення учителів Української 6-ти класової школи ім[ені] Тараса Шевченка, у Володимирі-Волинськiм до п[ана] Голови Української Місії в Річі Польській Посполитій⁴⁵, Міністерство Закордонних справ прохає подати в цій справі свої спостереження-міркування відносно того, в який спосіб можна було б вищезазначену справу позитивно впорядкувати.

Директор Департаменту Чужоземних Зносин [*підпис*]
Начальник Дипломатичного Відділу [*підпис*]

З приводу цієї справи маю честь докласти Вам, п[ане] Міністре, що коли я заступав Вас під час жовтневої сесії Ради Міністрів в Станиславові, Рада Міністрів доручила (відносно допомоги всім нашим школам на Волині) міністрам Освіти й Закорд[онних] Справ порозумітися в цій справі і, систематизувавши всі відповідні матеріали, зробити доклад Раді Міністрів.

---

* Дружина Маслова.

Крім того, спеціально що до школи у Волод[имири]-Волинському, де маю честь додати, що ця школа – єдина на всій район Волод[имир]-Волинський й Холмщини, і що по моїх відомостях в одному Вол[одимири]-Вол[инському] кілька сот дітей, які не мають де вчитися.

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 3, спр. 9, арк. 7. Бланк Департаменту чужоземних зносин Міністерства закордонних справ. Машинопис за підписом І. Огієнка з рукописними позначками на полях. Оригінал.

№ 44

С. Петлюрі

Кам'янець-Подільський, 21 грудня
До Пана Головного [Отамана]
Директорії Української
Народньої Республіки

Надсилаючи при цьому витяг з протоколу Ради Міністра Ісповідань ч[исло] 1 маю за шану повідомити Вас, Пан Голова Директорії У.Н.Р., що з боку Міністерства вживаються всі заходи, аби справу автокефалії Української Православної Церкви поставити на реальний шлях і зараз виконуються всі ті завдання, які намітила Рада Міністра в своєму протоколі ч[исло] 1.

Мін[істр] Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 114, арк. 1. Автограф.

№ 45

А. Левицькому

Тарнів, 25 грудня
Довірочно
п[ану] Міністру Закордонних Справ

Високоповажний Андрію Васильовичу!

В де яких з новоповсталих Держав на теренях б[увшої] Росії залишилося дуже багато православної людности. Вище духовенство – єпископат що в церковних справах керує цією людністю – і до сьогодні канонично зв'язано з московським патріархом⁴⁶. Така зв'язь шкідливо відбивається на зміцненні автокефалії української церкви. За цього ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане Міністре, написати Всім представникам У.Н.Р. в Державах, півставших на теренах б[увшої] Росії, аби вони повели відповідну акцію про автокефалію Православної Церкви теї Держави, куди вони акредитовані. Вони повинні довести: 1) що зв'язь церковна з московським Патріархом шкідлива для данної Держави і 2) що потрібна автокефалія Православної Церкви для данної Держави.

Ласкаво прошу також Вас доручити зазначеним представникам зібрати всі відомости про Православну Церкву данної Держави і ці відомости переслати мені.

Про вжиті Вами заходи ласкаво прошу мене повідомити.

З щирою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
професор *І. Огієнко*.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 114, арк. 2, 2 зв. Бланк Міністерства ісповідань. Автограф.

№ 46

А. Левицькому

[Тарнів], 28 грудня
Високоповажному Пану Голові
Української Дипломатичної Місії
в Річі Посполитій Польській

Високоповажний Пане После!

На теренах сучасної Річі Посполитої Польської замешкує велика кількість української православної людности, загалом до трьох мільйонів чоловіка. Вся ця українська людність в церковному відношенні зовсім незаопікована, – нею опікуються і досі по старій московській системі москалі-священники. Вся ця українська людність, що складається майже виключно з селянства, примушується і досі слухати

службу Божу з чистою московською вимовою, слухати церковне навчання московською мовою, одержувати потрібні йому офіційні церковні документи московською мовою.

Таке обмосковлення українського православного люду і непотрібне і шкідливе і на це повинно найуважніше звернути увагу Міністерства Визнань Річі Посполитої Польської, аби воно рішуче припинило подібне ненормальне явище.

Референтом по справах православної церкви при Міністерстві Визнань Річі Посполитої Польської⁴⁷ призначений москаль Єромін; як москаль, він, звичайно, і незуміє і не зможе боронити інтереси української людности.

От за цього звертаюся до Вас, Високоповажний пане После, вжити всіх відповідних заходів, аби на посаду Референта Православної Церкви при Міністерстві Визнань Річі Посполитої Польської (чи замість п[ана] Єроміна, чи поруч з ним) був призначений українець. З свого боку, на таку посаду я командую Приват-доцента Кам'янець-Подільського Державного Українського Університета, Ректора Подільської Духовної Семинарії пан-отця Петра Табінського.

Ласкаво Прошу Вас, Високоповажний пане После, аби зазначена справа була вирішена Міністерством Визнань підчас мого перебування в м[істі] Варшаві.

З ширю до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
20 грудня 1920 року.
№ 138.
Варшава

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 18, 18 зв. Автограф.

1921

№ 47

А. Левицькому

Тарнів, 4 січня

В[исоко] п[оважному] п[ану] Голові Укр[аїнської]
Дипл[оматичної] Місії в Річі Посполитій П[ольській]

Високоповажний пане После!

Ласкаво прошу Вас подбати, аби Пресове Бюро при Місії постійно стежило за церковними питаннями в пресі (як в справах церкви української, так і польської і інших) і всі зібрані відомости відсилало Міністру Ісповідань У.Н.Р. в Тарнів, готель «Брістоль».

З ширю до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] І. Огієнко

Про те ж саме Голові Військової Місії в Варшаві
№ 142, 4 січня 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 55, 55 зв. Автограф.

№ 48

С. Стемповському

[Варшава], 5 січня

Довірочно

Високоповажному п[ану] Міністру С. Стемповському

Високоповажний Сигизмунд Губертович!

Виїжджаючи з Варшави, вважаю своїм обов'язком принести Вам свою щирю подяку за повсякчасну товариську допомогу в тих церковних справах, з якими я звертався до Вас за порадою і за допомогою.

Разом з тим дозвольте і надалі просити Вашої компетентної допомоги в порушених мною в Варшаві справах. В найближчі дні в Варшаві треба зробити:

1) Побачитися з Міністром Визнань Ратаєм і переконати його в доцільности порушеної мною державної справи.

2) Вжити заходів, аби всі матеріяли в цій справі було подано п[ану] Начальнику Панства*.

3) Вжити заходів, щоб В[олодимир]⁴⁸ не був затверджений.

4) Щоб Ректором Семінарії Холмської не був затверджений архимандрит Смарагд, а тільки протоієрей Громадський⁴⁹.

5) Щоб в Варшаві було закладено українську парафію.

6) Щоб до Міністерства Визнань був призначений референт по справах Православної Церкви (приват-доцент Кам'янецького Університету о[тець] П. Табінський).

7) Ви обіцяли виступити з публічним докладом в справі автокефалії Православної Церкви в Польщі.

8) Щиро прошу Вас час від часу сповіщати мене про стан всієї порушеної мною справи.

З щирою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 56, 56 зв. Автограф.

№ 49

В. Гнатюку

Тарнів, 12 січня
Високоповажному
п[ану] Д[окто]рові Гнатюкові

Високоповажний пане Докторе!

Іграшками нашої української долі я опинився, як втікач з України, в м[істі] Тарнові. З Кам'янця нічого абсолютно не взяв, тому опинився в Тарнові, як робінзон на острові. Всі мої заходи дістати хоч якихсь книжок зі Львова ні до чого не довели... І доводиться марнувати час, тоді як можна було б використати його більш продуктивно. Пригадую той час, коли такою ж долею був закинений до Києва д[окто]р І. Свенціцький – і українське громадянство дало йому повну змогу продовжувати свою наукову працю і з окрема я завше давав йому ті книжки, які тільки мав. Переїхати працювати до Львова я не в силі: на руках маю хору жінку і троє дрібних дітей, тому коштів хватає мені на те, аби не померти буквально з голоду...

Пишу до Вас, Високоповажний пане докторе, з кріпкою надією, що Ви прийдете мені допомогою в моїм духовім голоді.

В свій час я післав Вам свій «Курсь украинского языка», вид[ання] 2-е і ця книжка мені зараз надзвичайно потрібна – я буду її друкувати українською мовою і переклад закінчу за місяць, після чого верну книжку Вам з широю подякою.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*
Тарнів, готель «Брістоль» № 6
12.І.1921 р.

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 34, од. зб. 408, арк. 5, 5 зв. Автограф.

№ 50

О. Маковою

Тарнів, 12 січня
Високопов[ажному] п[анові] д[окто]рові О. Маковою
Високоповажний пане докторе!

... Звертаюся до Вас з щирим проханням допомогти мені в моїм духовім голоді. Влітку я подарував Вам дещо з своїх праць, які тепер мені надзвичайно потрібні, – дещо я маю перекладати на

---

* М. Ратаю.

українську мову, дещо перероблювати; коли мине потреба (за якийсь місяць), всі ці книжки я поверну Вам з щирою подякою.

Мені потрібні такі мої книжки:

- 1) «Иноземные элементы въ русскомъ языкѣ».
- 2) «Курс украинского языка», вид. 2-е.
- 3) «Рідне писання. Українська граматики для народних шкіл», ч. 1 і 2, вид. 2-е; частину 1 діти залишили в помешканні пані Вагнерової.
- 4) «Вчімося рідної мови», вид. 2.

Крім цього, влітку я дав Вам «Вістник Міністерства Ісповідань»⁵⁰ № 1, 2 і 3, – тепер Міністерство не має ані одного примірника і, коли буде ласка Ваша, вислати і це, то будемо Вам щиро вдячні.

Вся семня моя разом зі мною сердечно вітають Вас і родину з Новим роком.

Залишаюся з щирою надією, високоповажний пане докторе, що Ви допоможете мені в моїй праці на користь української культури і перелічені книжки пришлете мені (по адресі: Tarnow, hotel «Bristol», № 6)

З правдивою до Вас пошаною
12/1 1921 р.

проф[есор] І. Огієнко

Опубл. : Листи Івана Огієнка / Підгот. С. Гальченко // Слово і час. – 1992. – № 1. – С. 47.

№ 51

Товариству «Просвіта» (Ужгород)

Тарнів, 12 січня

До Високоповажної Організаційної Комісії
Руського Театру тов[ариства] «Просвіта» в Ужгороді

Не маючи фізичної змоги прибути на першу святочну виставу Організаційної Комісії Руського Театру тов[ариства] «Просвіта» в Ужгороді⁵¹, шлю славному Товариству свої щирі побажання буйного розвитку на користь й славу Подкарпатської Русі.

Міністр Ісповідань,
Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету
Проф[есор]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 2. Автограф.

№ 52

В. Зіньківському

Борщів, 17 січня

Високоповажному професору
В.В. Зіньківському

Високоповажний Василь Василевичу!

Спасибі, що не забуваєте і пишете мені. Відомостей про свіжі церковні справи в Європі тут діставати мені дуже трудно, і коли б Ви частіше прислали мені їх, я був би Вам дуже вдячний. От, скажемо, відбувся вибір нового царгородського патріарха, а я про це точно і докладно не знаю.

Про українську церкву маю багато відомостей. Найважливіше: патріарх Грузії⁵² висвятив нам трьох єпископів, а ті висвятили ще сімох⁵³, так що тепер Українського Єпископату маємо досить. Всі єпископи, звичайно правлять тільки по українськи.

Посилаю Вам знову №№ 14, 44 і 43, юбілейний № 45⁵⁴ був висланий Вам на веленевім папері, але, певно, в дорозі десь загубився. Вислав я ці книжки і на Богословський факультет⁵⁵. Посилаю я ці книжки в 2 примірниках: один для Вас, а другий для Богословського факультету.

Адреса М.О. Літвицького: Тарнів, вул. Красинського № 571, але можете писати, на моє ім'я, а я передам, бо Літвицький увесь час в Тарнові.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 5, 5 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 53

П. Табінському

[Тарнів], 20
Високоповажному п[ану] отцеві
П. Табінському

Високоповажний Отче Петре!

І я щиро вітаю Вас з Новим роком і бажаю в цім році як найкраще улаштуватися в Америці, де праця Ваша так потрібна і де вона бути цінитися. Прошу мої новорічні привітання передати й Високошановній дружині Вашій.

Дуже мені приємно, що Ви працюєте, а ще буде приємніше, коли Ви якусь з своїх праць пришлете мені для надрукування в «У[країнській] А[втокефальній] Ц[еркві]». Давно пора.

Звертаюсь до Вас з такою справою. Звернулось до мене Видавництво «Чайка» з пропозицією дати їм підручника по богослужінні для початкових шкіл і для гімназії. Думаю, що справа ця поважна (підписав листа С.Черкасенко) і добре заплатять. Те я й звертаюсь до Вас з пропозицією написати цього підручника для «Чайки». Умов ще не знаю, але думаю заплатять добре. Прошу мене повідомити про р[ішення?] і про час, коли підручник буде готовий.

Мій переклад Літургії скоро вийде в світ. За всі ті вказівки на його хиби буду тільки дякувати.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко

P.S. Потрібні Вам відомості про церкву в Юго-Славії (коротко) знайдете в моїй брошюрі № 11 (ст[орінки] 7-8). В Міністерстві єсть і ширші відомості, але їх, на жаль, переписати не можна.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 10, 10 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 54

Петру Відибіді

[Тарнів], 20 січня
Високоповажному пан-отцеві
П. Відибіді

Високоповажний Отче Петре!

Дуже приємно було мені отримати листа від Вас, а ще приємніше було почувати, що Ви вже стали на тверду дорогу і робите добре діло. Звичайно, важко жити тепер взагалі, а на посаді священника зокрема, – багато відповідальности, багато турбот, які ускладнюються до того ще й новим часом і його потребами.

Але сподіваюсь, що пізніше буде Вам значно легше вести свою працю, коли Ви більше з нею освоїтесь.

Щиро дякую Вам за запрошення спинитися в Вас, як би я приїхав до Володимира⁵⁶. Обов'язково скористаюсь ласковою гостинністю Вашою, бо думаю в скорому часі таки завітати до Вашого міста.

Мій переклад Літургії вже кінчиться друком і спізнюється головним чином браком потрібних коштів. Думаю, що через 2-3 тижні Літургія вийде на світ, і тоді я пришлю її Вам.

Дружина моя шле Вам привіт.

Всього кращого.

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 9, 9 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 55

В. Біднову

Тарнів, 20 січня
Високоповажному професору
В.О. Біднову

Високоповажний Василю Олексієвичу!

Я маю змогу передати одному видавництву для надрукування Історію Української Церкви. Коли б Ви скоріше закінчили свою працю, то може б це видавництво й надрукувало її. Обіцяють добре заплатити.

Прошу прислати мені Ваші умови для друку праці Вашої. Думаю, що підручника краще друкувати не в скороченому, а в повному розмірі (аркушів 8-10).

Остаточної відповіді від цього видавництва я ще не маю, тому й не подаю Вам його [адресу]. Взагалі обіцяють друкувати церковні книжки (в першу чергу українські образи, на що мають солідні гроші).

З повагою до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*
20.01.21.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 8, 8 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 56

С. Русовій

Тарнів, 20 січня
Austria. Boden bei Wien
Habsaur ger strasse № 16.
Висок[окоповажній] Софії Федорівні Русовій.

Високодостойна Софіє Федорівно!

На цих днях мною одержано було «накладну відомість» на Ваші речі, надіслані до Тарнова з Количинець.

Згідно з правилами польських залізниць – я звернувся з проханням до адміністрації ст[анції] Количинець про надіслання багажу по Вашій новій адресі, про що й маю честь Вас повідомити.

Разом з цим пересилаю одержані на Ваше ім'я листи.

З правдивою до Вас пошаною.

М[іністр] Іспов[ідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 15. Автограф.

№ 57

А. Ніковському

Тарнів, 22 січня
До пана Міністра Закордонних Справ.

Високоповажний пане Міністре!

В міжнародній політиці Ватикан відігравав і тепер відіграє дуже велику і поважну роль. Через своїх агентів, які роскінені по всьому світові, Ватикан кріпко держав в своїх руках усі нитки міжнародної політики, дуже добре у всьому орієнтується, зза чого всі держави, навіть першорядні, дуже зацікавлені тим чи іншим відношенням до них Ватикану.

Теперешній папа Бенедикт XV, по всіх попередніх відомостях, дуже прихильно ставиться до України і навіть, як відомо, секретар стану Емініція Кардинал Гаспарі* відручним листом до Голови Директорії визнав суверенність Української Держави (так повідомляє секретар нашої Місії при Ватикані Карманський).

За останній час Українська Дипломатична Місія при Ватикані фактично припинила своє існування. Не торкаючись цієї справи з боку нашої міжнародної політики, зауважу, що відсутність Українського Представництва при Ватикані де-вчому дуже заважає і праці Міністерства Ісповідань.

От ізза цього останнього маю честь ласкаво просити Вас, Високоповажний Пане Міністре, сповістити мене, в якому стані тепер справа нашої Дипломатичної Місії при Ватикані і які міри Ви маєте предприняти, аби унормувати цю справу.

З щирою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 17. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

* Правильно Гаспаррі.

№ 58

М. Тележинському

[Тарнів], 27 січня

Високоповажний Михайле Хведоровичу!

Прошу ласкаво Вас негайно приступати до складання нот на Літургію І. Золотоустого; текст Служби Божої Вишлю Вам на цих днях. Я цілком погоджуюсь, щоб Ви склали ці ноти протягом одного місяця, але справа тільки в тім, що тепер ми не маємо вільних грошей і не можемо одразу Вам заплатити всього.

Прошу підписати умову, зробивши в ній поправку, що до часу. Десять тисяч п[ольських] м[арок] з мого наказу буде Вам виплачено по підписанню умови, а решта – трохи пізніше.

Чи не взялися б Ви, крім нот, скласти також коротенького підручника по церковному співу?

З пошаною до Вас

Мін[істр] ісп[овідань]
Ректор К[ам'янець-]П[одільського]
Д[ержавного] У[ніверситету]
Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 30, 30 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 59

О. Кульчицькій та Ю. Магалецькому

Тарнів, 27 січня
До Високоповажної
п[ані] Олени Кульчицької в Перемишлі
п[ана] Ю. Магалівського

*Високоповажна пані Добродійко!
/Високоповажний Юріє Олександровиче! /**

Українське громадянство на еміграції, особливо наше численне козацтво, відчуває велику потребу в Образі Божої Матері. Дуже потрібен такий Образ в широкій українському стилі з якимсь патріотичним підписом слов'янськими літерами, скажемо: «Під Твою охорону прибігаємо, Богородице Діво, Заступнице Боголюбивої України». Такий Образ Божої Матері, гарно виконаний, взагалі протоптав би собі широку стежку до селянської хати на Великій Україні і безумовно ширив би саму ідею українську. Серед нашої еміграції, відірваної від Рідного Краю і духовно зголоднілої, особливо серед козацтва, такий Образ стріне теж цілком прихильне відношення.

За всього цього звертаюся до Вас, Високоповажна/ий/ пані Добродійко /Юр[ію] Ол[ександровичу]/, з щирим проханням намалювати такий Образ і прислати його Міністерству Ісповідань для ухвали. В разі ухвали Міністерство на перших порах купить у Вас до 5000 тисяч примірників одбитків Образу, які, певно, можна технічно виконати в Перемишлі. В дальнім часі Міністерство допоможе поширити цей Образ по Великій Україні. Ласкаву Вашу відповідь зі всіма розрахунками прошу прислати в Тарнів, готель «Бристоль» № 6.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 1, 2, 3. Автограф.

№ 60

Міністру преси і пропаганди

[Тарнів], 26 січня
Високоповажному п[ану] Міністру
Преси і Пропаганди.

Високоповажний п[ане] Міністре!

Вчора були у мене люде, що приїхали з Кременця і Луцьку. Між іншим вони передавали мені, що місцеве населення дуже ремствує на те, що не має ніякої української газети. Населення ще потребує

* Текст в // написаний поверх рядка.

певного національного виховання, що завше робиться переважно через школу і пресу, – і як раз цього останнього там і немає. Скрізь по Волині дуже ширяться Варшавські московські газети – «Свобода»; «Варшавське Слово», а це, звичайно, не в наших інтересах.

Подаю все це на увагу і відповідне розпорядження Високоповажному п[ану] Міністру.

З правдивою пошаною до Вас,

Міністр Ісповідань
Професор І. Огієнко

ЩДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 40, арк. 24, 24 зв. Автограф.

№ 61

О. Маковою

[Тарнів], 28 січня

28.I.1921 р.

Високоповажний пане директоре!

Книжки від Вас отримав, за що приношу Вам свою сердечну подяку. З змістом листа Вашого цілком погоджуюсь... За ці 2 1/2 роки я написав би стільки (бо маю матеріал), що залишив би уже по собі певний слід в укр[аїнській] лінгвістиці... Увесь час на свою службу дивився як на щось тимчасове, увесь час чекав того, хто мене змінить... і не дочекався. А кидати не можна... Сердечний привіт від моєї семні Вам і дружині Вашій.

З правдивою до Вас пошаною
проф[есор] І. Огієнко

Опубл. : Листи Івана Огієнка / Підгот. С. Гальченко // Слово і час. – 1992. – № 1. – С. 47.

№ 62

О. Лотоцькому

Тарнів, 1 лютого
Передрукувати.

Копію – Головному Отаману
1/П І. О[гієнко]

Високошановний пане После!

Вам, певне, добре відомо, що на Україні національний рух виявляється не тільки в державному будівництві, але і в будівництві Української Православної Автокефальної Церкви. Досвід трьох останніх років переконав наше громадянство, що без автокефальної, незалежної від московського патріарха православної Церкви не може бути успішним і загальне державне будівництво, бо залежне від Москви духовенство на Україні, особливо вища церковна ієрархія, негативно відноситься до нашого державного будівництва, вороже виступає проти нашого національного руху, не визнає нашої мови та культури і провадить цілком шкідливу для нашої справи московську централістичну, русифікаторську політику.

Спираючись на свою владу та церковні канони, москалі – єпископи забороняють священикам брати участь в українських організаціях, наприклад в церковних братствах, і підтримувати український національний рух. Тих священиків, що пристають до нашої справи і боронять наші інтереси, єпископи карають переміщенням на гірші парафії та посади або забороняють їм відправляти Службу Божу, загрожують позбавленням сану і т.д.; свідомих українців не висвячують во діакони та священики.

Були навіть випадки, що єпископи-чужоземці відкрито йшли проти Верховної Влади на Україні. Так, після того, як Висока Директорія в 1918 р. розпочала боротьбу з колишнім гетьманом П. Скоропадським, так званий всеукраїнський церковний собор в Києві⁵⁷, з архієреями на чолі, розсилав по Україні відозви, в яких закликав населення підтримувати лише Скоропадського і не визнавати Директорії.

Де-які єпископи забороняли підвладному їм духовенству поминати в церквах українську Владу. Так робив на Поділлі єпископ Пімен; він навіть виступав в Церкві з проповідями, в яких виявляв зневагу до пана Головного Отамана та наших Міністрів (зімою 1919–20 років).

Вороже відношення єпископату до нашої державної справи та національно-культурних завдань примусило верховну владу Української Народньої Республіки стати на ґрунт рішучих заходів. Ще 1 січня 1919 року було видано закона, що Українська Православна церква з цього часу стає автокефальною, а тому ні в якій залежності од Всеросійського Патріярхата не стоїть. Українська православна церква управляється Всеукраїнським Церковним Собором, що періодично скликається в певні часи, а його виконавчим органом повинен бути Церковний Синод.

Політичні та військові події 1919-20 років не дали можливости організувати церковну владу згідно з законом 1 січня 1919 р.; не було скликано Всеукраїнського Церковного Собору, не було організовано в відповідному складі повного Церковного Синоду.

Більшість ієрархів України, всі правлячі архієреї (за винятком Подільського⁵⁸), втікаючи від більшовиків, – виїхали за межі України, а ті що тут залишилися, не рахуються з законом про автокефалію української церкви, не поривають зв'язків з московським патріярхом і вперто поминають його за богослуженням як «господина нашого», примушуючи до того і нижче духовенство.

Вважаючи на все це, українське свідоме громадянство з невеличкою кількістю священників само взялося за проведення в життя автокефалії. Громадянство організувалося в Кирило-Методієвські церковні братства та українські парафії⁵⁹. Київ, Кам'янець-Подільський та Вінниця стали осередками цього церковно-громадського руху. Спочатку прихильники українського церковного руху відправляли службу Божу на церковно-словянській мові з українською вимовою, Євангелію читали по-українському, проповіді виголошували те-ж на українській мові; але з весни 1919 року київське церковне громадянство рішуче перейшло до вживання української мови як службою Божою; вони перекладають церковно-словянський текст богослужбових чинів на українську мову і вживають цього перекладу в церквах⁶⁰.

Київські вікарні єпископи-москалі⁶¹ не дозволяли вживати в Церкві не тільки української мови, а навіть вимови, а також вимагали обов'язкового поминання московського патріярха Тіхона за службами як «господина нашого»; тим священникам, що не поминали патріярха, покликаючись на закон 1-го Січня 1919 р., та вживали за Службою Божою української мови, єпископи забороняли священнослуження. На цьому ґрунті поміж українським громадянством та київським єпископатом виникли дуже серйозні непорозуміння.

Кінчилося тим, що православна українська людність, скористувавшись радянським декретом про націоналізацію церков⁶², придбала для себе кілька церков у Києві (Софійський собор, військовий Миколаївський собор, що збудував гетьман Мазепа, Андріївська церква та інші) і утворила свої власні українські парафії⁶³. Служби Божі на українській мові приваблювали до себе велику кількість громадянства, – інтелігенції, робітництва, селянства і робили на їх надзвичайне вражіння. З Києва служба українською мовою переноситься на села Київщини і в інші міста України і викликає до себе велику прихильність з боку українського громадянства, запеклу ворожнечу з боку єпископату.

Особливим україноборством вславився єпископ Подільський Пимен з яким довго боролося українське громадянство. Він дуже гальмував нашу національно-церковну справу, агітував проти української влади, забороняв прихильним до нас священникам правити Службу Божу, мав звязки з денікінцями і коли останні ховалися зимою 1919-20 р. р., в Кам'янці, від більшовиків, він багато з них висвятив на священників, не рахуючись з тим, чи вони здатні до того чи ні, а радіючи, що вони будуть «поддерживать русское дело» на Поділля. І в Кам'янці українці примушені були порвати з цим єпископом, бо він забороняв навіть українську вимову.

За часів більшовицького панування в Кам'янці, літом 1920 року українська парафія, що до того часу купчилася коло університетської церкви, придбала собі місцевий собор і розпочала тут свою працю; вороги наші піменовці, щоб не дати цій парафії можливости користуватися собором, підпалили його і собор був досить зруйнований, але парафіяни не відремонтували його й все-таки правлять в ньому українську Службу Божу.

Поведінка єпископа Пімена та його прибічників настільки була неможливою з погляду наших державних інтересів, що уряд Української Народньої Республіки був примушений в жовтні минулого

1920 року, аби уникнути небажаних ексцесів, вивезти його з Кам'янця до Проскурова, де він і залишився після нашого відходу за Збруч в листопаді 1920 року.

Зараз церковну справу на Україні в коротких словах можна характеризувати так. Український Уряд та національно свідомі громадянство й маси стоять на ґрунті автокефалії, бажають, щоб наша церква була цілком незалежною від московського патріярха, автокефальною, щоб служба Божа відправлялася на живій українській мові, ті ж єпископи, що не втікли за межі України, не погоджуються з цим, не поривають церковної залежності від Москви й забороняють правити Служби по українському.

Ізза цього чувається велика потреба в єпископах – українцях, що підтримували би нашу справу, нашу державність та нашу ж церковність. Українське громадянство, а з ним разом і Міністерство Ісповідань, ще з осені 1919 року робить енергійні заходи придбати свій власний єпископат та, на великий жаль, всі ці заходи не дали й досі бажаних наслідків. Була думка звертатися до румунського митрополіта з проханням висвятити во архиєреї двох наших кандидатів, велися відповідні переговори з ним через нашого посла в Бухаресті, але большевицькі навали, військові події та наше державне становище завважали й завважають нам в цій справі.

З осені минулого року дійшла до Міністерства Ісповідань чутка, ніби архієпископ Парфеній, відомий перекладчик св[ятого] Письма на українську мову, що перебував на покої десь на Полтавщині⁶⁴, погодився підтримувати наш церковний рух і керує зараз справами українських парафій у Києві та його околицях⁶⁵, але ж певних доказів цього Міністерство не має, і справа придбання українського єпископату залишається гострим, пекучим питанням, яке необхідно якомога швидче розв'язати в бажаному для нас напрямі, бо без власного єпископату не може відбудовуватися. Українська Церква, а без цього справа загального державного будівництва нашого зустрічатиме великі перешкоди з боку московської ієрархії.

Вважаючи на все це українське громадянство разом з Урядом, дбаючи про зміцнення автокефалії Православної Церкви на Україні, шукає моральної піддержки Царгородського Патріярха. Для цього Міністерство Ісповідань має намір вислати до Патріярха в Царгород делегацію (в складі двох осіб), якій доручає в'яснити відношення Патріярха Вселенського до справи автокефалії Української Церкви.

Зза всього цього ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане После, надіслати мені детальні відомості про слідуєче:

- 1) Хто зараз Царгородським Патріярхом.
- 2) Коли і як відбулися вибори Царгородського Патріярха.
- 3) Як Патріярх відноситься до Української Церкви.
- 4) На який прийом Патріярха може рахувати наша делегація;
- 5) Яке політично становище самого Царгородського Патріярхату;
- 6) Стан церковної справи серед москалів – біженців в Туреччині та Греції;
- 7) Які єпископи перебувають в Царгороді, на Атоні та Атена* і що вони там роблять;
- 8) Де б[увший] Митрополіт Київський Антоній⁶⁶;
- 9) Де архієпископ Володимирський Олексій (Дородницин), українець? Чи правда, ніби він помер на Катеринославщині⁶⁷?

Всі ці відомості в негайному часі дуже потрібні Міністерству Ісповідань. Взагалі, було б дуже бажаним, коли б Ви увійшли в постійний зв'язок з Міністерством Ісповідань і інформували його про церковні справи.

Ласкаву Вашу відповідь прошу прислати Міністерству Закордонних Справ на моє ім'я.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Професор І. Огієнко
1 лютого 1921 р. м. Тарнів

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 122, арк. 2, 2 зв. 3, 3 зв., 4, 4 зв., 5, 5 зв. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

* Правильно «на Афоні та Афінах».

№ 63

М. Литвицькому

[Тарнів], 1 лютого
Високоповажному

п. Голові Українського Червоного Хреста.

Високоповажний Модесте Пилиповичу!

При нашій особистій побаченні мав нагоду детально розповісти Вам про справу, яка дуже цікавить Міністерство Ісповідань, – щоби Британське Біблійне Товариство видало українською мовою книги Св. Письма. Міністерство Ісповідань, по відомим причинам вважає неполітичним самому звертання в цій справі безпосередньо до Біблійного Товариства. Міністерство вважає, що найкраще за цю справу взятися Українському Червоному Хресту, який опікується інтернованими козаками і біженцями з України.

За всього цього ласкаво прошу Вас Високоповажний Модесте Пилиповичу прийняти цю справу на себе і звернутися з нею до Міністерства Закордонних Справ У.Н.Р., аби воно через свого посла в Лондоні порушило цю справу перед Британським Біблійним Товариством. Крім цього, цю ж справу Ви могли б запропонувати і Англійському Червоному Хресту в Варшаві.

До цього додаю зразок прохання до Британського Біблійного Товариства.

Справа ця для Міністерства великої ваги, а тому ласкаво прошу приспішитися з нею. Про хід справ неодмовте сповіщати Міністерство.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] І. Огієнко.
31 січня 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 128, арк. 1, 1 зв. Автограф.

№ 64

С. Петлюрі

Тарнів, 2 лютого

Високоповажний Пане Отамане!

На листа Вашого 24 січня цього 1921 року за ч[исло] 144, вважаю за честь подати до відома слідує:

Нові церкви на Україні будувалися з розрішення Консисторій. Пляни церков розроблялися Єпархіальними архітекторами звичайно москалями, котрі мали монополію на будівлю і на догляд за будівлею церков. У архітектора була наперед заготовлено декілька плянів, звичайно в московсько-суздальському стилі, які він і давав на вибір уповноваженим від громадян, що зверталися до нього в цій справі. На вибраний уповноваженими плян він складав кошториса і всю справу посилав до Консисторії. Після затвердження пляну і кошторису «строительним Отделенієм Губернского Правління», Консисторія дозволяла під доглядом Єпар[хіального] архітектора будувати церкву на церковні чи інші кошти.

Таким чином Консисторія мала право на підставі Консисторського ж Уставу тільки дозвільвати будівлення церкви і витратити на це діло церковні чи інші кошти, спеціальних же законів або приписів, що нормували би будівлю церков і забороняли той чи інший стиль, вона не мала.

Мною ще в 1919 році було зроблено розпорядження Кам'янець Подільській Духовній Консисторії, щоб нові церкви будувалися тільки після ухвали пляна Міністерством Ісповідань, – малось на увазі дозвільвати будувати церкви лише в українському стилі. Але тепер будівлення церков на Україні припинилося цілком і ніхто до Міністерства не звертався. Зараз Міністерством Ісповідань робляться заходи що до вироблення нових плянів церков в суто національному українському стилі, для чого будуть запрошені до роботи українські архітектори, які зараз перебувають в Тарнові і Ченстохові, а також в свій час будуть запрошені і члени Академії Місцецтва. В свій же час всім єпархіальним церковним Радам, які тепер

існують замість Консисторії, буде зроблено відповідні розпорядження в порядку адміністративному, що до будівлі нових церков на Україні (такі розпорядження Подільській Єпархіяльній Раді вже дано).

До цього додаю, що Міністерство Ісповідань уже має в своєму розпорядженні дуже гарні пляни українських церков, зібрані протоієреєм о[тцем] Є. Сіцинським і б[увшим] урядовцем Міністерства прив[ат]-доц[ентом] Пеленським; на жаль, ці пляни залишилися почасти в Кам'янці, почасти взяті п[рофесором] Пеленським.

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 107, арк. 2, 2 зв., 3, 3 зв. Автограф.

№ 65

С. Петлюрі

Тарнів, 2 лютого
Пану Голові Директорії.

Високоповажний Пане Отамане.

Вважаю за честь повідомити Вас, що Міністерство Ісповідань, маючи на увазі застарілість церковних законів що до розв'язання церковного шлюбу, вживало заходів, аби цю справу полегшити. Так, ще в січні 1919 р. в Раду Міністрів був внесений законопроект про розв'язання церковних шлюбів на Україні, але цей законопроект був переданий Міністерству Юстиції для перероблення і, здається, звідти не повертався.

В засіданні Ради Міністрів 7-го грудня 1920 р. мною було піднято про це питання, при чому було зазначено, що розв'язання шлюбів повинно робитися цивільною владою. Увесь процес розв'язання шлюбу повинен би проходити через цивільний суд і тільки на підставі судових матеріалів церковна влада розв'язує церковний шлюб. Крім того обов'язково потрібно узаконити цивільний шлюб, чого вимагає саме життя. По цьому питанню необхідно було знати погляди Міністерства Юстиції для чого до Міністерства було послано листа 12 грудня Ч[исло] 82, аби воно надіслало свою думку що до розв'язання шлюбу на Україні, а також що до розроблення закону про цивільний шлюб. Про це ж мною було післано листа 11 січня цього 1921 року Ч[исло] 10 і до п[ана] Міністра Юстиції* (додам тут, що про це саме я писав до п[ана] Міністра Юстиції ще в літку 1920 р.).

Крім того, мною було написано листа 11 січня цього року Ч[исло] 9 до Правничого Товариства щоб воно висловило свою думку що до вироблення закону про цивільний шлюб та розв'язання його. Треба було мати матеріали про цивільний шлюб і розв'язання його в інших християнських державах, для чого мною було післано листа 11-го грудня 1920 року Ч[исло] 78 до п[ана] Міністра Закордонних Справ** з проханням зробити розпорядження, аби закордонні Місії зібрали матеріали про цивільний шлюб і розв'язання його в кожній державі, де тільки є орган, що репрезентує Уряд У.Н.Р. і такі матеріали почали вже одержуватися Міністерством Ісповідань.

18 січня цього 1921 року за Ч[ислом] 42 мною одержано від Керуючого Міністерством Юстиції листа з повідомленням, що на моє прохання під його головуванням утворено Комісію для обговорення питань що до розроблення законопроекту про цивільний шлюб і його розв'язання і з проханням призначити до Комісії представника від Міністерства Ісповідань. Таким представником я призначив своїм наказом 17 січня цього року Ч[исло] 3 Радника професора В. Біднова.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 31, 31 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

* С. Шелухін.

** А. Левицький.

№ 66

А. Ніковському

[Тарнів], 2 лютого
Високоповажному
п[ану] Міністру Закордонних Справ.

Високоповажний Андрію Василевичу!

Пересилаючи Вам справу про реквізицію польською владою майна Українського Червоного Хреста, ласкаво прошу Вас полагодити цю справу.

З щирою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 40, арк. 42. Автограф.

№ 67

О. Лотоцькому

[Тарнів], 5 лютого
Високоповажному О. Лотоцькому

Високоповажний Олександр Ігнатович!

До мене дійшли відомости, ніби-то Ви комусь писали, що коли Міністерство Ісповідань хотіло би звертатися до Патріярха Константинопольського, в справі висвячення єпископів, то мало би виконати де-які, для цього поставлені Патріярхатом, умови.

Міністерство Ісповідань в скорому часі посилає до Патріярха в Царгород депутацію, в відомих Вам справах. От зза цього звертаюся до Вас з щирим проханням:

1) Написати Міністерству Ісповідань доклад про всі Ваші переговори з Царгородським Патріярхатом, і

2) Зокрема, – які умови поставив заступник Патріярха Дорофей⁶⁸ в справі висвячення Українського Єпископа?

Ласкаву відповідь Вашу прошу направити в Тарнів, готель «Бристоль» № 6.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 121, арк. 29, 29 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 68

С. Петлюрі

[Тарнів], 5 лютого

Високоповажний Пане Отамане!

Керуючий справами Директорії повідомив мене листом від 31 січня ч[исло] 187, що постанови Ради Народніх Міністрів про асигнування 300.000 марок польських на подоріж депутації до Царгородського Патріярха затримана поки що затвердженням, до представлення інформацій про умови висвячення українських єпископів, виставлені з боку заступника Патріярха бувшому послу в Царгороді Лотоцькому.

Вважаю за честь повідомити Вас, що під час мого побачення з бувшим надзвичайним послом в Царгороді п[аном] Лотоцьким, цей остатній, докладно розказавши мені про відношення Царгородського Патріярхату до Української Церкви, ні про які умови висвячення українських єпископів не казав, – казав лише, що заступник Патріярха зазначив цю справу можна буде поручити після обрання Патріярха.

Міністр Ісповідань
Професор *[І. Огієнко]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 121, арк. 27, 27 зв. Автограф.

№ 69

С. Петлюрі

Тарнів, 8 лютого

Високоповажний Пане Отамане!

Подаю Вам інформації, якими Ви цікавились при моєму Вам докладі 5 лютого ц[ього] р[оку].
В Сербії, в Білграді тепер проживає єпископ Гаврил Чепур, бувший Ректор Полтавської Духовної Семинарії. Сам українець, ставиться прихильно до українського руху.

В Новім Йорку [Нью-Йорку], в Америці православною парафією керує єпископ Олександр Немоловський, волиняк, українець

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 127, арк. 2; ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 38. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Копія.

№ 70

М. Святогорову

Тарнів, 10 лютого
До п[ана] Керуючого
Справами Директорії У.Н.Р.

Високоповажний Миколо Дмитровичу!

Головний Отаман* при останньому моєму докладі йому 5 лютого сказав мені що, після моїх пояснень, у його немає перешкод до затвердження законопроекту про делегацію до Царгороду.

Зза того ласкаво прошу Вас, Високоповажний Миколо Дмитровичу, подати Головному Отаману вищеназваний законопроект на затвердження.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 41. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 71

О. Кульчицькій

[Тарнів], 11 лютого
Високоповажній пані Олені Кульчицькій
Перемишль, Ринок № 28.

Високоповажна Пані Добродійко!

Ласкаво листа Високоповажної пані одержав сьогодні, 10 лютого. Петро Холодний листа Вашого отримав раніше і цими днями виїде до Перемишля і буде говорити з Вами.

Коли тільки Ви самі не зможете друкувати образів, то ласкаво прошу передати Образ Божої Матері Вашої праці Міністерству Ісповідань, а воно вже само надрукує у Львові, Варшаві, або за кордоном, де буде можливо⁶⁹. Дуже прошу прислати мені копію Образу, щоби по ньому спеціальна комісія могла ухвалити його для вжитку серед православного люду України.

До цього додається копія з «Плянну діяльності Міністерства Ісповідань», розд[іл].

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] *І. Огієнко*
10/II 21 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 6, б зв. Автограф.

№ 72

А. Ніковському

[Тарнів], 11 лютого
До Пана Міністра Закордонних Справ.

Високоповажний Пане Міністре!

Відсутність нашого представництва в Царгороді може загрожувати прикрими несподіванками для нашої справи.

* Голова Директорії УНР Симон Петлюра.

Царгород має для нас не тільки значіння старшої столиці одної з світових держав, але й відіграє ролі релігійно-канонічного православного центру, на який – в силу церковно-історичних традицій – орієнтується православна більшість населення Великої України в своїх релігійних переконаннях. Там – в Царгороді – твориться православна церковна політика; звідти відчувається сильний вплив на наше церковно-адміністративне життя; там – при Уряді Патріярха Православного – можливе утворення для нас сильної морально-релігійної бази в запеклій боротьбі проти московсько-реакційного напрямку Української церковної реформи.

Необхідно мати «свою руку» та «своє око» при Дворі Патріяршому, щоб по можливості впливати на той чи інший напрямок православної політики під час зародження й формування.

З огляду на вищеписане, ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане Міністре, ужити всіх можливих заходів на те, аби наше представництво в Царгороді було відновлено в такій формі, яка б давала змогу Міністру Ісповідань перебувати в найближшому контакті з урядом Вселенського Православного Патріярха.

Прийміть...

Мін[істр] Іспов[ідань]
Проф[есор] І. Огієнко (в[ласною] р[укою])

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 113, арк. 1, 1 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис. Відпуск.

№ 73

П. Пашевському

Тарнів, 17 лютого
До Головного Військового Священника
протоіерея Павла Пашевського.

Високоповажний пан-Отче!

Старшини і козаки Української Армії роскидані зараз по різних таборах і живуть в таких умовах, що дуже потребують духовної опіки. Міністерство Ісповідань має намір допомогти їм в справі такої опіки, а тому ласкаво прошу Вас повідомити мене про слідуєче.

- 1) Чи по всіх таборах єсть пан-отці? Коли в якихсь таборах нема священників, то що робиться для того, аби їх знайти?
- 2) Там, де єсть пан-отці, то чи задоволені вони всім потрібним для Служби Божої?
- 3) Якою мовою правлять пан-отці по таборах Службу Божу? Коли правлять церковно-словянською мовою, то чи з українською вимовою[?]
- 4) Чи всі священники мають українську Євангелію і чи читають її за Службою Божою?
- 5) Відповідь Вашу прошу направити в Тарнів, готель «Бристоль» № 6.

Міністр Ісповідань,
Проф[есор]
12/II 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 142, арк. 5, 5 зв. Автограф.

№ 74

А. Лівичькому

Тарнів, 17 лютого

Високоповажний Андрію Васильовичу.

При сучаснім скрутнім матеріальнім становищі У.Н.Р. Міністерство Ісповідань не може відновити діяльності свого інформаційного відділу, який воно мало при кращих обставинах. Але обходитись без інформації про церковне життя як на Україні так і за кордоном Міністерство не може, зза чого я особисто і листовно 21 грудня 1920 р. Ч[исло] 111 звернувся до Вас, Високоповажний Пане Міністре, з ласкавим проханням допомогти Міністерству в цій справі і наказати, аби пресове бюро при дорученім Вам Міністерстві надсилало Міністерству Ісповідань відомости про Церковні справи. В відповідь на цього листа 15 січня ц[ього] р[оку] Ч[исло] 262 було прислано відповідні вирізки з закордонної преси. Після того Міністерство Ісповідань більш нічого не отримувало.

Отцим листом своїм знову звертаюся до Вас, Високошановний Андрію Васильовичу, з щирим проханням розпорядитися, коли тільки це не утруднить спеціальної Вашої праці, аби пресове бюро Вашого Міністерства систематично надсилало Міністерству Ісповідань як з преси української, російської, польської так і закордонної преси вирізки, що торкаються справ церкви.

З правдивою до Вас пошаною
Міністр Ісповідань
Професор І. Огієнко

Резолюція:

Справка: Відділом преси вислано вже двічі вирізки про церковне питання. Закордонна преса цікавиться справами церкви дуже мало, тому і поміщає скупі і рідкі відомости. Все, що є – пересилається. Щоб докладніше зознайомитися із справами церкви – треба було б виписувати церковні журнали, що не лежить в компетенції М[іністерст]ва З[акордонних] С[прав].

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 54, арк. 292. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис з рукописними вставками за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 75

А. Калишу

Тарнів, 19 лютого
Високоповажному Протоігумену
отцю Анастасію Калишу
(Львів, Жовківська № 36)

Високоповажний о[тче] Анастасіє!

Міністерство Ісповідань в теперішній час, перебуваючи за кордоном, відчуває велику потребу в відповідній церковно-духовній літературі, писаній українською мовою, напр[иклад]: Євангелія, Біблія, Псалтир, казання, молитовники і т[ому] п[одібне]. Отцим листом звертаюся до Вас з ласкавим проханням закупити для Міністерства Ісповідань відповідних книжок, на суму до 2000 польських марок. В першу чергу прошу дістати всі молитовники, яких тільки видань можна здобути, по одному примірнику, Євангеліє в перекладі Куліша і Пулюя, 10 примірників, Біблію і Псалтир по 2 примірники. Всі ці книжки прошу або прислати мені поштою, або передати проф[есору] Л.Білецькому (ul. Zdrowia N 9, мешк[ання] Д[окто]ра Гірняка) для мене. Понесені Вам витрати буде Вам повернуто негайно по Вашім про це повідомленні (Тарнів, готель «Бристоль» № 6).

З щирою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор]
18/II 1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 142, арк. 6, 6 зв. Автограф.

№ 76

О. Ейхельману

Тарнів, 18 лютого
До п[ана] Віце Міністра Закордонних Справ

Високоповажний Оттоне Оттоновичу!

При сучаснім скрутнім матеріальнім становищі У.Н.Р. Міністерство Ісповідань не може відновити діяльності свого інформаційного відділу, який воно мало при кращих обставинах. Але обходитись без інформацій про церковне життя як на Україні так і закордоном Міністерство не може, зза чого я і особисто і листовно 1 грудня 1920 р. Ч[исло] 111 звернувся до Вас Високоповажного Пана Міністра з ласкавим проханням допомогти Міністерству в тій справі і наказати, аби пресове бюро при дорученім Вам Міністерстві Зак[ордонних] С[прав] надсилало Міністерству Ісповідань відомости про церковні справи. В відповідь на цього листа 15 січня ц[ього] р[оку] Ч[исло] 262 було прислано відповідні вирізки з закордонної преси. Після того Міністерство Ісповідань більше нічого не отримувало.

Отцим листом своїм знову звертаюся до Вас, Високошановний Отгон Оттоновичу, з щирим проханням розпорядитися, коли тільки це не утруднить спеціальної Вашої праці, аби пресове бюро Вашого Міністерства систематично надсилало Міністерству Ісповідань як з преси української, російської, польської так і з закордонної преси вирізки, що торкаються справ церкви.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 20. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 77

С. Стемповському⁷⁰

[Тарнів], 19 лютого
До п[ана] Стемповського

Високоповажний Сигизмунде Гербертовичу!

З попередніх моїх інформацій Ви вже знаєте, що Холмщину в церковно-адміністративному відношенню оце недавно приєднано до Єпархій Варшавської та Гродненської, на чолі яких стоїть єпископ Володимир⁷¹, що неприхильно ставиться до української справи. В інтересах українського населення Холмщини необхідно, щоб вона зв'язана була з Волинню. Такого зв'язку благає й кременецький православний єпископ Діонісій, що навіть подав до Міністерства Визнань та до Начальника Панства⁷² протест проти вилучення з-під його влади Холмщини.

Своє право на Холмщину владика кременецький Діонісій виправдовує постановами так званого Всеукраїнського Церковного Собору в Києві 1918 року, який ухвалив, щоб православна людність Холмського краю підлягала в церковному відношенню владі Волинського архиєрея⁷³, заступником якого зараз і являється єпископ Діонісій.

По тих відомостях, що маю, Холмщину оддано єпископові Володимирові під впливом «Русского церковного комітета» в Варшаві⁷⁴; свої вимоги відносно цього зазначений комітет ґрунтує ніби на листах архиєпископа Євлогія та митрополита київського Антонія, що в червні 1919 р., коли Волинь ще не була під польською владою, і населенню Холмщини неможливо було зноситися з Волинським архиєреем, рекомендували православній людности Холмщини звертатися по справах церковних до вікарія Гродненського владика, білостоцького єпископа Володимира, як єдиного в той час православного єпископа в межах Польської держави.

Така думка іменованих вище двох владик суперечить постановам Київського церковного собору 1918 р., якому мусять підлягати і архиєпископ Євлогій, і митрополит Антоній, і мала тимчасове значіння, а саме лише до того часу, доки не було польської влади на Волині і з моменту ж цієї влади на Волині необхідно рахуватися з постановами собору 1918 р. і відновити залежність Холмщини від єпископа Діонісія, а не Володимира. Коли Діонісій протестує проти одірвання Холмського краю в церковному відношенню від Волині, то він має цілком каноничну підставу і цим обороняє українську справу.

Через те Міністерство Ісповідань цілком поділяє думки єп[ископа] Діонісія в цій справі й підтримує його заходи. Ласкаво прошу Вас з свого боку поклопотатися перед п[аном] Начальником Панства та Міністерством Визнань Р[ечі] П[осполитої] П[ольської]⁷⁵, щоби на протест єпископа Діонісія було звернено відповідну увагу і щоби його бажання було задоволено, бо воно має каноничну підставу, цілком справедливе по суті і користне для нашої національно-культурної справи.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 104, 105, 106. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 78

А. Ніковському

[Тарнів], 21 лютого

Довірно

п[ану] Міністру Закордонних Справ.

Високоповажний пане Міністре!

Вселенський Царгородський Патріярх на всьому Православному Світі користується великим впливом і великою повагою. Для української Церкви ця повага до Царгородського Патріярха тим більша, що в свій час Церква Українська дуже довго була під владою цих патріярхів, звідки силомиць її відірвано до Москви.

Міністерство Ісповідань ставить своїм черговим завданням нав'язати з Царгородським Патріярхатом як найтісніші зв'язки, передбачаючи з цього користь як для Церкви Української, так і для нашої Держави.

В цих зносинах з Царгородським Патріярхатом наш Посол в Туреччині має відігравати велику роль. Відносячись з повною повагою до п[ана] Токаржевського, теперішнього посла в Туреччині, я все-таки такої думки, що віра його – п[ан] Токаржевський єсть католик, – буде перешкодою необхідних Міністерству Ісповідань зносин з Патріярхом. Взагалі в Царгороді, де завше провадилась і провадиться церковна політика на цілий схід, Українська Народна Республіка своїм представником повинна мати православного.

Вважаю своїм обов'язком ці думки подати під Вашу, пане Міністре, розвагу.

Міністр Ісповідань
Проф[есор І. Огієнко]

Резолюція І. Огієнка: Копію цього листа прислати Головному Отаману.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 122, арк. 8, 8 зв. Автограф.

№ 79

П. Холодному

[Тарнів], 21 лютого

Високоповажному

п[ану] Міністру Народної Освіти.

Високоповажний Петре Івановичу!

З мого доручення Член Ради Міністра Ісповідань Проф[есор] В. Біднов їздив на Волинь до м. Кременця (28 січня – 12 лютого) в справах Міністерства Ісповідань. В тому докладі про свою подорож, який мені Проф[есор] Біднов представив, він, між іншим, підкреслює, що на Волині, зараз помічається великий культурний український рух, який безумовно для загальної ідеї української дасть великі результати. Але на перешкоді цьому рухові стоїть повний брак всяких українських книжок, особливо шкільних.

Про це ж саме скаржилися мені українські громадські діячі Волині і Холмщини під час мого перебування в Варшаві.

Про вищезазначене вважаю своїм товариським обов'язком поінформувати Вас, пане Міністре.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. Р-1072, оп. 2, спр. 40, арк. 79, 79 зв. Автограф.

№ 80

С. Тимошенку

Тарнів, 22 лютого

Високоповажному п[ану] Міністру Шляхів.

Високоповажний Сергію Прокоповичу!

Церковне будівництво на Україні в свій час придбало своєрідні форми, які цілком відбивали в собі риси національної української культури. Архитектурний стиль дерев'яних церков на Україні почав

своє існування з незапам'ятних часів, певне ще з часів кн[ягині] Ольги. Епоха найпишнішого розвою і розцвіту цього штилю припадає на віки XVII і XVIII. Важкий тягар політичного, економічного та релігійного гніту московського і інших болоче відчувався в душі вільнолюбивого народу українського, народу артиста і поета, і часто в хвилини знесилення, суму і одчаю примушував його більше звертати увагу на церкву, як на затишок, де можна було ховатися з своїми скорботами, виливати свій сум, свої жалі перед Голгофою, де можна було набіратися сили й енергії для нової ще більш завзятої і ще більш запеклої боротьби за свою волю, за добробут, за щастя рідного краю.

І справді, ціла архітектура колишніх українських церков відповідала такому настрою. Кожна окрема частина цієї церкви, як і вся її архітектура, перейнята одною провідною думкою, має одну мету, одну яскраву рису: піднести настрій людини, відірвати думки її від землі, захопити всю істоту людську і натхненою направити її клопотливої землі до неба^{1/}. На Україні церкви будувалися в рідному стилі аж до 1800 року; в цім році московський уряд руйнуючи культуру українську, заборонив будувати трьохверхі церкви і взагалі всякі церкви в українськім стилі. Святійший Синод ревно допоміг уряду, – був тоді заведений на Україні чужий нам так званий «синодський» стиль, який за сто останніх років силою дуже поширено по Україні, так що старі церкви Українського стилю тепер подибуються лише як залишки старовини...

Звичайно, всьому цьому, коли в роспорядженні Уряду У.Н.Р. буде рідна територія, Міністерство Ісповідань рішуче покладе край: воно заборонить будовання церков цього чужого нам стилю, а буде дозволяти і ширити лише свій український стиль.

От зза всього цього я й звертаюся до Вас, Високоповажний Сергію Прокоповичу, як до відомого українського архітекта, з щирим проханням допомогти Міністерству Ісповідань в вищезазначеній культурній справі і виготовити декілька проєктів українських церков в національнім стилі. З матеріального боку в цій справі Міністерство допоможе Вам всім, що буде в його спроможности.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
17 лютого 1921 р. м. Тарнів.

^{Авт. 1/} Див. про це Вадим Щербаківський: Деревляні Церкви на Україні і їх типи. «Записки», Львів, Т. 74, ст. 10.

Резолюція: Копію цього листа переслати Головному Отаманові С.В. Петлюрі

17/II *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 107, арк. 4, 4 зв., 5, 5 зв. Автограф.

№ 81

А. Ніковському

[Тарнів], 23 лютого
Високоповажному
п[ану] Міністру Закордонних Справ.

Високоповажний пане Міністре!

Додаючи до цього листа мого відлютото ц[ього] р[оку] до п[ана] Голови Української Дипломатичної Місії в Річі Посполитій Польській в справі захоплення єп[ископом] Володимиром у єп[ископа] Діонісія Холмської Єпархії⁷⁶, ласкаво прошу Вас, пане Міністре, переслати цього листа п[ану] Голові Місії з Вашим наказом йому в зазначеній справі.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 107, 107 зв. Автограф.

№ 82

А. Лукашевичу

Тарнів, 23 лютого

Високоповажний Андріє Васильовичу

В газетах промайнула звістка, ніби в Латвії засновано Латвійський Синод православної церкви. За того, що звістка ця для Міністерства Ісповідань має певне значіння, ласкаво прошу, пане Міністре, розпорядитися, аби відповідний наш представник зібрав докладні відомости, про латвійський синод православної церкви.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань.
Проф[есор] *І. Огієнко*.
22/II 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 120, арк. 6, 6 зв. Автограф.

№ 83

В. Зіньківському

[Тарнів], 23 Лютого
Високоповажному
Проф[есору] В. Зіньківському
(Serbie. Belgrad. Takowska N 57.
Сербія. Белград. Таковска № 57
В. Зеньковский)

Високоповажний Василю Василевичу!

Листа Вашого від 11.II з повідомленням про висилку мені матеріялів про церкву в Югославії отримав, за що приношу Вам свою сердечну подяку. Жаль тільки, що цих матеріялів я ще не одержав.

Післав Вам 8 лютого Ч[исло] 116 листа; чи Ви його отримали?

Родина Ваша в Києві уже повідомлена про Вас. Звісток з Києва ще нема.

Церква в Югославії мене дуже цікавить і за всякі інформації про неї буду Вам сердечно дякувати.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*
22/II 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 127, арк. 3, 3 зв. Автограф.

№ 84

П. Маньковському

[Тарнів], 24 лютого
Czortków, Klasztor o.o. Dominikanów
Jasnieoswiecony
Ks[iendz] biskup P. Mankowski.

Вельможний Ксьонже Біскупе!

Ваш щедрий дарунок бідним українським дітям дуже звеселив українську еміграцію, бо ми вбачаємо в цьому реальний вислід братніх польсько-українських взаємовідносин. За прислану допомогу приношу Вам, Ксьонже Біскупе, свою сердечну подяку.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
24/II 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 43, арк. 4, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 110. Автограф.

№ 85

Офіційним установам

[Тарнів], 24 лютого
До М[іністерст]ва Здор[ов'я] і Опік[и] в Тарнові
в Ченст[охові]
Жін[оча] Спілка⁷⁷
Гол[оловне] Упр[авління] Чер[воного] Хр[еста]
До відділу Чер[воного] Хреста в Тарнові
Культ[урно]-Освіт[ній] Ком[ітет] Ради Республіки
До централу

Високоповажний пане Добродію!

Міністр Ісповідань проф[есор] І. Огієнко одержав від високої духовної особи двісті тисяч польських марок на допомогу бідним дітям українських біженців. Для доцільного розподілення цих грошей збирається Комісія під головуванням п[ана] Міністра Ісповідань в суботу 26 лютого в 11 г[один] ранку в Міністерстві Ісповідань. На зазначене засідання ласкаво просимо командирувати з відповідними уповноваженнями свого представника.

В[иконуючий] о[бов'язки] Директор Департамета
24/II 1921 р.
11 г[один] ранку

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 43, арк. 5, 5 зв. Автограф.

№ 86

В. Біднову

[Тарнів], 24 лютого
Декану Богословського факультету К[ам'янець]-П[одільського]
Д[ержавного] У[країнського] У[ніверситету].
Проф[есору] В. Біднову

Високоповажний Василю Олексійовичу!

При цьому посилаю Вам нове видання «Української Автокефальної Церкви» – «Свята Служба Божа св. Отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською», яку ласкаво прошу прийняти від мене на зиск моєї постійної й незмінної поваги до Вас.

Перебуваючи в гірких обставинах на вигнанні, я незміренно радий, що вдається й тут, часто в нелюдських умовах особистого життя, творити діло, яке стане хоч маленькою цеглинкою в величній монументі української культури. Почування цього додає бадьорости духу, заохочує до дальшої праці, дає змогу терпіти знущання засліплених навіть близьких людей, що могли б і повинні приходити з братньою допомогою.

Отож в світлий для мене день коли з неймовірними зусиллями вдалося випустити працю, якій радо віддав я багато сил своїх, я хочу засвідчити Вам, Високоповажний Василю Олексієвичу, свою глибоку пошану на знак чого й посилаю Вам «Службу Божу».

Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 72, 72 зв. Автограф.

№ 87

І. Задорожному

[Тарнів], 24 лютого
Українська Дипломатична Місія в Ризі (Латвія),
Раднику Місії п[ану] Івану Задорожному.
Високоповажний пане Раднику!

Міністерство Ісповідань надзвичайно цікавиться справами православної латвійської церкви, але ніяких відомостей про цю церкву не має. По чутках, в серпні місяці 1920 р. в Ризі відбувся з'їзд православної духовенства, яке об'явило латвійську православну церкву автокефальною і закликала до себе

єп[ископа] Іона (Постнера)⁷⁸. Після того був заснований Синод Латвійської православної церкви. Але все це Міністерство знає лише по чутках.

Отцим листом своїм звертаюся до Вас, Високоповажний пане Раднику прислати Міністерству Ісповідань У.Н.Р. всі матеріали і всі інформації про заснування і життя латвійської православної церкви, – як можна більше і як можна докладніше. Всі ці матеріали дуже потрібні Міністерству як матеріал для збудови своєї української автокефальної православної церкви.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
24/II 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 120, арк. 9, 9 зв. Автограф.

№ 88

Установам та офіційним особам⁷⁹

Тарнів, 2 березня

З наказу Міністра Ісповідань Деп[артамент] Загальних Справ повідомляє Вас про слідує. В справі духовної опіки наших біженців з України і інтернованих козаків, а також в справах церковних взагалі назріло багато питань, які потребують ширшого обговорення і вирішення. Для цього Міністерство Ісповідань скликає на неділю 13 березня збори всіх українських пан-отців, що перебувають зараз за межами Української Народньої Республіки, а також і представників світських церковних організацій – і деяких культурно-освітніх установ.

Збори розпочнуться в неділю 13 березня в 10 г[одині] Ранку Службою Божою і урочистим молебном після неї всіх прибувщих пан-отців. В понеділок 14 березня збори закінчаться.

Програм зборів буде такий.

1. Доклади Професора І. Огієнка: а) Церковне життя в православних і неправославних землях Європи за 1920 рік, б) Українізація Церкви Української і в) Українська мова в церкві і українська вимова церковно-словянського богослужбового тексту.

2. Доклад професора Біднова: Українська автокефальна Церква (зразкова лекція, яку пан-отці мають прочитати по таборах для козаків).

4. Духовна опіка над українськими козаками в таборах.

3. Інформації з таборів пан-отців про духовне життя козаків і про їхні духовні потреби.

6. Потреби військових пан-отців.

10. Заснування Української Церковної Ради в Тарнові, яка має вирішити

а) розв'язання шлюбів.

б) Форма поминання влади.

в) Нагорода Митрою.

г) відозва У[країнської] Ц[ерковної] Р[ади] до козаків.

5. Заснування церковних Братств по таборах.

7. Лист до Царгородського Патріярха з проханням благословити Укр[аїнську] Автокефальну Церкву.

8. Привітання сербській церкві і новому сербському патріярху Димитрію.

9) Панихида по Ар[хієписко]пах Олексійові⁸⁰ і Агапиті⁸¹.

Пан-отці, приїжджаючи на збори, мають взяти з собою церковне облачення. Кожному з пан-отців буде повернуто витрачені подорожні гроші за проїзд залізницею в обидва кінці по 3 клясі.

Резолюція: Негайне!
28/II І. Огієнко.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 97, арк. 2, 2 зв., 3. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

Царгородському патріарху

[Тарнів], 2 березня
До Його Святійшества,
Найсвятійшого Патріярха Царгородського,
Архієпископа Нового Риму

Церква Царгородська була в свій час матір'ю Церкви Православної Української і передала останній за часів князя українсько-київського – Володимира Великого науку християнську, сіма Вселенськими Соборами визнану, передала церковну ієрархію, службу Божу та Святі Таїнства, для спасіння душ християнських потрібні.

Цілими віками Українська Церква Православна була в тісному звязку та єднанню з Найсвятійшими Патріярхами Царгородськими, владі їх корилася, порадами їх та розумними наказами користувалася і для свого розвитку, і для охорони від душепагубних ересів. За цей час наша Свята Церква Українська приймала з рук патріярших своїх найстарших владик та керовників, митрополитів київських, а коли наші єпископи самі вибирали собі Київського митрополита, то просили в богосвічених патріярхів Царгородських всесильного благословення і підтвердження вибраного кандидата.

В часі найбільшої скрути та небезпеки для нашої Святої Церкви Української – в кінці XVI та початку XVII віків, коли наші владики зза лакомства нещасного, зза панства великого зрадили батьківській вірі і порвали єднання з світлим Царгородським Патріяршим Престолом і пішли до Риму, а оборонцями православної віри залишилися самі миряне, згуртовані в церковні православні братства, – тоді богомудри патріярхи – Ієремія II, Кирило Лукарис та інші рішуче стали на боці цих братств і допомагали їм одстоювати від ворогів святу віру християнську.

Український нарід з великою втіхою та щирою подякою згадує ці славні часи тісного єднання любих його серцеві Українських Братств Православних з патріярхами вселенськими, і, навпаки, з сумом пригадує 1685-й рік, коли патріярх Досифей погодився відмовитися від керування Православною Церквою на Україні і переуступив це право своє московському патріярхові.

Часи господарювання в нас на Україні – патріярхів московських, а з 1721 р. російського Найсвятійшого Синоду, принесли багато шкоди та горя нашій Українській Православній Церкві, бо ми втратили тоді свої стародавні церковні права що до вибору всього духовенства од читача церковного до митрополита включно, втратили свою українську ієрархію, а примушено нас окормлятися ієрархією московською, стародавні наші церковні звичаї знищено, текст наших служб церковних змінено, наші національні братські школи й освіту зруйновано і замінено їх московськими... Ми повсякчасно вживали заходів зберегти й заховати все це, та не сила була наша, бо московський царський уряд відкрито гнітив нас, закидаючи, ніби ми не маємо в себе чистоти Вселенського Православ'я...

І тільки останні три роки, з 1917 р. починаючи, дали нам можливість повернути нашій Українській Православній Церкві те, що було знищено Москвою. Політична свобода та державна самостійність українського народу дають йому нині повну можливість оновити й своє церковне життя. Ми зараз відновляємо по всіх церквах наші українські стародавні церковні звичаї, вироблені ще за часів безпосереднього єднання Найсвятійшими Патріярхами Вселенськими; ми правимо службу Божу на зрозумілій для нашого народу рідній мові.

Але московська ієрархія творить нам перешкоди, заважає нашій праці святій на славу Великого Імени Божого. Світлий Уряд Української Народньої Республіки ще законом 1-го січня 1919 року визнав необхідність проголосити автокефалію Української Православної Церкви. Увесь православний український нарід і велика частина духовенства визнала українську церкву автокефальною і невіддільною московському патріярхові.

В числі інших громадських товариств, разом з усім українським народом, автокефалію нашої Церкви Української підтримує _____*. Працюючи на користь православної віри, просить Ваше Святійшество благословити його труди і всю церковну справу на Україні.

* Тут: пропуск для вписування назви громади чи осередку.

Благослови, Богомудрий Отче, Своїм Святим Патріаршим Благословенням, Богу на славу, вселенській православній вірі на користь, Автокефальну Українську Православну Церкву. За канонічність цієї автокефалії стоїть славний Богословський факультет Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету; Він докладно з'ясував це в поданій до Святого Патріаршого Престолу записці, з змістом і побажанням якої ми цілком погожуємося і цілком підтримуємо її.

Нехай Святий Царгородський Патріарший Престол і тепер підтримає наші всенародні зусилля оберігати Автокефальну Православну Українську Церкву, як він допомагав їй в часи діяльності наших славних Церковних Братств в XVI-XVII віках.

Римський папський престол, що давно мріє взяти під свою владу український нарід, призначив на Україну свого легата – патера Дженокі. Благоволіть Ваше святійшество, теж призначити на Україну своїм представником єпископа, щоб він повсякчасно бачив нашу горливість до прадідівської православної віри і допомагав нам охороняти її в непорушній чистоті.

Просимо також Вашого Святійшества не одмовити українському народові в хіротонії православних українських єпископів, коли буде надіслано до Патріаршого Престолу вибраних нами кандидатів.

Батьківська ласка Вашого Святійшества до синовнопокірної Церкви Української оживотворить працю її, скріпить будову її і тісними узами знов зв'яже її з Святим Патріаршим Престолом Царгородським на віки віків.

Просячи Ваших Святих Молитов і Всесильного Патріаршого Благословення, залишаємося на завжди покірливими синами Вашого Святійшества.

Резолюція: Переслати п[ану] Головному Отаману
  25/П I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 91, 91 зв, 92, 92 зв. Машинопис. Відпуск.

№ 90

І. Косенку

[Тарнів], 2 березня

П[ану] Міністру Преси й Пропаганди!

Високоповажний пане Міністре!

Після великої світової війни церковний рух охопив всі землі і в цьому рухові є багато того ж самого, що робиться і у нас на Україні. Обов'язком Міністерства Ісповідань є постійно стежити за цим рухом і вибрати із нього все, що тільки корисно для Української Церкви і для Української Народної Республіки.

От ізза цього звертаюся до Вас, Високоповажний пане Міністре, з щирим проханням, аби Ви наказали Пресовому бюро дорученого Вам Міністерства постійно стежити за церковним рухом в Європі і систематично мене про це повідомляти.

Крім цього, Міністерство Ісповідань тепер зовсім не має ніяких відомостей про церковний стан на Україні, а між тим ці відомости Міністерству надзвичайно потрібні. Отже і в цьому ласкаво прошу Вашої допомоги.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань

Проф[есор] І. Огієнко

26/П

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 141, арк. 5, 5 зв. Автограф.

№ 91

Ю. Бачинському

Тарнів, 6 березня

п[ану] Послу в Америці.

Високоповажний пане После!

Лише винятковими уривками доходять до мене відомости про церковне життя в Америці. Відомості ці кажуть, що світова війна викликала і в Америці великий церковний рух⁸².

Проповідники живої народної церкви мають великий вплив на народ.
От зза цього звертаюся до Вас з щирим проханням інформувати мене взагалі про церковний рух в Америці, і про польську народну церкву і єпископа Годура зокрема.
З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*,
6/III 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 6–6 зв. Автограф.

№ 92

Послу УНР в Софії

[Тарнів], 7 березня
В[ельми] п[оважному] П[ану] Послу У.Н.Р. в Софії
Високоповажний пане После!

Міністерство Ісповідань зовсім не поінформоване, що робиться тепер в болгарській церкві. Відомости ці Міністерству дуже потрібні, а тому ласкаво прошу Вас вислати мені офіційні церковні болгарські видання за 1920 і 1921 роки.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 44. Автограф.

№ 93

В. Зіньківському

Тарнів, 7 березня

Високоповажний Василю Василевичу!

Довго говорив я з Літвицьким про Вашу справу, – і до Київу знову дано знать про Вас. При можливості будуть передані і гроші. Повідомлю Вас негайно, як тільки прийде з Київа відповідь. Будьте спокійні, – зроблю все можливе.

Тепер за свої справи. Міністерство Ісповідань живе як у лісі, – немає ніяких інформацій про церковне життя в інших краях. А між тим зараз скрізь провадиться жвава і цікава церковна справа. Буть в курсі всього церковного руху в світі – обов'язок Міністра Ісповідань, особливо приймаючи на увагу, що тепер ми готуємося скоро вертатися на Україну. От зза цього звертаюся до Вас з проханням прислати мені добрий якийсь церковний журнал за 1919 і 1920 роки, який увів би мене в курс церковних справ як в землях православних, так і неправославних.

Крім цього, чекаю продовження присилки «Гласника»⁸³. Щире Вам спасибі за його. Напишіть, будь ласка, детально, що це таке в Сербії «Министар Церквених Послова»? Це щось цікаве, особливо для мене, бо я вніс в Раду Народніх Міністрів заяву, аби при всіх наших посольствах було по одному раднику по церковних справах, яких призначає Міністр Ісповідань і які працюють в порозумінні з ним.

Абсолютно нічого не знаю про життя церковне в Болгарії... Спеціальність всіх наших послів – мовчати, а тому буду Вам щиро вдячний за присилку друкованих відомостей про церковне життя всіх держав.

З правдивою до Вас пошаною,

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 127, арк. 7, 7 зв. Автограф.

№ 94

Г. Сидоренку

Тарнів, 8 березня
До п[ана] Посла УНР в Відні.
Таємно

Високоповажний пане После!

Із газет я знаю, що папа Римський Бенедикт XV давно вже призначив на Україну апостольським визиратором проф[есора] о[тця] Дженоки, який приїжджав до Варшави, але попасти на Україну не зміг.

По тих же газетних чутках знаю, ніби о[тець] Дженоки зараз, в характері апостольського візитатора на Україну, перебуває в Відні.

Я, як Міністр Ісповідань, офіційно ні разу ніким не був поінформований про патера Дженоки і його ролі і звичайно, обійти мовчанкою такий важний факт церковного життя можна було тільки в тих ненормальних умовах, в яких доводилось увесь останній час перебувати Уряду У.Н.Р.

Отцим листом своїм звертаюся до Вас, Високоповажний пане После, поінформувати мене про слідує:

- 1) Що робиться в теперішній час Ватиканом в справі підготовки пропаганди унії на Україні,
- 2) Що робить в Відні патер Дженоки, апостольський визитатор на Україну, і
- 3) За чого проф[есор] Дженоки не вважав потрібним звязатися з Міністерством Ісповідань У.Н.Р.

Крім цього, ласкаво прошу Вас в відповідний спосіб дати зрозуміти проф[есору] Дженоки, що йому дуже корисно було б побачитися зі мною і це побачення треба зробити як найскорше.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
16 березня 1921 р.
м. Тернів.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 129, арк. 29, 29 зв. Автограф.

№ 95

М. Святогорову

[Тарнів], 10 березня
До п[ана] Керуючого Справами Директорії
Високоповажний Микола Дмитровичу!

Головний Отаман, при останньому моєму докладі йому 5 лютого, сказав мені, що після моїх пояснень, у його немає перешкод до затвердження законопроекту про делегацію до Царгороду.

За того ласкаво прошу Вас, Високоповажний NN*, подати Головному Отаману вищеназваний законопроект на затвердження.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 121, арк. 30, 30 зв. Автограф.

№ 96

С. Петлюрі

Тарнів, 15 березня
Таємно

Високоповажний пане Отамане!

В відповідь на листа Вашого від 10 грудня 1920 р. № 1304 і в доповнення моїх попередніх докладів в цій справі маю за честь доповісти Вам слідує.

Церква українська, для закріплення своєї автокефальности, обов'язково повинна входити в певні стосунки зо всіма іншими церквами, в першу чергу православними, в другу чергу – з неправославними. Серед цих останніх церков церква англіканська займає перше місце.

Я такої думки, що зносини церкви української з церквою англіканською можуть бути цілком реальними і актуальними. Провадити ці зносини можна двійним шляхом – урядовим, через Міністерство Закордонних Справ, і громадським – через церковні братства. За того що зараз церкви англійська і американська провадять дуже велику і жваву акцію в справі об'єднання всіх християнських церков, наперед можна придбати певні вигоди – як церковні та державні – від зазначених тут зносин.

Справа ця – звичайна; інші православні церкви вже давно вступили в такі зносини з англійською церквою. Так, напр[иклад] на II Конференції сербських Архієреїв в травні 1919 року в Білграді заслу-

---

* Так у тексті.

хано було доклади єпископа Жичного Миколая і вік[арного] єпископа Карловицького Іларіона про допомоги і жертви англійської церкви сербській за останні чотири роки війни. З докладу видно, що англіканська церква енергійно допомогала церкві сербській матеріально, духовно і політично.

По всіх англійських церквах відбувалися молитви за Сербію і сербський нарід. Англійські священники були найенергічнішими пропагаторами сербської справи в Англії як по церквах і на зібрання так і в церковній пресі і в політиці. Англіканська церква допомагала сербському народові і духовенству у нужді його припасами, одягом і грошми. Англійським коштом надруковано було молитвеника на сербській мові для сербського війська, а тепер закінчується друкування 1000 примірників Требника і Службника церкви сербській. Заложився в Англії дуже солідний Комітет із політичних діячів і духовенства для виховання сербських богословів, із яких дехто вже скінчив науку в Оксфорді⁸⁴. Зараз в Оксфорді коло 20 сербських богословів.

Заслухавши цього доклада, Конференція сербських архієреїв постановила, № 45: «Зв'язки і зносини («везе и симпатіє») з англіканською церквою підтримувати і надалі, що поставити в обов'язок сербському Синоду» (див[іться] це в офіційнім виданні: «Гласник уєдинене сржне православне церкве» 1920 р. № 2 ст. 22).

Таким чином сербська православна церква уже увійшла в тісні зносини з англіканською церквою, що дало певні вигоди і церковні і державні.

От зза всього цього я вважаю цілком можливими реальні зносини церков англіканської і української. І лише важке матеріальне становище У.Н.Р. не дає змоги уже тепер приступити до переведення в життя цієї дуже важкої справи.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 18, 18 зв., 19, 19 зв. Автограф.

№ 97

Протоієрею Павлу Пащевському

[Тарнів], 11 жовтня
До Головного Священника Військ У.Н.Р. Митрофорного
Протоієрея Пан-Отця Павла Пащевського

Високоповажний Отче Протоієреє!

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний Отче Протоієреє, можливо надіслати мені відомости: 1) скільки всіх і в яких частинах засновано уже Козацькі Братства Св[ятої] Покрови⁸⁵ і які їх точні адреси; 2) в яких частинах ще не засновано таких Братств?

Разом з цим прошу Ваших заходів, щоб братства, які вже існують, прислали мені також хоч короткий огляд своєї діяльності? Також прошу надіслати мені список всіх військових пан-отців з їх точними адресами.

З правдивою до Вас пошаною,

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 65, 65 зв. Автограф.

№ 98

І. Липі

Тарнів, 19 березня
Високоповажному
б[увшому] Міністру Ісповідань
І. Липі

Високоповажний Іване Львовичу!

Міністерство Ісповідань в теперішній час приступило до складання історичного начерку своєї діяльності під час Директорії. В цім начерку утворення Українського Священного Синоду має зайняти поважне місце.

Вищим листом звертаюся до Вас, Високоповажний Іване Львовичу, не одмовити написати історичну записку про заснування і початкову діяльність Українського Священного Синоду, що було під час Вашого перебування на чолі Міністерства Ісповідань.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
18 лютого 1921 р.
М. Тарнів

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 105, арк. 18, 18 зв. Автограф.

№ 99

Представникам організацій Українського Червоного Хреста

Тарнів, 21 березня

До п[ана] Голови Тарнівського Червоного Хреста

До представника Ченстохівської армії Черв[оного] Хреста п[ані] Г. Совачіві

До представника Ланцертської філії Черв[оного] Хреста п[ана] Г. Ліневич

Моїми заходами для дітей бідних українських біженців роздобуто певну суму грошей.

Посилаючи Вам [...] тисяч польських марок, ласкаво прошу Вас при витраті цих грошей додержуватися таких постанов, схвалених на засіданні представників різних громадських організацій українських 27 лютого і 3 березня ц[ього] р[оку] в м. Тарнові.

1. Гроші призначаються тільки для дітей бідних українських біженців.

2. Дітьми рахувати до 15 літнього зросту включно.

3. Допомогу дітям видавати річима, а не грішми, гроші видавати тільки в виключних випадках.

4. В першу чергу задовольняти насущні потреби дітей (одяг, взуття, їжа і т[аке] и[нше]) і тільки в другу чергу потреби культурно-освітні.

5. На адміністраційні потреби організацій ці гроші, як спеціального призначення, витратити не можна.

6. Детальний відчит в витраті цих грошей представляється Міністру Ісповідань.

7. При розподіленні цих грошей до цієї справи закликати місцеві українські громадські організації.

В переконанні, що послані Вам гроші будуть розподілені бідним дітям доцільно.

Залишаюся з правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
21 березня 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 41, арк. 7, 7 зв. Автограф.

№ 100

Л. Білецькому

[Тарнів], 22 березня

Високоповажний Леоніде Тимофієвичу!

Міністерство Ісповідань має 20.000 п[ольських] м[арок] на бідних українських дітей, біженців з України, перебуваючих у Львові, Скалі, Чорткові і інших тих місцях.

Отцим листом звертаюся до Вас, Високоповажний Леоніде Тимофієвичу, допомогти Міністерству Ісповідань і повідомити його, – скільких дітей бідних українських біженців єсть у Львові і кому їх я можу безпечно вислати гроші.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
19/III 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 41, арк. 8, 8 зв. Автограф.

Тарнів, 23 березня

До всіх Послів і Голов дипломатичної місії
Української Народної Республіки*Високоповажний Пане После.*

В теперішній час на Україні відбувається великий церковний рух в напрямку створення національної української церкви. По церквах вже відновлено старі українські звичаї, скрізь заведено українську церковну проповідь, Служби Божі правляться або з українською вимовою, або українською мовою. По багатьох містах заснуються українські церковні братства, які справу відновлення і збудування національної української церкви міцно беруть в свої руки.

В самому короткому часі потрібним стане велике число добре освічених пан-отців для праці як в самій церкві, так і на різних посадах церковних і в Міністерстві Ісповідань. Для підготовки таких священників Україна зараз не має абсолютно ніяких засобів: Київська Духовна Академія⁸⁶, а також Богословський факультет Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету – дві вищих богословських школи на Україні большевиками закрито, професура цих шкіл почасти повмірала з голоду, почасти розійшлася «дякувати» на села. Всі духовні школи на Україні большевиками теж закрито, а учительство розігнано, повмірало з голоду або повтікало на село. Духовну школу від нищії⁸⁷ і до вищої – большевиками знищено вщент і приток до церкви освіченого духовенства цілком припинився...

Проте релігійний український нарід з цим миритись не хоче, церкви одвідуються вірними значно більше, ніж до революції, – потреба в священниках задовольняється різними «домашніми» засобами. А потреба ця ще збільшилася тим, що багато священників повмірало від пошесних хороб, або забито большевицькими чрезвычайками за контр-революцію... І на Україні вже з'явилося дуже багато малоосвічених пан-отців, які в культурному відношенні навряд чи будуть корисними своїй батьківщині...

От і зза всього цього стає конче потрібним звернутися на Захід до Західних богословських шкіл для підготовки освіченого українського духовенства. Західні духовні школи – як православні, так і неправославні, мусять прийти з допомогою українському люду і надати можливости перевестися у його культурному духовенству. Це буде їх звичайний культурний і християнський вчинок помочі ближньому своєму. Україну зруйновано, люду її духовно дичавіє. Всехристиянська Церква не може, не повинна обійти пасивно – духовну загибель 40 мільйонів християн, – вона мусять негайно прийти з своєю допомогою в справі виховання нашого духовенства...

Коли Сербська церква під-час світової війни опинилася в скрутному становищі, то церква англійська братавська прийшла їй на допомогу і взяла на себе, в Оксфорд, молодих сербських богословів і виховує їх на свій кошт. В Англії існує навіть спеціальний Комітет із політичних діячів і духовенства для допомоги по вихованню сербських богословів.

Во ім'я гуманности, во ім'я любови Христової до 40 мільйонної християнської людности цеж саме повинна б зробити англійська церква і українському народу – взяти до себе в Оксфорд і Кембридж на виховання українських богословів. На заході єсть багато ріжних вищих богословських шкіл, православних і неправославних, які б могли в цей скрутний час прийти з своєю братавською допомогою християнському народові.

В свій час Київська Українська Духовна Академія давала науку багатьом вихованцям із православних слов'янських земель. Український Київ був центром, звідки світ вищої науки Христової вільно світив по всіх землях православних. Чи вже ж тепер ці землі не прийдуть з допомогою Україні і не візьмуть дітей її до себе в науку? Чи цього не зробить нам Грецька Духовна Академія на Холки⁸⁸, Духовна Академія в Софії⁸⁹, Богословський факультет Білгородського і Загребського Університету чи Університету Атенського, Сербські Богословії Карловичка⁹⁰, Св[ятого] Сави і Св[ятого] Петра в Цетиньє?

Чи цього не зроблять Християнські Вищі Школи всіх європейських держав і не візьмуть до себе в науку наших вихованців? Чи цього не зроблять богословські факультети в Берліні, Ляйпцизі, Геттінгені, Оксфорді, Кембриджі?

Кріпко віримо, що християнський мир зрозуміє духовну трагедію 40 мільйонного християнського народу і прийде йому з потрібною братською допомогою.

На основі всього вищезазначеного, ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане После, про слідує:

- 1) Підняти в пресі, особливо церковній, зазначену тут мною справу.
- 2) Зверніться до відповідних вищих богословських шкіл і вживте всіх заходів, аби до них було прийнято хоч декількох наших українських молодих людей або священників на державні кошти або на громадські стипендії.
- 3) Про зроблене детально сповістить мене; повідомте також, які взагалі умови вступу до цих шкіл, і чим можна буде допомогти тим особам, що не володіють мовою школи.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко

Резолюція на полях: Надрукувати 5 прим[ірників]. 17/III. І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 101, арк. 12, 12 зв., 13, 13 зв., 14, 14 зв., 15. Автограф.

№ 102

В. Зіньківському

[Тарнів], 23 березня

Високоповажний Василю Василевичу!

Пройшов уже досить довгий час, а від Вас нічого немає, тому я знову турбую Вас. Останній час я збираю відомости про церковне життя в Європі за останні роки; читав публічну лекцію на цю тему, а тепер пишу про це велику статтю. Коли скінчу статтю, надрукую її і перепроваджу до Києва, – там сидять за большевицькими ґратами і абсолютно нічого не знають, що діється в справах церкви на білому світі. Отже зза цього мені дуже потрібний інформаційний матеріал про церковне життя в Європі (з 1914 р.), особливо за останні роки (1919–1920), але матеріялу цього роздобути тут, в Польщі дуже трудно, та ще сидячи в Тарнові. Отож і звертаюся до Вас з щирим проханням прислати мені ріжного матеріялу про церковне життя в Європі взагалі, в Сербії зокрема.

Дуже мене цікавить церковний рух в Хорватії і змагання хорватів заснувати національну церкву, з рідною мовою в богослуженні. – Абсолютно нічого не знаю про церковне життя в Царгороді, Греції і Болгарії; взагалі, життя православного Сходу в тих матеріялах, які я маю, – пусте місце. Коли відбудуться вибори Царгородського Патріярха і як готуються до цих виборів – не знаю.

На всехристиянський конгрес в Женеві українська церква пришле своїх представників. Конгрес цей мене дуже цікавить, але про його я знаю тільки з присланого Вами «Гласника». Коли саме в 1921 р. відбудеться конгрес, не знаю⁹¹.

Доля архієп[ископа] Агапита трагічна. Коли тільки справді його розстріляно. Був би Вам щиро вдячний, як би про його долю Ви зібрали більш відомостей і написали мені. Нажаль, український уряд не вирвав його з тюрми⁹²...

Прошу надати мені точну адресу б[увшого] архієп[ископа] Волинського Євлогія, – я напишу йому. Чи приїхав вже б[увший] митрополит Київський Антоній в Сербію.

Ви пишете, що в Сербії знімалося питання про Богослуження сербською мовою. Це питання для мене дуже цікаве і за присилку матеріялів в цій справі буду Вам дякувати.

Нічого не знаю про Богословські факультети в Білграді і Загребі; що то за Духовна Академія в Софії? Чекаю від Вас звісток і про це.

Буду Вам сердечно вдячним, коли пришлете мені (прямо в Тарнів, hotel Bristol, 6) якійсь сербський церковний журнал за 1918 і 1919 роки. Щиро прошу прислати молитовника і служби Божі на сербській мові. Всі витрати Ваші верну з подякою.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 127, арк. 4, 4 зв., 5, 5 зв., 6. Автограф.

№ 103

Кирило-Мефодіївському церковному братству⁹³

Тарнів, 24 березня
До Кирила Мефодіївського Церковного Братства
[від] Брата Івана Огієнка

Доповідь

Березня 23 одвідав мене п[ан] Прем'єр-Міністр Прокопович, якому Головний Отаман і Рада Республіки доручили сформувати новий кабінет. В. Прокопович запропонував мені увійти в новий кабінет Керуючим Міністерством Ісповідань і пояснив, що я не можу бути Міністром, а тільки Керуючим зза того, що я не належу ні до якої партії. Крім цього, В. Прокопович попередив мене, що можливе в недалекому будучому і скасування Міністерства Ісповідань.

Подякувавши п[ана] В. Прокоповича за довіря до мене, я відповів йому слідуєче. Погодитися увійти в новий кабінет тільки Керуючим Міністерства Ісповідань я рішуче не можу по таких причинах: 1) Я вважаю себе Післанцем Кирило-Мефодіївського Церковного Братства, яке на дуже численному зібранні в Кам'янці висловило мені довіря і обібрало мене Міністром Ісповідань, а не Керуючим Міністерством, тому без згоди Братства йти керуючим я не можу. 2) Коли б пішов Керуючим, цим би я принизив значіння Кирило-Мефодіївського Братства, бо своїм вступом закріпив би факт, що представник великого Братства – тільки Керуючий. 3) Цим би я принизив значіння самого Міністерства Ісповідань, на яке і без того в певних партіях готується похід.

На цим моя розмова з п[аном] В. Прокоповичем закінчилася.

Повідомляючи про це Братство, прошу відповідних вказівок.

З братською повагою до Вас,

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*.
Березня 24 дня року Божого 1921-го
м. Тернів

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 5. Автограф.

№ 104

П. Холодному

Тарнів, 29 березня
До пана Міністра Народної Освіти

Високоповажний Петре Івановичу!

Зараз для потреб Волині Міністерство друкує «Вістник Міністерства Ісповідань», 3.000 примірників в 16 сторінок, на що потрібно паперу 1.500 аркушів.

Крім цього, зараз же друкується для потреб нашого козацтва Український молитовник, 5000 примірників в 32 ст[орінки] in 16°, на що потрібно 2.500 аркушів паперу.

Ласкаво прошу, Високоповажний Петре Івановичу, як найскорше відпустити 4000 (1500 + 2500) аркушів паперу другого сорту; до цього додаю, що праці ці вже в наборі і друкарня, за браком шрифту, вимагає приступити до друку як найскорше.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

Резолюція: Видати 3000 арк. III сорт[у], 1000 арк. II сорт[у]
29/III 1921 П. Холодний

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 2, спр. 6, арк. 7. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 105

М. Васильку

Тарнів, 23 березня
Пану Послу У.Н.Р. в Швейцарії.

Високоповажний Пане После!

В минулім 1920 році в Женеві з 12 по 19 серпня відбулася прелімінарна Всехристиянська Конференція в справі об'єднання всіх християнських церков. Конференція ця для церковного життя всіх країв має надзвичайне значіння. На конференції було 150 депутатів від 80 ріжних церков і 40 народностей, із всіх частин світу; сюдиж прибуло і 16 представників православних церков. Це був дуже значний момент автокефальній церкві Українській звернути на себе увагу, але вона не була на цім з'їзді, бо довідалася про нього лише в 1921 році (і не з офіціальних, а приватних джерел).

Конференція роз'їхалась, але залишила в Женеві якусь постійну Комісію, що підготовлює Всехристиянський З'їзд церков на 1921 рік. На цей З'їзд українська церква обов'язково повинна прислати своїх представників, згідно постанові Ради Народніх Міністрів від 17 березня цього року.

Отцим листом звертаюся до Вас, Високоповажний Пане После, про слідує:

1) Зібрати всі відомості про прелімінарну Всехристиянську Конференцію в Женеві 12-19 серпня 1920 р. і прислати ці відомості мені.

2) Сповістити, коли відбудеться дальший Всехристиянський З'їзд і прислати мені всі матеріали про його.

3) Подати до Комісії по скликанню Всехристиянського З'їзду в Женеві відповідну заяву про те, що потрібно на З'їзд запросити і українську Церкву. Коли виявиться, що ліпше буде, коли б таку заяву прислав я, за моїм підписом, прошу про це мене сповістити.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 150, 150 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 106

Британському
біблійному товариству⁹⁴

Тарнів, 2 квітня
До Хвального Британського і
Закордонного Біблійного Товариства.

Хвальне Товариство!

В теперішній час на Україні, як результат страшеної руїни, принесеної ворогом, помічається надзвичайний церковний рух. Вірні одвідують храми, як ніколи; вони ж стали до активної праці по оновленню церкви. Це оновлення перш над усе йде в напрямі націоналізації церкви на Україні. Служби Божі вже служать українською мовою, Євангелія в церкві вживається, звичайно, на рідній мові⁹⁵.

Україна завше славилася своєю великою релігійністю, що дало їй змогу, не дивлячися на постійні ворожі утиски, зберегти себе як націю. Зацікавлення Біблією взагалі, Євангелієм зокрема на Вкраїні по всі часи було надзвичайним. І з дуже давнього часу на Вкраїні розпочалися переклади св[ятого] Письма на рідну мову; згадаю тут, що протягом XVI віку Євангеліє було перекладено на українську мову аж тричі, – в р. р. 1556, 1580 і 1581 (переклади ці зберігаються в Києві та Полтаві).

Ми, українці, мали гарне релігійне минуле; ми створили церкву в Росії і культуру її, та тільки історичні події придушили наш нарід і не дали йому змоги розвинути так, як випадало йому. Як результат нашого славного релігійного минулого залишилося в народі українському повищена постійна релігійність і зацікавлення до Біблії.

Біблійних книг рідною мовою простий нарід український бачив не багато, бо те, що друкувалося в останні часи, попадало більше в руки інтелігенції. Свідчу, що на Україні біблійні книги українською

мовою розкуплялися негайно по їх надрукуванню, а тому на їх завжди був голод у нас. Ось частина цифр, які покажуть, як розкуповувалися у нас Євангелійські книги. Євангеліє від Матвія в перекладі комісії єп[ископа] Парфенія [Левицького] вийшло спочатку 1906 року в числі 5000 екземплярів і було розкуплено в два дні; в червні того ж року вийшло знову 10.000 примірників, – і негайно було розкуплено; в жовтні вийшло вже 20.000 – і розкуплено було негайно; в 1907 р. в лютому вийшло 20.000 пр[имірників], в квітні 10.000, в листопаді – 12.000 примірників і т.д., – і книги розкупалися протягом декількох днів по їх виході. На жаль тільки Московський Синод, що видавав Євангеліє українською мовою, з політичних мотивів випускав його не мільйонами, а тільки невеличким числом, яке, звичайно, не могло задовольнити навіть нашої інтелігенції.

Українського народу нараховується більше 40 мільйонів душ; і приймаючи на увагу до того ще й великий релігійний рух, можна з певністю сказати, що біблійні книги стрінуть на Україні найкращий прийом. Як людина, що стояла і стоїть на чолі церковного руху на Україні я цим листом своїм заявляю Хвальному Товариству, що на Україні зараз будуть розкуплені Біблійні книги в мільйонах екземплярів. Треба використати релігійний рух і дати вірним в руки святу книгу, – вона живою цілющою рососою впаде на душі їх в теперішній час роспуки і дасть найкращі результати.

Як Міністр Ісповідань Української Народньої Республіки, я заклав спеціальну комісію по перекладу Св[ятого] Письма на українську мову ще в кінці 1919 року. Комісія довго працювала і багато зробила. Зараз найбільш потрібні і діяльні три члени цієї комісії перебувають на еміграції в Польщі, в Тарнові, без жадної праці. Я пропоную Хвальному Товариству свої послуги скласти потрібну Комісію з фахових цих людей, і ця Комісія негайно приступить до праці по перекладу Письма Св[ятого] на українську мову. Коли буде змога і потреба, я сам стану на чолі цієї комісії. Члени цієї Комісії мають вже річний досвід і певний метод в перекладі св[ятого] Письма на українську мову. Євангеліє і Книга Апостольських Діяній уже майже закінчені. Коли буде потрібно, я обов'язуюсь пізніше закласти більшу комісію для остаточної редакції, але думаю, що цього не буде потрібно, бо зараз маю в розпорядженні своїм добрих потрібних фахових професорів.

Витрати на працю цієї Комісії з 4 осіб будуть дуже невеликі, рахуючи по польську валюту, приблизно витрати такі: місячне утримання кожному з 4 членів Комісії по 25.000 марок польських, а річно 1.200.000 марок польських; за головування по 10.000 м[арок] п[ольських], а річно 120.000 м[арок] п[ольських], всього на утримання Комісії 1.320.000 м[арок] п[ольських]; на канцелярські витрати, на витрати по закупці потрібних книжок і т[ак] і н[ше] – 300.000 м[арок] п[ольських] річно; а всього річно потрібно 1.620.000 марок польських, або 405 фунтів стерлінгів (по курсу 1 ф[унт] ст[ерлінгів] = 4000 м[арок] п[ольських]).

Більш зручним було б Комісії працювати у Львові або у Відні, (з валютного боку ці місця теж вигідні), але з рештою місце праці Комісії передаю на вирішення Хвальному Товариству. Комісія бере на себе і справу друкування, до якої зможе приступити негайно, бо має вже частину матеріялу закінченого. За того, що Комісія вже працювала і частину матеріялу має, що підготовчу роботу в більшості вже зробила, Комісія могла би закінчити всю працю по перекладу Біблії що найпізніше в 1 ½ роки.

Звичайно, переклад Комісія робитиме на мову Великої України, щоб Біблія була приступною всякому 40 мільйоновому народу українському.

Хвальне Товариство прошу прийняти мої щирі запевнення в правдивій пошані.

Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Університету
Професор *I. Огієнко*
2.VI.1921
Polen, Tarnow,
hotel «Bristol» N 6,
Rektor Uniwersytetu
prof. *I. Ohijenko*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 128, арк. 11, 11 зв., 12, 12 зв., 13, 13 зв., 14, 14 зв. Автограф.

№ 107

К. Мацієвичу

[Тарнів], 4 квітня
П[ану] Послу в Румунії

Високоповажний пане После!

Продуктивна праця Міністерства Ісповідань можлива тільки тоді, коли Міністерство буде добре поінформоване про те, що робиться в інших церквах, особливо православних. Ви зза цього ласкаво прошу Вас про слідує:

1. Міністерство не має надійних відомостей про життя болгарської церкви, тоді як ці відомости нам дуже потрібні, зза чого ласкаво прошу прислати мені болгарський церковний журнал за 1919, 1920 рік. Коли можливо прошу прислати молитовника болгарською мовою.

2. Прошу прислати відомости про життя Румунської церкви за 1920 рік і про той конкордат, що Румунія заключила з Ватиканом прошу прислати копію конкордату.

3. Прошу подати відомости про життя Буковинської церкви. Як і в чому провадиться румунізація церкви православної в Буковині? Чого так легко від церкви Буковинської відійшла церква далматинська? Яка обстоєє права своєї церкви митрополит Володимир Репта?

4. Прошу подати відомости про життя Православної церкви в Бесарабії. Які єпископи там управляють? Якою мовою правлять там служби Божі? Якою мовою ведуть церковне діловодство? Що румунський уряд має робити, аби припинити обмосковлення українського люду в Бесарабії через церкву, особливо в трьох повітах, де українці ставлять більшість населення? Чи не можна би в цим відношенні наше посольство поробити певні кроки, аби служба Божа правилась з українською вимовою (замість московської), проповіді виголошувалися також укр[аїнською] мовою і діловодство церковне велось в тій же мові? Яке управління православної Бесарабської церкви, кому і як вона підлягає? Як і в чому йде румунізація церкви в Бесарабії?

5. В католицькій Югославії зараз йде великий церковний рух по утворенню живої народної церкви з богослужбовою сербською (замість латинської) мовою і навіть з поворотом до православія. Ласкаво прошу, коли Вам це можливо, дістати з Загребу відповідні матеріали про цей церковний рух (найкраще – якийсь церковний журнал з 1919 і 1920 року).

6. В Грецькій церкві зараз йде велика і жвава праця по підготовці Вселенського Собору. Для Міністерства ці відомости надзвичайно потрібні, а тому ласкаво прошу дістати з Афин якийсь церковний журнал за 1920 рік.

7. При цьому посилаю Вам один примірник Прохання до Патріарха Царегородського і прошу покрити його відповідними підписами по вказівках доданого до його листа. Прийміть, пане После, завірення в моїй правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *Огієнко*
4.IV.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 125, арк. 2, 2 зв., 3, 3 зв. Автограф.

№ 108

В. Прокоповичу

Тарнів, 5 квітня

Високоповажний пане Прем'єре!

Прикладаючи при цьому доклад В[иконуючого] об[ов'язки] Директора Департаменту Загальних Справ Міністерства Ісповідань, – ласкаво прошу Вашої згоди на збільшення складу Міністерства на 5 осіб, а саме:

- 1) Директора Департаменту по справах Православної Церкви,
- 2) Начальника Відділу Департаменту Православної Церкви,
- 3) Начальника Інформаційного Відділу
- 4) Старшого Діловода і
- 5) Діловода.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 62, арк. 14. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 109

М. Безручку

Тарнів, 6 квітня
До П[ана] Військового Міністра
Копії: Головному Отаманові
Голові Ради Нар[одних] М[ініст]рів
і п[ану]-о[гцю] Пащевському

Високоповажний пане Міністре!

Мені відомо, що військові церкви терплять велику недостачу самого необхідного: чаш, антимінсів, риз, книжок і т[аке] ин[ше]. Ці потреби також зазначав і з'їзд військового духовенства, що відбувся 13-14 березня в Тарнові, і про це часто пишуть до Міністерства військові пан-отці.

Знаючи, що добре поставлена церковна справа в армії має своє велике моральне і національне значіння і відігравати це своє значіння лише в тому разі, коли церкви військові будуть в належний спосіб задоволені всім для них потрібним і необхідним, я, як Міністр Ісповідань, турбуючись про поліпшення умов церковної справи, гадаю, що найкращим способом для полегдження цього було б внесення в кошторис Військового Міністерства відповідних §§ на утримання військових церков в збільшеному, ніж досі розмірі.

Крім цього, тепер те варто б відпустити одноразово певну суму на кожна з військових церков.

Повідомляючи про це, ласкаво прошу, Високоповажний пане Міністре, Ваших заходів, аби церкви військові було задоволено потрібним як в найкращий спосіб, щоб вони могли більш корисно провадити свою виховуючу і культурно-національну працю.

Переконаний, що задовольнити і гарно поставити церкви військові однаково турбує так мене, як і Вас, (і я зі свого боку охоче стану для захисту і обіцяю підтримку Ваших заходів в справі скоршого задоволення згаданих потреб).

Залишаюся з правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Професор
Квітня 6 дня 1921 р.
м. Тернів.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 142, арк. 15, 15 зв. Оригінал.

№ 110

**Раді Українського церковного
Кирило-Мефодіївського братства**

[Тарнів], 8 квітня
До Ради Українського Церковного
Кирило-Методіївського Братства.

Раді Братства я післав 40 примірників Прохання до Царгородського патріярха. Ласкаво прошу вжити всіх потрібних заходів, щоби Прохання своєчасно були підписані і надіслані, коли можна просто до Константинополя, а як ні – до Міністерства. Всеї цієї справи не варто відкладати, – краще зробити її протягом 10-14 днів. Ласкаво прошу детально поінформувати мене про весь хід цієї справи і прислати мені список інституцій, які підписали прохання.

На цих днях я пришлю Раді Братства 100 примірників брошюрок цього Прохання. В інтересах всеї нашої справи бажаю, щоб ці брошюри були як найскорше продані (по 10 м[арок] п[ольських] примірник), а гроші переслані в Міністерство для дальшого видання потрібних книжок.

З братським привітом до Вас

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
8/IV 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 144, арк. 28, 28 зв. Автограф.

№ 111

Єпископу Крем'янецькому
Діонісію (Валединському)*

[Тарнів], 8 квітня

Високоповажний Владико!

Дозвольте ще раз подякувати Вас за те прихильне відношення, яке Ви виявили до наших українських потреб взагалі, і до наших емігрантських потреб зокрема.

А потреб цих у нас дуже і дуже багато. Число священників все збільшується. По наших таборах розпочинається церковний рух і кожна окрема військова частина вимагає собі окремого священника. Міністерство підтримує цей рух, чим може. Але священників мало, – сподіваємось, що Ви, Високоповажний Владико, задовольните цю пекучу потребу і будете рукополагати тих кандидатів, яких ми будемо до Вас присилати.

Але єсть і друга невідкладна потреба – нема антимінсів. Листом цим звертаюся до Вас, Високоповажний Владико, посвятити для потреб військових У.Н.Р. що найменше п'ять антимінсів. Витрачені на це кошти Міністерство поверне Вам з подякою. Не знаю, чи маєте тепер друковані антимінси, чи єсть приток їх. Коли потрібно, серед військових єсть дуже гарні малярі, які з охотою могли б змалювати антимінси. Взагалі, поскільки я знаю, справа з друком антимінсів все погіршується, і чи не доведеться звернутися до старовинних засобів їх виготовлення.

Знаю, що Ви збиралися друкувати постанови 2-го Всеукраїнського Собору⁹⁶. Міністерство з охотою допоможе Вам в цій справі, але приміть обрахунки, бо без їх невідомо, скільки ж потрібно на це коштів. Дуже бажано б було, щоб прислали і мені копію цих постанов, – чув, що Владика думає робити пропуски, але це добре б зробити в порозумінні зо мною.

Міністерство виробляє зараз проект Вищого Церковного Управління на Україні. Щиро прошу, Високоповажний Владико, прислати мені матеріяли в цій справі московського собору⁹⁷, коли тільки Ви її маєте.

До цього додаю оден примірник Прохання до патріярха Царгородського, яке український нарід подає Патріярхату в Константинополі, «Вісник Міністерства Ісповідань» №4 і №1 видання «Української Автокефальної Церкви».

Просячи святих молитов Ваших і благословення, залишаюся Вашим слугою ласкавим,

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко
8 квітня 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124 а, арк. 9, 9 зв. Автограф.

№ 112

О. Лотоцькому

Тарнів, 9 квітня
До п[ана] Посла У.Н.Р
В Царгороді

Високоповажний пане После!

Я мав на увазі в найскоршому часі післати делегацію до Патріярха Царгородського, – одного духовного, митрофорного Протоієрея о[тця] Павла Пашевського і Декана Богословського Факультету Камянець-Подільського Державного Українського Університету Професора Василя Біднова. Делегація затрималася тільки зза того, що не був обраний Патріярх, а їхати до Царгороду, коли нема Патріярха, було-б не зовсім доцільним. Тепер наспіла звістка, що заступник Патріярха митрополіт Доротей нагло

* Особа встановлена за змістом листа.

помер в Лондоні. Це зовсім плутає мої розрахунки і я ласкаво Вас прошу, пане После, повідомити мене негайно, поскільки смерть митроп[олита] Доротея відбивається на справі присилки до Царгороду нашої делегації. Чи не доведеться нам зачекати з присилкою делегації?

В обох відповідях Патріярхату на наші заяви, власно кажучи, реального нічого нема, – проявляється ясна тенденція загальними фразами обійтися в цій справі. Патріярхат настоює, що всю цю справу він може вирішити тільки тоді, коли буде обраний Патріярхат. Це було б логічно, але ж той же Патріярхат і той же митрополит Доротеї постановою Синоду від 19 березня 1920 року визнали Церкву Сербську автокефальною і з'єднаною⁹⁸. Отже, справи великої ваги можна робити і без Патріярха.

Взагалі, ласкаво прошу, пане После, зверніть велику і пильну свою увагу на цю справу. Я повів певну акцію в громадянстві і воно теж взялося за цю справу. Я склав відповідне прохання, воно надруковано на укр[аїнській] і франц[узкій] мовах, підписується і відсилається до Царгороду Патріярху. В скорому часі я пришлю до Патріярхату і свою урядову заяву в цій справі, яку Ви зложите на руки Заступнику Патріярха (хто тепер його заступає?). Заяв від українського громадянства Патріярх одержить не менше сотні, – ми просимо благословити Укр[аїнську] автокефальну Церкву. При цьому посилаю Вам оден примірник прохання і брошюрку в цій справі.

Ласкаво прошу Вас, пане После, частіше і детальніше повідомляти мене не тільки про справу автокефалії нашої Церкви, але також і про церковне життя на Сході в Церквах, – царгородській, грецькій, єрусалимській і т.д., взагалі про все, що тільки Вам відомо з церковного життя. Царгород і Патріярхат – то місце, де твориться дуже багато з церковній політики, в якій ми повинні виступати активно. Зокрема, праця втікачів-єпископів⁹⁹ з України безумовно нам шкодить, і я повинен бути в курсі цієї справи, аби мати змогу хоч до певної міри паралізувати ці шкідливі впливи. Зверніть увагу на те, що до Синоду в Царгороді увійшов (про це мене повідомили приватні особи) архієпископ Анастасій Бесарабський¹⁰⁰ – він дихатиме ненавистю до нас.

Уряд У.Н.Р. по моїх докладах 19 березня ц[ього] р[оку] визнав потребу звернути як найбільшу увагу на церковну справу взагалі, а в Царгороді зокрема. Копію постанов Ради Міністрів в цій справі до цього додається.

Міністр Закордонних справ 8 квітня переслав мені Вашу заяву до Патріярха від 6 листопаду і відповідь Патріярха в цій справі. Щиро прошу Вас прислати мені оригінал відповіді Патріярхату; в присланій Вами копії (переклад з грецького) нема ані дати, ані №, а це позбавляє даний акт його урядового значіння. Прошу прислати і французьку копію (без перекладу) заяви Вашої 6 листопаду № 905. Дуже жаль, що заява ця так пізно попадає до Міністерства.

Прийміть, Високоповажний пане После, завірення в глибокій і правдивій до вас пошані.

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 122, арк. 22, 22 зв., 23, 23 зв. Автограф.

№ 113

Раді Кирило-Методіївського церковного братства

[Тарнів], 13 квітня
До Ради Кирило-Методіївського Братства

Міністерство Ісповідань зараз дуже гостро відчуває потребу мати ще одного доброго урядовця першої ранги або помічника діловода, жвавого із добрим почерком.

Ласкаво прошу Раду Кирило-Методіївського Братства рекомендувати кандидата на цю посаду.

З братським привітом до Вас

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 144, арк. 27. Автограф.

№ 114

П. Табінському

Тарнів, 14 квітня
Володимир-Волинський, Духовне Правління,
Приват-доценту о[тцю] Петру Табінському
Włodzimirz na Wolyńiu

Високоповажний Пан-Отче!

При цьому посилається Вам де-кілька брошюрок нового Видавництва нашого «Українська Автокефальна Церква». Видавництво цілком благодійне, поки що ніяких коштів не має.

Ласкаво прошу Високоповажного Пан-Отця допомогти новому Видавництву поширити його видання по Володимирщині. В разі Вашої згоди, Вам буде висилатися потрібне число примірників регулярно в міру їх вихода.

Цим листом своїм ще раз звертаюся з ласкавим проханням прислати мені обіцяну Вами статтю про канонічні підстави автокефалії української церкви. Стаття ця дуже потрібна для відсилки її Царгородському Патріярху, бо проф[есор] В.Біднов обіцяної статті не дав ще й досі. Коли захочете, статтю Вашу я видрукую в №№ «Української Автокефальної Церкви». Взагалі, для цього Видавництва присилайте статті, і я надрукую їх з подякою.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 28, 28 зв. Автограф.

№ 115

Ю. Бачинському

Тарнів, 15 квітня
Америка

Високоповажний пане После!

Довідався я, що серед американських українців розпочався жвавий церковний рух¹⁰¹. Про рух цей Міністерство Ісповідань жадних звісток не має, а тому ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане После, прислати мені детальний звіт про церковне життя українців в Америці. Зокрема прошу відповісти в цій звіті на такі питання.

1. Повернення уніатів до православ'я. Чим викликано таке велике число відпаду від унії?
2. Життя православної української церкви. Скільки всіх православних українців, вкупі з тими, що перейшли від унії?
3. Питання єпископату православного. Перебіг справи. Хто такий єпископ сирийський Герман¹⁰². Че українізує він церкву?
4. Життя уніатської української церкви. Хто такий єп[ископ] Бутка¹⁰³.
5. Життя московської церкви. Митрополит Євдоким Мещерський і єп[ископ] Олександр Немоловський¹⁰⁴.
6. Життя церковне угорських українців. Хто такий єп[ископ] Степан Дзубай¹⁰⁵?
7. Яким темпом йде українізація церкви? Чи єсть бажання правити служби Божі українською мовою?
8. Як йде демократизація церкви?
9. Які церковні українські братства існують в Америці?
10. Ми маємо силу наготовлених рукописів по церковних справах, але коштів на друкування ніяких. Чи українська церква в Америці не допомогла би нам надрукувати їх, а за прислані гроші ми вислали б їм книжок?

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
15.IV.1921
м. Тарнів

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 8–8 зв. Автограф.

№ 116

Царгородському патріарху

Тарнів, 16 квітня
До Його Святійшества Найсвятійшого
Патріярха Царгородського

*Ваше Святішеєство,
Найсвятійший Патріярху Вселенський*

Зі всіх міст від ріжних українських організацій поступають до мене Прохання до Вашого Святійшества благословить Українську Автокефальну Православну Церкву з численними підписами горливих до Віри Православної і Матері Великої Церкви Вселенської Українських громадян.

Пересилаючи ці Прохання Вашому Святійшеству, з свого боку зазначаю, що бажання благословення Вашого Святійшества Автокефалії Українській Православній церкві, як своїй сестрі, стало на Вкраїні всенароднім.

Кріпко переконаний, що всенародне бажання Автокефальної Української Православної Церкви вволить Патріярх Вселенський Богу на славу, церкві Православній на користь, висловлюю Вам, Ваше Святійшество, свої почуття великої і правдивої до Вас пошани.

Просячи Ваших Святих Молитов і Всесильного Вашого Патріяршого Благословення, маю за честь бути Вашого Святійшества слуга ласкавий.

Квітня 16 дня, року Божого 1921-го.
Міністр Ісповідань
Української Народньої Республіки,
Ректор Кам'янець-Подільського Державного
Українського Університету
Проф[есор] *I. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 121, арк. 46, 46 зв. Автограф.

№ 117

Українському православному церковному братству в Саскатуні (Канада)

Тарнів, 16 квітня
Високоповажним Братам
Славного Українського
Православного церковного
Братства в Саскатуні
Братський привіт.

Високоповажні Брати!

Вільнолюбивий нарід Великої України уже три роки запекло бореться за найкращу мрію дідів своїх, за свою самостійність, за свою державну незалежність. Та не судилося бачити нам всіх плодів вільного життя України, бо скоро землю нашу силою запосів віковичний ворог український – москаль-большовик. І краших синів українських розстрілено, а ще більше вивезено на Мурман¹⁰⁶ та Сибір, а частину вигнано з рідного любого їм краю. Багато в цій боротьбі проллято святої української крові, багато понесено великих втрат, але разом з тим багато й придбано таких культурних здобутків, яких ми раніше, здушені Москвою, не мали.

Росія, обманивши нас в 1654 році¹⁰⁷, повсякчасно гнітила нас так само, як гнітили Німці Чеський Нарід, як гнітили Турки Нарід Сербський. Вільну Церкву Українську Москва-Росія забрала під свою владу ще року 1686-го¹⁰⁸ і силою привернула її до твердого лона свого. Звичаї наші церковні було знищено, виборність духовенства було нам заборонено – на Вкраїну присилали завжди чужих нам єпископів-москалів, які не розуміли ані нашої української мови, ані наших національних домагань і потреб; книжки церковні українські було нам однято і потроху замінено їх московськими; школи українські перевернуто було на московські¹⁰⁹ ... Легко канонізуючи своїх Святих, Москва в останній

час Святих українського походження канонізувати зрікалась, як напр[иклад]: Митрополита Павла Тобольського... Нам навіть заборонено було Слово Христове, Святе Євангеліє мати рідною мовою... І не було кутка в Церкві і релігійнім житті нашім, куди-б по поліцейськи не заглянув москаль, куди-б не вніс він свого принижуючого тавра і не підмінив наше рідне на московське...

До цього ще треба додати, що Москва, знищивши нам волю церковну, знищивши виборність і соборність влади церковної силою прищеплювала Церкві нашій всьому світові відомий чорний московський консерватизм...

І Церква наша Українська урядовими наказами чужих нам Москви та Петрограду була зруйнована до-щенту, як Церква національна. Це та Церква, що з неї вперше засвітило світло віри Христової і на Москву, що свою назву стару «Руська Церква» братськи передала Москві, що в XVI і XVII віках так кріпко боролася проти натисків католицизму, що утворила тоді славні церковні Братства і в боротьбі з воюючим католицизмом, сама мала і недужа, але міцна духом своїм, з тріумфом взяла гору і тим спасла батьківську віру свою, а може й Москву саму від навали католицької... Це та Українська Церква, що постійно братськи давала великих Святителів Москві, від митрополитів святих Феодосія та Петра починаючи; це та Церква, що завжди несла свою науку на Москву і створила їй культуру руками наших великих Арсенія Сатановського, Епіфанія Славінецького, Семена Полоцького, Степана Яворського, Св. Димитрія Рос-товського, Феофана Прокоповича і сотнями й тисячами інших рук українських, і дала Росії можливість стати великою і славною...

Як тільки розпалася Росія і Україна стала вільною, одразу-ж у нас на Вкраїні розпочався великий церковний рух по народженню своєї Української Церкви. Рух цей все збільшувався тепер досяг величезних розмірів. Зараз вся Україна охоплена церковним рухом. Згвалтований більшовиками нарід тисячами лине до Церкви своєї як ніколи, бо тільки в Церкві він ще може вільно принести перед Голготою всі свої гіркі скарги на забрудження насильниками сумління і всі свої душевні жалі на невідрадний сучасний стан свій... Церкви наші не вміщують бажаючих молитися, і ніколи не було такої горливості вірних до Храмів своїх, як зараз на Вкраїні...

Із самого початку свого наш церковний рух придбав відразу національний характер. В багатьох Храмах уже в 1918 році, особливо-ж з 1919 роком, почали правити всі Служби Божі з українською мовою церковно-слов'янського богослужбового тексту. Але це не задовольнило народніх домагань, – народ вимагав рішучої українізації Церкви, і на Вкраїні вже з 1919 р. почали служити всі Служби Божі українською мовою. Все церковне діловодство, метрикація, церковні блянки і т[ак]е и[нше], – все це стали вести мовою українською. Проповіді в Церквах, звичайно, теж виголошували рідною мовою. Відродили всі свої старі церковні українські звичаї, заборонені нам і знищені Московським св[ятим] Синодом.

Свого рідного національного Єпископату ми не мали. Московська церковна політика до України увесь час була такою-ж самою, як і її загальна державна політика, – ґрунтовно обмосковлювати Україну і через Церкву, а тому всі Єпископи-Українці завжди призначалися на єпархії далеко за межі України, в глибину Росії, а до нас присилалися тільки чужі нам Єпископи-Москалі. І коли на Україні знялася національна революція і ця революція охопила й Церкву, то до нашого національного руху, звичайно, не пристали чужі нам єпископи і боголюбний нарід сам взявся оновляти і націоналізувати свою Церкву... А пізніше, коли Україну захопили знову москалі (тепер більшовики), ці єпископи кинули свою паству, повтікали з України і за межами її ведуть злобну агітацію проти того народу, що сито годував їх і давав їм теплий пристанок... Ці Єпископи розійшлися по Сходу і по слов'янських землях, як от Царгород, Болгарія, Сербія і инш[і] і в цих землях завзято сіють свої застарілі погляди і активно допомагають місцевим консерваторам душити всякі ліберальні заходи кращого передового Духовенства по оновленню Церкви...

Домагання мати свій національний Єпископат стало у нас на Вкраїні ще в 1919 році всенароднім, але політичні події не дали нам змоги здійснити ці святі домагання. І остався нарід наш сиротою без Пастирів і змушений був самотою йти світлим шляхом по оновленню Церкви своєї... Боголюбивому

народові нашому, що віками вславився своєю горливістю до батьківської віри і Церкви, втеча Єпископів і їх байдужність до святих його поривань нанесла найбільшу рану в цільність його попереднього сумління...

І ми самі взяли за церковну справу.

Старе виборне начало Духовенства у нас відновлене вже з 1917 року. По всіх містах заклалися Українські Церковні Братства, які церковну справу міцно взяли в свої руки. В Києві заклалися Всеукраїнська Церковна Рада, яка дуже діяльно працює по оновленню своєї Церкви. При Церквах утворено парафіяльні Ради, що пеклюються Церквою своєю цілком самостійно. Скрізь управління соборне, але з перевагою не Духовенства, а вірних, бо міряне, складаючи Церкви, самі взяли за церковну справу, вбачаючи в цім єдиний спосіб її справжнього оновлення...

Йдучи за домаганнями народними, Уряд український ще 1 січня 1919 року законом проголосив Церкву нашу автокефальною¹¹⁰, ні від якої іншої Церкви незалежною. На жаль, Вселенський Царгородський Патріярх, якому наша Церква Українська підлягала до 1686 року, під впливом втікачів-єпископів¹¹¹ з Росії і України, не благословив ще й досі нашої автокефальної Церкви, посіявши цим гіркий сум і біль в серця всіх вірних...

Оновлення Церкви Української поки що більше йде шляхом націоналізації її, але вже розпочата велика праця і по демократизації її та пристосуванні до вимог сучасного життя. До церковної праці у нас стали широкі верстви свіцького громадянства, і вони рішуче вимагають не тільки впливу на Церкву, але й управління нею, заявляючи, що Церква – то сам Нарід. Церковний Синод наш складається з 2 єпископів, 1 протоієрея, 1 священника, 1 диякона, 3 мірян і 1-го священника від військового Духовенства. Шлюбні закони наші пристосовано до вимог сучасного життя. Жінок допущено до широкої церковної праці.

От такий, в коротких рисах, наш український церковний рух. Борючись за оновлення своєї Церкви, ми давно вже пильно приглядаємося і до Вашої великої праці, до того, як славний наш нарід в Америці творить собі Церкву Бога Живого...

Дозвольте мені церковному діячу на Україні, якому все, що йде на Славу Бога Живого, доставляє найсолодшу втіху життя, дозвольте мені сердечно привітати Вас, Високоповажні Брати, а в Ваших особах всіх Ваших численних однодумців і всю Українську Православну Церкву в Америці. Всім Вам сердечний братський привіт! Праця Ваша – праця наша, Ваша перемога – і наша перемога. Всі ми, борці за оновлення своєї Церкви, за збудування Церкви національної, демократичної, народньої Церкви Бога Живого, ми всі кріпко віримо, що таку Церкву ми збудуємо і час повстання її вже недалекий...

Дозвольте-ж ще раз щиро вітати Вас від імени українських церковних діячів, і від імени Української національної народньої Церкви Бога Живого.

Бог Вам на поміч!

Церква Українська буде молитися за Вас; не забувайте і нас в Ваших церковних молитвах.

Високоповажні Брати! Вам, певне, відомо, в якому скрутному матеріальному становищу опинилися зараз культурні і церковні діячі, вигнанці з Великої України. Книжки богослужбові ми вже переклали на українську мову; ми виготували десяток книжок наукового і інформаційного змісту по церковних справах; ми маємо збірники церковних українських співів; єсть у нас нові переклади Святого Письма на українську мову, – але все це ми маємо в писанім вигляді, бо на друкування його жадних коштів не маємо... І весь цей дорогоцінний матеріал лежить грудую неплідною і не може стати загальним українським скарбом, з якого могла-би вільно користати Соборна Українська Церква...

Ми всі кріпко сподіваємося, що і Ви, Високоповажні Брати, і вся Українська Церква в Америці щиро підтримаєте нас у нашій праці святій і прийдете Церкві Українській з братською можливою допомогою.

А спільними силами ми зможемо зробити багато Богу на славу, Церкві Українській на користь.

При цьому посилаю Вам деякий матеріал по справах Української Церкви. Обіцяю надалі регулярно висилати Вам все, що проходитьиме в нас по церковних питаннях.

Взамін цього щиро прошу у Вас присилки мені всього, що стосується Ваших церковних справ. В недовгому часі в числах Видавництва «Українська Автокефальна Церква» я випущу книжку, присвячену Українській Церкві в Америці і буду Ваші кращі думки ширити в себе на Великій Україні. На жаль тільки, матеріялу для цього по історії церковного Вашого руху я маю дуже мало.

Адреса моя: ...*

Квітня 16 дня, року Божого 1921-го.

Прийміть, Високоповажні Брати, мої ширі запевнення в високій і правдивій пошані до Вас.

Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 14, 14 зв., 15, 15 зв., 16, 16 зв. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 118

Фінансовій комісії уряду УНР в екзилі

[Тарнів], 16 квітня
До Фінансової Комісії

З наказу Головного Отамана я друкую на його кошти брошури:

1. «Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську».
2. «Як цариця Катерина обмосковлювала церкву українську» і
3. «Як Москва нищила всю друку Київо-Печерської Лаври».

Брошури будуть по 16 ст[орінок] in 8⁰, по 5000 примірників кожної. На друк кожної потрібно 1250 аркушів паперу, та на обгортку: 5000 обкладинок in 8⁰, по 16 з аркуша: $5000:16=312\ 1/2$ арк[уша], а всього $1250+312\ 1/2 = 1562\ 1/2$ арк[уша].

Мінімум псування паперу при друку єсть 5%, що складає 80 аркушів. Таким чином всього на друк одної брошури потрібно паперу $1562\ 1/2 + 80 = 1642\ 1/2$ арк[уша] паперу 3 сорту, а при $1642\ 1/2 \times 3 = 4927\ 1/2$ аркушів, які і прошу Комісію мені відпустити негайно, бо брошури уже набіраються друкарнею.

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 26, 26 зв. Автограф.

№ 119

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 18 квітня
Його Преосвященству, Єпископу
Крем'янецькому Діонісію

Високоповажний Владико!

В теперішній час мені дуже потрібна грамота Московського Патріярха Тихона з 1918го року, якою він благословляє автономію Української Церкви¹¹². В Міністерстві Ісповідань немає зараз доброго списку цієї грамоти, а тому щиро прошу Вас, Високоповажний Владико, прислати мені ісправну копію цієї грамоти.

Користаюсь з випадка і посилаю Вам нові видання «Української Автокефальної Церкви».

Просячи святих Ваших молитов і благословення, залишаюсь з правдивою пошаною до Вас,

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124а, арк. 12. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

---

* Так в тексті.

№ 120

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 20 квітня

Високоповажний Владико!

Щиро прошу Вас вибачити мені, що так часто турбую Вас проханнями про висвячення во священники. Наші потреби в духовних пастирях на еміграції такі великі, і громадянство так настирливо вимагає від мене задоволення всіх цих потреб, що я змушений часто турбувати Вас, Високоповажний Владико. Але я переконаний, що все це робиться Богу на славу, рідному краю на користь.

Листа Вашого від 27 березня ц[ього] р[оку] № 221 з постановами церковного Собору про вище церковне управління отримав, сердечно дякую.

При цьому посилаю Вам дві брошюрки і копію свіжої відомости з Київа.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124 а, арк. 13, 13 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 121

Біскупу Петру Маньківському

[Тарнів], 21 квітня

Вельможному Ксьондзу Біскупу
Кам'янецькому Петру Маньківському

Високоповажний Ксьондже Біскупе!

Прислані Вами через прелата Носалівського двісті тисяч марок посланих на бідних українських дітей-біженців уже всі витрачено, і в скорому часі я пришлю Вам повний звіт, кому саме і як розподілено подаровану суму.

Українське громадянство в теперішній час опинилося в надзвичайно скрутному матеріальному становищі – все це бідняки, що покинули на Україні майно своє – все це українці із українських державних установ, яким Уряд У.Н.Р. в теперішній час не має змоги нормально виплачувати належного їм утримання. Всі такі урядовці, від найвищих починаючи, вже не одержали утримання за три місяці... Діти цих урядовців опинилися в неможливому стані, – вони без науки, без школи, ходять обдерті, голодні. У всякому разі діти ці не винні за вини батьків своїх, і цивілізованому світу повинно прийти їм за скоршою допомогою.

Українських дітей на еміграції у мене зареєстровано більше 600 душ. Потрібні їм школи, книжки, одяг, їжа. Прислані Вами кошти, звичайно, були краплею в морі нужди, але все таки в містах ця Ваша допомога була реальністю. Дозвольте ж тому, високоповажний Ксьондже Біскупе, ще раз щиро подякувати Вас за прислану допомогу.

Разом з тим дозволяю собі звернутися до Вас, Високоповажний Біскупе, з сердечним проханням допомогти ще нашим дітям бідних українських біженців. Знаю добре серце і тому сподіваюся, що не доля обідраних і голодних діток українських знайде у Вас і щирий одклик і правдивий порятунок.

Прийміть, Високоповажний Ксьондже Біскупе, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.
Міністр Ісповідань

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 41, арк. 31, 31 зв., 32. Автограф.

№ 122

Л. Білецькому

[Тарнів], 22 квітня
Lwow, ul. Zdrowja
N 9 t. Hirniaka
dla Bileckiego

Високоповажний Леоніде Тимофіївичу!

Ласкаво прошу Вас як найскорше купити мені замовлені Вам богослужбові книжки. Потрібні книжки: 1) на страстну седмицю і 2) на пасхальну седмицю, – все, що для цих седмиць потрібно (в

книгарні скажуть, що потрібно). Куплені книжки негайно висилайте. Без книжок цих вся тарнівська парафія зістанеться без сповіді і без служби на Великдень.

В крайньому разі, коли таких книжок купити було неможливо, ласкаво прошу звернутися до о[тця] протоігумена Анастасія Калиша (Львів, Жовківська, № 36) і він в моє ім'я позичить потрібних книжок. – Дуже прошу приспішити зо всією цією справою.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 32, 32 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 123

А. Бему

[Тарнів], 23 квітня
Високоповажному
Альфреду Людвиговичу Бему,
Warszawa, Chmielna № 28,
hotel Lewran № 2.

Високоповажний Альфред Людвигович!

Польські газети сповіщають, ніби Польський уряд призначив єп[ископа] Володимира¹¹³ завідуючим єпархіями Варшавською, Гродненською та Холмською.

При особистім з Вами побаченні Ви запевняли мене, що цей «інцидент» з Володимиром буде поладжений і будуть прийняті міри до недопущення Володимира в Єпархії, де єсть українці.

Факт призначення в єпархію з українською людністю такого одкритого українофоба, яким є єп[ископ] Володимир, буде прийнято українським громадянством дуже зле і викличе непотрібні тертя між двома народами – московським і українським.

Я сподіваюсь, що Ви, Високоповажний Альфред Людвигович, приймете міри до поладження цього дуже дражливого для українців «інцидента» і про всю справу сповістите мене.

Прийміть, Високоповажний Альфреде Людвиговичу, мої запевнення в правдивій до Вас пошані.
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 135, 135 зв. Автограф.

№ 124

Протоігумену Анастасію Калишу

[Тарнів], [після 23 квітня]
Високоповажному Протоігумену А. Калишу
Lwow, Zowkiwska 36.

Високоповажний Отче Протоігумене!

Листа Вашого з 23.IV отримав. Був у мене проф[есор] Л. Білецький і, між іншим, казав, що під час його відсутности хтось приніс до його на квартиру релігійні книжки, не зазначивши, кому вони. От зза цього я цих книжок ще й досі не отримав, але вже маю повне запевнення, що в скорому часі мені обов'язково передадуть їх до Тарнова.

Я догадуюсь, що це книжки куплені з Вашого наказу, а тому щиро дякую Вам, Високоповажний Отче.

До Львова я вже збрався виїхати, але зараз наша українська ситуація настільки погіршала і ускладнилася, про приїзд трудно говорити. В разі доброго повороту української справи на Святій¹¹⁴ приїду до Львова і зможу особисто подякувати Вам за книжки.

При цьому посилаю Вам свої видання «Української Автокефальної Церкви».

Прийміть, Високоповажний Отче, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Проф[есор] І. Огієнко

Привіт Вам від всієї моєї родини.

Не забувайте всіх нас в молитвах Ваших.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 36, 36 зв., 37. Автограф.

№ 125

І. Токаржевському-Карашевичу

[Тарнів], 7 травня

До пана Заступника Посла У.Н.Р. в Царгороді –

Повноважного Міністра І.Токаржевського-Карашевича.

Високоповажний пане После!

При цьому посилаю Вам для передачі Патріярху Царгородському слідуючі Прохання благословити Автокефальну Українську Церкву¹¹⁵:

- 1) Від Товариства Українських Письменників м.Ченстохові (15 підписів),
- 2) Від Української гімназії для дітей біженців (44 підписи),
- 3) Від громадян У.Н.Р. (125 підписів) і
- 4) Від Українського Співочого Товариства в Ченстохові (40 підписів).

Прийміть, Високоповажний пане После, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань

Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. III, арк. 27. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис. Відпуск.

№ 126

М. Білінському

[Тарнів], 9 травня

До п[ана] Міністра Внутрішніх Справ

Високоповажний Михайле Івановичу!

В Києві залишалася рідня проф[есора] В. Зіньківського, яку він завше утримував на свої кошти. Певне, семня ця, як і всі наші залишені родини, бідує в Києві. Проф[есор] В.Зіньківський, поскільки мені відомо, дуже добре ставиться до нас і не від того, щоб працювати на користь Україні. От зза цього листом цим ласкаво прошу Вас, пане Міністре, про слідуюче:

- 1) Передати родині проф. В. Зіньківського в Київ, що сам професор Зіньківський живе зараз в Білграді, читає там лекції.
- 2) Довідатися, як живе родина проф. Зіньківського, і
- 3) Допомогти родині професора Зіньківського матеріально, що в свій час проф[есор] Зіньківський або відслужить, або поверне видане. Київська адреса родини Зіньківського: Пушкінська № 39, Марії Бех для матері Зіньківського.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 27, 27 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 127

А. Ніковському

Тарнів, 10 травня

До п[ана] Міністра Закордонних Справ

Високоповажний Пане Міністре!

В відповідь на листа Вашого з 20 квітня ц[ього] р[оку] Ч[исло] 1554/3660 повідомляю, що копію звіту Керуючого Справами Української Дипломатичної Місії в Річі Польській Посполитій № 2451 від 23 березня Міністерство Закордонних Справ оден раз мені уже прислало, ще 25 березня за Ч[исло] 221.

На Ваше пропозиція, щоби «з огляду на дуже скорочений штат співробітників представництв У.Н.Р. за кордоном по можності не накладати на названі Представництва праць, які б вимагали спеціального знання, а не у спеціалістів – докладних студій» погодитися не можу, бо погодитися з цим, то значить спинити працю Міністерства Ісповідань. Крім цього, з такими пропозиціями, «які б вимагали спеціального знання, а не у спеціалістів – докладних студій» Міністерство ніколи до Представництва У.Н.Р. за кордоном і не зверталось і не збирається звертатися. Завше проситься тільки звичайної інформації.

Що до відповіді Варшавської Місії № 245/3 від 23 березня, то зазначу, що заява п[ана] Михайлова недопустима після постанови Ради Народніх Міністрів 19 березня (див[іться] журнал № 35), а те, що урядовець місії, який цими справами відає, є член У[країнської] С[оціал]-Д[емократичної] Р[обітничої] П[артії] і зза цього «не звертав до сього часу на церковне життя особливо пильної уваги» є вираз недопустимий в офіційнім урядовім листуванні. Взагалі, лист № 245/3 в багатьох точках своїх не точний. Скажемо, згаданих в листі інформацій під п[унктами] 7 і кінцевого уступу («Політичний Відділ...») Міністерство Ісповідань ні разу не отримувало; відношення № 181, зазначеного в п[араграфі] 3, не одержувало. Зазначу, що інші послы У.Н.Р., не маючи спеціального знання, добре інформують Міністерство Ісповідань. Для цього потрібно не знання, а бажання. І взагалі вся ця справа суперечить цілком листу Головного Отамана від 8 квітня № 623 до п[ана] Міністра Закордонних Справ і постанові Ради Народніх Міністрів від 19 березня.

Дозволю собі повідомити Вас, пане Міністре, що в Варшаві в урядових польських колах в церковних справах робиться зараз надзвичайно багато, робиться багато як раз такого, що стосується нас, українців (Волинь і Холмщина) і нашої української культури. Зараз в Варшаві робляться такі церковні кроки, які дуже відіб'ються і на нашій церковній укладі. Зза цього вважаю У.Н.Р. шкідливим те, що наше Представництво в Варшаві так мало уваги звертає на церковні справи. Так, Місія Варшавська листом № 245/3 повідомляє: «після зроблених Місією заходів досягнуто, що шляхом мирного порозуміння Єп[ископ] Володимир¹¹⁶ погодився передати керування Холмською Єпархією Єп[ископу] Діонісію»¹¹⁷. А між тим справа закінчилася тим, що Холмська Єпархія таки дісталася українофобу Володимиру...

Єп[ископ] Діонісій сповіщає мене, що в Варшаві готується з'їзд по церковних справах, а місія про це нікого не повідомляє... А вона ж для цього ні спеціального знання, ні спеціальної підготовки не треба...

Що ж до того, як листуватися з закордонними Представництвами, то по цій справі у мене з Вами, Пане Міністре, була в свій час певна згода і умова, – і я роблю тільки згідно цій умові.

Прийміть, Високоповажний пане Міністре, мої запевнення в щирій і правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 141, 141 зв., 142. Рукопис. Відпуск.

№ 128

Начальникам таборів для інтернованих

Тарнів, 10 травня
До всіх старших Начальників
в таборах інтернованих
м. Ланцута
м. Вадовиць
м. Олександрова [Куявського]
м. Каліша
м. Петрокова
м. Ченстохова

Високоповажний Пане Генерале!

З постанов військових Пан-Отців на з'їзді 13-14 березня ц[ього] р[оку] і з окремих їх заяв до Міністерства Ісповідань, мені відомо, що церкви військові терплять велику недостачу самого необхідного: антими́нсів, риз, чаш, книжок і т[аке] ін[ше].

Міністерство Ісповідань уже звернуло на це свою увагу, і в відповідних листах до Військового Міністерства і до Головного Військового Священика¹¹⁸ я просив, аби вони, беручи до уваги потреби військових церков, вжили заходів для задоволення цих потреб.

Турбуючися, щоб церковна справа в Армії була поставлена як найкраще, отцим моїм листом звертаюся і до Вас, Високоповажний Пане Генерале, аби й Ви, як Начальник своєї військової частини, також і зі свого боку не залишили справ військової Церкви Вашої без прихильної і ласкавої Вашої уваги.

Я переконаний, що при Вашій підтримці і близькому піклуванні – всякі потреби військової Церкви і тісно звязані з ними релігійно-культурні потреби козацтва зустрінуть скорше задоволення на загальну користь нашій національній справі.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 101, арк. 35. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 129

А. Яковліву

[Тарнів], 16 травня

Таємно

№ 5

16/V–1921 р.

До п. Голови Української Дипломатичної
Місії в Голандії та Бельгії.

Високоповажний пане После!

Цікавого листа Вашого № 61 від 14 квітня ц[ього] р[оку] отримав, і чекаю дальших повідомлень в цій справі. Позиція гр[афа] А. Шептицького невірна в основі, – унія цікавила на Україні тоді, коли церква уніятська була національно більше нашої; тепер же, коли на Україні націоналізація церкви дійшла до того, що Служби Божі правлять по-українськи, коли церква наша стала демократичною постільки, що сам нарід взяв до своїх рук керування нею, після цього поскільки зацікавить масу на Україні унія?

Але самі виступи гр[афа] А. Шептицького для української справи дуже корисні і заважати їм не потрібно. Щиро тільки прошу Вас частіше і докладніше інформувати мене як про виступи гр[афа] А. Шептицького, так і взагалі про церковні справи.

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]

Пр[офесор] *І. Огієнко*

16/V

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 42, 42 зв. Автограф.

№ 130

Протоієрею Арсену Бордюгівському

[Тарнів], 23 травня

Високодостойному о[тцю] Протоієрею

Арсену Бор[дюгі]вському.

Високодостойний Отче Протоієреє!

Дійшли недобрі чутки до мене, ніби Ви, Високодостойний наш Протоієреє, знемоглися на силах. Вірю, хорість Ваша випадкова, бо сили Ваші такі потрібні тепер для праці на Володимирщині.

Бажаю Вам як найскорішого виздоровлення, а на знак моєї постійної пошани до Вас посилаю Вам «Святу відправу на зелені Свята»¹¹⁹. Колінопреклонні Молитви, ці перлини релігійної поезії, тепер можна читати в рідній мові нашій, щоб здійснились слова в початку другої Молитви, що через Апостолів «Увесь рід людський почує богопознання на рідній мові своїй».

Ще раз бажаю Вам якнайскорішого виздоровлення.

З правдивою пошаною і сердечним привітом

Проф[есор] *І. Огієнко*

23/V

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 12, 12 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 131

Протоієрею Павлу Пащевському

[Тарнів], 26 травня

Головному Військовому Священнику.

Високоповажний Пан Отче!

Три роки запеклої боротьби за волю України знають дуже багато надзвичайно цікавих лицарських вчинків окремих осіб і частин; багато лицарів оддали Україні все, що вони мали, і найбільше з них – поклали життя своє за волю України.

Імена лицарів не повинно забувати, – їх треба зберегти в науку потомкам. От за цього дуже прошу Вас, Високоповажний Пан Отче, розпорядитися про:

1. Щоб при кожній церкві вівся синодик всіх лицарів в боротьбі за волю України, і
2. Щоб імена цих лицарів з коротким зазначенням лицарського вчинку на гарно розмальованих листах картону були розвішані на стінах храмів.

Про Ваші розпорядження в цій справі ласкаво прошу мене сповістити.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
26.V.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 13, 13 зв. Автограф.

№ 132

В. Зіньківському

Тарнів, 26 травня

До Високоповажного професора

Пана В. Зіньківського.

Високоповажний Василю Василевичу!

Повідомляю Вас, що 24-го/V – до Києва відправилась людина, яка побуває у Ваших на Пушкінській вулиці №39. Відповідь буде приблизно через місяць, яку я негайно пришлю Вам.

Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 127, арк. 30. Автограф.

№ 133

І. Токаржевському-Карашевичу

[Тарнів], 26 травня

До Пана Заступника

Посла У.Н.Р. в Царгороді,

Уповноваженого Міністра

Івана Токаржевського-Карашевича.

Високоповажний пане После!

Посилаю при цьому чотирнадцять прохань до Патріярха Царгородського¹²⁰:

- 1) від Штабу Дієвої Армії У.Н.Р., кулеметної Дівізії і Управління Технічних військ з 298 підписами;
- 2) від Окремого Кордонного Корпусу з 103 підписами;
- 3) від Штабу Начальника тилу Армії У.Н.Р. з 100 підписами;
- 4) від 6-го Технічного курія і 6-го Кінного курія з 184 підписами;
- 5) від 1-ої Кулеметної Дівізії з 220 підписами;
- 6) від Штабу 6-ої Стрілецької дівізії з 30-ю підписами;
- 7) від 16 і 17-ої бригад з 343 підписами;
- 8) від 6-ої гарматної бригади з 144 підписами;
- 9) від Управи Тарнівського Відділу Українського Товариства Червоного Хреста з 8 підписами;

- 10) від Охорони Головного Отамана військ У.Н.Р. з 142 підписами;
- 11) Від Загальної Управи Військового Міністерства з 36-тю підписами;
- 12) від співробітників військового Міністерства з 23 підписами;
- 13) від Головної Військової Судової Управи з 19-тю підписами;
- 14) від 1-ої Запоріжської Стрілецької дивізії з 1625-тю підписами;

Прошу ласкаво переслати ці прохання по адресі.

Прийміть, Високоповажний Пане После, мої запевнення в правдивій і щирій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 111, арк. 35, 35 зв. Рукопис. Відпуск.

№ 134

О. Шульгину

[Тарнів], 2 червня
До п[ана] Голови Дипломатичної
місії У.Н.Р. в Парижу.

Високоповажний Пане После!

Листа Вашого № 579 отримав і чекатиму обіцяного звіту.

Повідомляємо Вас, що мною розпочато певну акцію по різних церквах і вона дає добрі наслідки навіть в політичній відношенні для У.Н.Р. Ласкаво прошу Вас звернути на це свою увагу і довідатися, з якими французькими колами українські церковні кола могли би звязатися і увійти в постійний контакт.

Крім цього, прошу повідомити де зараз перебуває гр. Тишкевич, посол до Ватикану. Його відсутність при Ватикані не дає змоги використати нам церковних впливів так, як то потрібно.

При цьому Вам надсилається видання «Української Автокефальної Церкви».

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
2.VI.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 4, 4 зв. Автограф.

№ 135

Я. Токаржевському-Карашевичу

3 червня
До п[ана] Посла УНР в Царгороді.

Високоповажний Пане После!

В теперішній час декілька осіб працює над перекладом Служб Божих на українську мову. Серед других, працюю і я, – перекладаю Літургію, утрєню, вечірню і часи. При цих перекладах надзвичайно дає себе в знаки те, що ми не маємо грецьких тенерів¹²¹ богослужбових книжок.

Отцим листом своїм звертаюся до Вас, Високоповажний пане После, з ласкавим проханням придбати богослужбові книжки на грецькій мові, коли тільки це не обтяжить Вас з матеріального боку і вислати їх Міністерству Ісповідань.

Прийміть...

Міністр Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
3/V1 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072. оп. 2. спр. 13, арк. 59, 59 зв. Автограф.

№ 136

Митрополиту Андрею Шептицькому

[Тарнів], 4 червня

Ваше Преосвященство Високоповажний Владико!

Ласкавого листа Владичного від 24.V отримав сьогодні і поспішаю негайно відповісти Вашому Преосвященству.

Перш над усе сердечно дякую Ваше Преосвященство за корисні вказівки і підмогу. Працюю я дуже багато, але при неймовірно важких обставинах.

Церкву люблю я з цілої душі своєї, на службу їй радий віддати всі сили свої і знання. Стремлюся до розмосковлення Української Церкви і в сьому напрямі роблю все можливе. Вважаю, і переконаний в цім, що церква на Україні в скорому часі буде знаціоналізованою, стане Церквою Українського Бога Живого.

Я дуже багато працюю тепер над перекладами Служб Божих на українську мову. Вже переклав Утреню, Часи і Літургію, закінчую Вечірню. На працю свою дивлюся як на підготовчу, – всю свою роботу маю перевірити в грецьких текстах і спізніше видрукувати лише як матеріал для відповідної будучої духовної Комісії. Молитовника я вже видрукував і післав Вашій Ексцеленції під увагу.

В скорім часі я буду у Львові, де займуся виправленням своїх текстів. Щиро прошу Ваше Преосвященство дати мені матеріяли тексти Служб Божих, які тільки маєте. (Ви пишете про латинський, німецький, французський і польський). Я маю лише переклад Літургії Я.Головацького на німецьку і польську мови 1868 р. Дуже прошу про тексти грецький, український (по молитовниках) і польський. Як що Ви дасте відповідне поручення Львівській Духовній Семинарії, щоб мені ці книги видали на руки, коли я зайду до них, або пришлю когось, то буду сердечно Вас дякувати.

Коли мої тексти будуть цілком закінчені, то я хочу перед друкуванням подати їх на розгляд компетентним людям. Чи не укажете, Ваше Преосвященство, таких осіб? Особливо потрібний добрий знавець богослужбової грецької мови. А може й Ваше Преосвященство не зріклася б проглянути деякі переклади?

З Вашими зауваженнями про брошурку № 3 майже цілком погоджуюсь; річ у тім, що я дивлюся на неї, як на крок до розмосковлення Української Церкви, не більше.

До цього додаю нові видання «Української Автокефальної Церкви»¹²².

Сьогодні отримав із Львова 'kgasikov*', за що приношу Вам сердечну подяку.

Прийміть, Високоповажний Владико, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 10, 10 зв., II. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 137

М. Рудницькому

Тарнів, 4 червня
Високоповажному п[ану] Доктору
Михайлу Рудницькому.

Високоповажний Пане Докторе!

З великим запізненням я отримав два одного змісту листи Ваші, – від Вас і від Вашого брата.

Міністерство Ісповідань давно вже турбується новим виданням Біблії українською мовою, як раз в напрямі такому, щоб цю Біблію видало Британське Біблійне Товариство. Справу цю розпочав я ще в січні цього року, до Біблійного Товариства було написано 31 січня відповідного листа (через Український Червоний Хрест¹²³), але, певно, лист по адресі не дійшов, бо жодної відповіді ще не одержано.

На цих днях я знову напишу до Біблійного Товариства, а копію цього відношення перешлю й Вам.

Три тижні тому до Лондону мала їхати наша особа, і я мав доручити їй особисто повести всю справу нового видання Біблії українською мовою і всі переговори про це з Біблійним Товариством. Тим часом особа ця до Лондону не поїхала (поїде пізніше), наспіли Ваші листи.

Праця по перекладу Св[ятого] Письма у нас не спиняється, – ми маємо в доброму перекладі увесь Новий Завіт; в основі лежить (Євангелія) переклад Комісії Єп[ископа] Парфенія, а Книгу Діянь пе-

---

* Так в тексті.

реклама спеціальна створена мною Комісія при Кам'янецькому Університеті. Комісія для перекладу Св[ятого] Письма з поважних осіб, – зараз єсть до моєї розпорядимости.

Матеріалів нам теж не бракує, – (у Львові працю вести можна цілком науково), – бракує лише коштів, щоб провадити цю працю. Ці особи могли б закінчити той матеріал, який мають (ціла Біблія) протягом одного року або найпізніше 1 1/2 років, – вони могли б і доглядати за друком Біблії, і вести працю взагалі так, щоб і переклад і друк закінчити за рік-півтора.

Комісія складається з трьох осіб, всі професори Кам'янецького Університету: 1. Знавець Нового Завіту і грецької мови, 2. Знавець Біблійної історії, і 3. Знавець української мови. Раніше в комісії був і гебраїст, але він залишиться в Кам'янці, проте двоє з професорів давню жидівську мову знають.

Я такої думки, що Біблійне Товариство могло би доручити цій Комісії в складі 4 осіб (четвертою особою мали би бути Ви) всю роботу, і протягом року-півтора Біблія була б готова. Вся Комісія тепер на еміграції, праці не має, авторських за переклад не хоче і задовольнилась би невеличким постійним утриманням, аби лише спокійно прожити, але зза своєї кваліфікованої вартости працю зробила б величезну. Працювати Комісія мала б у Львові, чи Відні чи Лондоні, – краще у Львові або Відні, але, зрештою, місце осідку Комісії могло б призначити і Біблійне Товариство.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане Докторе, в напрямі цього листа повести переговори в Біблійнім Товаристві і негайно сповіщати мене (Polen, Tarnow, hotel «Bristol» №6, Rektor I. Ohijenko) про весь хід справи. Лише праця в такому напрямі дала б потрібні результати і стала б справді культурним національним придбанням. Переклад був би науковим, бо до перекладу стали б фахові особи, які вже півтора роки провадять її і мають в цьому і певний метод, і певну вправу. Сама праця не потребувала б великих коштів з боку Біблійного Товариства.

Чекаю від Вас відповіді.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
1/VI 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 128, арк. 19, 19 зв., 20, 20 зв., 21, 21 зв. Автограф.

№ 138

А. Лівницькому

[Тарнів], 4 червня
До п[ана] Голови Укр[аїнської] Дипльом[атичної] Місії
в Р[ечі] П[осполитій] П[ольській]

Високоповажний Пане После!

Завізований паспорт одержав, але одержав 31.V, цеб то напередодні кінця візи (бо завізований до 1.VI), зза чого скористати паспортом не зміг.

Дуже прошу пробачити мене, що зараз не висилаю грошей, – вишлю їх при першій до того можливості; крім цього, потрібно буде продовжити візу, то вишлю гроші одразу.

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
4/VI

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 12, 12 зв. Автограф.

№ 139

Протоісрею Павлу Пащевському

[Тарнів], 4 червня
Головному Військовому Священнику.

Високоповажний Пан-Отче!

Повідомлення про обрання мене почесним членом Козацького Православного Братства¹²⁴ одержав од Вас, за що приношу Вам і всьому Брацтву свою щирю подяку.

З правдивою пошаною до Вас

М[іністр] Исп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
4/VI

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 24. Автограф.

№ 140

Я. Токаржевському-Карашевичу

[Тарнів], 4 червня
До п[ана] Посла УНР в Царгороді

Високоповажний Пане После!

Посилаючи Вам при цьому Прохання до Патріярха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву, повідомляю, що такі Прохання я буду надсилати до Вас ще довгий час.

Ласкаво прошу Вас перекладати на французьку мову назви організацій, що подають Прохання (на ст[орінках] 3 і 5), а також і тих підписів, які знайдете потрібними. Взагалі, ласкаво прошу Вас віднестися до всієї цієї справи з повною увагою і постійно повідомляти мене про хід її.

От Патріярха я чекатиму відповіді на мого листа № 633.

При цьому посилаються Вам всі видання «Української Автокефальної Церкви».

Прийміть...

Мін[істр] Исп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
3/VI 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 111, арк. 42, 42 зв. Автограф.

№ 141

Церковному братству Св. Покрови 6-ої стрілецької дивізії

[Тарнів], 11 червня
До Церковного Братства Св[ятої] Покрови
6-ої Стрілецької Дивізії
(табор в м. Олександрів)

Хвальне Братство!

Вислану мені фотографію іконостаса похідної церкви Вашої¹²⁵ отримав, за що приношу хвальному Братству свою щирю подяку.

З правдивою пошаною до Вас

Міністр Исповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
11/VI

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 31. Автограф.

№ 142

Н. Никитюкову

[Тарнів], 13 червня
До свящ[енника] Н. Никитюкова.
(Wadowice, tabor internowanuch).

Високоповажний Пан-Отче!

Ласкаво прошу непременно прийти до Тарнова, щоб відправити служби Божі 18, 19 і 20. VI.

Як будете їхати до нас, ласкаво прошу взяти з собою праці видання, які у Вас єсть Вечірні, Утрені і Літургії І[оанна] Золотоустого, а також часослова.

З правдивою пошаною до Вас

[І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 32. Автограф.

№ 143

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 20 червня
Преосвященному Єп[ископу]
Й. Боцяну

Ваше Преосвященство, Високоповажний Владико!

Ласкавого листа Вашого Преосвященства отримав; певно 23 [VI] буду вже у Львові і зможу особисто подякувати Ваше Преосвященство за щирі клопотання про мою працю.

Для закінчення своєї праці я дуже потребую:

1. Грецьких текстів усіх служб.
  2. Часослов і октоїх грецький і слов'янський (київського видання).
  3. Псалтир, грецький текст.
  4. Словники грецькі і слов'янські до Нового завіту (Zogella маю).
  5. Переклади служб Божих в різних мовах.
  6. Розвідки над текстом Божих.
  7. Служебник слов'янський, київського видання.
- З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

№ 1127

20.VI.1921 р.

Резолюція: Послано рекомендованим листом (запл[ачено] шість м[арок] п[ольських])
20.VI. І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 12, 12 зв. Автограф.

№ 144

О. Йосафату Скрутню

Тарнів, 20 червня

До «Видавництва Чина св[ятого] Василя¹²⁶ в Жовкві».

Високоповажний Пан-Отче!

З наказу Міністра Ісповідань при цьому охоче посилається Вам по три примірники видання «Української Автокефальної Церкви».

За пропозиції послуг Вашої славної печатні Міністр щиро Вас дякує. Видавництво охоче скористається пропозиціями, коли тільки Ваші умови будуть вигідні. В недовгому часі Видавництво приступить до друку Служебника українською мовою, в перекладі з грецької проф[есора] І. Огієнка (вечірня, утрень, Літургія і частина часослова). Друкувати потрібно слов'янськими літерами, in 16° (розмір видань Видавництва), по 2000 примірників.

Крім цього, Видавництво буде друкувати Євангеліє укр[аїнською] мовою такого ж (чи трохи іншого) розміру, 25000 примірників.

Ласкаво просимо прислати Ваші обрахунки на друк, детально зазначивши ціну на кожний окремих рід друкованої праці, з папером. Папір Видавництво має свій; чи не буде у Вас паперу ліпшого недорогого гатунку?

Просимо прислати умови оплати. Видавництво шойно стає на ноги і в коштах дуже обмежене. Правда, єсть асигнування уряду, але ним скористати[ся] поки що, зза важких матеріальних обставин, нема змоги. Отже потрібні певні вивідні терміни для розрахунків.

Чи не взяло б шановне «Видавництво Чина св[ятого] Василя в Жовкві» на продаж на комісію видан[ня] «Української Автокефальної Церкви»? І чи не можна було б платити за друк виданнями?

Просимо прислати зразки шрифтів. Чи єсть у Вас шрифт грецький і латинський?

Відповідь прошу слати по адресі: Tarniў, Bristol, pok. № 6, prof. I. Ohienko.

Директор Департаменту

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 74, 74 зв. Автограф.

№ 145

І. Рудницькому

Тарнів, 21 червня
№ 964а
21/VI-1921 року
Високоповажному Івану Рудницькому
Wien, VII, Lerchenfelderstr[asse] 9/10

Високоповажний Пане Добродію!

Листа Вашого одержав і негайно післав Вам на Віденське Посольство всі видання «Української Автокефальної Церкви». Охоче предоставив би Вам матеріали по церковній справі на Україні, яких в Міністерстві єсть досить, але, на жаль, матеріали ці в Міністерстві тільки в однім примірникові, а тому вислати їх неможливо. До друкарні я вже віддав статтю проф[есора] В.Біднова: «Церковна справа на Україні» («Укр[аїнська] Авт[окефальна] Ц[ерква]» № 15) і мав на оці вислати Вам зараз же цю статтю в гранках (тому і не відповідав Вам негайно на листа); але в друкарні статтю затримують, і тому посилаю Вам хоч те, що єсть. Охоче посилаю свою фотогр[афічну] картку. Як тільки статтю «Церковна справа на Україні» буде набрано, без затримки вишлю її Вам в гранках.

Листа від брата Вашого отримав і вже відповів йому.

З правдивою пошаною до Вас

Професор І. Огієнко
VI-1921
Тарнів

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 58, 58 зв. Автограф.

№ 146

Н. Ковалівській-Королеві

[Тарнів], червень
До Високоповажної
п[ані] Ковалівської-Королевої

Високодостойна Пані Добродійко!

Листа Вашого з 14.VI я отримав; дуже втішили Ви мене цим листом своїм. Сердечне Вам спасибі за те, що працюєте в українських справах і не забуваєте про дітей емігрантів. В цій справі мені випало досить праці, але й результати добрі: зібрав я на діток більше 1.000.000 м[арок] п[ольських] і прийшов їм з реальною допомогою.

Відповідаю на листа Вашого.

1. Заснування в Чехах* школи для дітей українських емігрантів вважаю річчю дуже доброю і користною; на жаль, про цю справу я мало знаю, хотів би знати і деталі. Коли для цієї справи потрібні українські учителі і учительки, то Ви тільки сповістіть мене, – їх матимете досить. Ви пишете, що виховання дітей буде національним, «але з відтінком римським». Прошу про це написати мені докладніше, – бо як раз ця деталь може стати на перешкоді доброму ділу: вся наша еміграція православна.

2. Про потребу пан-отця уніята я написав до відповідних осіб, але Ви дуже коротко пишете про цю справу. Напишіть докладніше, – для чого потрібен пан-отець, в яких цілях.

3. Листа Вашого про видання житій Святих на Великдень не одержав. Коли ласка, напишіть ще.

4. На зібрані Вами 36.000 м[арок] п[ольських] на бідних дітей сердечно дякую; скорій лише присилайте, бо потреба велика. Сердечно прошу Вас проявляти в цій справі настирливість і енергію, бо біднота і скрута великі, а йде зима. Все, що збереже приймемо з великою подякою.

5. Нарешті «Життя Варвари»¹²⁷ побачило світ; я вислав Вам 5 примірників і листа. Чи отримали. Коли потрібно, вишлю ще.

---

* в Чехії.

Дружині Вашому¹²⁸ мій сердечний привіт.

З привітом і пошаною до Вас

Професор [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 41, арк. 41, 41 зв., 42. Машинопис. Копія.

№ 147

Митрополиту Андрею Шептицькому

Тарнів, 4 липня
До Його Екссцеленції
Високопреосвященного Владика – Митрополита
Графа Андрія Шептицького

Ваша Екссцеленціє Високопреосвященний Владико!

Проїздом через Львів познайомився я з достойним Єпископом Іосифом¹²⁹, який Вашим іменем гостинно запросив мене до Митрополичої Палати, де і провів я чотири доби.

За таку гостинність вважаю своїм обов'язком щиро подякувати Вас, Високопреосвященний Владико. Дуже було мені приємно близьче познайомитися з декількома достойними пастирями в Палаті, де все живе Вами, де все на кожному кроці виявляє Вас, Високостойний Владико.

Жалкую, що мені не судилося в свій час зійтися з Вами. Прошу Вашого Владичного Благословення і Святих Молитов.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань,
Професор І. Огієнко
Tarnow, hotel «Bristol» pok. 6,
Rector Uniwersytetu,
Profesor І. Ohijenko.

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312, арк. 35. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 148

О. Йосипу Заячківському

[Тарнів], 7 липня
Lwów, Zotkowska № 36
Високоповажному Секретарю Провінції
о[тцю] Йосифу Заячківському

Високоповажний Пан-Отче!

В свій час Міністр Ісповідань просив о[тця] протоігумена Калиша купити для потреб Міністерства різних церковних книжок. Оце тільки ці книжки ми вже одержали.

З доручення п[ана] Міністра Ісповідань ласкаво прошу повідомити нас, на яку суму куплено книжок, а також кому і куди маємо вислати гроші.

З правдивою до Вас пошаною

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 16, 16 зв. Автограф.

№ 149

К. Студинському

[Тарнів], 18 липня
До Хвального Наукового Товариства
ім[ені] Шевченка у Львові.

Високоповажному Науковому Товариству ім[ені] Шевченка у Львові посилаю видання «Української Автокефальної Церкви» в двох примірниках кожної брошюри.

З правдивою до Вас пошаною

Професор І. Огієнко.

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 57, арк. 6. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 150

Членам Братства св. Покрови при 6-й Стрільцької дивізії

[Тарнів], 18 липня
До Братства Св[ятої] Покрови
при 6-й Стрільцькій Дивізії.

Високодостойне Братство!

Ласкаво прошу Високодостойне Братство по можливості детально повідомити мене про свою працю, що потрібно Міністерству як для інформації, так і для відділу про працю Церковних Братств по таборах.

При цьому посилаю Хвальному Братству видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Ц[еркви]».

Щиро бажаю Братству росцвіту і доброї праці Богу на славу, Україні на користь.

З правдивою пошаною до Вас

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
18/VII 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 138, арк. 24, 24 зв. Автограф.

№ 151

О. Петру Білону

[Тарнів], 18 липня
Священнику 6-ої Стрільцької Дивізії
п[ан-]о[тцю] Петру Білону.

Високоповажний Пан-Отче!

В багатьох справах мені потрібно було б побачитися з Вами. Як тільки що у Вас буде змога до цього, прошу прибути до Тарнова. Добре було б, коли б Ви відслужили в Тарнові і Службу Божу, для чого у нас єсть тільки антимінс.

З пошаною до Вас

І. Огієнко
18/VII-1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 138, арк. 28, 28 зв. Автограф.

№ 152

Протоіерею Павлу Пашевському

[Тарнів], 18 липня

До Головного Військового Священника

Високодостойний Пан-Отче!

Єсть відомости ніби більшість нововисвячених військових пан-отців залишили свої посади і пішли на парафії на Волинь.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пан-Отче, повідомити мене, поскільки правдиві ці відомости, а коли це так, то чи з Вашого дозволу ці нововисвячені пан-отці вибули на Волинь.

Разом з цим ласкаво прошу прислати мені спис всіх нововисвячених пан-отців з одміткою, де кожний з їх працює.

З правдивою пошаною до Вас

М[іністр] І[сповідань]
П[рофесор] *І. Огієнко*
18/VII 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 138, арк. 25, 25 зв. Автограф.

№ 153

К. Мацієвичу

[Тарнів], 23 липня
П[ану] Послу УНР в Румунії

Високоповажний Пане После!

Ласкаво прошу Вас післані Вам видання «Української Автокефальної Церкви» поширити в першу чергу по Бесарабії, яка в церковному відношенні залишається й зараз цілком омосковленою.

І.М. Ганицький в цім відношенні може зробити, при охоті, дуже багато. Про це я пишу п[ану] Ганицькому окремо.

В другу чергу прошу видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» поширити по Буковині, де наших прихильників єсть досить, і вони зроблять все це дуже добре.

Нарешті, прошу післані Вам видання поширити по за кордоном, – в Болгарії, Сербії, Греції, Константинополі, і по інших місцях, де тільки буде змога.

Дуже бажано було б, щоб в пресі появилися замітки і статті про українську церкву; для цього дуже прошу Вас розіслати видання видатним зацікавленим особам і редакціям, з проханням умістити такі статті. Коли буде змога, широ прошу поширити видання і по духовних школах. Робити все це Вам з Букурешту¹³⁰ дуже зручно і нагоди для цього, певне, маєте часто, чого зовсім неможна сказати про Тернів.

Я переконаний, Високоповажний Пане После, що це моє прохання Ви [виконаєте] чим прислужите і добробуту Української Церкви, і загальній українській справі.

Прийміть

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
22/VII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 125, арк. 28, 28 зв., 29, 29 зв. Автограф.

№ 154

Ю. Бачинському

[Тарнів], 26 липня
До Пана Голови Дипломатичної Місії
У.Н.Р. в Америці.

Високоповажний Пане После!

Посилаючи при цьому в десятьох примірниках видання «Української Автокефальної Церкви» №№ 3, 5, 6, 11, 15, 31, 39, ласкаво прошу Вас розіслати ці видання більш видатним християнським церковним організаціям, як українським, так і неукраїнським.

Крім цього, дуже прошу Вас, Високоповажний Пане После, подати мені адреси всіх українських церковних організацій і окремих осіб всієї Америки, як Північної так і Південної, з якими я міг би безпосередньо зв'язатися і бути з ними в постійних зносинах для обопільної користі.

Про зроблене ласкаво прошу мене повідомити.

Прийміть, Високоповажний Пане После мої запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

P.S. Не забудьте післати з цих книжечок п[ану] Бодругу в Montreal.

І. Огієнко.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 52–52 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 155

М. Стечишину

Тарнів, 26 липня
Amerika. Kanada.
Jorkton, Sask.
Mr. M. Stechishin, Barristere
Solicitor.

Високоповажному п[ану] М. Стечишину.

Високоповажний Пане Добродію!

Листа Вашого від липня я отримав вкупі з двома долярами, до його долученими, 21 липня ц[ього] р[оку]. На другий день 22 липня я вислав Вам 2 kilo ріжних видань «Української Автокефальної Церкви» на суму більшу, ніж на 2 доляри, бо сподіваюсь, що пізніше ми розрахуємось. Не пишу Вам про спра-

ви нашої церкви, бо з книжечки № 15 Ви довідастесь про це детально. Додам тільки, що тепер наша церковна справа стоїть дуже добре: ми цілком знаціоналізували свою Церкву і перемогли впертість ворожого нам московського духовенства і єпископату, бо й воно потроху, але де-далі все більше і більше, переходить на наш бік. Служби Божі ми правимо або з укр[аїнською] вимовою (див[ись] книжечку № 3) або по-українському, і ці служби народ підтримує, бо все в них розуміє. Церква наша народня, демократична, – нема в ній нічийого насильства, керує нею сам приход, який сам собі обирає священика. Праці у нас зроблено багато, але ще більше її спереди. Та ми не лякаємось.

Буде мені дуже мило і приємно, коли я одержу на свої листи відповідь від Церкви в Саскатуні. Допомогти Вам, чим зможу, завжди буду радий, бо праця у нас одна, ціль у нас одна, і ми ані на хвилину не повинні забувати, що ми брати.

Ось тому я з охотою можу прислати Вам освіченого, з вищою освітою священника-українця, який служитиме Вам все по-українському, коли тільки у Вас єсть потреба в священниках. На мій погляд Вам важніше мати декількох добрих священників, – вони зроблять все потрібне, вони знаціонализують церкву; а єпископ підшукається вже пізніше, бо ця справа трохи складніша.

З охотою надрукую Вам книжечки Ваші в своїм видавництві «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви». Жаль тільки, що тепер ціни у нас дуже підскочили на друк. Аркуш в 32 сторінки розміру видань «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» зараз буде коштувати 12.000 польських марок, а поки Ви все пришлете, то ціни знову піднімуться; за 5.000 це буде десь коло 60.000 п[ольських] м[арок] (знижка за набір не рахується, бо вона піде на падіння валюти), а за дві книжечки по 32 маленьких – 120.000 п[ольських] м[арок]; рахуючи на дійсний долар в 1500 п[ольських] м[арок], то буде 80 доларів, звичайно, це обрахунок прийірний.

З культурно-освітньою роботою у нас кепсько. Задумав я велику справу, – націоналізацію Церкви рідної, при тому ідеї нашої церкви і самої справи поширити в загал через друковане слово. Видання «Української Авт[окефальної] Церкви» мали служити високій цій цілі. Нажаль, доведеться спинити мені своє видавництво за повним браком коштів, спинити тоді, коли не видано таких книжок, які зазначені від №№ 10, 32, 33, 34, і 35, бо на видання їх потрібна сума до 200.000 п[ольських] м[арок], сума для нас недоступна. Коли б Ви, Високоповажний пане Добродію, поговорили про це з Церквою, щоб Церква допомогла цій святій справі, то Ви братські прислужилися б великому ділові... Всі прислані кошти я міг би повернути Вам книжками. Але одна умова – допомога повинна бути швидкою, бо ми на дорозі припинення своєї культурної праці.

Дуже прошу прислати мені адреси церковних українських [...] всієї Америки, як північної, так і південної. Я хочу післати їм книжок і взагалі звязатися з ними.

Відповідь прошу по адресі: Польща, Тарнів, Готель «Bristol», Проф[есору] І. Огієнкові.

Прийміть Високоповажний пане Добродію, щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Проф[есор] І. Огієнко.
26.VII. 1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 54, 54 зв., 55, 55 зв. Автограф.

№ 156

Л. Михайлову та іншим офіційним особам

[Тарнів], 24 липня
Дуже спішно
Таємно

До п[ана] Голови Дипломатичної Місії УНР
в Річі Посполитій Польській
(Warszawa, Aleja Róż, № 6 m. 9)

Високоповажний Леоніде Дмитровичу!

В Варшаві на 14 серпня Московська Церковна Рада скликає з'їзд приходів зі всієї Польщі. Організатори цього з'їзду людиці, од яких можна сподіватися всього і гадаю, що в певній своїй частині з'їзд безумовно виступить проти українства і проти єп[ископа] Діонісія.

Я не хочу залишатися більше стороннім глядачем на цей З'їзд, а попилъную вплинути на його, скільки буде змога. З цією метою сьогодні на Волинь виїжджає проф[есор] Біднов і зробити все, що потрібно. Але тут дуже трудно з'ясувати собі вірну позицію, щодо З'їзду, – чи його підтримати, чи його бойкотувати, – бо не маємо певних даних для такого остаточного вирішення.

От зза цього широко прошу Вас, Високоповажний Леоніде Дмитровичу, розізнати про цей З'їзд все, що можливо і Ваші відомості прислати мені. П[ани] Олесіюк і Ржепецький можуть допомогти Вам в цій справі.

Сердечне прохання, – прислати мені відомості як найскоріше, бо потрібно готуватися до цього З'їзду.

Прийміть, Високоповажний пане После, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] *І. Огієнко*
24.VII.1921.

Резолюція: [...] післати 1) Олесіюку, 2) п[ану] Б. Ржепецькому і 3) Міністру Стемповському.

27/VII. *І. Огієнко*

Позначка: Післано:

п[ану] Гол[ові] Диплом[атичної] Місії УНР в Р[ечі] П[осполитій] П[ольській] за № 1409

п[ану] Міністрові Стемповському за № 1410

п[ану] Ржепецькому за № 1411

п[ану] Олесіюкові за № 1412

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 134, 134 зв. Автограф.

№ 157

Спископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 27 липня
Його Преосвященству,
Єпископу Крем'янецькому Діонісію,
Керуючому Волинською Єпархією

Ваше Преосвященство!

З'їзд приходів в Варшаві 14 серпня ц[ього] р[оку]¹³¹ дуже мене турбує; знаючи організаторів цього з'їзду, я боюся, щоб вони не зробили з'їзду тільки знаряддям для своїх недалеких політичних домагань, направлених, між іншим, і проти українства.

Щоб краще орієнтуватися в цій справі, я посилаю до Вас Професора В. Біднова, який з'ясує цю справу вкупі з Вами. Остаточну позицію що до з'їзду приходів я прийму після повернення і докладу мені проф[есора] В. Біднова і про свою позицію я повідомлю і Вас.

Писав я Вам 14.VII* липня, прохаючи Вашого благословення на мій Молитовник. Молитовник уже розійшовся весь, треба друкувати нове видання; чекаю тільки Вашого благословення. Отже широко прошу Вас, Високоповажний Владико, прислати мені це благословення, щоб не затримувати друк книжечки, так потрібної для вірних.

Закінчую переклад св[ятої] Літургії Іоанна Золотоустого; тижнів через два все буде готове і Літургія поступить на Ваше благословення. Можливо, коли тільки обставини дадуть мені змогу, то я сам привезу Літургію і пробуду у Вас декілька днів.

Як думаєте про свій приїзд до Тернова? Про це я теж писав Вам. Чи в доброму Ви здоров'ї? Здоров'є Ваше мене завжди турбує.

Прийміть, Владико, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*.

авт. * Ч[исло] 1274.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124 а, арк. 26, 26 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 158

В. Біднову

[Тарнів], 27 липня

Таємно

Члену Ради Міністра Ісповідань
Проф[есору] В. Біднову.

Високоповажний Василю Олексійовичу!

Своїм наказом по Міністерству № 51 від 26 липня я посилаю Вас в службову командировку на Волині в такі місця: Кременець, Дубно, Рівно, Луцьк, Ковель і Володимир-Волинський.

I. Головне завдання Вашої командировки – підготуватися до З'їзду приходів, який має бути 14 серпня в Варшаві. Скликає цей З'їзд ворожий до українства елемент, а тому від такого З'їзду можна сподіватися всього. Отже для цього Вам потрібно на місцях довідатися, яку лінію повести нам щодо цього З'їзду. Вам доведеться довідатися, яку лінію краще повести нам що до цього З'їзду. Вам доведеться розізнати чи з відома єп[ископа] Діонісія збирається цей З'їзд? Які користі для нас можуть бути від цього З'їзду? Які шкоди? Чи не варто б цей З'їзд зібрати в Кременці? Коли підтримувати Варшавський З'їзд приходів, то як нам організуватися так, щоб мати з його якнайбільше користі і хто і які доклади прочитає, чи не варто краще зібрати підготовчий З'їзд Волині в Кременці, чи в іншому місці, і тоді відкласти на 2 тижня З'їзд приходів. А коли ми будемо бойкотувати цей З'їзд, та як організувати цей бойкот?

II. В Кременці прошу зробити: 1). взяти благословення для мого молитовника, 2) поговорити про благословення Літургії (можливий і мій приїзд), 3) приїзд Діонісія до Тарнова, 4) справа Духовної Семінарії в Кременці, 5) замовити Громадському підручник, 6) можливість хіротонії Громадського во єпископи, 7) взяти гроші в «Просвіті» за книжки, 8) де Русіянів і Колодежний і 9) який вплив московських кіл на єп[ископа] Діонісія?.

III. Справа поширення видань «Української Автокефальної Церкви»; добитися реальної підтримки на місцях цього видавництва; привезти грошей від «Просвіт» за взяті книжки; просити, щоб виписували книжки; з'ясувати, що без матеріальної підтримки не можуть вийти богослужбові книжки.

IV. Підшукати осіб, кому можливо було б замовити українські підручники для V і VI кл[асів] Духовних Семінарій.

V. Добре про все поінформувати і поінформуватися у Бордюгівського і Абрамовича. Просити їх працювати активно і більш рішуче проявляти свою ініціативу. Які їх думки про єп[ископа] Діонісія? Чи годиться [Бордюгівський] на єпископа.

VI. Довідатися, скільки на місцях єп[ископу] Д[іонісію] довіряють, скільки його шанують, як дивляться на його українізацію; як ставляться до його кандидатури в мітрополити?

VII. З дороги прошу писати мені щоденно.

VIII. Списати з моєї «Української Культури» ст[орінки] 173 і 174 (але точно)*.

По поверненні ласкаво прошу Вас подати мені детальний звіт про Вашу поїздку.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко

27.VII.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 63, арк. 5, 5 зв., 6, 6 зв. Автограф.

№ 159

І. Бодругу

Тарнів, 28 липня
America. Canada,
Montreal, Windsor Street 45,
Idlen Bodrug.

Високоповажний пане Добродію!

Листа Вашого від 1-го червня ц[ього] р[оку] отримав. Сердечно Вас дякую за такі докладні відомости в справах церковних в Америці. З багатьма думками Вашими я цілком згоджуюсь. Кріпко

* Закреслено олівцем, ймовірно В. Бідновим, після виконання доручення

вірю, що в справах Церкви і віри в найскоршому часі буде багато змін, бо зміни ці назріли і вимагаються криком життя. Вірю, що реформа Церкви перш над усе піде шляхами: 1) націоналізації її, 2) демократизації її, і 3) трохи пізніше – реформа внутрішня, самого змісту віри¹³². На Великій Україні Церковний рух уже йде всіма цими трома шляхами і безумовно доведе до утворення особливої широко християнської православної народної національної Церкви Бога Живого.

Про все це Ви більше довідаєтеся з видань «Української Автокефальної Церкви», які Вам при цьому надсилаються. На жаль тільки, вся наша праця проходить тепер в дуже несприятливих обставинах, – немає жадних коштів на церковну культурну працю. Маємо багато готових професорських праць по церковних справах, але надрукувати їх не маємо жадних засобів; видавництво «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» існує тільки приватними моїми засобами, які роздобуваються на кожне окреме видання.

Сподіваюся, що Ви і надалі будете інформувати мене про церковні справи.

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] І. Огієнко
28/VII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр.130, арк. 53, 53 зв. Автограф.

№ 160

Голові Варшавської філії Українського Червоного Хреста

[Тарнів], 29 липня

До п[ані] Голови Варшавської Філії
Укр[аїнського] Черв[оного] Хр[еста]

Високоповажна Любов Михайлівна!

Духовні релігійні потреби української еміграції надзвичайно великі, особливо приймаючи на увагу той релігійний рух, який в великому розмірі помічається як на всій Україні, так і на еміграції, – в таборах серед козацтва і навіть серед інтелігенції. На мені, як на Міністрі Ісповідань і взагалі як на діячі, що стоїть дуже близько до цього релігійного руху, на мені лежить обов'язок хоч в малій мірі задовольняти ці духовно-релігійні потреби еміграції.

В теперішній час дуже відчувається на еміграції брак молитовника; той Молитовник, якого недавно я видав в невеличкому числі, при нашій зголоднілості на цю книжку, розійшовся негайно по своїм надрукуванні, потреби не задовольнив і в $\frac{1}{10}$ її розміру, і тепер не залишилося вже а ні одного примірника його. Звичайно, це така книжка, яку дітям і козакам прийшлося і прийдеться роздавати безплатно.

В теперішній час я хочу друкувати великого, повного українського Молитовника з Літургією св[ятого] Іоана Золотоусного; він буде обіймать 5 друкованих аркушів, розміру маленького, in 64°; 64x5=320 сторінок, 5000 примірників; на цю справу потрібно по 10.000 м[арок] п[ольських] з аркуша від тисячі, а всього 5.5.10.000=250.000 м[арок] п[ольських].

Звичайно, без сторонньої допомоги надрукувати цього Молитовника з Літургією немає жадної змоги і таку допомогу, на мій погляд, могли б дати чужоземні Червоні Хрести і Ксендзи. Отцим листом своїм я щиро прошу Вас, Високоповажна Л[юбов] М[ихайлівна] розізнати добре цю справу і звернутися до відповідних організацій за домопогою. Справа свята, і я кріпко вірю в її здійснення. Коли треба, щоб я сам звернувся з своїм листом в цій справі ласкаво прошу подати мені відповідні адреси і я негайно пошлю потрібні листи. На цю справу з свого боку я дарую свою довгу і пильну працю по перекладу і молитв і Служби Божої.

Духовна молитва еміграції потрібна не менше матеріальної.

Скорої відповіді Вашої чекатиму.

Прийміть, Високоповажна мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 50, 50 зв., 52. Автограф.

№ 161

В. Прокоповичу

[Тарнів], 29 липня
До п[ана] Прем'єр Міністра УНР.

Високоповажний Пане Прем'єре!

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане Прем'єре, поставити на порядок денний Ради Народних Міністрів мій доклад:

«Штундизм на Україні»;

«Молитва за отчизну».

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
29.VII.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 43. Автограф.

№ 162

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 30 липня
Його Преосвященству
Єпископу Доктору Йосифу Боцяну

Високодостойний Владико!

Переклад Літургії св[ятого] Іоана Золотоустого я цілком покінчив і переклад мій чекає розглянення спеціалістами. Ви ласкаво обіцяли мені скликати відповідну комісію для розгляду його, і тепер я звертаюся до Вас, Високодостойний Владико, з ширим проханням здійснити свою ласкаву обіцянку як найскорше. Я такої думки, що Комісія за 5 засідань, певне, закінчить всю роботу, а тому на час засідань цієї Комісії я міг би прибути до Львова. Коли ж Ви не вважатимете можливим розглядати комісійно, а кожний з окрема, то я пришлю Вам рукопис, і Ви уже робить з ним, що знаєте. Але краще перший спосіб, бо і я бажав би «боронитися» перед Високодостойними членами Комісії.

Сердечно прошу Вас, сповістіть мене, де і коли ми маємо з'їхатися. Як я вже при особистім з Вами побаченні казав, членам Комісії буде заплачено (трохи пізніше) за всю їхню працю.

Високодостойному Владиці, вернувшись зі Львова, я послав листа; чи Ви його отримали? Запитую зза того, що від Вас листів ніяких за цей час я не отримував. Після Кременця я був ще в Варшаві, де чув цікаві річі.

З Жовкви мені прислано свіжу книжку: «Святе Письмо» Яр[ослава] Левицького. День отримання цієї книжки був для мене днем культурного свята. Дуже жаль, що в Комісію по перегляду книжки Левицького не запрошено наддніпрянця, – це було б на користь і Церкві, і Соборній Україні. Я такої думки, що церковні книжки, коли тільки немає в них визнаньових різниць, треба обов'язково випускати тільки так, щоб годилися вони для Соборної України, а не лише для її Західної Области. Про переклад Левицького буду писати широку рецензію до «Української Трибуни»¹³³ («Укр[аїнський] Вісник»¹³⁴, певне, не надрукує).

Прийміть, Високодостойний Владико, запевнення в моїй правдивій і сердечній до Вас пошані

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
30.VII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 18, 18 зв., 19, 19 зв. Автограф.

№ 163

С. Петлюрі

[Тарнів], липень
До Пана Голови Директорії Української
Народньої Республіки

Високоповажний Пане Отамане!

Зі всіх лагерів я одержую відомости про те, що Молитва за Отчизну робить на козаків надзвичайно велике вражіння і козаки скрізь висловлюють своє бажання мати цю молитву.

Ласкаво прошу Вас, пане Отамане, дати змогу надрукувати цю молитву хоч 3.000 примірників, на що буде потрібна сума п[ольських] м[арок].

Посилаю при цьому копію листа священника Юнацької Школи¹³⁵ Н.Микитюкова від 27.VII. ц[ього] р[оку] і обрахунок на 3.000 примірників Молитви від Друкарні.

До цього додаю, що Рада Народніх Міністрів ще 24 травня ухвалила асигнувати на видавничу діяльність Міністерства Ісповідань 480.000 м[арок] п[ольських], але, на жаль, цей законопроект ще не розглянений Радою Республіки.

Міністр Ісповідань
Професор [I. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 169, арк. 13, 13 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис. Відпуск.

№ 164

Біскупу Петру Маньковському

[Тарнів], 2 серпня
Ясновельможному кс[ьондзу] Біскупу
Кам'янецькому Петру Маньковському

Ясновельможний Ксьонже Біскупе!

Число бідних українських дітей на еміграції все збільшується і збільшується, і в цей [мо]мент вже перейшло понад 2000 душ. Духовна освіта дітей не велика; діти ростуть без доброго духовного виховання. В цім відношенні діти не мають абсолютно нічого для задоволення своїх релігійних потреб, і в першу чергу не мають молитовника. Той молитовник, якого видав я, надрукований був в дуже малому числі і при загальному нашому голоді на молитовники розійшовся негайно по надрукуванні.

Отцим листом своїм звертаюся до Вас, Високодостойний Кс[ьонже] Біскупе, допомогти мені матеріально видати другим виданням для роздачі бідним дітям українського молитовника; на цю святу справу потрібно 33 тисячі марок польських (друкуватиму 3000 примірників, по 11.000 м[арок] п[ольських] за тисячу), а я з свого боку дарую на це свій переклад і всю працю звязану з виданням.

Щиро сподіваюся, що Ви, Високодостойний Кс[ьонже] Біскупе, чуло одгукнетеся на цю святу нашу духовну потребу і прийдете нам з швидкою своєю допомогою.

Скорої відповіді Вашої чекаю.

Прийміть, Високодостойний Кс[ьонже] Біскупе, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] I. Огієнко
2.VIII. 1921
№ 1595

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 41, арк. 50, 50 зв. Автограф.

№ 165

Принцу Саксонському Максиміліану

[Тарнів], 2 серпня
Його Височеству
Принцу Саксонському Максиміліану

Ваше Височество!

З 1917 року коли стала Україна незалежною Республікою розпочався на Україні великий церковний рух, направлений до відродження старої української церкви і до повної її націоналізації. По закону 1 січня 1919 р. Українська Церква стала автокефальною, від церкви Московської незалежною; в церкві нашій відроджено старі українські звичаї, знесені у нас Москвою, всі служби Божі правимо мовою українською.

В теперішній час я працюю над науковим, точним перекладом Літургії з Грецької мови на українську. Я користуюсь, як допомагаючими при моїй роботі книжками, різними перекладами Літургії

на мови латинську (переклад 1766 р. венеціанський і 1908 р. Ваш¹³⁶), німецьку, французську і польську. Працюючи довго, я прийшов до ясного переконання, що найкращим із всіх перекладів в розумінні науковим і точности щодо оригіналу грецького – єсть переклад Ваш, Ваше Височество.

І із-за того, що Ваш латинський переклад («Missa graeci»¹³⁷ 1908 р.) став мені в моїй праці у великій пригоді, вважаю своїм обов'язком, як професора і православного, принести Вам, Ваше Височество, свою щирю подяку за те, що Ви подарували вченому світові такої великої ваш переклад нашої православної Літургії.

При цьому посилаю Вам для ознайомлення з справами Української Автокефальної Церкви мої видання.

Прийміть, Ваше Височество, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету
Професор І. Огієнко (в[ласною] р[укою]).

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39ї, арк. 315, 315 зв. Бланк міністра ісповідань. Рукопис. Відпуск.

№ 166

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 2 серпня
Його Преосвященству, Керуючому
Волинською Єпархією Преосвященному
Діонісію, Єпископу Кременецькому

Високодостойний Владико!

Листа вашого № 624 від 30.VII з долученими до його додатками отримав. З'їзд приходів дуже мене занепокоїв, добре орієнтуватися в Тернові було трудно і я 27.VII вислав до Вас проф[есора] В. Біднова, якому доручив переговорити з Вами в справах з'їзду. На жаль, проф[есор] Біднов не взяв у Львові потрібних перепусток і його затримали в Бродях. Як з'ясується справа, проф[есор] Біднов приїде до Вас.

Свої думки про з'їзд я післав, як статтю, до «Української Трибуни»¹³⁸, жаль що я не мав тоді Вашого листа до єпископів в цій справі. Але я радий, що все-таки я в Тернові досить вірно орієнтувався в справі з'їзду. З ріжних місць шлють мені листи і просять поінформувати про з'їзд і про потрібну лінію поведінку; зза цього довелося писати статтю до газети, бо справа уже набрала широкого громадського інтересу.

Я дуже радий, що мої думки про з'їзд однакові з Вашими в листі до єпископів; цей лист Ваш до єпископів дуже цікавий і постановка справи цілком правна і раціональна. Сердечно проситиму Вас інформувати мене про цю справу, як далі вона розвиватиметься.

Я такої думки, що без Вашого благословення Волинь не може брати участі в З'їзді, але про це треба оголосити в пресі, щоб всі знали Вашу думку і не робили сепаратних виступів. У всякому разі 14 серпня З'їзд відбутися не може, – його треба одіслати на далі, про що я й телеграфував Вам (не знаючи про Ваш погляд). Цікаво вибрати місце З'їзду; перед З'їздом повинні відбутися місцеві З'їзди; такий потрібний З'їзд, скажемо, в Кременці був би дуже до речі.

Про Ваше остаточне вирішення цієї справи дуже прошу повідомити мене. Коли варшавські ініціатори все такі будуть збирати З'їзд на 14.VIII, як Ви будете до його відноситися?

За присилку Ουταχερουβιη¹³⁹επ[іскопа] Гавриїла сердечно дякую; мені дуже було приємно найти в цій брошурці як раз моє розуміння дієслова δορυφοqόυρsvov¹⁴⁰, про яке я мав честь розмовляти з Вами при моїм особистім побаченні.

Вашого благословення Молитовнику чекаю, бо перше видання розійшлося цілком, треба друкувати друге видання.

Закінчив я уже те діло, якому давно уже віддав я увесь вільний від служби час свій, – переклав на українську мову Літургію св. Іоанна Золотоустого; переписую її на чисто, і через тижнів два Літургія буде у Вас.

Прийміть, Високодостойний Владико разом з моїм сердечним привітом мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *Огієнко*
2.VIII. 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 165, 165 зв., 166, 166 зв. Автограф.

№ 167

До ради Українського православного братства св. Кирила і Мефодія

[Тарнів], 3 серпня
До Ради Укр[аїнського] Правосл[авного] братства
Імені св. [Кирила і Мефодія]

Справа з З'їздом православних приходів в Варшаві 14 серпня дуже зараз ускладнилась, бо єп[ископ] Діонісій цілком правдиво на такий З'їзд свого благословення не дав. Про мої думки в цій справі довідаєтесь в «Українській Трибуни», куди своєчасно післав я дві статті про З'їзд приходів.

Прошу Вас до З'їзду бути готовими, але не виїжджати без мого повідомлення. Для інформацій я ще 26.VII післав праці Біднова на Волинь; на жаль, Проф[есор] Біднов був затриманий у Бродах (не мав перепустки), і тільки 31 [липня] виїхав з Брод[ів].

Делегатів прошу післати не 5, а 6 – по три від Братства і парафії. Рада Міністрів ще 29 [липня] постановила видати мені певну суму грошей на цю справу, по 5000 на кожного депутата, але ця постанова повинна бути затверджена Радою Республіки, а вона не має кворума...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *I. Огієнко*
3/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 97, 97 зв. Автограф.

№ 168

О. Удовиченку

Тарнів, 6 серпня
До Високоповажного
п[ана] Генерал-Інспектора Удовиченка.
Копія генералам А. Загородському і Безручкові

Високоповажний Пане Генерале!

Час з 1-го по 5 серпня провів я у Львові, де клопотався перед Комітетом Допомоги Голодній Україні¹⁴¹ про уділення допомоги й тій «голодній» Україні, що знаходиться тепер за дротами. Просив я по всіх пунктах згідно Вашому докладу на моє ім'я. Головним чином просив я допомоги на хорих, інвалідів і одяг. Секція, по мойому докладу, ухвалила видати солідну допомогу, але ця ухвала має бути затверджена загальними зборами Комітету, яких тепер скликати ніяк неможливо, бо всі роз'їхалися на відпочинок.

Десять тижнів через два люде поз'їжджаються і тоді можна буде скликати загальні збори Комітету, який має затвердити асигнування коштів на хорих та інвалідів таборових. Гроші привезе спеціальна комісія з двох – чи трьох, в тім числі буду й я, якщо час мені дозволить на це.

Я дуже Вас прошу прислати мені одіж інтернованого, щоб можна було її продемонструвати людям, які не уявляють собі розмірів таборової нужди. Шинеля така єсть у генерала Безручка, додайте до неї все інше, і цілий комплект або передайте мені до Тарнова (ул. Краківська № 29, мешкання пані Перуновської) або пришліть поштою. Фотографію я маю, але тільки одну, це мало.

Крім цього, прошу прислати мені доклад про таборових інвалідів і дайте повний список інвалідів, яким треба зробити протези. В скорому часі до Вас приїде спеціальний майстер, який буде робити всім протези. Він зніме мірку, а потім заключить контракт, і в скорому часі всі потрібуючі протез будуть їх мати. Мені дуже потрібний ґрунтовний доклад про потреби інвалідів, бо я бачу, що допомогти їм

безумовно можна. Взагалі, чим ґрунтовніший доклад, тим більше певности, що потрібна сума буде відпущеною.

Крім цього, пришліть мені статистичні відомости про рух всіх хорих в шпиталі хоч би за два останніх місяці. Здається, єсть ще шпиталь і в Стрількові¹⁴², пришліть ці відомости і від них (але їхні відомости, щоб не затримувати справи, пришліть пізніше).

Як був я в табір для інтернованих Щепіорно¹⁴³ у генерала Безручка, то звернулися до мене хорі-сухотники з проханням, щоб купити їм корову. Одночасно з цим я висилаю одержані від Комітету 300.000 м[арок] п[ольських] на купівлю двох корів чи відповідного числа кіз. Комітет поставив умову, що при ліквідації таборів ці корови чи кози мають вернутися до Комітету, чи туди, куди він дозволить. Добре було б, щоб за ці 300.000 самі хорі-сухотники написали подяку Комітетові, і цю подяку я сам вручу, кому слід.

Не маю ніяких відомостей від Вас як остаточно поділено гроші між таборами. Прошу таку відомість мені прислати. Цікавить мене також праця Комітетів таборових, як вони зорганізувалися і як працюють, бо цим цікавляться жертводавці. Користно буде, коли Комітети працюватимуть більш по громадському, де кожний голос буде вислуханий.

В справі ріжних виробів, які єсть по таборах, приїде до Вас пані, яка зробить все, що буде потрібно. У генерала Безручка бачив я дуже гарні ризи, – їх можна було б доставити у Львів, ул. Руська, торговля «Достава», яка їх продала б за дорогу ціну. Взагалі, у Львові охоче підуть на зустріч, щоб допомогти Вам збувати всі Ваші таборові вироби. В цій справі, як треба, списатися з Високоповажною панею Констанцією Малицькою (ул. Мохнацького № 12, школа імені Шевченка), вона допоможе і зробить, що буде треба.

Підняв я акцію допомоги таборам одежою. Справу вже налагоджено і вона пішла в рух. Одіж будуть слати на Ваше ім'я. Сердечно прошу Вас закласти при собі якийсь маленький Комітет, який би вів строгу регистрацію всього, що поступатиме, і як воно розподілятиметься по таборах. Час від часу – дуже корисно, щоб частіше – давати спростування до «Громадського Вістника» про все, що поступило. Також будуть збиратися ріжні книжки; з ними робить теж саме. В справі книжок можна списуватися теж з п[ані] К. Малицькою.

Що до справи збору сала для сухотних, то цієї справи поки ще не налагоджено; зробимо пізніше.

Тижнів через два, а то й раніше, я знову маю бути у Львові, а тому сердечно Вас прошу поспішити зі всім, про що я пишу. Радий буду допомогти Вам чим зможу.

Прошу передати мій сердечний привіт генералам Загородському і Безручкові. Передайте мій привіт і п[ану] Начальникові Табора Стрільково. Коли цей табор остаточно приїде до Вас?

Прийміть, Високоповажний пане Генерал, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Проф[есор] І. Огієнко

6.VIII.

Poczta Muszyna.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 180, арк. 5, 5 зв., 6, 6 зв., 7, 7 зв., 8. Автограф.

№ 169

Є. Бачинському

[Тарнів], 6 серпня

Високоповажному п[ану] Євгену Бачинському

Український Клуб в Женеві.

Genève, Rue du Marche 18

Club Ukrainien

(післати по пошті)

Високоповажний Пане Добродію!

Ще 8 липня послав я Вам через Мін[істерство] Зак[ордонних] Справ листа, але відповіді на його не маю ще й досі, а тому пишу Вам вдруге. Женевський Всехристиянський Конгрес¹⁴⁴ дуже мене турбує і цікавить, але відомостей про його я не маю. Я хочу прислати на цей Конгрес двох осіб (коли тільки будуть кошти), одного з Тарнова, другого О. Лотоцького, коли тільки він згодиться, і третього – про-

сити і Вас заступати на Конгресі інтереси Української церкви. Дуже прошу Вас поговорити про це і в Українському Клубі¹⁴⁵, – може і він заохотиться цією справою і допоможе, чим зможе.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане Добродію, повідомити мене про час відкриття Всехристиянського Конгресу і взагалі ширше поінформувати мене в цій справі.

До цього додається копія першого листа до Вас, а також запрошення скласти підручника по якійсь дисципліні V-VI Кл[асів] Духовних Семінарій.

Прийміть, Високоповажний пане Добродію, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
6/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 98, арк. 10, 10 зв. Автограф.

№ 170

М. Безручку

[Тарнів], 6 серпня
До Високоповажного п[ана]
Генерала Безручко.

Високоповажний Пане Генерале!

Разом з листом цим посилаю на Ваше ім'я 300 000 марок польських спеціально на купівлю корів або кіз на користь інтернованих сухотних. Цим реалізую ту свою обіцянку, яку я дав і Вам і сухотникам, коли був у Вас в таборі.

Жертводавці – Комітет допомоги голодній Україні – поставили умову – як би таборі ліквідувалися, то ці корови чи кози мають повернутися до Комітету, або туди, куди він зазначить.

Сердечно прошу прислати мені відповідну росписку про одержання від мене грошей з зазначенням про умову.

До цього додається копія мого листа до п[ана] Генерал Інспектора Удовиченка. Сердечно прошу Вас надіслати мені же, що в листі стосується Вас.

Росписка має бути видана на цілу суму 300.000, – нехватаюча добутого частка йде на поштову пересилку.

Прошу передати мій привіт медичному персоналові Шпиталю. Дай Боже, щоб корови чи кози дали як найбільше молока, і щоб наші сухотники повидужували.

Сердечний привіт дружині Вашій.

З правдивою до Вас пошаною
Проф[есор] *І. Огієнко*
6/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 180, арк. 9, 9 зв. Автограф.

№ 171

А. Левицькому

[Тарнів], 8 серпня
До п[ана] Прем'єр-Міністра У.Н.Р.

Високоповажний Пане Прем'єре!

Виявилось, як то видно з наказу Вашого, що в теперішній момент Рада Міністрів складається тільки з 5-ти членів і що ряд осіб, які мали увійти в новий Кабінет, до нього не вступили.

Отцим листом своїм маю шану заявити Вам, Високоповажний пане Прем'єре, що я не вважаю можливим увійти в склад нового Кабінету¹⁴⁶, коли до нього не входять ті особи, про яких Ви мені говорили, запрошуючи мене до праці в новім уряді.

Аби не було шкідливої перерви в праці Міністерства, цим листом своїм заявляю, що до часу підшукування мені заступника я згоден тільки технічно керувати справами Міністерства Ісповідань.

З високою пошаною до Вас

Міністр Ісповідань,
Проф[есор] *І. Огієнко*
8/VIII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 25, 25 зв., 26. Автограф.

№ 172

В. Зіньківському

Тарнів, 8 серпня
Професору В. Зіньківському

Високоповажний Василю Василевичу!

І справді, не таланить Вам з візою. Коли це залежить і од поляків, то я міг би поклопотатися тут, може це Вам допоможе. Але чи не пізно вже буде, бо ж академічний рік не за горами?

Вислані Вами №№ 23-28 «Весника»¹⁴⁷ отримав, за що приношу Вам сердечну подяку; таким чином я отримав від Вас за 1921 р. «Весник» №№ 2-13 і 23-28. Як що випишете «Весник» мені на Тернів, щоб я регулярно його отримував, буду за це сердечно Вас дякувати, а як приїдете до нас, то і віддячу марками. Чекатиму від Вас сербського молитовника, споминів¹⁴⁸ і інше, що я раніше просив.

Перспективи на [печать] у нас дуже добрі і дай тільки, Боже, їм справдитися. Коли б вийшли важкі зміни у нас на Україні, то я повідомлю Вас про це телеграфом.

Чи не могли б Ви, Високодостойний Василю Василевичу, написати якусь брошюрку для мого видавництва (спис видань до цього додаю)? А писати Вам єсть про що, – напишіть хоч спомини про своє міністрування, сторінок на 32, я перекладу на укр[аїнську] мову. Це було б дуже цікаво.

Крім цього, може написали б якійсь підручник з обсягу дисциплін V і VI кл[асів] Духовних Семінарій?

Бувайте здорові. Вірю, що в скорому часі будемо працювати з вами вкупі в котромусь українському університеті. Коли б в Києві... Я так скучив за Києвом...

З щирою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 93, 93 зв. Автограф.

№ 173

В. Прокоповичу

[Тарнів], 9 серпня
До П[ана] Гол[ови] Ради
Нар[одних] М[іністр]ів

Високоповажний Пане Прем'єре!

Сьогодні, 9.VIII, я одержав від Пана Державного Секретаря У[країнської] Н[ародної] Р[еспубліки] листа від 9.VIII. під ч[ислом] 1460, про те, що згідно з постановою Р[ади] Н[ародних] М[іністр]ів з 6-го серпня 1921 р. мені доручено керувати Міністерствами Народного Здоров'я й Опікування та Міністерством Праці.

За моєї хвороби і зза того, що я не був на цьому засіданні Р[ади] Н[ародних] М[іністр]ів, ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане Прем'єре, звільнити мене від цих покладених на мене обов'язків (доручень).

З правдивою пошаною до Вас

М[іністр] Ісповідань
Проф[есор] *[І. Огієнко]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 31, 31 зв. Автограф.

№ 174

Ю. Бачинському

[Тарнів], 10 серпня
До Пана Посла УНР в Америці

Високоповажний Пане После!

Митрополіт гр[аф] А. Шептицький переїхав вже до Америки. Ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане После, детально повідомляти мене про перебування митр[ополита] Шептицького в Америці. Міністерство Ісповідань перебуванням цим дуже цікавиться і повинно бути вповні в курсі важкої цієї справи.

Прийміть, Високоповажний пане После, щирі запевнення в моїй правдивій пошані до Вас,

М[ініст]р Ісповідань
Пр[офесор] *І. Огієнко*
9/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 109, арк. 3. Автограф.

№ 175

А. Ніковському

[Тарнів], 10 серпня
До пана Міністра Закордонних Справ

Високоповажний Пане Міністре!

Доктор Євген Бачинський з Женеви переслав для Міністерства Ісповідань на витрати, звязані з посылкою делегації для заступництва інтересів Української церкви на Всехристиянським Конгресі в Женеві – 200 марок польських. Чек писаний на моє ім'я.

Подаючи при цьому чека № 56883, на моє ім'я писаного, на одержання 200 марок польських в Комерційному Банкові в Варшаві, ласкаво прошу Вашого, Високоповажний Пане Міністре, розпорядження надіслати цього чека до Дипломатичної місії У.Н.Р. в Варшаві з проханням зазначити на звороті цього чека прізвисьце тієї особи, якій дипломатична місія доручить одержати згадані 200 марок польськ[их].

По одержанні Дипломатична Місія буде ласкава надіслати ці гроші мені в Тарнів.

З правдивою до Вас пошаною,

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 55, арк. 100, 100 зв. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 176

М. Викулу

[Тарнів], 15 серпня
Миколі Павловичу
п[ану] Викулу.
Володимир-Волинський,
улиця Катедральна, дім Пашкевича.

Високоповажний Миколо Павловичу!

Довідався я, що Ви пристроїлись не дуже добре і що Ви так само бідуєте, як бідували і в Тарнові.

Отцим листом своїм запрошую Вас на службу до Міністерства Ісповідань, на посаду в[иконуючого] о[бов'язки] Директора Департаменту або правосл[авної] церкви, або духовної школи, з 15.000 місячним утримання. Обіджені не будете, я вмю цінити добру службу.

В Мін[істерстві] Ісп[овідань] Ви будете дуже корисною людиною, праці багато, а платню я Вам добуду, – за 10.000 місячно ручуся, але думаю, що й більше добудемо.

Відповіді Вашої чекаю.

Брат Ваш взяв у мене багато книжок для передачі «Просвіти». Чи передав? Чому мені не шлють грошей? Будь ласка, потурбуйтеся про це.

В Луцьку проживає якийсь п[ан] Кульчинський, що скінчив Духовну Академію. Хто це такий? Напишіть, будь ласка, про його, коли знаєте.

Всього Вам кращого.

Проф[есор] *І. Огієнко*
15/VIII 1921
Ч.1779

Резолюція: Виготовити це як приватний лист і післати сьогодні.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 101, 101 зв., 102, 102 зв. Автограф.

№ 177

Протоієрею Петру Табінському

Тарнів, 16 серпня
Високоповажному
П[ану]-о[тцю] П. Табінському

Високоповажний Пан-Отче!

Василь Олексійович¹⁴⁹ розказав мені про всю ту корисну працю, яку Ви провели під час останніх зборів в Кременці представників духовенства від повітів. Щиро дякую за все це Вас, Високоповажний Пан-Отче, бо цією працею Ви добре прислужилися справі нашої Української Церкви.

У мене до Вас є багато важних справ, а тому я прошу Вас, з одержанням цього листа, негайно приїжджати до Тарнова. Кошти переїзду в два кінці і перебування в Тарнові протягом трьох днів беру на себе.

Перша робота, – провіримо по грецькому оригіналу Літургію І[оанна] Золотоустого, яку я вже закінчив перекладом і в скорому часі збираюся друкувати. На це піде три дні, при умові не виходити з помешкання.

Друга справа, дуже важна, про яку я скажу Вам особисто.

Як будете їхати, беріть потрібні для перевірки (по грецькому і слов'янському текстам) підручники, які знайдете в Володимирі Волинському.

Я скоро їду з Тарнова, а тому поспішайте.

Як будете їхати, зайдіть у Львові до Л. Білецького (ул[иця] 29 листопада № 40, у д[окто]ра Гординського) і візьміть у його книжки для мене.

Привіт Вашій дружині і діткам. Д[омініка] Д[анилівна] і хлопчики мої шлють Вам свій привіт.

До скорого побачення

Проф[есор] *І. Огієнко*

Резолюція: Виготовити це як приватний лист і післати сьогодні рекомендованим].

16/VIII. *І. Огієнко*

ЦДАВО, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 103, 103 зв. Автограф.

№ 178

Єпископу Йосипу Боцяну

Тарнів, 16 серпня
Його Преосвященству
Єпископу Йосифу

Високоповажний Владико!

В недавньому часі я приступаю до написання статті на тему: «Українська мова, як мова богослужбова». Головну увагу свою в цій статті я маю звернути на докази, що вживання рідної живої мови в Церкві є річ звичайна і Богу вгодна.

Мені дуже потрібні такі відомості:

1. Де і як в світі в різних церквах вживається рідної мови; які церкви мають богослуження на рідній мові.

2. Яке відношення (було і є) Ватикану до вживання рідної мови на Службах Божих.

3. Думки великих людей (друковані) про вживання рідної мови в службах Божих.

4. Свідчення Старого й Нового Завіту в цій справі (по Zogell'ю знаю тільки місця з Н[ового] З[авіту] під словами γλαδδα¹⁵⁰ і показчика до Старого Завіту не маю; сам С[тарий] З[авіт] маю).

Така стаття (буде надрукована в № 2 «Укр[аїнська] Авт[окефальна] Ц[ерква]») дуже потрібна для України, де ще сама ідея рідної мови в церкві жахає значну частину духовенства.

При цьому разом з своїм сердечним привітом посилаю Вашому Преосвященству № 7 видання «Української Автокефальної Церкви», що оце літо вийшов.

Прийміть, Ваше Преосвященство, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
16/VIII 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 110, 110 зв., 111, 111 зв. Автограф.

№ 179

І. Свенцицькому

[Тарнів], 17 серпня
Високоповажному Хранителю
Національного Музею у Львові,
І.С. Свенцицькому,
ул. Мохнацького № 42

Високоповажний Іляріоне Семеновичу!

Пройшов уже термін, на який я взяв в Музеї¹⁵¹ книжки. Щиро прошу вибачити мені, що не вертаю книжок, – в скорому часі буду у Львові і завезу їх.

При цьому посилаю Вам для Музею № 7 видавництва «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» в двох примірниках.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
17/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 109, 109 зв. Автограф.

№ 180

О. Ейхельману

[Тарнів], 17 серпня
До Високоповажного Пана
Товариша Міністра Закордонних Справ,
Професора Ейхельмана.

Високоповажний, Оттоне Оттоновичу!

Церковний рух на Вкраїні не зменшується, а навпаки, – все збільшується і захоплює все ширші та ширші кола. Перед Міністерством Ісповідань, по повороті на Вкраїну, одразу одкриваються широкі горизонти великої культурної праці для націоналізації церкви і Держави.

Все це примушує Міністерство більш інтенсивно готуватися до великої і відповідальної праці, яка чекає його на Рідній Землі. От зза цього я визнав за потрібне зорганізувати при собі, як при Міністрі Ісповідань, спеціальну Раду, яка тимчасово зібратиметься раз на тиждень і обмірковуватиме більш важливі справи церковного життя. Члени цієї Ради Міністерства Ісповідань одержуватимуть платню по засіданнях.

Подаючи про вищезазначене до Вашого, Високоповажний Пане Добродію, відома, ласкаво прошу Вас не одмовитися брати участь в цій Раді.

Про Вашу згоду ласкаво прошу мене повідомити.

Прийміть, Високоповажний Пане Добродію, запевнення в правдивій до Вас пошані. –

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 55, арк. 102. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис з рукописними вставками і підписом *І. Огієнка*. Оригінал.

№ 181

В. Прокоповичу

[Тарнів], 17 серпня

До п[ана] Прем'єр Міністра УНР

Високоповажний Пане Прем'єре!

Ласкаво прошу Вашого розпорядження поставити на черговий порядок денний в Раді Міністрів мій доклад: «Всесвітня Ліга міжнародного Братерства через церкви» і участь в ній Української Церкви».

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]

Пр[офесор] *І. Огієнко*

17/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 45. Автограф.

№ 182

Членам Братства св. Покрови

при церкві 2-ої Стрілецької Волинської дивізії

[Тарнів], 18 серпня

Високодостойному Братству Св[ятої] Покрови

при Церкві 2 Стрілецької Волинської Дивізії

Високодостойне Братство!

За обрання мене почесним членом приношу Високодостойному Братству свою сердечну подяку. Завжди вважав і вважаю, що праця на церковній ниві зробить велику послугу нашому національному рухові.

Братству Св[ятої] Покрови щиро бажаю росцвіту і доброї праці Богу на славу, Україні на користь.

При цьому посилаю видання «Української Автокефальної Церкви» в двох примірниках.

З правдивою пошаною

Міністр Ісповідань,

Почесний член Братства св[ятої] Покрови

2 Стрілецької Волинської Дивізії

Проф[есор] *І. Огієнко*

18/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 138, арк. 23, 23 зв. Автограф.

№ 183

І. Ганицькому

[Тарнів], 19 серпня

Високоповажному Професорові

Івану Михайловичу Ганицькому.

Roumanie, Chisinau, ulica Nikolaevska № 138,

Ivan Hanitcki

Високоповажний Іване Михайловичу!

Оце тільки недавно довідався, що Ви пробуєте в Кишиневі. Писав Вам не оден раз, але відповіді з Відня не мав, сповіщали тільки, що Ви виїхали.

В Тернові заклав я видавництво «Українська Автокефальна Церква» і випустив уже 15 брошурок. Мета видавництва – при допомозі друкованого слова розповсюджувати ідею незалежної української церкви і її розмосковлення. Церква наша вже занадто просякла москалізмом, і цей москалізм дуже шкодить українському національному визволенню. Здається, що тепер вже всі переконалися, що без націоналізації церкви не можлива націоналізація й Держави.

Чув я, що у Вас в Бесарабії духовенство ще дуже кріпко тримається москалізму: Служби Божі правлять з московською вимовою Службового тексту, а проповіді в церквах виголошують московською мовою. Кому це потрібно? Адже ж більшість населення – українці; а коли не більшість, то значна їх

частина. Значить, треба домагатися, щоб служби Божі правилися з українською вимовою, а проповіді виконувалися в мові українській.

Я думаю, що румунський уряд не заважав би в цій справі. Гадаю, що Румунії нема інтересу боронити єдину неподільну Росію, а тому нема інтересу й підтримувати москалізацію краю через церкву. Церковна єдність Бесарабії з Москвою дуже шкідлива Румунам, а тому українізація цієї церкви було б в інтересах Державних.

Всі свої видання я післав Костю Андріяновичу¹⁵² з проханням прислати їх Вам, сподіваючись, що Ви вже знайдете для них потрібний вжиток. Після того я випустив ще 4 числі, які й вишлю Вам, коли про те напишете мені. Я сподіваюсь, що Ви до всього цього поставитеся уважливо і зробите, що буде можливим. Коли тільки єсть можливість, дуже корисно було б поширити цю церковну літературу по наших українських таборах. Видавництво мое благодійне, і в матеріяльнім відношенні насилу існує, а тому може цим Ви трохи й піддержали б його.

Про все це чекаю від Вас докладної відповіді.

Чув, ніби Ви в Кишиневі закладаєте якусь вищу школу. Коли так, то чи не потрібен Вам професор по українській мові і літературі?

Коли б була потреба, а у Костя Андріяновича змога, я прислав би Вам для всього цього українця священника.

З щирим привітом і правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*
19/VIII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 117, 117 зв., 118, 118 зв. Автограф.

№ 184

Ю. Тютюннику

[Тарнів], 20 серпня
Копія

Високоповажному Генералові Військ У.Н.Р.
Панові Тютюнникові

Високоповажний Пане Генерале.

Церковний рух на Україні охоплює все ширше й ширше кола громадянства і викликає його зацікавленність.

Підтримуючи цей рух і зацікавленність ним, видавництвом У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви] випускаються по мірі змоги брошури, які зараз же розходяться, викликаючи задоволення духовенства і громадянства.

Гадаючи, що через Ваше посередництво я зможу розповсюдити ці брошури також і на Україні, звертаюся до Вас, Високоповажний Пане Генерале, з ласкавим проханням допомогти своїми заходами в цій справі.

При цьому посылаю Вам по одному примірникові уже виданих брошур і список тих, які мають бути надруковані в близький час.

Отримавши Вашу ласкаву згоду допомагати в цій справі, потрібну кількість брошур за гроші вишлю негайно по присланій мені адресі.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 141, арк. 22, 22 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 185

І. Бодругу

[Тарнів], 20 серпня
America, Canada,
Montreal, Windsor Street 45,
Idlen Bodrug.

Високоповажний Пане Добродію!

В доповнення до листа мого № 1580, післаного Вам 28 липня ц[ього] р[оку] додаю ще слідує:

1. Я міг би прислати Вам доброго українського православного священника, який повів би уміло українізацію церкви і почав би одразу правити Служби Божі мовою українською. Звичайно, всі кошти на приїзд до Америки мала б вислати та громада, яка б його викликала.

Сердечно прошу Вас вислати мені російсько-православної преси, яка б дала мені змогу ближче ознайомитися з справами московської православної церкви в Америці і її відношенням до церкви української.

3. Ви пишете, що зладили Співаника для Євангеликів¹⁵³. Щиро прошу Вас прислати мені декілька примірників його, коли тільки він оддрукований. Наші Євангелики рішуче не піддаються українізації і живуть виключно московською літературою. Правда, знаю, що в Києві вже є велика громада Євангеликів, що перейшла цілком на українську мову.

4. Наші Євангелики користають виключно з московської Євангелії. Конче потрібно видати Євангелію мовою українською в великим числі і поширити її серед Євангеликів. Але коштів на це я немаю ніяких. Чи не могли би Ви, Високоповажний пане Добродію, підшукати таку інституцію, що могла би дати кошти на цю справу? Одна тисяча примірників Євангелія тут, в Польщі, обійдеться (рахуючи Євангелію в 15 друкованих аркушів) в 150.000 польських марок, а 10.000 Євангелій приблизно в 1.000.000 польських марок, або 500 америк[анських] долярів (рахуючи доляр в 2.000 п[ольських] м[арок]). Для друку можна взяти текст, вироблений Комісією на чолі з єп[іскопом] Полтавським Парфенієм¹⁵⁴. На себе я беру всі труди по зреалізації цієї справи. Справа дуже корисна і дала б змогу потроху розмосковлювати Євангеликів.

5. Я маю багато різних видань «Української Автокефальної Церкви», список яких до цього Вам додаю. Чи не допомогли б Ви мені поширити ці видання по Америці серед українців? В разі потреби я би негайно вислав ці видання по вказаній адресі. Це зробило б дві цілі, – ширило б ідеї самостійної Української Церкви серед українців в Америці, і дало б підмогу благодійному видавництву зібрати кошти для дальших видань.

Відповіді Ваші чекатиму по адресі: Polen, Tarnów, hotel «Bristol» N 6, Rektor I. Ohijenko.

Прийміть, Високодостойний Пане Добродію, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.
Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко
20.VIII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 109, арк. 4, 4 зв., 5, 5 зв. Автограф.

№ 186

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 22 серпня
Його Преосвященству,
Преосвященнішому Діонісію,
Керуючому Волинською єпархією,
Єпископу Кремінецькому.

Високодостойний Владико!

За допомогою Божою, скінчив я нарешті переклад на Українську мову Служб Божих, –Літургію Іоана Золотоустого, Вечірню й Утреню. Цій праці святій віддавав я увесь вільний від служби час свій; труда на неї покладено мною досить. Переклади свої робив я з мови грецької, і до перекладів додав науковий апарат, – замітки до тексту; так що праця моя ділиться на дві частини: ч. I – текст, і ч. II пояснення до тексту. Коли буде змога, буду друкувати свою працю в двох частинах з поясненнями.

На працю свою дивлюся, як на культурне надбання, – звичайно, коли тільки допоможе Бог довести її до путя, як бажано. Для будучого Собору Всеукраїнського, який безумовно займеться справою перекладу Служб Божих на українську мову, моя мала праця стане в добрій пригоді і полегчить великий цей труд.

Отцим листом своїм звертаюся до Вас, Високодостойний Владико, з щирим проханням взяти на себе труд переглянути мою працю і благословити її до друку. Друкувати хочу, коли буде змога, церковно-слов'янськими літерами.

Я щиро прошу Вас прискорити цю справу, бо я вже готую все до друку. Коли Вам буде зручним, то кращим був би такий метод роботи: я приїду на 5 день до Кременця з текстами і книжками і допоможу Вам в перегляді, боронитиму свою працю, де буде потрібно. Приїду incognito, щоб ніхто мене не турбував, бо хотів би в Кременці хоч трохи спочити. Звичайно, зі Львова і Варшави я матиму добрі документи, щоб не було неприємностей від влади. Буду просити, щоб Високошановний Владика дозволив мені заплатити за своє утримання. Таким чином роботу зроблю, і спочити хоч трохи хочу, поки добра година.

Скорої відповіді Вашої чекатиму, – сповістить, коли краще приїжджати; для мене зручніше було б виїхати до Вас зараз же по 28.VIII. нов[ого] стиля.

Прийміть, Високдостойний Владико, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас. Прошу Вашого Владичного Благословення на себе і на труди мої.

М[іністр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *I. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 121, 121 зв., 122, 122 зв. Автограф.

№ 187

О. Саліковському

[Тарнів], 24 серпня

Високоповажний Олександр Фомичу!

В «Укр[аїнський] Тр[ибуні]» № 91 на ст[орінці] 4¹⁵⁵ [...] 1 поміщено замітку про єп[ископів] Діонісія та Громадського¹⁵⁶.

Те, що там написано про Громадського зумисна провокація. Що було колись з о[тцем] Громадським – не знаю, але тепер о[тець] Громадський багато допомагає в справах українізації на Волині, за що духовенство його дуже не любить. Це людина, яка за останній час в моїй роботі дуже допомагала. А Ви його облили грязею... Для чого?

Чи не можна було б, щоб такі замітки по Волині Ви надсилали мені на перегляд?

Тепер я й не знаю, як поведе себе о[тець] Громадський... А він так скрізь агітував виписувати «Укр[аїнську] Трибуну»!

З правдивою до Вас пошаною,

Проф[есор] *I. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 62, арк. 49, 49 зв. Рукопис за підписом I. Огієнка. Відпуск.

№ 188

Протоіерею Петру Табінському

[Тарнів], 30 серпня

До Ректора Кам'ян[ець]-

Под[ільської] Дух[овної] Семінар[ії]

Пан-Отця Петра Табінського

Високоповажний Отче Ректоре!

Мені стало відомо про надзвичайне поширення штундизму¹⁵⁷ на Волині, а також про можливість Вашу роздобути чи рекомендувати антиштундицькі видання, для перекладу на українську мову в цілях боротьби зі штундою. Довідався також я, що протоіерей Мих[айло] Рогальський у Рівному має 400.000 м[арок] п[ольських] на російські протисектанчі видання.

Щоби не допустити і поширення штунди і використати для цього кошти, які мають у прот[оіерея] Рогальського, ласкаво прошу Вас, Високоповажний Отче Ректоре, прийняти найближчу участь в придбанні протиштундицьких видань для перекладу на українську мову і в самому перекладі, а також обережно тактовними заходами порозумітися з прот[оіереєм] Рогальським, чи не зміг би він готовими на це грішми допомогти в боротьбі зі штундою.

Про наслідки Ваших заходів ласкаво прошу негайно мене повідомити. З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *I. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 108, арк. 15, 15 зв. Автограф.

№ 189

С. Петлюрі

[Тарнів], 31 серпня
Таємною

Високоповажний Пане Отамане!

З цілком певних джерел мені стало відомо, що в 1919 р. в серпні і вересні місяцях в Варшаві були організовані спеціальні курси, завданням яких було розбивати єдність українців наддніпрянців і наддністрянців. На курсах було 200 чоловік – переважно поляків.

Всі курсисти дуже добре говорили по-українськи і по скінченні курсів всі вони поїхали до Кам'яця, де приступили до своєї праці. Частина курсантів була й на українській службі.

З правдивою до Вас пошаною,

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 37, арк. 1, 1 зв. Автограф.

№ 190

**До учасників загальних зборів Українського православного
Кирило-Методіївського братства**

[Тарнів], серпень
Міністр Ісповідань
До Загальних Зборів
Кирило-Методіївського Братства

Отцим листом своїм заявляю, що я виходжу з складу Кирило-Методіївського Братства.

З сумом повинен заявити, що до такого кроку примусила мене нетактовна і образлива поведінка деяких членів Ради Братства, які постійно своїм некоректним вмішуванням руйнують працю Міністерства Ісповідань. Дійшла справа до того, що од мене настирливо в большевицькій спосіб члени Ради Братства вимагали грошей (навіть 77.000 п[ольських] м[арок]) і в моїй присутності ганьбили уряд Укр[аїнської] Нар[одньої] Республіки.

Почесний член¹⁵⁸
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 28. Автограф.

№ 191

Архімандриту Дамаскіну

[Тарнів], 1 вересня
Його Високопреподобію Намісникові
Почаївської Св[ято-]Успенської Лаври
Отцю Архимандритові Дамаскинові

Ваше Високопреподобіє!

Цікавлочись історією заснування й життя Почаївської Свято-Успенської Лаври, ласкаво прошу, Ваше Високопреподобіє, надіслати мені відповідних книжок і літератури, яка зараз мається в Вашому розпорядженні і в якій докладно описується життя Лаври з самого початку її заснування.

24-го VIII. післав Вам видання «Української Автокефальної Церкви».

З правдивою до Вас пошаною,

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 142. Автограф.

№ 192

А. Лукашевичу

[Тарнів], 7 вересня
Високоповажному А.В. Лукашевичу.

Високоповажний Андріє Василовичу.

Всі відомости з України доносять про те, що там церковний рух не тільки не спиняється, а навпаки – шириться все більше та більше. Люде, що прибувають з України, увесь час звертають мою увагу, що на Україні були б дуже потрібні видання «Української Автокефальної Церкви».

От зза цього я щиро прошу Вас, Високоповажний Андріє Василевичу, допомогти мені передати на Україну до Києва видання, які я при цьому Вам посилаю. Я Вас сердечно прошу послати поштою, заказним, в Київ по таких адресах (з Тернова післати не можна):

1. Київ, Академія Наук, Бібліотека.
2. Київ, Університет, Бібліотека.
3. Київ, Софійський Собор, Бібліотека.
4. Кам'янець-Подільський, Університет.

При цьому посилаю Вам по 4 примірники такі видання:

1, 3, 5, 6, 7, 11, 15, 20, 22 і 40.

Витрачену на пересилку суму буде Вам повернуто.

Прийміть, Високоповажний Андріє Василевичу, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко* (в[ласною] р[укою])

ЦДАВО України ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 377, 377 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 193

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 8 вересня
п[ан-]о[тцю] Табінському

Високоповажний Пан-Отче!

Дуже мені жаль, що вийшло якесь непорозуміння, – Василь Олексійович¹⁵⁹ повідомив мене, що Ви погодилися об'їхати Волинь (по священниках) і підготувати тим ґрунт до Почаївського з'їзду¹⁶⁰. Я вже приготував Вам грошей і увесь час чекаю Вас, щоб дати вказівки. На поїздку треба тижнів зо два.

Мій переклад Службника зараз розглядає комісія фахівців, знавців грецької мови. Вже розглядали – М. Левицький, В. Самійленко, О. Ейхельман і В. Прокопович. Пришлю ще на розгляд і А. Бордюгівському і Вам. З друком спішити не буду.

Ваша праця над Євангелією буде дуже корисною, але тільки при одній умові, – коли Ви працюватимете над текстом грецьким, узгоднюючи, де це потрібно, тексти слов'янський і навіть Вульгату. Чи єсть у Вас труд проф[есора] Щепалиного в цій справі? Взагалі, зверніть увагу на те, щоб мати потрібні підручні джерела, а їх дуже багато, тільки узгледивши всю сучасну наукову літературу в цій праці можна сподіватися добрих наслідків. Моє переконання, що переклад Комісії Єп[ископа] Парфенія має багато хиб. За новий переклад Біблії я засяду сам з Комісією, коли тільки біблійне Товариство¹⁶¹ дасть дозвіл; звичайно Ви увійдете членом цієї Комісії. З біблійним Товариством веду переговори; можливо, що буде й успіх. – Для Вас у мене єсть добрі справи (Бесарабія і Америка), але про це поговоримо при побаченні.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
7.IX. 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 158, 158 зв. Автограф.

№ 194

В. Петрову

[Тарнів], 9 вересня
Таємно
До Пана Військового Міністра

Високоповажний Пане Міністре!

Маючи розсилати військовим частинам для старшинства й козацтва видання «Української Автокефальної Церкви», Міністерство Ісповідань може користуватися лише невеликою поміччю в цьому військових пан-отців, яких в Армії зараз всього 10-12, чи поміччю Церковних Братств, яких

всього 3-4; очевидно, що при їх допомозі нема змоги можливо ширше розповсюдити книжок в Армії, і Міністерству Ісповідань необхідно мати у себе адреси всіх частин з зазначенням таборів, де вони перебувають, а також – з зазначенням – скільки, хоч приблизно, коли не можна точно, нараховується в кожній частині, щоби по певних адресах і в певній кількості можна було розсилати згадані видання.

Зза цього ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане Міністре, не відмовити – дати Ваше розпорядження щоби мені були надіслані ці потрібні для мене відомости.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Професор [І. Огієнко]

Маючи розсилати 3000 примірників «Молитви за Отчизну» Козацтву в Таборах, ласкаво прошу Вашого Високоповажний П[ане] М[іністр]е розпорядження, щоби мене було повідомлено, в які таборі і в якій кількості практичним було б розіслати.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 145, 145 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 195

А. Левицькому

[Тарнів], 12 вересня

Високоповажний Пане Прем'єре!

У Львові з 15 вересня розпочне свою працю Комісія по перекладу Письма Святого і богослужбових книжок на українську мову, зза чого мені потрібно їхати до Львова.

Ласкаво прошу, пане Прем'єре, дозволити мені командировку на сім день і дозволити виписати на поїздку сім тисяч польських марок.

Міністр Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 37. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 196

Єпископу Йосипу Боцяну

Тарнів, 12 вересня
Його Преосвященству,
Преосвященнішому Єпископу Йосифу
(Lwow, Ul. Kopiernika № 26
Duchowny Seminar, o. Rektorowi
T. Hatuszczyrismu dla episkopa Josufa).

Високоповажний Владико!

Вашого листа з 9 вересня оце тільки одержав і поспішаю відповісти Вам.

14 вересня, в середу ввечері Тернівська українська еміграція святкує 600 літні роковини смерти Данте, і мене запрошено прочитати лекцію про Данте. Отже зза цього приїду до Львова або 15-го вранці, або, певне, в 5 г[один] дня. В усякім разі, 15-го я буду у Львові, і буду мати приємність бачитися з Вами і довести до кінця ту працю, якій я віддав багато своєї душі.

Ви пишете, «що може й без Комісії обійдеться». На мій погляд, Комісії надало б праці більшої поваги, як труду, що був на розгляді у багатьох людей.

Одержав од Вас «Ниву»¹⁶² № 4.

Щиро Вас дякую. На жаль, скористати вже не можу, бо мою статтю – «Українська мова як мова богослужбова» вже набрано і поправок вносити не зручно.

Цю нову свою статтю привезу Вам.

При цьому посилаю Вам свіже видання, № 41 (поки без обгортки).

Прийміть...

М[іністр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 149, 149 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 197

М. Вікулу

[Тарнів], 26 вересня

До В[исоко]п[оважного] п[ана] М. Вікула

Високоповажний Микола Павловичу!

Ласкаво прошу сповістити мене, зза чого вийшла така затримка в Вашому приїзді на службу до Міністерства. Коли затримка тільки в грошах, то Міністерство змогло б прислати Вам на дорогу тисячі зо дві-зо три.

Прошу мене про це сповістити.

До цього додаю Вам нову книжку видавництва «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» № 2.

З правдивою пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 162, 162 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 198

В. Прокоповичу

[Тарнів], 27 вересня

Високоповажний Пане Прем'єре!

По справах служби мені потрібно бути в Кремінці у єпископа Діонісія, а тому я ласкаво прошу Вас дати мені командировку на один тиждень.

Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] *І. Огієнко*

2.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 41. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 199

В. Зіньківському

[Тарнів], 28 вересня

Високоповажному

Проф[есору] *В. Зіньківському*

Високоповажний Василю Василевичу!

Певне, частини моїх листів Ви не отримали, бо Ви не одповіли мені на деякі запитання. Але думаю, що мого останнього листа Ви застанете в Білграді.

Зараз у нас є багато відомостей і даних, що в скорому часі будемо на Україні. На Україні, особливо в Києві, йде тепер надзвичайно жвава церковна праця, по розмосковленню української церкви. Здається, дійсно патріарх Тихон вже благословив українську церкву¹⁶³, як самостійну. Деякі інформації про церковне життя на Україні до цього додаю.

Висилаю Вам нові видання «Української Автокефальної церкви» № 2 і 41. Коли можливо, прошу підписатися для мене на «Весник»; взамін прошу щось замовити в Польщі, і я охоче Вам вишлю.

Дуже мені жаль, що ніби лютеранські кола сербські так неухважливо віднесли до мого великого і щирого мира до них.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, спр. 116, арк. 23, 23 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 200

М. Васильку

[Тарнів], 29 вересня

Надзвичайному Послові і
Уповноваженому Міністрові
Української Народної Республіки
в Німеччині: баронові Василькові

Високодостойний Пане Міністре!

Листа Вашого з 9.X я отримав. Дозвольте щиро й сердечно подякувати Вас за ту міцну підтримку, яку я одержав від Вас, Високодостойний Пане Міністре.

Увесь час я працюю в кріпкім переконанні, що відродження Церкви Української дуже сприятиме й відродженню Держави нашої. Ідею цю я ширю скрізь, де тільки можна, і вже почасти бачу й наслідки праці своєї. В теперішній час я працюю серед всіх українських колоній за кордоном, і вже зроблено добру підготовку для дальшої праці, коли ми будемо на Великій Вкраїні. А там цієї праці – море безмежне...

Між іншим я працюю тепер над допомогою американській православної церкві, яка, в імені 300.000 вірних в Канаді і Злучених Державах, звернулася до мене офіційно про допомогу їй і про їх з'єднання з українською церквою. Це справа великої політичної ваги, і якби все це в потрібний спосіб виконати і використати, – ми мали б велику підтримку серед українців Канади і Злучених Держав. На жаль, брак коштів не дає мені змоги поїхати в цій справі до Америки¹⁶⁴.

В ласкавім листі Вашім Ви пишете, що робитимете всі можливі для Вас заходи для розповсюдження видань «Української Автокефальної Церкви». Прошу сповістити мене, на яку суму і яких саме книжок Вам вислати; не одмовте написати, де саме Ви можете їх розповсюджувати. Частина книжок для цієї мети висилаю Вам при цьому.

В справі приміщення українських студентів до закордонних вищих шкіл ласкаво прошу повідомити мене, як реально стоїть ця справа. У мене зараз єсть п'ять студентів, яких треба помістити чи до шкіл православних духовних в Сербії, чи до шкіл протестанських в Германії, звичайно – з повним утриманням.

Ще раз сердечно дякую Вам, Високодостойний Пане Міністре.

Прошу прийняти мої щирі запевнення в правдивій і повній пошані до Вас.

Мін[істр] Исп[овідань]
Проф[есор] І. Огієнко
29.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 135, арк. 3, 3 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 201

Протоіерею Павлу Пашевському

[Тарнів], 30 вересня

Головному Військовому Священнику.

Високоповажний Отче Протоіереє!

В скорому часі я приступаю до відкриття пастирських курсів. Думаю, що найкраще улаштувати їх в Каліському таборі¹⁶⁵, де для цього єсть відповідне помешкання.

На мою думку, справа ця виграє, коли відразу наперед буде призначений Директор цих курсів, який уже сам подбає про все, що потрібно. Я хочу призначити Директором цих курсів митрофорного Протоіерея о[тця] Василя Сукачова і доручити йому ведення всієї справи, як підготовчої, так і дальшої.

Ласкаво прошу Вас Високоповажний о[тче] Протоіереє, з приводу цієї кандидатури прислати мені як найскоріше свої міркування.

Посилаю Вам нові видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» № 2 і 42.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] Исп[овідань]
Пр[офесор] І. Огієнко
30/IX

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 173, арк. 9, 9 зв. Автограф.

№ 202

Протоіерею Павлу Пашевському

[Тарнів], 30 вересня

Високоповажному Головному Військовому Священникові

Високодостойний о[тче] Протоіереє!

В скорому часі, приблизно за місяць, я думаю скликати в Тарнові другий з'їзд військового духовенства. Ласкаво прошу Вас сповісти про це все військово духовенство і попросити його, аби кожний підготувався до з'їзду і короткий зміст своїх докладів заздалегідь обов'язково прислав до

Міністерства. Переїзд духовенства в два кінці і утримання в Тарнові протягом 3 днів Міністерство Ісповідань бере на себе.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 110, арк. 19, 19 зв. Автограф. Бланк міністра ісповідань УНР.

№ 203

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 3 жовтня
Преосвященному Владиці
Єпископу Йосифу Боцяну

Високодостойний Владико!

Дозвольте листом оцим сердечно подякувати Вас за всю ту працю велику, яку Ви понесли, щиро проглядаючи перекладену мною Службу Божу. Дозвольте також сердечно подякувати Вас і за той щирий і ласкавий приют, який я мав в Духовнім Семінарі завдяки Вашій чемній ласці.

В щирім переконанні, що праця наша стане Богу на Славу, а Україні на користь, залишаюся Вашого Преосвященства завжди готовий до послуг.

Міністр Ісповідань

Проф[есор] *І. Огієнко*
1.X.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 22, 22 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 204

Членам Українського гуртка в Єгипті¹⁶⁶

[Тарнів], 3 жовтня
До Українського Гуртка в Єгипті.
(Александрія, Сіді – [...])

Копію Вашого листа Ч[исло] 122 до українського посольства в Царгороді я одержав. Дуже мені приємно довідатися про зацікавлення Українського Гуртка надісланими мною брошурами і тому я при цьому надсилаю ще брошури в двох примірниках.

Щож торкається надсилки моєї Української Граматики, то, на разі, вислати її не можу, але при першій змозі надійшлю.

З правдивою пошаною

Мін[іністр] Ісп[овідань]
Професор [*І. Огієнко*]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, арк. 13, 184, 184 зв. Автограф.

№ 205

В. Каськову

Тарнів, 4 жовтня
Високоповажному п[ану] Редакторові «Дніпра»
о[тцю] Володимиру Каськову.
(America, Trenton, N[ew] Y[ork],
Dnipro P.O. Box 241).

Високоповажний п[ане] Редакторе!

День 26.IX, коли я одержав «Дніпро» №№ 1-14, єсть для мене світлим днем в важким закордоннім емігрантським житті. Про американську греко-православну церкву я вже багато знав з листів моїх американських дописувачів, але лише з «Дніпра» я мав повну змогу докладно довідатися про щиро українську церкву в Америці¹⁶⁷. В міру сил своїх в вже дещо зробив для цієї церкви, тепер же зачинаю більшу працю і сподіваюся, що допоможу греко-православній церкві всім, що буде в моїх силах.

Щасти Вам Боже в добрій роботі!

Вчора, 26.IX вислав Вам по два примірники всіх видань «Української Автокефальної Церкви»; можливо що ці книжки пригоряться Вам. Видавництво дуже бідне, і нічого тепер не має. Тому, коли за послані книжки пришлете якусь плату, – щиро буду дякувати; але Видавництво на цьому не настоює, бо ті книжки я вислав Вам в подарок. Даю Вам право передруковувати мої книжки в «Дніпрі» (як Ви вже зробили в №№ 11 і 12 Дніпра), але просив би прислати хоч невелику авторську плату, що дало б мені змогу випускати нові видання.

Щиро прошу Вас постійно висилати мені «Дніпро», а також зробити відповідну оповістку в газеті про моє видавництво; зразок оповістки до цього додаю.

Прошу також сповістити мене чи не потрібно прислати Вам видання «Української Автокефальної Церкви» для розповсюдження [серед віруючих] в Америці. Я це охоче зроблю.

Моя адреса: Polland, Tarnów, hotel «Bristol» № 6,

Прийміть, Високоповажний пане Редакторе, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Ректор Кам'янець-Подільського Державного
Укр[аїнського] Університету
Проф[есор] І. Огієнко
27.IX. 1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 76, 76 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 206

О. Семену Савчуку

[Тарнів], 4 жовтня
Високоповажному Секретареві
Консistorії Української
Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених Державах
отцеві С.В. Савчукові
America. Canada
Consistory of the Ukrainian
Greek Orthodox Church
of Canada et U.S.A.
P.O. Box 1686
Saskatoon, Sask

Високодостойний Отче!

Окремою посилкою я вислав Вам ріжних видань «Української Автокефальної Церкви» по 10 примірників кожної. Ласкаво прошу сповістити мене, скільки і яких книжок Вам ще потрібно, і я охоче вишлю їх Вам. Прошу пробачити тільки, що я поки що не можу робити цього даремне, бо Видавництво дуже потребує коштів на дальші свої видання і зараз через це навіть стоїть на дорозі до припинення своєї праці. Ось тому я ласкаво просив би Вас заплатити як за книжки, які Вам посилаю, так і за книжки, які будете потребувати. Сподіваюсь, ще пізніше зможу висилати Вам книжки і без плати.

Посилаю Вам і 1 примірник Православного українського молитовника (в моїм перекладі). Молитовника цього розглянув Преосвященний Єпископ Кременецький Діонисій і дав на його свого благословення, а тому він буде далі друкуватися з зазначенням цього благословення. Коли хочете, я негайно надрукую для Вас цього Молитовника в кількості Вам потрібній, але на друк прошу дати коштів (20 долярів за 1000 примірників).

Прошу зазначити також яким шрифтом Вам друкувати – чи церковно-слов'янським, чи гражданкою¹⁶⁸.

Зараз друкується з благословення того ж Єпископа Діонисія Літургія Іоанна Золотоустого українською мовою; друкую дуже мало. Коли Вам ця літургія потрібна, то прошу негайно мене про це сповістити по телеграфу, щоб я міг надрукувати і для Вас (кошти 70 амер[иканських] долярів за тисячу).

Крім цього я готую повного Православного Українського Молитовника, де буде уміщено щоденні молитви, Літургію, Утреню і Вечірню; коли Вам потрібно його, прошу замовити наперед і вислати коштів (приблизно 70 амер[иканських] доларів за 100).

Прийміть, Високодостойний отче, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 170, 170 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 207

Р. Смаль-Стоцькому

[Тарнів], 6 жовтня

Високоповажному п[ану] Послу У.Н.Р. в Берліні
Доктору Роману Смаль-Стоцькому

Високодостойний Пане После!

Жовтня 4 дня я вислав Вам різних видань «Української Автокефальної Церкви» на десять тисяч польських марок. Ласкаво прошу Вас розповсюдити ці видання там, де це потрібно, особливо серед українського козацтва.

Чекаю від Вас, Високоповажний пане После, обіцяних коштів на видавництво. Хочу приступати до друку таких книжок: 1) Давні переклади Письма Святого на українську мову, 2) Пересопницька Євангелія 1556 р., 3) Волинська Євангелія 1571 р., 4) Новий Завіт в перекладі на укр[аїнську] мову Негалевського 1581 р. Книжки ці покажуть нашому громадянству, що вже старі віки знали переклади Св[ятого] Письма на укр[аїнську] мову, і не тільки знали, але і в церкві вживали. В нашій боротьбі з московським духовенством книжки ці, як і взагалі видання «Української Автокефальної Церкви» дуже потрібні, але на жаль коштів на їх видання жадних немає...

Тепер чекаю здійснення Вашої ласкавої обіцянки, яку Ви мені дали.

Можливий мій приїзд за кордон, але про це я ще буду писати Вам.

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] *І. Огієнко*

04.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 135, арк. 4, 4 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 208

В. Біднову

[Тарнів], 6 жовтня

До Проф[есора] В.О. Біднова,
Члена Ради Міністра Ісп[овідань]

Високоповажний Василю Олексійовичу!

Листа Вашого від 1 жовтня одержав. Так, на Волині Ви стрінете ще велику темноту щодо українзації; там всі школи ще московські, але треба вести уперту працю і людям потроху спадатиме з очей полуда московська. Так і в Духовній Семинарії.

Дуже мені шкода, що вислані книжки № 2 і 41 своєчасно не дійшли, я послав їх Вам і цілу кипу «Просвіти»¹⁶⁹ і всім на Волинь ще 27.IX (25.IX я вернувся зі Львову і, на жаль, книжки не були готові ще).

До Почаїва я не поїхав зза того, що не одержав записки на приїзд від Владики¹⁷⁰, а їхати по своїй охоті вважаю дуже не зручним, щоб не ставити в певне становище Владика. Дуже, дуже жалкую, що нічого в цій справі не одержав від Владики. Взагалі, про З'їзд¹⁷¹ останніми часами ніхто мені не сповіщав, мовчить навіть п[ан] Черкаський, який обіцяв і про це написати.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

6.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 94, арк. 58, 58 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

I. Бодругові

[Тарнів], 7 жовтня
Високоповажному п[ану]
Івану Бодругові.

Високоповажний Пане Добродію!

Цікавого листа Вашого від 8 вересня ц[ього] р[оку], з долученням фотографії Вашої, я отримав, за що сердечно Вас дякую. Відповідаю Вам.

1. російська церковна преса мені потрібна виключно для інформацій, а не для того, щоби «оглядатися на ворожі табори». Ворога все таки треба знати.

2. Я розглянув Вашого Співаника; справді, багато цікавого, мова добра; правда, я, як професор української мови, не зо всім погодився б, але беручи на загал те, що мені прислано, повинен сказати, що зладжено добре. Взагалі, Ви володієте доброю українською мовою. Я згоден зайнятися справою видання Вашого Службника, – у мене єсть досить підручних людей, які займуться цією справою; а я згоден взяти привід і догляд над цією справою. Боюся тільки, що все це дорого коштуватиме, бо ціни на друк тут шалені. Друкувати можна б десь ближче до мене, – Львів, Варшава або Прага в Чехії. Отже розпочинайте цю справу реально, а я Вам допоможу, бо вважаю, що повинно дбати про розмосковлення і Євангеліків.

3. Євангелії укр[аїнською] мовою потрібні нам до зарізу. Я писав про це до Брит[анського] Бібл[ійного] Товариства, але відповіді не отримав. Буду Вам сердечно дякувати, коли тільки Ви допоможете цій справі. Справа ця розпадається на дві часті: 1) дати нам змогу надрукувати (краще ми самі надрукуємо) Єв[ангеліє] в перекладі Морачевського – єп[ископа] Парфенія; воно у нас уже багато раз було друковане, але тепер на Україні його зовсім нема, бо взагалі там нічого не друкується. Коли не буде сторонньої допомоги, Української Євангелії не матиме. Потрібні тільки кошти (коло 400-500 доларів), і ми тут все зробимо своїми засобами. Я на себе охоче взяв би всю технічну працю; 2) Ми могли би, засівши на роки 1 1/2 зробити дуже добрий переклад всієї Біблії. Комісію по перекладу я легко б зібрав з тих емігрантів, що зараз в Польщі і це дало б заробок людям і вони зробили б велику культурну роботу; все це люде фахові, що вже працювали в комісії на Україні. – З доданих до цього матеріалів Ви довідаєтеся про цю справу докладніше. – Хіба не могло б Брит[анське] Бібл[ійне] Тов[ариство] прислати мені для роздачі козакам хоч 1000 Євангелій укр[аїнською] мовою, коли вони у його єсть?

4. Ви пишете, що в Нью Йорку єсть міжденомінаційне Товариство, що радить над тим, як піднести християнську церкву на Україні. Дуже прошу Вас подати мені адресу цього Товариства, а також написати йому, щоб воно увійшло зо мною в зносини. Думаючи про церкву на Україні, не можна і не слід обминати мене. Ви пишете, що це Товариство допомогло б і виданням. Прислати Вам ці рукописи я не можу – покладіться на мене в цій справі. Посилаю Вам видання «Української Автокефальної Церкви», – це популярне видавництво для розмосковлення української церкви, яке скоро за браком коштів припинить свою діяльність; хіба ж воно не заслуговує допомоги? Далі, я маю на оці видати низку старих перекладів Св[ятого] Письма на українську мову як Пересопницьку Євангелію 1556 р., Волинську Євангелію 1571 р., Новий Завіт Негалевського 1581 р. і т[аке] і[нше] – в цілости, або частинами. Маю вже готовою Історію Української Церкви проф[есора] В.Біднова, – це 20 друкованих аркушів. І т[аке] і[нше], на все це потрібно коштів. Я навіть погодився б, коли б якесь Товариство дало ці гроші позичково, щоб вернути йому бог надрукованими книжечками.

5. Ваші думки про Українську Православну Церкву в Америці пристрастні, – Ви на їх дивитесь тільки як Євангелік, а це вузько. Православна Церква Українська (немосковська!)¹⁷², звичайно реорганізована, матиме скоро світове значіння. Не забувайте, що православних на Україні 40 мільйонів.

Ласкаво прошу Вас писати мені частіше, бо листи Ваші приносять мені багато цікавого і доброго. Дуже бажано було б, щоб наші зносини довели до чогось реального, хоч до реальної допомоги на нашу церковну культурну працю.

На знак моєї приязні до Вас ласкаво прошу прийняти й від мене мою фотографію.

Прийміть, Високодостойний Пане Добродію, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.
М[іністр] І[сповідань]

Пр[офесор] І. Огієнко
7.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 84, 84 зв, 85, 85 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 210

М. Стечишину

Тарнів, 7 жовтня
Високоповажному М. Стечишину

Високоповажний Пане Добродію!

Ласкаві листи Ваші від 16 і 29 августа я отримав і поспішаю відповісти Вам на них.

26.IX я вислав Вам знову пачку нових видань «Української Автокефальної Церкви», які сердечно прошу Вас розіслати відповідним особам. Коли потрібно, прошу написати мені, і я вишлю книжок більше. Прошу тільки вибачити, що поки що я не можу вислати Вам книжок безплатно, бо знаходжуся в скрутному матеріальному стані. Але сподівання, що настануть часи, коли зможу вислати Вам книжок і без всякої плати.

Що до видання Ваших книжечок, то я знову повторюю: охоче займуся цією справою, але потрібних на це коштів поки що не маю. Зараз тут у нас надзвичайна дорожнеча, сьогодні друкування одного аркуша обходиться 30.000 п[ольських] марок – тисячі, хоч це тільки 5-6 амер[иканських] доларів.

Книжку Б. Гринченка про Братства видрукую охоче в №№ «Української Автокефальної Церкви» пришлеть лише потрібні кошти. Між іншим, і у мене є книжка про Братства, яку не друкую тільки за браком коштів. Щодо другої Вашої праці («Як се назвати») то надрукувати її в Польщі не можливо по всіх тих міркуваннях, які Ви самі зазначаєте; охоче надрукую її в Празі, скажемо, але там це обійдеться дорожче. В Празі я маю людей, які мені радо це зроблять.

Тепер справа єпископа. Я маю дуже гарного кандидата, який згоджується висвячуватися і їхати до Америки. Але справа його висвячення потребує багато грошей, яких тепер я не маю. Цю людину я пошлю до Царгороду, а там на це потрібно силу коштів. Зв'язки з Царгородом хай так хутко, як би того хотілося і Вам, і мені. Оце тільки тепер виїжджаю на Волинь, – знову таки, зза браку коштів, довелося чекати, коли буде матеріальна змога зробити це. Але прошу вірити, що буде зроблено Вам те, що потрібно і що в моїй змозі. Справа Ваша настільки велика й важна, що я охоче працюватиму над нею при всяких обставинах.

Боюся, що в справі єпископа доведеться вести з Вами важкі переговори, яких листовно зробити не можна. Як бути тоді? Мені здається, що стане потрібним скоре побачення моє з Вашими відповідальними чинниками, і то не з одним.

Шлю Вам свої найщиріші побажання успіху в Вашій великій праці. Сердечне вітаю всіх, хто працював над створенням справжньої української церкви.

Вернувшись з Волині, детально повідомлю Вас про здобуті наслідки моєї подорожі. Високодостойну Консисторію ласкаво прошу прийняти мої щирі запевнення в пресвятій пошані до Вас. Мін[істр] Ісп[овідань]

Проф[есор] І. Огієнко
29.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 77, 77 зв., 78. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 211

В. Біднову

[Тарнів], 7 жовтня
Krzemieniec
Проф[есору] В.О. Біднову

Високоповажний Василю Олексієвичу!

На жаль, о[тець] П. Табинський так свого слова, що дав його Вам, і не додержав, – до Тарнова не приїхав і Волині не об'їхав...

Щиро Вас прошу написати мені як можна більш детально про все, що стосується з'їзду З.Х в Почаїві. Попросіть у Владики копію протоколів, за що буду сердечно дякувати.

Нові видання своєчасно (ще 27.IX) розіслав по Волині, в тім числі і до «Просвіти»¹⁷³ в Кременці. Післано і Вам. Вислати для ста чоловіка семінаристів не можу, бо це ж великі кошти, – може б сама Семинарія виписала хоч трохи, я зробив би велику знижку.

Виписав Вам на складання підручника 10.000 м[арок] п[ольських], але асигновка лежить, бо грошей нема. Як тільки одержимо гроші, негайно Вам вишлю, а Вас прошу сідати за роботу і складати підручника.

З правдивою пошаною до Вас

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] І. Огієнко
4.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 94, арк. 57, 57 зв. Бланк міністра ісповідань. Автограф.

№ 212

Протоіерею Василю Сукачеву

[Тарнів], 7 жовтня
До Священника 2-ої Волинської Дивізії
Митрофорного Протоіерея
Пан-Отця Василя Сукачева

Високоповажний Отче Протоіереє!

Резолюція моя про нагородження Вас митрою Паном Головою Директорії 14 вересня ц[ього] р[оку] затверджено.

Щиро вітаю вас з цією високою нагородою і бажаю, щоб вона на довгі роки послужила міцною підтримкою для Вашої праці Богу на Славу, Українській Автокефальній Церкві на користь.

Прийміть, Високоповажний Пан-Отче протоіереє, мої запевнення в правдивій до Вас пошані.
Міністр Ісповідань

Професор [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 63. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис. Відпущк.

№ 213

В. Біднову

[Тарнів], 8 жовтня
Члену Ради Мін[істра] Іс[повідань]
Проф[есору] В.О. Біднову

Високоповажний Василю Олексієвичу!

В імени всіх вірних Української Греко-Православної Церкви в Канаді і Злучених Державах Консисторія цієї церкви звернулася до мене допомогти їм злучитися з нашою церквою.

Копію цього надзвичайного акту я післав еп[іскопу] Діонісію (вона буде надрукована в «Укр[аїнській] Трибуні»).

Ласкаво прошу Вас обміркувати цей акт і думки Ваші прислати мені.

З правдивою пошаною до Вас

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 83, 83 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 214

А. Лукашевичу

[Тарнів], 8 жовтня
До п[ана] Посла У.Н.Р. в Варшаві

Високоповажний Андріє Василевичу!

По моїх відомостях Англійській Червоний Хрест має в Варшаві більше сотні примірників Біблії українською мовою (в перекладі П. Куліша). Мої звертання в цій справі до приватних осіб не дали наслідків.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане После, дати зарядження розізнати, де саме переходять ці Біблії і в якій ціні вони продаються. В разі можливості Міністерство закупить частину цих Біблій, бо потреба в них надзвичайно велика.

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
4.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 174, 174 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 215

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 8 жовтня

Його Преосвященству Єпископу Йосафату

Високодостойний Владико!

В скорім часі я їду до Чехії в Прагу. В свій час Ви ласкаво обіцяли мені дати листи до чеських єпископів, аби я міг познайомитися з ними і познайомити їх про стан української церкви. Чекаємо цих ласкавих листів Ваших, а також і пояснюючих Ваших вказівок. Можливо, що буду бачитися і з проф[есором] Дженюкки.

Службу Божу вже почали складати, – склали 16 ст[орінок]. Як буде закінчено, пришлю Вам в коректі всю Службу і щиро прошу знову проглянути її.

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*

Резолюція: Вичитайте! Вислати сьогодні.
8/X *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 23. Бланк міністерства ісповідань. Автограф.

№ 216

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 8 жовтня

Конфіденційно.

Його Преосвященству Керуючому
Волинською Єпархією, Єпископу
Крем'янецькому Діонісію

Високодостойний Владико!

Долучаю Вам до цього акт великої ваги, – заяву до мене Української Греко-Православної Церкви в Канаді і Злучених Державах допомогти їм злучитися з Православною Церквою на Україні. Ця Церква в Америці, в імені якої звернулися до мене, налічує зараз більше 300.000 вірних.

Ласкаво прошу Вас, Владико написати мені Ваш погляд на всю цю справу і Ваші думки, що варто робити мені для здійснення цього великого акту. Сердечно прошу Вас Високодостойний Владико, післати Американській Православній Церкві своє благословення (зразок його прошу перше надсилки прислати мені).

Я такої думки, Владико, що Ви могли б тимчасово, до висвячення спеціального українського єпископа до Америки, прийняти цю Церкву під свою Владичню руку і звичайно, коли тільки у Вас нема правних перешкод.

Акт надзвичайної ваги, колиб тільки використати його так як потребує того справа. Дуже цікаво знати погляд і Високоповажного отця Протоієрея О. Громадського.

Варто було б мені побачитися з Вами в цій і інших справах. Де і як?

Прийміть, Владико, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Прошу благословення Вашого собі і на працю мою.

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124а, арк. 33, 33 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 217

К. Узгинському

[Тарнів], 10 жовтня
Високоповажному
прив[ат]-доц[енту] К.А. Узгинському

Високоповажний К. А.

Почтову картку Вашу від 7/Х отримав сьогодні, 10.Х. Сьогодні вислав для Вас 10.000 м[арок] п[ольських], які вишлю Вам негайно, як тільки їх отримаю. Прошу поступати на службу до Міністерства Ісповідань, праця для Вас знайдеться. Попереджаю тільки, що в Тарнові ніяких помешкань майже нема, а тому поки що краще Вам їхати одному, а семью привозити тільки після підшукування помешкання.

З пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*
10.Х.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 177, 177 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 218

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 10 жовтня
Боцянові

Високодостойний Владико!

Оце повернувся з Волині і застав дома Вашого листа від 28.Х, – чогось вернули його назад.

Справа з Літургією поки що не йде вперед; дав уже 100.000 п[ольських] м[арок], – жадають 350.000 і мій папір. Дуже, дуже шкодую, що не розпочав друку в Жовкві¹⁷⁴, – там би не дозволили собі таких нечемних вчинків...

Хотів вислати Вам свою працю «Методи перекладу богослужбових книжок», але вирішив післати Вам її в проекті. І в результаті, – рукопис в дорозі на пошті загубився, а копії я не маю... У мене таке вражіння, що друкарня рукопис отримала і сама загубила...

Сідаю знову писати статтю про методи. Сердечно прошу Вас, Високодостойний Владико, для цієї моєї статті прислати мені такі матеріали: 1) про гебраїзми, 2) про гелленізми, 3) futurum pro imperativ[o]¹⁷⁵, 4) praesens pro perfect¹⁷⁶. Тепер Ви цією справою зайнялися більше, тому легко можете написати провідні думки, щоб мені було зручніше орієнтуватися в цих питаннях.

Крім цього, щиро прошу прислати мені повний титул книжок: 1) перекладу Літургії [Темтеляковського], 2) перекладу [...], 3) словників, з яких ми користували, здається Клюге, Zogell у мене єсть, 4) коли єсть у Вас цитата, то й праці Гохра. Все це потрібно для списку джерел, бо все це було в «Методах», які загинули.

Як бачите, клопот досить... Мені здається, чи не зумисне по чийомусь наказу проволікають справу з друком Літургії (такі слухі єсть у Львові...)

Одну тільки вітху маю, – Преосвященний Діонисій, до якого я їздив, благословив Літургію...

Додаю до цього 32 ст[орінок] Коректи Літургії, але змін робити вже не можна, бо за виправи кожної букви беруть стільки, що годі оплатити. Я продав все, що мав, складаю ще 100.000 п[ольських] м[арок], аби тільки справу підігнати. Коли не pomoже й тепер, віддам справу на суд громадянства.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*
10.ХІ.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 31, 31 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 219

М. Шаповалу

Тарнів, 11 жовтня
Високоповажному
п[ану] Микиті Шаповалу

Високоповажний Пане Добродію!

Окремою бандероллю висилаю Вам частину видань «Української Автокефальної Церкви». Видавництво це приватне, ніякої урядової допомоги не мало і не має. Книжечки вдалося роски-

дати скрізь, де тільки перебувають Українці. Видавництво робить дуже добре діло, ширючи нашу українську ідею.

На жаль, я повинен припинити корисну працю за повним браком коштів. На черзі стоїть видання давніх перекладів Письма Святого на укр(аїнську) мову (Пересопницька Євангелія 1556 р., Волинська 1571 р., Негалевського 1581 і т[ому] п[одібне]), але видавництво видати їх не має за що.

Листом цим звертаюся до Вас, Високодостойний Пане Добродію, з проханням допомогти видавництву матеріально, а власне закупкою книжок для розповсюдження їх.

Ласкавої відповіді Вашої чекатиму.

Прийміть...

Професор [I. Огієнко]

№ 2354

11.X.1921

Тарнов, гот[ель] «Бристоль» № 6

P.S. Доданого до цього листа мого ласкаво прошу передати п[ану] Колесі.

I. О[гієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 180, 180 зв. Автограф.

№ 220

В. Піснячевському

Тарнів, 11 жовтня

Високоповажному

п[ану] Доктору В. Піснячевському

Високодостойний Пане Докторе!

Окремою бандероллю посилаю ті №№ «Української Автокефальної Церкви», які ще не розпродано і ласкаво прошу прийняти їх, як знак моєї поваги до Вас.

Дуже було приємно мені прочитати на сторінках «Воли» приємну оцінку мого видавництва. Видавництво приватне, ніякої урядової допомоги не мало і не має. Книжечки вдалося розкидати скрізь, де тільки перебувають українці. Видавництво робить дуже добре діло, ширючи нашу українську ідею...

Листом цим звертаюся до Вас, Високодостойний п. Докторе, з проханням допомогти видавництву матеріально, – хоч би закупкою книжок для поширення їх.

Ласкавої відповіді Вашої чекаю.

Прийміть...

Професор I. Огієнко

№ 2367

11.X. 1921

Тарнов,

готель «Бристоль» № 6.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 185, 185 зв. Автограф.

№ 221

О. Шульгину

[Тарнів], 13 жовтня

До Представника У.Н.Р.

в Болгарії

Високоповажний Пане Добродію!

Релігійно-церковне життя в Болгарії дуже цікавить Міністерство Ісповідань, але, на жаль, ніяких відомостей про це життя я отримати не можу. Я зв'язався вже майже зо всіма церквами, виключаючи церкви болгарської.

Отцим листом звертаюся до Вас, Високоповажний пане Добродію, про наступне:

1. Прислати мені справоздання про стан Болгарської церкви за останній час.
2. Прислати мені церковних видань (газет і журналів) за 1921 рік.
3. Подати мені адрес церковних діячів болгарських.

4. Сповістити мене, чи можу я вислати Вам ріжних церковних видань в українських справах (плату за їх можна буде надіслати по розпроданні).

З правдивою пошаною до Вас

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
12.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 181, 181 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 222

Консистерії Української греко-православної церкви Канади та США

[Тарнів], 15 жовтня
До Хвальної Консистерії
Української Греко-Православної
Церкви в Канаді і Злучених Державах

Високодостойна Консистерія!

В додаток до попередніх листів моїх повідомляю, що я можу вже тепер вислати Вам трьох священників. Отже таким чином можу, хоч трохи реально допомогти Вам, що єсть і буде постійним моїм щирим бажанням.

Ці три священники одружені, а оден з них має троє діток. Як тільки отримаю від Вас потрібні їм на переїзд кошти, негайно висилаю їх по адресі, яку подасте мені.

Ще не знаю остаточно правил переїзду до Америки. Пізніше напишу Вам про це, бо буде потрібна і Ваша допомога в одержанні візи цим особам.

Оден з трьох священників скінчив Духовну Академію, два інших – Духовний Семінар. Всі три українські патріоти, ще молодого віку.

Всі ці особи їдуть до Вас тимчасово; звичайно, коли буде потреба, вони зможуть залишитися у Вас і на довший потрібний час. Повернувшись додому, вони мають стати перед громадський суд їхньої праці у Вас.

Зараз у мене єсть оден священник з домашньою освітою, людина енергійна, щирий патріот український, син простого селянина; підкреслюю, що без середньої освіти. Чи потрібен Вам такий священник? Коли потрібно, я вишлю і його до Вас.

Знаходяться у мене і поважні діякони і дяки, що вже добре призвичаїлися до Служб українською мовою; єсть добрі церковні регенти. Напишіть, чи потрібні вони Вам і скільки.

Високодостоїну Консистерію прошу прийняти мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

М[іністр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
13.X.1921

Резолюція: Надрукувати на великому бланкові. 13/X І. Огієнко.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 7, 7 зв., 8. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 223

О. Лотоцькому

[Тарнів], 13 жовтня
Високоповажному
п[ану] Послу У.Н.Р. в Царгороді

Високоповажний Пане После!

Листи Ваші № 444, 456 і 477 я отримав; крім цього, Високоповажний п[ан] Приходько поінформував мене про стан справи.

Ласкаво Вас прошу про слідуєче.

1. Всі прислані Вам прохання треба справити, почистити і подати Патріярхату. Підкресліть, що це просить його сам нарід і духовенство (єсть багато підписів і від духовенства), і що відмовлення в благословенні його (в можливій формі) зле відіб'ється на взаїмовідносинах народу українського до

церкви царгородської¹⁷⁷. Народ чекає відповіді, чекає вже давно. Відповідь Патріярха повинна бути адресованою на моє ім'я, як на заступника цього народу.

2. Дуже мені шкода, що Ви не звязали мене особисто з Місцєблностителем; мої особисті зв'язки дуже потрібні, а між тим я не маю від Патріярха ані одної строчки. Я ласкаво Вас прошу вручити мої листи патріярху і вжити заходів, щоб Великопреосвященний Микола прислав своє благословення хоча б мені і моїй праці, – це в нашій боротьбі з москалями було б дуже не зайвим.

Посилаю Вам при цьому відрук листа до Патріярха в мові українській, щиро прошу подати його в оригіналі, додавши до його переклад (французький чи грецький), який Ви посвідчите.

Справа ця для мене надзвичайної ваги і я щиро прошу Вас досягти певних результатів.

3. Я писав Вам, що ми маємо молитовника і Літургію Св[ятого] Іоанна Золотоустого мовою українською; ці книжки вже благословив єпископ Кременецький Діонісій. Чи не міг би і Патріярх дати нам на ці книжки своє благословення на друк їх? Це для нас була б немала справа в нашій боротьбі.

4. За матеріальної скрути посольства до Патріярха я не посилав. Але тепер справа трохи міняється, – американська православна церква просить мене клопотатися про висвячення ім єпископа; тому можливо, що з достойним кандидатом мені доведеться самому їхати до Царгороду. Але про це я напишу Вам пізніше більше.

5. По Вашій справі, про Вашу матеріальну скруту багато я турбувався, але з цього мало що виходить; ширше про це повідомляє Вас п[ан] Приходько. Проте я вірю, що пізніше гроші на утримання Ваше буде знайдено.

6. Про царгородське церковне життя я маю дуже мало відомостей; бажано б мати більше інформації. Жаль, що брак коштів у Вас не дав Вам змоги держати Міністерство Ісповідань в курсі всіх церковних справ.

7. Я маю багато книжок по церковних справах, видання «Української Автокефальної Церкви». Ласкаво прошу повідомити мене, хто в Царгороді взявся б хоч трохи поширити ці видання між українцями. Зза великої вартости турецької ліри і зза дешевших книжок це коштувало б дуже мало. Сповідить мене про це, і я негайно вишлю книжок.

По цих питаннях про які пишу тут, ласкаво прошу скоріше мені відповісти.

Прийміть...

М[іністр] Ісп[овідань]

Проф[есор] І. Огієнко

13.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 122, арк. 45, 45 зв. 46, 46 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 224

Протоієрею Петру Табінському

Тарнів, 13 жовтня

Високоповажному

Протоієрею П. Табінському

Високодостойний Отче Протоієрєс!

В скорому часі я пришлю Вам коректу Служби Божої Українською Мовою. Щиро прошу Вас не відмовити уважливо переглянути цей переклад і поробити в йому (в самій книжці) ті поправки, які б Ви бажали потрібними.

А коли б була змога, ласкаво прошу запросити до цієї праці і інших священників, кого Ви знайдете корисним і утворити таким чином маленьку комісію.

Ласкаво прошу перегляд закінчити за оден тиждень, бо Друкарня не погоджується довго чекати з шрифтом; з Вашими помітками коректу вишліть мені на адресу: Tarnów, hotel «Bristol» N 6.

Коли працюватиме комісія, прошу прислати і протокол засідань її.

Наперед Вам щиро дякую за працю.

З правдивою пошаною до Вас

Міністр Ісповідань

Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 14, арк. 80, 80 зв. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 225

В. Біднову

[Тарнів], 13 жовтня
Проф[есору] В. Біднову

Високоповажний Василю Олексійовичу!

В Кременці єсть Кременецький Повітовий Союз Кооперативів; головою його – Михайло Панкевич. Цей Союз закупив книжок на 1 ¹/₄ мільйона марок. Чи вже ж він не міг би купити також і видань «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» і піддержати Видавництво? На жаль, видавництво зараз має тільки 20.000 боргу, а тому дальші видання припиняються.

Дуже прошу Вас, Високоповажний Василю Олексієвичу, переговорити про це з п[аном] Панкевичем (про це я писав йому). Взагалі, вжити заходів, щоб Кременецька «Просвіта» вислала борги, бо видавати далі вже ні за що.

Чекаю Вашої відповіді.

З пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко
12.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 182, 182 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 226

М. Васильку

[Тарнів], 15 жовтня
Таємно

До п[ана] Посла У.Н.Р. в Відні

Високоповажний Пане После!

Вашого листа № 370 від 20 вересня 1921 року через Міністерство закордонних справ я отримав.

Я дуже прошу Вас, Високоповажний п[ане] После, в обережний спосіб переговорити з Апостольським нунцієм патером Дженоки про ту велику матеріальну скруту, в якій зараз знаходиться наша церковно-освітня справа, матеріальна підтримка цієї справи Ватиканом була б дуже до речі. А саме:

1. Ми не маємо Біблії, з осібно Євангелії і Псалтира українською мовою. Потреба в цих книжках велика, а друкувати їх не маємо змоги.

2. Ми розпочали друком багато різних церковних книжок (див. видання Видавництва «Української Автокефальної Церкви»), але продовжувати цю корисну працю не маємо змоги.

3. Наше козацтво дуже потребує молитовника українською мовою, видати його нема змоги; а такий молитовник у нас єсть, навіть з благословенням Єпископа Діонісія.

4. Духовенство наше обірване, не одягнене. Чи вже ж не можна йому допомогти.

5. Наші тимчасові церкви не мають св[ященого] посуду, св[ященничого] одягу.

6. Нам дуже потрібно післати за кордон декільки десятків молодих людей в науку до різних богословських шкіл.

У всьому цьому міг би допомогти нам патер Дженоки, міг би допомогти реально.

Можливо, що в скорому часі я буду в Відні і тоді про все це й особисто поговорю з патером Дженоки. Але ласкаво прошу Вас в обережний спосіб про все це переговорити з пр[офесором] Дженоки і про результати Вашої розмови сповістити мене.

Прийміть...

Міністр Ісповідань
Пр[офесор] І. Огієнко
13.X.1921

Доданого до цього мого листа і книжки прошу вручити патеру Дженоки

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 187, 187 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 227

В. Біднову

[Тарнів], 15 жовтня
До проф[есора] В. Біднова

Високоповажний Василю Олексійовичу!

Посилаю Вам книжок «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» № 2, 6, 7, 11, 15, 22, 41 по 10 примірників кожної на суму 2300 м[арок] п[ольських]. Роздайте ці книжки серед учнів Дух[овної] Семинарії, але за того, що Видавництву дуже потрібні гроші, то може можна б частину цих книжок і продати.

З пошаною до Вас

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
15.X.1921 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 188, 188. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 228

В. Приходьку

[Тарнів], 20 жовтня
Високоповажному Панові
Пр[офесору]ві Віктору Кіндратовичу

Високоповажний Вікторе Кіндратовичу!

Листа Вашого від 16.X ц[ього] р[року] з копією Вашого листа й доповіді Панові Голові Директорії про перетранспортування з закордону книжок на Україну – 18 цього жовтня я одержав і щиро дякую за цей присланий мені дуже цікавий матеріал.

В багатьох точках поданого доповіді я поділяю думки Ваші і обіцяю свою активну допомогу в цій справі, де буде можливо.

З прав[дивою] пош[аною] до Вас

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *[І. Огієнко]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 193. Автограф.

№ 229

Протоієрею Ніканору Микитюку

[Тарнів], 21 жовтня
Таємне
Високоповажному
о[тцю] Протоієрею
Н. Микитюкову

При Вашім побаченні з Екзархом Православним, Високопреосвященним Архієпископом Георгієм¹⁷⁸, Ви маєте дізнатися і розказати:

1. Відношення Г[еоргія] до українців.
2. Напади на православ'є.
3. розказати про мене.
4. Просити мені благословення.
5. Побачення зо мною.
6. Передати Г[еоргію] видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви».
7. розказати, що робиться в Києві.
8. Що буду робити, вернувшись на Вкраїну.
9. розказати про релігійний рух в наших таборах.
10. Наші церковні потреби.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*
24.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 199, 199 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 230

Державному секретарю

[Тарнів], 24 жовтня

До п[ана] Державного Секретаря.

Ласкаво прошу Високоповажного п[ана] Державного Секретаря поставити на порядок денний засідань Ради Народніх Міністрів мої доклади: 1) Волинський Єпархіяльний З'їзд і 2) Православний екзарх Георгій.

Мін[істр] Ісп[овідань]

Проф[есор] *І. Огієнко*

23.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 11, арк. 51. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 231

В. Біднову

[Тарнів], 24 жовтня

Проф[есору] В.О. Біднову

Високоповажний Василю Олексієвичу!

Останні два листи Ваші, 1) від 19.X про екзарха Георгія і 2) від 20.X про Єпархіяльний Волинський З'їзд я отримав 23.X.

Справа екзарха – дуже цікава справа, сьогодні, 23.X, я відправив Архієп[ископу] Георгію телеграму, копію якої до цього додаю. Про все це я знав, але більше сподівався що екзархом буде Діонисій. В цій справі прошу Вас про наступне:

1. До екзарха в Кремінець я посилаю Свящ[еника] Микитюкова; він везе до його моє привітання і на словах передасть деякі мої доручення. Для мене неясно, посілки призначення Георгія єсть справа польська, посілки московська. Посілки кріпке становище Георгія. Я прошу Вас з'ясувати, чи тим, що я посилаю привіт Георгію, чи цим я не зачіпаю Діонисія. Взагалі, як ставиться Діонисій до цієї справи. Чи нема у нього незадоволення, що екзархом призначений не він. Як мені краще поводитися в цій справі. Коли б на місці з'ясувалося, що моє привітання зіпсує мої стосунки з Діонисієм, то п[ан]-о[тець] Микитюків нехай привітання не подає.

2. Дуже мені шкода, що Ви не виступили в імені Мін[істра] Ісповідань. Шкода, що Ви про мене, як про Мін[істра], не поговорили. Ваше відношення до мене, як до проф[есора] Огієнка, не варто б приносити на Міністра Ісповідань.

3. Прошу ласкаво прислати мені біографію арх[ієпископа] Георгія. Яку лінію він поведе до українців. Як ставиться до українізації церкви. Як себе вів на з'їзді в Почаїві.

4. Які, на Вашу думку, піддержувати зносини з архієп[ископом] Георгієм.

5. Допоможіть п[ан]-о[тцю] Микитюкову у тій його справі.

Тепер про З'їзд.

1. Коли можна, дуже прошу прислати мені копії постанов З'їзду.

2. Ваш доклад короткий; справа дуже важна, бажав би більш докладного ознайомлення: дописи в «Українській Трибуні» К.К.О.¹⁷⁹ бліді.

3. П[ан]-о[тець] П. Табинський з центром зовсім вже не рахується; на мої листи не відповідає. Вважає за краще виступати сепаратно, зовсім не звязуючись зі мною, робить на свою руку. Може порішив вже більше й на Україну не вернеться? Такий метод роботи я вважаю руйнуючим і хуторянським.

4. Хто з єпископів був на з'їзді?

Вам за Вашу працю на з'їзді шлю свою сердечну подяку.

Тепер інші справи.

1. Посилаю Вам 17.000 м[арок] п[ольських]. Прошу готувати підручника по Історії Укр[аїнської] Церкви для Духовних Семинарій, на 10 аркушів друку. Висилатиму Вам по 10.000 місячно, за два місяці маєте скласти підручника. Умови пришлю Вам для підпису.

2. 15 листопаду розпочинаються в таборі в Калиші пастирські курси. Щиро прошу допомогти о[тцю] Микитюку роздобути підручників і взагалі потрібних книжок.

3. Цими днями я присилаю єпископу Діонісію коректу Служби Божої для благословення. Прошу Вас сердечно допомогти, аби єп[іскоп] Діонісій благословив. Про це ж саме мене просять з Києва, куди я висилаю книжки. Справа дуже спішна.

4. Чекаю Вашої відповіді в справі Американської Церкви (див. Листа в «Укр[аїнській] Трибуні» №...).

З правдивою пошаною до Вас

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] І. Огієнко
23.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 94, арк. 64, 64 зв., 65, 65 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 232

Протоієрею Ніканору Микитюку

[Тарнів], 24 жовтня
П[ан-]о[гцю] Микитюку

При побаченні з Преосвященним Єпископом Діонісієм Ви маєте:

1. Настояти, щоб було дано благословення на друк Служби Божої.
4. Попросити від нього книжок для пастирських курсів.
3. Попросити благословення для Пастирських Курсів.
2. розказати про релігійний рух по наших таборах.
5. розказати про наші церковні потреби.
6. розказати про мене.
7. Побачення зі мною.
8. Українські вимови церковно-слов'янського богослужбового тексту.
9. Видавництво «Укр[аїнська] Авт[окефальна] Церква».
10. Висвячення наших священників.
11. Американська Церква.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] І. Огієнко
24.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 195, 195 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 233

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 25 жовтня
Керуючому Волинською Єпархією
Преосвященнішому Єпископу Кремінецькому
Діонісію

Високодостойний Владико!

Широкий релігійний рух український охопив нашу людність і на еміграції, вимагаючи задоволення дуже багатьох культурнорелігійних потреб, особливо – в священниках. Найбільш відповідним способом для збільшення числа українських священників я вважаю підготовку їх на пастирських курсах і тому з 15 листопаду цього року відкриваю чотирьохмісячні пастирські курси в одному з таборів інтернованих українців в Польщі, в м. Каліші¹⁸⁰ і наказав з того ж дня розпочати навчання.

В нашій армії єсть військові пан-отці, які здебільшого мають за собою довгий священницький і педагогічний стаж і досвід, і я доручив курси їх найблизшому доглядові, поділивши між ними обов'язки Директора, Інспектора, Наставника та учителів на цих курсах.

На курсах читатимуться богословські предмети, а прийматись будуть особи, що мають освіту шости класів середніх шкіл, чи відповідно цьому яку іншу.

Повідомляючи про це, ласкаво прошу Вашого Владичнього благословення нашим українським пастирським курсам. Нехай це Вашого Преосвященства Архипастирське благословення буде теплою

вірою в успіх науки на курсах наших майбутніх пастирів. Благословення Вашого Преосвященства дасть сил та енергії і керівникам на цих курсах.

На жаль, тут на еміграції, у нас відчувається велика недостача в підручниках, потрібних на курсах. Маю надію, що Ваше Преосвященство прихильно допоможе нам в цьому, ласкаво прошу, – коли це можливо, – допомогти нам в придбанні де яких богословських підручників з бібліотек духовних шкіл чи на кошти, чи позичково.

Священник Никанор Микитюків, якого я командую до Вашого Преосвященства, докладніше поінформує про потребу в підручниках і при успішній нагоді міг би де що привезти з собою.

За ласкаву допомогу буду щиро вдячний.

Прохаючи молитов і благословення Вашого Преосвященства з правдивою пошаною залишаюся

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124а, арк. 41, 41 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 234

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 26 жовтня
До п[ан]-о[тця] П. Табінського

Високоповажний Пан-Отче!

До Америки я посилаю десятох священників. Потрібні отці енергійні, українські патріоти, вони одержать від мене завдання і вказівки і лише в разі їх згоди бути в повнім контакті з мною зможуть виїхати до Америки. Справа це надзвичайної ваги, бо в разі удачі дасть великі наслідки. Православна церква в Америці зараз нараховує більше 300.000 вірних, має 60 церков; коли появляться священники наші і почнуть правити рідною мовою, тоді число православних одразу потроїться. Але праця там трудна, бо священників ще мало.

Прошу Вас, о[тче] Петре, напишіть мені, хто б з волинянів, з переконаних українців, міг би поїхати до Америки. Я напишу про це п[ан]-о[тцю] Відибіді¹⁸¹ і Тележинському.

Вас я устрою добре, О[тче] Петре, але буду вимагати від Вас повного контакту з мною. Переїзд буде на американський кошт; щодо обмундирування – думаю, що дадуть на обмунд[ирування] Вам; але в цій справі тим часом не можу нічого Вам ще сказати. Загально можу сказати, що Вам буде дано повню змогу добре переїхати до Америки і добре там осістися.

Не пишу Вам про Америк[анську] Церкву докладно; – читайте про це в «Укр[аїнській] Трибуні» статті в №№ 56, 107 і 132; звідти про все довідається. Коли не зможете добути цих №№, пишть я пришлю їх.

Прошу написати мені офіційне подання про Ваше бажання їхати до Америки, долучивши до нього й curriculum vitae* .

Тепер до справ з'їзду¹⁸². Дуже мені шкода, що Ви не виконали Вашої обіцянки і не об'їхали Волині... Для Вас на це я вже й кошти приготував. Спасибі Тернавському¹⁸³, він це почасти зробив.

Протоколів з'їзду не маю. За присилку їх буду сердечно дякувати.

За присилку матеріалів про українізацію на Київщині, особливо копії наказу Патріярха в цій справі, буду сердечне Вам дякувати.

З правдивою пошаною до Вас

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
25.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 19, 19 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

* curriculum vitae (лат.) – життєпис.

№ 235

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 28 жовтня
Його Преосвященству
Єпископу Йосифу

Ваше Преосвященство, Високодостойний Владико!

Щиро прошу пробачити мені, що так довго не писав Вам. Все зза Літургії. З друком мого перекладу Літургії виходить щось сумне. Пан Директор Сидорян обіцяв мені: 1) скласти всю Літургію відразу, 2) зробити це за 10 день і 3) взяти 50.000 м[арок] п[ольських], а решту – по закінченні всієї книжки. Я довірився, дав 50.000 м[арок] п[ольських], а п[ан] Сидорян не виконав а ні одного пункту. На сьогоднішній день складено тільки 40 сторінок, а оце вже минув тиждень і мені не присилають ані сторінки. Все домагаються тільки грошей, і я знову 10 день тому вислав 25.000 м[арок] п[ольських], а разом – 75 000 м[арок] п[ольських]. Здається, що друкарні потрібні тільки гроші, а складати вони й не думають. Взагалі, обійшлися зо мною не чемно і не шляхетно, чого я від такої поважної інституції, як Ставропігійський Інститут¹⁸⁴, ніяк сподіватися не міг. Між тим я маю їхати за кордон, спиняє мене тільки друк; а в результаті, – трачу й я, тратить і та справа, яку я веду.

Ласкаво прошу Вас, Високодостойний Владико, коли єсть у Вас можливість, вплинути на друкарню, щоб вона додержала своїх умов. Дуже прошу Вас, коли б Ви цю справу взагалі доручили якомусь священникові чи іншій особі, який би заходив до Друкарні і підгоняв їх, щоб поспішали. Своїм людям, наддніпрянцям, доручати цього не можу, бо їх в Друкарні не послухають.

Вибачте, що турбую Вас, але ця справа, до певної міри, наша спільна.

В недовгому часі я вишлю Вам коректу ст[орінок] 1-32, де прошу Вас зробити всі потрібні правки.

З останнього листа Вашого про мою книжечку № 2 вичитав достойний урок собі. Каюсь, справді нічого не написав про греко-католицьку церкву. Оправданням мені може бути тільки те, що зміст книжки не про вимову, а про мову. В книжечці №41 на ст[орінці] 10 я розкакую як раз про це, – а це свідчить, що ніякого «замовчання» я не мав на оці...

Щиро просив би Високодостойного Владика написати ширше про кн[ижку] №2, подати доповнення про неї, бо в недовгому часі я буду видавати її другим виданням. Повірте, Владико, що в 2 вид[анні] цю вимову греко-католицької церкви буде сказано досить (хоч цю вимову я назвав би почасти московського, напр[иклад] наголоси).

За присилку листа до Архієпископа Стояна сердечно дякую. Дивує мене, що Ви не отримали лист про американську церкву, бо про це [...] їх Вам я давно вже написав до редакції «Укр[аїнської] Тр[ибуні]»; пишу знову. – Почаївський з'їзд вийшов цілком українським і звіти про нього були в «Укр[аїнській] Тр[ибуні]», я їм зараз пишу, щоб вислали ці №№. Жовтня 30 їду до Перемишля читати лекцію, буду з візитом у єпископа. З Перемишля їду до Львова, а звідти на Волинь.

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] І. Огієнко
28.X.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 27, 27 зв. Автограф.

№ 236

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 29 жовтня
Високоповажному
о[тцю] Петру Табінському

Високоповажний Пан-Отче!

Можливо, що з Кременця я заїду до Володимира¹⁸⁵ в справах православної американської Церкви. Щиро прошу Вас, Високоповажний о[тче] Петре, потурбуватися підшуканням помешкання

для мене на два дні. Про приїзд сповіщу з Кременця телеграмою, але, як знаєте, телеграма може йти дуже довго.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*
29.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 20. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 237

М. Васильку

[Тарнів], 29 жовтня

Надзвичайному Послові й Уповноваженому Міністрові
Української Народної Республіки в Германії
баронові Василькові

Високодостойний Пане Міністре!

Листа Вашого з 9.X. я отримав. Дозвольте щиро й сердечно подякувати Вас за ту міцну підтримку, яку я одержав від Вас, Високодостойний п[ане] Міністре.

Увесь час я працюю в кріпкім переконанні, що відродження Церкви Української дуже сприятиме й відродженню Держави Нашої. Ідею цю я ширю скрізь, де тільки можна, і вже почасти бачу й наслідок праці своєї. В теперішній час я працюю серед всіх українських колоній за кордоном, і вже зроблено добру підготовку для дальшої праці, коли ми будемо на Великій Вкраїні. А там цієї праці – море безмежне...

Між іншим я працюю тепер над допомогою американській православній церкві, яка, в імені 300000 вірних в Канаді і Злучених Державах, звернулася до мене офіційно про допомогу їй і про їх з'єднання з українською церквою. Це справа великої політичної ваги, і як би все це в потрібний спосіб виконати й використати, – ми мали б велику підтримку серед українців Канади і Злучених Держав. На жаль, брак коштів не дає мені змоги поїхати в цій справі до Америки.

В ласкавім листі Вашім Ви пишете, що робитимете всі можливі для Вас заходи для росповсюдження видань «Української Автокефальної Церкви». Прошу сповістити мене, на яку суму і яких саме книжок Вам вислати; не відмовте написати, де саме Ви можете їх росповсюджувати. Частину книжок для цієї мети висилаю Вам при цьому.

В справі приміщення українських студентів до закордонних вищих шкіл ласкаво прошу повідомити мене, як реально стоїть ця справа. У мене зараз єсть п'ять студентів, яких треба помістити чи до шкіл православних в Сербії, чи до шкіл протестантських в Германії, звичайно – з повним утриманням.

Ще раз сердечно дякую Вас, Високодостойний пане Міністре.

Прошу прийняти мої щирі запевнення в правдивій і повній пошані до Вас.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 135, арк. 3, 3 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 238

Р. Смаль-Стоцькому

[Тарнів], 29 жовтня

Високоповажному
п[ану] Послу У.Н.Р. в Німеччині
Д[окто]ру Смаль-Стоцькому

Високодостойний Пане После!

Дозвольте сердечно подякувати Вас за ту міцну підтримку, яку Ви зробили «Українській Автокефальній Церкві». Підтримка Ваша дасть змогу й на далі сіяти ідеї Української Церкви, так потрібні для відбудови Держави Української.

Чекаю від Вас обіцяних звітів про зроблені Вами заходи в тих справах, про які ми з Вами мали розмови.

Прийміть, Високодостойний Пане После, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Професор *І. Огієнко*
29.X.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 135, арк. 5. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 239

В. Сіцинському

[Тарнів], жовтень

До Високоповажного п[ана] В. Сіцинського

Високоповажний Володимире Єфимовичу

Ласкаво прошу Вас зайти на Синетуську вулицю № 19, до п[ана] М. Глезермана, – там замовив я печатку, яку Ви мені ласкаво намалювали. Попросіть, будь ласка, щоби вони негайно вислали печатку мені і недоплачені 1200 м[арок] п[ольських] я доплачу при одержанні печатки. Коли вислати не захотять, ласкаво прошу, одержати печатку (гроші висилаю Вам негайно) і вислати по пошті мені.

До печатки додайте клише і оригінал печатки, зроблений Вам.

До цього додаю Вам посвідку на одержання печатки.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 56, 56 зв. Автограф.

№ 240

С. Петлюрі

[Тарнів], 7 листопада

Тасмне.

До Високоповажного

Пана Головного Отамана Військ У.Н.Р.

Високоповажний Пане Отамане.

При цьому за честь маю надіслати Вам, Високоповажний Пане Отамане, копії трьох актів, які я привіз від Єпископа Кременецького Діонісія.

Ласкаво прошу призначити мені годину, коли б я міг перебалакати з Вами, Високоповажний Пане Отамане, з приводу цих актів. З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 344. Бланк міністра ісповідань УНР.

№ 241

П. Єрошевичу

[Тарнів], 8 листопада

Високоповажному

Генерал-поручнику

пану Єрошевичу

У відповідь на листа Вашого від 1.XI ц[ього] р[оку] повідомляю Вас, Високоповажний пане Генерале, що ніяких кредитів на допомогу Братствам доручене мені Міністерство не має. Але, пізніше, коли якісь кошти у міністерства будуть, то допомога на видання «Релігійно-Наукового Вісника»¹⁸⁶ буде охоче видана.

З правдивою до Вас пошаною

М[ініст]р Ісповідань
Професор [*І. Огієнко*]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 207. Автограф.

№ 242

М. Черкавському

[Тарнів], 10 листопада
Високоповажному
М. Черкавському

Високодостойний Пане Добродію!

Посилаю на Ваше ім'я три пакунки книжок видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви». Ласкаво прошу Вас передати ці книжки Дубенському Кооперативному Союзові, про який ми з Вами говорили (його адреси докладної я не знаю) і вжити заходів, аби ці книжки справді пішли туди, куди їх назначено, і аби належна сума була мені вислана як найскорше для продовження дальшої праці. Прошу також, щоб було вислано мені залежності «Просвітою», якій я послав досить книжок (15.IX. на 1875 м[арок], – це висилаю останній раз.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 208, 208 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 243

О. Петру Відибіді

[Тарнів], 12 листопада
До пана Відибиди.

Високоповажний Пане Добродію!

Міністерство Ісповідань, цікавлячись церковними справами в Америці, давно має звязки і зносини з американськими українськими церковними організаціями, Братствами та видатнішими провідниками тамтешнього життя і руху зносини дали гарні наслідки, і зараз єсть потреба і можливість нашим священниками поїхати для праці між православними українцями в Канаді і Злучених Державах. Маючи надію, що Ви там могли принести багато користи своєю працею, я сповіщаю Вас про це і прошу мене повідомити, чи не згоднісь би Ви поїхати туди на парафію. Гроші на переїзд Вам і сем'ї Вашої будуть прислані з Америки. В разі Вашої згоди прошу надіслати до Міністерства Вашого «curriculum vitae» для определення характеру праці, яка могла б бути Вам доручена в Америці, коли б Ви туди були командировані.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] Іспов[ідань]
Професор [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 28, 28 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 244

Єпископу Григорію Хомишину

[Тарнів], 15 листопада
Його Преосвященству
Єпископу Д[окто]ру Фомишину
в Станіславові.

Високодостойний Владико!

Під моєю редакцією вже деякий час тут на еміграції видаються релігійного змісту брошури Видавництва «Українська Автокефальна Церква».

Гадаючи, що ознайомитись з цими брошурами Вам, Високодостойний Владико ще не довелось, посилаю їх при цьому як знак моєї поваги до Вас.

Прохаючи Владичних молитов Вашого Преосвященства

З правдивою пошаною залишаюся

Ректор К[ам'янець-]П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 62. Автограф.

№ 245

Недзвідському

[Тарнів], 15 листопада
До Командира Кінного імени
Гетьмана Івана Мазепи полку
Пана полковника Недзвідського.

Високоповажний Пане Полковнику!

З повідомлення п[ана] Директора Пастирських курсів Митрофорного Протоієрея Пан-Отця Пащевського я з приємністю довідався, що Ви ласкаво погодились прийняти курсантів на харчовий пайок при кухні дорученого Вам полку.

За Вашу ласкаву допомогу курсам шлю Вам мою щирю подяку. Тільки спільними силами й взаємною поміччю й можлива, на загальну користь наша праця в несприятливих умовах тут на еміграції.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] [I. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 173, арк. 47, 47 зв. Автограф.

№ 246

Єпископу Гурію

[Тарнів], 14 листопада
Його Преосвященству Преосвященному Гурію,
Єпископу Кишинівському

Преосвящений Владико!

Висилаю Вам свої видання «Української Автокефальної Церкви», які ласкаво прошу прийняти, як знак моєї поваги до Вас.

З правдивою пошаною

Ректор К[ам'янець-]П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Проф[есор] I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 64. Автограф.

№ 247

о. Григорію Мельнику

[Тарнів], 15 листопада
До Священника с. Сховидович Пан-Отця
Григорія Мельника

Цим повідомляється Вас, Високоповажний пан Отче, що Ви зараховуєтесь в число кандидатів для командировки в Америку. Гроші на проїзд до Америки Вам і сем'ї Вашій мають бути прислані з Америки, і по одержанні грошей на подорож може бути видним, коли саме Ви зможете до Америки виїхати.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 33. Автограф.

№ 248

С. Савчукові

[Тарнів], 16 листопада
Довірочно
Високоповажному п[ану] Секретареві
Консисторії Української Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених Державах Пан-Отцеві
С.В. Савчукові

Високодостойний Пан-Отче!

В справах Української Православної Церкви в Канаді і Злучених Державах виїжджав я на Волинь і оце тепер вернувся звідти. На ім'я Консисторії я вислав офіційного короткого листа в цій справі, а Вам особисто можу написати значно більше.

Справа з єпископом вже стоїть реально. Я їздив до єпископа нашого Діонісія і він цілком погодився у всьому допомагати мені в Вашій справі. З доданої до цього копії Ви побачите, що єпископ Кременецький Діонісій в теперішній час є єпископом емігранської української єпархії, і як такий, до певної міри має моральне право допомагати і Вам, коли Ви звертаєтесь до мене за цією допомогою.

Єпископ Діонісій, на моє бажання, видав Вашій церкві урочисту грамоту, в якій посилає Вам своє Архипастирське благословення. Грамота дуже тепла і матиме у Вас великий вплив. Але поки що, я цієї грамоти Вам не посилаю, бо такий великий акт треба обставити урочисто. В крайньому разі, цю грамоту привезе старший з тих священників, що приїдуть до Вас.

Бачу, що справу про єпископа я не зможу вирішити сам оден і безумовно, мені потрібно побачення з Вашими відповідальними церковними чинниками. До Консисторії я пишу, що в разі неможливості приїхати до мене Вашій делегації, я візьму на себе труд приїхати до Вас. І от, в разі моєї до Вас подорожі, згоджується, коли тільки це Вам потрібно, подорожувати зо мною і єпископ Діонісій, а коли б Він не зміг – післати замість себе дуже доброго заступника, українця, гарного промовця. Тоді Вам і була б привезена грамота. Крім цього я хочу, щоби у Вас була відслужена Служба Божа українською мовою, а для цього єп[ископу] Діонісію потрібно мати при собі хоч одного діякона. Таким чином я міг би приїхати до Вас в супроводі єпископа, його заступника і одного діякона і разом зо мною мали б виїхати і всі ті священники, які Вам потрібні для постійної служби у Вас.

Заступник єпископа, кандидат в єпископи для Вас, скрізь виступить з промовами і Ви матимете нагоду добро його пізнати.

Єсть ще декілька способів розв'язання справи Вашого єпископату, але цього всього листовно я писати не можу, бо листи часто попадають в непотрібні руки.

На превеликий жаль, єпископ Діонісій – не українець з походження, тому й можливо, що йому було б не зручніш їхати. Але я протягом довгого часу цілком переконався в його щирім і добрім відношенні до потреб нашої української церкви. Із всіх єпископів він оден сердечно став на наш бік, і допомагає українській церкві всім, чим може. Отце моя думка така, що було б корисно, колиб іменно Він, як єпископ української єпархії, благословив і Ваш нарід там, на місці, і виступав з короткими промовами в укр[аїнській] мові, а його заступник патріот українській, вже робив би все інше, що потрібно.

Звичайно, поїздка єпископа, заступника його і одного діякона мала б відбутися коштом Вашим, бо ми тут в цей час потрібних на це коштів не маємо.

Додам до цього, що в разі моєї до Вас подорожі я виступлю як Ректор К[ам'янець]-П[одільського] Д[ержавного] У[країнського] У[ніверситету] з цілим циклом лекцій культурно-освітнього і церковного змісту; цим, може, до певної міри я покрию Ваші видатки на подоріж.

Про все це я чекатиму Вашої відповіді.

Що до священників, то їх тепер я маю п'ять, – вони зможуть виїхати до Вас негайно, як тільки Ви дасте їм для цього змогу. Ласкаво прошу і про це мені написати, бо всю цю справу я поставив широко, а між тим ніякої відповіді на мої листи до Вас немає. Взагалі бачу, що листами цієї великої справи не вирішити.

Висилаю Вам окремо по 20 примірників видань «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церк[ви]» № 36 і 43 для продажу у Вас.

Прошу також мене повідомити, чи не потрібні Вам кандидати во св[ящен]ки. У мене декілька так[их] канд[идат]ів, що скінчили Духовну Семінарію, самі добрі Ук[раїн]ці і погоджуються їхати до Ам[ери]ки. Чи Вони мають бути висвячені во св[ящен]ки тут, чи можливе висвячення їх в Америці.

Прийміть, Високодостойний Пан-Отче, мої щирі запевнення, в правдивій пошані до Вас.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Проф[есор] І. Огієнко
16.XI. 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 133, арк. 1, 1 зв., 2, 2 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 249

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 19 листопада

Високодостойний і дорогий Владико!

Милого листа Вашого від 15.XI я отримав і поспішаю з відповіддю.

Недовго я пробув у Вас, а привіз від Вас багато тепла й добрих споминів в душі своїй... От і тепер, увесь завалений ріжною роботою, часто згадую Вас і нашу зустріч.

Дуже радий, що отримали книжки; вчора, 18.XI післав Вам ще оден пакунок, – сто примірників книжечки «Українська Пересопницька Євангелія». Заплатите, коли зможете (5000 м[арок], знижки 20% – до уплати 4000 м[арок]), а книжка корисна. Взагалі, я буду висилати Вам по 100 примірників кожного нового видання.

Служба Божа хоч поволі, але друкується. Буде витрачено на неї великі кошти, покладено багато праці. Дай, Боже, щоб був і успіх. Поки що, у Варшаві теж друкують українську Літургію (здається, п[ан] Б. Ржепецький) і хочуть пустити її по Волині раніше нашої...

Приступаю, Високодостойний Владико, до друку Вечірні і Утрені, а також часів. Щиро прошу Вас дати своє благословення на друк і їх. Практично це можна зробити так, щоби Ви дали мені дозвіл помістити і перед цими книжками таке ж саме Ваше благословення, як і перед Літургією. Ласкавого листа Вашого з дозволом на це чекаю.

Молитовника вже складають в друкарні Ставропігійського Інституту. Купив паперу, з якого вийде 14.000 молитовників, – 10.000 для Вас, а 4000 в запас. Я думаю, що коли у Вас єсть спасенна думка пустити Молитовника по всій Волині, то 10.000 буде мало. Може відразу, користуючись тим, що єсть набір, друкувати більше? Звичайно, ті зміни, про які Ви пишете мені, я вже зробив ще до Вашого листа, бо як Молитовник йде не по Україні. Не турбуйтеся, Молитовник вийде добре і льояльно.

Як справа з друком метрик? Чи зговорилися у Львові? Прошу ласкаво прийслати мені по 1 примірнику листів, як зразок. А може вишлете і всім нашим священникам ці книги, як священникам нової Вашої єпархії?

Отримав листа з Америки, від Правосл[авної] Укр[аїнської] Церкви, висилаю його Вам окремо.

Дружина моя і дітки сердечно вітають Вас.

Прозячи молитов Ваших і Владичного Благословення, залишаюсь слуга Ваш ласкавий.

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124а, арк. 42, 42 зв., 43, 43 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 250

С. Петлюрі

[Тарнів], 21 листопада

До Пана Голови Директорії У.Н.Р.

Високодостойний Пане Отамане!

14 цього листопаду я мав нагоду в Раді Народніх Міністрів робити доклада про мою службову поїздку на Волинь, і рада Народніх Міністрів винесла постанову, копію якої при цьому подаю в додаток до раніш Вам післаних копій листів від Єпископа Діонісія.

Користуюсь нагодою зазначити, що ці результати, досягнуті працею дорученого мені Міністерства, свідчать про закінчення певного періоду праці, велика важливість значіння якої тим більш буде видимою, коли ми вернемось на рідний терен.

Відзначаючи велике закінчення зазначених актів, в досягненні яких велику та важну ролю взяв на себе Єпископ Діонісій, я прошу Вас, Високо достойний Пане Отамане, не відмовити готувати відповідного з подякою від себе листа до єпископа Діонісія і уповноважити мене передати йому цього листа.

З правдивою до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,

Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 363, 363 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 251

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 22 листопада
Високоповажному Пан-Отцю
П. Табінському.

Високоповажний Отче Петре!

Не зміг заїхати до Володимира-Волинського з дуже простої причини: виїхав я в дорогу одягнений легенько, а в дорозі заскочила мене зіма, тому довелося поспішати додому. Але я не трачу надії, що до Вас таки приїду. Напишіть мені, чи не міг би я у Вас прочитати лекції на тему: «Вплив культури української на московську» і як би взялася за це якась організація, скажемо «Просвіта», то мій приїзд можна б, таким чином, використати ще й з цього боку. Але це тільки тоді, коли це не принесе нікому мороки, а тільки користь, бо для мене це, у всякім разі, морочно.

Справа Американська єсть справа цілком реальна і на жаль тільки, я не маю сам потрібних Вам відомостей. Про Вас я уже написав до Америки, чекаю відповіді. Думаю, що Ви там могли б зробити величезну роботу. Але, звичайно, це не прогулка, а великий труд. Посилаю при цьому Вам останнього листа з Америки, – з його Ви довідаєтеся, яке величезне діло можна б там зробити.

Що до прохання, то його треба було написати до мене, це ж ясно. Але я вже використав Ваш життєпис із надісланого Вами листа.

Трезубець на старих річах – це звичайна річ, це була прикраса византійського стилю, це рід плетіння цебто того стилю, що так був поширений у нас. Але прошу прислати кращу копію цього малюнку. У всякому разі таку цеглину пішліть до Львова, Народньому Музею (Львів, ул. Мохнацького 42, Доктору Іляриону Свенцицькому).

Дружині Вашій і діткам мій привіт.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко
22.XI. 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 133, арк. 3, 3 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 252

Архімандриту Дамаскіну

[Тарнів], 22 листопада
Його Високопреподобію
о[тцю] Наміснику св[ятої] Почаївської
Успенської Лаври

Високоповажний Отче Архимандрите!

Дуже радий, що післані Вам книжечки мої зацікавили Вас. З мого розпорядження Вам будуть і далі висилати видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» в міру їх виходу.

Дуже приємно було також читати мені, що проповіді в св[ятої] Лаврі виголошуються в мові українській і що св[ята] Біблія цитується в цій же мові.

Книжки про св[яту] Лавру прошу не висилати. Сердечно дякую за запитання до св[ятої] Лаври, при змозі, обов'язково заїду до Лаври і попрацюю в Вашій Бібліотеці: чи зможу я мати помешкання?

З мого розпорядження було вислано цими днями мою нову книжечку «Українська Переспонницька Євангелія 1556 року». Чи одержали її?

Прошу Ваших молитов за мене і за працю мою.

З правдивою пошаною до Вас

Ректор К[ам'янець-]П[одільського]Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Проф[есор] І. Огієнко
22.XI.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 222, 222 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 253

Л. Білецькому

[Тарнів], 22 листопада
До п[ана] Проректора К[ам'янець-]П[одільського]
Д[ержавного] У[країнського] У[ніверситету]¹⁸⁷

Високоповажний Леоніде Тимофійовичу!

Якесь непорозуміння з Вашим спроводанням я вже налагодив, – ніякого грошового справоздання Ви давати не повинні, – дасте замість цього нам свій твір. Вам висилається зразок розписки, яку прошу Вас підписати; слова «позичково» в розписці не треба. Дай Боже Вам добре скласти підручника, а там уже будемо бачити, що з ним робити. Прошу тільки роботу вести уперто і працювати, щоб за три місяці скінчити.

На цих днях вишлю Вам знову 15.000 м[арок] п[ольських], а Ви пришлете розписку.

Владиминова все-таки дуже і дуже прошу роздобути. Певне, в скорому часі буду у Львові, тоді переговоримо й про інше особисто.

Щиро бажаю Вам успіху в праці. Хочу як найскорше бачити Вашу працю. Час від часу сповіщайте мене, як іде Ваша праця. Не забувайте тільки про розміри шкільного підручника і про його завдання.

Дружині Вашій привіт.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко
22.XI.1921

ЦДАВО, ф. 1072, оп. 2, спр. 101, арк. 87, 87 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 254

В. Біднову

[Тарнів], 23 листопада
Високоповажному
п[ану] Проф[есору] В.О. Біднову

Високоповажний Василю Олексійовичу!

Коли єсть різні виступи в пресі одного лагерь, то треба їх паралізувати такими ж виступами другого лагерь; це був би найголовніший засіб підтримки Владики і о[тця] Громадського; але бачу, що цього як раз і не робиться. Мені здається, що Ви самі все це могли би зробити як найкраще.

Сьогодні про все це знову написав п[ану] Саліковському, щоб не містив чуток про цих осіб. В «Трибуні»¹⁸⁸ за останні дні нічого такого не читав, а Ви, на жаль, не зазначаєте чисел, де ці наклепи уміщено; не читав нічого і в «Рідному Краю»¹⁸⁹.

Написав сьогодні про це і п[ану] Панкевичу. Коли я бачився з п[аном] Панкевичем, я на цю тему з ним говорив, і він висловився, що не співчуває тим недобрим методам боротьби, які де-хто веде проти монастиря. На жаль, крім п[ана] Панкевича я нікого не знаю з Союзу, а тому й впливати на їх неможу.

Мені здається, що треба добре вплинути і на п[ана] Олександровича, бо він ставиться до о[тця] Г[ромадського] неприхильно.

Я дав вказівки і о[тцю] М[ельнику], який буде писати до Трибуни.

Але найголовніше – візьміться добре самі за цю справу і напишіть до газет.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 94, арк. 75, 75 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 255

В. Біднову та Л. Білецькому

[Тарнів], 23 листопада
Високоповажному п[ану] Професору В. Біднову
п[ану] Проректору К[ам'янець-]П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету] Л.Т. Білецькому.

Високоповажний Василю Олексійовичу! Високоповажний Леоніде Тимофійовичу!

Висилаю Вам другу плату, 10.000/15.000 м[арок] п[ольських], на складання замовленого Вам підручника для Духовних Семинарій. Як бачите, Міністерство дотримується взятого на себе обов'язку

по підписаній з Вами умові. Сердечно прошу Вас, Високоповажний Василю Олексійовичу / Леоніде Тимофієвичу, прикласти всіх сил, щоби закінчити підручника на умовлений термін. Не пишть дуже широко, обмежте себе певними розмірами 10-15 (15-20 друкованих аркушів – це найбільше), не забувайте що це підручник, та ще в наш час, коли велику книжку видрукувати майже неможливо.

Крім цього, сердечно прошу Вас сповістити мене, яка частина роботи Вами вже закінчена.

Щиро бажаю Вам доброго успіху, щоб підручник вийшов справді корисною книжкою.

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 101, арк. 89, 89 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 256

О. Лотоцькому

[Тарнів], 24 листопада

Конфіденційно

Високоповажному Послові

УНР в Царгороді

Високодостойний Пане После!

Увесь час, перебуваючи в Уряді У.Н.Р. я підкреслював всю вагу нашого посольства в Царгороді. Де можна і чим можна, радий і тепер допомогти Посольству, що тільки єсть в моїй спроможности. Після наради з [аном] Приходьком я вирішив післати Вам цього листа.

По-перше – не падайте духом, Високодостойний пане После. Вірте в свою роботу, вірте в силу нашої ідеї, вірте в те, що праця Ваша корисна. Ні в якому разі не спиняйте своєї праці, бо це була б шкода для У.Н.Р. Вірте в те, що обставини зміняться, і праця Ваша буде оцінена й підсилена матеріяльно. Матеріяльна скрута дуже руйнує і нас, і працю нашу в цей час, але не повинно зневірюватися, треба за всяку ціну перетерпіти цей важкий але хвилиний час. Прийде, скоро прийде кращий час, і тоді будуть гіркими наші помилки, що викликані матеріяльною скрутою...

Я Вас щиро прошу, пане После, частіше писати безпосередньо мені про наші церковні справи. Реальні здобутки Ваші на церковному ґрунті я буду кожний раз докладати в Раді Міністрів і цим підкреслювати Ваші потреби і Вашу працю. Вірю, що це буде добрий метод, який дасть корисні результати для Вас і для дорученого Вам Посольства¹⁹⁰. В першу чергу реальними були би такі Ваші заходи.

1. Просіть Патріярхат допомогти молодим нашим студентам одержати десь на православному сході вищу богословську науку. У нас єсть багато бажаючих їхати учитися, але жадних коштів на це не мають. Чи не міг би Патріярхат силою свого морального впливу определити кудись на стипендії хоч п'ять наших студентів.

2. Зараз друкується Літургія українською мовою. На друк її дав своє благословіння єпископ Діонисій. Коли б Патріярхат також дав своє благословення на друк цієї святої для нас книжки, то це нам було б дуже великою моральною підтримкою. До цього додаю Вам коректу двох перших аркушів Літургії і копію благословення Єп[ископа] Діонисія, але цю копію Ви вручіть Патріярхату лише в разі позитивного вирішення цієї справи, в іншому разі давати їм її не варто. Додайте, що Патріярх Московський Тихон дозволив служити по українському, коли цього забажає ³/₄ парафіян.

3. Відповіді на прохання про благословення Патріярх не дав і досі, тисячі народу просили його про це, а Він мовчить. Чи це ж добре? Чекаємо цього благословення.

4. Було б дуже добре і для праці корисне, коли б Патріярх прислав мені своє благословення особисто, мені і праці моїй. Прошу Вас приподнести Патріярхові мої видання, в відповідь на це він і міг би написати своє благословення.

От ці чотири справи тимчасово і були б початком реальної праці по церковних справах в Царгороді. Взагалі було б дуже добре, коли б Ви звязали мене з Місцєблюстителем особисто; нам треба бути з Патріярхатом як в найтісніших стосунках, щоби в потрібний сприяючий момент закінчити справу нашої автокефалії.

В різні часи, я післав Вам чимало листів, але не на всі їх я маю відповідь. Кореспонденція тепер така зла, що багато й тратиться по дорозі з того що посилали.

Листа цього посилаю Вам листа приватного. Жалую, ще не доводиться мені ближче познайомитися з Вами особисто.

Ще раз треба перетерпіти до якогось часу, кращого і вже недалекого.

Прийміть, Високодостойний Пане После, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 113, арк. 8, 8 зв., 9. Бланк міністра ісповідань УНР. Рукопис. Відпуск.

№ 257

О. Саліковському

[Тарнів], 26 листопада

Тільки Довірочно і не до опублікування.

Високоповажному п[ану] Редакторові

«Української Трибуни»

О.Ф. Саліковському

Високодостойний Олександрє Фомичу!

В «Укр[аїнській] Тр[ибуні]», не пригадую зараз в яким числі, була звістка про якийсь Московський Союз Духовенства за Збручем; до цього було додано, що в контакті з цим Союзом в Польщі діє Єпископ Кременецький¹⁹¹.

Не знаю, які Ви маєте відомости про участь в цьому Союзі єпископа Кременецького. Знаю тільки, що це обвинувачення в державній зраді всіма нами поважаємого Єпископа Діонісія вже надзвичайно гірко відбилося на Владиці, як на його духові, так і на здоровлі, знаю тільки, що такі замітки «Укр[аїнської] Трибуни» дуже псують мою роботу, бо псують мені мої добрі відносини до Єп[ископа] Діонісія.

В Кременці єсть кружок людей, які мало орієнтуються в тому, що робиться. Ці люде часто пишуть до «Трибуни» на єп[ископа] Діонісія і протоієрея Громадського¹⁹². Я був в Кременці, і на місті переконався, як мало мають під собою підстав дописи з обвинуваченнями Єп[ископа] Діонісія і прот[оієрея] Громадського. Просто люде не розуміють, що вони роблять.

Замітки «Трибуни» викликають нарікання другої сторони в Кременця, чисто української інтелігентної.

Одно можу сказати, – коли будуть продовжуватися ці малогрунтовні замітки в «Трибуні» проти цих осіб, то наслідками буде те, що ці особи, яких москалі теж обвинувачують, але за українізацію, ці особи лишать всю свою добре начату українізацію церкви.

Сподіваюся, Високодостойний і дорогий Олександрє Фомичу, що ці замітки в «Трибуні» єсть тільки непорозуміння і більше їх вже не буде.

Щиро Вас поважаючий

Проф[есор] *І. Огієнко*

26.XI.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 226, 226 зв. Автограф.

№ 258

О. Петру Табінському

[Тарнів], 28 листопада

Високоповажному

п[ан-]о[тцю] Петру Табінському.

Високоповажений Пан-Отче!

Від п[ан-]о[тця] Михайла Попеля Ви вже знаєте про мої погляди на Американську справу. Справа ця величезної ваги і Ви могли б зробити велике діло серед наших братів в Америці.

Виїзд священників до Америки буде десь скоро після Різдва.

Одержав і Вашу заяву від 25 листопаду. Я вже написав до Америки про те, що можете їхати тільки з семнею і що Вам потрібна допомога на одіж. Думаю, що Ваші резонні бажання будуть задоволені.

Друкується і скоро вийде з друку Служба Божа українською мовою і коли вийде, я пришлю частину і Вам і буду просити розповсюджувати її, бо на друк її вийшло 350.000 м[арок] п[ольських] і їх повернути продажем книжок. В друкарні вже й Вечірня й Утреня, які вийдуть зараз же по Літургії.

Щиро Вас прошу прислати мені документи, про які Ви мені пишете. Частину дуже цікавих документів привіз мені п[ан] Вікул, але як раз тих, про які Ви пишете, немає.

Дружині Вашій мій щирий привіт.

З пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

28.XI.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 133, арк. 5, 5 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 259

С. Петлюрі

[Тарнів], 30 листопада
До Високодостоного Пана
Голови Директорії У.Н.Р.

Високодостоный Пане Отамане!

У виконання Вашої, Високодостоный Пане Отамане, резолюції – «які саме ієзуїтські брошурки має на увазі «православний ієзуїт» Митрополит Антоній»¹⁹³ – маю за честь повідомити, що на разі Міністерство Ісповідань про це ще не має відомостей, але-ж пан Міністр Закордонних Справ обіцяв розізнати про це; Міністерством-же Ісповідань запитано про те-ж відповідних осіб у Берліні.

З одержанням відомостей в згаданій справі я негайно про все повідомлю Вас.

Прийміть, Високодостоный Пане Отамане, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань

Професор І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 369, 369 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 260

М. Тележинському

[Тарнів, після 30 листопада]
До п[ана] Дирегента Хору
Володимир-Волинського
Катедрального собору
Михайла Тележинського

Високоповажний Михайле Федоровичу!

Листа Вашого від 30 листопаду ц[ього] р[оку] я одержав.

Жалкую, що єсть перешкоди для Вашої поїздки в Америку, але ця справа залежить цілком від Вашого вирішення і згоди.

Хотів би я, щоби Ви скоріше висвятились та і попрацювали у нас в Тарнові; в разі ж, коли б на Тарнівську парафію Ви не погодитесь, я обіцяю Вам всяку зі свого боку допомогу як для висвячення так і для зайняття парафії, де Вам буде бажано.

Разом з цим я дав розпорядження вислати Вам 5.000 м[арок] допомоги для придбання ряс.

Замовляю Вам написати на протязі 3-х місяців музику на українські тексти Літургії і Всеночної, за що обіцяю щомісяця посилати Вам допомоги на це по 5.000 м[арок] п[ольських], себ-то всього 15.000. Авторське право Ваше Вашого твору залишається за Вами, але М[іністерст]ву Ісповідань Ви дасте один примірник. Коли будете на це згодні, то підпишіть подану при цьому умову.

На жаль, ніяких духовно-музичних матеріалів не маю і не можу Вам післати.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 48, 48 зв. Автограф.

№ 261

Г. Сидоренку

[Тарнів], 3 грудня

Довірно.

Високоповажному

п[ану] Послу У.Н.Р. у Відні.

Wien, IV, Allee-gasse 29.

Високодостойний Пане После!

Листа Вашого від 7 листопада ц[ього] р[оку] № 398 я отримав і він зачитувався в Раді Міністрів і з приводу його я мав ще конференцію з п[аном] Міністром Закордонних Справ.

Щиро дякую Вас за виконання доручення, і знову ласкаво прошу продовжувати зносити з проф[есором] Дженок[кі]и, щоб вони дали реальні наслідки.

1. Посилка наших богословів до Східного Інституту¹⁹⁴ для нас дуже важна справа, і її треба обов'язково зреалізувати. Я можу післати п'ятьох молодих людей, але вони, звичайно, нічого не мають, а не зможуть без допомоги навіть виїхати з Польщі. Ласкаво прошу Вас настоювати і повторювати все це перед Апостольським Візитатором на Україні, аж поки справа не зреалізується. – Про Східний Інститут я маю дуже мало матеріалів, ласкаво прошу, коли можна роздобути їх мені.

2. У нас сила дітей на еміграції, всі вони голодують, всі вони не одягнені. Ласкаво прошу Вас, Високодостойний После, поруште і цю справу. Діти потребують як найскоршої допомоги.

3. Духовенство українське на еміграції дуже бідує, все воно не одягнене, терпить звичайно. Їх 10 чоловіка, отже допомога не потребує великих коштів.

4. Ми маємо тут на еміграції декілька своїх церков і всі ці церкви дуже убогі, нічого не мають, – ні одягу священного, ні посуду, ні книг. Потрібна допомога й їм.

5. Дуже потрібна нам допомога на культурно-освітні цілі, найбільше на видавничу діяльність. Щиро прошу настоювати на цьому, щоб обіцяна на це допомога стала реальним фактом.

До цього додаю Вам копію виписки з листа митрополита Антонія. У нас увесь час єсть чутки про те, що Ватикан починає вести проти українців політику. Поскілки це правда? Ласкаво прошу сповістити, які це «українофобські» брошюрки видає Ватикан.

Додаю до цього листа мого до професора Дженоккі і ласкаво прошу вручити його адресатові, разом з перекладом на мову французьку, і знову порушити перед ним всі ті питання, які зазначено мною в листі до Вас і до проф[есора] Дженоккі.

Ласкавої відповіді Вашої чекатиму.

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 129, арк. 41, 41 зв., 42. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 262

Єпископу Григорію Хомишину

[Тарнів], 5 грудня

Його Преосвященству,

Єпископу Станиславівському

Доктору Григорію Хомишину.

Високодостойний Владико!

Дуже приємно було мені одержати листа Вашого з 28 листопада з мало заслуженою похвалою моєї любові до Рідного Краю.

Я працюю в повнім переконанні, що в палкій любові до Рідного Краю і в повній відданості народу його найбільше виконується Воля Божа на землі, заповіджена нам Сином Його.

Обмежене ество людське найповніше може зрозуміти Бога Праведного тільки в своїх, чоловікові найкраще зрозумілих формах національного буття.

Палкий, щирий націоналізм народу поневоленого єсть єдиний засіб врятуватися від повної загибелі. А така загибель була б непростимим святотатством, бо кожний нарід повинен виконати Волю Божу найперше стосовно до своїх національних форм.

Церква Українська в старі віки була національною і вільною, – і такою вона прагне стати й тепер. З церквою московською наша церква має мало спільного, і тому думки В. Солов'єва, висловлені ним в його статті «la Russie et l'Eglise universelle»^{*} не стосуються Церкви Української.

Заснована Апостолом Андреєм Первозванним, Церква Українська має Боже призначення стати первозванною, на яку покладається велика місія стати церквою першою (40 мільйонів цільного глибоковіруючого народу) серед всього слов'янського світу.

А хто знає, чи вдруге не покличе до Христа Андрій брата свого Петра...

На знак моєї поваги до Вас посилаю при цьому нову свою книжку: «Мова українська була вже мовою Церкви». Дуже цікавлять мене Ваші поважні труди.

Прийміть, Високодостойний Владико, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань,

Професор *І. Огієнко* (вл[асною] рукою)

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 398, 398 зв., 399. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 263

М. Літвицькому

[Тарнів], 6 грудня
Високоповажному панові голові
видавництва «Книгоспілка»
М.О. Літвицькому

Високоповажний Микола Олексійович!

Особи, що побували на Україні в листопаді цього року, одноголосно свідчать, що там відчувається надзвичайно гостро, брак всяких книжок особливо релігійних; емігрантів Бога ради просять за всяку ціну дати їм цих книжок. Видання «Української Автокефальної Церкви», що в малій кількості попали на Україну, користувалися там дуже великою повагою і попитом. Видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» дуже потрібні на Україні для зміцнення того релігійного руху, який там відбувається тепер. Потрібна книжка, яка б освітила все те, що робиться і надала б духу тим, що вагаються. Коли б на Україні були видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» в потрібній кількості, то рух церковно-національний пішов би там вдвоє сильніше і скоріше.

От тому я звертаюся до Вас, Високоповажний Микола Олексієвичу, допомогти мені за всяку ціну перепровадити на Україну видання «Української Автокефальної Церкви». Ви маєте тісні зв'язки з різними кооперативами, які, чув я, збираються посилати книжки на Україну. Чи не допоможете Ви й мені кинути на Україну видання «Української Автокефальної Церкви».

Підкреслюю ще раз, що справа ця – справа великої ваги; коли видання «Української Автокефальної Церкви» зробили добре діло на Волині, то на Україні наслідки були б вдвоє більші.

Пустити мої видання ширше по Волині Ви вже мені обіцяли, за що ще раз Вас дякую, чекаю тільки замовлень.

Прийміть, Високоповажний Микола Олексієвичу, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань,

Професор *І. Огієнко* (вл[асною] рукою)

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 241, 241 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 264

С. Тимошенку

[Тарнів], 6 грудня
До Пана Міністра Шляхів

Високоповажний Пане Міністре!

Особи, що побували на Україні в листопаді цього року, одноголосно свідчать, що там відчувається надзвичайно гостро брак всяких книжок, особливо релігійних; емігранти Бога ради просять за всяку

---

^{*} la Russie et l'Eglise universelle (франц.) – Росія та універсальна церква

ціну дати їм цих книжок. Видання «Української Автокефальної Церкви», що в малій кількості попали на Україну, користувалися там дуже великою повагою і попитом.

Видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» дуже потрібні на Україні для зміцнення того релігійного руху, який там відбувається тепер. Потрібна книжка, яка б освітила все те, що робиться і надала б духу тим, що вагаються.

Коли б на Україні були видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» в потрібній кількості, то рух церковно-національний пішов би там вдвоє сильніше і скоріше.

От з-за цього Головний Отаман листом своїм з 29.XI. поставив мені непремінним завданням за всяку ціну перекинути за Збруч, як найбільше число ріжних видань «Української Автокефальної Церкви». Тому я й звертаюся до Вас з проханням про слідує:

Чи не могли би Ви організувати постійну і систематичну переправу видань «Української Автокефальної Церкви» за Збруч при допомозі залізничників. Я знаю, що залізничники – це міцна і поважна організація, яка постійно має добрі зв'язки з Україною.

Тому звертаюся до Вас, як до шановного представника залізничників, з ласкавим проханням допомогти мені в великій цій справі і вжити відповідних заходів, щоби видання «Української Автокефальної Церкви» переходили на Україну.

Я знаю, що залізничники ставляться прихильно до всієї моєї праці, чому я мав не раз засвідчення, тому сподіваюся від них прихильного відношення й до цього мого прохання. Нагадую, що оден з залізничників, інженер Л. Грабина, бере постійну участь в Раді Міністра Ісповідань.

Потрібні Вам книжки вишлю Вам по першій Вашій вимозі.

Долучаю до цього копію витягу з листа Головного Отамана від 29 листопаду.

Прийміть, Високодостойний Пане Міністре, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань

Професор *І. Огієнко* (вл[асною] рукою)

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 390, 390 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 265

Г. Степури

[Тарнів], 6 грудня

Б[увшому] Губерніяльному Комісару Поділля

Г.К. Степури

Високоповажний Григоріє Калістратовичу!

Особи, що побували на Україні, в листопаді цього року, одногосно свідчать, що там відчувається надзвичайно гостро брак всяких книжок, особливо релігійних; емігрантів Бога ради просять за всяку ціну дати їм цих книжок. Видання «Української Автокефальної Церкви», що в малій кількості попали на Україну, користувалися там дуже великою повагою і попитом.

Видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» дуже потрібні на Україні для зміцнення того релігійного руху, який там відбувається тепер. Потрібна книжка, яка б освітила все те, що робиться і надала б духу тим, що вагаються.

Коли б на Україні були видання «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» в потрібній кількості, то рух церковно-національний пішов би там вдвоє сильніше і скоріше.

От з-за цього Головний Отаман листом своїм з 29.XI. поставив мені непремінним завданням за всяку ціну перекинути за Збруч як найбільше число ріжних видань «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]». Тому я й звертаюся до Вас з проханням про слідує:

1. Організувати постійну і систематичну переправу видань «Української Автокефальної Церкви» за Збруч, і

2. Організувати в прикордонних містах – Гусятин, Скала і т[ому] п[одібне] постійний і систематичний продаж книжок «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]», в надії, що вони поволі будуть переходити на Україну. Місцеві «Просвіти», певне, добре допоможуть в цій справі.

Потрібні на організацію цієї справи видатки Вам буде видано.

Щиро сподіваюся, що Ви, Високодостойний Григоріє Калістратовичу, докладете своїх старань і зорганізуєте цю справу на загальну державну користь. Один раз Ви вже були виконали таке завдання.

При цьому по пошті висилаю Вам частину книжок, – оперуйте ними по своїй ініціативі. Додаю й копію витягу з листа Головного Отамана з 29 листопада.

Прийміть, Високодостойний Григоріє Калістратовичу, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань
Професор *І. Огієнко* (вл[асною] рукою)

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 391, 391 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 266

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 7 грудня
Його преосвященству, Преосвященному Діонісію,
Єпископу Закордонної Української Єпархії

Високодостойний Владико!

Молоде Видавництво «Українська Автокефальна Церква», працюючи на еміграції в дуже несприятливих обставинах, спромоглося все ж таки випустити свою двадцяту книжечку, – ювілейну.

В цей урочистий для мене день прийміть, Ваше Преосвященство, цю двадцяту книжечку «Мова українська вже була мовою церкви», як знак моєї сердечної поваги до Вас.

З правдивою до Вас пошаною

Професор *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 124а, арк. 56, 56 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 267

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 7 грудня
Преосвященному Єпископові
Йосифу Боцяну

Високодостойний Владико!

Ласкаво прошу прислати мені адресу Високопреосвященного Митрополита Андрія¹⁹⁵, потрібну мені для відсилки йому моєї нової книжки: «Мова українська була вже мовою Церкви».

Шлю Вам свій сердечний привіт разом з новою книжкою.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

6.XII.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 126, арк. 42. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 268

Єпископу О'Рурку

Тарнів, 7 грудня
Його Ексцеленції
Нунцію для Прибалтійських Держав,
Єпископу Канеї, графові О'Рурку.

Ваша Ексцеленціє!

На сході Європи в Церковному житті повсталала велика сила, – Українська Автокефальна Церква. В найближчій будучині ця свіжа церковна сила відіграватиме велику й важну роль.

Посилаю Вашій Ексцеленції частину матеріялів для ознайомлення з справами української церкви.

Прийміть, Ваша Ексцеленціє, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань,
Ректор К[ам'янець-]П[одільського]
Д[ержавного] У[країнського] Университету,
Професор *І. Огієнко*

Адреса: Polen, Tarnow,

Prof. *І. Ohijenko*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 137, арк. 7. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 269

Архієпископу Каковському

[Тарнів], 8 грудня
Високодостойному Кардиналові
До Річі Посполитої Польської
Архієпископу Каковському

Ваша Магніфіценціє!

Багато кращих синів Великого Українського Народу гіркою долею опинилися тепер на еміграції за кордонами Рідного Краю. Більшість українських емігрантів перебуває в Польщі і знаходяться в надзвичайно трудному матеріальному стані.

Емігранти мають при собі багато дітей, які живуть в Польщі часто в нелюдських обставинах. Гіркий емігрантський стан, який дорослі скрашують собі міцним своїм духом і великою національною ідеєю своєю, цей емігрантський стан дуже зле впливає на крихких дітей. От уже більше року діти українські перебувають на еміграції в Польщі в таких обставинах, що це повинно турбувати серце кожного християнина: діти українські не мають школи, де б вони регулярно й нормально вчилися, не мають потрібних книжок до вчення, не мають навіть молитовників, взагалі духовно діти наші дичавіють, що важким камінем лягає на серце батьків їх, і без того заклопотаних емігрантською долею.

Матеріальний стан дітей емігрантських страшний: всі вони невзуті, неодягнені: тепер зима, діти наші не мають потрібного вбрання і сидять в нетоплених хатах... Діти фізично виснажені, заморені, бо постійно не доїдають...

Чи вже ж Церква, заступником якої в Польщі являєтеся Ви, Ваша Магніфіценціє, допустить, щоби ні в чому не повинні діти гинули з голоду, або росли дикунами. Це було б противно чоловіколюбним заповітам Того, Хто так любив дітей малих¹⁹⁶.

Крім дітей, багато опинилося на еміграції українців, калік та хорих, не здатних до фізичної праці; всі вони теж опинилися тепер в дуже гіркому стані і потребують допомоги.

Як заступник релігійних інтересів Народу Українського, звертаюся до Вас, Ваша Магніфіценціє, з проханням взяти під свою опіку дітей і калік українських і допомогти їм матеріально.

Коли б Ваша Магніфіценція зволила написати про гіркий стан наших дітей до Апостольської Столиці¹⁹⁷, то певне Святий Отець¹⁹⁸ прийшов би дітям нашим з своєю звичною щедрою допомогою.

Крім цього, для наших дітей і калік могли би зібрати певну суму і Косцьоли в Польщі, коли б на це було зарядження Вашої Магніфіценції.

Ласкавої відповіді Вашої чекатиму.

Прийміть, Ваша Магніфіценціє, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету.
Професор *І. Огієнко* (в[ласною]р[укою])

*ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 383, 383 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис.
Засвідчена копія.*

№ 270

М. Тележинському

Тарнів, 8 грудня
До п[ана] Директора Хору
Володимир-Волинського
Катедрального Собору
Михайла Тележинського

Високоповажний Михайле Федоровичу!

Листа Вашого від 30 листопаду ц[ього] р[оку] я одержав.

Жалкую, що єсть перешкоди для Вашої поїздки в Америку, але ця справа залежить цілком від Вашого вирішення і згоди.

Хотів би я, щоби Ви скорше висвятились та і попрацювали у нас в Тарнові; в разі ж, коли б Ви на Тарнівську парафію чомусь не погодились, то я обіцяю Вам всяку можливу допомогу з свого боку як для скоршого висвячення так і для заняття відповідної парафії, де Вам буде бажано. Обіцяю також матеріальну допомогу на висвячення. Разом з цим я даю розпорядження вислати Вам 5000 м[арок] як допомогу для придбання ряс.

Знаю, що Ви цікавитесь духовною музикою і тому замовляю Вам написати на протязі 3-х місяців музику на українські тексти Літургії і Всеночної, за що обіцяю щомісяця посилати Вам допомоги на це по 5.000 м[арок] п[ольських], себто всього 15.000 м[арок] п[ольських]. Авторське право залишається за Вами, але Міністерству Ви дасте один примірник. Як що на це згодні, то підпишіть подану при цьому умову.

На жаль, ніяких духовно-музичних матеріалів ще не маю і не можу Вам післати. В скорому часі з друку вийде Служба Божа, а за нею Всенощна, – все це Ви отримаєте.

З пошаною до Вас
Проф[есор] Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 55, 55 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 271

О. Кульчицькій

[Тарнів], 9 грудня
Високоповажній п[ані] Олені Кульчицькій
Przemysl, Tatarska 4

Високодостоїна Пані Добродійко!

Трудно мені наперед сказати, чи дозволить мені час прочитати лекції в Перемишлі в лютім чи в березні; у всякому разі обіцяю прочитати такі лекції: «Іван Мазепа» і «Милозвучність української мови»; але прошу пробачити, коли, може, не зможу приїхати до Вас.

В справі Крижанівського, на превеликий жаль, нічим допомогти неможу, бо живемо тепер в великій скруті. Але раджу, аби п[ан] В. Крижанівський звернувся до Міністерства Освіти, може воно чимось йому й допоможе.

Назва книги Академіка Кондакова: «Иконографія Божьей Матери»; вийшла книга, здається, десь по 1910 році.

Написи під Христом раджу такі: «Ісус Христос, Заступник Боголюбивої України», під Б[ожею] М[атірю] і «Мати Божа, Заступниця Боголюбивої України». Замість «Заступник» можна й «Оборонець» і в разі потреби слово «Боголюбивої» можна опустити. Можна ще такі написи: «Ісусе Христе, борони Україну Своєю», «Мати Божа, борони Україну Своєю». Написи краще робити кирильськими літерами.

Посилаю Вам для продажу видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Ц[еркви]» № 45. Книжка цікава і її варто поширити поміж громадянством.

Передайте мій сердечний привіт всім моїм знайомим. Як прізвище п[ана] Радченко¹⁹⁹, у якого я ночував?

З правдивою до Вас пошаною
Проф[есор] І. Огієнко
9.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 106, арк. 71, 71 зв. Автограф.

№ 272

Представнику УНР в Данцигу

[Тарнів], 12 грудня
Високоповажному Представнику У.Н.Р.
в Данцигу.

Високодостоїнний Пане Консуле!

Єпископу Канеї, графу О'Рурку я післав 7 грудня при листі Ч[исло] 2883 видання «Української Автокефальної Церкви».

Ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане Консуле, побувати у графа О'Рурка і ознайомити його з становищем Української Церкви. Підкресліть, що на Вкраїні відбувається тепер великий процес розмосковлення Української Церкви, – Церква потроху відходить і від влади Москви і від її своєрідної форми православ'я, наближуючись до стану старої Української Церкви.

Підкресліть ще єпископу О'Руркові, що діти українських емігрантів перебувають в дуже злих матеріальних умовах, що їм необхідна поміч.

До цього додаю Вам для особистого ознайомлення книжки «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» і копію мого листа до архієпископа Каковського.

З правдивою по Вас пошаною

М[іністр] І[сповідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*
12.XII.1921.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 137, арк. 8, 8 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 273

Р. Смаль-Стоцькому

[Тарнів], 12 грудня
Високоповажному
п[ану] Послу в Німеччині
Доктору Р. Смаль-Стоцькому

Високодостойний Романе Степановичу!

В відомій Вам справі я мав їхати до Англії і побувати у Архієпископа Кентерберійського. В Лондоні я хотів виступити з публічною лекцією про Українську Церкву, яка б безумовно зацікавила церковні круги, а це все було б на користь нашої державности. На поїздки мої дуже настоював С.В. П[етлюра].

Тепер бачу, що про цю поїздку, за браком коштів, думати мені не доводиться, а тому треба вживати інших засобів, щоби ознайомити Архієпископа Кентерберійського з становищем нашої церкви. Для початку при цьому посилаю до Архієпископа листа і видання «Української Автокефальної Церкви». Посилаю все це на Ваше ім'я і ласкаво прошу Вас листа мого, додавши до нього англійську копію, разом з книжками негайно переслати Архієпископу Кентерберійському. Щиро прошу прислати мені точну адресу і повний титул Архієпископа.

Про зроблене в цій справі ласкаво прошу повідомити мене.

Прийміть...

М[іністр] І[сповідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
12.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 135, арк. 9, 9 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 274

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 14 грудня
Його Преосвященству Єпископу
Доктору Йосифу Боцяну

Високодостойний Владико!

Тут, на еміграції, в одному з таборів, моїми заходами відкрито Пастирські курси для підготовки українських священників. В числі наших потреб Курси відчують тепер великий брак підручників.

Маючи віру й надто, що Ви, Високодостойний Владико, не відмовите допомогти в цій справі, ласкаво прошу Ваших прихильних заходів перед Жовквою та перед Отцями Ректорами Львівського, Перемиського й Станиславівського Духовних Семинарів, чи не могли б Вони зі свого боку стати Курсам в допомозі підручниками й книжками.

Потрібно таких підручників; 1) Святе Письмо – Толкування Біблії; 2) Моральне богословие; 3) Практичне руководство для Пастирів Церкви; 4) Гомилетика (Проповідництво: лекція, зразки проповідів) і 5) Археологія.

Я думаю, що в бібліотеках Духовних Семинарів знайдуться хоч де-які старі підручники і не буде відмовлено ласкаво дати їх для курсантів, хоч би для тимчасового користування.

Ласкаву пожертву буде з щирою подякою прийнято – як знак теплої прихильності і доброго відношення до наших курсантів в цей тяжкий час їх науки на еміграції.

Потрібні на пересилку книжок гроші негайно вишлю.

Прохаючи вибачення за турботи цею справою, з правдивою до Вашого Преосвященства пошаною залишаюся.

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] [I. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 173, арк. 111, 111 зв. Автограф.

№ 275

Протоієрею Олександрю Громадському

[Тарнів], 20 грудня
Високоповажному о[тцю] Ректору
Кремінецької Духовної Семінарії,
Протоієрею Олександрю Громадському

Високодостойний Отче Ректоре!

На ім'я Преосвященнішого Діонісія, єпископа Кремінецького, я вислав для безплатної роздачі учням дорученої Вам Духовної Семінарії різних книжок «Української Автокефальної Церкви» на суму 15.000 м[арок] п[ольських].

Ласкаво прошу Вас, Високодостойний Отче Протоієреє, прийняти ці книжки як знак моєї правдивої поваги до Вас і до всієї учительської корпорації.

Разом з тим сердечно вітаю Вас, а також всіх учителів і учнів дорученої опіці Вашій Семінарії з наступаючими Різдвяними Святами і Новим 1922 роком; всім бажаю щастя в житті й поспіху в праці.

Прийміть...

Ректор К[ам'янець]-П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Професор I. Огієнко
20.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 267, 267 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 276

Голові союзу українських студентів в Польщі

[Тарнів], 20 грудня
До п[ана] Голови Союзу
Українських Студентів в Польщі
Warszawa, Aleja 3 Maja № 9
Koszary Błocha 3, Związek
Ukrainski Studentow

Високодостойний Пане Голово!

Ваше запрошення прибути на Студентський З'їзд я отримав тільки сьогодні, 20 грудня.

Ласкаво прошу Вас передати всім студентам мій сердечний привіт і побажання поспіху в праці. Щиро сподіваюся, що ще стрінемося з ними в Університеті на Великій Вкраїні²⁰⁰, і що час цієї зустрічі вже недалеко.

На великий жаль мій зза матеріальних перешкод прибути на З'їзд не можу.

Прийміть...

Ректор К[ам'янець]-П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Пр[офесор] I. Огієнко
20.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 266, 266 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 277

К. Угринському

[Тарнів], 20 грудня
Високоповажному п[ану]
Приват-доценту К. Угринському
Brzesko, Malopolsku, Gimnazium

Високодopoвaжний Пaне Дoбрoдію!

Листи Ваші на ім'я С[офії] Хв[едорівні] Русової я отримав і передам їх по адресі, як тільки пані Русова прибуде до Тарнова.

Писав я Вам два рази до Борщева, писав потім і до Бжеско²⁰¹ але ніякої відповіді від Вас не отримав; пропонував Вам працю, – і на це не мав відповіді.

Коли тільки лист цей дійде до Вас, ласкаво прошу сповістити мене, як Ви устроїлись і як живете. Прийміть...

Ректор К[ам'янець]-П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Пр[офесор] І. Огієнко
20.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 265, 265 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 278

Протоієрею Павлу Пащевському

[Тарнів], 24 грудня
Високоповажному
Гол[овному] Війс[ьковому] Свящ[енику] Митр[офорному]
Прот[оієрею] П. Пащевському

Високоповажний Отче Протоієреє!

Грудня 23 Вам вислано ріжних книжок «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]» на 45.000 м[арок] п[ольських], з них на 15.000 для доручених Вам Пастир[ських] Курсів, а на 30.000 – для безплатної роздачі по таборах.

Ласкаво прошу Вас, Висоп[оважний] П[ан-]Отче Протоієреє, уважно і пильно поставитися до цієї справи. Вживте всіх заходів, щоби післані мною книжки було достойно роздано по призначенню, щоби було роздано вчасно, – на Різдво, як мій різдвяний подарунок. Особливо прошу щоби книжки вчасно попали в ті табори, що не в Каліші (Щепірно і Стрілково).

У всій цій справі Вам допоможе Педагогічна Рада доручених Вам курсів. Книжки треба роздати старшинам, козакам, церковним братствам і культурно-освітнім організаціям. Книжку № 45 вручить від мого імені кожному начальникові окремої частини.

Про зроблене прошу мене сповістити.

З правдивою до Вас пошаною

М[іністр] І[сповідань]
Проф[есор] І. Огієнко
24.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 93, 93 зв. Автограф.

№ 279

С. Русовій

[Тарнів], 26 грудня

Високодoстoйна Софія Хвeдoрiвeнa!

Від «Укр[аїнської] Трибуни» я дістав для Вас 10.000 м[арок] п[ольських]. Єсть у мене відомости, ніби Ви вже виїхали з Борщева. Куди прислати Вам гроші Маю для Вас і листа від Юри²⁰².

До скорого побачення

Проф[есор] І. Огієнко
25.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 279. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 280

Єпископу Крем'янецькому
Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 26 грудня
Єп[ископу] Діонісію

Високодостойний Владико!

Щире Вам спасибі за вислані 3 примірники Календаря Вашого²⁰³; оден примірник післав на Пастирські Курси до Калішу, оден – для Міністерства і оден – для «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви». Календар цікавий і, певне, хутко розійдеться.

Справа видання Календарів – дуже не легка справа, і варто вже тепер починати готувати матеріали для календаря на 1923 р. В цьому певне допоможу і я Вам.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко
26/XII

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 280, 280 зв. Автограф.

№ 281

Л. Білецькому

[Тарнів], 26 грудня
Високоповажному
Панові професорові Л.Т. Білецькому

Високоповажний Леоніде Тимофієвичу!

Чому так довго нічого не пишете? Чом не сповіщате, як іде замовлена мною «Історія української літератури»?

На цей місяць буде довга затримка в висилці Вам останніх 15.000 м[арок] п[ольських] (але буду пильнувати, щоб добути Вам грошей як найскорше). Річ у тому, що всю мою справу дуже затримав В. Біднов, який, одержавши гроші на складання підручника, досі ще не прислав ані підписаної умови, ані росписки в одержанні грошей. Зза цього контроль не пропустить дальших асигновань, коли нема оправдання витрат попередніх.

Зараз помічається велике оживлення видавничої української діяльності, і тому можливо, що вдасться продати Вашого підручника. Вже з приводу цього де з ким говорив, в скорому часі буду ще говорити.

А Ви мені потрібної книжки Владимирова так і не достали... Вона, певне, єсть у Возняка, адресу котрого я просив Вас прислати мені.

В самому скорому часі, певне, зараз же після Різдва, числа 27-30 грудня ст[арого] стилю приїду днів на п'ять до Львова для наукової праці. Мені буде дуже потрібною книжка А. Грузинського: «Пересопницькое Евангелія, какъ памятникъ искусства эпохи Возрождения въ Южной Руси въ XVI вѣкъ», що була надрукована в Кульпьянівському «Искусстві» за 1911 р. Кн[ига] 4. Чи не роздобудете її разом з злополучним Владиміровим?

Посилав Вам свою ювілейну книжку № 45. Чи одержали?

Крім цього, щиро прошу Вас роздобути мені ту біографію, яку Ви писали про мене на свято відкриття Кам'янецького Університету. №№ газети з цією біографією можна дістати, певне, у п[ана] Крипякевича або в когось іншого з тих, що були тоді на святі в Кам'янці. Використавши, я з подякою газету (здається «Свято Поділля») поверну.

Про все інше поговоримо при побаченні.

Пишіть. Ми живемо дуже зле. Родина моя вітає Вас і всю Вашу родину з наступаючими святами. З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко
25.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 101, арк. 98, 98 зв., 99. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 282

В. Петрову

[Тарнів], 26 грудня
Генерал-Хорунжому Генерального Штабу
Пану Петрову

Високоповажний Пане Генерале!

Листа Вашого від 9.XII. ц[ього] р[оку] під Ч[ислом] 371-1484 я одержав.

Вітаю ініціативу утворення Військової Термінологічної Комісії і бажаю їй найкращого успіху.

Охоче і я прийняв би участь в ній, та дуже обмежений зараз працею по Міністерству і по Видавництву «Українська Автокефальна Церква» і, на жаль, не маю вільного часу, щоб допомогти Вам в цікавій термінологічній праці.

Що до рекомендації мною інших осіб для термінологічної праці, то на мою думку, для цього можна було б запросити наших поетів та письменників, як приміром п[анів] Левицького, Лендсера, В.Саміленка та інших.

З правдивою до Вас пошаною

М[ініст]р Ісповідань
Професор *І. Огієнко*
ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 278, 278 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 283

Л. Білецькому

[Тарнів], 28 грудня
Високоповажному Панові
професору Л. Білецькому

Високоповажний Леоніде Тимофієвичу!

В додаток до попереднього листа мого хочу ще Вас повідомити, що вчора мені обіцяно при першій получці грошей видати де що на виготовлення підручників. Таким чином третю, останню рату від до-рученого мені Міністерства буде Вам видано, а разом з тим буде й додержано всі умови з мого боку. Черга за Вами, Високодостойний Леоніде Тимофієвичу.

Пишу цього листа виключно для того, щоб Ви не падали духом і більш енергійно писали підручника.

Вітаю з наступаючими Святами і Новим роком. Дай Боже, щоб Новий Рік приніс уже нам так за-служений спокій...

Привіт Вам усім.

Проф[есор] *І. Огієнко*
28.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 101, арк. 101, 101 зв. Автограф.

№ 284

Архімандриту монастиря св. Василя Великого в Жовкві

[Тарнів], 28 грудня
Високодостойному Отцю Архімандриту
Монастиря о[тців] чину
св[ятого] Василя Великого в Жовкві.

Високодостойний Отче Архимандрите!

Вислані Видавництвом хвального монастиря о[тців] Чину св[ятого] Василя Великого книжки в Жовкві я отримав і негайно переслав до бібліотечки Пастирських Курсів в Калішу.

За ласкаву допомогу Вашу приношу Вам, Високодостойний Отче Ігумене, мою сердечну подяку.

При цьому посилаю Вам свої видання №№ 43 і 45 в двох примірниках, які прошу прийняти від мене на знак моєї правдивої поваги до Вас

Мін[істр] Ісп[овідань]
Ректор К[ам'янець-]П[одільського] Д[ержавного]
У[країнського] У[ніверситету]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
28.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 173, арк. 103, 103 зв. Автограф.

№ 285
І. Рудницькому

Тарнів, 30 грудня
Високоповажному Панові
Доктору Рудницькому Івану

Високоповажний Пане Добродію!

Ваші вказівки, що Ви ласкаво уділяєте їх Видавництву «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]», не передбачають одного – коштів і наших технічних засобів. Видавництво приватне і жаднів коштів не має; крім цього, друкувати доводиться на папері, який єсть, а його в Тарнові особливого вибору немає. Друкарні, де друкується «У[країнська] А[втокефальна] Ц[ерква]», має шрифту – корпусу на 1 аркуш і петиту на $\frac{1}{4}$ аркуша, – це всі друкарські засоби. Про які матриці може бути мова?

Але я тішуся думкою, що пізніше випущу велику книжку, аркушів на 15, під назвою «Нариси з історії Української Церкви», куди увійдуть всі мої статті дотепер дані і ще й нові. Але хто видасть цю книжку?

В Міністерстві Ісповідань заготовлено велику статтю – «Большовики й Церква», дуже прошу прислати нам Вашу статтю на цю ж саме тему. Взагалі, як маєте що по церковних справах – присилайте нам.

Я дуже потребую матеріалів з церковного життя слов'янських і інших церков. Коли б щось мали – пришліть. Як можете пришліть адреси болгарських церковних газет і журналів.

З правдивою повагою до Вас

Проф[есор] І. Огієнко
30.XII. 1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 287, 287 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 286
С. Русовій

[Тарнів], 28 грудня
ul. Czarnieckiego N 24
Wr.p. Pankiwika
для С[офії] Хв[едоровни] Русової

Високоповажна Софія Хведорівна!

При цьому висилаю Вам п'ять листів (два листи і три листівки). Боюся тільки, щоб вони не розминулися в дорозі з Вами.

Висилаю вам також і десять тисяч марок польських, які я отримав для Вас від «Української Трибуни» для Вас.

Дружина моя і дітки, всі ми щиро вітаємо Вас.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко
28.XII.1921

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 283, 283 зв. Автограф.

№ 287
Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 31 грудня
Його Преосвященству
Преосвященному Єпископу Йосифу
д[окто]ру Боцяну

Високодостойний Владико!

Людність наша особливо діти, каліки та хворі на еміграції терплять велику нужду і Міністерство Ісповідань взяло на себе попіклуватись, щоби, відшукати шляхи для допомоги їм. Я уже звернувся з відповідними листами до Екзарха Православної Церкви в Польщі²⁰⁴, до Єпископа Кременецького Дионісія та до Варшавського Архієпископа Кардинала Каковського, щоби вони, благословивши

збор в Храмах, тим самим прийшли с своєю Християнською допомогою. Маю відомости, що це буде зроблено.

Гадаю також звернутися з відповідним листом до Заступника Високопреосвященнішого Митрополита Галицького, але перш ніж просити цього, я, завжди ставлячись з пошаною й повагою до міркувань Вашого Преосвященства, ласкаво прошу Ваших думок і практичної поради в цій справі, після чого я зможу доцільніше вжити зі свого боку дальших заходів для згаданої потреби.

Ласкавої відповіді чекатиму. При цьому надаю копію сього листа в цій справі до Єпископа Діонісія.

Прийміть, Високодостойний Владико...

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор] [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 290, 290 зв. Автограф.

№ 288

Козацькому братству Святої Покрови

[Тарнів], грудень
До Козацької Святої Покрови
Братства пр[авославної] Церкві

Високодостойне братство!

Дозвольте сердечно привітати Вас з наступаючими Великими Святами, – Різдвом Христовим і з Новим 1922-ім роком. Від цілої душі бажаю Вам повного щастя в житті і доброго поспіху в праці.

Те, що ми знову сумно святкуємо ці Свята Великі за межами Рідного Краю, нехай це надасть нам ще більшої сили в роботі нашій, нехай це надасть нам ще й більшої любови до Рідної Землі нашої, до нашої милої, далекої, кровію облітої України...

Настане час – і він вже недалеко, – коли Правда таки переможе, коли наш стяг; наш святий український стяг високо й побідно замає в веселих проміннях рідного Сонця.

Настане час, – і він вже недалеко, коли ми вернимось всі до наших домів, до наших родин, до перерваної мирної праці нашої, туди, – на тихі води, на ясні зорі, у край веселий, у мир хрещений...

І буде нам тоді Свято правдиве й велике, і кожному поправді заплатиться за всі ті кривди гіркі, які поніс він за останні два роки.

На знак моєї правдивої поваги до Вас посылаю Вам нові видання «Української Автокефальної Церкви» № 14, 44 і 45 (№ 45 має одержати від п[ана] Головного Військового Священника).

Прийміть...

Мін[істр] Іспов[ідань]
Почесний Член Братств
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 139, арк. 100, 100 зв. Автограф.

№ 289

І. Боцюркову

[Тарнів]
Високоповажному Доктору
Іл. Боцюркову в Бучачу

Високодостойний Пане Докторе!

Дуже боляче було мені читати останнього листа Вашого... Під час Вашого перебування в Кам'янці я прийняв Вас гостинно, дав службу і нарікати Вам нема нащо.

Ви дуже зле відплачуєте мені за всю ту гостинність, яку я давав Вам.

Яке мені діло до того, що Вас хтось пограбував (але Ви навіть не знаєте, хто...)? Ви можете звернутися до суду, коли вважаєте себе покривдженим.

Але я тут при чому? Друкарська машинка рахується за мною, і я за неї маю відповідати...

Те, що Ви робите, Ви робите мені, людині, що пригріла й чемно вітала Вас в Кам'янці.

Чи це по інтелігентному? Чи не рано Ви рвете свої зв'язки з Наддніпрянцями?
Ще раз кажу, дуже болюче було мені читати листа Вашого...

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЩДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 264, 264 зв. Автограф.

№ 290

Голові управи Львівської філії Товариства допомоги емігрантам з України

[Тарнів]
До п[ана] Голови
Хвальної Управи Львівської філії
Товариства допомоги емігрантам з України

Високодостойний Пане Добродію!

В свій час я звернувся до всіх єпископів православних і греко-католицьких в Польщі і в Галичині з проханням, щоби вони благословили по церквах збір грошей на потреби дітей українських емігрантів. Церква, як Рідна Мати, тепло відгукнулася на горе дітей і на моє ім'я постійно надходять жертви на потреби малих емігрантів.

Під моїм головуванням працює при мені Комітет по розподілу зібраних грошей, складений із представників всіх громадських допомогівих і культурно-освітніх організацій.

Із зібраних грошей, по постанові зазначеного Комітету, посилаю Вам сто тисяч марок польських, які прошу прийняти як постійну опіку Міністерства Ісповідань над гіркою долею наших дітей.

Зазначені гроші можна витрачати з додержанням таких обов'язкових вимог:

1. Гроші витрачаються лише на потреби дітей.
2. Тільки в разі крайньої необхідності можна із цих грошей витрачати до 25% всієї суми на найбільш пекучі потреби хворих емігрантів і не дітей.

[*І. Огієнко*]

ЩДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 176, арк. 52, 52 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

1922

№ 291

Духовним особам та інституціям*

[Тарнів], 10 січня
Збір по церквах на користь дітей
українських емігрантів

Високодостойний Владико!

Багато кращих синів Великого Українського Народу гіркою долею опинилися тепер на еміграції за кордонами Рідного Краю свого. Більшість цих українських емігрантів перебуває в Польщі і знаходиться в надзвичайно скрутнім матеріальним стані.

Емігранти мають при собі багато дітей, які живуть в Польщі часто в нелюдських обставинах. Гіркий емігрантський стан, який дорослі скрашують собі міцним своїм духом і великою національною ідеєю своєю, цей емігрантський стан дуже зле впливає на крихких дітей.

От уже більше року діти українські перебувають на еміграції в Польщі в таких обставинах, що повинно турбувати серце кожного християнина: діти українські не мають сталої школи, де б вони регулярно й нормально вчилися, – а це ж діти найкращих оборонців волі Українського Народу... Вони не

---

* Професор Іван Огієнко звернувся 10 січня цього року до Преосвященних Єпископів Станіславського Доктора Григорія Хомишина, Перемиського Йосафата Коциловського і до Митрополитичого Ординаріату у Львові з листами однакового змісту.

мають потрібних книжок до вчення, не мають навіть молитовників, взагалі духовно діти наші дичавіють, що важким каменем лягає на серце батьків їх і без того заклопотаних емігрантською долею. А в будуччині ж ці діти мають заступити батьків своїх в боротьбі за волю України...

Матеріальний стан дітей емігрантських страшний: всі вони невзуті, неодягнені: тепер зима, діти наші не мають потрібного вбрання і сидять в нетоплених хатах... Діти фізично виснажені, заморені, бо постійно не доїдають... Сухоти вже вкльонувались до дітей наших...

Чи вже ж Церква, заступником якої в ...²⁰⁵ Єпархії являєтеся Ви, Високо достойний Владико, допустити, щоби ні в чому неповинні діти гинули з голоду й холоду, або росли дикунами. Це було б противно чоловіколюбивим заповітам Того, Хто так любив дітей малих²⁰⁶...

Крім дітей, опинилося на еміграції й багато українців калік та хворих, нездатних до фізичної праці; всі вони теж пробувають тепер в дуже гіркому стані і потребують негайної допомоги.

Як заступник релігійних інтересів Народу Українського, звертаюся до Вас, Ваше Преосвященство, з проханням взяти під своє опіку дітей та калік українських і допомогти їм матеріально.

Щиро прошу Ваше Преосвященство благословити по всіх парахвіяльних церквах Вашої Єпархії зробити збір на користь українських дітей і калік; було б дуже добре, коли б цей збір призначити на якесь урочисте свято, коли можна б сподіватися більших зборів. А коли б перед зборами пан-отцями сказано було ще й відповідне слово на користь дітей і калік, то вдачний збір був би забезпечений.

Ласкавої відповіді Вашого Преосвященства чекатиму. Просячи Ваших Молитов, залишаюся Вашого Преосвященства слуга ласкавий.

Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету,
Професор *І. Огієнко* (в[ласною] р[укою])

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 46, 46 зв. Машинопис. Відпуск.

№ 292

С. Шелухіну

Тарнів, 12 січня

Високодостойний Сергію Павловичу!

Цінного листа Вашого я отримав і поспішаю з відповіддю.

Тільки зза того, що ми з Вами не в близьких відносинах, зза цього тільки Ви не знаєте всіх моїх плянів культурно-освітньої праці.

Я давно вже переконався, що всі українці, затьмарені партійною боротьбою та політичною роботою, зовсім забули той нарід, в ім'я якого вони ніби працюють.

Бувши на чолі Міністерства Освіти на Україні, я звернув велику увагу на видавництва і багато з них забезпечив матеріально. Але пізніше мене було відсунуто від цієї справи і мої культурно-освітні пляні до життя не приведені.

Побачивши все це, я вирішив самому приступати до видавничої справи і заклав видавництво «Українська Автокефальна Церква», а оце тепер – «Рідна Мова»²⁰⁷. І моє видавництво вже зробило своє певне діло.

Видавничу справу, взагалі книжну справу я добре знаю, коло книжки працюю вже 15 років. Ось тому я охоче погоджуюся на Ваше пропозиція і охоче став би до праці при видавництві «Укр[аїнське] Нац[іональне] Вид[авництво]».

Боюсь я тільки, що Ви утворите коло цього діла таку «кооперацію», що вона стане совдепом, а всякий совдеп перешкоджає живій праці. Ось цьому остаточної згоди своєї я ще не можу Вам дати; власне, не можу дати Вам свого підпису до збору грошей в Америці, бо вважаю, що треба перше щось з'організувати і видати, показати себе, а вже тоді виступати з відозвою.

В скорому часі я виходжу на демісію і мав на оці їхати в Прагу, але охоче поїхав би і до Відня для спільної з Вами праці по видавництву. Я тільки не знаю, на скільки реальна Ваша справа. Свої видавництва я міг би перенести до Відня.

Тут в Польщі утворюється дуже велике видавництво українське і мене запрошено вже стати на чолі його. Але остаточної згоди я ще не дав їм, тому маю право шукати собі щось іншого.

Отож принципово я цілком погоджуюсь працювати разом з Вами по Видавництву. Але це справа дуже складна і поважна і я перед остаточним рішенням хотів би знати її детально; лист Ваш короткий, щоб з його про все довідатись. Мене цікавить, хто стоятиме на чолі Видавництва, скільки буде причетних до цього людей, який капітал вже є, де думається дістати грошей на цю справу і т[ому] п[одібне], взагалі, наскільки реальна вся ця справа. А справа це така, що коли її уміло повести, то вона дасть користь для України, а для еміграції прожиток.

Цікавить мене також, на яку ж ролу Ви запрошуєте мене? Мушу додати до цього, що коштів я маю стільки, що сам ще так-сяк ходжу, а в сім'ї моїй від відомих причин вже двоє хорих... Отже на приїзд до Відня мав би продати хіба все, що маю з непроданого...

На мій погляд, частину книжок можна б друкувати і десь в Польщі або в Галичині, бо звідси краща доставка книжок до читача. Але зза теперішнього валютного стану в Австрії, здається, найкраще друкувати книжки десь у Відні.

Отож, Високодостойний і дорогий Сергію Павловичу, охоче даю свою згоду працювати по видавництву, бути в числі його Управи і навіть для реальної праці приїхати до Відня. Про все це чекаю від Вас детальної відповіді, після чого, можливо, дам свою згоду та вміщення і мого імені під відозвою до громадянства.

З щирою і правдивою до Вас пошаною
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 22, 22 зв., 23, 23 зв., 24, 24 зв. Автограф.

№ 293

С. Русовій

[Тарнів], 20 січня
Austria. Baden bei Wiew
Habsburger strasse № 16.
Висок[одостойний]
Софії Федорівні Русовій.

Високодостойна Софіє Федорівно!

На цих днях мною одержано було «накладну відомість» на Ваші речі, надіслані до Тарнова з Копичинець.

Згідно з правилами польських залізниць – я звернувся з проханням до Адміністрації Ст[анції] Копичинець про надіслання багажу по Вашій новій адресі, про що й маю честь Вас повідомити.

Разом з цим пересилаю одержані на Ваше ім'я листи.

З правдивою до Вас пошаною
М[іністр] Іспов[ідань]
Проф[есор] [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 15. Автограф.

№ 294

М. Стечишину

[Тарнів], 21 січня

Високодостойний Пане Добродію!

Листи Ваші ... з долученням повістки на збори 25.XII і лист про митрополита Шептицького ..., а також число «Канад[ського] Укр[аїнця]» в цій справі я одержав. Сердечне Вам спасибі.

Посилаю Вам знову спис нових кандидатів на священників²⁰⁸.

Зазначу, що довге проволікання гальмує всю цю справу, бо кандидати довго вже чекають від'їзду до Америки²⁰⁹, нервуються і починають тратити віру в міцність і реальність цієї справи. Своє відношення до Вашої справи я відкрито заявив в попередніх листах своїх і на цьому ґрунті стою й далі. Але бачу, що у Вас самих мало порозуміння, бо як пише мені адміністратор о. Копачук, він нічого не знає про те, що робить Канада і що Канада ніби робить це без його згоди...

Сердечно прошу написати мені про о. Копачука і про його відношення до всієї піднятої справи. Мені здається, що він не співчуває моїй допомозі.

Я Вам багато пишу, але відповіді, особливо реальної й точної з Америки не маю. Може мої листи десь губляться в дорозі?

Справа Вашої церкви – дуже важна справа, яка матиме величезні історичні наслідки. Відповідальним особам і з Вашого і з нашого боку варто б десь стрітися і раз на завжди остаточно зговоритися. Тоді не було б шкідливого проволікання.

Посилаю Вам знову видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Ц[еркви]». Коли Ви допоможете, щоб їх поширити по Америці, або коли б їх виписали від мене в більшому числі, сердечно б за це Вас дякував, бо за відсутністю коштів доведеться на шкоду для праці, припинити видавництво «У[країнської] Авт[окефальної] Ц[еркви]».

Прошу також написати, щоб висилали мені «Дніпро», бо я його не дістаю.

Копію цього листа прошу переслати о. Савчукові.

Прийміть...

Професор *І. Огієнко*

21.1.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 132, арк. 1, 1 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 295

Н. Ковалівській-Королевій

[Тарнів], 24 січня 1921 р.
Високодостойній Пані
Ковалівській-Королевій

Високодостойна Пані Добродійко!

І Вам щире спасибі, що прагнете прислужитися бідному й мало освіченому рідному народові нашому. Нарід наш національно ще мало розвинений, мовою рідною своєю гордує, а тому я поставив собі за мету понести нашу мову українську до церкви, і коли мовою українською заговорить сам Бог Великий, тоді годі вже буде йти проти мови нашої.

Ті ж Ваші праці про життя св. Маковеїв²¹⁰, св[ятих] Катерини та Варвари будуть як раз на часі; прошу ласкаво прислати мені їх і я охоче їх виправлю, і при змозі й надрукую.

Чоловікові Вашому мій сердечний привіт.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

24.1.1922.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 15, 15 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 296

Протоісрею Петру Табінському

[Тарнів], 24 січня

Високоповажний Отче Петре!

Вже додруковується Служба Божа, а в ній, в частині другій, в Примітках, під № 497 знайдеться 13 ріжних текстів Херувимської Пісні, в тому числі і текст Грецький. Грецького Службника, на жаль, вже вернув до Львова.

Я такої думки, що обов'язково треба переглянути наші святці, і скласти святці стисло українські. В свій час я добре проштудіював книжки Кадлубовського і Голубинського по історії канонізації і ще тоді, років з шість тому, зробив певні висновки. Звичайно ми можемо підготувати лише матеріал у цій справі, бо остаточно цю справу розв'яже вища духовна влада на Україні. Працю Вашу по цьому питанню вважаю корисною і буду сподіватися і чекати закінчення її.

Чи Ви знаєте, що патріарх Греції висвятив для України трьох Єпископів, а ті, повернувшись до Києва, висвятили ще сімох²¹¹. Митрополитом Всеукраїнським тепер Василь Липківський.

Дружині Вашій щирий привіт.

З правдивою пошаною.

Пр[офесор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 27, 37 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

Високодостойний Сергіє Павловичу!

Листа Вашого від 17.І. я одержав з звичайним припізненням. З Вашого ласкавого й цінного листа я вже більше довідався про всю справу, про яку в першому листі було написано менше.

Я давно вже збираюся виїхати, і може це для мене й буде добрий привід. Тепер я багато працюю на допомогу православної українській церкві в Америці. Оце свіжо одержав листа з Америки, в якому мене повідомляють, що на 25.ХІІ. мин[улого] р[оку] вони скликають збори, на яких мають вирішити, де роздобути грошей на приїзд до Америки мого і тих священників, яких я повезу. Моя присутність в Америці в цих справах обов'язково потрібна; я маю дати до Америки священників і єпископа, які там робитимуть цілком нашу роботу. В Америці в різних містах я виступлю з цілим циклом різних лекцій по українським культурно-освітнім справам і по справах церковних. Їхати до Америки я мав ще 4 місяці тому, але матеріальна скрута не дала змогу зреалізувати мою поїздку. Ніде не буду я виступати в політичних справах, а лише в справах культурно-освітніх. Отож думаю, що під час цієї моєї подорожі я міг би зробити дещо корисного і для проектного видавництва.

Ось тому я охоче приймаю Вашу пропозицію поїхати до Америки, хоча тому, що я своєї поїздки не хотів робити на американські гроші. Я хочу щиро і безплатно попрацювати для Америки, і брати від них доларів я не хотів. А тому, коли Ви дасте мені змогу поїхати до Америки, де в мене вже єсть досить добрі зв'язки з людьми всіх віроісповідань, то я зможу взагалі зробити добру роботу на користь української культури взагалі, і нашої еміграції зокрема.

Але для всього цього треба дати мені змогу вирватися з душної тернівської атмосфери, де даліше моє перебування навряд чи буде потрібним. Отож, коли єсть змога з Вашого боку (матеріальна), я в скорому часі зможу виїхати звідси і поселюся – десь коло Відня, коли не можна в самім Відні і цілком віддамся видавничій справі, яку, до речі, я не погано знаю. Повторюю, що для цього мені не потрібно бути в Тернові.

Прошу ласкаво передати мої сердечні привітання майбутній Дирекції Видавництва, всім її членам. Жаль, що я мало знаю п[ана] Базяка; але зза того, що Ви погоджуєтесь працювати разом з ним, значить – Ви знаєте його. У нас про його доброго я чув не багато, але може це лише з обсягу бабських балачок.

Трошки мені не зовсім зрозумілим виявляється поїздка п[ана] Цегельського до Америки, де у його, скільки я знаю (але я не певний, чи не бабські балачки знову), прихильників не багато. Але знову таки, Вам видніше, і коли Ви погодилися, то маєте, певне, для цього підстави.

Отож гадаю, що справа задумана на добро, справа яку я в меньшому масштабі давно вже веду і яка вже принесла добрі реальні наслідки. Спасибі за те, що погодилися і на видання книжок релігійного змісту, бо своє видавництво я хочу продовжувати. Вірю і маю факти вірити, що іменно ця культурна праця зараз чи не найбільше потрібна Україні і її темному, обмосковленому народові.

Листом оцим я даю свою згоду на вступ в число Дирекції проектного Національного Видавництва. Прошу тільки в тих об'явах, що будуть з приводу цього не вмщати мого імени раніше, ніж я цю об'яву прочитаю, цебто такі річі присилати й мені на підпис.

Що до підпису відповідної відозви до американських українців, то ласкаво прошу цю відозву перше прислати мені. А може можливе буде і моє персональне побачення з Вами ще до підпису цього. Я дуже бережний в справі таких відозв, раджу і Вам це добре обміркувати. Дуже хотілося б мені побачитися перше з Вами і з іншими В[исоко]п[оважними] членами; а тоді вже робити такий важний крок, як відозва до братів в Америці.

Сьогодні я виїжджаю до Варшави на декілька днів; сподіваюсь по приїзді застати відповідь на ті мої бажання, які я поставив тут в листі.

Крім цього сердечно прошу Вас прислати мені ті матеріали, які Ви маєте в справі шкідливої роботи Шептицького. В цій справі я вже багато знаю, але матеріалів як раз і бракує. Отже сердечно прошу, пришліть їх мені, а їх використовую, як треба.

До цього чи нема в Вас того що Ви писали в «Новій Раді» про укр[аїнську] і моск[овську] церкву? Взагалі, за всяку присилку матеріалів церковних буду сердечно Вам дякувати.

Прийміть, Високодостойний С[ергію] П[авловичу], мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Проф[есор] *І. Огієнко*

27.I.1922

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 17, 17 зв., 18, 18 зв., 19, 19 зв., 20, 20 зв. Автограф.

№ 298

С. Петлюрі

[Гарнів], 27 січня
Таємно

Високодостойний Пане Отамане!

Оце тільки що одержав я дуже сумні і неприємні звістки з Києва. З післаної Вам копії журналу засідання Ради Міністра Ісповідань № 1 за 1922 рік Ви довідаєтесь про відновлення єпископату на Вкраїні. Але оце тепер виявляється, що мої рожеві сподівання в цій справі мають інший характер.

Я отримав досить певні звістки, що Єпископат таки дійсно відновився на Україні, але в такий оригінальний спосіб: зійшлося сім священників, поклали руки свої на о[тця] Василя Липківського²¹², прочитали відповідну молитву і нарікли його Єпископом і таким же чином повстали в Києві коло десятка Єпископів і сам митрополит Василь Липківський. Ці нові українські Єпископи зараз же жваво приступили до своєї праці і почали висвячувати священників і діаконів в великому числі...

Так зародилася Українська Автокефальна Церква в Києві... Думаю, що ця звістка правдива, бо о[тець] Липківський ще в бутність його моїм радником в Кам'янці, увесь час настирливо радив мені стати іменно на такий ґрунт, утворення українського Єпископату...

Коли тільки ця звістка правдива (дай Боже, щоб вона не справдилась) то такий спосіб поставлення Єпископату принесе нам великий удар в нашій церковній справі. Церковний рух наш увесь час був чистим і православним, про що я пильно дбав і дбаю, і це було найбільшим козирем в руках наших. Москалі, а їх на Україні досить, в цім відношенні нічого певного запропонувати нам не могли. Вони бачили велику моральну силу нашу у всім церковнім русі і змушені були мовчати.

Знаючи, що православіє, то пануюча найбільша церква на Вкраїні, я постійно був оборонцем її, і це нахилило до мене і до праці моєї навіть наших ворогів-москалів. Православіє ярко світило у всьому тому церковному рухові, яким я керував і керую.

Поставлення Єпископату українського в такий спосіб дає тепер ворогам нашим великий козир проти нас; та й нас самих це заставить добре подумати, чи в перших руках спроба відбудови нашої церкви, чи достойні люде ходять коло цеї справи, чи розбіраються вони в засобах своїх роботи...

Багато раз просив я дати мені коштів – звязатися з Київом, бо мені так потрібно було мати хоч якийсь контакт з керуючими людьми в Київській Церковній Раді. Уви, кошти витрачалися в великій сумі по всіх міністерствах, тільки Міністерству Ісповідань їх не давали...

Я прошу Вас, Пане Отамане, дати мені змогу звязатися з Київом; потрібен Ваш наказ про це п[ану] Прем'єру, і міністрам Фінансів і Внутрішніх справ, а також і мені. Кошти повинні знайтись на таку корисну справу. Я б звязався б з Київом і намітив би тамошній Церковній Раді план висвячення Єпископату. Вони могли б післати двох своїх кандидатів до Царгороду, в цьому Совітський Уряд їм не заважав би. А коли б ці кандидати прибули на цей бік кордону, то я б знайшов би раду, що з ними робити. І скандал був би, може, припинений.

Коли тільки правдивий факт такого поставлення в Києві Єпископату, то він красномовно свідчить також і про те, до чого доводять ріжні церковні малограмотні крикуни і експериментатори... В допомозі таких людей завжди треба бути дуже бережним.

З правдивою пошаною до Вас.

Мін[істр] ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
27.I.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 31, 31 зв., 32, 32 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 299

А. Діогінчу

[Тарнів], 7 лютого

Anti... Uzhorva...

Kapitulna 10

C.S.R.*

Високоповажному

Пану Добродію Антону Діогінчу

Високодостойний Пане Добродію!

Дуже шкода мені, що не можу вислати Вам своєї книжки, – «Українська Культура». Виїхав я з Камінця-Подільського без жодних річей, тому книжок своїх не маю. Зверніться за цією книжкою до когось у Львові – там вона в приватних руках єсть, напр[иклад] у п[ана] Директора Народного Музею у Львові (Мохнацького, 42) Іляріона Свенцицького.

Цілком поділяю Вашу думку, що ця моя книжка в теперішній час стала б у великій пригоді на Прикарпатті. Русофільська течія у Вас сильна і вона знайшла б собі відсіч як раз в цій книжці. Варто було б цю книжку в цих цілях зумисне поширити в Прикарпатті.

Як вихід з цього я пропоную Вам дві можливості: 1) чи не знайшовся у Вас якийсь видавець на «[Українську] культуру», я охоче б передав до друку. 2) Я маю готовий до друку рукопис: «Вплив української культури на московську», тільки брак коштів не дає мені змоги приступити до видрукування цієї книжки (буде друкованих аркушів 4-5). Коли б Ужгородська «Просвіта» наперед купила у мене примірників до 500, то я негайно приступив би до друку цієї книжки, яка на Прикарпатті тепер дуже потрібна.

Як раз на цю тему читав я в Перемишлі лекцію; копію газетну і замітку про цю мою лекцію до цього додаю.

Посилав я до «Просвіти» в Ужгород і безпосередньо, і через Доктора В.Бирчана різні видання «Української Автокефальної Церкви». «Просвіта» певне по якомусь непорозумінню, не прислала мені навіть звістки, що ці книжки вона отримала.

З правдивим до Вас поважанням.

Проф[есор] І. Огієнко

7/II

1922

Резолюція І. Огієнка: [Надіслати] Не на блянкові.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 38, 38 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 300

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 8 лютого

Високодостойному Єпископу

Доктору Йосифу Боцяну

Високодостойний Владико!

До цього додаю Вам відпис відповіді Єпископа Перемиського, Йосафата Коциловського, яку я одержав 7 лютого. Я сподіваюсь, що кращої відповіді, певне не отримаю й від єпархій Львівської та Станіславівської. Так твориться історія взаємовідносин братніх народів Соборної України...

Оце тільки що вернувся з Варшави, куди їздив для ближчого ознайомлення з екзархом Православної Церкви в Польщі, архієпископом Юрієм. Він, звичайно, зарядив збори на дітей по всім підлеглим йому церквам і зібрано суму, яка хоч трохи улегшить гірке становище дітей. В Варшаві багато цікавого в церковних справах, про що поговоримо, як стрінемося.

Згідно поради Вашій писав до Ол. Бачинського про книжки; відпис листа цього посилаю Вам. Відповіді на листа цього ще не маю.

---

* Так у тексті.

В Варшаві бачився з п[аном] Королевим, мужем пані, що перекладає «Наслідування Христу»²¹³. Умовились, що вони цю працю таки закінчать; мову виправляє сам Королів. Сподіваюсь, що з боку мови переклад вийде цілком добрим.

Вислав Вам 3.ІІ. Київський переклад Літургії. Чи отримали?

Адресу пр[офесора] Тишкевича негайно Вам подам, як тільки отримаю її. Знаю лише, що він живе у своїх родичів під Познанню.

Вчора, 7.ІІ. вислав до друкарні коректу останнього аркушу ІІ ч[астини] Літургії. Нормально, за якийсь тиждень книжка могла б уже з'явитися в світ. Але друкарня Ставропігійська має свою логіку; обгортку Молитовника, скажемо, друкували 1 1/2 місяця, – і книжка не вийшла тоді, коли її було треба (не вийшла й тепер, хоч обгортку надруковано вже 2 тижні тому), а цим матеріально мене знищено. Хотів вислати Вам Сл[ужбу] Божу в аркушах, але так і недопросився Друкарні, щоб прислали мені цих аркушів, хоч писав їм про це тричі...

Сердечно дякую Вас за вказівки потрібної тепер апологетичної літератури. Цілком з Вами згоджуюсь, де що замовлю п[ані] Королевій. (Відпис відповідного місця з Вашого пера пересилається їй).

Чи отримали мого листа до Вас з 27 січня Ч[ислом] 300? Між іншим, в цим місті я просив прислати мені цитату з передмови до перекладу Євангелії на Німецьку мову Проф[есора] Шлегеля про те, що на його думку до цього часу ще не було німецьких перекладів. Сердечно прошу прислати мені цю цитату. Крім цього, прошу цитату про його пояснення виразів «Брат Господній»²¹⁴ та «Син Чоловічий»²¹⁵.

Бажаю Вам доброго здоров'я і всього найліпшого.

З правдивою пошаною до Високодостойного Владики

Мін[істр] ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко

8/ІІ

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 41, 41 зв., 42, 42 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 301

Є. Вировому

[Тарнів], 8 лютого

Ви[соко]п[оважний] Євген Вировий,

Berlin S.W. 47,

Iorkstrasse 84, bei Salomon

Високоповажний Пане Добродію!

Спасибі за добре слово і за новорічні побажання, що Ви висловили мені в листі від 30.І.1922. Я ніколи не міняв своєї постійної думки, що тільки книжка принесе волю українському народові, і що ця воля прийде до нас тільки після довгої і впертої культурної праці. Вірю, що в роботі цій Українська Церква зробить дуже багато, бо вона впливатиме справді на всей українській нарід, і може найбільше – на народ неграмотний і малосвідомий. В цім відношенні Церква доповнить все те, що робить книжка.

Видавництво моє цілком приватне, і звичайно, коштів ніяких не має. Тільки вартістю і бідною поталанило дещо зробити.

«Кобзаря» отримав, сердечно дякую. На такі видання, уви, мені доводиться тільки дивитися і завидувати... ось тепер, зо всіх боків просять у мене «Українську Культуру», а я не тільки не можу видати цієї книжки, – не можу підшукати й видавця...

Коли б під руками у Вас були якісь книжки чи газети в церковних справах, ласкаво прошу не забувати мене.

З правдивою пошаною до Вас.

Проф[есор] І. Огієнко

7.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 44, 44 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 302

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 9 лютого

До п[ана] о[тця] Петра Табінського

Високоповажний Отче Петре!

Я переконаний в тім, що Ви дасте підручника по богослуженні, і то підручника доброго. Прошу, сідати за працю, не чекаючи кінця переговорів в цій справі. З ріжними видавництвами я веду переговори, щоб вони взяли на себе видання ріжних церковно-релігійних підручників. Декілька видавництв вже погодилися, іде зараз лише про те, яке видавництво краще виконає обов'язок і більше дасть автору. У всякому разі 10% з продажної ціни підручника – то мінімум, на який можна погоджуватися тимчасово, в першій виданні (на мій погляд, гонорар автора нормальний – то 15% –20% з продажної ціни).

Підручник має бути писаний стосовно до Міністерських (освіти) програмів і я вже наказав списати для Вас програм Богослуження. Проте я думаю, що в деяких місцях варто й одступати від програму, бо програм виробляли не такі вже авторитетні люди.

Я поділяю Вашу думку, що тимчасово, поки ми ще не маємо сталого українського тексту, в Богослуженні варто подавати уривки паралельно на двох мовах, ц[ерковно]-сл[ов'янській] і українській.

Чи не могли би Ви, Шановний Пан Отче, взяти на себе труд вкласти ще якісь підручники. Я замовив підручник Літератури Л. Білецькому і заплатив вже йому 45.000 м[арок] п[ольських], підручник Історії Церкви В. Біднову і заплатив 30.000 м[арок] п[ольських]. Потрібні підручники по всіх дисциплінах Дух[овної] Сем[інарії]. Я би погодився і Вам платити за складання підручників і підшукав би й видавця. Підручників Міністерство²¹⁶ не купує, – дає тільки гонорар за самий факт написання, а Вам дається воля продати підручника, кому хочете. Зразок умови при цьому посилаю.

Охоче прийму «Собор Українських Святих», присилайте. Жаль тільки, що «У[країнську] А[втокефальну] Ц[еркву]» скоро припиню, – книжки порозбірали, а грошей ніхто не шле...

Недавно їздив до Варшави, і тому спізнилася відповідь Ваша.

Дружині Вашій і Вам від мене і всеї семні моєї сердечний привіт.

Прошу молитов Ваших за всю хору семню мою.

З правдивою пошаною до Вас

Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр.. 10, арк. 47, 47 зв., 48, 48 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 303

Єпископу Крем'янецькому

Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 9 лютого

До Його Преосвященства,

Керуючого Волинською Єпархією

Преосвященного Діонісія,

Єпископа Крем'янецького

Високодостойний і дорогий Владико!

Коли я був цими днями в Варшаві, то довідався, що багато православних українців з Волині та з де-яких інших земель Польщі покликано тепер до Польського війська. Таким чином в Польському військові в цей час перебуває чимало наших православних українців: єсть в де-яких частинах по 700-800, а то й по 1000 люда.

Ці відомости викликають питання, хто і в якій спосіб задовольняє релігійні та духовно-культурні потреби православної частини польських військ.

Також стало мені відомим, що для цих потреб в цей час єсть лише чотирі православних священники.

Обмірковуючи, як зберегти непорушним православіє наших собратів, яким чином можна задовольнити й релігійно-культурні потреби їх, я вирішив своїми думками з приводу цього поділитись з Вами, Високодостойний Владико, в певній надії, що це зустрине з Вашого боку ласкаву Архипастирську увагу і викличе відповідні заходи для здійснення їх.

Я такої думки, що число священників для православних українців, жовнірів Польської Армії, належало б значно збільшити, – збільшити до числа, яке б задовольняло дійсні потреби в цьому. І в разі, коли б не вистачало кандидатів українців на вільні військові парафії, то я зі свого боку міг би відповідних осіб рекомендувати.

Бажано було б, щоби священники взяли під свою опіку й догляд задоволення потреб не лише церковних, а й культурно-релігійних і національних: можна було б поширити між православними жовнірами українську біблію, молитовники та й ріжну духовно-релігійну літературу, – і це тримало би постійно їх настрої і думання в духові православному і національному українському, і стримувало би їх від легковажного можливого відпаду від віри своїх дідів.

Правда, що це все лежить в сфері не мого впливу, але, як православний християнин, і як церковний український діяч, я бажав би, щоби наших православних українців, покликаних в осередок іновірців, не було забуто...

Я сам бачив, як блукають українці-жовнірі в свято, шукаючи місця, де їм можна було б помолитись і почути своє рідне Слово Боже.

Тому я і звертаюсь цим моїм листом до Вас, Високодостойний Владико, щоби Ви, коли поділяючи мої думки, яко Єпископ Волинський вжили відповідних заходів перед Екзархом Православної Церкви в Польщі²¹⁷, а також і перед Головним священником православних Військ в Польщі прот[оіереєм] В. Мартишем, щоби ними в цьому напрямку було що небудь реального зроблено.

Мене дуже цікавить Ваша думка в цій справі, і я чекаю Вашої ласкавої відповіді.

Просячи святих Ваших молитов і Владичного Благословення, перебуваю доброзичливим слугою Вашим.

Професор *І. Огієнко* (в[ласною] р[укою])

Лютого «9» дня 1922 року

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 162, 162 зв.; ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 114, 114 зв. Машинопис. Відпуск.

№ 304

Митрополиту Георгію [Юрію] (Ярошевському)

[Тарнів], 9 лютого

Копія

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Екзарху
Православної Церкви в Польщі
Митрополиту Юрію

Ваше Високопреосвященство Високодостойний Владико!

З великою приємністю одержав я звістку про надання Вашому Високопреосвященству високого титулу Митрополита. Сердечно вітаю Високодостойного Владика з новим підвищенням, бажаю мудрости, сили та віку довгого в важкій праці Вашій. Перекоаний, що історичну місію, яка випала на долю Вашу, Ви поведете Богу на славу, а Православній Українській Церкві на користь.

Вірю, що спільною дружньою працею духовенства поруч з православним українським громадянством Високодостойний Владика знайде правдиву і тверду стежку в роботі, яка приведе до зміцнення і слави Православної Церкви.

Просячи святих Ваших молитов і Владичного Благословення собі і на працю мою, перебуваю Вашого Високопреосвященства завжди слуга ласкавий.

Міністр Ісповідань

Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету
Професор *І. Огієнко* (в[ласною] р[укою])

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 104, 104 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 305

А. Лукашевичу

[Тарнів], 9 лютого
До п[ана] Посла УНР в Варшаві

Високодостойний Пане После!

Під час перебування мого в Варшаві я передав п[ану] П. Зайцеву списки учителів, що перебувають тепер в Тарнові і що бажають виїхати на службу по гімназіях на Волинь чи в Галичину. Ще раз сердечно прошу Вас вжити відповідних заходів, аби цим учителям не робилося перетину польською владою до вступу їх на службу по українських гімназіях. Таке забезпечення могло б видати їм Міністерство Освіти Р[ечі] П[осполитої] П[ольської]. Без такого забезпечення учителі наші нікуди виїхати не можуть.

Ласкавої відповіді Вашої чекатиму.

Приміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 45, 45 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 306

А. Лукашевичу

[Тарнів], 11 лютого
Таємно
До пана Посла У.Н.Р.
в Р[ічі] П[осполитій] П[ольській]

Високодостойний Пане После!

Хрест на білім клобуці і переднесення хреста були споконвічною ознакою самого тільки Київського Українського Митрополита. По приєднанні в 1686 р. Церкви Української до Московської Київським Митрополитам були залишені їхні старі ці ознаки.

Як я довідався, Митрополиту Юрію патріярх Московський Тихон надав ознаки Київського митрополита. Що це значить? Чи це просто вшанування Екзарха Юрія, чи може тимчасово до його переходять й прерогативи Українського Київського митрополита? Така думка виникає тим більш, що раніше Київський митрополит цілі віки був разом з тим і митрополитом православної Польщі. Чи нема у всьому цьому якогось політичного підкладу?

Сердечно прошу розвідати цю справу і сповістити мене.

Приміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 51, 51 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 307

А. Лукашевичу

[Тарнів], 11 лютого
Таємно
До п[ана] Посла УНР
в Р[ечі] П[осполитій] П[ольській]

Високодостойний Пане После!

На мою думку, треба неодмінно вшанувати високе призначення екзарха Юрія. Крім офіційних привітань треба б на честь нового митрополита урядити вечірку, на яку приїду і я і прийму в цей вечір ревизиту²¹⁸ митрополита. Програм вечірки мали б виробити. Ви за порозумінням зі мною. Вечірка мала б відбутися в тісному колі, тепло й радушно.

Далеко відкладати вечірки не варто. Коли на це нема потрібних коштів зараз, то чи не міг би позичити на цю справу Е.К.Л.²¹⁹, додавши до цього ще й 150.000 м[арок] п[ольських] на ціль, про яку говорив Вам. Пізніше, коли будуть гроші, Е.К.²²⁰ все було б повернуто.

Про Ваші думки в цій справі прошу мене повідомити.
Приміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *I. Огієнко*
11.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 52, 52 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 308

А. Лукашевичу

[Тарнів], 11 лютого
Таємно
До п[ана] Посла УНР
в Річі Посполитій Польській

Високодостойний Пане После!

З думками, які Ви висловили в листі Вашім від 2 лютого № 241, я цілком погоджуюсь. Справу, про яку йде річ, я декільки раз порушував ще рік тому, був у мене тоді й добрий кандидат, але, на жаль, відповіді я не дочекався, а саме перевести цю справу був не в силі.

Коли б до Міністерства Визнань удалося нам оприділити хоч одного свого чоловіка, то користі з цього були б великі.

Сердечно прошу Вас, Високодостойний Андріє Васильовичу, розізнати, які москалі працюють в православному відділі Міністерства Визнань. Коли митрополит Юрій²²¹ не матиме там прихильних до себе українців, то вся його справа не йтиме так, як би треба, бо будуть постійні тертя. Коли будете у митр[ополита] Юрія, піднесіть цю справу, а я тим часом підшукаю кандидата. Чи не годився б на це проф[есор] Одарченко, – він канонист, був делегатом на Московський церковний собор²²².

Відповіді Вашої чекатиму.
Прийміть...

Мін[істр] ісп[овідань]
Пр[офесор] *I. Огієнко*
11.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 53, 53 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 309

Протоіерею В. Мартишу

[Тарнів], 13 лютого
Головному Священникові
Православних Військ в Р[ечі] П[осполитій] П[ольській]
Отцю Протоіерею В. Мартишу

Високодостойний Отче Протоіереє!

Коли я перебував минулими днями у Варшаві, то деякі особи звертали мою увагу на великі потреби, що відчувають православні жовнірі в польському війську.

Мені оповідали, що далеко не всі вони мають змогу чути православну Службу Божу, не мають православних релігійного змісту книжок і т[ому] под[ібного]. І справді, коли взяти на увагу, що священників для православних жовнірів зараз є дуже небагато, а православних жовнірів нараховується в частинах по 700-800, а де й по 1000, то очевидною стане підстава для поданих мені зауважень.

Зрозуміло, що в мене як у православного Християнина і церковного діяча, це викликало увагу мою і питання: в який спосіб можна б задовольнити церковно-релігійні і культурно-релігійні потреби і таким чином зберегти непорушним православ'є наших собратів покликаних в осередок іновірців.

І ось, своїми думками в цій справі я й вирішив поділитися з Вами, Високодостойний Отче Протоіереє.

Я такої думки що практично корисним було б збільшення числа православних священників в польській армії і доведення їх до норми, яка б задовольняла дійсній потребі. В разі, коли б не виста-

чало у Вас кандидатів на вільні військові парафії, то я зі свого боку міг би відповідних осіб рекомендувати Вам. Гадаю, що священники могли б взяти під свою опіку й догляд задоволення потреб не лише церковно-релігійних, а й культурно-релігійних: з відповідного дозволу можна були б поширити між православними жовнірами українську біблію, молитовника та різну духовно-релігійну літературну в українській мові, – і це постійно тримало би їх настрої і думання в духові православно-національному та стримувало б від легковажного й можливого відпаду від віри дідів своїх.

Піклування про це не лежить в сфері мого впливу, але я вважаю своїм обов'язком подати до відома Вашого, Високоповажний Отче Протоієреє, мої спостереження і ділюся з Вами цими моїми міркуваннями.

Коли б потрібні були Вам для православних жовнірів українські молитовники чи видання «Української Автокефальної Церкви» то я охоче й негайно вишлю їх вам в потрібній кількості.

Про все тут зазначене я мав поговорити з Вами при побаченні в Варшаві, але для цього не було слушного часу і тому оце пишу Вам.

Приміть...

Лютого 13 дня Року божого 1922-го
Професор *І. Огієнко* (в[ласною] р[укою])
12.II.22.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 57, 57 зв. 58, 58 зв. Автограф.

№ 310

А. Лукашевичу

[Тарнів], 14 лютого
Гаємно

Високодостойний Пане После!

Спосіб, яким відновився єпископат на Україні, став неприємною прикрістю в нашому церковному рухові, який, перекинувшись на еміграцію, – йде тут своїм пляновим природнім шляхом, – і на сей день дав нам реальні наслідки: ми маємо на нашій стороні прихильних єпископів, що дає віру і в дальші корисні досягнення.

Про відновлення українського єпископату скоро стане відомо і нашій еміграції, – і хто знає, чи не викличе це розбіжних думок і некорисних наслідків, і чи не внесе це неєдності в спокійний процес нашої церковної роботи.

Отже треба недопустити можливих прикрих несподіванок серед української православної людности тут. Для цього я вважаю дуже бажаним, щоби православний єпископ найшов змогу відвідати наших козаків в таборах. Це зміцнило б в нашому вояцтві твердість в православних переконаннях, дало б певність церковним Братствам для спокійного дальшого проводу в нашому церковному рухові, і взагалі мало б впливове велике значіння для піднесення настроїв в таборах. Чутки про відвідання єпископатом таборів можливо донесуться і до України, – і це також мало б там своє значіння.

Я думаю, що найкраще було, коли б Митрополит Юрій²²³ найшов можливість взяти на себе цю поїздку по таборах, – при тому ж він володіє українською мовою.

Подаючи ці думки, я ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане После, дати це все до зрозуміння Митрополитові Юрієві, і про його в думки в цій справі мене повідомити. Тоді б подбали ми і про кошти на цю потребу. В разі коли б Митрополит не зміг сам взяти на себе цієї поїздки, то може благословив би на це єпископа Діонісія²²⁴.

М[іністр] Ісп[овідань] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 118, арк. 160, 160 зв., 161. Автограф.

№ 311

А. Лукашевичу

[Тарнів], 14 лютого
Гаємно

Високодостойний Пане После!

На Волині є велика Святиня, – Почаївська Лавра, куди сходиться з усіх кутків український люд тисячами і Свята Лавра мусіла б відограти своє колосальне значення в справі українізації церкви. На

жаль, в цей час на чолі Лаври стоїть архимандрит Дамаский²²⁵, – людина зовсім холодна до українізації, і тому, покіль він буде на чолі Лаври, ніякі наші заходи для використання Лаври немислимі.

От же, беручи це на увагу і знаючи прихильність до нас Митрополита Юрія, я оцим листом ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане После, при Ваших побаченнях з ним постійно звертати його особливу увагу на можливу величезну ролю Св[ятої] Лаври Почаївської, в разі коли вона стане хрестовим світлом для люду українського, який зможе чути там проповідь і Службу Божу рідною мовою. Значіння Лаври стане могутньо-великим і для зміцнення православ'я; При лаврі може заснуватись і друкарня, і школа.

Зрозуміло, що архимандрит Дамаский, маючи й невелику освіту та й неприхильний до наших релігійно-церковних сучасних потреб, не в силі бути відповідним сучасній історичній ролі Лаври, а через те ігуменом Лаври належало б поставити людину освічену, яка б це все зрозуміла і зуміла привести Лавру до старовинно-традиційного історичного великого значіння і ролі для оборони і зміцнення православ'я серед українського люду.

Мін[істр] Ісп[овідань]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 59, 59 зв., 60. Автограф.

№ 312

Протоісрею Павлу Пащевському

[Тарнів], 16 лютого

До Головного Священика

Військ Українських

Високодостойний Отче Протоісрєє!

Цілком погоджуюсь з Вашими думками, що Ви їх висловили в листі Вашому від 13 лютого № 74, – в кожному народньому представництві обов'язково повинен бути також і представник духовенства. Про це я дбав під час існування Ради Республіки, і тоді Рада Міністрів, по моєму внесенню, ухвалила допустити в Раду Республіки і представника від Військового Духовенства. Це було б і виконано, коли б Р[ада] Р[еспубліки] могла продовжувати свою діяльність даліше.

На Конгрес у Відні їдуть лише особи, що вже були обрані до Центр[альної] Ради чи до Трудового Конгресу²²⁶; їдуть своїм коштом, уряд нікого не посилає. Чи знайдеться духовна особа, щоб своїм коштом змогла поїхати на Конгрес? Коли б така особа знайшлась, я допоможу їй всім, що буде в моїй силі.

З правдивою пошаною до Вас

Мін[іністр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] *I. Огієнко*

16.II.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 110, арк. 31, 31 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 313

**Митрополиту Георгію
[Юрію] (Ярошевському)**

[Тарнів], 23 лютого

Його Високопреосвященству,

Високопреосвященнішому

Митрополиту Юрію,

Екзарху Православної Церкви

В Річі Посполитій Польській

*Ваше Високопреосвященство,
Високодостойний Владико!*

Під час мого побачення з Вами Ви ласкаво обіцяли прислати мені копію конкордату²²⁷. Цеї копії я не отримав ще й досі. Сердечно прошу Високодостойного Владика наказати, щоби копію Конкордату було мені прислано.

Як живете, Високодостойний Владико? Які новини в церковних справах? Чи в доброму Ви здоровлю?

При цім додаю Вам свою нову книжечку: «Головніші правила українського правопису». Сердечно прошу Владичного Благословення Вашого і Святих молитов за мене і за семию мою. З правдивою пошаною до Вас

Пр[офесор] *І. Огієнко*
23.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 66, 66 зв. Бланк міністра ісповідань УНР.

№ 314

**Єпископу Крем'янецькому
Діонісію (Валединському)**

[Тарнів], 23 лютого
Його Преосвященству,
Преосвященнішому Діонісію,
Єпископу Закордонної Української Єпархії

Дорогий і Високодостойний Владико!

При цьому посилаю Вам нове видання «Української Автокефальної Церкви» – «Свята Служба Божа св[ятого] Отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською», яку ласкаво прошу прийняти на знак моєї постійної сердечної поваги до Вас.

Дорогий Владико! Ви благословили видання цієї книжки, як перший єпископ, що тепло, з батьківською ласкою зрозумів національні потреби наші. Цього Благословення Вашого не забудуть Вам, Високодостойний Архипастирю, ні Історія Українська, ні Боголюбивий Нарід Український.

В найсвітліший день життя свого, – день виходу в світ благословенного Вами мого перекладу св[ятої] Служби Божої, вважаю своїм прямим обов'язком ще раз сердечно дякувати Вам за все те, що зробили Ви Народу Українському, як Пастир Добрий і Милостивий, і голосно засвідчити Вам мою глибоку пошану до Вас.

Синовне просячи Владичного Благословення Вашого і святих Молитов, залишаюся до Вас завжди сердечно прихильний.

Ректор К[ам'янь-]П[одільського]
Д[ержавного] У[країнського] У[ніверситету]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
22.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 67, 67 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 315

Митрополиту Георгію [Юрію] (Ярошевському)

[Тарнів], 24 лютого
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Митрополиту Юрію,
Екзархові Православної Церкви
в Річі Посполитій Польській

Копія п[ану] Лукашевичу

*Ваше Високопреосвященство,
Високодостойний Владико!*

При цьому посилаю Вам свою найулюбленішу працю останнього часу, – мій переклад Служби Божої св[ятого] Отця нашого Іоана Золотоустого на мову українську. Сердечно прошу Високодостойного Владика прийняти цю книжку на знак моєї постійної й глибокої пошани до Вас.

Тішу себе надією, що й Ви, Високодостойний Владико, дасте своє архипастирське Благословення на цю книжку, яке ще можна буде додрукувати на 2 сторінці книжки. Ваше Благословення на Службу

Божу українською мовою внесе так потрібний спокій в наш церковний рух, і це Благословення не забудуть Вам ні Українська Історія, ні Боголюбивий Український Нарід.

Коли б Ви захотіли внести до перекладу якісь поправки, то я міг би їх додати до книжки окремим листком.

Ласкавої відповіді Вашої чекаю.

Сердечно прошу Владичного Архипастирського Благословення Вашого собі і на книжку мою, і залишаюсь завжди щиро прихильним до Вас.

Ректор К[ам'янець-]П[одільського]
Д[ержавного] У[країнського] У[ніверситету]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
23.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 78, 78 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 316

А. Лукашевичу

[Тарнів], 25 лютого
Таємно
До п[ана] Посла УНР
в Р[ечі] П[осполитій] П[ольській]

Високодостойний Андріє Васильовичу!

В польських газетах з'явилася звістка, ніби група посла Стапинського розпочала знову енергійну працю по пропаганді національної польської церкви і навіть вислала для цього з Америки Єпископа незалежної польської церкви Годура, який і робив в Варшаві спеціальні публічні виклади.

Сердечно прошу Вас, Високодостойний Андріє Василевичу, розізнати про цю справу і сповістити про неї мене. Мене ця справа дуже цікавить, цікавить також і сама особа Єпископа Годура. Варто було б вручити деякі видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви» цьому Єпископові, щоби він знав докладніше про наш церковний український рух.

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
22.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 86, 86 зв. Автограф.

№ 317

**Протоіерею
Антонію Вишинському**

[Тарнів], 25 лютого
П[ану] Професору,
Протоіерею о[тцю] Антонію Вишинському
Jugo Slawia
Sanad. Banat

Високодостойний Пан-отче Протоіереє!

Великого листа Вашого попереднього, я також й останнього, від 16.ІІ.1922 я отримав, за що приношу Вам сердечну подяку, але не міг відповісти своєчасно, бо був у службових роз'їздах.

Ласкаво прошу Вас написати, як живуть у Сербії збігці-єпископи²²⁸ та яку справу вони проводять. Що робить Митрополит Антоній²²⁹?

Чи одержали Ви відповідь від Митрополита Стефана в Софії та чи надішлете мені обіцяних інформацій про церковне життя в Болгарії.

Служба Божа на українській мові вже вийшла з друку й буде невдовзі Вам надіслана. Сердечно прошу Вас вислати мені Євангелію і молитовника в сербській мові.

У Тарнові постійного священика не має, але в разі потреби надсилають одного з таборових панотців.

З Преосвященним Діонисієм я переписуюся, а деколи й бачуся. Листуватися з ним належить по такій адресі: Polska. Krzemienic na Wołyniu Najprzewielebniejszy Ksiedz Biskup Prawoslawny Dionyzy. Klasztor Bohojawlenski.

Сердечно бажаю Вам повного виздоровлення.

З правдивою пошаною до Вас

Мін[істр] Іспов[ідань]
Пр[офесор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 87, 87 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 318

Протоієрею Олександрю Громадському

[Тарнів], 25 лютого
До Високоповажного о[тця] Протоієрея
Олександра Громадського

Високодостойний отче Протоієреє!

В скорому часі випускаю окремою книжечкою «Життя св[ятої] Великомучениці Варвари», написане п[ані] Н. Ковалівською-Королевою. В цю книжечку треба додати, як мощі св[ятої] Варвари з Малої Азії потрапили до Києва. Коли у Вас є десь відповідні матеріали, ласкаво прошу Вас написати мені про останнє, за що буду сердечно Вас дякувати.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 88. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 319

Н. Ковалівській-Королеві

[Тарнів], 25 лютого
До п[ані] Н. Ковалівської-Королеви.

Високодостойна Пані Добродійко!

Сердечно дякую Вас за прислані мені Ваш словничок та газети. Словничок хоч маленький, проте досить повненький і буде корисною книжкою нашому емігрантові.

Ваше «Життя Варвари» дуже мені сподобалося. Мова у Вас бездоганна, виклад легкий, селянинові книжечка буде цілком зрозумілою.

Шкода тільки, що Ви закоротко розказали про муки Варвари, – місця про муки, нужди і т[ому] п[одібне] варто оповідати докладніше, бо це дуже до вподоби нашому селянинові.

Вживайте частіше слова Україна, український, в тих місцях, де їх можна вставити. В кожній книжечці треба проводити нашу українську ідею хоч якимось реченням, хоч якимсь трислів'ям, порівнянням і т[ому] п[одібне]. Дозвольте, пані ласкава, зробити поправки стилістичні та редакторські, їх буде не багато.

«Життя Варвари» надрукую в першу чергу, як тільки роздобуду на це гроші. В світ вийшов мій переклад Служби Божої Іоанна Золотоустого, зза якої видавництво по уші влізло в борги. Думаю, що надрукую книжечку ще до Великодня, в крайньому разі по Великодні. Попильную замовити й малюнок Варвари.

Чоловікові Вашому мій сердечний привіт і подяка за вирізки.

Всього Вам кращого.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] І. Огієнко

24.II.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 89. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 320

Протоієрею Анатолію Волковичу

[Тарнів], 25 лютого
Превелебному о[тцю] Протоієрею
Анатолію Волковичу

Високоповажний Отче Протоієреє!

Листа Вашого від 21 лютого я отримав, сердечно дякую Вас, а також всіх старшин і козаків 1-ої Запорізької дивізії, за привітання і добрі побажання з приводу грамоти мені від п[ана] Головного Отамана.

За прислані зразки печатки дякую, – поки що маємо вже не злий зразок. При цьому посилаю Вам нові видання «Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви», які прошу прийняти на знак моєї пошани до Вас.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Пр[офесор] *І. Огієнко*
24.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 90, 90 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 321

Протоісрею Павлу Пащевському

[Тарнів], 27 лютого
До п[ана] Головного
Військового Священика

Високодостойний Пан-Отче!

В відповідь на листа Вашого від 20 лютого ц[ього] р[оку] ласкаво прошу Вас прийняти до виконання такі мої розпорядження:

1. Ні одна церковна організація не може повстати серед військ Укр[аїнської] Народної Республіки без дозволу Головного Військового Священика.
2. Відповідний дозвіл на існування тієї чи іншої церковної організації дає Головний Військовий Священик після затвердження цього дозволу Міністром Ісповідань.
3. Міністр Ісповідань затверджує ту чи іншу церковну організацію в військах У.Н.Р. в порозумінні з Військовим Міністром.
4. Всі дотепер існуючі церковні організації для дальшого легального співіснування повинні мати відповідний дозвіл на це Головного Військового Священика.
5. Ні одна особа духовного сану не може бути призначеною на посаду до війська У.Н.Р. без згоди на те Головного Військового Священика.

Мін[істр] Ісп[овідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*

Резолюція І. Огієнка: Копія п[ану] Військ[овому] Мін[істру].

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 92, 92 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 322

П. Зайцеву

[Тарнів], 28 лютого
До п[ана] П.І. Зайцева

Високодостойний Павле Івановичу!

В день роковин Куліша, 15 лютого цього року, читав я в Тарнові 1½ годинний доклад на тему: «П. Куліш як перекладчик Письма Святого на мову українську». Тепер я хочу написати відповідну статтю і видрукувати її в «Укр[аїнській] Авт[окефальній] Церкві».

Ласкаво прошу вас, Високодостойний Павле Івановичу, коли матимете час, – напишіть мені докладно про те листування Куліша з Драгомановим, про яке Ви розповідали мені. Певне, Ви згадаєте більше і зможете це в вільну годину записати для мене.

Коли б Ви пригадали якісь інші матеріали про Куліша, як перекладчика Письма Святого на мову українську, то не забудьте написати і про їх.

З щирою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*
25.ІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 94, 94 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 323

Д. Григолинському

Тарнів, 28 лютого
Високоповажному
п[ану] Дмитрові Григолинському

Високодостойний Пане Добродію!

Ласкавого листа Вашого з дня 24 лютого я отримав тільки сьогодні і поспішаю відповісти Вам. На жаль мій, тепер остаточно нічого не можу сказати Вам про свої лекції, бо маю надто мало часу. Крім

того, Ви знаєте умови, в яких я тепер перебуваю, – вони не сприяють читанню лекцій. Проте обіцяю Вам прочитати в Перемишлю одну лекцію, про що ми маємо списатися з Вами окремо, – напишіть, коли Вам це вигідніше; чи хочете лекцію з мови, чи з літератури (культури)?

Березня 5 я читаю лекцію у Львові, тому у Вас читати цього не зміг би.

Високодостойного Пана Добродія сердечно прошу прийняти мої щирі запевнення в правдивій пошані.

Проф[есор] *І. Огієнко*
Тарнів, 28 лютого 1922

ЩДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 95, 95 зв. Автограф.

№ 324

А. Ніковському

[Тарнів], лютий

До Пана Міністра Закордонних Справ

Високодостойний Пана Міністре!

Відсутність нашого представництва в Царгороді може загрожувати прикрими несподіванками для нашої справи.

Царгород має для нас не тільки значіння старшої столиці одної з світових держав, але й відіграє ролю віковичнього релігійно-канонічного православного центру, на який – в силу церковно-історичних традицій – орієнтується православна більшість населення Великої України в своїх релігійних переконаннях.

Там – в Царгороді – твориться православна церковна політика; звідти відчувається сильний [вплив] на наше церковно-адміністративне життя; там при уряді Патріярха Православного можливе утворення для нас сильної морально-релігійної бази в запеклій боротьбі проти московсько-реакційного напрямку української церковної реформи.

Необхідно мати «свою руку» та «своє око» при Дворі Патріяршому, щоб по можливості впливати на той чи інший напрямок православної політики під час її зародження й формування.

З огляду на вищеписане, ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пана Міністре, ужити всіх можливих заходів на те, аби наше представництво в Царгороді було відновлено в такій формі, яка б давала змогу Міністерству Ісповідань перебувати в найближшому контакті з урядом Вселенського Православного Патріярха.

Прийміть, Високодостойний Пана Міністре, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Міністр Ісповідань

Професор *І. Огієнко* (В[ласною] р[укою])

В[иконуючий] о[бов'язки] Директора Департаменту

Чужоземних Зносин *М. Вікул* (В[ласною] р[укою])

ЩДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 105, 105 зв., 106. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 325

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 1 березня

До п[ана] о[тця] П. Табінського

Високоповажний Пан Отче!

Листа Вашого з 24 лютого одержав. Спасибі за добрі побажання мені і цілій семні моїй. Так, о[тче] Петре, оден робить, а десять ломить. Ви не можете уявити собі, в яких гірких обставинах доводиться мені вести свою працю... Праця важка, відповідальна, праця на «чужій» землі, праця в той час, коли інші мовчать і байдикують... З втіхою можу сказати, що дещо вдалося мені таки зробити й при наших нелюдських обставинах... А ті, хто мусить би допомагати, лише критикують, руйнують і грязезю обливають... Праця достойна тих, хто її зробить...

Працюйте над Богослуженням ґрунтовно. Внесіть до праці Вашої всі українські відміни і звичаї, про св[яті] Врата (коли зачиняти), про священницькі молитви (чи тихо чи голосно) і т[ому] п[одібне]. Це надасть праці Вашій оригінальності і новизни.

Пишіть працю як найширше; коли Ви написали вже на 14 аркушів, то вона буде завеликою для середніх шкіл, – для них треба на аркушів 6-7 (ст[орінок] 96-112) максимум; але й для духовних шкіл треба підручника ширшого, тому й пишіть такого. А коли у Вас буде готовий широкий підручник, Ви його легко викроїте й малого. – Програм Мін[істерства] Освіти по Богослужінні вишлю Вам, як достану, – бо ще не вдалося добути його.

Можливо, що дечим стане Вам в пригоді і моя скромна праця – Служба Божа, якої 5 примірників я вишлю на адресу о[тця] Н. Абрамовича. Великий клопіт мені з цією працею моєю: обійшлась вона 630.000 м[арок] п[ольських]. (взято майже в 5 раз більше проти нормального друку); а тепер Друкарня дала мені лише декілько примірників, а далші буде ви[...]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 101, 101 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 326

М. Білінському

[Гарнів], 1 березня
До п[ана] Міністра
Справ Внутрішніх

Високодостойний Пане Міністре!

Згідно умові з вами, я дав розпорядження звільнити в готелю «Брістоль» № 10 до 5 березня ц[ього] р[оку].

З правдивою пошаною до Вас

Мін[істр] Іспов[ідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*
1.ІІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 100. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 327

І. Кабачкову

[Гарнів], 1 березня
До п[ана] Державного Контролера

Вчора, 28.ІІ, я умовився з п[аном] Міністром Внутр[ішніх] Справ²³⁰ в слідуючім: № 11 (канцелярія Прем'єра) він тимчасово переводить в № 7; в № 11 переходить 28.ІІ п[ан] Державний Секретар²³¹; № 10 залишається на п'ять діб під канцелярією Мін[істерства] Ісповідань, після чого туди перейде Канцелярія Прем'єра.

Вчора ввечері п[ан] Морозовський вдруге підтвердив мені те ж саме.

Ось тому вираз в Вашому листі: «завдяки Вашому небажанню дотримуватися обов'язкової в нашому стані економії» вважаю щонайменше дивним і до мене не стосовним.

Міністр Ісповідань
Проф[есор] *І. Огієнко*
1 березня 1922 року

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 102 зв. Автограф.

№ 328

А. Лукашевичу

[Гарнів], 2 березня
Тасмно
До Пана Посла в Варшаві

Високодостойний Пане После!

Цими днями я посилаю п[ана] Чубук-Подільського до Митрополита Юрія для висвячення во священники до Варшавської Української Православної Парафії.

* Кінець листа відсутній.

Повідомляючи про це, ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане После поклопотатися перед Митрополитом Юрієм про прискорення справи з відкриттям нашої парафії в Варшаві. П[ан] Чубук-Подільський по приїзді до Варшави має взятись за організацію парафії і також, при Ваш[их] заходах має прийняти участь в праці Канцелярії Митрополита.

Утримання парафії має задовольнятися видатками з нашої місії, як про це я Вам писав.

Про хід цієї всієї справи ласкаво прошу мене повідомити.

З правдивою до Вас пошаною

М[ініст]р Ісповідань
Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 103, 103 зв. Автограф.

№ 329

С. Черкасенку

[Тарнів], 13 березня
До Високодостойного
Пана С. Черкасенка

Високодостойний Пане Добродію!

Трудно мені писати Вам щось про умови друку церковних книжок, коли не знаю Ваших умов. Дуже прошу повідомити мене, на яких умовах купували Ви книжки у інших авторів. Я такої думки, що автору повинно дати не менше 15% з продажної ціни книжки; заотим в деяки[х] державах гарантують таку ж саму платню. Врешті сподіваюсь, що Ви не заплатите нам менше, ніж іншим авторам. Праця прив[ат]-доц[ента] П. Табинського може бути цілком закінченою за два-три тижні.

Між іншим, я написав велику і солідну працю: «Український правопис. Правила і Словник». Шукаю Солідного видавця.

З сердечним привітом

Проф[есор] І. Огієнко
12.III.1922

Резолюція І. Огієнка: Копія для о[тця] П. Табинського

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 113, 113 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 330

К. Кисилівському

[Тарнів], 13 березня
Високоповажному п[ану] Голові Виділу Філії
Учительської Громади в Станіславові
Д[окто]ру Костю Кисилівському
(Stanislawów, ul. Bema № 11)

Високодостойний Пане Добродію!

Ласкавого листа Вашого від 12.XII.1921 року я отримав лише 10.III.1922 року. Затримка вийшла певне, зза того, що листа мені післано замість Тарнова до Варшави. Як доказ, до цього додаю Вашого конверта.

На пропозицію Вашу охоче погоджуюсь і радо прочитаю лекцію: «Вплив культури української на московську», лекція на 2 години з перервою. Зазначайте час, коли до Вас виїхати.

Умови мої прості: оплатити подоріж 3 кл[асом] з Тарнова до Станіслава і назад, а в Станіславові дати якесь приміщення на 2 доби.

Високодостойного п[ана] Голову прошу прийняти мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас і до всієї Станіславської громади.

З привітом

Ректор К[ам'янець]-П[одільського]
Д[ержавного] У[країнського] У[ніверситету]
Проф[есор] І. Огієнко
13.III.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 112, 112 зв. Автограф.

№ 331

С. Шелухіну

[Тарнів], 15 березня

Високодостойний Сергію Павловичу!

Ще 28 січня я вислав Вам великого листа на 8 сторінках (першого листа Ви одержали, а це був лист другий в відповідь на другого Вашого листа), але відповіді від Вас на цього листа не маю ще й досі. Зароджується підозріння, чи отримали Ви цього листа взагалі, чи може він десь загинув в дорозі, бо був післаний як лист звичайний.

В листі цьому я повідомляв Вас, що погоджуюсь вступити в члени Комітету проєктованого видавництва і погоджуюсь в цій цілі поїхати до Америки; написав і про свої умови для цього.

В своєму останньому листі Ви писали мені, що маєте якісь цікаві документи про діяльність гр[афа] А. Ш[ептицького]. Я тоді писав Вам, що ці документи мене дуже цікавлять і просив прислати їх мені. Відповіді на це від Вас я не отримав.

Сердечно прошу Вас знову, коли ласка, написати про діяльність гр[афа] А. Ш[ептицького] і додати ті матеріали які у Вас єсть. Справа ця надзвичайно важна.

Чекаю Вашої відповіді і повідомлення, чи отримали великого попереднього листа мого з 28 січня.

Прийміть, Високодостойний Сергію Павловичу,...

Проф[есор] *І. Огієнко*

15.III.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 116, 116 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 332

О. Барвінському

[Тарнів], 15 березня

О. Барвінському

Високодостойний Пане Раднику!

Сердечно буду дякувати Вас і в боргу не залишуся, коли отримаю від Вас так потрібні мені матеріали для статті: «П. Куліш, як перекладчик Письма Св[ятого] на мову українську». Взагалі думаю, що Ви, при Ваших зв'язках з самими нашими письменниками, єсть неоцінене джерело до кращого пізнання наших культурних діячів.

Отже з великим зацікавленням чекатиму від Вас обіцяних матеріалів про Куліша і Пулюя.

Буду чекати також повідомлення і про ласкаво обіцяні Вами заходи в справі помешкання.

З правдивою до Вас пошаною і з сердечним привітом.

Проф[есор] *І. Огієнко*

15.III.1922.

П.С. Перечитую перші Ваші твори. Пізніше буду писати про Вашу Історію Української Літератури.

І. О[гієнко]

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 11, од. зб. 1997, арк. 1, 1 зв. Автограф.

№ 333

Д. Антоновичу

[Тарнів], 15 березня

Довірочно

До Пана Голови

Дипломатичної Місії У.Н.Р. в Італії

Високоповажаний Пане Голово!

Я давно вже віддаю багато сил і часу на справу допомоги українським дітям на еміграції та проваджу культурно-освітню роботу по виданню на українській мові книжок як релігійно-історичного амісту, так і Богослужбових.

Я мав певні зносини з Апостольським Візитатором України патером Дженоккі який, при побаченнях з нашим Послом у Відні, п[аном] Сидоренком, обіцяв свою сприятливу підтримку і матеріальну допомогу як нашим дітям, так і культурно-освітній праці.

Тепер патер Дженоккі раптово відбув до Риму. При своєму прощальному візитові він заявив п[ану] Послу Сидоренкові, що його викликають до Риму якраз у вищезазначеній допомогівій справі.

Пройшло вже досить часу, але про допомог[ов]у акцію патера Дженоккі я нічого не знаю. Крім того, в політичних колах кружляють чутки, ніби то патер Дженоккі вийшов до демісії, та взагалі – у зв'язку з обранням нового Папи можливо сподіватися, давніше непередбачених змін²³².

Отже ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане Голово, побачитися з патером Дженоккі (Римська адреса його, Via Sapienza 32, Roma XIX) і по можливості детально з'ясувати справу з матеріальною допомогою для дітей і на культурно-освітні цілі з боку патера, а також повідомити мене, оскільки правдиві чутки про його демісію.

Прийміть, Високодостойний Пане Голово, мої запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань
Професор І. Огієнко

Опубл. : Іван Хома. Апостольський Престіл і Україна 1919–1922 / Видання Українського католицького інституту ім. Св. Климента Папи. – Рим, 1987. – Т. LX. – С. 60.

№ 334

Митрополиту Георгію [Юрію] (Ярошевському)

[Гарнів], 16 березня
Митрополиту Юрію

Високодостойний Владико!

В останньому листі Вашому Ви пишете про доноса на Вас в Москву. Живемо в такий час, коли люде, політикуючи, ні чим не брезгають. Я такої думки, що кляуза виходить з таких кол, які тепер значіння не мають, тому залишиться таким-же й діло їх.

Маю багато відомостей з Волині, з гущі духовенства. Там є багато цікавого, про що будемо говорити при особистім побаченні. Наші там досить працюють – на користь Вам підносячи Ваш авторитет, під який підкопуються москалі. Досить копають і проти Єп[ископа] Д[іонісія]. Але про все це поговоримо при побаченні.

Коли буду в Варшаві – не знаю, певно – не скоро. Оце тільки що вернувся зі Львова, куди їздив читати лекцію. Запросили вже прочитати лекцію до Перемишля і до Станіславова, мушу їхати.

Як справа з Дух[овною] Академією. Добре це діло, і для його варто-б попрацювати. Чим скоріше з'організувати Академію, тим краще для православя.

Мало має православна церква міцних осередків, тому їх треба збільшувати. Проти Царгородського Патріярха Мелетія (Метаксис)²³³ політикуючі греки вчинили похід і хочять відлучити його від церкви... Це така наша дисципліна і слухняність старших...

Чи нема у Вас чогось нового з Москви. Коли єсть сповістіть.

Сподіваюсь, що на Великодні Свята, як Ви обіцяли, матимем Архиепископа Волинського Діонісія.

Шлю Вам привіт свій і бажання всього найкращого.

Прошу Ваших Св[ятих] Молитов і Благословення

Професор І. Огієнко
16.III.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 117, 117 зв. Машинопис. Відпуск.

№ 335

Митрополиту Георгію [Юрію] (Ярошевському)

[Гарнів], 16 березня

Його Високопреосвященству, Високопреосвященнішому
Екзархові Православної Церкви в Річі Посполитій Польській,
Митрополиту Юрію

Високодостойніший Владико!

Ласкавого листа Вашого з 1 березня цього року я отримав. Надзвичайно приятним було мені почути від Вас, що мій скромний труд, переклад Служби Божої св[ятого] Отця нашого Іоана Золотоустого,

Вам «дуже сподобався». Замітки Ваші на мій труд я прийму під увагу при дальшій праці своїй в цьому напрямі. Сердечно прошу Вас, коли буде і Вас на це час і змога, детально розібрати мою працю і подати мені свої вказівки. Серйозна й правдива критика, хоч би й сувора, принесе користь і її я завжди послухаю. Всі Ваші цінні вказівки я прийму під увагу не тільки при другім виданні книги, але й при виданні інших Служб, до чого я скоро й приступаю, бо закінчив приклад багатьох богослужбових книжок.

Спасибі за присилку конкордату. При побаченні зроблю на його вказівки; а коли б Вам це було потрібним, можу зробити і в письмовій формі.

Просячи ваших Святих Молитов і Владичиноного Благословення, залишаюсь Вашого Високопреосвященства сином ласкавим

Мін[істр] Ісп[овідань] *І. Огієнко*

16.III.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 120, 120 зв. Автограф.

№ 336

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 16 березня
Його Преосвященству,
Преосвященному Діонісію
Єпископу Кремінецькому,
Керуючому Волинською Єпархією

Високодостойний Владико!

З отцим листом моїм звернеться до Вас о[тець] Ректор Українського Духовного Семінара у Львові Доктор Теодозій Галушинський. Сердечно прошу Вас, Високодостойний Владико, віднести до о[тця] Ректора Галушинського як до людини що заслуговує на повне довір'я. Отець Галушинський єсть мій добрий знайомий, якого я давно знаю і відношуся до його з повним довір'ям.

Просячи Ваших Святих Молитов і Владичного Благословення, я лишаюся з пошаною до Вас і з привітом

Мін[істр] Ісп[овідань]

Професор *І. Огієнко*

16.III.1922.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 122, 122 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 337

Завідуючій дитячим притулком в м. Ковелі

[Тарнів], 18 березня
Високоповажній
п[ані] Завідуючій Дитячим
Притулком в м. Ковелі

Високодостойна Пані Добродійко!

При цьому посилаю Вам тридцять українських молитовників (на суму 1500 м[арок] п[ольських]) для безплатної роздачі дітям дорученого Вам Притулку.

Прийміть, Весокодостойна Пані Добродійко, разом з привітом і мої запевнення в правдивій пошані до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*

17.III.1922.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 123. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 338

Д. Антоновичу

[Тарнів], 18 березня
До П[ана] Голови
Дипломатичної Місії У.Н.Р. в Італії

Високодостойний Пане Голово!

В Римі існує Орієнтальний Інститут, в якому викладається між іншим московська мова, але не знайшлося місця в програмі для мови української. Цю шкідливу для нашої справи річ треба виправити з огляду на такі підстави:

1. В особі професора української мови ми б мали в Римі свою людину, яка б завжди могла стати нам у пригоді правдивими і повними інформаціями про всі цікаві для нас справи.

2. Зазначена особа змогла б ширити в певних колах римського громадянства (а може й в італійській пресі) українські ідеї в корисному для нашої справи напрямку, що набирає особливої ваги з огляду на різнманітний склад слухачів інституту, зібраних з цілого світу.

3. Виклади по українській мові в Орієнтальному Інституті піднесли-б і наукове значіння нашої мови, та сприяли-б її популяризації в Європі, яко дисципліни, рівноправної іншим викладам Інституту.

Вищезазначені підстави мають для нас загально-державне значіння.

Безсторонні докази необхідності викладання української мови в Орієнтальному Інституті можуть бути сформульовані по таких точках:

1. Підвищена релігійність українців є віковим з'явищем, віддавна характеризує суто-українську вдачу й ріжнить її від московського релігійного формалізму, буквоїдства та «обрядовір'я». Большевицька анти-моральна ідеологія помітно понизила релігійне життя на Москві, тоді як проти-релігійні репресії їхні дали цілком протилежні наслідки на Україні, спричинившись до надзвичайного піднесення «духа живого». Отже українське релігійне життя поволі стає найважливішим та найвидатнішим на Сході Європи.

2. З давніх давен Київ був центром церковно-релігійного життя, під впливом якого почалась і довго розвивалась релігійна культура цілого простору бувшої Російської Імперії. За наших часів жваво і міцно відновляється могутня роля та міцний вплив Старого Києва. Вже половина української території з живим захопленням хвалить Господа на рідній, українській мові, яка знов повернула собі старі права мови Богослужбової.

Таким чином Орієнтальний Інститут, не маючи української мови серед своїх дисциплін, не має одної з Богослужбових мов.

Ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане Голово, порушити вищезазначену справу перед ректором Орієнтального Інституту в Римі та іншими впливовими чинниками.

Коли-б справа ця стала на реальний ґрунт, то я маю й кандидата досвідченого професора української мови одного з наших університетів, який би міг прибути до Риму і приступити до викладів.

Прийміть, Високодостойний Пане Голово, мої запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко* (В[ласною]Р[укою])

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 135, 135 зв., 136, 136 зв.

О п у б л . : Іван Хома. Апостольський Престіл і Україна 1919–1922 / Видання Українського католицького інституту ім. Св. Климента Папи. – Рим, 1987. –Т. LX. – С. 60.

№ 339

**Єпископу Крем'янецькому
Діонісію (Валединському)**

[Тарнів], 20 березня
Його Преосвященству
Преосвященнішому Діонісію,
Єпископу Закордонної Української Єпархії

Високодостойний і Дорогий Владико!

Наближаються Великодні Свята. Для цих свят я хочу видати два листки: 1) Великодня Євангелія і 2) Учительське Слово св[ятого] Отця нашого Іоана Золотоустого в перекладі на грецьку мову. Про видання цих листків багато осіб просять мене приспішити з цею справою.

Копії цих листків посилаю Вам і сердечно прошу Вас, Високодостойний Владико, благословити їх до друку і до церковного вжитку.

Тому що часу залишилося не багато, то ласкаво прошу з відповіддю приспішити.

Дуже давно післав Вам благословенний Вами мій переклад Служби Божої з відповідним листом. Чи Ви це получили? Чи отримали Молитовника?

Давно не маю від Вас листів і тому не знаю, що нового у Вас.
Прийміть, Дорогий Владико, мій сердечний привіт і щирі запевнення в правдивій пошані до Вас.

Прошу Святих молитов і Владичного благословення Вашого.

Поф[есор] *І. Огієнко*
20.III.1922.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 124, 124 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 340

О. Барвінському

[Тарнів], 21 березня
Високодостойному Пану Раднику Двору
Олександру Барвінському

Високодостойний Пане Раднику!

Вислані Вами матеріяли про Івана Пулюя і П.Куліша, як перекладчиків Письма святого на мову українську, я отримав, і приношу за них свою сердечну подяку. Вірте, Високодостойний Пане Раднику, що заслуги двох цих осіб в царині української культури знайдуть в праці моїй цілком достойне освітлення.

З сердечним привітом і правдивою пошаною до Вас

Професор *І. Огієнко*

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 11, од. зб. 1997, арк. 14, 14 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписом І. Огієнка, печатка міністра ісповідань УНР. Оригінал.

№ 341

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 21 березня
Преосвященству
Преосвященному Єпископові
Йосифу, Д[окто]ру Боцяну

Високодостойний Владико!

У нас виникло питання про присвоєння одній духовній особі титулу «Архипресвитера».

Ті справки, які маються у мене, не дають мені повного вияснення, чи цей титул давався і в православної Церкві, чи лише тільки в Греко-Католицькій.

Отже ласкаво прошу Вас, Високодостойний Владико, не відмовити і написати мені про відомі Вам історичні справки, які б вияснювали це питання.

За це дуже й щиро буду Вам вдячний.

Прийміть, Високодост[ойний] Владико...

М[іністр] І[сповідань]
Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 127. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 342

О. Чубук-Подільському

[Тарнів], 21 березня
Warszawa, ul. Dtuga № 31,
hotel «Niemiecki» m. 47.
Czubuk-Podolski

Високоповажний Олександрє Андрієвичу!

Три листи Ваші я отримав, спасибі. Прошу і надалі детально інформувати мене про Ваш вступ до Управління Екзарха²³⁴ і про Українську парафію в Варшаві. Коли б було щось цікавого взагалі в церковних справах, не забувайте писати й про них.

В усіх цих справах прошу настоювати і добиватися добрих наслідків. Повідомте, як же справа Вашого висвячення.

Крім цього прошу при зустрічі нагадати Павлу Івановичу²³⁵, що я чекаю від нього відповіді про листування Куліша з Драгомановим в справі перекладу Письма Св[ятого] на українську мову. Крім цього, на Алеї Рум працює урядовець, що скінчив романо-германський відділ в Петрограді; – він обіцяв прислати мені справку про милозвучність італійської мови, але й досі не прислав. Попросіть від мене прислати скоріше.

З привітом

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 129, 129 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 343

Й. Пеленському

[Гарнів], 23 березня
Д[окто]р Пеленський

Високодостойний Пане Докторе!

Сердечне спасибі Вам за ту статтю, яку умістили Ви в «Українському Голосі»²³⁶ під назвою: «Брат братові». Я цілком поділяю думки Ваші, і тішуся, що думки такі, нарешті, скристалізуються серед галицького громадянства. Болюче нам поневірятися за межами Рідного Краю в душній атмосфері недовір'я і насмішок з боку рідних братів, болюче віддавати сили свої до іншої праці, а не до праці на користь своїх же братів... Розпорозуються українці світами, ніби в Галичині не зайшлося б притулку для них...

Серед емігрантів досить учителів, чи вже ж нема їм місця по школах рідних.

«Українську Трибуну» закрито і відкривається «Наша Трибуна» і вона, безумовно, передрукує Вашу статтю.

Посилаю Вам свою нову працю, – мій переклад Служби Божої; сердечно прошу прийняти її на знак моєї правдивої пошани до Вас. Це праця, якій віддав я цілу душу свою. Не знаю, чи зрозуміють тільки мене люде.

Буду надзвичайно втішений, коли прочитаю Вашу статтю про «Українську Автокефальну церкву», даю обіцянку.

Співчуваю Вашій журбі; гірко їх нести тепер, в скрутні і без того часи.

Прийміть.

Проф[есор] *І. Огієнко*

23.III.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 130, 130 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 344

М. Левицькому

[Гарнів], 27 березня
До Високоповажного Пана
Голови Головної Управи Українського
Товариства Червоного Хреста

Високоповажний Модесте Пилиповичу!

Міністерство ісповідань, бачучи гірку долю численних дітей українських емігрантів, звернулося з закликом до всіх Єпископів, як православних, так і греко-католицьких, прийти на поміч цим дітям і благословити по всіх церквах збірку на користь емігрантських дітей.

І Церква, як Милосердна Мати, відгукнулася на недолю дітей наших, і прийшла їм з можливою допомогою.

Із зібраних грошей посилається Вам, Високоповажний Модесте Пилиповичу, згідно з постановою Комітету по розподілу жертв на дітей від 23 березня ц[ього] р[оку], поки що шість тисяч марок польських на поліпшення харчування хворих на сухоти.

Справоздання про витрату цих грошей маєте прислати до Міністерства Ісповідань.

Прийміть, Високоповажний Модесте Пилиповичу, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас

Міністр Ісповідань,

Професор [*І. Огієнко*]

ЦДАВО, ф. 1072, оп. 2, спр. 176, арк. 54, 54 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 345

І. Герасимовичу

Тарнів, 27 березня
П[ану] Івану Герасимовичу
Berlin Schönaberg 1
Hauptstrasse 11/1

Високодостойний Пане Добродію!

Листа Вашого від 17.ІІІ.[1]921 одержано. Ніяких видань «Всеукр[аїнської] Церковн[ої] Ради» в мене не має, та й знаю, що нічого крім українського перекладу Літургії Ів[ана] Золотоустого «Всеукраїнська Церковна Рада» не друкувала але благословляла до видруку рукописні переклади окремих служб і треб церковних.

Зазначену Літургію зле надруковано Волинським Кооперативним Видавництвом і придбати її Ви можете по такій адресі: Рівне, поштова скринька № 225. Цікаво б довідатись від Вас, які саме видання мали Ви в руках(?) важати за інтересні матеріали по новітній історії Церковного руху на Великій Україні, як-то: 1) постанови передсоборної наради делегатів українських парафій, яка відбулася 27-29 березня [1]921 р. в Києві; 2) Про організацію «Всеукр[аїнської] Церковн[ої] Ради»²³⁷ 3) про інститут головуповноважених «В[сеукраїнської] Ц[ерковної] Р[ади]» 4) Інструкція Головноуповноваженим 5) Листування між Архiepіскопом Парфенієм²³⁸, Єпископом Назарієм²³⁹ та Московським Патріярхом²⁴⁰ і т[ак]е] и[нше] я здобув ще в листопаді минулого року, але – нажаль – за браком [часу] і коштів зкопіював їх, щоб переслати Вам.

До сеї пори мені пощастило надрукувати з вищеписаної збірки тільки частину – «Підвалини Укр[аїнської] Авток[ефальної] Церкви», яка вийшла під № 14 вид[ання] «У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]».

Відновлення Українського Єпископату сталося у Києві наприкінці минулого року. Сім українських пан-отців рукоположили де-кількох, обраних церковним з'їздом²⁴¹, – кандидатів на єпископів і поставили першого і найстаршого між ними – о[тця] Василя Липківського – Митрополітом. Охоче висилаю Вам свої видання, а Вас дуже прошу надіслати всі Ваші статті в церковних справах. «Укр[аїнського] Слова»²⁴² я не одержав ані одного числа, а мати цей часопис дуже хочу.

«Дніпра»²⁴³ маю тільки перші числа, хоч редакція сповіщає, що висилає мені газету акуратно. Чи не змогли б Ви переслати мені з Берліну цей часопис, починаючи від числа 16-го.

З правдивою пошаною до Вас

Проф[есор]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 131, 131 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 346

Командиру 4-ої Київської дивізії

[Тарнів], 29 березня
До п[ана] Командира
4 Київської Дивізії

Високодостойний Пане Генерале!

Мені стало відомо, що при дорученій Вам 4 Київської Дивізії прибуває на положенню козака син Професора Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету – Борис Хведорів.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний пане Генерале, сповістити мене, в якому матеріальному стані перебуває Б. Хведорів, в чім він найбільше терпить нужду і якої допомоги він найбільше потребує.

Прийміть Високоповажний пане Генерале мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас
Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] І. Огієнко
28.ІІІ.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 176, арк. 56, 56 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 347

Єпископу Йосипу Боцяну

[Тарнів], 3 квітня
Його Преосвященству,
Преосвященному Єпископові
Доктору Й. Боцяну

Високодостойний Владико!

Ласкавого листа Вашого Преосвященства 30 березня ц[ього] р[оку] я отримав. Дуже жалкую, що за працею біжучою, якої завжди маю за досить, не можу прибути до Львова, щоб побачитися з Вами. Але можливо, що на днях таки буду у Львові, – тоді обов'язково завітаю до Вас, коли тільки в той час Ви ще будете у Львові.

Сердечно дякую Вас за присланий цінний підручник Гомилетики, якого я того ж дня прислав на Пастирські Курси. Сердечне спасибі Вам також і за те, що піклуєтесь долею дітей українських емігрантів; буду дуже втішений, коли й Преосвященний Григорій піде за Митрополічим Ординаріатом²⁴⁴ і зарядить збори по своїй єпархії. З різних місць Львівської єпархії²⁴⁵ [...] *руки вже прислано більше 100.000 м[арок] п[ольських] та єпископ Кременецький Діонісій зібрав 200.000, отже може набиреться сума, яка дасть змогу заснувати дитячий притулок десь в здоровій місцевості на літо.

Щире вам спасибі за ті поправки, що Ви зробили на мої переклади; на жаль не зміг я скористати з Ваших цінних вказівок, бо в день отримання листа вашого переклади вже друкувалися. Але Вам я послав лише перший нарис перекладу, який я пізніше значно виправив.

Мою Граматику²⁴⁶ віддрукувало у Відні видавництво «Вернигора»²⁴⁷ з першого видання (не порозумівшись зо мною), тоді як я був випустив ще в 1919 р. друге значно поправлене видання.

Дуже радий, що моя праця про Житомирську Євангелію²⁴⁸ прийшла до вподоби. Готую тепер друге видання Пересопницької Євангелії²⁴⁹, яке видрукую приблизно в такому розмірі, як і Житомирську; будуть і знимки.

Здоровлю вас і бажаю всього добра.

З привітом

Проф[есор] І. Огієнко
3.IV.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 136, 136 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 348

Єпископу Крем'янецькому
Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 4 квітня
Його Преосвященству,
Преосвященному Діонісію,
Єпископу Української Закордонної Єпархії

Високодостойний Владико!

Сердечно дякую Вас за пересилку мені двох чисел «Православної Волині»²⁵⁰. Душевно радий, що нарешті цей так потрібний тепер орган православної людности виходить у світ. Дуже бажано було б, щоб неофіційна частина була значно збільшена і щоб велася вона в поважному вигляді.

А коли ж, Високодостойний Владико, при Богоявленським монастирі²⁵¹ відновиться друкарня? Як би було добре, щоб цей монастир потроху ставав тим, чим повинен бути кожний монастир – культурним огнищем, а для цього друкарня потрібна в першу чергу...

Крем'янець в цим відношенні має добру славу, бо ще року 1638 тут було видруковано на 104 листах так потрібну тоді книжку: «Грамматика или писменица языка Словенского».

Взагалі, правлячому єпископу, «право правящему слово істини», важко обходитися без друкарні.

З сердечним привітом до дорогого Владики

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 138, 138 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

* Край аркуша пошкоджений.

№ 349

О. Чубук-Подільському

[Тарнів], 4 квітня
п[ан] Чубук-Подільський

Високоповажний Олександрє Андрієвичу!

Пише мені п[ан] Лукашевич, що при теперішній ситуації Вам «залишатися в Варшаві на неокреслено довгий час немає жадної рації». Дуже шкода, але виходить, що зреалізувати наших добрих замірів не вдалося.

Дуже прошу Вас в порозумінні з П.І. Зайцевим розвідатися про польські прагнення до національної церкви. По моїх відомостях, в Варшаві зараз перебуває єпископ польської незалежної церкви, – єпископ Францишек Годур, що приїхав з Америки. Я прошу Вас добре розвідатися про працю Годура в Варшаві і при змозі побувати у його і розказати йому про націоналізацію нашої української церкви. Добре було б звязати його зо мною, про що я писав А.В. Лукашевичу, але відповіді не отримав.

Про результати Вашої роботи в цім напрямі Ви сповістите мене або листом або особисто.

З пошаною і привітом до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*

4.IV.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 139, 139 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 350

П. Зайцеву

[Тарнів], 4 квітня
До п[ана] Секретаря
Дипл[оматичній] Місії
У.Н.Р. в Р[ечі] П[осполитій] П[ольській]

Високодостойний Павле Івановичу!

Я цілком в курсі польських прагнень до націоналізації свого Косцьолю. Велику ролю в цім грав і грає Єпископ Польської незалежної Церкви (в Америці) Францишек Годур, який оце приїхав до Варшави і мав декілька публічних викладів про знаціоналізування польського Косцьолю.

Сердечно прошу Вас, Високодостойний Павле Івановичу, докладно поінформувати мене про цього єпископа Фр[анцішека] Годура в Варшаві, про що я вже писав до Місії.

Посилаю Вам по два примірники всіх видань, які я зараз маю при собі, а для Вас особисто – Службу Божу.

Прийміть...

Мін[істр] Ісп[овідань]

Пр[офесор] *І. Огієнко*

4.IV.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 140, 140 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 351

М. Тележинському

[Тарнів], 5 квітня
п[ану] Тележинському

Високодостойний Михайле Федоровичу!

Дуже шкода, що Ви не повідомили мене про те, що не маєте прикладу Служби Божої, який благословив єпископ Діонісій. Ноти потрібні, звичайно, тільки до апробованого тексту, – щоб не було закидів в неканонічності і т[акє] і[нше].

Висилаю Вам оцей примірник Служби Божої, а також і Великодню Відправу. Було б дуже корисним, коли б на Великдень Відправу Божу відслужили по-українському. На ім'я о[тця] пре[подобного] Бордюгівського я висилаю досить цих примірників для розповсюдження.

Сердечно прошу Вас – вибачте мені, що не висилаю Вам грошей. Повірте, що зроблю все, але...
Причини самі добре знаєте...

З привітом

Проф[есор] *І. Огієнко*

5.IV.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 141, 141 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 352

Н. Ковалівській-Королевій

[Тарнів], 5 квітня 1922 р

Високодостойна Пані Добродійко!

Сумного листа Вашого (але Ви його не підписали) зо всіма додатками (виключаючи газетної вирізки) я отримав. Сердечно дякую Вас за працю. Житєписи вийшли дуже гарними; за Вашим дозволом, я трохи їх виправлю, де того буде потрібно, – і вийдуть цікаві книжечки на духовну користь українського народу. Як тільки матиму змогу, надрукую спершу Варвару²⁵², а потім інше.

Високодостойна пані, я такої думки, що мої умови праці значно гірші від Ваших. Але я вже остаточно вирішив, що тих умов, яких я колись заживав, я вже більше не матиму. А тому єдина втіха в лукавий час наш – праця, така праця, щоб збрала в себе всі думки наші, увесь час, праця при всяких умовах, і то праця тим більша, чим гірші обставини. Іншої філософської системи для людей, що не мають змоги регулярно обідати і не завжди мають стола, при яким можна писати, я собі не придумав...

Виросте «дерево струнке та високе», – і вже недовгий той час, коли воно радісно всміхатиметься до веселого сонця. Але ж виросте дерево це тільки на ґрунті, який ми самі опрацюємо який ми густо поллемо своїми слізами, потом та кров'єю... І чим більше праці своєї докладемо ми, тим скоріш побачимо це дерево.

Передайте мій сердечний привіт дружині Вашому²⁵³; Його листи передав я по призначенню в день одержання листа.

Сердечно вітаю Вас і бажаю всього добра

Проф[есор] *І. Огієнко*
5.IV.1922

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 142, 142 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 353

Львівському

[Тарнів], 6 квітня

Д[иректо]ру Ченстох[овської] Укр[аїнської]
Біженецької Гімназії²⁵⁴ Львівському.

Високоповажний Пане Директоре!

Мій заклик до єпископів про допомогу дітям дав уже 400.000 м[арок] п[ольських]. На ці гроші єсть думка відкрити дець в гарній місцевості дитячий притулок на 3 літніх місяці. Треба негайно розпочинати заходи по заснуванню цього притулку. Цим листом звертаюся до Вас з проханням взяти на себе організаційні заходи по заснуванню притулку; сердечно прошу Вас, в разі Вашої згоди, приїхати до мене на пів дня для переговорів (кошти на проїзд я поверну Вам).

Звичайно, не виключається можливість Вашої кандидатури в Директорат Притулку.

З правдивою пошаною і сердечним привітом

Професор *І. Огієнко*
6.IV.1922.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 179, арк. 1, 1 зв. Автограф.

№ 354

О. Барвінському

Тарнів, 25 квітня

25/4.1922

Високодостоїнному Пану Радникові Двору
Олександрю Барвінському

Високодостоїнний Пане Раднику!

На превеликий жаль, листівку Вашу я отримав лише вернувшись зі Львову. Квітня 22 я був у Львові в справі книжки «Служба Божя»²⁵⁵. Виявилось, що друкарня нічогісінько про конфіскату не знає, а її про це мали-б повідомити в першу чергу. П. Третяк, теж запевнив мене, що конфіскати немає, принаймні він про це не знає. Газетні замітки про конфіскату були лише чутками.

Сердечне прошу Вас сповістити мене, чи потрібний мій негайний приїзд. Коли Ви маєте певні відомості про конфіскату, то я негайно приїду. У всякому разі, в четвер 4 мая я буду у Львові (і у Вас).

З сердечним привітом і правдивою пошаною

Професор *І. Огієнко*
Квітня 24 дня 1922 року
Тарнів

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 11, од. зб. 1997, арк. 11, 11 зв. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 355

Спілці студентів-українців в Німеччині²⁵⁶

[Тарнів], 2 травня
До Спілки Студентів-
Українців в Німеччині

У відповідь на листа Спілки під ч[ислом] 287 повідомляю, що Вам вислано мною видання «Української Автокефальної Церкви» №№ 10, 7, 14, 40, 41, 3, 22, 44, 8, 45, 42, 48, 5, 1-а.

Вітаю од щирого серця бажання Спілки мати у себе Службу Божу на рідній мові і обіцяю охоче посилати всякі видання, які виходитимуть з друку.

Бажаю єдності в Вашій праці,
З привітом

М[іністр] Ісп[овідань]
Проф[есор]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 299. Автограф.

№ 356

Митрополиту Георгію [Юрію] (Ярошевському)

[Тарнів], 19 травня
Високодостойному
Митрополитові Варшавському
всєї Польщі

Ваше Високопреосвященство, Високодостойний Владико!

Посилаю Вам свою Нову Працю – «Свята Відправа на великі Свята»²⁵⁷, яку ласкаво прошу прийняти від мене на знак моєї постійної і правдивої пошани до Вас.

Прошу Ваших Святих Молитов і Владичного Благословення.
З сердечним привітом

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 46. Автограф.

№ 357

Начальникам таборів для інтернованих військ УНР

[Тарнів], травень
Високоповажному Начальнику
Інтернованих Військ У.Н.Р. в таборі
пану Генералу _____*

Високоповажний Пане Генерале!

В свій час й звернувся до всіх Єпископів православних і греко-католицьких в Польщі і в Галичині з проханням, щоби вони благословили по церквах збір грошей на потреби дітей українських емігрантів.

Церква, як Рідна Мати, тепло відгукнулася на горе дітей і на моє ім'я постійно надходять жертви на потреби малих емігрантів.

* В обіжнику залишено місце для вписування прізвища.

Під моїм головуванням працює при мені Комитет по розподілу зібраних грошей, складений із представників всіх громадських допомогівих і культурно-освітніх організацій.

Із зібраних грошей по постанові зазначеного Комитету, посилаю Вам _____ * тисяч марок польських, які прошу прийняти як постійну опіку Міністерства Ісповідань над гіркою долею наших дітей.

Зазначені гроші можна витратити з додержанням таких обов'язкових вимог:

1. Гроші витрачаються лише на потреби дітей.
2. Тільки в разі крайньої необхідності можна з цих грошей витратити до 25% всієї суми на найбільш пекучі потреби емігрантів і не дітей.
3. Дітьми рахувати українців емігрантів до 15 літнього віку включно.
4. Наше гаряче бажання, коли можна на прислані вам кошти влаштувати в здоровій місцевості літній притулок для відпочинку дітей хоч на один місяць.
5. Копії постанов Вашого Комитету в цій справі своєчасно надсилати мені.
6. Всі виправдуючі документи по витраті присланих Вам коштів надсилати Міністерству Ісповідань.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане Генерале, негайно zorganizувати «Комитет по розподілу грошей, зібраних Міністерством Ісповідань на потреби дітей емігрантів». В цей Комитет мають увійти представники по одному від всіх українських громадських допомогівих і культурно-освітніх організацій і установ в дорученому Вам таборі.

Цей Комитет, що працюватиме під Вашою опікою, розпреділить доцільно кошти, що призначені на дітей дорученго Вам табору.

Прийміть, Високоповажний Пане Генерале, мої щирі запевнення в правдивій пошані до Вас, а також і в тім, що потреби емігрантських дітей завжди на оці у Міністерства Ісповідань.

Міністр Ісповідань,
Професор [I. Огієнко]

Післано: Ген.Удовиченкові – 80.000 м[арок] п[ольських] № 1321. 18.V.22

Безручкові – 90.000 м[арок] п[ольських] № 1320. 18.V.22

Ковальському – 80.000 м[арок] п[ольських] № 1322 18.V.22

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 176, арк. 59, 59 зв. Машинопис. Відпуск.

№ 358

Директору Тарнівської української гімназії

Тарнів, 1 червень
До п[ана] Директора
Тарнівської Української Гімназії.

За того, що стан дітей моїх Анатолія і Георгія значно погіршився, я з ради лікаря примушений забрати їх з гімназії, а тому, ласкаво прошу дати їм відповідну відпустку до кінця біжучого шкільного року.

Професор I. Огієнко
1 червня 1922 року

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 2, спр. 19, арк. 36. Машинопис за підписом I. Огієнка. Оригінал.

№ 359

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 12 червня
Його Преосвященству Преосвященному
Діонісію, Єпископові Крем'янецькому

Високодостойний Владико!

Ласкаво вислані Вами при відношенні № 684 від 31 травня п'ять тисяч триста сорок п'ять (5.345) марок польських на користь дітей українських емігрантів я отримав, за що приношу Вам свою сердечну подяку.

---

* В обіжнику залишено місце для вписування суми.

Одночасно стверджую, що від Вашого Преосвященства за весь час одержано такі пожертви:
1) 195.939 м[арок] п[ольських], одержаних 28.III.1922 р. 2) 26.093 м[арок] п[ольських], одержаних 10.IV.1922 р. і 3) 5.838 м[арок] п[ольських] одержаних 10.V.1922 р., про що росписки було надіслано Вам своєчасно за №№ 816, 876 і 1299.

Всього-ж нами одержано від Вашого Преосвященства 233.215 марок польських на користь дітей емігрантів.

Прошу Ваших Святих Молитов і Владичного Благословення.

З правдиво до Вас пошаною

Міністр Ісповідань,
Професор *І. Огієнко*
Т[имчасово] Керуючий Справами
Загального Департаменту
Діловод *В. Квасницький*

Державний архів Тернопільської області, ф. 148, оп. 2, спр. 738, арк. 39. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис за підписами-автографами, печатка міністра ісповідань. Оригінал.

№ 360

Протоієрею Петру Табінському

[Тарнів], 17 червня

Високодостойний Отче Протоієрсе!

Сердечно дякую Вас за добрі побажання і за святі Молитви. Вся родина моя, – дружина Домника, дітки Анатолій, Георгій і Лариса тепер в недоброму здоров'ю і щиро дякують Вас за Молитви.

З теплим привітом і правдивою пошаною до Вас

Проф[есор] *І. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 13, арк. 68. Автограф.

№ 361

О. Барвінському

[Тарнів], 19 червня

До Високодостойного п[ана] Радника
Ол. Барвінського, Голови секції допомоги
емігрантам з України.

Високодостойний Пане Раднику!

Листом цим стверджую, що від Комітету Допомоги Голодній Україні²⁵⁸ я отримав 12 цього червня двісті п'ятьдесят тисяч (250.000) марок польських на потреби емігрантів з України в Тарнові і Ченстохові. Зазначені гроші я передав до розпорядимости спеціальних Комітетів, зорганізованих раніше мною, в склад яких входить по одному представнику всіх українських допомогових і культурно-освітніх організацій, а саме – сто тисяч (100000) м[арок] п[ольських] на потреби емігрантів в Тарнові і сто п'ятьдесят тисяч (150000) м[арок] п[ольських] на потреби емігрантів в Ченстохові.

З отриманої суми в Ченстохові я відвіз 150000 м[арок] п[ольських]; 50000 м[арок] п[ольських] передав заступнику моєму в Комітеті для видачі допомог по ухвалах Комітету і 50000 м[арок] п[ольських] положено в Тарнівський Земський Банк.

До цього додаю відписи двох росписок про отримання від мене грошей.

З сердечним привітом і правдивою пошаною

Професор [*І. Огієнко*]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 180, арк. 1, 1 зв. Машинопис. Відпуск.

№ 362

М. Стечишину

[Тарнів], 21 червня

До Високоповажного п[ана] М. Стечишина
Копія о[тцію] В. Савчукові

Високодостойний пане Адвокате!

Листа Вашого від мая 25 я одержав 16.VI, разом з доданим до нього листом Василя Кудрика. Питання, які піднято в цьому листі, дуже цікаві, і я поспішаю відповісти Вам на них.

Всі ці питання давно вже реально стояли передо мною, але я їх зумисне оминав і не піднімав в своїх листах до Америки, не бажаючи подавати про них своєї думки в писаній формі, – про це я мав докладно говорити з відповідними чинниками Вашої Церкви особисто, бо це справа така, яку розголошувати світові не можливо, – було-б це на користь ворогам нашим, а їх у нас не мало.

Перша справа – київський митрополит²⁵⁹; в листопаді 1921 року в Києві відбувся український церковний собор²⁶⁰, на яким постановлено цілком пірвати з Москвою і обрати свій власний український єпископат. Собор скликала Всеукраїнська Церковна Рада, громадська інституція в Києві, що тепер керує українською церквою. Собор приступив до обрання свого українського митрополита і обраним був протоієрей Василь Липківський, жонатий. Собор був нетерпеливий, і зажадав негайного висвячення митрополита, що й відбулося відразу: присутні на соборі священники поклали руки свої на о[тця] В. Липківського і нарікли його митрополитом.

В такий спосіб висвячений єпископ-митрополит почав після того хиротонисувати інших українських єпископів, яких тепер на Україні 17 чоловіка і більша частина їх жонаті.

Такий спосіб висвячення («апостольський») митрополита і єпископів без участі канонічних єпископів збаламутив церковне життя на Україні і там пішов після того досить неприємний розрив, – багато українського народу не визнають ні митрополита В.Липківського, ні єпископату, бо вважають їх висвячення не канонічним. Ворогам-москалям все це сталося на руку, і вони люто накинулись на церкву українську. Почалася запекла боротьба, яка до доброго не доведе, бо дуже ослабляє обидві сторони. Гірко нам ще те, що до свого висвячення в митрополита о[тець] В. Липківський був собором правних єпископів на Україні (москалів) «за непослух» позбавлений духовного сану і відлучений від церкви²⁶¹ ...

У всьому цьому, що сталося на Україні, винні обидві сторони: московська запеклість правного єпископату довела до розпачі українців, які не мають добрих провідників, бо п[ан] Мороз²⁶², що стоїть на чолі Всеукраїнської Церковної Ради, людина з доброю волею, але мало грамотна...

Я маю багато документів з України про церковний рух, але публікувати їх не хочу, – бо нехочу розголошувати перед світом про свої болячки... Вірю, що з часом, коли буде змога нам вернутись до Рідного Краю, ми все це наведемо.

Чи міг же я після цього всього ряяти Вам, молодій Греко-Православній Церкві в Америці, єпископа просто з Києва, висвяченого митрополитом В. Липківським, що сам прийняв сан єпископа тільки від священників. Ні, робити цього я не міг. Коли-б я так зробив, то цим би я вбив би свідомо молоду Вашу церкву... У Вас досить ворогів, і коли-б Вам був не користним єпископ, який залежав би від Москви, то чим був би користним єпископ, висвячення якого підлягало-б сумніву[?]

От чому про ці справи я Вам не писав, коли-ж Ви про це заговорили, то вважаю за обов'язок свій не ховати перед Вами правди.

Я щиро хотів допомогти Церкві Вашій, відразу і відкрито давно вже запропонував Вам свої послуги. Момент був дуже сприятливий, – я мав доброго кандидата на єпископа, мав десять добрих священників. Але вже більше року точиться листування без бажаних наслідків. Просив я щоб прибула до мене делегація Ваша і щоб ми особисто вирішили всі важливі церковні справи; на це відповіли мені, що делегація дорого коштуватиме. Запропонував я тоді свої послуги поїхати до Вас, щоби до чогось договоритися і покінчити нарешті справу, – тепер бачу, що і це Вам не зовсім до вподоби. Шкода, але більше не маю чим допомогти Вам.

В. Кудрик пише в листі своїм, що «головна наша потреба тут – більше священників». Чи можна-ж писати таке, коли майже рік тому я запропонував Вам негайно вислати десять священників...

Дуже шкодую, що я опинився тепер в такому стані, що з своєї волі не міг своєчасно приїхати до Вас і на місті орієнтуватися в справах і подати реальну і негайну допомогу. Матеріальна скрута не дала мені змоги зробити так і взяти ініціативу мого побуту в Америці в свої руки.

З останніх листів Ваших я бачу, що потребу мого побуту в Америці взято під сумнів; обмірковується чи потрібний мій приїзд взагалі, чи принесе він якісь користи.

За цього листом цим я заявляю, що після цього я не вважаю можливим їхати до Америки. Але єсть людина, яку перше за все обходить сама справа, а не особисті незадоволення, а тому я ставлю такі умови свого приїзду до Вас, коли тільки мій приїзд дійсно потрібний:

Я зможу прийняти запрошення приїхати до Америки під цими двома умовами:

- 1) Щоб мене було офіційно запрошено до Америки авторитетною установою і
- 2) Щоб мені було гарантовано, що в Америці своїми відчитами я зароблю суму грошей, потрібну на покриття всіх видатків моєї подорожі, щоб-то щоб повернути ці гроші тій установі, чи особам, які пришлють їх мені. Зовсім не хочу матеріально залежати від кого-б то ні було, хоч в листі В. Кудрика й написано, що працюючий достойний нагородити²⁶³.

Листа цього пишу Вам приватно; в частині, що торкається київських подій, він цілком таємний і оголошенню не підлягає ні в якому разі.

Сердечно вітаю Вас, і прошу мій теплий братський привіт передати о[тцю] Савчукові і всім іншим працівникам на важкій ниві нашій. Вірте, що й надалі я завжди готовий віддати всього себе на користь Вашої справи. Видання «Українська Автокефальна Церква» розсилаю в великій числі всім, хто їх потребує, не питаючись за плату, – Бог заплатить. Це єдине, що можу Вам робити реально з своєї волі.

З сердечним привітом і правдивою пошаною до всіх Вас

Професор [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 110, арк. 35, 35 зв, 36, 36 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 363

Митрополичому ординаріату у Львові УГКЦ

[Тарнів], [5] вересня
До Світлого Митрополичого
Ординаріату у Львові

В свій час, ще 10 січня 1922 р. я звернувся до Світлого Митрополичого Ординаріату з листом своїм № 160, в якому просив Ординаріат звернути свою ласкаву увагу на гіркий стан дітей українських емігрантів. Світлий ординаріат, в наслідок листа мого, зарядив збори на користь дітей по цілій Львівській Діоцезії²⁶⁴. Відповідні зарядження, було зроблено і по інших Діоцезіях.

За того, що Львівська Діоцезія збрала найбільше датків на користь дітей, я при цьому присилаю повне справоздання з виправдуючими документами на витрату зібраних 1.398.758 ½ м[арок] п[ольських] на збереження в Архиві Ординаріату.

Ласкаво прошу Світлий Ординаріат призначити Комісію для перевірки всіх витрат зібраних грошей, а Протокол цієї перевірки опублікувати в газетах.

Світлому Митрополичому Ординаріатові складаю в імені всієї Української еміграції сердечне спасибі за щирю допомогу.

Професор [І. Огієнко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 176, арк. 71. Бланк міністра ісповідань УНР. Автограф.

№ 364

Єпископу Крем'янецькому Діонісію (Валединському)

[Тарнів], 7 грудня
Його Преосвященству, Преосвященному
Діонісію, Єпископу Закордонної Української Єпархії

Високодостойний Владико!

Багато кращих синів Великого Українського Народу гіркою долею опинилися тепер на еміграції за кордоном Рідного Краю. Більшість українських емігрантів перебуває в Польщі і знаходиться в надзвичайно трудному матеріальному стані.

Емігранти мають при собі багато дітей, які живуть в Польщі в нелюдських обставинах. Гіркий емігрантський стан, який дорослі скрашують собі міцним своїм духом і великою національною ідеєю своєю, цей емігрантський стан дуже зле впливає на крихких дітей. От уже більше року діти українські перебувають на еміграції в Польщі в таких обставинах що це повинно турбувати серце кожного християнина: діти українські не мають школи, де б вони регулярно і нормально вчилися, не мають потрібних книжок до вчення, не мають навіть молитовників, взагалі духовно діти наші дичавіють, що важким каменем лягає на серце батьків їх, і без того заклопотаних емігрантською долею.

Матеріальний стан дітей емігрантських страшний: всі вони не взуті, не одягнені; тепер зима, а діти наші не мають потрібного вбрання і сидять в нетоплених хатах... Діти фізично виснажені, заморені, бо постійно не доїдають...

Чи вже ж Церква, заступником якої в Польщі являєтеся Ви, Високодостойний Владико, допустить, щоби ні в чому неповинні діти гинули з голоду, або росли дикунами. Це було б противно чоловіколюбивим заповітам Того, Хто так любить дітей малих²⁶⁵...

Крім дітей, багато опинилося на еміграції українців калік та хорих; всі вони теж опинилися тепер в дуже гіркому стані і потребують допомоги.

Як заступник релігійних інтересів Народу Українського звертаюся до Вас, Ваше Преосвященство, з проханням взяти під свою опіку дітей і калік українських і допомогти їм матеріально.

Щиро прошу Ваше Преосвященство благословити по всіх православних церквах на Волині зібрати збір на користь українських дітей і калік; було б дуже добре, коли б цей збір призначити на урочище свято, скажемо, на Різдво Христове, а коли б перед зборами пан-отцями сказано було й відповідне слово на користь дітей і калік, то вдячний збір був би забезпечений.

Ласкавої відповіді Вашого Преосвященства чекатиму.

Просьачи Ваших святих молитв і Владичного Благословення, залишаюся Вашого Преосвященства слуга ласкавий.

Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету,
Професор *І. Огієнко* (В[ласною] Р[укою])

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 42, арк. 2, 2 зв. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 365

О. Барвінському

Винники, 15 грудня
1922 р., грудня 15.
О. Барвінському

Високодостойний Пане Раднику!

В таборі в Щипіорно²⁶⁶ знаходиться протоієрей о[тець] Анатолій Волкович, брат відомого в Києві професора університету. Отець Волкович тепер захорів і звернувся тепер до мене з проханням допомогти йому грошми.

Сердечно прошу Вас, Високодостойний пане Раднику, як голову секції допомоги емігрантам, допомогти отцю Волковичу, людині старій і поважній, що має понад 60 літ віку, а проте не хоче кидати таборів.

Адреса протоієрея А. Волковича: Каліш²⁶⁷, табор інтернованих, архіпресвітер о[тець] П. Пашевський, для протоієрея о[тця] А. Волковича.

Разом з тим дозвольте підняти ще одну справу. Наближається Різдво, а всі священники таборів – їх 15 чоловіка – сидять в голоді і холоді. Сердечно прошу Вас, чи можна видати з допомогівих коштів по 3 або 5 тисяч на кожного священика, цеб-то 45-75.000 м[арок] п[ольських] допомоги... Коли б справу було вирішено позитивно, то гроші треба слати на адресу: Каліш, табор інтернованих, архіпресвітеру Павлу Пашевському.

До цього додаю прохання о[тця] А. Волковича.

З щирою і правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*
15.XII.1922

Winniki ad Lwow

Відділ рукописів ЛНБ бібліотеки НАН України ім. Стефаника, ф. 11, од. зб. 1997, арк. 12, 12 зв., 13. Автограф.

1923

№ 366

А. Лівіцькому

[Львів], 4 січня

Високоповажний Пане Премєре!

Повідомляю Вас, що для задоволення релігійних потреб Тарнівської Української Кольонії²⁶⁸ призначено священника Панаса Бублія, що перебуватиме в Кракові (Poste restante Panas Bublji). Відношен-

ня про це Архипресвітера о[тця] П. Пащевського до цього долучаю. Для допомоги таборовому духовенству зібрав я 50.000 м[арок] п[ольських], які і вислав ім 4.01.1923 р.

Недавно, по церковних справах приїздив до Жовкви, де й пробув два дні – 26 і 27.XII.

Цими днями в церковних справах виїжджаю до Володимира-Волинського.

По церковних справах в Америці приїжджав до мене з Володимира-Волинського о[тець] П. Табинський, який і пробув у мене три дні, – 28, 29 і 30.XII.

Американська справа йде нормально. В цих днях о[тець] Адміністратор Савчук виїжджав тимчасово до Відня. Переклад вечірні вже надрукований. Друкується Утренья і Часослов.

Детальний доклад про церковні справи зроблю Раді Міністрів, як буду в Тарнові.

На 19, 20 і 21 січня ц[ього] р[оку] запрошено мене прочитати три лекції (6 годин Перемишлі). Буду читати «Історія Української Мови».

З правдивою пошаною

Міністр Ісповідань
Професор *I. Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 193. Бланк міністра ісповідань УНР. Машинопис. Відпуск.

№ 367

О. Маковою

Винники, 8 квітня

Христос Воскрес, високодостойний п[ане] директоре!

Прийміть привітання з святами від цілої моєї родини. Сердечний привіт високоповажаній дружині Вашій.

Разом з цим посилаю Вам свою «Наглядну таблицю укр[аїнського] правопису»²⁶⁹. Ріжні школи беруть у мене їх сотнями, по 1500 м[арок] кожна, може потрібно і для Вашого семінару; сповістіть – вишлю, а плата по розпроданні.

Що у вас доброго, як живеете?

Я оце тепер складаю «Український стилістичний словник»²⁷⁰; увійдуть до нього і Ваші писання; сердечно прошу Вас прислати мені ті з Ваших творів, які бажано скористати для «Слівника», особливо ті, в яких Ви сам правили коректу.

А я оце знову збираюся на новім осідкові з новим господарством... Потроху працюю в Учит[ельській] сем[інарії] у Львові²⁷¹.

Всього кращого!

З привітом проф[есор] *I. Огієнко*
8.IV.1923

Винники коло Львова

Опубл.: Листи Івана Огієнка / Підгот. С. Гальченко // Слово і час. – 1992. – № 1. – С. 47-48.

№ 368

О. Маковою

Винники, 27 квітня

Високоповажний пане директоре!

Знайомий мій – Леонід Михайлів – змушений везти до Заліщиків своїх хорих діток. В Заліщиках він не має нікого, хто б йому хоч порадив, де і як пристроїтися на літо чи в Зал[іщиках], чи десь в околиці. Я дав п[анові] Михайлову Вашу адресу, сподіваючись, що Ви йому ласкаво допоможете своєю порадою.

Я послав Вам листа і «Наглядну таблицю укр[аїнського] правопису». Чи отримали?

З правдивою пошаною і сердечним привітом Вам і дружині Вашій

Проф[есор] *I. Огієнко*
Винники коло Львова
27.IV.1923

Опубл.: Листи Івана Огієнка / Підгот. С. Гальченко // Слово і час. – 1992. – № 1. – С. 48.

№ 369

М. Шаповалу

Винники, 4 травня

Високошановний Микито Івановичу!

Як людина науки, я відношуся з повним признанням до теї великої культурної праці, яку пророблено в Чехах²⁷² Громадським комітетом²⁷³ і тому охоче піду на зустріч Вашому бажанню, висловленому в ласкавім листі Вашім від 2 травня ц[ього] р[оку], ч[исло] 1302/23.

На жаль тільки, ще з початку минулого 1922-го року я передав всю бібліотеку до наших таборів в Каліші, але таборі своєчасно її не взяли. З початком цього 1923-го року я передав цю бібліотеку на Вищі Українські Курси в Варшаві²⁷⁴, на руки й відповідальність О. Саліковського.

Одночасно з листом цим я пишу до Варшави, щоби бібліотеку передано Вам, коли там нема в ній великої потреби і копію мого листа до О.Ф. Саліковського в цій справі до цього долучаю.

Прошу прийняти мої найщиріші запевнення в правдивій пошані.

Бездомний і бездольний, голодний емігрант

Проф[есор] *Іван Огієнко*,

ректор Кам'янець-Подільського

державного українського університету.

Winniki ad Lwow

4.V.1923

ЦДАВО України, ф. 3563, оп. 1, спр. 188, арк. 38, 38 зв. Автограф.

№ 370

О. Саліковському

Винники, 4 травня

До В[исоко]п[оважного] Ол. Ф. Саліковського

Високоповажний Олександре Фомичу!

Як Вам відомо, в Празі в теперішній час перебуває по різних школах нашого студентства до 2000 чоловіка. Всі вони дуже відчувають брак солідної української бібліотеки, і тому М. Шаповал, голова Українського Громадського Комітету в ЧСР, звернувся до мене з проханням передати ті книжки, що були закуплені для Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, до Української Бібліотеки-Читальні в Празі²⁷⁵.

Я відношуся з признанням до теї великої культурної праці, яка робиться в Чехах, і тому хотів би допомогти їй бодай передачею книжок, що знаходяться в моїм розпорядженні. Але ці книжки я передав вже Вам (проте ні розсплати, ні якої будь про це звістки я ще не отримав) для Українських Вищих Курсів в Варшаві.

Маю відомости, що книжки ще й досі знаходяться в Тарнові, а тому листом цим сердечно прошу Вас, Високоповажний Олександр Фомичу, відмовитися від цієї Бібліотеки, коли тільки вона Вам не конче потрібна, і тоді я передам її до Праги на користь наших численних емігрантів. Коли ж Бібліотека ця дуже потрібна й Вам, то ласкаво прошу відділити дубляжи, які треба буде передавати до Праги.

Прийміть...

Проф[есор] *І. Огієнко*

4.V.1923, Винники

ЦДАВО України, ф. 3563, оп. 1, спр. 188, арк. 39, 39 зв. Автограф.

№ 371

О. Барвінському

Винники, 12 серпня

Високодостойний Пане Раднику!

Так наче б навмисне долі завгодно все сміятися з мене: все не застаю Вас удома, як відвідую Вас...

Так, мова наша надзвичайно гарна й милозвучна, але за останній час засмічено її надзвичайно. Та не тільки за самий останній час – за 30 останніх років таки досить утворено язових «дивоглядів». От, приміром, по всій Галичині поширене серед інтелігенції слово «відтак» (замість: потім, після, опісля, згодом). Звідки воно взялося і чого так міцно засіло Галичину? (переклад *hierauf, darauf*^{276?}*)).

Ще минулим Різдом я виготовив великого словника таких виразів, закінчив букви А-І (на 10 друкарських аркушів, як том перший) і почав шукати видавця, але переконався, що такого не знайду. Тоді я вирішив видати невеликого словника, на арк[ушах] 5-8, – матеріал до нього маю готовий, не маю лише часу сісти і списати, та, крім цього, не маю потрібної охоти, бо не маю видавця.

Отже, Високодостойний п[ане] Раднику – дайте видавця, а я за місяць здам працю до друку. Видавництво «Укр[аїнське] Слово»²⁷⁷ купувало в мене правописного словника, але хотіло купити у власність, а я продав тільки одне видання, а тому ми й розійшлися. Знову писати їм я не хотів би: Ви з «Укр[аїнським] словом» в добрих стосунках, отже запропонуйте їм, хай куплять у мене цю працю (але тільки не у власність!). Ця праця, думаю, добре б пішла, бо вона кожному потрібна.

А я не можу жити без неприємностей... Чогось раптом звільнено мене з семінара²⁷⁸, і я лишився без заробітку серед такої шаленої дорожнечі...

Пішов я тоді до кураторії, чого така неласка на мене, і довідався там, що звільнено мене по листу воєвідства... Ніби до воєвідства вступив лист о[тця] Дженоккі, щоб мене вислано з Польщі (а о[тця] Дженоккі про це просили москофіли)... Не маю змоги перевірити все це, тому не знаю, скільки тут правди. Поки що правдою єсть лише те, що мене звільнено з семінара (без платні літом) і загрожує висилка з Польщі... Правдою єсть і те, що єпископ Боцян распитував о[тця] директора семінара, чи не веду я пропаганди, бо я ж православний, а єпископ Будка 23.IV на обіді в Юрі виступив публічно проти мене...

Таке мені життя серед братів в Галичині...

З щирою до Вас повагою

професор *І. Огієнко*

12.VIII.1923

Авт. *) Треба його привітати, відтак єго до хатоньки миленько просити, Гол. III. 464. – Треба Богу ся помолити, відтак на войну йти Гол. I.11.

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. Стефаніка, ф. 11, од. зб. 1997, арк. 9, 9 зв., 10, 10 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 372

М. Шаповалу

Винники, 18 серпня

Високоповажний Пане Голово!

Листа Вашого від 22.VIII я одержав, і оце відповідаю на нього. Наперед прошу – лист мій цілком довірочний, пишу його до Вас, як до свого товариша по праці в 1919 році.

Лист Ваш надзвичайно мене здивував і врадував разом. Здивував мене тому, що Ви ж знали й давніше, як поневіряюся я на чужині, знали, що я, не погодившись з тими дурницями, які роблю в Тарнові, покинув його от уже 1½ року і 1½ р[оку] з Тарнова не отримував й марки. Гіркою працею я здобуваю собі на шматок черствого хліба, щоб прогодувати родину в 5 душ, та ще щось і видати... Пережив я зиму в вохкім помешканні, напівголодний, а дітей двох віддав на ласку людей, які зробили те, що молодший аж захворів на сухоти... І сам я занепав на здоров'ї і думаю, що скоро вже я перестану турбувати людей допомогою собі... Хиба ж цього не знали Ви давніше, коли Ваше завдання, як Ви пишете – «збереження і використання укр[аїнських] культурних сил»?... Чи ж фундатор Кам'янецького Університету не підходить під назву «культурної сили»?...

Дехто з дуже значних осіб знали про моє життя і все запитували, чи ж У[країнський] Г[ромадський] К[омітет] не допомагає мені... І з здивованням розказували мені, які суми витрачає Г[ромадський] К[омітет] на допомоги людям, що для укр[аїнської] культури спричинилися не більше мене... Отже, В[исоко-]п[оважний] п[ане] Голово, я живий свідок неточності виразу про збереження укр[аїнських] культурних сил...

Чи Ви не знали, що я 12 років був педагогом ще на Україні, що вів курси для учителів середніх шкіл, що я лектор Вищих Педагогічних Курсів в Києві, що був Дир[ектором] гімназії²⁷⁹? Ні, Ви знали все це, проте мене забуто при утворенні Пед[агогічного] Інст[итуту] в Празі... У мене зараз здивовано запитують, чому я не в Празі, а покликано туди інших...

За останні два роки я стільки переніс і натерпівся, що матиму що розказувати на Україні, коли тільки буду там... І я вірю, що на Вкр[аїні] моїх оповідань послухають і матимуть їм віри...

Ось чому лист Ваш так здивував мене. «Пізня допомога» сказав я собі...

Але разом зо всім усім лист Ваш надзвичайно й порадував мене. Ви певне чули вже, що мене звільнено з Семинара, де мав я заробіток, бо р[an] jest ukr. Patriota*, і я лишився без жадного заробітку серед шаленої доріжні... І як раз в найгірший мент останнього бідуння надійшов милий лист Ваш і 400 к[рон] ч[еських]. Просто приємно було почувати, що таки про тебе десь згадали...

Перед цим мені писали з Праги, що там готують для мене якусь посаду, радили не відмовлятися. Але ось в руках у мене Ваш лист.

На Вашого листа проте, як не скрутно було мені, я не міг відразу погодитися, бо нічиєї ласки не хочу... Увесь цей час я шукав собі праці, і коли б знайшов, відповів би відразу Вам на Вашого листа – рішучою відмовою.

Але ось сьогодні наука по школах скрізь вже йде, а я місця не маю. Бачу, що мушу відповідати на листа Вашого по самій його суті.

Останній час я багато працюю над переробкою свого університетського курсу – «Історія української мови», готую його до друку. Щоб закінчити його, разом з дуком, мені потрібно з рік. Отже стипендія на 1/2 року нічого мені не допоможе. Крім цього, брати зобов'язання на півроку я неможу, бо що ж я робитиму другу половину зими? Знову шукати учительської посади? Але ж учительської посади в зимі не знайти. Значить я не матиму спокою, як не маю його от уже два роки, бо все не певний за завтрашній день...

Далі. Ви пишете, що 500 к[рон] стипендію, а в ордері № 1371, з яким мені прислано 400 к[рон], написано, що мені призначено стипендію по 400 к[рон] в місяць. Певне, Ви не знаєте нашого життя в П[ольщі], коли думаєте, що на 400 к[рон] можна прожити місяць родині в 5 душ. У нас м'ясо 100.000 м[арок] кіло, хліб 10.000, сало 130.000, літра молока 10.000 і скільки ж то треба на прожиток? 400 к[рон] чи дадуть й половину потрібного... Значить, доведеться думати не про працю наукову, а про заробіток... Тоді я не виконаю умови.

Історію Укр[аїнської] мови я вже давно пишу, отже стипендія на її закінчення дуже була б потрібною. Звичайно, в передмові я згадав би теплим словом тих, що дали змогу її закінчити. План цієї праці я давно вже собі уложив, і тому поради про його з кимсь зайві.

Отже на основі цього я прошу: 1) призначення стипендії на рік, і 2) збільшення її (кажуть, що студентам видається більше як 400 к[рон]).

Ще раз кажу, що цей лист мій – цілком довірочний. Чекаю на нього Вашої товариської і сердечної відповіді, по якій вже дам Вам свою згоду на стипендію. Приймати на себе обов'язання, яких я за півроку не виконаю, не можу. Прислані мені 400 к[рон] цілі, і в разі потреби я їх зверну У[країнському] Г[ромадському] К[омітету] негайно.

Я вже написав до Варшави, щоб Вам було видано всі дублети і тріплети (єсть книжки по 10 прим[ірників]). Будь ласка, доручить комусь отримати їх у п[ана] О. Саліковського і перепроводить їх до Праги. Певне, в скорому часі я буду в Варшаві і потурбуюсь, щоб Вам було дано як найбільше книжок, бо я додержуюсь старої своєї думки, що книжки ці більш потрібні в Празі.

З сердечним товаришким привітом

I. О[гієнко]

P.S. Мені надзвичайно потрібні для праці оці мої київські видання: 1) Иноземные элементы въ русскомъ языке²⁸⁰ 1914 р., 2) Русское литературное ударение, вид[ання] 2²⁸¹, 3) Словарь неправиль-

---

* бо р[an] jest ukr. patriota (польськ.) – бо пан є українським патріотом.

ных слов, вид[ання] 3 або 4²⁸². Чи Ви не маєте змоги роздобути їх з Києва? Чи немає їх в Празі?

І. О[гієнко]

ЦДАВО України, ф. 3563, оп. 1, спр. 188, арк. 40, 40 зв., 41, 41 зв., 42, 42 зв., 43, 43 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 373

М. Шаповалу

[Винники], 30 вересня

Високоповажний Микито N!*

При цьому посилаю дві моїх офіційні заяви – до У[країнського] Г[ромадського] К[омітету] про стипендію і до Культ[урно]-Осв[ітнього] відділу²⁸³ про книжки. Сердечно прошу передати їх по призначенню.

А на мене тут продовжуються утиски. Причина – бажання Риму позбутися мене, бо я своєю працею перешкоджаю уніанним плянам Риму на Україні і на Волині...**

Шукав собі постійної праці весь час, але нічого не знайшов...**

З сердечним привітом

Проф[есор] *І. Огієнко*

30.IX.1923

P.S. Чи не можна було б дістати «Нової України»²⁸⁴ на рахунок будучої моєї статті для неї?

І. О[гієнко]

---

* Хоч убийте, а я забув Вас по батькові... Старію! Будь ласка, при нагоді нагадайте.

ЦДАВО України, ф. 3563, оп. 1, спр. 188, арк. 44, 44 зв. Автограф.

1924

№ 374

Митрополиту Андрею Шептицькому

Винники, 28 лютого

Високопреосвященний Владико!

Сердечно дякую за миле й ласкаве запрошення. Матиму честь і високу приємність побувати у Вас в суботу 1.03. в 10 годин ранку, – час, коли я Ваше високопреосвященство – як мене інформовано – найменше потурбую.

Просить Св[ятих] Молитов Ваших Слуга Ваш ласкавий

Проф[есор] *І. Огієнко*

28.02.1924 р.

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312, арк. 37. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 376

Митрополиту Андрею Шептицькому

Винники, 8 травня

Високопреосвященний Владико!

З вашого дозволу хочу мати честь бути у Вас цієї суботи, 10 мая, в 10 год[ин] ранку.

Просить Святих Молитов і Благословення Вашого Високопреосвященства, з правдивою пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

8.05.1924

Винники.

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312, арк. 38. Штамп І. Огієнка. Автограф.

** Крапки у тексті.

1925

№ 377

К. Студинському

Львів, 24 березня
Високодостойному Пану Президентові
Українського Наукового Товариства
ім. Шевченка у Львові.

Високодостойний Пане Президенте!

Українська історично-філологічна наука постійно має діло з нашими стародруками, як цінними пам'ятками української культури. Без доброго знання цих стародруків годі обійтися кожному вченому дослідникові України, – як історикові України, так і історикові нашої літератури та культури взагалі; навіть історик української мови постійно звертається до цих стародруків, бо стародруки – це цінне джерело і для вивчення історії нашої мови.

Отже, стародруки мають дуже велике значення в нашій науці, а між тим ми й досі не маємо ніяковісінького свого українського опису їх. Найкращий опис стародруків – це цінна праця Ів. Каратаєва: «Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами», яку видала Російська Академія Наук у 1883 році. Але цінний Опис цей сьогодні вже не може задовольнити всіх потреб української науки хоча б з таких причин:

1. Він не повний, – він описує лише кириловські видання, не приймаючи на увагу наших видань мовою польською, латинською і др., а тому дуже багато українських стародруків, скажемо з полемичної літератури 16-17 віку, до Опису цього не увійшли.

2. Він не закінчений, бо доведений лише до 1653 року, а по цім же році українські друкарні випускали в світ силу найрізніших видань; так і друкарні, як, скажемо, Почаївська²⁸⁵ та Унівська²⁸⁶, що випустили надзвичайно велике число дуже цікавих видань, не увійшли до цінного Опису Каратаєва.

3. Він тепер в значній мірі перестарілий, бо з 1883 року, часу вихода цінного труда Каратаєва, минуло більше 40 років, за які вийшло багато найрізніших дослідів, що доповнюють, освітлюють та поправляють труд Каратаєва.

Через все це я хочу віддати сили свої та знання на виготовлення праці: «Опис українських стародруків 15-18 віків», куди увійдуть всі стародруки, що появилися на етнографічно-українській землі мовами: церковно-слав'янською, українською, польською, латинською, російською, жидівською і др[угими]. Описувати буду, додержуючись тих методів, до яких дійшла сучасна наукова бібліографія.

Але цієї великої, дуже відповідальної та тяжкої праці своїми власними вбогими силами я зробити не зможу, – мені потрібна стороння підмога. Тому я й звертаюсь до Світлої Наукової Установи – до Українського Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові допомогти мені в цій праці в першу чергу духовно доручити мені написати цю працю, що дасть мені змогу постійно користати з духовних засобів Товариства, а також допомогти мені матеріально, призначивши щомісячну на рахунок будучого гонорару матеріальну допомогу на півтора року.

Член Наукового Товариства
Проф[есор] І. Огієнко
24 березня 1925 р.
м. Львів

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 54, арк. 92, 92 зв., 93. Автограф.

Опубл.: У півстолітніх змаганнях. Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941) / Упоряд.: О.В. Гайова. – Свирник. – К.: Наукова думка. 1993. – С. 453-455.

№ 378

О. Маковою

Львів, 23 квітня
23.04. дня 1925 р.
Львів, вул. Руська № 3 пов. III

Склад Управи Товариства²⁸⁷:

Голова Товариства – Професор Університету Іван Огієнко, заступники – Андрій Петренко та Роберт Лісовський, члени: Наталія Дорошенко, Володимир Дорошенко, Віктор Завадський, Хведір Дудко, Гаврило Одайник. Секретар – Віктор Храпко.

Високодостойному п[ану] Дир[иректору]
Осипу Маковою

Високодостойний Пане Добродію!

Політична завірюха, що грасувала на українських землях, вигнала за межі Рідного Краю надзвичайно багато українських громадян. Ці українці-емігранти роскидані тепер по цілому світові, де б'ються з гіркою нуждою, шукаючи будь-якого хліба щоденного. Разом з тим не мало тих вигнанців опинилися й серед українського народу в Галичині. Для матеріальної та духовної опіки над емігрантами ще з 1921 року заклалося у Львові «Українське Товариство допомоги емігрантам з України та їх родинам». В теперішній час це Товариство стоїть на дорозі до закриття, бо воно не має ніяких матеріальних коштів і тому позбавлене змоги дійсної опіки над вигнанцями з Рідного Краю. А між тим опіка ця постійно надзвичайно потрібна, бо до Товариства щоденно звертаються за допомогою найрізніщі верстви бідувальної українською еміграції. І ніде правди діти, й густо трапляються випадки, коли Товариство не має змоги допомогти бодай найменшою сумою навіть тоді, коли ця допомога рятує бідакові-емігрантові здоровля або рятує його від каліцтва...

Ось тому листом цим уклінно звертаємось до Вас, Високодостойний Пане Добродію записатися в члени нашого Товариства (членська вкладка – 2 злотих місячно) і вже тим самим підтримати матеріально українську еміграцію. Товариство цілком аполітичне і затверджене Мін[істерством] Внутр[ішніх] Справ в Польщі 9.08.1921 р. № В.С. 303/21, а львівська філія – Воевідством 11.10.1922 № 2025622.

Адреса Товариства: Львів, ул. Руська № 3 пов[ерх] III. Години урядування: 10-2 вдень і 6-8 звечора щоденно, а в неділі та свята – від 11 до 1 г[одини] дня. Добровільні допомоги грішми чи річима приймаються з сердечною подякою. При Товаристві існує своя Бібліотека, яка потребує книг.

З правдивою повагою до Вас

Голова Товариства, Професор *І. Огієнко*
Заступник Голови, Член Управи [підпис]
Секретар, Член Управи [підпис]

ЦДІАЛ України, ф. 386, оп. 1, спр. 14, арк. 58. Бланк львівської філії Українського товариства допомоги емігрантам з України і їх родинам. Друкарський відбиток з рукописної вставки за підписами-автографами. Печатка львівської філії Українського товариства допомоги емігрантам з України і їх родинам.

№ 379

К. Студинському

Львів, 26 травня
Високодостойному П[ану] Професорові
Кирилу Студинському

Високодостойний Пане Професоре!

В 1922 році, коли працював Комітет допомоги голодній Україні, Ви, Високодостойний п[ане] Професоре, були Головою Секції допомоги голодній Україні. Розуміння «голодної України» Ви приклали не тільки на українців, що мешкають за Збручем, але Ви прикладали його постійно й на тих також голодних українців, що змушені були полишити свій Рідний Край і що опинилися на важкій еміграції. Дякуючи Вам, Високодостойний п[ан] Професоре, багато емігрантів-українців одержало реальну допомогу і тому мали спроможність твердіше осістися на важкім вигнанні. І пізніше, Високодостойний Професор, не забували української еміграції і допомагали їй постійно, в міру своєї можности як мате-

ріально, так і духово. Ставши Президентом Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Ви реально допомогали українським вченим емігрантам, давши їй доступ до Наукового Товариства та приймаючи їх праці до друку. Матеріальна опіка Ваша долею незаможних емігрантів загально відома.

Високодостойний п[ане] Професоре, – листом цим ми заявляємо, що кожної Вашої найменшої допомоги емігрантам з України наша еміграція ніколи не забуде.

Приймаючи все це на увагу, Управа Українського Товариства Допомоги Емігрантам з України в своїм засіданні 21 травня цього 1925 року, після доповіді Голови Товариства Професора Івана Огієнка, одногосно обрала Вас, Високодостойний п[ан] Професоре, почесним членом Товариства.

Сповідуючи Вас про це, всі ми віримо, що й надалі Високодостойний п[ан] Професор так само сердечно й по батьківські буде опікуватися українською еміграцією.

З правдивою пошаною до Вас

Голова Товариства Професор *І. Огієнко*
Заступник Голови, Член Управи [підпис]
Секретарь, Член Управи [підпис]

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 57, арк. 66, 66 зв. Бланк львівської філії Українського товариства допомоги емігрантам з України і їх родинам. Машинопис за підписами автографами. Печатка львівської філії Українського товариства допомоги емігрантам з України і їх родинам.

№ 380

Митрополиту
Андрею Шептицькому

Косов, 5 червня
Kosów

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвященний Владико!

Приходив до Вас 29.05, щоб попрощатися з Вами, але не смів турбувати Вас, бо ви лише тільки вернулися з Варшави. Отже вже цією дорогою шлю Вам свій сердечний привіт. Разом з листом цим посилаю Вам також і нову свою статтю, яку я хотів був вручити Вам особисто.

Сиджу тепер в с[елі] Москалівці коло Косова, куди змушений був приїхати, щоби підлічити своїх хорих дітей.

Сердечно прошу Ваших святих Молитов та Владичного благословення.

З правдивою до Вас пошаною, готовий до послуг

Проф[есор] *І. Огієнко*
5.06.1925
Kosów

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 381

К. Студинському

Косов, 23 липня
Kosów sd Kolomyia.
23.VII.1925

Високодостойний Пане Президенте!

Листа Вашого від 20.VII я отримав, сердечно дякую.

Дуже мене не радує, що Ви вже тепер так уперто думаете про свого наслідника в Товаристві. Ліпше б мати доброго адміністратора чи помічника, який взяв би на себе відповідну частину роботи, щоби Вам мати лише провід, а не буденну чорну роботу. Президента Товариства треба б вибрати на 3-5 років, як то в нас з ректоратами було, – тоді був би час розвернути й показати свої сили. А може вже реалізується кафедра в Кракові, а тому Ви думаете лишити Товариство?

А я сиджу в Москалівці як на вуглях. Дощі безнастанні, сльота, а тому пропала та ціль, через яку я їхав сюди. Правда, діточки, Богу дякувати, таки набралися сил, а це для мене найголовніше. На жаль, моє здоровля зовсім зле. виявилось, що мій милий львівський сусіда п[ан] С-кий таки добре зіпсував мені нерви, – я вже у Львові зле спав, бо за криком та стуком у п[ана] С. не міг, але привичка львівсь-

ка перенеслася й до Москалівки, і ось тепер я зовсім вже втрачаю сон, – сплю не більше 2-3 год[ини] на добу, а це позбавляє мене працездатності. Лікарі нічого не можуть допомогти мені, і я почуваю, як я помалу трачу свої духовні сили... А як подумаю, що треба вертатись до Львова і терпіти знуцання п[ана] С-кого, то аж піт виступає...

А то зле, що Ви не їдете до Львова. Коли маєте охоту, дуже Вас прошу на пару тижнів до Москалівки, – в мене Вам місце знайдеться. Здається, що йде вже на погоду. Дуже прошу.

Одержав я листа від м[итрополи]та Д[іонісія], вже за бог[ословський] фак[ультет] нічого не пише. Маю вражіння, що з мою кандидатурою нічого не вийде, – як би вона добре стояла, то Д[іонісій] таки написав би про це.

Думаю, що доведеться мені й август місяць таки проседіти в Москалівці; родина моя в августі сидітиме тут, а жити на два доми було б нам затісно. Та й бібліотеки в августі зачинені.

Ще раз сердечно дякую Вам за те, що видрукували мені мою статтю про «Наголос»²⁸⁸... Екскеленція м[итрополи]т Андрей прислав мені на цю статтю дуже милого листа, – видно, що він добре розуміє цю справу.

Таки лишаєте храм крамарям²⁸⁹, а самі, по звичаю президентському, виїжджаєте на літо на село. Мусите ж відпочити.

Шлю середечний привіт Високодостойній пані Вашій. А всі ми разом кланяємося Вам. З правдивою до Вас пошаною

I. Огієнко

P.S. Коли це Товариству не на тяготу, ласкаво прошу гроші вислати (в злотих).

[ван] О[гієнко]

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 3, 3 зв., 4, 4 зв. Автограф.

№ 382

В. Гнатюку

Львів, 10 жовтня

В[исоко]п[оважному] п[ану] Докторові посилаю замітки з біографії, а в понеділок занесу список праць. Прошу вибачити за спізнення, – я мав це все написане, чекав, щоб прислати, та не дочекався, а тому змушений скласти знову.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *I. Огієнко*
10.X.1925

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 34, спр. 408, арк. 6, 6 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 383

В. Мухіну

Львів, 25 грудня

Високодостойний Валентине Василевичу!

Сердечно дякую за привітання, яке Ви прислали мені в листі своєму. Я на довший час виїжджав до Кракова працювати в архивах, а приїхавши, застав Вашого листа.

Дуже турбує мене одна справа, про яку я хочу написати Вам. Мені передано, що сенатор М.Ч.²⁹⁰ пускає про мене якісь чутки і взагалі сердиться на мене. Мені це дуже неприємне, бо рішуче ні в чім не почуваю себе винним. Всі мої зносини з п[аном] О²⁹¹. робилися тільки в порозумінні з Вами, я ніколи п[ану] О. нічого не писав, не порадившись з Вами*. А порозуміння з Вами – то було й порозуміння з п[аном] Ч[еркавським] Теперішнє його становище проти мене просто дике й мені незрозуміле.

Без порозуміння з Вами був лише один такий випадок. Літом ц[ього] р[оку], коли я жив в Москалівці, прислав мені м[итрополи]т Д[іонісій] Листа редактора «На Варті»²⁹² п[ана] Річ[инського] і вирізку з «Дзвона», просячи поради, що робити. Я відповів, що варто по цих справах порозумітися особисто з п[аном] Річ[инським], варто і з п[аном] О. Але перед цим треба б переговорити з сен[атором] Ч[еркавським] – йому видніше. Такий був зміст мого листа до м[итрополи]та Д[іонісія] – Знаючи,

що переговори з п[аном] Річ[инським] можуть мати добрі наслідки, я написав п[ану] Річ[инському] коротенького листа, в яким вияснив річ і додав, що я радив м[итрополиту] Д[іонісію] переговорити з п[анами] Річ[инським], О. і Черк[авським] Лист був дуже короткий і з нього можна було подумати, ніби я радив цих трьох осіб запросити разом. Але це непорозуміння: до м[итрополита] Д[іонісія] я писав зовсім інше: перше порадитися з Ч[еркавським], а вже потім вести переговори з п[анами] Ч[еркавським] та О. Лист мій до Річ[инського] був абсолютно довірочний, але п[ан] Р[ічинського] зламав цю довірочність і показав мого листа Зайцеву та Саліковському. Сал[іковський] про це писав в «Ділі», а З[айцев] передав зміст Ч[еркавському], котрий обідився на мене, як я міг радити і думати, що Ч[еркавський] буде говорити з п[аном] О. Через це п[ан] Ч[еркавський] сердиться на мене. А між тим все це – чисте непорозуміння, яке доставляє мені прикрість. Покійний Салік[овський] в кінці довідався про правду і листовно просив в мене вибачення і обіцяв переговорити і з М. Ч[еркавським], але, на жаль, це вже було на передодні катастрофи...

Отож, сердечно прошу Вас, Високодостойний В[алентине] В[асильовичу], якось розплутати цю справу. М.Ч[еркавський] цілком несправедливо поступає, а вже зовсім не по товариськи. Пригадуєте про «перемирря»; а між тим тепер знову почалося дещо, але п[ан] Ч[еркавський] не вважає за потрібне порозумітися зо мною. З цього виходить компромітація його, а справа на тому гине. Закривається «Духовна Бесіда»²⁹³, а він задоволений.

З правдивою до Вас пошаною та товариським привітом

І. Огієнко
25/XII 1925.

* Переписка урвалася цілком з рік тому.

ЦДАГО України, (неописаний фонд з м. Праги). Штамп І. Огієнка. Автограф.

1926

№ 384

А. Кримському

Львів, 8 січня

Високодостойний та Глибоко поважний Агафангеле Єфимовичу!

Привітання Історично-філологічного відділу Академії Наук²⁹⁴ за Вашим підписом я одержав, і вважаю за обов'язок свій найсердечніше подякувати Вам за ту високу честь, яку зробила мені Академія. В моєму невеселому житті це привітання науковому робітникові лишить на все життя моє світлим, незабутнім спомином. Обіцяних видань Академії я ще не отримав, але наперед сердечно дякую за них, бо жадних видань Академії я не маю, а мати їх дуже хочу.

Ще раз найсердечніше за все це дякую Вам.

Увесь час працюю я дуже багато й невпинно. Головним чином я працюю над Історією української мови. Я зібрав дуже багато найрізнішого матеріалу і вже приступив до його опрацювання. Моя праця обійматиме 5 таких томів: 1) Вступ до історії укр[аїнської] мови, 2) Фонетика, 3) Морфологія, 4) Складня і 5) Історична діалектологія. Кожний том міститиме матеріали з рукописів та укр[аїнських] стародруків. Але праця моя остаточно йде мляво, а це головню тому, що я не маю доброго радника, у якого міг би повчитися та порадитися. Таким радником для мене та цінним вчителем міг би бути тільки Ви, Високодостойний Агафангеле Єфимовичу. І перо випадає мені з рук, а праця стоїть, бо Ви так далеко-далеко... І все кінчається тим, що відкладаю цю працю свою остаточно до того часу, коли я справді зміг би користати з Ваших високоавторитетних порад. Бож істориків укр[аїнської] мови в нас так мало, а власне – тільки Ви оден.

За 1924 та 1925 рік я випустив дві більші праці: 1) Український Стилістичний Словник²⁹⁵ та 2) Чистота та правильність укр[аїнської] мови²⁹⁶. Ці праці я післав Вам, але не знаю, чи Ви дістали їх. Коли б не дістали, то сердечно прошу написати мені і я вишлю їх Вам негайно. Про ці праці свої вважаю за потрібне написати Вам трохи докладніше.

Стилистику я розумію значно ширше, ніж то в нас загально прийнято. Для мене форми – «з стола» чи «з столу» – то вже питання стилю. З таким поглядом я й написав свій «Укр[аїнський] стилістичний словник», куди вніс головним чином різниці між наддніпрянською та наддністрянською літературною нашою мовою. Словника написано строго об'єктивно і дано багато історичного матеріалу для висвітлення спірних питань*). Крім цього, в Словнику розміщено історичні розвідки про г, ґ, л, ль, і, и, грецькі η, υ і др. Я думаю, що все то незбитий матеріал, який доводить як раз ту правду, яку я говорю.

За цього Словника на мене люто накинулися галичане. Як я посмів сказати, що в них мова не добра?! Як я посмів публічно написати, що в їхній мові так багато полонизмів? Це ж тільки в наддніпрянській мові повно москалізмів, а їхня мова – то святий образок, до якого наддніпрянці мають молитися та вдячно приймати... Організатором виступів проти мене став Волод[имир] Гнатюк, загорілий та лютий ненависник всього, що наддніпрянське, а особливо її культури. Він підмовив п[ана] Домбровського і той умістив проти моєї праці статтю в «Учителі»²⁹⁷; статтю диктував головно сам Гнатюк і вона містить в собі силу дурниць та непорозумінь.

Гнатюкові й К⁰ йде про те, щоби тут, в Галичині, не приймати київського правопису, за який я скрізь агитую. Але дарма: потроху тут усі таки переходять на наш правопис, оце на останньому засіданні істор[ико]-філол[огичного] відділу Наукового Товариства одноголосно прийнято постанову перейти на київський правопис...

Звертаюся до Вас, Високодостойний Агафангеле Єфимовичу з уклінним проханням – сказати своє авторитетне слово про мій «Укр[аїнський] стил[істичний] словник». Своїм словом Ви підтримали б мене, а головно – полегчили б тут остаточне прийняття київського правопису. Ви не можете собі уявити, як тут засмічена навіть жива інтелігентська мова полонизмами, але голосно сказати про це тут всі бояться, – сказав тільки я, а за це й посипалися на мене оці «Роспни його!»²⁹⁸ Ви могли б умістити своє слово про мою працю або в своїх виданнях, або прислати рукопис сюди, а я припилюю вже його тут умістити. Завзятих ворогів нашого правопису ще багато, бажання огаличанили нашу Україну тут ще велике, але Ваше слово відразу зробило б дуже багато, бо тут Ви єдиний авторитет в мові.

Чув я, що і в Вас єсть немало бажуючих галичанили наш правопис. Але коли б Ви задовольнили це моє прохання і написали рецензію, то ми б вибили ґрунт у таких старовірів – я тут працюю, щоби Галичина прийняла цілий наш правопис.

В працю свою: «Чистота й правильність укр[аїнської] мови» вклав я багато труду, подав багато матеріалу, скрізь дав історичне висвітлення. Але, на жаль, тут цю працю мою вперто замовчують, бо знову таки праця моя збирає галичанили. Може б Ви звернули увагу громадянства й на цю мою працю?**)

Друга ділянка, в якій я тепер багато працюю, це – українська палеотипія, а власне – Історія українського друкарства. Це величезна й велична ділянка нашої культури, а між тим ще й досі стоїть вона в нас облогом. Перший том своєї історії друкарства, я вже випустив²⁹⁹ і давно Вам вислав, чи одержали? Кінчаю вже т[ом] III: Опис стародруків Галицької Землі, це буде том на 30 аркушів друку. При опису скрізь звертаю увагу на правопис, мову, наголос і т[ому] п[одібне]. Том II також майже кінчаю, це буде – Українська палеотипія. Ми добре знаємо палеографію, але мій курс палеотипії буде першим у нас. Звичайно, в мене мало надій, щоби Наукове Товариство видрукувало своєчасно ці мої праці.

Друкарство – це така велика ділянка в нашій культурі, що праці хватить на ціле життя не одному ще поколінню. Дуже шкодую, що при Академії Наук нема спеціальної катедри палеотипії – я б звязався з цією катедрою і працював би для неї як від. Думаю, що ця катедра мала б бути на історично-філологічному відділі, – бо ж вона доставляє силу матеріалу для історика мови та історика літератури.

Спеціальна катедра укр[аїнської] палеотипії розбудила б жвавий інтерес до наших стародруків і поставила б їх вивчення на правильний ґрунт. Знайшлися б робітники, які б упорядкували і проаналізували цю нашу ділянку і вона дала б великі наслідки. Катедра палеотипії єсть в Германії, в Лейпцигу працює навіть ціла окрема Академія Друкарства. Чому б того не можна робити і в нас?

Крім великих праць з історії друкарства я готую довгу низку праць малих. Частину я вже видрукував, а саме: 1) розвідки мої про Хведоровича, Скорину й Фіоля³⁰⁰, 2) про друкарів-волинців Радишевського та Тростянецького і т[ому] п[одібне]. Оце зараз я виправив коректу нової розвідочки моєї: «Початок друкарства в Уневі», 20 ст., друкується в неплатнім збірнику Наукового Товариства.

На жаль, для успішного кінця праці мені треба попрацювати в таких зборах стародруків, які маємо в Ленинграді, Москві та Києві. Але...

Оце тепер я вернувся з Кракова, – працював там по краківських архивах, де досліджував наші стародруки та взагалі палеотипію. В Кракові дуже інтенсивно працюють над вивченням історії польського друкарства, закладається навіть спеціальна катедра палеотипії. Мій побут в Кракові дав мені дуже багато, бо ввів мене в високо науковий гурток дослідників палеотипії.

Третя ділянка, в якій я багато працюю, це історія українського наголосу. Я прийшов до пресвідчення, що вже в XIV віці український наголос був відмінним від наголосу московського***). Багато рукописів-безбатченків в світлі моїх дослідів набувають собі виразне місце походження – Україну. Я зібрав величезний матеріал для вивчення історії наголосу, особливо з наших стародруків. Поки що я видрукував лише одну свою розвідку: «Наголос яко метод оприділення місця виходу стародруків. З історії наголосу на послугах палеотипії»³⁰¹ (видрукувано в «Записках Н[аукового] Т[овариства]» т. 136-137, єсть і відбитки). Відбитку я післав Вам і не знаю тільки, чи Ви одержали її. Цю мою розвідку, через її нове принципове тло, високо поставили деякі польські професори. Сердечно прошу й Вас ознакомиться з працею й написати мені Вашу думку про неї. Як закінчу зібрання матеріялу, приступлю до його опрацювання, бо хочу дати ґрунтовну працю по історії укр[аїнського] Наголосу; але хто буде мені порадиником? Зараз в мене лежать готові дві праці з історії наголосу в XVI віці, але не знаю, де їх видрукую...

Оце тепер закінчив я зібрання матеріялів для своєї праці: «Мова молдавських грамот XIV-XVII віків». Я проаналізував мову більше як 600 грамот молдавських і хочу про все це дати окрему працю. Фонетику закінчив, а далі праця в теку. Найбільше спиняє працю те, що нема де її видрукувати. А результати вивчення молдавських грамот дуже добрі – це цінний матеріал для вивчення нашої мови (її історії). Всі архиви перетрусив, скрізь пописував мову молдавських грамот. Звичайно, в основу праці ліг матеріал друкований, але багато використав я й матеріялу недрукованого.

Багато працюю я над історією укр[аїнського] Правопису. Оце тепер я вже закінчив зовсім свою працю: «Система укр[аїнського] Правопису»³⁰². Буде десь аркушів 7-8 друку і скрізь історичне висвітлення; половина праці – правопис чужих слів в українській мові, для чого зібрано в мене багато історичного матеріялу. Про головні засади нашого правопису (власне – чужих слів) видрукував я в «Ділі» (№№ 145–148 за 1925 рік) свою статтю: «Рідна традиція й мова. Про правопис та вимову чужих слів». Як би Академія Наук доручила мені, я б з її поручення охоче остаточно викінчив свою працю і прислав їй для видрукування. Це була б історична підстава нашого правопису для широкого загалу, на зразок відомої книжки Грота. Звичайно, Ви б цю працю редагували.

Це головніша моя праця. Про дрібниці праці мовчу; напр[иклад], я багато вже написав з задуманої праці: «Мова укр[аїнських] Дум». Мовчу тут і про ті численні розвідки з питань історії нашої церкви, які я вже видрукував. Але дуже спиноється моя праця через те, що силу-силенну зібраного матеріялу я полишив в Кам'янці-Подільському. Листом цим я звертаюся до Вас, як до секретаря Академії, з уклінним проханням взяти в свою опіку все моє наукове майно, яке я полишив в Кам'янці. Починаючи з 1909 року я збирав матеріяли для історії укр[аїнської] мови та наголосу, назбирав їх прямо цілі стоси – і все це в Кам'янці лишилося... Це великої ціни матеріял... В мене там сила матеріялу для історичного словника.

Крім цього, я переніс на карточки всі твори Шевченка та Котляревського, бо задумав був дати розвідки про мову цих письменників. І все це в Кам'янці... Чи вже як воно має там загинути?

Далі, в Кам'янці полишив я багато закінчених та незакінчених своїх праць рукописних, а саме: 1) «Небо нове» І. Галятовського, розвідка, 2) «Ключ Розуміння» І. Галятовського, розвідка; 3) Історія східно-слов'янського наголосу, – сила матеріялів, закінчених частин та статей, а також конспект моїх

лекцій в Університеті св[ятого] Володимира на цю тему; 4) Церковне Братство в м[істі] Брусиліві, закінчена розвідка³⁰³; 5) Історія м[іста] Радомисля, розвідка; 6) Успінська драма Д[имитрія]. Ростовського, стаття; 7) Вірші І. Галятовського, стаття та матеріяли; 8) »Месія правдивий» Галятовського, розвідка й матеріяли; 9) багато матеріялу з окремих питань історії укр[аїнської] мови. І інші рукописи, яких зараз собі й не пригадаю, – напр[иклад] з питань педагогічних.

Листом цим найсердечніше прошу Вас заопікуватися цим науковим майном моїм і не дати йому загинути. Це ж великий та цінний матеріял, який я збірив більше 10 років. Невже йому пропадати? Не знаю, як то зробити, щоби цей матеріял зберігався при Академії, – про це на місці Вам краще знати. Я хочу мати той матеріял, бо я ще чуюся на силах викінчити його. Не знаю тільки, як ліпше і легче – чи матеріял приїде до мене, чи я маю приїхати до матеріялу?

З Київа в 1918 році я виїхав, получивши відпустку на два роки. Пізніше я просив цей термін мені продовжити****). Чи не можна й тепер вважати мене в відпустці? Чи не можна, щоби Академія Наук дала мені вчену командировку (без плати) для закінчення таких моїх праць? Коли б це сталося, тоді я міг би просити Академію вислати мені хоч деякі мої рукописи для закінчення. Так би хотілося мені закінчити тут (бо матеріялу єсть багато!) свою монографію: «Іоаникий Галятовський, український письменник XVII-го віку»...

Звертаюся до Вас, як син до коханого батька, – прошу поради та помочі. Звичайно, як би Ви знали, що ще не настав час для того, про що прошу, то не треба й зачинати цього, щоб не наразити моїх рукописів на небезпеку.

Ще 25 листопаду 1925 року Сенат Варшавського університету виявив мені високу честь – обрав мене (власне – затвердив вибори факультету) ординарним професором на катедру церковно-слов'янської мови та палеографії богословського (православного) факультету. Десь в лютому маю розпочати свої лекції; чекаю ще затвердження Міністерства. Читати маю польською мовою. Звичайно, ніякого польського горожанства я не прийняв, а тому йду до Варшавського Університету лише по вільному найму, як контрактний професор, – з контрактом на оден рік. В Галичині, власне у Львові, де я живу, не маю я ніякого заробітку (тут наддніпрянцеві не дадуть найменшого заробітку!), а тому професура в Університеті дуже підтримує мене матеріяльно. Не хочеться кидати Львова, хоч і занадто вже негостеприймного та чужого нам, але все таки такого багатого на українські матеріяли. Та що ж робити, – маю з собою родину, а вона хоче їсти, дітей треба вчити, а тому змушений буду переїхати до Варшави. Але родина моя лишиться у Львові, бо при кожній можливості я буду приїжджати до Львова й продовжувати свою працю. Думаю про те, що почасти можна буде працювати і в Варшаві.

Дуже прошу Вас, як рідного батька, написати мені – порадити, чи на довго мені устроюватися при Варшавськ[им] Університеті? Чи це не зашкодить мені в очах київської професури?

Кінчаючи листа свого, уклінно прошу вибачити, що так багато відняв у Вас часу. Але пишу листа Вам як людині дорогій мені, яку я звик любити та поважати. Вашої відповіді чекатиму з нетерпінням; а коли дозволите, буду листуватися з Вами по наукових справах частенько.

Обіцяних книжок, видань Академії Наук, я ще не получив, – а мати їх так би хотілося. Коли ласка, найсердечніше прошу додати мені працю В.Розова – його видання укр[аїнських] грамот³⁰⁴; цей праці нема у Львові, а мені вона так потрібна. Взамін за неї пришлю Вам працю, яку хочете. Напишіть тільки, як найліпше вислати Вам книжки; не знаю, які мої праці Ви маєте, – я б охоче прислав Вам усе, що я тут видрукував.

Бачив я Вашу історію укр[аїнської] мови (разом з Шахматовим) з хрестоматією³⁰⁵, на жаль її я не маю. Цю книжку тут вперто ховають, – бо ж там Ви так красномовно написали про галицьку мову... Галичане на цю книжку аж зубами скрегочуть, але мовчать...

Сердечно вітаю Вас з Різдвом і з Новим Роком. Від душі бажаю Вам здоровля та добрих успіхів в цінній Вашій праці. Дружина моя вітає Вас і приєднується до моїх бажань. Вдвох ми часто згадуємо Вас, – згадуємо Вашу визиту до нас на [вул.] Дорогожицьку.

Бувайте здорові. Не забувайте свого ученика й прихильника, сердечно Вас поважаючого

Проф[есор] І. Огієнко

8.I.1926

Моя адреса: Lwow, ul. Chodorowskiego 15.

P.S. Цього листа мого прошу дати прочитати В[исоко]д[остойному] Академику С. Єфремову. Дуже перепрошую за брудне письмо.

Авт. * Коректу Словника вів відомий проф[есор] Іван Зілінський і він читав його і в рукопису, і лише по його апробації згодилося видавництво видати.

Авт. ** Чи не можна б цих двох праць моїх (Словника та Чистоту) офіційно пустити по Україні? Вони б дали багато потрібного матеріалу тим, що вчаться нашої мови.

Авт. *** Про це кажуть пам'ятки, але приймаючи на увагу консервативність наголосу, треба цю ріжницю віднести на найдавніші часи.

Авт. **** Бо політична заверюха не дала мені можності вернутися з відпустки.

ІР НБУВ НАН України, ф. 1, од.зб. 23927. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 385

С. Маслову

Львів, 16 лютого

Lwów, ul. Chodorowskiego 15

16.II.1926

Дорогий Сергію Івановичу!

Надзвичайно приємно було мені отримати листа Вашого. Сердечно дякую за пам'ять. Ті книжки, які просите, я вже вислав на адресу Інституту Книгознавства³⁰⁶, – я вислав дві пачки, там єсть книжки і для Вас. Вислав Вам і нову свою працю: «Початок друкарства в Уневі». Книжок від Вас я ще не получив, але дещо бачив вже в Науковім Товаристві і як одержу їх – напишу про них рецензію. Нашвидку я вже перечитав: «Укр[аїнська] друкована книжка», «Етюди» та Інструкцію³⁰⁷. Всі Ваші праці мені дуже подобаються, бо Ви пишете на основі реального знання. Моя палеотипія (яко II т[ом] моєї Історії друкарства) вже давно готова, але не маю надії на видрукування... Ще торік я написав статтю: «Опис стародруків (методологія і бібліографія)», на 2–2½ арк[уші], але видрукувати не можу. Тут я торкаюся тих само питань, що й Ви в своїй Інструкції. Як видрукую, пришлю Вам. Оце недавно я їздив працювати до Кракова і познайомився там з гуртком осіб, що працюють по історії друкарства. Благословляю той час, коли я задумав поїхати, бо в Кракові я багато навчився, – там працюють найновітнішими методами і зробили вже багато (це головно гурт вчених, що працює коло журналу «Ex Libris»³⁰⁸).

Працювати у Львові дуже тяжко, – тут умови праці такі нелюдські, яких певне ніде в світі немає. Змушений працювати найбільше у п[ана] Свінцицького, а він власне унеможливило всю працю мені. Особливо тепер, коли його «Початки книгопечатання» рішуче осудили всі як мало наукове видання (чи замітили Ви, що тут досить багато знімків поплутано, а єсть навіть з писаним роком, чого не зазначено; більш 100 знімків знято з пізніших видань, а не з перших і т[ому] п[одібне]. Про ненауковість передмови вже мовчу). – Не судіть гостро мою «Історію укр[аїнського] друкарства», жив тоді я під Львовом і мало хто допомагав мені в праці... Жив я в Винниках, 8 верст від Львова. Часом спізнюся на залізничку, і тоді, з торбою книжок за плечима, не раз і не десять раз ходив пішки додому... Коли б дочекався я перевидання цього I тому, то я видав би його зовсім інакше. – Не посилаю Вам того, чого вже не маю, – розійшлося. – Зараз оце правлю коректу нової статті: «Український наголос на початку XVII-го віку» (аналіз наголосів Стрятинського Службеника 1604 р.); вишлю зараз, як вийдуть відбитки (десь коло 24 сторінок).

Живу я всяко. Оце тепер мене обрано ординарним професором до Варшавського університету (на Богословський православний факультет), на кафедрі ц[ерковно]-сл[ов'янської] мови та палеографії з палеотипією. Скоро поїду на нову службу, – але адреса моя буде Львівська, бо семня моя залишається

у Львові і сюди я буду приїжджати. – Дуже скучаю за Києвом та за своїми людьми, – тут все чуже, всі чужі. Бувайте здорові. Домна Данилівна з діточками (маємо ще Лесю, 5 років) і я з ними – низенько кланяємося Вам і Дорогій Олені Митрофанівні³⁰⁹. Пишіть частіше – я буду охоче відповідати.

– З правдивою пошаною та сердечним привітанням

Ваш І. Огієнко

ІР НБУВ НАН України, ф. 33, од. зб. 6039. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 386

В. Винниченку

Львів, 12 квітня

Проф[есор] Іван Огієнко

Львів, ул. Ходоровського № 15

Високодостойний Володимире Кириловичу!

Уклінно прошу пробачити мені, що не будши ближче знайомим з Вами, наслідуюсь таки писати Вам. Але переживаємо такі часи, коли давно вже відкинено зайві церемонії, а це дає мені змогу звернутися впрост до Вас.

Буду писати Вам просто. Я одержав листа, в яким мене повідомляють, що Ви з дружиною своєю опинилися в великій нужді і ніби працюєте вдвох на фабриці, тим заробляючи собі на хліб. Мене просять, щоби ужив я заходів для допомоги Вам.

Я вже звернувся до деяких впливових осіб (звичайно, цілком довірено) і цей мій лист до Вас – це вислід нашої наради. Сердечно прошу Вас написати мені, посіскільки правдиві твердження мого кореспондента про теперішній ваш матеріальний стан. Чи дозволяєте мені вжити деяких заходів – якщо цього потрібно – для допомоги Вам.

Ще раз перепрошую за пряму дорогу, але я такої думки, що навіть і безсилий хвилево український нарід зможе і мусить підтримати свого Винниченка, бо ж він у нього один.

До 1 мая я живу у Львові – Lwów, ul. Chodorowskiego 15, а потому переносюся до Варшави, де адреса моя буде така: Warszawa, ul. Stalowa № 25 m.11.

Коли б потрібна була моя допомога, то це ліпше робити, поки я у Львові.

З правдивою до Вас пошаною
готовий до послуг

Проф[есор] І. Огієнко

12.IV.1926.

Опубл.: Костюк Г. Первоієрарх, вчений, людина // Український голос. – Вінніпег, 1972. – 17 травня. – Ч. 20.

№ 387

К. Студинському

Варшава, 5 червня

Високодостойний Пане Президенте!

Пише мені п[ан] Володимир Леонтович з Праги (тепер він вже там), просячи, щоби я знову клопотався про нього перед Вами. Але Ви, Високодостойний п[ане] Президенте, так впевнено обіцяли мені, що посада для п[ана] Леонтовича буде, що, я думаю, і зараз моє клопотання є зайвим. Але все таки нагадую Вам про нього і ще раз сердечно прошу прийняти цю людину, що так багато спричинилася в нас до розвитку українського руху. Збирається п[ан] Леонтович засісти у Львові, між іншим, за писання своїх споминів, а це людина, котра має що розказати.

Чекав я Великодніми Святами п[ана] Президента у себе, але Ви не обдарували мене приємністю поговорити з Вами...

А я працюю ще більше, як у Львові робив. Маю понад 80 студентів, серед них багато таких, що хочуть працювати. Отже праця єсть, аби лише були сили.

Не знаю чому, але «Діло» й досі не подало, як відбулися загальні збори Наукового Товариства. Буду радий, коли найдете час хоч коротенько мені про них написати.

З правдивою до Вас пошаною, все готовий Вам до послуг

І. Огієнко

5.06.1926

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 9, 9 зв., 10. Штамп І. Огієнка. Автограф.

Варшава, 8 липня
8.VII.1926.

Високопреосвященний Владико!

Мені було дуже приємно отримати цінного листа Вашого. Забувати старих друзів ані в думці не маю, особливо ще тому, що дуже скучаю за Львовом, бо все ж таки прожив в ньому та коло нього 4 роки. І не тільки не забуваю, але не трачу надії, що мені ще доведеться пожити й попрацювати у цьому місті. Варшава гарна, та, на жаль, нема тут незабутнього львівського Національного Музею, а без нього мені працювати неможливо.

Охоче буду служити Вам в Вашій справі, з якою звернулися до мене. Власне, я не відповідав Вам, бо мав думку бути у Львові (хочу трохи попрацювати в Крехові) і особисто поговорити з Вами. Але моя поїздка затягується, тому відповідаю Вам листом.

Так, Єксцеленціє, таблиці про митрополитів безумовно були б повчаючими³¹⁰. Особливо коли б ще додати про декого з них їхні заслуги. На мою думку, писати треба кирилицею, а на зразок треба взяти гарний друкований шрифт тогочасний. Писаний тогочасний не вийде добрим. Правопопису вжити ліпше фонетичного, – фонетика в кирилиці зовсім не разить ока. Завсім добрі будуть вирази: «Народився, помер». Якби були складені відповідні написи, прошу прислати мені їх, – я охоче виправлю, – а Ви мої виправки перевірите, чи до смаку вони Вам припадуть.

Прошу простити мені, що хочу звернути увагу на рукопис Нац[іонального] Муз[ею] № 57 т. I ст. 500 і 549; тут я колись вичитав, що Лев Шептицький, маючи 25 років життя, був висвячений 14 листопаду 1742 року на священника. А Афанасій Шептицький, маючи 22 роки життя, був висвячений 10 березня 1744 року на диякона. Справа була давно, і, здається, я не уважно це відписав. Може в тім рукопису ще знайдуться цікаві дати.

Уклінно прошу Святих Ваших молитов та Владичного архієрейського Благословення. Готовий до Ваших послуг

Проф[есор] *І. Огієнко*

P.S. Сиджу тепер уперто над працею: «Св[яті] Костянтин і Мефодій, життя та діяльність». Це буде той курс, який я викладав в двох минулих триместрах. Праця вийде лише літографічна.

Іван Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312, арк. 43, 43 зв., 44, 44 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

Варшава, 9 липня
9.VII.1926

Високодостойний Пане Гофрате³¹¹!

Думав я, що заїду ще до Львова і попрощаюся ще особисто з Вами, але сталося інакше. Мою дружину так наглили, щоби вона опустила помешкання, що не було іншої ради, як передчасно виїхати до Варшави. Оце причина, чому я не міг (бо зайнятий був в університеті) навіть сім'ї своєї особисто відвезти до нової домівки.

Була в мене думка приїхати до Львова влітку на працю, але бачу, не здійсниться й вона, – отож наше особисте побачення затягується і я вирішив хоч листовно – до часу побачення – найшциріше подякувати Вам, дорогий п[ан] Гофрате, за всю ту ласку, якої я часто зазнавав від Вас, пробуваючи у Львові. Ваше тепле, щиро людяне відношення не тільки до мене, але й до цілої родини моєї, назавсіди лишиться в мене світлим спогадом з часів моєї еміграції. А відношення Вашого сина – Високодостойного д[окто]ра Олександра – постійно було теплим та братерським і цього його відношення вся моя родина повік не забуде. Хто знає, чи не завдячую я власне д[окто]ру Олександрові тому, що я ще не розгубив окремих членів своєї сем'ї, що ми всі ще живемо.

От за все це, Високодостойний і дорогий пане Гофрате та професоре, прийміть від мене найсердечнішу подяку і синівський глибокий уклін. Чи не єдиний Ви у Львові бачили в мені перш над усе – людину, близьку й рідну собі людину, а це для нас, вигнанців з рідного краю, явище таке рідке...

Потроху звикаю до столичного гамору. Закінчив академічний рік не зле. Слухачі мої, звичайно, всі православні, а це зміцнює духа почуттям, що працюємо для рідного народу. Багато клопіт мені лише з викладовою мовою, бо польської мови добре не знаю. Але потроху звикаю й до цього. Семня моя виїхала оце з I. VII на літнисько до Urle під Варшавою, – віковічний сосновий ліс, річка, добрий пляж може піднімуть сили моїх діток. А я сиджу в Варшаві, бо хочу виготовити для слухачів моїх той курс, який відчитав їм, – Костянтин та Мефодій, їх життя та діяльність (яко вступ до ц[ерковно]-с[лов'янської] мови); може десь в серпні трохи й я помандрую в Urle (це година їзди з Варшави) до родини. – А взагалі тужу я за Львовом надмірно, бо в Варшаві почуваю себе зовсім як в чужому місті. Певне, як вигасне час мого контракту, буду знову думати про Львів.

А як же Ваше здоров'я? Чи їдете куди на літо?

Прошу прийняти вирази моєї до Вас найщирішої поваги та відданости.

Все готовий Вам до послуг

I. Огієнко

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. Стефаніка, ф. 11, од. зб. 1997, арк. 7, 7 зв., 8, 8 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 390

К. Студинському

Варшава, 20 вересня

Високодостойний Пане Президенте!

Щоби Ви не подумали, що я, ставши професором в столичному місті, вже заспокоївся і нічого не роблю, тому вважаю своїм обов'язком скласти на Ваші руки, яко Президента західно-української Академії Наук³¹², свою нову працю: «Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність», яко 1 том моєї більшої праці – «Історія церковно-слав'янської мови». Вважаю це за обов'язок свій ще й тому, що маю високу честь і сам бути членом Вашого Наукового Товариства, з котрим мене лучать такі світлі спомини.

З нагоди закінчення праці посилаю свій товариський привіт усім членам нашої секції, а Вас, п[ане] Президенте, сердечно прошу передати цей привіт.

Бажаю Вам всього найкращого, а Високодостойній Пані Вашій цілую ручки.

Готовий Вам до послуг, забутий Вами

I. Огієнко

P.S. Чув, що Хроніка³¹³ вийшла, але мені її не прислано. Коли ласка, сердечно прошу прислати мені, най і я потішуся успіхами нашого Товариства

I. Огієнко]
20.09.1926

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 13, 13 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 391

С. Маслову

Варшава, 23 вересня

23.IX.1926

Дорогий Сергію Івановичу!

Ви ласкаво обіцяли мені прислати цінні свої праці, але, на жаль, певно забули Вашого далекого приятеля, бо я нічого не дістав. Хвалився мені С.Ю.К-ій³¹⁴, що Ви прислали йому «Слово о Полку Ігоревім»³¹⁵ Перетця; правда, цю книжку я отримав від Академії. Може Вас затрудняють кошти пересилки, то я зміг би прислати якусь там суму на оплату пересилки книжок.

Ціле літо проживали в Urle під Варшавою, – в сосновому лісі над річкою. На жаль, я не зміг скористатися з літа, бо ціле літо писав нову свою працю: «Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність (яко I том того курсу, який я читаю в Варшавському Університеті: «Історія церковно-слов'янської мови»).

Працю вже видруковано на ротаторі – 75 прим[ірників], – вийшло 426 великих сторінки. Оден примі- рник посилаю до Бібліотеки Академії Наук на ім'я С. Єфремова. Вибачте, що не посилаю Вам, – це студентське видання, коштує 15 зол[отих], і мені просити в них не випадає. Дуже прошу Вас взяти в Академії цю мою працю, – може Ви зробите мені якісь вказівки, – а Ваші вказівки я постійно ціную.

З 15.X. розпочинаються лекції; я читаю тепер: 1) Ц[ерковно]-сл[ов'янську мову], 2) Палеографію з палеотипією і 3) Костянтин і Мефодій. Праці досить, – 5 г[один] лекцій і 2 г[одини] практичних тиж- нево; але праця дуже збільшується через те, що доводиться добре вчитися польської мови, бо я викла- даю по-польськи.

Збираюся написати рецензію на «Слово о Полку Ігореві» В. Перетця, – власне на його видання те- ксту ст[орінок] 93–130, – на ті наголоси, які він розставив. Чому В[олодимир] М[иколаєвич] поставив московські наголоси, коли це пам'ятка українська? Скажемо на ст[орінці] 97 хош[у], а на Україні спокон віку було хоч[у] і т[ому] п[одібне]. Між іншим, вчора мене повідомили, що десь в Холмі знайдено руко- пис Слова о Полку Ігоревім, ніби писаний уставом на пергаменті. Просять мене приїхати й оглянути. Остаточо дадуть мені знать в цю суботу, бо всю справу тримають в секреті. Я Вам пізніше напишу, що це, коли б дійсно вийшло щось цікаве.

Наш факультет розпочав уже друк свого журналу «Елтіс»³¹⁶, скоро вийде І книжка. Моя стаття тут «Українська вимова богослужбового тексту в XVII віці. Нарис з історії української фонетики». Ско- ро будуть відбитки, і я пришлю й Вам. Цікавлюсь Вашою думкою про цю статтю.

Як Ви ставитеся до моєї гіпотези про «руські» Євангеліє та Псалтир, що їх знайшов Костянтин в Херсонесі? (див[ись] мою працю: «К[остянтин] і М[ефодій] ст[орінки] 126-147). Оден примірник своєї праці посилаю й до Ленінградської Акад[емії] Наук³¹⁷ на ім'я Перетця і коли ласка, напишіть йому про це.

Як поживають мої дорогі колишні приятелі, тепер такі далекі Н[азаревський], Ш[евченко] та брат Ваш В[олодимир] І[ванович] Як живуть, що роблять.

Д[омна] Д[анилівна], я та діти мої – усі шлемо Вам низенький уклін, а Високодостойній Олені Митрофанівні «щюруці» (щюлюю руці, так для скорочення говорять у Львові)

Ваш І. О[гієнко]

Чого забув мене В[олодимир] М[иколайович], забув: відцурався?

ІР НБУВ, ф. 33, од. зб. 6040. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 392

Й. Скрутню

Варшава, 9 листопада
9.XI.1926.

Високоповажний Отче Редакторе!

У відповідь на ласкавого листа Вашого спішу повідомити, що я охоче напишу рецензію на стат- тю мого товариша по Університету проф[есора] С.Маслова. Тільки не знаю, як я вийду з того, що я в «Елтіс» розпочинаю ряд критичних заміток під заголовком: «Нові праці з палеотипії», – і тут мусить бути і рецензія на працю С. Маслова.

З Вашими «Записками»³¹⁸ у нас вийшло непорозуміння. По-перше, своєї бібліотеки ми ще не мас- мо, лише тепер засновуємо. По-друге, ніяк я не можу довідатися, хто замовляв «Записки».

Але я попрошу, щоб взамін за «Записки» вислали Вам «ЕЛПІΣ», якого вийде дві книги до 1927 р.

Попрошу й за «Воскрес[ное] Чтеніє»³¹⁹, тільки... що спільного з «Воскр[есным] Чтенієм» і Бібліотекою? Богословський факультет – то установа Університету Варшавського, а «В[оскресное] Чт[еніє]» – то орган православної митрополії.

У всякому разі попильную зробити так, щоби Ви не осталися незадоволеними.

З правдивою до Вас пошаною і привітом

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 7, 7 зв., 8. Штамп І. Огієнка. Автограф.

1927

№ 393

Митрополиту Андрею Шептицькому

Варшава, 1 січня
1.01.1927

Ваша Єксцеленція, Високодостойний Владико!

Посилаю Вам сердечні побажання найкращого здоров'я на наступаючий Новий Рік. Власне, лише в останній час довідався від професора К.Студинського про Ваше здоров'я, і його оповідання дуже мене засмутило... Сердечно зичу Вам через те – найміцнішого здоров'я та доброго поведження в праці.

Львів взагалі дуже мене засмутив, – ото на столі лежать в мене, – повернений у Львові лист на ім'я Преосв[ященого] Йосипа з поміткою: «adresat zmarł»*, і написаний, але невідправлений лист на ім'я Гофрата Барвінського...

Постійно пам'ятаючи про цей звичайний кінець людини, працюю як найбільше, – а в цім єдина втіха в моєму стані. Десь через місяць зможу прислати Вашій Єксцеленції «Wzory Pism Cyryliczchnyh» – збірничок для моїх слухачив Палеографії, а тим віддячити за Вашу постійну до мене доброзичливість. З правдивою до Вас пошаною

Професор І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312, арк. 46, 46 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 324

К. Студинському

Варшава, 15 березня
15.03.1927

Високодостойний Пане Президенте!

Получив я Ваше миле запрошення до участі в Збірнику на честь акад[еміка] М. Грушевського і думав, що зможу відразу прислати Вам свою статтю. Але те, що стаття мусить бути лише на 1/2 друкарського аркуша, це мене затримало, і тому я спізнився з відповіддю. Прошу сердечно пробачити.

Повідомляю, що охоче візьму участь в Збірнику на честь Високодостойного Ювіляра і скоро подам свою статтю: «Український наголос в Київській Тріоді 1631 року»³²⁰. Не знаю тільки, чи статтю слати Вам, чи впрост до Києва на адресу Ювілейного Комітету?

Сердечно прошу Вас, як то Ви мені обіцяли, подати адресу академіка А. Вruckner'а, котрому я збираюся дещо послати.

Обіцяли бути в Варшаві, та так і не приїхали. А я Вас чекав. Справа допомоги Науковому Товариству була вже налагоджена, але пізніше, через зміни Міністрів, затрималася. Маю вражіння, що коли б Ви самі особисто походили коло цієї справи, то Ви б її виграли.

У Вас, певне, багато різних новин з Києва. Писав мені М. Грушевський, що в нього якесь нещастя. Не знаю, що власне.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 14, 14 зв., 15. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 395

К. Студинському

Варшава, 16 травня
16.05.1927

Високодостойний Пане Президенте!

Дуже нам шкода, що Ви, Високодостойний п[ане] Президенте, оминули нашу хату, будучи в Варшаві. Пані моя і я дуже стурбовані цією Вашою неласкою, а тому вирішили запитати вдвох: може

* Adresat zmarł (польськ.) – адресат вмер.

ми чимсь Вас нехотячи образили? Бо ж, приїжджаючи до Варшави, Ви кожний раз не минали нашої вбогої хати.

По телефону, як мені оповідано, дзвонив п[ан] Свительський, який хотів Вас побачити.
З правдивою до Вас пошаною

Ваш І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 16, 16 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 396

К. Студинському

[Варшава], 13 червня
13.VI.1927 р.

Цілком довірено!

Високодостойний Пане Президенте!

Декілька осіб з нашого громадянства доручили мені, як людині, що знає Вас ближче, виступити перед Вами в дуже неприємній справі. Це справа проф[есора] З[аїкі]на, якого оце Ви обрали дійсним членом Наукового товариства. До Варшави приїхав один чоловік, який привіз страшні відомості: він оповів, як п[ан] З[аїкі]н в Харкові, служив в охоранці провокатором, і видав, і спровокував багато студентів... Те, що розповів цей дуже поважний свідок, переходить всяку міру... Із зрозумілих причин я не можу Вам писати всього...

Виявилося, що п[ан] З[аїкін] тим самим займався і в Варшаві, увесь час провокуючи... Страшно сказати, кому він служив і чий завдання виконував... Обрання провокатора патентованого дійсним членом нанесло б ганьбу Науковому Товариству, і я прошу Вас затримати іменування до в'яснення цієї жадливої Азефщини³²¹. А коли б п[ану] З[аїкіну] доручили заступати Наукове Товариство на з'їзді істориків, то це б змусило мене вийти з членів Товариства...

Гаряче молю Вас, як людину, що стільки працює для добра Товариства, не довести до ганьби... Ви розумієте, як мені тяжко писати це, але я змушений був написати Вам цю жадливу правду...

При побаченні розповім усе. Лист мій абсолютно довірочний.

Ваш І. О[гієнко]

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 17, 17 зв., 18, 18 зв. Автограф.

№ 397

К. Студинському

Варшава, 17 червня

Високодостойний п[ане] Президенте!

В попередньому листі двічі зазначив, і тепер ще раз зазначаю, що мій лист про п[ана] З[аїкіна] – то лист цілком довірочний. Я боюся, що п[ан] Кордуба передасть п[ану] З[аїкіну], а той спосібний на все. Написав Вам того листа лише з доручення групи осіб, які цю справу знають; Ви, яко Президент Західно-Української Академії Наук, на мою думку, також мусите знати правду, яка б гірка ця правда не була. Я тут стільки роспинався про п[ана] З[аїкіна], стільки допомагав, а кінчилося... великим скандалом... Поведення цього пана тут, у Варшаві, єсть не до описання...

З Вашого листа виходить, ніби проф[есор] Кордуба приїде на з'їзд. Не знаю його адреси, а тому дозволяю собі вже через Вас запросити п[ана] Кордубу до себе, – сім'я моя виїхала під Варшаву, і п[ан] Кордуба міг би собі легенько і вигідно жити у мене.

До кінця червня я буду жити у Варшаві, але з початком липня виїжджаю до сім'ї, моя літня адреса: *Urle pod Warszawa*.

Буду дуже радий гостити Вас у себе. Прошу наперед повідомити мене про приїзд, і прошу заїжджати до мене впрост на Стальову³²², – спинитися у мене. Я так би хотів послухати, які Ваші вражіння від поїздки.

Як були ви в Варшаві, то ласкаво сказали мені (а потім в листі підтвердили), щоби я готував т[ом] II до друку. Це моя єдина матеріальна надія. Становище моє дуже хитке: оббріхано і спровоковано

мене постільки, що не виключено, що я знову стану вільним козаком... Панок обідав щоденно у мене, а з обіду від мене їхав впрост до... (ліпше й не писати куди) й передавав усе, що чув та що вивідував...

І став я таким полонофобом у власть імущих, що Унів[ерситет] почав робити мені всякі шпильки... Моя єдина надія – Наукове Т[овариство] не дасть мені загинути, бо до того кладеться...

Високодостойній Пані Вашій цілую ручки й низенько кланяюсь.

З правдивою до Вас пошаною

Готовий до послуг

І. Огієнко

17.VI.1927

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 19, 19 зв., 20, 20 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 398

К. Студинському

[Варшава], 21 червня

Високодостойний Пане Президенте!

Мій лист до Вас був абсолютно довірочний, і я боюсь, що проф[есор] Кордуба розголосить... Крип'якевич уже повідомив З[аїкіна], що на нього якийсь анонім написав, і справу тормозять. Але нехай п[ан] З[аїкін] буде спокійний, бо він, Крип'якевич, зречеться секретарства, як що п[ана] З[аїкіна] не оберуть дійсним членом. Поки що Крип'якевич викликав п[ана] З[аїкіна] до Львова, і той їде. Пане Президенте, моя назва не мусить бути кому бути відома... Один вчений, вертаючися з Харкова, зо страхом розповів, що йому в Харкові казали про п[ана] З[аїкіна], ніби п[ан] З[аїкін] – то провокатор і тому втік з Харкова... Казав йому чоловік, що заслугове довір'я...

Отож – потроху справа вияснюється...

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

21.V.1927

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 21, 21 зв. Автограф.

1928

№ 399

Й. Скрутню

[Варшава], 24 січня

24.I.1928

Високодостойний Отче Редакторе!

Сердечне спасибі Вам за ті рецензії, які розміщено в Вашім журналі на вбогі праці мої і яких я не заслужив. Прошу сердечно подякувати й рецензентів. – Над «Костянтином й Мефодієм» я працюю вже декілька літ і т[ом] II скоро почну друкувати. Я хочу дати Історію ц[ерковно]-сл[ов'янської] мови, хочу дати про К[остянтина] і М[ефодія] такий суцільний огляд, який дав би змогу легше приступати до спеціальних студій по окремих кирило-мефодіївських питаннях.

Що в мене єсть, все те я вишлю Д[октор]ові І. Панкевичу охоче. Адреси його я не знав, тому не зміг посилати йому нових своїх праць.

Спасибі за добре слово. Але... дуже тяжко працювати мені тут. Постільки тяжко, що не виключена можливість залишення цієї праці. Пан З[аїкін] (див[ись] «Діло» № 14 за 1928 р.) так скрізь представив мене полонофобом та укр[аїнським] шовіністом, що цього року підписали контракт зо мною до 31.09.1928 дуже не охоче, а по цьому вже напевно більше не підпишуть, бо м[итрополит] Діонісій, накручений З[аїкі]ним, не хоче мати на факультеті українців... Хіба таких, що безоглядно підуть за ним.

Оставшись без праці, переберусь певне до Львова, де буду кінчати свою «Історію друкарства», якої писати в Варшаві нема змоги.

З глибокою до Вас пошаною та сердечним привітом

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 10, 10 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 400

К. Студинському

Варшава, 31 березня
31.III.1928

Високодостойний Пане Президенте!

В. Заїкин в «Ділі» завсім незаслужено кинув тінь на харківського професора О. Синявського, кинув тінь тільки тому, що знав, що Синявський висвітлює темну працю Заїкіна. Проф[есор] О. Синявський звернувся до мене з листом, в яким просить вмістити в «Ділі» його спростовання. Ось через те дозволяю собі турбувати Вас, Пане Президенте, як сеньора української науки на зах[ідно]-укр[аїнських] землях, і сердечно просити заступитися за честь проф[есора] О. Синявського і допомогти, щоби спростовання Синявського видрукувано було в «Ділі».

Лист Синявського до «Діла» додається при цьому.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 25, 25 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 401

Й. Скрутню

Львов, 31 березня
31.III.1928

Високопреподобний Отче Редакторе!

Рукопис Крехівського Апостола сьогодні отримав в доброму стані, ні де не ушкодженим. За при-
слання Апостола ще раз складаю Вам найсердечнішу подяку.

З привітом

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 12, 12 зв. Поштова листівка. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 402

Й. Скрутню

Львів, 22 березня
22.III.1928

Високодостойний о[тче] Редакторе!

Сердечно дякую за Крехівського Апостола, – при цьому посилаю Росписку. Як прийде рукопис – негайно сідаю за працю, а тому ласкаво прошу приспішити з висиланням. Друкую тепер II том свого Костянтина й Мефодія, – по закінченні негайно вишлю примірник і Вам, щоби тим віддячити за Вашу постійну до мене ласкавість. Думаю, що на початку мая цей II том вже побачить світ.

Працю свою про Крехівського Апостола охоче дам Вам до «Записок», але прошу відбитки не-
мінно.

У мене часто просять з України або з Росії мою статтю про наголос, що друкувалась у Вас, але я давно вже все пороздавав; коли ласка, сердечно прошу прислати мені 5 примірників.

В своїй бібліотеці я маю «Записки чину св[ятого] В[асиля] В[еликого]» тому 1, випуски 1 і 2-3; чи вип[уск] 4 цього тому зовсім не було, чи це я його не маю? Як би 4 вип[уск] 1 тому був, сердечно прошу прислати мені його, а я відплачу Вам своїми працями.

Уклінно прошу згадати мене під час Ваших Молитов.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 376, оп. 1, спр. 114, арк. 2, 2 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 403

К. Студинському

Варшава, весна

Високодостойний і Дорогий Пане Президенте!

Statut, про котрий пишете, я довірочно отримав і відповів, що для його розгляду потрібна стисла Комісія; здається, стануть на цей шлях. При нагоді, як матиму честь вітати Вас у себе, я розповім Вам

цікаві подробиці про всю цю справу. Жалію, що так рідко буваєте в Варшаві, бо тут не тяжко було б поставити справу допомоги Наук[овому] Тов[ариству] на належні опори. Ще більше жалію, що заслужене місце сенатора припало не Вам і на цій ділянці з Вашим голосом були б рахувалися.

За вміщення в «Ділі» такого неприємного мені листа сердечно дякую. Але листа О. Синявського з Харкова про Заїкіна нема ради, – п[ан] З[аїкін] дискредитував себе остаточно навіть тим, що він дозволяв собі тут робити.

Сподіваюся в літі якийсь місяць попрацювати в архивах Львівських, коли матиму нагоду ближче з Вами переговорити в багатьох справах. Коли Вас сподіватися до Варшави?

З сердечним привітом

Ваш І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 26, 26 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 404

К. Студинському

[Варшава], 16 вересня
16.IX.1928

Високодостойний Пане Президенте!

Мило було мені отримати листа Вашого, бо ж так давно вже писали мені. Взагалі, Ви не часто згадуєте про мене...

М[итрополит] Д[іонисій] за чотири роки свого деканства довів Бог[ословський] Факультет³²³ до повної руїни, довів своїм невмілим керуванням, а ще більше виразною московською політикою. Він цілком знехтував університетську владу і робив, що хотів – на шкоду Бог[ословському] Факультету і Університету. За три роки скликавав лише два рази Професорську Раду. Знехтував уставу, яка каже, що Факультетом керує Професорська Рада, а декан виконує її постанови. Цього шкідливого свавільства Університет не захотів більше терпіти, а тому повідомив М[итрополита] Д[іонисія] що він наступний рік не покличе його на керовника, а пропонує Професорській Раді вибрати собі декана. Архієпископ Олексій³²⁴ був у нас лише лектором, а тепер вийшов з доброї своєї волі, бо, як казав мені багато раз, не чується покликаним до викладів. Свящ[еника] Давидовича повідомлено, що контракта з ним не підпишуть надалі (а це за злісний плагіят). Таким чином у нас випадком не стало духовних осіб. М[итрополит] Д[іонисій] з пересердя скрізь агітує тепер проти Богословського Факультету. Зате прийшли до нас – Лотоцький та Біднов. З[аїкін] усунений вже більше року. Взагалі, М[итрополит] Д[іонисій] створив таку атмосферу, що хочеться втікати куди очі глядять... Він тепер робить найрізніші заходи, аби усунути мене, бо я вимагаю додержання Уставу при керуванні нашим Факультетом.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 27, 27 зв. Автограф.

№ 405

М. Возняку

Варшава, 15 жовтня

Високодостойний п[ане] Товаришу!

В Вашій цінній «Історії української літератури» (котрої 4-ий том чекаємо з нетерпінням) в т[омі] III-м на ст[орінці] 142 Ви згадуєте про поповича Івана Прислопського, перекладчика «Учительської Євангелії». В теперішній час я займаюся працями цього Ів. Прислопського, а тому найсердечніше прошу, коли ласка, подати мені про нього та про його переклад «Учительської Євангелії» докладніші відомості, за що буду сердечно Вам дякувати. Чи не знаєте № цього рукопису в Перемишльській бібліотеці? Чи єсть друкований каталог цієї бібліотеки?

З товариським сердечним привітом

І. Огієнко

15.X.1928

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. Стефаніка, ф. 29, спр. 400, арк. 4. Поштова листівка. Автограф.

№ 406

Л. Білецькому

Варшава, 24 жовтня
1928 р. жовтня 24

Високодостойний Леоніде Тимофієвичу!

Найсердечніше дякую Вам за тепле товариське привітання³²⁵, котре так мило мені отримати. Привітання Ваше прийшло як раз тоді, коли я сидів зажурений, згадуючи добу К[ам'янець]-П[одільського] Університету. Робилося все, що було в силах людських, але долі не вгодно було поблагословити нашої збірної праці... Крім Вашого получив ще привітання від Д. Коломійця, – і більше ні від кого... Так громадянство цінить свою найкращу культурну установу...

Ваше привітання було мені особливо милим, бо нарешті озвалися й Ви. Чого забули мене зовсім? Ніколи нічого не пишете. Що робите і які Ваші плани на даліше?

Звертаюсь до Вас в одній справі. Коли уряд УНР покинув К[ам'янець]-Подільський, до К[ам'янець]-П[одільського] прийшли поляки, в той час в російський К[ам'янець]-П[одільській] газеті появилася різка недобра стаття п[ана] Ю. Киркиченка, направлена проти нашого уряду. Чи не пригадуєте Ви змісту цієї статті?

Що саме там писалося? Дуже прошу Вас написати мені про це; як пригадую, Ви мені про це в день появи статті розповідали з великим обуренням.

Високодостойній Дружині Вашій низенький привіт. Цілую діток, – як вони?

З правдивою до Вас пошаною і товариським привітом

І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 1, 1 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 407

К. Студинському

Варшава, 8 листопада

Високодостойний Пане Президент!

Хотів я приїхати на Ваше Свято, щоби привітати Вас особисто. На жаль, випадки І.ХІ³²⁶ не дали змоги здійснити моє давнє бажання знову побачити Львів, а тому змушений був привітати Вас тільки листівне.

Вийшла для мене й друга неприємність: моє привітання помилково післано Вам листом замість телеграфом і за цю помилку сердечно перепрошує Вас моя Пані, бо це її вина невільна.

Ще ані в одній газеті не читав опису Вашого Свята. Чи не відложено його?

Обіцяли Ви (в останнім листі до мене) бути в Варшаві і завітати й до нас. Чому не приїхали?

Тяжко жити тепер стало. Я не вмю (та й противно це) підлещуватися скрізь, а тому контракта з мною ще не підписано надалі, хоч він вже два місяці, як вигас.

М. Г[рушевський] чогось знову розгнівався на мене.

З правдивою до Вас пошаною

8.ХІ.1928

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 28, 28 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 408

К. Студинському

Самбор, [не пізніше 1925–1928]

Високодостойний Пане Професоре!

Заклопотаний останніми справами, якимось я не доглянув, – і Вашої статті не дали в Друкарні до останньої книжки, хоч стаття була складена. Це друкарська самоволя. Будьте ласкаві зорядити, щоб Друкарня відбила Вам статтю, а Ви добре її виправте й верніть мені. Вибачте мені ласкаво за цей недогляд!

Від 24.VI. сиджу в Самборі (ul. Ogrodowa 15); здоров'я моє (головно – нерви) зовсім зле, а до того й згубив сон. Я мешкаю в проф[есора] Филипчака, маю всі вигоди. Сподіваюсь, що сонце, вода й повітря вернуть мене до рівноваги. – Чи не приїхали б Ви на пару днів до Самбора, – побродили б разом по полях? – Високодостойним Вашій Пані й доньці глибокий поклін.

Шлю Вам сердечний привіт

I. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 112. Автограф.

1929

№ 409

Й. Скрутню

Варшава, 7 січня

7.I.1929

Високодостойний Отче Редакторе!

Ціле літо працював коло Крехівського Апостола, зробив з нього гору виписок. Почав складати Словника до нього. Пам'ятка надзвичайно цікава і потребує дуже багато праці. Але, нажаль, я мусив перервати свою працю, бо друкую V том своєї «Історії ц[ерковно]-сл[ов'янської] мови», який покажеться в світ десь за 1,5 місяці (і зараз же пришлю В[исоко]д[остойному] о[тцю] Редакторові). Випустивши в світ цей том, засяду остаточно за Кр[ехівського] Апостола і сподіваюся, якщо Бог поблагословить, закінчити цю працю до літа. Боюся, що праця буде на добрих 15 друк[ованих] аркушів – що тоді будемо робити, о[тче] Редакторе?

До V тому моєї Історії ц[ерковно]-сл[ов'янської] мови увійшла також моя праця: Українська мова по пам'ятках XI-го віку. Друк потребує надзвичайно багато моєї технічної допомоги, тому я знесилився, як ніколи. Друкарня не в силі передати всього друком, тому колізій без кінця-краю.

Вибіраюся колись (може влітку) трохи попрацювати до Львова, якщо о[тець] Ректор Семинофа буде ласкавий дати мені десь в себе в Семінарії вуглик, бо всі мої заходи підшукати на 2-3 тижні кімнати не кінчилися успіхом, а я так хотів приїхати до Львова.

З правдивою до Вас пошаною та сердечним привітом

Ваш I. Огієнко

P.S. Не забудьте й про мене в Ваших молитвах.

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 16, 16 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 410

О. Назаруку

Варшава, 10 травня

Високодостойний Пане Професоре!

23 січня ц[ього] р[оку] мав я Instytut'i Badań Spraw Narodowościowych зовсім об'єктивний науковий виклад з історії української православної церкви в Польщі. По викладі в № 10 офіційного православно-го органу «Воскресное Чтеніє» появилася лайлива й повна безсоромної московської брехні стаття не стільки проти мого викладу, скільки впрост проти мене. Автор пасквілю – висока особа, що сховалася за скромненьким «Альфа». Усі брехні цього негідного «Альфи» 15 березня ц[ього] р[оку] розглянув св[ятий] Синод православної церкви в Польщі, і, не переслухавши мене, осудив мене, – щоб я приніс покаєння не тільки за свій науковий виклад, але й за свою діяльність, яко Міністра Ісповідань на Великій Україні. Усе це робиться, щоби викинути мене з Варшавського Університету, реальні приготування до чого вже почалися.

Пишу Вам це для того, щоби підкреслити, що напад на мене «Воскр[есного] Чтенія»³²⁷ відбувся ще в березні місяці, але ніхто з повніської аудиторії, що були на моїм викладі, не зареагував на цей напад ще й досі, хоч кожний міг би посвідчити, що нічого того, в чим мене винуватять, я не говорив на своїм викладі.

В нашій житті тепер стало звичкою нападати на прелегента якраз за те, чого він не говорив, або безконтекстно вихоплювати одну-дві фрази з викладу і подавати їх на посміховисько некритичній аудиторії.

Читав я в «Ділі»напад на Вас, і мені пригадалося оте все, що я вище написав. Я був на Вашім викладі і дуже пильно його прослухав. Ваш критик оперує звичайною сьогодні метою: його не цікавить цілість, він звертається лише до окремих виразів, які в кожному викладі можуть бути може й невдалими.

Я відчув, Високодостойний Пана Професоре, певну неправду в цім нападі на Вас, і яко людина, що так сильно терпить за свій цілком науковий доклад, вирішив післати Вам цих моїх слів пару на втіху й розраду.

Прошу прийняти вислови моєї глибокої пошани до Вас

Проф[есор] І. Огієнко
10.V.1929

ЦДІАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 296, арк. 7, 7 зв, 8. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 411

Митрополиту Андрею Шептицькому

Косів, 22 червня
Косів

Ваше Високопреосвященство!

Разом з листом цим посилаю Вам свою нову статтю про «Наголос, яко метод означення місця виходу стародрукованих книжок». Коли писав статтю, у весь час мав на увазі власне Вас. Подаю громадянству (звичайно, вченому) новий метод определення національності не лише стародруків, але й рукописів. Маємо сотні рукописів, яких національність не встановлено, але тому їх звичайно записують на конто культури московської. Думаю, що користуючись моїм методом, можна буде сотні рукописів-безбатченків вернути до української культури. Звичайно, я не вірю, щоби в Галичині оцінили, а бодай зрозуміли (власне – захотіли зрозуміти) вагу цього нового методу; але покладаю надію, що на Великій Україні запримітять таки мою статтю.

Думка Вашої Ексцеленції, як людини компетентної в стародруках, мене дуже цікавить. При останнім побаченні нашім я вже підкреслював Вам вагу наголосів в стародруках.

Звертаю увагу Вашого Високопреосвященства на наголоси богослужбових книжок в Галичині, про що я коротенько розповідаю в статті. Наголоси ці в Галичині московські. Моя думка, що наголоси ці варто б змінити таки на українські. Оце тепер я не опускаю ані одного богослужіння, – і цікаво, що по всіх греко-католицьких церквах богослужбова вимова, не дивлячися на офіційальний друк, все таки українська, особливо в читаннях дяків. А коли так, то варто й нові книжки друкувати з українськими давніми наголосами.

Якось перед своїм виїздом до Косова заходив я до Вашої Ексцеленції, та на жаль не застав – Ви були в Варшаві, – я закінчив історію Унівської друкарні³²⁸ і докладно описав всі її друки; хотів просити Вашу Ексцеленцію, чи нема в Вас чогось мені незнаного в цій справі. Про це я ще буду просити Ваше Високопреосвященство по повороті до Львова.

На початку червня вислав був Вам свою відбиточку про Молитовника кн[язя] Володимира. Чи отримали?

Посилаю Вашій Ексцеленції сердечний привіт і прошу святих Молитов, а також прошу прийняти мої вислови глибокої пошани до Вас.

Проф[есор] І. Огієнко
22.VI.1929
Косів

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 312, арк. 41. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 412

Й. Скрутню

[Варшава], 14 листопада

Високодостойний Отче Редакторе!

Дуже мені немило, що з людської слабости я так затяг свою працю. На жаль літом не зміг я працювати над Крехівським Апостолом, крім цього, два тижні пробув в Чехії, бо їздив на з'їзд Слов'янських Філологів³²⁹, де я робив доклад про цю пам'ятку. Я вже багато зробив, і бачу вже кінець своєї праці. Сподіваюся

на початок Нового Року закінчити все, а тому найсердечніше прошу Вас, Високодостойний отче Редакторе, не забирати в мене цей час пам'ятки. Пани з Льв[івського] Університету робили мені деякі «прикраси», бо й вони працювали над Кр[ехівським] Ап[остолом], а тепер хочуть, певне викінчувати, щоби друкувати перед нами... Нехай собі!

Ще раз прошу вибачити за спізнення.

Сердечно Вам вдячний.

З правдивою пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*

14.XI.1929

ЦДІАЛ України, ф. 376, оп. 1, спр. 20, арк. 8 зв. Автограф.

№ 413

Й. Скрутню

Варшава, 14 листопада

Високодостойний Отче!

В м. Варшаві в теперішній час перебуває більше 200 українських студентів з Волині, Полісся, Холмщини та Галичини, що вчать тут по найріжніших вищих школах. Одірвані від рідного оточення, студенти ці в переважачій більшості знаходяться в дуже скрутнім матеріальнім положенні, бо звичайно не мають в Варшаві жадного заробітку. Недоїдання та голодування студентів – звичайне явище їх злиденного життя. Так само мало відрадний і стан їх національного виховання.

Щоби запобігти такому гіркому станові й допомогти українському студентству матеріально й духовно, на початку 1928 акад[емічного] року закладено в м. Варшаві «Товариство допомоги українським студентам вищих шкіл м. Варшави» (затверджене урядово 18 вересня 1928 р.) Що було в силі членів Управи цього Товариства, те зроблено і студенти вже реально відчували матеріальну опіку свого старшого громадянства.

Але позостається невиконаною найпильніша потреба й найбільша мрія українського студентства м. Варшави, – придбання власного помешкання, де були б уряджені для них бурса, бібліотека й читальня, які безумовно добре вплинули б на національне виховання українського студентства.

Ось через це «Товариство допомоги українським студентам вищих шкіл м. Варшави» звертається до Вас, Високодостойний Пане Добродію, з гарячим проханням поспішити прислати і свій можливий даток на придбання студентського помешкання.

Разом з тим Товариство сердечно просить Вас:

1. Записатися в члени Товариства (місячний внесок – 1 зол[отий]) і закликати до того також і своїх знайомих.
2. Організувати вечірку чи академію (чи допомогти її організації) на користь студентам.
3. Урядити збірку на користь студентів.
4. Взагалі в міру своєї можности допомагати Товариству, що опікується може й Вашими дітьми, і заохочувати до того других.
5. Прислати нам адреси осіб, хто міг би чи хотів би допомагати студентам.

Адреса Товариства:

Warszawa, Podwale 16 m. 15. Датки слати або на адресу Товариства, або наkonto чековер. К.О. № 20.230.

Голова Управи Товариства

Проф[есор] *Іван Огієнко*
Секретар *Іван Іножарський*
Варшава, 14 XI 1929 року

ЦДІАЛ України, ф. 376, оп. 1, спр. 20, арк. 8. Бланк Товариства допомоги українським студентам вищих шкіл м. Варшави. Друкарський відбиток з рукописними правками.

№ 414

Й. Скрутню

[Віршава], 15 листопада

15.XI.1929 р.

До Високоповажаного о[тця]

Йосафата Скрутня

Високоповажаний Пане Добродію!

«Товариство допомоги українським студентам вищих шкіл м. Варшави», пеключучись про духовний розвиток рідного студентства, відкрило в м. Варшаві «Український Студентський Дім». При Домі цім мусить бути відповідна українська Бібліотека, якої відсутність болюче відчуває наша молодь. Бажаючи закласти таку Бібліотеку, листом цим ласкаво звертаємось до Вас, Високодостойний Пане Добродію, з щирим проханням допомогти українській молоді і прислати безплатно всі свої твори, особливо «Записки чину св[ятого] Василя Великого».

Адреса: Warszawa, ul. Brudnowska № 14 m.21. «Ukrainski Dom Studencki».

З правдивою до Вас пошаною

Голова Товариства

Проф[есор] Іван Огієнко

ЦДЛАЛ України, ф. 376, оп. 1, спр. 20, арк. 9. Бланк Товариства допомоги українським студентам вищих шкіл м. Варшави.

№ 415

Л. Білецькому

[Варшава], 31 грудня

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Разом зо мною вся моя родина сердечно вітають Вас, В[исоко]д[остойну] Дружину Вашу й діток з Новим Роком. Бажаю Вам щастя й здоровля, а найбільше – повороту до Рідного Краю.

Усі ми знемоглися, усі бажаємо кінця поневірянню; а він уже маячить в далечині. Тільки... чи життя в зруйнованім краї буде ліпшим від нашого життя емігранського?

Що поробляєте, як здоровля усіх Ваших? Як милі Ваші діточки? Не забуду довго того милого вечора, що я провів у Вас, бавлючись з Ялинкою й Катеринкою³³⁰. На еміграції, серед чужини-чужиницької, це єдина наша втіха.

Я працюю увесь час над теорією укр[аїнської] літературної мови 16-го ст[оліття].

Багато зробив, але далеко не все. Постійно відчувається брак київ[ських], моск[овських] та петроград[ських] архівів.

Що Вам пишуть звідти? Що маєте цікавого понад те, що в газетах?

Моє бажання на Новий Рік – щоби Ви не забували нас.

З правдивою і глибокою пошаною до Вас

І. Огієнко

31.12.1929

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 2, 2 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

1930

№ 416

К. Студинському

Варшава, 6 січня

Високодостойний Пане Президенте!

Звертаюся до Вас з ласкавим проханням, розпорядитися, щоби мені прислали відбитки моєї статті про лемківський Псалтир³³¹, яку видрукувано в збірнику³³² на Вашу честь. Коли цих відбиток не можна зробити з якихсь причин, ласкаво прошу наказати прислати мені бодай одну відбитку, бо вміщений там матеріал дуже мені потрібний для моїх праць (писаний оригінал своїм звичаєм я спалив). Не турбував би я Вас, коли б ця справа не була мені пильною.

Як живете, що нового, який маєте настрій після тих катувань, які не припиняються на Великій Україні? Що до мене, то п[ани] Стоцькі і К⁰ зовсім не дають жити: усі мусять робити те, що вони ко-

ять, інакше загрози без кінця... Пішов би світ за очі, аби тільки було куди... Зачинають у нас закладати український університет і, щоби замилити очі громадянству, закладається поки що народній університет, який пізніше має перетворитися в університет справжній. Мене запрошено до нього, але я рішуче зрікся.

Високодостойній пані Вашій мій сердечний привіт.
З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] *І. Огієнко*
6.І.1930

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 4, спр. 358, арк. 33, 33 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 417

К. Студинському

Варшава, 22 лютого
22.ІІ.1930

Високодостойний Пане Президенте і Професоре!

Листа Вашого прочитав з великим зацікавленням. Очевидно, Ви подали «урядовий» погляд на справу Єфремова і др[угих]³³³. Лист Ваш робить вражіння, що Ви вірите всім тим наклепам, які подає в цій справі совітська преса. Я попильнував перевірити все, що міг, і подаю Вам таке. 1. Зовсім не відповідає правді, ніби Ніковський мав уповноваження від Петлюри. Ніковський виїхав, сильно стукнувши УНРівськими дверима і порвавши всякі зв'язки з Петлюрою і всіма діяльними членами УНР центру. Власне він на злість усім і виїхав, бо зо всіма ними пересварився, здається, розійшовшись ідейно. Петлюра кожний раз сердився на саму згадку про Ніковського, і це було в крузі своїх людей. Отже, коли в Києві в архіві Єфремова знайдено уповноваження від П[етлюри] для Н[іковського] то ясно, що сфабрикували його в ДПУ. Це все виключене, – Н[іковський] ніякого уповноваження не мав. Та й не міг він бути таким необережним, щоби так компрометуючий акт возити з собою. 2. Перевірив я і про зв'язки Єфремова «з одним із виводів» – теж із пальця виссано, зовсім не відповідає, дійсності, також сфабриковане в ДПУ, завіряю Вас, що ніколи нічого подібного не було.

Дорогий Пане Професоре! Ми маємо відомости, що Єфр[емов], Нік[овський], Чех[овський] і др[угі] будуть розстріляні. Перед грозячою смертю треба забути особисті порахунки. Ви український патріот – соборник, а тому і для Вас мусить бути трагедією уже одне ув'язнення наших ліпших людей. Згоден з Вами, що Єфр[емов] має багато темних сторін, але ж... він гине за кращу долю батьківщини, гине в боротьбі з наїздниками на нашу Україну. Чи з другими наїздниками ви миритися? Думаю, Дорогий п[ане] Професоре, що Наукове Т[оварист]во³³⁴ мусить зробити все, щоби врятувати кращих синів України. Вибачте за ці щирі слова.

Глибоко Вас поважаючий

І. Огієнко

P.S. А обіцяних листів з мою статтею (нажаль, вона мені так потрібна!) я ще не одержав.

І. О[гієнко]

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 34, 34 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 418

Й. Скрутню

Варшава, 31 березня
31.ІІІ.1930
Цілком довірочно

Високодостойний і дорогий о[тче] Редакторе!

Три місяці вже минуло, як кожного дня збирався я писати Вам, – і все не наважувався, думаючи, що вдасться таки неприємну справу направити.

Яко професор богословського факультету³³⁵, змушений був я ще перед Різдом просити Митрополита Діонісія дозволити мені видрукувати мою монографію про Крехівський Апостол в «Записках

Чина св[ятого] Василя Великого». Такого дозволу – з причин відомих – мені не дано. Це мене надзвичайно нервувало й непокоїло, бо я виходив перед Вами несловним, і я вживав різних заходів, щоби дозвіл таки дістати. Нічого непомогло.

Ось через усе це, Високодостойний і Дорогий о[тче] Редакторе, найсердечніше прошу Вас вибачити мені невільне й не від мене залежне недодержання моєї обіцянки друкувати свою монографію в шановних і цінних «Записках». Атмосфера тут у нас тепер надзвичайно тяжка, особливо для мене. Сподіваюся проте, що буде ще час, коли я подвійно відплачу Високодостойному о[тцю] Редакторові за братнє довір'я до мене.

Рукопис ще потрібний мені найдовше на один місяць, по яким терміні вишлю його Вам негайно. Тепер як раз кінчатся заняття, і я магиму час закінчити свою працю. Уклінно прошу на це Вашого дозволу.

Прошу св[ятих] Молитов Ваших і братського пробачення для

I. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 19, 19 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 419

Й. Скрутню

Варшава, 24 травня

Високодостойний о[тче] Редакторе!

Висилаю Вам Крехівського Апостола³³⁶, і разом з тим приношу найсердечнішу подяку за ласкаве дозволення використати пам'ятку. Вашої помочі цієї ніколи не забуду в своїй науковій праці. Сподіваюся, що о[тець] Редактор позостануться й наділі в таким самим зичливим успособленні до мене і дадуть мені ще не раз скористатися з цінної Василянської Бібліотеки.

Ще раз найсердечніше Вам дякую.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] Іван Огієнко

24.V.1930

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 22 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 420

К. Студинському

[Варшава], 30 травня

30.V.1930

Високодостойний Пане Президенте!

Дуже мене дивує, що Наукове Товариство не запрошене на з'їзд до Кракова. Власне, не бачу розумної причини на те, крім політиканства. Хіба помилка? Мене з'їзд цікавить виключно тим, що торкатиметься XVI-го ст[оліття], яке я студіював і студіюю (напр[иклад] друкарство, культура, мова і др[уге]). Не знаю тільки, чи знайду те, що шукаю й чекаю, але хочу хоч пару днів побути в Кракові, який я дуже мало знаю.

Про «Науковий» інститут* мало знаю й мало ним цікавлюся. Тут до нього кожний, хто хоч трохи незалежний, поставився з великою резервою. Це просто притулок для політиканів УНР толку. Крім двох відомих Вам осіб, буде призначено ще наших великих учених К. Мацієвича і В. Садовського. Інститут вже розпочав свою діяльність: винаймлено поруч з А. Лівіцьким помешкання з 5 кімнат і до того помешкання вже перебрався Лотоцький. Розпочалася й видавнича справа: мені наказано з міністерства передати з кожного видання «Студій» по 450 прим[ірників] на користь Інституту. Цеб-то, що я 4 роки працював, а тим має скористати Інститут. Це мені таку штучку втіяв співвидавець мій Роман [Смаль-]Стоцький...

Взагалі, атмосфера в В[аршаві] така тяжка, така противна, пани Л[ото]цькі-С[то]цькі так розсілися, що дихати нічим. Кожен день загроза – як не з нами, то тебе викинуть з П[рофесорів]. Тяжко дивитися, як вони всі знущаються над неповинними студентами, яких вони розкладають і морально руйнують...

* Український науковий інститут у Варшаві.

Цими днями виходить моя монографія: «Українська літературна мова XVI-го ст[оліття]³³⁷ і Крехівський Апостол 1560-х років». На видання Мін[істерство] відпустило допомогу, а Митрополит³³⁸ відрукував в своїй друкарні по знижених цінах. Книжка має 700 ст[орінок], з них 200 [петит] (Словник). А тепер М[іністерст]во (читайте: Стоцький) вимагають, щоби я не знати для чого віддав 450 пр[имірників] Науковому Інституту... Потребував був Ст[оцький], щоби я на цій своїй праці поставив фірму Науковому Інституту, але я рішуче зрікся.

От таке «спокійне» життя. Як не маю викладів, утікаю на літ[...]о під Варшавою (Urle), де живе моя пані з донькою. Єдине місце, куди ще не добралися «вони». Мене обрано членом Помісного Собору, а влітку буде збиратися поки що предсоборна Комісія, – отже спокою не буду мати, бо нема тепер такого шевця, щоби міг спокійно полатати дірки в житті православної церкви. Жичу Вам доброго поводження й керування.

Ваш І. Огієнко
30.05.1930

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 35, 35 зв. Автограф.

№ 421

К. Студинському

Урле, 5 серпня
Urle kolo Warszawy
5.VIII.1930

Високодостойний Пане Професоре і Президенте!

Писав Вам ще до Карлових Вар, а тепер не знаю, де й знаходитеся. Писав Вам і по Краківським з'їзді, і дозволю собі ще раз писати про те саме. З Карлових Вар Ви мені написали, що не запрошено на з'їзд Наукового Товариства, хоч мав їхати Д[окто]р Гординський. В Кракові я вдався по цій справі до Президії з'їзду, яка мені пояснила все це якимсь непорозумінням. Тим часом приїхав Д[окто]р Свенцицький і заявив публично, що він делегат Наукового Товариства (його філологічної секції). Таким чином я опинився в дуже неприємнім становищі... Сердечно прошу пояснити, як це сталося?

Чи то правда, що Ви зреклися головування в Науковім Товаристві?

Взагалі, настали часи, коли ніякою працею не можна займатися... У нас у Варшаві таке діється, що й не описати. Як ти хоч трохи маєш свою думку, то горе тобі...

Я багато працюю, і лише постійна праця дає заспокоєння. Літо проводимо в Urle під Варшавою, і дуже шкодую, що не в горах, бо тут тіснота, крики й гвалти.

Запросили ще мене надзвичайним членом Українського Наукового Інституту в Варшаві, – аж тепер згадали. Я зрікся. На звичайних взяли Лотоцького, Стоцького, Б. Лепкого, В. Садовського, Мацієвича і Яковлева.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 36, 36 зв. Автограф.

№ 422

М. Возняку

Варшава, 9 серпня

Високоповажний Пане Професоре!

Цілу купу відбиток з цінних Ваших праць я отримав, за що найсердечніше Вам дякую. Більшість з них я вже читав, але дечого не знаю. Взагалі ж буду Вам щиро вдячним, коли Ви не забуватимете мене своїми відбитками. Українська наука такими широкими кроками ступає вперед, що й не вженешся за нею; маю на увазі те, що робить наша Академія Наук. Вийшов «Історичний Словник українського язика» Є. Тимченка, але до Словника не внесено укр[аїнських] пам'яток XI–XIII віків, Словник укр[аїнську] мову зачинає з XIV віку. На мій погляд мусимо проти цього запротестувати, бо це сором перед усім науковим світом!

Ще раз щиро дякую за цінний дарунок.

З правдивою повагою й щирим привітом

І. Огієнко
9.VIII.1930

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 29, спр. 400, арк. 5, 5 зв. Поштова листівка. Автограф.

№ 423

В. Приходьку

Варшава, 16 листопада
16.11.1930

Високодостойний Вікторе Кіндратовичу!

Минуло немало часу, а від Вас ні слуху ні духу. Чого замовкли? Післав Вам свою брошурку про Пересопницьку євангелію – не відповіли. Мене цікавить доля Ваших споминів про наш рідний дорогий університет. Чи їх видрукувано? Щось я не бачив і не чув. Взагалі, як живете, що у вас нового? Головне ж, які у Вас перспективи?

У нас так «душно» й затхло, що дихать нема чим. Росклад повний. Дійшли до виключно більшовицьких методів в праці, хоч і кричимо, що ми проти них... Дуже не добре.

Я працюю тільки на науковім полі, але тепер заклали в нас Наукового Інститута й голосять, що хто не з ними, той не українець, і що нема науки поза Наук[овим] Інститутом. Хай сховаються більшовики своїми допотопними методами, – в нас вірніші.

Як живе Ганна Павловна³³⁹? Як син? Чомусь звідсі ми дивимось на Вас, як на людей, що живуть в «раю»...

Не забувайте тільки одного: мусимо викохати синів своїх, щоб були сильнішими від батьків.

З правдивою до Вас пошаною, Ваш

І. Огієнко

P.S. Який це Огородник помер? Якийсь родич нашого Кам'янецького Якова Огородника?

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 18, 18 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

1931

№ 424

К. Студинському

Варшава, 10 квітня

Христос Воскрес, Високодостойний п[ане] Професоре!

Сердечно вітаємо всі Вас і Високодостойну Пані Вашу зо святом Христового Воскресення. Святуємо щороку свято Воскресення, а самі – українці – і не думаємо ані про яке Воскресення перш над усе самих нас. В бруді, наклепах, непошані до старших і взагалі інших дійшли ми тепер так далеко, що хиба й свята Воскресення для нас замало...

Що поробляєте, Дорогий Пане Професоре, чому не збіраєтесь до Варшави? Хоч би поговорити з Вами, бо ж певне знаєте про реальний стан там, на В[еликій] Україні. У нас тут так тяжко, така задуха, яку утворили свої ж такі люди, що жити не хочеться. Спасибі М. Кордубі, він для цього доклав і своїх рук...

Що у Вас нового? Чи збираєтесь на Україну? Як працює М. Грушевський? Чи то правда про ті арешти?

Маю статтю на 10-12 ст[орінок] про одну українську грамоту, чи не міг би я прислати її до чергових «Записок», але з проханням видрукувати статтю скоріше?

Студенти в Празі оголосили проф[есору] Р. Стоцькому бойкот, а він без жодних підстав зв'язав це зо мною і тепер мститься на мені та на моїх дітях чим лише може. Загрожують мені всякими лихами, але чи може бути взагалі більше лихо від факту життя на чужині?

Здоровлю Високодостойну Пані Вашу та Вас

Ваш І. Огієнко

10.IV.1931

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 41, 41 зв. Автограф.

№ 425

Я. Гординському

Косів, 30 липня

Високоповажний Пане Докторе!

Сердечно дякую Вам за милого Вашого листа. Знаю, що Ви постійно багато працюєте, маючи на плечах гімназійну працю. Чи Ви вже закінчили свій опис рукописів Б[ібліоте]ки Св[ятого] [Онуфрія]?³⁴⁰

На видану частину я написав докладну рецензію, але, на жаль, не маю, де зможу її видрукувати. Я з Києвом не маю тепер жодних зносин, певне, там бояться писати мені, тому й я їм нічого не висилаю. Шкода, що наші «Зап[иски] Наук[ового] Товариства» тепер не містять рецензій, а до «Зап[исок] Чина св[ятого] В[асилія] В[еликого]» мені заборонено писати. Дві праці (з дипломатики) віддав до «Slavia» та «Byzantinoslavica», працю про наголос XIV в. до «Prace Filolog»³⁴¹, – а довшої рецензії нема де вмістити, ще на Опис... Що це за ювілейний збірник В. Щуратові? Нечув про нього. Післав я свої праці й Щуратові, прохаючи про обмін, але відповіді не отримав. Не знаю, де тепер перебуває К.Студинський, чи у Львові? Яка Ваша думка про «Історичний Словник» Тимченка³⁴²?

Я ціле літо (по 10.IX) проводжу в Косові.

З сердечним привітом Ваш

I. Огієнко

30.VII.1931

ЦДІАЛ України, ф. 384, оп. 1, спр. 47, арк. 1, 1 зв. Поштова листівка. Автограф.

№ 426

Й. Скрутню

Косів, 27 серпня
Косів, 27.08.1931

Високодостойний Отче Редакторе!

Ваше привітання отримав в Косові, де я перебуваю літо. Сердечно Вам дякую за привіт, і з свого боку здоровлю Вас.

Попереднього листа Вашого отримав. В нім пишете, що Д[окто]р Лев пише для Вас рецензію на мою монографію: «Укр[аїнська] літературна мова XVI ст[оліття]». З іншого джерела повідомляють мене, що Д[окто]р Лев пише пасквіля на мою працю. Нехай. Я вже звик до того, що греко-католицькі органи не напишуть про мене доброго слова. Про мою монографію³⁴³ в свіжій книзі «Byzantinoslavica» (т[ом] III вип[уск] 1) єсть правдиво наукова рецензія відомого славіста-лінгвіста проф[есора] московського Університету Г.А. Ільїнського. Це голос науки про мою працю.

В тім же журналі «Byzantinoslavica» (т[ом] I) була велика рецензія, правдиво наукова, на мого Кирила й Мефодія, того ж Ільїнського. Проф[есор] Ільїнський – це ж не Vašica*!

На Службника («Малий Літургікон») видання о[тця] Д[окто]р[а] С. Кархута написав я докладний аналіз; відпис з цього післав я свого часу Владиці І. Бучкові, а сам аналіз друкую в «ЕЛПШ» т[ом] V. Цей Службник – це голосний скандал в житті церковнім. Як можна було давати на таку працю одної людини благословення-апробату аж 11 ієрархів?

Дуже мене цікавить, хто буде викладати ц[ерковно]-сл[ов'янську] мову в Бог[ословській] Академії по бл[агословенню] п[ана] о[тця] Кархутові?

Це дуже важлива дисципліна, яку варто було б поставити в Академії науково, а не будь як. І непременно звязати її з кирилівською палеографією та палеотипією.

В останні роки на моїх викладах бувають і чужинці. Дуже шкодую, що не можу передати свого знання і студентам, гр[еко]-кат[оликам] духовним, бо таких на моїх викладах не буває.

Я так хотів би бути постійним співробітником Ваших «Записок». На жаль, дозволення не маю... А між тим маю декілька готових праць, що були б корисними і студентам гр[еко]-кат[олицької] Академії.

Пани Стоцькі – Лотоцькі, за те, що я не вступив до [Українського] Інституту в Варшаві, повели проти мене широку кампанію. Чекаю непідписання контракту в Університеті на далі... Цеб то з родиною лишуся на бруку без праці. Сьогодні, як знаєте, усе можливе.

Здоровлю Вас сердечно.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] I. Огієнко

P.S. Де о[тець] Решетило і яка його доля? Чому він кинув Варшаву?

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 24, 24 зв, 25, 25 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

* Тут, напевне, це слово використано в значенні пристрасний.

№ 427

А. Крушельницькому

Варшава, 27 жовтня

27.X.1931

Високоповажний Пане Професоре!

Сьогодні перечитав я в «Ділі» статтю В. Симовича: «Чи можна заводити харківський правопис?». Стаття дуже суб'єктивна, і я хочу з цією справою познайомитися ближче (бо вважаю зазбручанський правопис ліпшим від тутешнього), а тому сердечно прошу Вас, як що можна, прислати мені ті Ваші Читанки, що їх видала Львівська Кураторія. Так само прошу Вас, коли можна прислати мені де-кілька книжок «Нових Шляхів», бо дістати їх у Варшаві не маю де.

З правдивою пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 111, арк. 1, 1 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 428

Я. Гординському

[Варшава], 12 грудня

Високодостойний Пане Професоре!

З моєю рецензією на Ваш «Опис рукописів»³⁴⁴ вийшло багато різних, навіть нечемних, комедій, чому й не знаю що з нею вкінці буде. Правда Д[окто]р К. Студинський обіцяв видрукувати її в «Записках». А поки що я згадав Вас (хоч в маленькій примітці) теплим словом, – це в моїй рецензії на працю Яворського, в «Byzantinoslavica», t. 3 кн[ига] 2 (скоро появиться).

В останнім листі своїм Ви писали мені, що висилаєте мені якусь відбитку, – нічого я не получив, а мати Ваші праці дуже хотів би. Взагалі прошу не забувати мене своїми працями.

З правдивою пошаною

Ваш І. Огієнко

12.XII.1931

ЦДІАЛ України, ф. 384, оп. 1, спр. 47, арк. 2, 2 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 429

Б. Барвінському

Варшава, 12 грудня

(до д[окто]ра Б. Барвінського)

Високодостойний Пане Професоре!

Звертаюся до Вас з ласкавим проханням прислати мені, якщо Ваша ласка, відбитки з Ваших цінних праць українських і польських, особливо з сфрагістики. Я викладаю дипломатику (кирилівську), і для студентських рефератів дуже часто потрібні Ваші відбитки, щоб не пошукувати за самими журналами, де їх уміщено. Буду Вам сердечно за це дякувати, а коли потрібно Вам щось з моїх праць, охоче буду вам служити.

Шлю Вам сердечне привітання і побажання здоров'я та успіхів.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

12.XII.1931

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 11, од. зб. 3685, арк. 2, 2 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 430

В. Приходьку

Варшава, [1931–1932 рр.]

Христос Воскрес!

Високостойних Ганну Павлівну та Віктора Кіндратовича з сином сердечно вітаємо з Святим Воскресенням, і бажаємо від душі найскорішого й Нашого Воскресення, щоби нарешті скінчився отой стан, що зветься еміграцією, а простіше – каторга духа.

Давненько Ви нічого не писали мені. Як живете, що там у Вас чувати? Отак дивилися з даля на Ваше життя, і завидки беруть: у Вас можна вільно працювати, вільно думати і вільно жити. Бо в нас

все не так. У нас можна лише по наказу, бо йнакше будеш «нелояльним» до тих, хто сьогодні зве себе «заступниками народу».

Повіяло весною, і в нас усі очманіли. Ділимо посади, а еміграцію хлібом не годуй, а тільки признач на «відповідну» посаду, та ще з рескриптом. Пішли наклепи, брехні, доноси в поліцію. Одним словом – весна. Усі пнуться «до центру», як на Великдень наряд до Церкви. А по Великодні – пустіє церква...

Що ж з Нашою «незалежною» газетою? Хіба випадком не бачив, – чи вийшла? Чи може трапилася те, що звичайне у того народа – раба, що зветься Українці?

Думаю, що існує собі «Гризуб»³⁴⁵, чого люде ще там хочать? Добре Вам, що думати можете, а в нас за рані думки в ночі в хаті все догори почали перекидають (як це недавно було в мене), та ще до того прочитають й лекцію доброго тону в стосунку до У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] або до окремих «стовпів». У нас не гнилий захід, у нас поліція стає в обороні «державних інтересів». А Ви там з «незалежною» газетою.

Читав в оголошеннях «Червоної Калини»³⁴⁶, що вона друкує Ваші спомини. Давно пора. У Вас найдеться багато цікавого і повчального. А що з К[ам'янець]-П[одільським] Університетом? Так справа й «засохла»? Думаю й я друкувати деякі свої спомини, але вони вже мені не виходять – забагато жовчі до живих ще людей. Правда, цим людям дошкульніше обух, як інтелігенський натяк у споминах.

Виїздив я на деякий час з Варшави, а вернувшись, застав Вашу картку про богослужбові переклади. Я нічого в себе не маю, а тому поспішив вислати Вам бодай свої примірники. Молитовник – то дарунок Вам, Вечірня й Рання – подаруйте священникові, а Великодню верніть мені, як мине потреба. Літургія [Іоанна] Золот[оустого] – 5 років як розпродана.

Святкуйте здорові, не забувайте нас, пишіть.

Ваш

І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 19, 19 зв. Автограф.

1932

№ 431

К. Студинському

[Варшава], 14 січня

Високодостойний Пане професоре!

Присуд у вашій справі оголошено 14/І в 10 г[один] 10 м[инут]. Читано 10 минут. Докладно виписано, чому саме відкинено Ваше прохання:

- 1) Кожний урядник заборчої держави мусить мати нову номінацію, а Ви її не мали.
- 2) Ви відмовилися зложити приречення.
- 3) Не виконували служби, цеб-то не читали викладів, і т[ак] д[алі], – довго все вичитувано...

Так тяжко було все це слухати. На мене були звернені всі очі, аж прикро було мені, – здається, мене прийнято за Вас...

Особливо пронизливо оглядав мене молоденький адвокат з MWR, що ходив, очікуючи появлення Трибуналу, в дуже веселім настрої.

Просто з найвищого Трибуналу пішов я на пошту й післав Вам неприємну телеграму.

Тяжко було мені телеграфувати й писати Вам про ці річі.

В суботу виїжджаю до Брна, а в понеділок звідти їду до Праги. Десь за 5 днів вертаюсь додому.

За ласкаве обіцяння присилки «Записок»^{*} сердечно дякую.

З правдиво до Вас пошаною Ваш

І. Огієнко
14.І.1932

P.S. Ніякого «Н[ашого] Ш[ляху]» я не діставав.

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 49, 49 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

---

^{*} «Записки НТШ».

№ 432

Л. Білецькому

Варшава, 14 лютого

Достойний Леоніде Тимофієвичу!

Листа Вашого получив, дякую сердечно. Сумний Ваш лист, як стало сумним і ціле наше життя. Ніде тепер нема добра для нас, вигнанців з Рідного Краю. Але придивляючись пильно до причин наших поведень, все бачу, що найбільше винні ми самі своєю нетерпимістю один одного. Не забувайте тільки, що в нас ще гірше від Вашого, – у нас інакомислячому зовсім існувати не можна, такого нищать не тільки духовно...

(В скорім часі приступаємо до друку нашого «Світання», а тому, Вам, що маєте, поспішіть з присилкою. Тема – церковна культурна, церковне життя, розмір 3-4-5 ст[орінок], виклад – науково-популярний. Дуже скромненький гонорар вишлемо по видрукуванні статті разом з книжкою).

Нажаль, Митрополія вже не хоче видавати, – все відкладає...

Це приписую 17.ІІІ.

Як скінчиться Ваша справа з Університетом, повідомте мене, я тим цікавлюсь. Але то буде скандал, коли істор[ико]-філ[ологічний] факультет не обере Вас. Правда, при наших стосунках можна всього сподіватися. Люде просто подуріли...

В «Новім Часі» Вашої статті не було. Галичина, як знаєте, все має прижмурене око на «наддніпрянців», зрештою, може й по заслугах...

Вислав Вам свою працю про Коша Петра I за 1690 р. Певне вже получили. Якось натрапив не тільки на пам'ятку, але й на особу, що згодилася її видрукувати. Шкода тільки, що то пам'ятка не українська.

Ваш

І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 3, 3 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 433

К. Студинському

Варшава, 2 березня

Високодостойний Пане Професоре!

Чекав я відповіді на свої попередні листи, але бачу, що за постійними клопотами часу не маєте. А в кінці прийшло це дике непорозуміння, – кому потрібний такий крик? Читаю всі листи в часописах, а на душі стає все тяжче та тяжче...

Чекав від Вас листа, і радий, що отримав хоч друкованого. Спасибі Вам, – Ви в нім ясно ствердили справу того «придніпрянського діяча»*. Ви не можете собі уявити, як тут шукають усяких причіпок, щоби накинутися й на того «придніпрянця»...

Вичитав в «Новім Часі», ніби Ви збіраєтесь уступати з «Наукового Товариства». Певний я, що коли б Ви, під впливом депресії, зробили це, то Збори знову оберуть Вас, висловивши тим своє повне довіря.

Не падайте на дусі, працюйте на користь Товариству, яке без Вас та ще під час кризи, покотиться в прірву.

Щиро бажаю Вам найперше заспокоєння й розважності.

Високодостойній Пані Вашій низенький уклін.

Ваш

І. Огієнко

P.S. Чекаю щоденно «Записок», а їх усе нема. Дуже прошу ще раз там про Пулюя.

І. О[гієнко]

2.ІІІ.1932

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 51, 51 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

* І. Огієнко ймовірно має на увазі себе.

№ 434

В. Щербаківському

Варшава, 16 березня

Високоповажний Пане Професоре!

Статтю Вашу про архіви Єп[ископа] Парфенія своєчасно отримав. Це дуже цікава стаття. На жаль тільки, матеріальна криза притиснула й митрополію, а тому друкування журналу все відкладається. Здається, доведеться нам довго чекати, я тому до II частини Вашої статті ще маєте час.

Посилаю Вам свою статтю з «Byzantinoslavica»³⁴⁷ може Вас зацікавить. В румунському «Arhiva» т[ом] 38 видруковано мою працю: «Як видавати молдавські грамоти», та, на жаль, по-румунські, а вона те ж з дипломатики. Дуже Вас прошу передати Президії з'їзду моє привітання, що додане до цього.

Уклоніться від мене проф[есору] Д. Дорошенкові та Л. Білецькому. Так жалкую що не можу приїхати. Аж до останку тишив себе надією, що десь дістану грошей на поїзду, та ба...

Сердечний Вам привіт. Ваш

I. Огієнко

16.III.1932

ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 47, арк. 3, 3 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 435

Л. Білецькому

Варшава, 17 березня

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Шлю Високодостойній Пані Вашій та Вам з дітками сердечні привітання.

Як здоровля, як живете?

Посилаю Вам невисланого листа ще від 14.II. Була морока з задуманим виданням «Світання». Звичайно, не всім хочеться, щоби світало на українському обрії, а тому справа, боюсь, зійде ні на що.

Як та хотів приїхати на з'їзд, але на жаль, ніяк не можу, бо 1) грошей не дістав і 2) у нас виклади без перерви до 9/IV, а мені яко заступникові керownika, виїхати не легко. бо їдуть Лот[оцький] та Біднов. Не можна ж усім виїжджати.

Напишіть мені, будь ласка, докладніше, що сталося з М. Шаповалом. Господи, як це не добре, як він невчасно помер...

Чи Ви свою статтю послали дійсно? Її ніде [н]е видруковано. Може ліпше б до «Літ[ературно]-Наук[ового] Вісника»?

Низенькі поклони та сердечні привіти усім Вам. Бувайте здорові.

Ваш

I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 4, 4 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 436

С. Смаль-Стоцькому

Варшава, 17 березня

17.III.1932

Високодостойний Пане Професоре!

Шлю Вам свою останню працю (одну вислав поштою), яку прошу прийняти від мене яко знак моєї до Вас правдивої пошани.

Дуже мені потрібне друге видання цінної праці Вашої «Розвиток поглядів про семью словянських мов»³⁴⁸, бо я маю тільки те, що було видане в «Записках». Сердечно прошу Вас, будь ласка, прислати мені цю цінну Вашу працю.

В «Новому Часі» я публікую свої погляди на т[ак] зв[ані] «милозвучності укр[аїнської] мови; на мій погляд, у нас тут панує хаос. На доказ, що тут можна часто писати йнакше, часом цитую й Вашу Граматику³⁴⁹, щоби показати, що то не «помилки». Дуже хотів би знати, який Ваш на це погляд.

Бувши в Празі, заходив до Вас по вказаній адресі, але на дзвінок ніхто не виходив. Полишив візитівку. Дуже хотів з Вами переговорити.

З правдивою до Вас пошаною

Ваш *І. Огієнко*

ЦДАГО України, неописаний фонд. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 437

Д. Чижевському

Варшава, 23 квітня
Warszawa, ul. Stalowa 25 m.10
Високодостойному Професору
Д. Чижевському

Група аполітичних українських емігрантів задумує в найближчому часі видати кілька невеликих збірників під назвою «Визволення України». Збірники друкуватимуться трьома мовами: англійською, німецькою й українською, розміром 4 аркуші кожний. Ціль збірників – в короткій науково-популярній формі познайомити чужинців із історією, культурою, природними багатствами та визвольною боротьбою Великої України. Збірники носитимуть характер інформаційний, зовсім аполітичний і непартійний.

Листом цим, в імені редакційної колегії, запрошую Вас, Високодостойний Пане Професоре, взяти участь у співробітництві в вищеназваних Збірниках і написати статтю на тему: «Українська філософія» (короткий огляд). Розміри статті: 4-5 друкованих сторінок. Виклад: науково-популярний. Стаття мусить подавати тільки матеріал, цікавий для чужинця і бути закінченим цілим. Головно подати те, чим ми можемо похвалитися перед світом.

До друку першого Збірника задумуємо приступити в найближчій часі, а тому сердечне просимо Вас поспішити з присланням на замовленої статті.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко
23.IV.1932

ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 47, арк. 5, 5 зв. Рукопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 438

Л. Білецькому

Варшава, 25 квітня

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Через Біднова передав вам листа, а Ви – неласкові – не відповіли. Я дуже цікавий що у Вас робиться? Чи Ви вже увійшли до Укр[аїнського] Унів[ерситету]³⁵⁰? Що сталося з пок[ійним] М. Шаповалом? Дуже не в пору він помер, бо тепер його як раз потрібно...

Високодостойній Пані Вашій і Вам сердечні привіти й низенькі уклони.

Поцілуйте від нас діточок.

Ваш

І. Огієнко
25/IV.32

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 7, 7 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 439

С. Шелухіну

Варшава, 11 травня

Високоповажний пане Професоре!

Сильно хотів я прислужитися Вам, але, на жаль, вийшло не так, як думалося.

1. Одеські «Записки»³⁵¹ увесь час були випозичені, і я ніяк не міг їх дістати, а тому довго довелося мені чекати, аж поки дістав книжку. Отже вибачте, але спізнення зовсім не з моєї вини. При цьому висилаю Вам копію потрібної статті.

2. Ще гірше справа з потрібними Вам словами. Іпатський Літопис (власне – Іпатіїв)³⁵² так само випозичений, і я його вже ніяк не міг роздобути. А не роздобувши, не можу добре й зрозуміти тих слів, про які питаєте. И.И. Срезневський: «Матеріали для словаря древнерусского языка» 1893 р., т[ом] 1, ст[орінка] 441 подає це слово без перекладу, цебто не знає його значення. Я б слово «выгонци» скоріше прийняв за «вигнанці», від слова «вигонити, вигоню». Е. Тимченко в «Історичний словник українсько-го языка» т[ом] 1, 1930 р., ст[орінка] 384 слово «выгонець» (як раз з цього місця Літопису) перекладає «вигнанець».

Той же Срезневський (т[ом] 2, ст[орінка] 1744) цитує Ваше «поуще и Половецъ», притому слово «позуше» перекладає звичайно, як то слово нам знане «хуже», гірше, «гірше і Половців». Слово «пуще» (не «пущеи») відоме і в теперішній російській мові.

Найсердечніше дякую Вам за Вашого прецікавого листа. Сумно було читати те, що Ви пишете про з'їзд. Мене про з'їзд ніхто не повідомив, а офіційне запрошення, певне, не дійшло до мене, бо я літом дома не жив. Нічого я не знав і про те, що уряджується вистава емігрантських видань, і ніхто мені про це не писав, тому я нічого й не прислав. Але це все – дуже сумні об'яви, бо справді купка людей захоплює рішуче все, а другим і дихати не дає, як у нас.

Дуже буду радий, коли Ви частіше писатимите. Що ж маємо далі робити, хто нас тут справді заступає, де наше представництво? Так, дожилися ми, здається, до краю. Особливо ось тут, нам, тяжко жити, коли хочеш зберегти бодай найменшу незалежність.

За прислану Вашу працю сердечно Вам дякую.

Що сталося з М. Шаповалом? Газети писали мало, й не знаю від чого він помер?

Що у Вас цікавого?

Ми тут задумуємо видавати збірнички в мовах: укр[аїнській], англ[ійській], німецькій, інформації про українське життя для чужинців. Сердечно пошу Вас – пришліть і Ви на моє ім'я статтю на 5-6 друкованих сторінок вісімки про «Українське право» (від найдавніших часів) чи щось в цім роді. Дуже Вас про це прошу і чекаю статтю. Будьте певні, участь беруть тільки люде незалежні, аполітичні. Стаття мусить бути цікавою для чужинців.

Бувайте здорові Ваш

[І.]Огієнко

11.5.1932

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 12, 12 зв., 13, 13 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 440

Л. Білецькому

Варшава, 4 червня

Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу]!

Спасибі сердечне за Вашого милого листа. Статтю про народню поезію катайте на сторінок 8-10, а для № 2 давайте такого ж розміру статтю про Давню укр[аїнську] літературу. За статті по отдрукованні, заплатимо, хоч і мало, але зробимо відбитку в мові англ[ійській] і укр[аїнській] і Вам пришлемо... Тяжко було читати Вашого листа. Та що маємо робити – скрізь зле, а емігрантам особливо.

«Майї»³⁵³ не получав. Так, смерть Ш[аповала] прийшла як раз тоді, коли вона найменше була потрібна... На літо, по 1.VII, їду з Д[омінікою] Д[анилівною] і Лесею до Косова, а сини на практику до фабрики.

Високодостойній Пані Вашій і Вам усі ми кланяємось Ваш

І. Огієнко

4/IV 1932

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 6, 6 зв. Поштова картка. Автограф.

№ 441

С. Шелухіну

[Варшава], 4 липня

Високодостойний Пане Професоре!

Сердечне дякую Вам за Ваші надзвичайно цікаві відомості про могилу св[ятого] Мефодія. Я вже до того читав трохи про це відкриття, але дуже коротенько. Навіть коли плита чи напис на ній і пізніші –

XII віку – то й тоді відкриття це кине цікаве світло на Кирило-Мефод[іївську] працю на Словаччині чи Моравії. Сердечно прошу Вас, коли ласка, напишіть про дальший хід усєї цієї справи.

А як же Ви самі там живете? Що буде з Університетом³⁵⁴? Госп[одарча] Академія в Подєбрадах кричить, то для неї й гроші збирають, а Ун[іверситет] мовчить, то його не знають... Бо хто кричить, того тільки й знають... Взагалі – кепсько. Що говорять у Вас про східний Край³⁵⁵? Чи скоро вертаємось?

З правдивою до Вас пошаною, Ваш

I. Огієнко
4.VII.1932

ЦДАВО України, ф. 3695, оп 1, спр. 243, арк. 15. Автограф.

№ 442

С. Смаль-Стоцькому

Варшава, 29 серпня

Високодостойний Пане Професоре!

Добрий розвиток рідної мови багато залежить від відповідного наукового її вивчення та від постійної популяризації цього вивчення серед широкого громадянства. Українській мові в цім відношенні зовсім не повелося, бо в той час, коли інші народи давно вже мають солідні журнали для вивчення своєї мови, ми їх зовсім не маємо.

Щоби направили цю болючу недостачу нашої культури, я приступаю до видання науково-популярного місячника «Рідна Мова», присвяченого вивченню української мови. Журнал виходитиме зшитками в розмірі 16-24-32 ст[орінок]. Друку in 8^{о356} і міститиме короткі статті з царини української мови, передовсім літературної. Перше число «Рідної Мови» появиться в світ десь у кінці вересня 1932 року.

Приступаю я до цього видання без потрібного числа передплатників і без належних матеріяльних засобів, але в повній надії, що всі, кому дорогий добрий розвиток рідної мови, всіма засобами підтримають мою культурну ініціативу.

Повідомляючи про це, сердечно прошу Вас, Високодостойний Пане Професоре:

1. Прислати статтю для першого числа «Рідної Мови».
2. Взагалі активно допомагати «Рідній Мові» своїм цінним постійним співробітництвом.
3. Прислати коротеньку свою автобіографію з добрим фотографічним знімком.
4. Прислати повний список Ваших праць із царини української мови.

Про Вашу ласкаву згоду сердечно прошу повідомити мене.

Прошу прийняти вирази моєї глибокої й сердечної до Вас пошани.

Проф[есор] I. Огієнко
29.VIII.1932

ЦДАГО України, неописаний фонд. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 443

Л. Білецькому

Варшава, 8 вересня

Дорогий Леоніде Тимофіївчу!

Тільки випадково довідався, що Ви святкуєте свій 50-літній ювілей. Прийміть найсердечніші привітання й від мене та цілої родини моєї. Усі ми разом бажаємо Вам ще довгі роки працювати на користь нещасливого нашого народу.

Пригадую собі низку тих літ, коли ми працювали й училися разом із Вами. Вірю, що дочекаємся ще того часу, коли знову будемо працювати разом, – тільки праця наша буде може щасливішою, як то було досі...

Вірю також і в те, що скоро таки дочекаємось часу, коли Ваш ювілей відсвяткує вільний народ так, як того заслуговує кожний правдивий учений. Як знаєте, тепер на те час ще не прийшов.

З глибокою до Вас пошаною та сердечним привітом Ваш Проф[есор] Д[октор]

I. Огієнко
8.IX.1932

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 8. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 444

К. Студинському

Варшава, 16 вересня

16.IX.1932

Зовсім довірно!

Високодостойні Пане Професоре!

Сталося: за зносини з Вами, а головню за нещасливе й неправдиве притягнення мене до Вашого процесу, контракта зо мною надалі вже не відновлено. Від 1-го жовтня я позостаюся без заробітку, а родина моя – без хліба. Впереді – марево голоду й повільного конання, бо ж я нічого не маю...

Приятелі мої ще клопочуться за мене, щоби вияснити це трагичне непорозуміння, а тому сердечно прошу Вас прислати мені, яко відповідь на мою заяву, що я післав її Вам 16 травня ц[ього] р[оку], листа, в яким би Ви рішуче ствердили про повну мою непричасність до Вашого процесу. Коли ласка, пришліть листа мовою українською й польською.

З правдивою до Вас пошаною

Проф[есор] Ів. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 58, 58 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 445

Я. Гординському

[Варшава], 1 жовтня

Високодостойний Пане Докторе!

Дуже радий, що хоч чимсь зміг Вам прислужитися, бо ж Ви того своєю постійною науковою працею заслужили.

Зараз нічого не роблю. Страшна трагедія, що кинула мою родину на літеральне голодування, вибила мене з колеї і я ще не прийшов до себе...

Шукаю будь якого заробітку, а де я знайду його в сьогоднішніх обставинах?

Сердечно прошу Вас, Високодостойний Пане Докторе, про такі речі:

1) Попросіть Д[окто]р[а] В. Лівичького, Голову Наукового Товариства, щоби моя стаття була як найскоріше видрукувана (про грамоту³⁵⁷, Ви цю статтю редагували). Мені дуже залежить на гонорарі за статтю.

2) Сердитесь на мене Проф[есор] К. Студинський. Мене звільнено зо служби за участь в його процесі, а він тепер – замість помощи мені – сердиться на мене... Будь ласка, поговоріть із ним і переконайте його, що я невинний в його процесі.

3) Наукове Товариство, за головування Проф[есора] К. С[тудинського], подарувало мені всі томи «Записок», але вислало тільки від сотого і далі, а книжок до сотого числа не вислало. Сердечно прошу Вас, попросіть нового Голову³⁵⁸, щоби мені ці томи вислали.

З правдивою до Вас Пошаною і сердечним привітом Ваш

І. Огієнко

1.X.1932

ЦДІАЛ України, ф. 384, оп. 1, спр. 47, арк. 3, 3 зв. Штамп І. Огієнка. Автограф.

№ 446

М. Остаповичу

[Варшава], [1932–1933 р.]

Вельмишановний Михайле Феофилактовичу!

Минулого місяця написав Вам листа просячі Вас надіслати виручку за продані книжки п[аном] Морозом і іншими. Не знаю – чи Ви одержали того листа.

Доводиться повторити своє прохання, що я і роблю. Коли книжок не продали, хай вишлють їх назад, бо де-яких я і сам не маю.

У нас все майже по старому. Лише покращало навкруги: цвітуть дерева, пташки співають, кураторія пожує по інтернатах, реформи обіцяє... А хлопці (старші) поводять себе не дуже добре. (Скаржився сьогодні Проскурівський). Бачинського³⁵⁹ («француза») довелось зовсім викинути з шко-

ли за останнього сорта хуліганство. Що у Вас нового. Які пляни на літо? Може Напишіть про себе і
бувайте здорові

Ваш

I. Огієнко

P.S. Віра Ант[онівна] і Олег просять переслати свій привіт. Вітайте також Марію Підмозівську і
її брата.

I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 4001, оп. 1, спр. 2, арк. 43, 43 зв. Автограф.

1933

№ 447

Й. Скрутню

Варшава, 19 січня
19.I.1933

Високодостойний Отче Редакторе!

Милого листа Вашого отримав. Просто зайшло непорозуміння: з Вашого листа зовсім не вид-
но було, що Ви чекаєте моєї відповіді, бо йначе я відповів би Вам того ж дня. Що ж до листа п[ана]
Д[окто]р[а] Гординського, то він справді подає те, що писав Вам, – бувши в Варшаві, переконається.
Але ще раз – Бог із усім тим...

Дуже радий, що Ви оселились тепер у Жовкві, бо я, друкуючи там свою «Рідну Мову», мушу ча-
стененько листуватися з Видавництвом, а це дасть мені змогу частіше й Вам писати. Дуже радий із того,
і відразу вже й користаю: 1) Сердечно прошу вряди-годи кинути оком і на «Рідну Мову». 2) Бога ради,
передайте о[тцю] Директору Друкарні (як його звати?), щоби негайно прислав склад 2-го числа «Рід-
ної Мови», бо я вже очі виглядів, чекаючи його, і 3) долученого листа передати йому.

«Записки»³⁶⁰ отримав, середечно дякую. Роскішний том! Але, Отче Редакторе, чи не ліпше було б
випускати по 5 арк[ушів], але часто? Була б справа живіша.

Маю до Вас запитання й з приводу «Записок». Я маю 9 листів Орлика до Папи, короля Станисла-
ва, до Султана Турецького й інш[і]. Видрукував би це охоче у Вас, але коли ж то на те черга прийде? Це
ж треба буде чекати до суду-віку...

Як шкода, що праця Проф[есора] Томашевського зостається не закінченою. Вона так легко напи-
сана, ясно й виразно.

Ще раз бажаю Вам усього найкращого в Новім Році, – випустити 6 випусків «Записок» по 5 ар-
кушів.

З глибокою до Вас пошаною

I. Огієнко

P.S. Писав я до Редакції «Поступу» присилати свій журнал у обмін на «Рідну Мову», але, певне,
забули за клопотами. Сердечно прошу передати це моє прохання В[исоко]д[остойному] о[тцю] Редак-
тору «Поступа» разом із долученим оголошенням.

I. О[гієнко]

*ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 27, 27 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна
мова». Автограф.*

№ 448

Й. Скрутню

Варшава, 29 січня
29.I.1933

Високодостойний Отче Редакторе!

Милого листа Вашого одержав і спішу з відповіддю. Дякую сердечно за запитання співробітни-
чати в «Записках». Раденько погоджуюсь і попилньну працювати. Бачу й знаю, що Васильяне могли б
створити наукове огнище, так нам тепер потрібне, бо, здається, в Науковім Т[оварист]ві вже порядку не
буде, – туди ввірвалася «вулиця».

Я багато працював коло старих молдавських грамот. Оце недавно вернулася із Росії надзвичайно цінна мовою й змістом збірка їх, щось коло сотні; значіння їх мови в історії нашої мови надзвичайно велике. Правда, більшість їх вже видані (Уляницький, Калужнецький), але видані так зле, що ними для мови й користатися не можна. Отож, хотів би я видати ці грамоти: вип[уск] I: тексти, вип[уск] II: мова молд[авських] грамот. Мої «приятелі», позбавивши мене служби й заробітку, вбили мене фізично, і я бачу, що довго я не витримаю. А мені так би хотілося написати коротку історію укр[аїнської] мови на основі грамот молдавських. Це була б цінна річ для науки.

Отже запитую, чи могли б ми приступити за 1–2 місяці до видання першого випуску, – текстів, видання, щоби стало зразковим, бо тепер не вміють видавати. Дуже прошу на це відповісти.

Рецензію на П. Лаврова охоче дам, але не маю першого тому, текстів, що їх видала «Слов[никова] Комісія», нема ї[ї] і в Університеті³⁶¹. Ласково прошу прислати, і я візьмуся за роботу. Взагалі – радо займуся й іншими рецензіями.

Листи Орлика і про Орлика пришлю, але маю про них ще порозумітися. Пришлю може й готову статтю про дві найстарші молдавські грамоти. Взагалі, охоче буду давати Вам матеріял; можливо, що переїду до Львова – тоді буду ближче до Вас, (тут мені нема роботи), а може й допоможу Вам в праці коло «Записок».

Але маю одне неввічливе запитання (пробачте ласкаво!): Чи я міг би сподіватися якого гонорару за працю? Вибачте, що питаю, але самі розумієте, – на руках родина і нелегко дивитися, як все помалу вже валиться, і сам не знаєш, до чого дійде... Це наслідки праці наших хрунів...

Дякую сердечно за обіцянку допомогти «Рідній Мові». Коли ласка, дуже прошу приглянути, щоби була докладно виправлена коректа ч[исла] 2-го, – я підписав до друку, бо поспішаю, але мав тільки дві коректі.

Взагалі, маю з «Рідною Мовою» забагато клопоту. Свої особисті порахунки людці переносять на «Р[ідну] М[ову]» (рецензія М. Р[удницького] в «Ділі»³⁶²) і пишуть «благглупості». А оце вдарила й «Нова Зоря», – рецензія не тільки не наукова (хтось В.Б.), але й просто скрізь невірна. Все, що не «по-галицькому», все то москалізми. І хто ж то пише, яке право наукове має так писати й так категорично твердити?

Коло «Р[ідної] М[ови]», бачу, треба дуже багато праці, але ж... передплатників нема. Нема коло чого працювати. Серед передплатників маю тільки... одного з кола робітників пера. Це показує, як наші «письменники» ставляться до мови. Я сам один проводжу адміністрацію й редакцію, на це потрібно силу часу, – але де ж його взяти, коли я змушений бігати за куском хліба та по цілих днях вистоювати в чергах різних установ для безробітних, що вимотують усі нерви з людини...

Це тільки в нашого народу таке водиться: бити своїх таки культурних працівників. Ніхто не питає й не поцікавиться, чи родина Видавця сьогодні обідала, а кожний спішить – і «мій кулак у спину». Кожний невіглас публично критикує, а в кінці ще й по-фарисейські додає: бажаємо розвитку. Чи ж так робиться розвиток культурних справ?

Ще в липні місяці розіслав я запрошення до всіх видатніших наших мовознавців, просячи співробітничати в «Р[ідній] М[ові]». Частина охоче погодилася – й нічого не прислала, а частина не відповіла й досьогодні. Бо тільки вони знавці, а більш ніхто... Це руйніки, а не культурна наука...

Але – річний обов'язок на себе взяв, і я дотримаю його. Продам, що в хаті маю, а таки рік потримаюся. Чи буду далі видавати – сумніваюся. Для кого? Бо ж і без того всі все знають... Перше число «Р[ідної] М[ови]» розіслав я всім нашим Владикам, звичайно з пошаною до них. Щоб сказали, як би не післав? А зо Станиславова вернулося, з образливою припискою: Adresat nie przyjma[...]*

З глибокою до Вас пошаною, фізично й духово розбитий
Ваш

I. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 33, 33 зв., 34, 34 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

* Adresat nie przyjma[...] (польськ.) – Адресат не приймає.

№ 449

С. Смаль-Стоцькому

[Варшава], 18 лютого

Високодостойний Пане Професоре!

Ще при кінці липня м[инулого] р[оку], приступаючи до реалізування давньої своєї думки про видання «Рідної Мови», вислав я Вам листа (із Косова), а в тім листі сердечно запрошував Вас до співробітництва. Пізніше написав Вам про те ж ще й картку. Жодної відповіді від Вас не одержав. Чи не пропали ті мої листи, бо вони тут такі частенько гинуть.

Ось тому звертаюся до Вас знову з сердечним проханням стати якнайближче до «Рідної Мови» й допомагати їй своїм цінним співробітництвом. Числа перше й друге своєчасно вислав я Вам.

Певне, чули про те нещастя, що звалилося на мою голову, – я позостався без служби, а моя родина – без хліба. Живу дуже зле, нічого не заробляю, а «Рідна Мова» принесла мені тільки клопіт. Мої тутешні політичні «приятелі» попильнували, щоби Міністерство не підписало зо мною контракт на дальше, і я опинився за університетом... Це дуже негарна справа, пізніше вона стане відомою всім...

Листом цим звертаюся до Вас, як достойного колеги з фаху, і як до особи, що має широкі звязки в Празі, – допоможіть. Я б охоче переїхав до Праги на найменший заробіток, аби лише не загинути з голоду з родиною... У мене тепер у родині дуже недобре, хвора дружина й донька, а я ради їм дати не можу. Ваші звязки в Празі напевне багато допомогли б мені.

З Ваших останніх праць нічого не маю. Коли ласка – пришліть, бо Вашими працями все цікавлюся. Чи будете мати відбитки Ваших цікавих споминів із «Вістника»?

Відповіді Вашої чекаю, бо вірю, що pomoжете мені в найгірші часи мого життя.

З глибокою до Вас пошаною

Ваш

І. Огієнко

18/II 1933

ЩДАГО України, неописаний фонд. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 450

М. Возняку

Варшава, 28 лютого

28.II.1933

Високодостойний Пане Добродію!

На жаль, ніяк не можу дістати повного офіційного збору правил укр[аїнського] правопису, що його ухвалено до вжитку 31.III.1929 р. в Харкові. Маю тільки Ваш «Укр[аїнський] Правопис із словничком». Ніякого пояснення ніде не дано, і я не знаю, як розуміти: «упорядкував М. Возняк». Що саме Ви зробили? Чи це дослівний передрук, чи були які зміни, чи Ви правописні правила складали, чи тільки словничка додали? Усе це неясне. Сердечно прошу Вас, коли ласка, дайте пояснення, бо мене запитують про це зо всіх сторін.

З правдивою пошаною й привітом

І. Огієнко

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 29, од. зб. 400, арк. 7, 7 зв. Поштова листівка з друкарським відбитком науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 451

К. Студинському

Варшава, 25 березня

25 березня 1933

Високодостойний Пане Професоре!

Сердечно Вам дякую за Вашого милого листа. Але Ви порушили й деякі такі питання, що мушу Вам негайно відповідати.

Але перше дуже Вам вдячний за побажання успіхів «Рідній Мові». Ви хіба ліпше від інших розумієте значення й потребу для нас такого журналу. М. Рудницький із запеклістю пса кидається на мене,

виконуючи волю Варшави. Але, здається, громадянство вже трохи розкусило, що то є. «Р[ідна] М[ова]» буде тим, на чім він собі лоба зломить, бо накладається аж занадто вже суб'єктивно.

Але у Вашому листі сильно мене здивувало, що Д[окто]р І. Кр[ип'якевич] «загородив дорогу» вам до співпраці в «Р[ідній] М[ові]». Це рішуче не слушно. Ніде в світі так не робиться в виданнях наукових, – візьміть їх які хочте і знайдете поруч себе авторів, що в житті не мають нічого спільного. Чи Вам приємно бути членом Наукового Товариства разом із Ч[екален]ком? А про те ані Ви, ані я не виходимо з Т[оварист]ва. Отож, увольте мою волю і моє сердечне прохання, – пришліть цікавеньку статейку для «Рідної мови».

Друге. Про Словник Возняка Ви мені нічого не вияснили. Чи він правила правопису передрукував дослівно, не змінивши ані коми, чи він щось виправляв? Мене цікавить, – чи це автентичний академічний правопис, чи може Возняк щось додав? Чи ці правила я можу передрукувати, не згадавши Возняка? Ось про що мені ходить.

Третє. Сердечно Вас прошу, зробіть мені маленьку допомогу: напишіть кому до Київа чи Харкова, щоби Вам прислали: 1) повний офіційний правопис, і 2) правописний словник, якщо нема офіційного, то Голоскевича. Дуже Вас про це прошу і вірю, що Ви ще сьогодні про це напишете до Київа. Чекатиму цих книжечок.

«Рідна Мова» дуже потребує підтримки. Писав я офіційно до «Просвіти» (на руки проф[есора] І. Брика), – навіть не відповіли... Може Ви на нього вплинете?

Та й ви маєте багато таких знайомих, що могли б підтримати Фонд Рідної Мови. – Дякую сердечно за обіцянку американської помочі. Але чи я її дочекаюся, чи недуга моя скоріше зробить своє – хто знає...

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

P.S. Додаю чеки – може когось заохотите до передплати.

25.III.1933

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 61, 61 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 452

О. Назаруку

Варшава, 13 квітня

Високодостойний Пане Докторе!

Листом цим приношу Вам найсердечнішу подяку за те, що Ваш орган узяв мене під свою оборону від несамовитих нападів «Діла» й М. Рудницького. Через «Діло» (їхнє дике притягування мене до процесу К. Студинського) втратив я посаду, а тепер це ж «Діло» добиває молоду «Рідну Мову», що ще й на ноги не сп'ялася... Цими нападами на мене, як ученого, моститься дорога на мою катедру одному з близьких приятелів М. Рудницького...

Думаю, що Ви не зрадите редакційної тайни, коли відкриєте мені, хто автор статті про мене, цебто – кому я маю сердечно подякувати за гідну оборону.

З правдивою до Вас пошаною

13/IV.1933

Христос Воскрес!

ЦДІАЛ України, ф. 359, оп. 1, спр. 296, арк. 6. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 453

І. Крип'якевичу

Ясинов Горішний, 7 серпня

Високодостойний Пане Професоре!

Одержав милого листа Вашого й статтю з замітками, за що складаю Вам свою сердечну подяку. Дуже радий, що «Рідна Мова» набуває собі такого цінного співробітника, як Високодостойний Пан Про-

фесор. Присланий матеріал піде до 10-го числа «Р[ідної] М[ови]» (бо 9-ий вже складається). Сердечно прошу й далі присилати свої статті, наприклад закінчення присланої, роки 1906-1933; цікаві пам'ятки української мови; спомини про мовознавців і т[ому] п[одібне]. Дуже прошу Вас відписати мені картою, чи наказний полковник Іван Шохів справді народився на Чернігівщині (Чернігів, тому Чернігів); коли так, то його листи можна вважати за чернігівською мовою. Ті ознаки, що їх Ви подаєте, не чисто чернігівські.

Повний комплект «Рідної Мови» (ч[исла] 1-8) вишлю Вам цими днями. Дуже Вас прошу написати рецензії до «Неділі» й «Н[ового] Часу», а коли ласка – то й до «Н[ашого] Прапора». На жаль, «Р[ідна] М[ова]» розвивається занадто слабенько, бо має так мало передплатників, що ледве животиємо. Пора б уже визнати, що літературна мова – то ґрунт нашої духовної культури. Пора вже зрозуміти, що для одного народу – одна літературна мова, а не десятки регіональних. Передплата на «Р[ідну] М[ову]» така мала, що журнал мусить широко піти, бо без того нема змоги працювати (я сам в одній особі роблю все!). Отож – агітуйте й приєднуйте передплатників. Всі мене просять збільшити розмір «Р[ідної] М[ови]», але матеріальний стан її не дозволяє на те.

Розумію пригнічений Ваш настрій. Вас тяжко образили, Вас – найсильнішого історика. Бездарности пішли до університету, а Ви мусите гинути по чужих середніх школах. Але це – наша тепер загальна доля...

Чи Ви приїдете на з'їзд істориків до Варшави? Як приїдете, – сердечно прошу відвідати й мене (дякуючи одному професорові³⁶³, мене на з'їзд не запрошено), а коли бажаєте – сердечно прошу й спитися в мене.

Пишу Вам із Ясинова Горішнього, куди приїхав забрати тяжко хору свою Дружину. Як я хору привезу додому – не підберу способу... Ще раз – не забувайте «Рідної Мови» й допоможіть.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко
7.VIII.1933

ЦДІАЛ України, ф. 357, оп. 1, спр. 14, арк. 17, 17 зв. Бланк науково-літературного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 454

С. Шелухіну

[Варшава], 31 жовтня

Високодостойний Пане Професоре!

Листом оцим сердечно запрошую Вас до постійного співробітництва в «Рідній Мові». Журнал мій, хоч і мало має Передплатників, але широко читається і вже безумовно має деякий вплив. Отже, через журнал Ви могли б багато своїх думок пустити в широкі читацькі маси. Прошу тільки сердечно давати статті маленькі, на 2-3 сторінки. Писати прошу виразенько, бо Друкарня не приймає не читких рукописів. Дуже хотів би мати Вашу статейку про слово «Україна», про словник Б. Грінченка (спомин) і т[ому] п[одібне]. У Вас тем – бочка бездонна.

Читаю у «Дзвонах» Ваші правдиві замітки на Сім[овича] видання³⁶⁴, – сухого місця не лишилося! Ціла Галичина буде Вам дякувати, що так добре провчили всезнайку М. Рудн[ицького]. Цей панок в Київ[ському] Унів[ерситеті] ніколи не був, – був тільки тимчасово лектором в Нар[одному] Унів[ерситеті]. Він злигався (тепер) з Варшавськими діячами, і за їх вказівками пішов проти мене.

На ст[орінці] 478 «Дзвонів»³⁶⁵ зве себе «носієм національної совісті». Коли так, найсердечніше прошу Вас, яко Генер[ального] Суддю Укр[аїнської] Респ[убліки] зайнятися справою мого звільнення з університету; чули, певне, хто мені це зробив... А ті, що робили чи допомагали, ще й тепер у списках унів[ерситету]*, де й Ви працюєте³⁶⁶...

Взагалі, чому Ви перестали писати, й на останнього листа мого не відповіли?

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко
31.10.1933

* Український вільний університет у Празі

P.S. Тепер усі українці протестують проти большевиків. М. Рудницький 4 роки працював в «Нових Шляхах». Чи вже через це така людина може бути хоч у якійсь укр[аїнській] установі? Чи не пора про-сто вимагати, щоби цей перебіжчик ішов собі туди, де працював? Про це варто б написати.

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 25, 25 зв. Бланк науково-літературного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 455

С. Шелухіну

[Варшава], 23 листопада
23.XI.1933

Високоповажний Пане Професоре!

Листа Вашого з трима статейками одержав, сердечно дякую. Число 1-ше за 1934 р. вже пішло до друку, отже Ваша стаття піде до ч[исла] 2-го. Не забувайте, що матеріал до друку здаю за два місяці до виходу числа. Першою пушу «Рідна Мова». – Що до письма 860 р., то прошу взяти на увагу дві речі: 1) Моя стаття про це в «Ювілейний Збірник на пошану М. Грушевського»³⁶⁷, 1928 р., ст[орінки] 156–165. 2) Грецька Σ – це нова форма, а стара була С, цебто в старовину поміж письмами грецьким та слов[’янським] жадної різниці ніколи не було; див[ись] Prof. I. Ohijenko: Powstanie alfabetu ovar jazyka literasniego u Slowian, Album Zdjsc, 1927 р., див[ись] фотографії 28-35 і д[алі]. Ці книжки знайдете в Празі, а в їх світлі й треба переробити статейку; не сердьтесь за це, від цього стаття тільки виграє. Прошу сердечно прислати матеріал, нехай він у мене лежить, а я потроху буду використовувати. – Дуже Вас прошу заохотити й інших професорів до співробітництва в «Рідній Мові» – вона того варта. Скажіть, кого треба запросити – я пішлю окреме запрошення.

Висилаю Вам всі числа «Р[ідної] М[ови]», але без 3, бо їх не маю. Надалі буду висилати Вам все, що вийде. Сердечно прошу трошки поагітувати за «Рідну Мову», а може де й статейку помістите про її значення.

А щоб Вам легше було орієнтуватися в прийнятій тепер правопису, висилаю Вам і «Рідне Писання»³⁶⁸, та ще й справлене.

Взагалі, сердечно прошу Вас ближче стати до «Р[ідної] Мови», бо вона робить велике діло. На жаль, матеріальний стан «Р[ідної] М[ови]» злий, бо нема передплатників. От добився тільки того, що журнал оплачується. Правда, і це вже добре, бо в наших часах видавати журнал тільки на передплату – рідка річ. Хотів був в 1934 р. вже не видавати «Р[ідну] М[ову]», але стало так сумно, ніби рідну дитину ховав; постановив ще рік тягнути, а там побачу. Але думаю що сором був би укр[аїнському] громадянству, коли б я припинив «Р[ідну] Мову».

Пишете про «Буреверхи». А чому б Вам про них не подати статейки, – вибравши з них квіточки? Про «Бур[еверхи]» в «Р[ідній] М[ові]» було вже дві статті, – моя³⁶⁹ і проф[есора] Бережинського³⁷⁰.

З правдивою до Вас пошаною
Ваш

I. Огієнко

P.S. Високодостойній Пані Вашій сердечний привіт

I. О[гієнко]

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 28, 28 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 456

Є. Пеленському

Варшава, 28 грудня
28.XII.1933

Високодостойний Пане Магістре!

Сердечно Вам дякую за Вашу цінну бібліографію³⁷¹. З чергового числа (цебто 3-го, бо 2-ге вже складене) буду її друкувати. Боюсь тільки, чи зможу дати Вам відбитки. «Рідна Мова» насилу дише, – передплатників мало, не знаю, що далі й робитиму. Сподівався, що в грудні трохи передплатників при-

буде, – але сподівання не справдилися. У всякому разі попрошу Друкарню зробити бодай просту надбитку, а Ви вже самі собі склеїте цілість. Коли ж це коштуватиме недорого, тоді зробимо відбитку.

Сердечно Вас прошу стати постійним співробітником «Рідної Мови» й подавати бібліографію до кожного числа. Не багато, але хоч 1/2 ст[орінки] (одну шпальту) можна містити. Наприк[лад]: українське мовознавство за 1933 рік, поділивши його на відповідні розділи. Можна б і за 1930–1933 роки, як хочете. Можна б окремі питання опрацювати за довгі роки.

До Вашої статті додаю кілька праць, що Ви їх опустили.

Сердечно прошу Вас також взяти ближче інтереси «Рідної Мови». Ви добре розумієте, як потрібний такий журнал. За один рік він таки не мало зробив.

І шкода буде, коли за браком коштів, він мусить або завмерти, або чевріти*... Треба всім допомагати «Рідній М[ові]», приєднуючи журналові передплатників.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 232, од. зб. 85, арк. 1, 1 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

1934

№ 457

В. Приходьку

[Варшава], 28 березня

Дорогий Вікторе Кіндратовичу!

17 березня в клубі «Прометей»³⁷² відбувся прилюдний виклад (коло 50 присутніх) Генерала В. Сальського про В[сеукраїнський] Н[аціональний] Конгрес. Його інформації про К[онгрес] зовсім не ті, як Ви писали мені. У мене під руками докладний зміст промови ген[ерала] С[альського]. Подаю з нього головніше.

Представники У[країнського] Н[аціонального] Д[емократичного] О[б'єднання] Мудрий та Макарушка, а з Буковини Залозецький³⁷³ прибули до Праги, щоб порозумітися з Гол[овною] Емігр[антською] Радою в справі Конгресу (що репрезентує понад 16000 еміграції).

«З початку, коли виникла ідея К[онгресу], Г[оловна] Е[мігрантська] Рада не цікавилася тею справою, бо ініціаторами К[онгресу] були люди мало відомі широким колам і не авторитетні. Але з часом, коли справа К[онгресу] набрала широкого розголосу в пресі й нею зацікавилися поважні чинники, Г[оловна] Е[мігрантська] Рада визнала за необхідне взяти участь у К[онгресі], якщо організатори К[онгресу] приймуть ось засадничі постуляти Г[оловної] Е[мігрантської] Ради:

1. К[онгрес] ухвалить протест окупації України більшовиками
2. Визнає право на культурно-націон[альний] розвиток українцям на всіх землях українських.
3. Визнає провід УНР.
4. Всі ухвали – резолюції на К[онгресі] мають бути прийняті одногolosно.

Відбулася нарада з представниками У[країнського] Н[аціонального] Д[емократичного] О[б'єднання]. Осягнуто цілковите порозуміння в справі К[онгресу]. Постуляти Г[оловної] Е[мігрантської] Ради прийняті.

Присутні на викладі поставили г[енералу] С[альському] такі запитання, що до цих точок, на що С[альський] відповів.

1. Представники У[країнського] Н[аціонального] Д[емократичного] О[б'єднання] прийняли засадничо всі точки Г[оловної] Е[мігрантської] Ради, осягнуто цілковите порозуміння в справі К[онгресу]. Далі всю підготовчу роботу К[онгресу] має вести комісія У[країнського] Н[аціонального] Д[емократичного] О[б'єднання].

2. Та робота має обняти все, що має зробити К[онгрес], включно до вироблення резолюцій та цензури всіх рефератів і промов, що мають бути виголошені на К[онгресі].

* Так у тексті.

3. Самий К[онгрес] має бути тільки маніфестацією нарівні того, що виробить Комісія. При такій організації справи забезпечена одноголосність постанов.

4. Хто погодиться з тим, може брати участь у К[онгресі]. А коли хто не прийме участі в К[онгресі], не буде від того шкоди ані К[онгресу], ані українській справі.

5. Самий К[онгрес] не буде мати характеру парламенту чи надпарламенту. Ніякого тіла законодавчого з себе не вилонить. Найбільше, то створить Комісію, якщо потрібно буде виконати ті справи, які доручить їй К[онгрес], або скликати наступний К[онгрес], якщо такий буде потрібний».

З оригіналом згідно.

Цебо буде «в^крноподданической съ^кзд», а не Конгрес.

Як бачите, ці прилюдно подані інформації говорять щось зовсім інше. Коли так – кінець мрій про правдивий Конгрес.

Де правда?

Ваш

[I.] Огієнко

Чи одержали мого великого попереднього листа?

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 20, 20 зв., 21, 21 зв. Автограф.

№ 458

С. Шелухіну

[Варшава], 4 квітня

Високодостойний Пане Професоре!

Тяжка біда спала на мене: от уже два місяці бореться зо смертю в поганенькім шпиталі моя Дружина, а я вартую коло неї. По тяжкій операції забрав її додому, бо нема чим платити, і не знаю, що й буде далі. Це мої «приятелі», що позбавили мене посади, стріляли в мене, а попали покі що в мою Пані... Колись просив я Вас, яко сенатора, зайнятися цілою моєю справою, але Ви не були ласкаві відповісти мені.

Листи Ваші отримав, сердечно Вам дякую. Ваша замітка про «землю»³⁷⁴ давно вже зложена, але за навалою матеріялу в Друкарні (без мене) все її переносять до чергового числа. Тепер конечно піде до ч[исла] 5.

Дуже Вам не раджу ані писати, ані встрявати до етимологічних справ, бо це справи занадто фахові, а Ви ж правник. А то будете твердити такі речі, як те, ніби «пир» чи «ватага» – то з грецького; це вияснюється тепер так: ми маємо довгі сотні слів, що однакові з гр[ецькими], але ж вони не від греків узяті, бо ці ж слова маємо і в інших старших мовах, напр[иклад], санскритське *pīras* визначає пиріг, пшениця. В своїх «Греко-слав'янських етюдах» проф[есор] Фасмер знаменито вияснив усі ці справи, він же подав довгі списки слів, що ми взяли їх з грецького. Проф[есор] Ільїнський – світової слави етимолог, і знає, що пише. Між іншим, більше писати в «Р[іднім] С[лові]» він не буде, – заборонили...

Взагалі, етимологічні вияснення – складні справи, братися за них рішуче не варто.

З Вашого листа про «саламаху» дещо використаю і подам далі. Вашп стаття про назви Дунай, Дон і т[аке] ін[ше] своїм зовнішнім виглядом довела мене до розпуки. Всі чужі слова, грецькі й лат[инські] Ви надрукували гражданкою, а я ж в науковім журналі того друкувати не можу; крім цього, стаття видрукувана так густо, що годі її правити (правопис, багато галицьких виразів). Хотів я сам перевести скрізь Вашу гражданку на грецьке, але без автора боюсь це робити. Крім цього, дуже шкода, що Ви попередню літературу не подаєте всю, щоб було видно, як ці справи розв'язували вчені фахові лінгвісти; без цього стаття багато втрачає, особливо коли вона виходить із під пера правника, а не лінгвіста. Але цю статтю я хотів би конечно видрукувати; може в Вас залишилася копія, – сердечно тоді прошу Вас передрукувати її вже так, щоб усі назви були грецьким чи латинським алфавітом, тільки не гражданкою. Чому вживаєте галицького правопису, а не свого? Прошу також не густити, – тоді можна буде дещо й зо стилю виправити (не зо змісту). Не сердьтесь на мене за це, бо це виправки зовнішні.

Перечитав я в «Дзвонах», як Ви почистили Сімовича³⁷⁵. Давно це треба вияснити, а то ці «доктори» дихати нам не дають.

Біда мені, Пане Професоре, з «Рідною Мовою»: матеріально стою так зле, як старець під церквою. Як так буде далі, покину цю справу, бо ніхто не допоміг мені. Навпаки, – кожний уважає за потрібне кинути каменем. Цікаво, що з Праги майже нема передплатників – емігрантів; коли вони що роблять, то кричать на цілий світ, а «Рідній Мові» ніхто не допоміг. А між тим – ціла еміграція мовно «погаличанилась» гірше від самих Галичан (за винятком, звичайно, тих, що писали до 1917 р.).

Пане Професоре, може змогли б Ви започаткувати якусь акцію напам'ять «Р[ідній] Мові». Чи ж не сором буде нам усім, коли вона припиниться? Вислав я до Ф. Свободи, книгарня (Václavské nám. 57, п[ан] Сірий) 8 прим[ірників] «Р[ідної] М[ови]», просив не затримувати грошей, але нічого не помагав, – і не відповідають, і не платять своєчасно. Мусів припинити висилку, але боргів так і не заплатили. І так все...

З нагоди Великодніх Свят шлю Вам і В[исоко] Д[остойній] Пані Вашій сердечне «Христос воскрес».

З глибокою до Вас пошаною

I. Огієнко

P.S. Як Ви ставитесь до Нац[іонального] Конгресу? «Хліб», «Шлях» видрукував промову В. Сальського, в якій він заявив, що буде цензура всіх промов на Конгресі, – так погодилися УНР і У[країнське] Н[аціональне] Д[емократичне] О[б'єднання]. Оце такий буде Конгрес...

Вибачте мені за неряшливість цього листа, – такі нерви, що й писати не можу. Ще раз сердечно вітаю Вас і Вашу В[исоко] д[остойну] Паню.

Ваш

I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 35, 35 зв., 36, 36 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 459

Митрополиту Андрею Шептицькому

Варшава, 3 травня

Ваша Ексцеленціє, Високодостойний Владико!

Стан культури літературної мови завжди свідчить про розвиток нації, як про це докладно розповідаю я в доданому друкованому листі до Вас. Виходячи з такої засади, взявся я за дуже важку працю, – за видавання науково-популярного місячника «Рідна мова». Незважаючи на всякі перешкоди, а найбільше матеріальні, «Рідна мова» регулярно виходить, і от уже вийшло 17-те число її. Ви, Ваша Ексцеленціє, певне вже переконалися із цих чисел про всю вагу й необхідність такого журналу, як «Рідна мова». Служу й буду служити цілому українському народові в міру сил своїх.

Настав тепер час, що духовенство мусить володіти доброю літературною рідною мовою – в школах, на проповідальницях, в громадському житті. У давнину, ще не таку далеку, то духовенство найліпше знало свою літературну мову. Чи не так би мусіло бути й тепер? Про це писав я в «Рідній Мові» 1933 р[оку] ст[орінки] 38-39, 389-390; 1934 р[оку] ст[орінки]: 4-5, 50, 84-85, 83, 131-138³⁷⁶; не раз писав і про церковну вимову.

Ось через усе це звертаюся до Вас, Високодостойний Владико, з сердечним проханням про таке.

1. Візьміть мою «Рідну Мову» під свою високу опіку. Вона строго наукова, строго аполітична. Служить своєму народові в його найціннішій ділянці – мові. Здобула собі популярність серед цілого народу, де б він не пробував. І буде великий жаль, а то й непростенна шкода, коли б «Рідна мова» так тяжко билася в своїй матеріальній скруті й надалі.

2. Найсердечніше прошу поручити всьому духовенству передплачувати «Рідну Мову».

3. Дуже Вас прошу, переглянувши «Рідну Мову» ч[исла] 1-17, публічно висловити Вашу високу думку про неї й поблагословити її працю й її розвиток. Щиросердечно прошу відповідного Вашого листа такого, що я оголосив би його в «Рідній Мові».

4. Сердечно прошу також Вас написати для «Рідної Мови» бодай коротеньку статейку: Рідна мова в житті народу, або: Рідна мова й духовенство.

Просячи Ваших Святих Владичних Молитов для «Рідної Мови» й себе, лишаюся з глибокою до Вас пошаною

Проф[есор] Д[окто]р *І. Огієнко*

P.S. На знак глибокої пошани до Вас рівночасно посылаю Вам свою нову працю про Вербську Євангелію 1560 р.

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 154, арк. 183, 183 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 460

Є. Пеленському

Варшава, 19 вересня

Високодостойний Пане Добродію!

«Рідна мова» гостинно віддає свої сторінки всім, хто тільки хоче працювати для збільшення культури нашої мови. Ваші цінні праці охоче будемо містити, – присилайте і Словничка (опрацьованого!), і замітки про топономастику, і бібліографію сучасних мовознавців. – Прошу присилати. Ваші доповнення до Бібл[іографії] бібл[іографії]³⁷⁷ підуть до 12 (24) ч[исла] «Р[ідної] М[ови]», а тому перегляньте йще все, – може що додасте. – В Бібл[іотеці] Наук[ового] Т[оварист]ва³⁷⁸ є моя праця: Як описувати стародруки³⁷⁹ – зверніть на неї увагу.

А крім усього цього – мусите знайти для «Р[ідної] М[ови]» нових передплатників, бо матеріально Видавництво стоїть зовсім зле...

З сердечним привітом

І. Огієнко

Хто б написав статейку про пок[ійного] Д[окто]р[а] І.М. Крушельницького?

Число 10 (22) «Р[ідної] М[ови]» було вже зломане, як прислали Ви свою коректу, тому доповнення не можна було додати.

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 232, од. зб. 85, арк. 2, 2 зв. Поштова картка з друкарським відбитком науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 461

К. Студинському

Варшава, 29 вересня

Високодостойний Пане Професоре!

Хаотичний з'їзд якийсь так ішов, що не дав змоги й попрощатися з Вами, а перед тим – наговоритися. Чи добре вернулися додому?

Через те, що Ви так сердечно поставилися до «Рідної Мови», вирішив я написати до Вас оцього листа, щоб вияснити стан «Р[ідної] М[ови]».

1. Матеріальне положення «Р[ідної] М[ови]» дуже слабеньке і це не дає змоги розбудуватися, більше того – загрожує його існуванню.

2. А між тим «Р[ідна] М[ова]» нам конечно потрібна й сумлінно виконує свої обов'язки.

Ось через це й звертаюся до Вас, як до людини, що довгі роки стояла на чолі найвищої нашої наукової інституції з сердечним проханням зацікуватися «Р[ідною] М[овою]». Думаю, що деякі наші інституції мусіли б прийти бодай із малою допомогою «Р[ідній] М[ові]», бо ж «Р[ідна] М[ова]» провадить освітню працю головно в Галичині. При Ваших зв'язках Вам не трудно це зробити, і це була б реальна допомога.

Крім цього, сердечно прошу Вас поагітувати трохи про «Р[ідну] М[ову]» серед ваших знайомих, – можна б, певне, зібрати так який десяток передплатників, будьте ласкаві, пришліть список адрес. М. Терлецькому вислано «Р[ідну] М[ову]» і «Бібліотеку» за 1934 р.

Дуже Вас прошу прислати обіцяного листа про «Р[ідну] М[ову]», – це буде їй великою духовною підпорою. Коли можна – заохотьте до цього ж і інших. Не штука робити культурну роботу з допомогою сотні тисяч зл[отих] від Мін[істерства] – я створив культурну інституцію без гроша в кишені.

Взагалі ж сердечно прошу Вас стати правдивим опікуном «Р[ідної] М[ови]», бо вона того варта. Певне, Ви сильно втомилися від довгої подорожі. Чи цікаво було в Кракові?

Високодостойній Пані Вашій шлю низенький поклін.

З глибокою до Вас пошаною.

Ваш

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 62, 62 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 462

І. Крип'якевичу

[Варшава], 29 листопада

Високодостойний Пане Професоре!

Дуже давненько нічого Ви не писали до «Рідної Мови», хоч і обіцяли. Сердючно прошу прислати яку статейку, хоч би на загальну тему.

Водночас посилаю Вам 24-те число «Рідної Мови». Два роки минуло тяжкої, невсипучої праці. На жаль, «Рідна Мова» матеріально стоїть дуже зле, не дивлячись на всю мою працю. Але все таки 24 числі видруковано (25-те вже зложено), – в наших умовах це щось варте. Дуже Вас прошу, Високодостойний Пана Докторе, з приводу двохріччя написати до деяких наших часописів відповідну статейку, – звернути увагу громадянства, що журнал багато робить корисного.

Крім цього, дуже Вас прошу поагітувати трохи за журнал, – може приєднали б не одного передплатника.

Посилаю Вам також нову свою працю – «Розмежування пам'яток українських від білоруських», – зверніть на неї увагу, бо це ж справа принципова.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 357, оп. 1, спр. 14, арк. 18, 18 зв. Бланк науково-літературного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 463

Митрополиту Андрею Шептицькому

Варшава

Високодостойному

Високопреосвященному Кир Андреєві

від редакції «Рідної Мови».

Варшава, ul. Stalowa, 25 m.10

Дбаймо всі про культуру своєї мови!

Передплата «Рідної Мови» на 1934-й рік.

З цим 12-им числом минає перший рік життя «Рідної Мови». Довгий був нам цей рік і занадто тяжкий! Рік шукання й сумнівів, рік дошкульної боротьби за створення незалежного науково-популярного органу... Сумлінно й пильно працювали ми на нашій невеличкій ниві, і вже тепер можемо з задоволенням сказати, що наша праця не пішла на марне: українське громадянство побачило її й потроху починає розуміти й цінити цю скромну службу йому.

Літературна мова – то найголовніша ділянка духової культури кожного народу. Зо стану культури літературної мови завсіди судять і про стан культури загальної. Нарід, що не має добре виробленої літературної мови, не може зватися правдиво культурним. Ось тому кожна нація сильно дбає про те, щоб виробити собі справді милозвучну, чисту, багаторозвинену літературну мову, і працю таку вважає за свій перший обов'язок. Дбаймо ж нарешті й ми про розвиток культури своєї літературної мови, цебто про душу й серце нашої Нації.

Мова кожного народу ділиться на говірки; поки нарід не виробить собі спільної доброї літературної мови, доти в його літературі панують мови регіональні. Нарід із регіональними мовами в своїй літературі й пресі, – це ще не закінчена, усталена Нація, це тільки етнографічна маса. Недержавні народи звичайно не мають спільної літературної мови, послуговуються своїми говірками. За нашого

часу кожний нарід, що хоче стати державним, мусить показати свою духову зрілість, а вона ж виявляється найперше в культурі літературної мови. Нарід, що в своїй пресі й літературі вживає тільки регіональної мови, що не виробив спільної, соборної мови, такий нарід Державною Нацією стати не може. Показником зрілості не тільки окремої особи, але й цілої Нації все була й тепер зостається найперше культура його літературної мови.

Виходячи з таких поглядів, «Рідна Мова» звертається до цілого українського громадянства, а передовсім до нашої інтелігенції з гарачим закликком: Дбаймо всі про культуру своєї мови! Час регіональних мов для нас уже виразно минає, – поможем же нашій літературній мові скоріше стати соборною. Нехай нарешті кожний зрозуміє глибокий зміст гасла «Рідної Мови», що вона от уже рік кидає до наших мас: Для одного Народу – одна літературна мова й вимова, один правопис! Не створюймо самі підстав для боротьби за мову, скажемо, на Підкарпатті, на Лемківщині і т[аких] ін[ших] місцях.

Тепер кидаємо нове гасло: Дбаймо всі про культуру своєї мови!

Тільки тоді, коли справді всі працюватимемо для підвищення стану культури своєї літературної мови, тільки тоді дійдемо до здійснення великої ідеї, так нам потрібної, – соборної мови в нашій літературі.

«Рідна Мова» відразу поставила собі сміливе завдання: Праця для Народу з Народом! Ми кликали й кличемо до співпраці всіх, хто тільки розуміє наші гасла, хто тільки свідомий своїх обов'язків перед Народом. Рік нашої впертої праці таки дав уже свої наслідки: наші гасла помалу ширяться, частина українських Видавництв і преси перейшли вже або переходять на академічний правопис і починають писати соборною літературною мовою. В «Рідній Мові» працюють десятки співробітників, – знаних і незнаних, фахових і нефахових, старих і молодих, – але всі вони горять глибоким і щирим бажанням створити для одного народу одну соборну літературну мову. Нехай же кожний, хто перечитає цей наш заклик, несе, що може: статтю, допис, матеріал, передплату або даток на «Фонд Рідної Мови». Але всі дбаймо про культуру своєї мови!

З почуттям правдивого задоволення «Рідна Мова» може вже сьогодні ствердити, що вона помалу перестає бути звичайним видавництвом, – вона спроквола перетворюється на вільну наукову інституцію для вивчення рідної мови. Численними листами день-у-день запитують нас про різні спірні чи неясні питання нашої мови найширші круги громадянства; автори питають нас про сумнівні випадки, а часом присилають і свої рукописи для виправлення мови; декільки магістрів і абсолювентів пишуть докторські й магістерські праці й за нашими вказівками. Ми ще не маємо бодай «Вільного Інституту Мовознавства». – до його створення й провадить «Рідна Мова», і по силах своїх заступає його.

Але... ми не маємо потрібних матеріальних коштів глибше провадити свою працю. Щоб зацікавити рідною мовою широкі круги нашого громадянства, визначили ми малу передплату на наш журнал, сподіваючись зате великого числа Передплатників. Надії наші не справились; віримо – тимчасово, й сподіваємось у цім 1934-м році значного збільшення Передплатників, цебто припливу більшої матеріальної спроможности для нашої праці. Ось тимто побільшуємо наш журнал до розміру 48 шпальт на деякі місяці; крім цього, дамо низку знімків із давніх українських пам'ятників. Але передплата зістається й надалі незмінна: 6 зл[отих] річно в краю, за границею в Європі – 9 зл[отих], в Америці – 2 дол[яра] річно (для Америки змушені збільшити передплату через відомий спадок вартости доляра). Докладніші відомости про передплату див[ись] далі на ст[орінках] 413–416.

Коли б же наші сподівання знову не справилися й число Передплатників на 1934 рік значно не побільшилося, змушені будемо вернутися до попереднього розміру «Рідної Мови» в 32 шпальті. Віримо, що наші Читачі й Прихильники не допустять до того, бо кожен із них таки подбає приєднати нам бодай одного нового Передплатника.

Щоб мати можливість випускати й більші мовознавчі праці, заложили ми нове видання, – науково-популярний тримісячник «Бібліотека Рідної Мови»³⁸⁰, що буде виходити книжечками в 6-10 арк[ушів] друку й міститиме головно підручники й словнички для вивчення нашої, передусім літературної мови; тут же будемо містити й праці про мову наших письменників і взагалі більші мовознавчі праці загального значення. Щоб розповсюдити нашу «Бібліотеку Рідної Мови» серед широкого громадянства, призначаємо на перший рік її (на числа 1–4) найменшу ціну: 3 зл[отих] річно, за границею: в Європі 5 зл[отих] річно, в Америці – один доляр.

До всіх наших Читачів та Прихильників звертаємося з оцим гарячим закликком:

1. Передплачуйте наші видання на 1934 рік.
  2. Приєднуйте нам нових Передплатників. Нехай буде обов'язком кожного нашого Передплатника конечно знайти нам бодай одного нового Передплатника.
  3. Матеріальні видатки наших Видавництв дуже великі, а тому сердечно просимо всіх не забувати й про «Фонд Рідної Мови». Цим «Фондом» хочемо покрити таку малу передплату на наші видання.
  4. Звертаємося до всіх українських інституцій та Товариств із проханням реально допомогти нам у нашій нелегкій праці.
  5. Сердено просимо, хто може, присилати нам відразу цілорічну передплату.
  6. Просимо поновляти передплату заздалегідь, щоб не було перерви в висиланні журналів.
- Міцно віримо, що цей наш щирий заклик дійде до українського громадянства, і воно щедро підтримає нашу працю. Віримо, що громадянство глибоко зрозуміє наше гасло: Дбаймо всі про культуру своєї мови, щоб спільними силами створити для одного народу одну літературну мову

Редакція

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 154, арк. 188. Друкарський відбиток з рукописною вставкою.

1935

№ 464

Й. Скрутню

[Варшава], 8 січня

Високодостойний Отче Редакторе!

Посилаю Вам щирі й сердечні побажання Веселих Свят³⁸¹, а в Новім Році зичу Вам щастя, здоров'я та успішної праці.

Що до рецензій, то затримка трапилась тільки тому, що Ви обіцяли заплатити, але – були на те поважні причини – того не зробили. Як Ви знаєте, я безробітний, а тому змушений братися за всяку працю, де платять, а це забирає в мене весь вільний час. Часом буває так, що беруся й за фізичну працю, бо ж у мене родина на плечах.

Мого «Словника східно-слов'янських наголосів» 1355 р.³⁸², хочуть видрукувати «Prace Filologiczne» але я волів би видрукувати їх у «себе», цебто в якимсь укр[аїнському] виданні. Листа Вашого попереднього, де Ви писали про цього Словника, я не зрозумів, – коли маю прислати працю? Чи Ви сповістите, коли зачнете нову книжку? Друкувати треба буде в дві шпальти на сторінці.

Доданий лист сердечно прошу передати о[тцю] Директору Друкарні.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

P.S. Випадком стрів Д[окто]р[а] М. Кордубу. Він сказав, що Ви йому передали, ніби я розповідав Вам, як він, Кордуба, їздив до Праги. Вив'язався неприємний проговор. Дійшло до того, що К[ордуба] сказав, що він збирався тягнути мене до суду.

Що це все значить, Отче?

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 38, 38 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 465

Й. Скрутню

Варшава, 29 січня

Високодостойний Отче Редакторе!

Рецензію на працю Д[окто]р[а] Свенціцького³⁸³ (!) уже зібрався був порвати й нічого Вам не посилати. Так неграмотно хіба ще ніхто ніби не видавав!... Але потім передумав, і рецензію таки Вам вислав і підписав.

Прошу звернути на неї особливу увагу, – щоб усе, підкреслене червоним, склали кирилицею, щоб були й надрядкові значки, бо без цього буде зле. Треба добре пошукати, – значки ці знайдуться.

Прошу сердечно прислати мені дві коректи: в гранках одну, другу зламану. Можливо, що я ще де-що виправлю, щоб стаття була спокійніша, – уже тим буде вона сильніша.

Дуже прошу видрукувати цю мою рецензію яко статтю, бо вона має принципове значення. Прошу також 50 відбиток.

Стаття Свенц[іцького] показала, що в нас не вміють видавати. Це сором для нас. Ви взяли в мене велику статтю: Як описувати Кирилівські грамоти, – коли Ви її видрукуєте? Прошу поспішити з цим, щоб було на що покликатися.

Я видрукував три роки тому по-румунському статтю про румунські грамоти³⁸⁴, з вказівками, як їх видавати. Для нас ця стаття пропала, бо ж ніхто по рум[унські] її не перечитає. Думаю, що цю статтю (рецензія на працю Костакеску з 1931 р.) треба конечно передрукувати в «Записках» по-українському, – я її трохи виправлю. Чи прислати?

Що до Словника наголосів, то Ваше пропозиція не ясне мені – Ви пустите по 1 арк[ушу] в книжку, – але скільки (аркушів) книжок буде річно?

Скажемо, коли б Ви видрукували цю працю за 1935 рік, ну – нехай трохи перейде на 1936 р., тоді згода. А то на два роки відкладати її задовго.

З глибокою пошаною до Вас

I. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 40, 40 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 466

С. Шелухіну

[Варшава], 3 березня

Дорогий Пане Професоре!

Гр[омадянин] Омельченко прислав мені для «Нашої Культури» Вашу статтю про Панейка. Коли цю статтю посилали ще й іншим органам, то я друкувати не буду, – науковому журналові не варто робити передруків.

Коли б же Ви згодні написати про Панейкову роботу свої спомини й більш нікуди не посилали, то я охоче їх видрукую. Тут Ви могли б показати взагалі, як п[ани] Панейки та Рудницькі дбали про соборність.

Ваш I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 38. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 467

І. Крип'якевичу

[Варшава], 22 березня

Високодостойний Пане Професоре!

Приступаючи до видання «Нашої Культури», уважаю за свій приємний обов'язок сердечно просити Вас стати постійним співробітником нового місячника. До складу першої книжки вже приступаємо, а тому ласкаво прошу приспішити й прислати статтю чи рецензію. Дуже прошу Вас стало подавати огляди й рецензії (крім статей цебто-також).

Ви зовсім забули про «Рідну Мову». Чому?

Не уявляю собі І книжки «Нашої Культури» без Вашої статті. Дуже ласкаво прошу Ваш про це.

З глибокою до Вас пошаною

Ваш I. Огієнко

Р. С. В «Нашій культурі» дам низку нарисів про наші культурні установи. Прошу сердечно дати коротку (на 4-6 ст[орінки]) історію Наукового Товариства³⁸⁵. Дуже прошу про це.

ЦДІАЛ України, ф. 357, оп. 1, спр. 14, арк. 19, 19 зв. Автограф.

Я. Гординському

Варшава, 23 березня
23 marz 1935*Високодостойний Пане Професоре!*

Сердечна Вам дяка за Вашу статтю для «Р[ідної] Мови». Піде на 3 числі (5-6-7)³⁸⁶. Дуже шкода, що Ви не мали часу докладніше її опрацювати. Слово «токма» не ц[ерковно]-сл[ов'янське], але румунське «згода». В молдавських грамотах воно та «потокмитися» звичайна річ.

Листом цим сердечно прошу Вас стати передплатником нового місячника «Наша Культура». Не уявляю собі першої книжки без Вашої статті. Чи не маєте чого з історії культури? Чи не маєте чого з сучасної літератури?

Радий буду містити Вас у кожній книжці. Не переобтяжуйте тільки своїх праць тим, що було б не цікаве ширшим колам. Чекаю статті чи рецензії.

Коректу виправив за оригіналом, але сердечно прошу прислати мені коректу ще раз, бо справа дуже важлива. Без цього не дозволяю друкувати. Чи зробили вже кліше з фотографії? Друкувати статтю можна тільки зо знімком, як умовились.

З глибокою до Вас пошаною

Ваш І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 384, оп. 1, спр. 47, арк. 6, 6 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

Л. Білецькому

Варшава, 28 березня

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Спасибі Вам сердечно, що по-товариському відгукнулися на моє пропозиція. Беру у Вас все, – нехай ліпше трохи в мене полежить, ніж має гнисти в Вас. До 1 книжки пуцу про «Кризи в творчості Ш[евченка]»³⁸⁷ та один розділ про Самійленка. Але прошу прислати все, що тільки в Вас готове, тут уже побачу, скільки пуцу.

Взагалі, радий буду, коли заповните цілий відділ історії літератури.

Дуже потрібні огляди, замітки й рецензії, а тому давайте й їх щонайбільше.

Про С. Черкасенка³⁸⁸, справді, нехай іде на наступний рік. Як одержу від Вас статті, попильную зараз таки вислати Вам сто крон чеських.

Сердечне прошу писати чітко й не густо. Думаю, що не образитесь, коли я де-не-де виправлю Вам «на літературний лад» та вправлю правопис.

Живемо матеріально гірше від Вас. Вся моя надія тепер – на «Н[ашу] Культуру», може вона допоможе. Агітуйте за передплатників та за співробітництво.

Просіть, щоб Соц[іологічний] Інст[итут]³⁸⁹ дав коротку історію свого заложення й життя, але з авторитетним підписом. Крім цього прошу давати щомісячні звіти про життя.

Дуже прошу попросити С.Ф. Русову, щоб дала яку статтю до 1 книжки. Живемо зле, але сподіваємось кращого. Низенький поклін В[исоко]д[остойній] Пані Вашій, а діток щюлюю.

Чекаю статей.

Ваш

І. Огієнко

Запрошуйте до співробітництва, кого тільки уважатимете за творчу силу.

До «Н[ашої] К[ультури]» дуже треба б споминів про Кам'ян[ецький] Унів[ерситет]. В. Приходько має готові, – попросіть дати.

Може дасте до «Р[ідної] Мови» про стиль якого письменника?

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 11, 11 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 470

Б. Антоничу

Варшава, березень

Високодостойний Пане Добродію!

Дякую Вам сердечно за дві перлиночки, що ласкаво прислали для «Нашої Культури». Пішли до 1 кн[иги]. Матеріал на 2-гу кн[игу] вже здаю до Друкарні, а тому прошу не спізнюватись, – скажемо не пізніш, як на 8 чи 10.05 я мушу його мати. Дуже Вас прошу про одне: «Наша Культура» літературний відділ матиме малий, бо хоче бути більше органом науковим, але вже те, що дає, щоб було «високої марки». Безумовно через «Нашу Культуру» на Вас звернуть більшу увагу, а тому прошу прислати поезії високо-вартісні. Присилайте більше, щоб у мене лежало «в запасі». Думаю, що Вам уже час давати щось і з громадської тематики. Ваша поема на якусь нашу національну подію була б вкладом до рідної л[ітерату]ри.

Дуже прошу Вас перелити в поезію значення рідної мови в нашому житті, – подати в віршах те, про що пишу я в «Рідній Мові», – треба ворушити таке неворушке наше громадянство. Це пішло б до «Рідної Мови».

Слово «оайстрений» зовсім добре. Навпаки, я все закликаю поетів до спільного творення нових слів, – аби тільки це «творення» було справді творче й не противне духові нашої мови.

Про Вас уже написав дві статті: одна до 2 кн[иги] «Н[ашої] К[ультури]»³⁹⁰, друга до 6 (30) ч[исла] «Р[ідної] М[ови]»³⁹¹. Може трохи переоцінюю Вас, але чомусь вірю, що власне Ви розумієте, що талант – то праця, й будете глибоко й пильно працювати над собою, щоб дати високо-вартісні речі. Думаю, що тематика Ваша – нам старшим може «легенька» – з часом зміниться, бо кожний у нас мусить бути виразним патріотом-громадянином. Кожний талант нехай піде на службу народові. Мистецтва для мистецтва – це ще не для нас, народу недержавного. Об'єднати сонетну лірику з мотивами громадянськими – можна й треба.

З глибокою до Вас пошаною

І. О[гієнко]

P.S. «Наша Культура» вийде до Великодня, десь чи не 27.04.

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 10, спр. 10, арк. 23, 23 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 471

Митрополиту Андрею Шептицькому

Варшава, 1 квітня

Ваша Ексселенціє, Високопреосвященний Владико!

Приступаючи до видання «Нашої Культури», уважаю за свій конечний обов'язок просити Вас, як головного промотора й мецената української культури, дати до нашого журналу статтю на тему: «Значення національного мистецтва» (або: Значення національної культури). Ваші думки в цій ділянці надзвичайно цікаві (знаю їх коротко з Літопису Нац[іонального] Музею³⁹²) і стали б окрасою журналу. Дуже Вас про це прошу. Журнал уже друкується, а всі ми хотіли б бачити Вашу – бодай коротеньку – статейку ще в першій книзі. «Наша Культура» пильнуватиме стати об'єктивним науковим органом, будуючи світогляд головно на християнській культурі.

З глибокою до Вас пошаною

Проф[есор] І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 154, арк. 189. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 472

Л. Білецькому

[Варшава], 3 квітня

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Дякую Вам сердечно за три прислані статті, і з них Шевченка відразу здаю до першої книжки, а інше піде до дальших книжок. Слава Богові, – прийшли статті; й від інших, так що статтей до I кн[иги] аж завізно. Але брак рецензій, оглядів, бібліографії – присилайте.

Я звичайно посилаю рукописи як друк[овані] рекоменд[ації], – це на половину дешевше. Робіть так і Ви. Тільки шпагатиком обв'язуйте.

Друкую в такій примітивній друкарні, що в них нема запасного шрифту, тому відбиток зробити ніяк не можна. Буду тільки робити Вам по 25 надбиток із кожної Вашої статті.

Сердечно й по-товариському вітаю Вас з милою думкою докторизуватися. Давно пора! Нехай не дивляться на нас зі злим оком. Думаю, що трохи звільнившись, Ви дасте до «Нашої Культури» добру статтю на 1 арк[уш] про «Руську Правду».

В одночас із цим посилаю Вам авансом сто к[рон]. Радий буду, коли це хоч трохи допоможе Вам. Біда тільки, що живу в таких жахливих злиднях, що нічим не можу прислужитись Вам.

Дуже Вас прошу, – агітуйте за «Н[ашу] К[ультуру]» – може створимо незалежний науковий орган такий, що зможе хоч щось платити. Заохочуйте вчених до співробітництва, а інших – до передплати. Ви працюєте в установах, – просіть, щоб кожна з них прислала історію свого повстання й життя, я в кожній книжці даватиму на 3–4 ст[орінки] про одну наукову чи освітню установу. Дуже потрібні місячні звіти цих установ про їхнє життя. Але все тільки наукове, підписане авторитетною особою.

На рахунок Вашого гонорара висилаю Вам: 1) «Р[ідна] М[ова]» ч[исла] 1–12 (без 2 і 3, їх нема) – 35 к[рон], 2) ч[исла] 13–24 – 35 к[рон] + оправа 5 к[рон], 3) «Р[ідна] М[ова]» на 1935 р. – 30 к[рон], і 4) «Бібліотека» ч[исла] 1–4 – 15 к[рон], разом 120 к[рон] (трирічники).

Платити не потребуєте, – заплатите статтями.

Дуже прошу дати статтю до «Р[ідної] М[ови]». Про це я писав Вам кілька разів, але Ви не відгукались, – може листи не доходили.

Ми всі сильно перехорували також на грипу. Бідна Д[омініка] Д[анилівна] взагалі тяжко хвора...

Ваші прихильники сильно здивувалися, коли побачили Вашу статтю в виданнях Н[аукового] І[нституту] Варш[авського].

Дружині Вашій сердечний привіт і бажання прославитися в нашій малярстві. Діток цілую.

Ваш І. Огієнко

P.S. Думаю, що «лише» набули ми на еміграції, вдома вживали переважно «тільки». Пристосовуйте статті до правопису «Р[ідної] М[ови]».

Хочу дати більше споминів про К[ам'янець]-П[одільський] Д[ержавний] У[країнський] у[ніверситет], – готуйте спомини. Коли б побачили В. Приходька – візьміть у нього готові вже 5 літ спомини про відкриття К[ам'янець]-П[одільського] Ун[іверситету].

Чекатиму історії Соціол[огічного] Інституту, але доброї, наукової. Попросить С. Русову прислати щось до «Н[ашої] К[ультури]» і може спомини? Чомусь Д. Антонович на моє запрошення не відповів.

Завтра похорони В. Біднова. Може попросите кого дати статтю про Біднова.

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 12, 12 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 473

Б. Антоничу

Варшава, 12 квітня

Високодостойний Пане Добродію!

Цілу вашу ласкаво прислану збілочку³⁹³ випив, як мід найвиборніший. Весняна казка, що тільки хіба вигляне сонце з мерехливої зелені. Як, – Ви лемко? Ви не киянин? «З трави нежданно скочить сонце, немов сполохане лоша», – з лемка може статись правдивий наддніпрянець? Коли так, – не даремна праця «Рідної Мови», не порожня ідея соборности України. Всеукраїнська літературна мова – існує, як доконаний факт. Своєю збіркою Ви це навбач усім показали, – і сором назадникам, що не несуть і своєї цегелки до нашого вимріяного замку – всеукраїнської соборної літературної мови.

Сердечно прошу Вас прислати до «Нашої Культури» все, що матимите. Внесіть сонце до моєї тільки в уяві роземіяної хати. Потрібні вірші, статті, замітки, рецензії.

В «Нашій Культурі», як і в «Рідній Мові», працюватимуть люди доброї волі, що вірять у реальну соборну Україну, що визнають конечність створення спільної всеукраїнської літературної мови, що

прагнуть до витворення національно сильних одиниць. Гуртківства не буде, – усім доступ вільний, як що їхні праці того варті.

Дуже прошу Вас прислати з пару віршів на тему рідної мови, бо хіба ж вона не найкраща наша квітка, не найцікавіша сонячна казка? Чи ж наша мова не виросла в парі з нашим палючим сонцем? Поетові сонця й зелені найперша тема – дитина їхня: наша рідна мова.

Про Вашу збілочку лежить уже в редакції рецензія, та й я напишу.
З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

Р. S. Поставлю «Рідну Мову» й «Нашу Культуру» на належну їм височінь, а для цього потрібні найперше – тисячі передплатників.

Що Ви зробили для цього?

Р. P. S. Один віршик попав би ще до 1 кн[иги] «Нашої Культури», коли б вислали негайно. Прошу також подати докладні біографічні данні, – уміщу приміткою до віршу.

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 10, спр. 32, арк. 24, 24 зв. Бланк літературно-наукового місячника «Наша культура». Автограф.

№ 474

К. Студинському

Варшава, 13 квітня

Високодостойний Пане Добродію!

У доповнення до того, що писав Вам, сердечно прошу написати добру статтю: «Боротьба за правопис у Галичині» (боротьба за йоти, за фонетику). Покажіть, як непотрібно витрачалася енергія попустому! А тепер те саме роблять з апострофом, роблять ті самі (духовенство або з їхніх сфер). Тільки Ви можете дати таку об'єктивну солідну статтю. Дуже прошу й чекаю!

Спасибі за коректу. Вибачте що післано Вам без І коректи (щоб час виграти). Все, що Ви зазначили, я виправив уже до Вас.

З глибокою пошаною

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 65, 65 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 475

Б. Антоничу

Варшава, 30 квітня

Високодостойний Пане Добродію!

Дуже радий Вашим виясненням, бо вважаю, що кожний поет мусить щось дати й для широких мас. Річ ясна, – кожний твір мусить бути безпосередній, тоді тільки м[оже] б[ути] щиро поетичний. Видно, С. Черкасенко має великий талант, коли на замовлення міг написати все-таки не буденну річ³⁹⁴. Правда, довго відмовлявся, – на подану тему не хотів писати. Думаю, що кожний поет може писати на рідномовну тему, нічим себе не зв'язуючи. Так могли б написати й Ви, – написати як хочете, тільки б звеличити рідну мову!

За два дні одержите першу книжку «Н[ашої] К[ультури]».

Книжка друга вже наполовину складена, вийде на 20.05, тому приспішіть прислати своє, а то спізнимось.

Так, я читав в «Назустріч»³⁹⁵ напад на мене п[ана] Рудницького. Не робить це чести не тільки М. Рудницькому, але й усім співробітникам «Назустріч». Дехто з Варшавських письменників сильно здивовані, як могли Ви дати свої вірші до «Назустріч», що виступає так брутально проти будь-що-будь нашого культурного діяча... Не сховаю від Вас, що говорять іще більше, – ніби Вам би варто в якийсь спосіб проти цього запротестувати... Моє становище вийшло трохи дивним: я написав про Вас статтю, де щиро похвалив Ваші твори, а Ви... працюєте з ворогами «Н[ашої] К[ультури]». Це не моя думка, – так мені сказали...

Отож, – поспішить з матеріалом до 2 книжки, бо вже друкую 3-й аркуш.

З сердечним привітом

І. Огієнко

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 10, спр. 32, арк. 20, 20 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 476
К. Студинському

Варшава, 6 травня

Високодостойний Пане Професоре!

Сердечно Вам дякую за Ваші цінні вказівки й охоче на них відповідаю. Так, М[итрополи]т Д[іонісій] сильно мені шкодив, і не є мій приятель, але звати його чорносотенцем ніяких підстав нема. Пише про це преса, кажете, але Ви самі найкраще знаєте ціну цій пресі. Задумавши видавати «Н[ашу] К[ультуру]», я звернувся до Д[іонісія], просячи дозволити друкувати в його друкарні.

Він був до того приготований і дозвіл відразу дав. Це значить, що я плачу щось 55% того, що мав би платити в Жовкві, і тільки тому я відважився видавати «Н[ашу] К[ультуру]».

Врадуваний дозволом, я попросив і статтю, чекаючи тут відмови. Але... за тиждень статтю таки прислано... Поки що стаття М[итрополита] Д[іонісія] в 1-й кн[изі] «Н[ашої] К[ультури]»³⁹⁶ зробила на Волині гомове вражіння, – це сигнал духовенству українізуватися! І з цього погляду – факт уміщення статті надзвичайно корисний. Цікаве і чув я, що з впливових кол подивилися на авторство М[итрополита] Д[іонісія] в «Н[ашій] К[ультурі]» дуже криво, а це хіба ознака, що для нашої справи це авторство – корисне. Зрештою, коли б робили мені які труднощі, втічу до Жовк[івської] Друкарні.

Ділити статті конечно мушу, бо щоб то був за журнал із трьома статтями. Ось приклад: Ваша стаття про [Степана] Качалу займе 9 ст[орінок]³⁹⁷, а стільки одному авторові дати не в силі, без кривди іншим. Зрештою, пізніше це буде видним.

Як я й чекав, уже зняли проти мене за Ваше авторство в «Н[ашій] К[ультурі]» страшну нагінку в Варшаві. Переносять боротьбу до Львова, там цим займеться М. Р[удницький] та Зайців. От бачите – одному невгодний М[итрополит] Д[іонісій], другому – Ви, третьому – я й т[ак] д[алі]. Так культура не ростиме.

Дуже сумую за долю М. Возняка. Але Ви дуже помиляєтесь, коли думаєте, що моє становище краще...

Переїнятий Вашим описом Вознякового бідування згоден поділитися з ним останнім: заплачу йому по 2 злотих за сторінку й буду містити його в кожній книжці. Коли треба вислати 20 зл[отих] вперед – вишлю. Але прошу про це нікому не говорити, бо платити авторам я ніяк не можу. Хіба як здобуду з 3000 передплатників та переїду до Львова – тоді справа інша.

Дякую Вам сердечно за Ваше щире товариське ставлення до мене й моїх видань. Творімо вперто, нам потрібні такі органи. Як переїду до Львова – тоді справу може – при Вашій допомозі – поставимо ширше.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

P.S. Оце тільки-но зателефонували мені, що наші волинські певняки повели проти «Н[ашої] К[ультури]» кампанію, що я запроваджую унію, бо вмістив в книжці писання уніята М[итрополи]та Андрея³⁹⁸!

Догоди тут усім! Вашій В[исоко]д[остойній] Пані – глибокий уклін.

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 67, 67 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 477

Л. Білецькому

Варшава, 8 травня

Високодостойний Пане Добродію!

В своєму листі від 12/IV Ви писали, що висилаєте мені статтю про Р[уську] Правду. Я й досі її не одержав. Прошу прислати її, а також і все інше, що маєте готове (драма «Художник», легенди в

Шевч[енка] і т[акє] ін[ше]), – нехай краще лежить у мене, щоб був вибір. Не знаю як у Вас, а в нас «Н[аша] К[ультура]» зробила правдиву сенсацію, – всім подобається.

Звичайно, я Вам «Р[ідну] М[ову]» висилатиму на рахунок Ваших статей для неї. Управившись з задуманим (щире Вам: Щастя Боже!), присилайте як найбільше матеріялу, – все пуцу.

Привіт Вашій Пані та діточкам

Ваш І. О[гієнко]

Просіть Антоновича приспішити з статтею. Передплата на «Н[ашу] К[ультуру]» поступає дуже слабенько... Тяжко, але працювати буду вперто... Нікому не кажіть, що плачу Вам за статті, бо це тільки Вам.

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 13, 13 зв. Автограф.

№ 478

Л. Білецькому

[Варшава], 12 травня

Дорогий Леоніду Тимофієвичу!

«Руську Правду» одержав, – сердечно дякую. Жаль, що прислали її непереписану, бо це сильно обтяжує Редакцію. Я писав Вам тільки тому, що Ви в попередньому листі писали, що «вислали» «Руську Правду», а я її не одержав.

Трудно, Л[еоніде] Т[имофієвичу], усім догодити, особливо греко-католикам. М[итрополи]т Діонісій дозволив друкувати в своїй Друкарні тільки з умовою, що в журналі буде час від часу щось із богослов'ї. Це тому, що Друкарня його не має права друкувати сторонніх видань, бо не платить податків. Ось причина, чому в журналі появилася стаття богосл[овського] характеру. Зрештою, «Наша Культура» таки виросла на християнстві, а стаття М[итрополита] Д[іонісія]³⁹⁹ справді цікава, особливо її кінцевий розділ, – Евхар[истичний] Культ в Україні (буде видрукований десь пізніше). В митр[ополичій] Друкарні плачу 50% того, що мав би платити в друкарні іншій, і тільки це дало змогу видавати «Нашу Культуру».

«Н[аша] К[ультура]» – науковий журнал (пізніше літературну частину припиню зовсім), а тому кожний автор відповідає сам за зміст своїх праць. Завеликий А. Чайківський письменник, щоб я йому робив вказівки, а тому й видрукував його оповідання без змін, – нехай сам за його відповідає.

Буду пильнувати створити з «Н[ашої] К[ультури]» тільки науковий журнал, цебто редакція не відповідатиме за зміст статей.

Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу], я післав на руки секретаря Т[оварист]в Укр[аїнських] письм[енників] і журнал[істів]⁴⁰⁰ свою заяву заступитися за мене, як емігранта, перед нападами «Діла» й «Назустріч» (робота М. Рудницького) на мою честь. Заява довірочна. Обдумайте й відпишіть, чи варто починати цю справу. Коли б не погодились зо мною, тоді справа позостається довірочна. Думаю, що «Діло» й «Назустріч» надрукують кодекс пресової етики, і кому ж, як не Вам, заступились за емігранта?

Думаю, що це справа принципова. Як би Ви визнали все це слухним, подам до Т[оварист]ва вже відкрито заяву.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

P.S. Висилаю Вам ще 100 к[рон чеських], з розрахунку 2 зл[отих] за сторінку. Прошу про це нікому не казати, бо журнал не в стані платити.

І. О[гієнко]

Одержав багато листів із подякою за «Н[ашу] К[ультуру]».

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 14, 14 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 479

Редактору газети «Шлях нації»

Львів, 14 травня

Високодостойний Пане Редакторе!

Натрапити на справжній шлях нації Ви зможете тільки тоді, коли й Ви визнаєте гасло: «Для одного народу – одна літературна мова й вимова, один правопис». Це маленька, але реальна моя програма,

програма справді соборницька, і я вперто її виконую. Думаю, що багато інтелігенції в Галичині вже зрозуміли моє гасло. Така програма – хіба зовсім близька «Шляху Нації» й цілою мусіла б увійти до нього.

Коли б Галичина нарешті перейшла на літературну мову, це була б найбільша історична подія нашого Народу, бо це було б справжнє перетворення народу в Націю, бо від того часу Галичина творила б те, що було б своїм і в метрополії (докладніш пишу про це в ч[ислі] 6 (30) «Р[ідної] М[ови]», в статті: Мова Б. Антонича, – зверніть на неї увагу).

Думаю, що «Шлях Нації» мусить би видаватись чистою літературною мовою й повним академічним правописом. Це теж була б історична подія, бо потягнула б за собою багатьох. Та й вигідно було б, бо багато передплатників «Рідної Мови» передплатили б такий «Шлях Нації».

Чого ми тут, у Галичині, такі половинчасті? Робимо акт соборности (22.01.1919)⁴⁰¹, але військо й уряд у нас окремі... Приймаємо академічний правопис, але... без апострофа й без правил писання чужих слів... Думаю, що це виразна ознака того, що в душі, в істині ми ще не соборники, не доросли до того... 30 літ сперечались за йоти, а тепер 30 літ будемо битись за апостроф... Чи це не занадто вже тяжка трагедія обездоленого народу? Такі сперечання в Україні Вел[икій] – в істоті не можливі, бо противні духові нашому, – можливі тільки в Галичині...

З глибокою до Вас пошаною

I. Огієнко

P.S. Не сподіваюсь від «Ш[ляху] Н[ації]» допомоги моїм ідейним виданням, бо того не дозволить «Діло»; але вірю, що бодай руйнувати їх Ви не станете...

Так твориться в нас наша культура...

ЦІАЛ України, ф. 344, оп. 1, спр. 59 арк. 60, 60 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 480

К. Студинському

Варшава, 16 травня

Високодостойний Пане Професоре!

Я не пустив своєї статті до другої кн[иги] «Н[ашої] К[ультури]», а тому Ваша пішла ціла⁴⁰². Виявляється, що 4 арк[уші] – дуже мало, але ж нема ради... І то добре: хоч невелику статтю, але є де вмістити, і то в журналі непартійному. Пізніше, а вже з 1936 р. конечно викину літературну частину, журнал позостанеться чисто науковим, тоді й збільшиться наукова частина на 1 аркуш.

Ваш спомин про приїзд К. Арабажина й ін[ших] напевне буде цікавий, прошу присилати. Взагалі – працюйте і нехай Вашу працю бачить край. Я охоче міститиму, скільки дозволить місце, хоч би це декому й не подобалося.

От бачите: Возняк умів від Вас брати, але дати – ніколи. Він навіть не відповів на мого листа, а це хіба не по-науковому. Та й з напрямком «Діла» солідаризується, коли дав йому статті безплатно. А Ви за нього так побиваєтесь.

Відбитки (10) я сам Вам запакував, надписав і вислав.

Хтось і цим поцікавився...

Р[аковський] за мною не слідкує, бо переконаний, що проти нього нічого не роблю. Його приятелі часто бувають у мене, – я проти них ніде не виступаю, хоч і маю свою думку. Навпаки, – всі вони тепер почали ставитись до мене підкреслено добре.

Думаю, що я в дечому може й остеріг би п[ана] Рак[овського]. У всякому разі – нічим би не пошкодив. Зрештою, це його справа.

Дуже радий, що буде стаття д[октор]а Гординського. Попросіть, щоб не писав густо, а то в друкарні ради не дадуть.

Перестаньте думати довго й ламати собі голову, де друкувати свої речі: коли це не «причипки», але праці, цікаві для широкого громадянства, шліть до «Н[ашої] К[ультури]».

Мій місячник мусить бути загальнопрístupний, бо інакше не піде.

Передайте о[тцю] С[крутню], що як він погодиться друкувати по цінах, як я зараз друкую, то я негайно переходжу до його друкарні, – і різним дивуванням буде кінець. Але... я православний, і до православного М[итрополи]та⁴⁰³ ставлюсь з пошаною, бо ж у його єпархії живу.

Чи й це його дивує? А чому його не дивує, що гр[еко]-кат[олицька] церква у Варш[аві] тепер усе святкує по новому стилю, й проповідує по-польському, через що еміграція туди вже не ходить? Зрештою, о[тця] С[крутня] я поважаю й ціню.

В[исоко]д[остойній] Пані Вашій щирий привіт

Ваш І. Огієнко

Здоров'я Пані мосі сильно погіршилось. А що я робитиму, коли безробітний при всій своїй праці... Літом нікуди не їдемо – біда... Д[окто]р Раковський прислав мені дуже милого листа.

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 69, 69 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 481

Л. Білецькому

[Варшава], 24 травня

Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу]!

Від тієї хвилини, став я видавати «Рідну Мову», не припиняються найбрутальніші напади п[ана] М. Рудницького, чи то відкриті, чи приховані. Знаю, що робить він це на замовлення з Варшави, щоб остаточно вбити мене, бо тутешнім колам – з якими я розійшовся – на цьому залежить. Тепер усе це здвоєно перенесено на «Н[ашу] К[ультуру]». Вирішили вбити «Н[ашу] К[ультуру]», а для цього б'ють редактора. Чепляються, до чого можуть, аби но тільки бити. Маю відомості, що греко-католики бояться, щоб я не повів... православної пропаганди. Так сказано: нехай О[гієнко] стане гр[еко]-кат[оликом], тоді зробимо йому все... Преса все подавала, ніби М[итрополит] Д[іонісій] – ворог українців, бо їй це треба, це робота гр[еко]-кат[оликів]. М[итрополит] Д[іонісій] не ворог, а просто байдужий, бо так від нього... вимагають. Ви ж не знаєте, що тут діється... Справа в православ'ї, а не в М[итрополиті] Д[іонісії]. Очевидно, непотрібні ляки, – релігійних тем я займати не буду. Як Шепт[ицький] та Хомишин роблять «цікаві» речі, цього не хочуть бачити. У Варш[аві] гр[еко]-кат[олики] перейшли вже на польську мову, – про це замовчується. Їм тільки М[итрополит] Д[іонісій] – сіль у оці...

Час від часу якусь об'єктивну спокійну богословську статтю мушу дати в «Н[ашу] К[ультуру]», бо інакше не можна друкувати в митроп[оличій] Друкарні.

На Волині факт, що М[итрополит] Д[іонісій] дав статтю по-укр[аїнські] до укр[аїнського] журналу, викликав переляк, – всі священники стали наввипередки українізуватися. А хіба вже це саме не оправдує мене, що взяв статтю у М[итрополита] Д[іонісія]? Ось результати: на М[итрополита] Д[іонісія] за це пішло вже чергове гоніння...

Думаю, що як ми будемо оминати М[итрополита] Д[іонісія], то зробимо те саме, що колись з гетьманом: віддамо його тільки в руки москалів. А вони його сильно бережуть! Думаєте, що тут нам колись дадуть м[итрополита] українця? Ніколи!

З цим треба рахуватися.

Дивиться: ніхто нам не поблагословив перекладів українських, а М[итрополит] Д[іонісій] поблагословив. Це одне говорить, що перед нами не ворог. Та є ж невідмінена постанова з 1922 р., що М[итрополит] Д[іонісій] – Єпископ еміграції.

Я хочу з «Н[ашої] К[ультури]» зробити чисто науковий журнал, а це дасть змогу вченим емігрантам спокійно друкуватися, нікому сильно не кланяючись. Погляньте на кн[ижки] I-II – там же вже чимало цінного матеріялу! І це буде місяць у місяць! Звичайно, це багатьом не подобається, і вони реагують навіть на замітки Адміністрації «Н[ашої] К[ультури]» (замітка про те, що «Н[аша] К[ультура]» розміється в своїй цілості – стане Укр[аїнською] Енциклопедією, це замітка на 64 ст[орінки] Адміністрації, цебо моїх синів, на неї я не звернув жодної уваги. Зрештою, думаю, що кожний погодиться, що за 10 літ праці – а стільки я думаю жити – «Н[аша] К[ультура]» буде ж підсховою для Укр[аїнської] Енциклопедії; кожного року буде докладний показчик до «Н[ашої] К[ультури]», до річника, оце малось на увазі).

Прошу сердечно записати мене членом Т[овариств] письменників, – уважайте цю мою заяву за офіційну.

За добром співробітників – просто комедія. Найшовся один такий, що навіть таке сказав: «З соціал-революціонером Білецьким не хочу працювати»... Отже – догодить людям. «Н[аша] К[ультура]» –

це огран непартійний і не груповий, – всі в нім можуть працювати для своєї культури. «Не друкуйте зрадника Студ[инського]», – коли й кому він зрадив? Викинути Ст[удинського] з української науки, – чи ж то нам корисне? Ось Вам дискретна новина: Ст[удинського] просили – коли Лев[ицький] сильно накаламутив – знову стати головою Н[аукового] Т[овариства]. Оце наші люди! Одному не подобається Ог[ієнко], другому – Ст[удинський], третьому – М[итрополит] Д[іонісій], четвертому – Черн[ов], п'ятому – Біл[ецький] і т[ак] д[алі], – коли так, де ж тоді наша незалежна наука?

Ні, я піду своєю дорогою: «Н[аша] К[ультура]» буде органом незалежної науки, де кожний укр[аїнський] учений знайде привіт і гостинність. Творити орденів, як Донцов (кипить проти «Н[ашої] К[ультури]»), в науці не буду... Нехай розпинають, – кому буде легше, як Ог[ієнко] загине?

Дуже Вас прошу, при нагоді, про таке: 1). Упросьте Антоновича скоріш прислати те, що він обіцяв мені в Варшаві. 2). Олесь також обіцяв, а не дає, – сердиться на ціле громадянство. 3). В. Приходько має спомини про Кам'ян[ецький] Університет, – візьміть у нього, дуже про це прошу. 4). Дякую за цікаві вияснення про Ом⁴⁰⁴. 5). Дуже потрібні мені короткі рецензії й огляди, – може б притягли кого до праці? 6). Чогось погнівався на мене п[ан] Шелухін; я не відрукував у «Р[ідній] М[ові]» його статті етимологічної, – бо ж ніяк не можна було! Я його запросив до «Н[ашої] К[ультури]» – не відповів. 7). Побачите п[ана] Мицюка – попросіть від мене дати яку економічну статтю до «Н[ашої] К[ультури]». 8). Була якась підписка на твори Олесья, – я хотів би набути один примірник їх, Олесь усе обіцяє прислати, але не шле.

До 3 кн[иги] йде Ваша стаття про Груш[евського]⁴⁰⁵, до 4 кн[иги] – починаю Сивенького⁴⁰⁶. До кожної книжки щось Ваше дам, – нехай піняться...

В цьому році, як знаєте, 30 ліття моєї наукової праці. Оце так мені дякують, що все ж віддав своєму народові...

А що набув?

Високод[остойній] п[ані] Вашій – низенький уклін і сердечний привіт. Діток цілую.

Ваш І. Огієнко

P.S. Унів[ерситет] у Брно дав мені дійсний докторат, але дав з огляду на цілу наукову працю, «bez skoušek», про що преса подала. Ректор на урочистості врочисто сказав: вступ Ог[ієнка] до докторів нашого Унів[ерситету] – уважаю за честь нашому Унів[ерситету] – так сказав голосно при переповненій залі. Післав Вам коректу – добре виправте. Правте так, щоб я був спокійний, що виловили всі помилки, читайте 2-3 рази.

В. Сімович веде шкідливу компанію у Львові проти «Р[ідної] М[ови]», хоч я 4 рази запрошував його до співпраці.

Чи не міг би Антонович – його великий приятель – вплинути, щоб той на решті переслав свою руйницьку працю?

Коби визнали, що моєї справи піднимати не варто, той не піднімайте, але щоб усе було дискретно.

ЩДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 15, 15 зв., 16, 16 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 482

В. Приходьку

Варшава, 26 травня

Високодостойний Вікторе Кіндратовичу!

Чи Ви не одержали мого листа, написаного Вам десь два місяці тому? В листі тому я запрошував Вас до співпраці в «Нашій Культурі» й просив дати Ваші спомини про Кам'янецький Університет до друку.

Листом цим поновлюю свої прохання. Хочу дати низку споминів про Кам'янецький Університет, а Ви ж були тим, що щиро допомагали творити його. Може б Ви прийняли на себе загальну редакцію цих споминів, – збирали їх, замовляли й т[ак] ін[ше]. Поштові видатки я поверну Вам. Ви могли б написати взагалі спомини про Унів[ерситет]. Може маєте які матеріяли про Унів[ерситет] на різні теми або фотографії? Це справа дуже важлива, – її варто докладно обміркувати, а я б давав до кожної книжки

спомини. Цим би виконали свій обов'язок перед найвищою школою Поділля. В музеях укр[аїнських] в Празі напевне знайдуться матеріяли.

Охоче друкуватиму й інші Ваши спомини чи які праці. Взагалі прошу стати ближче до журналу й уважати його своїм.

Пише мені Олесь, ніби В[исоко]д[остойна] Пані Ваша захворіла. Передавайте їй мої низькі уклони та сердечні привіти. Не падайте на дусі й працюйте, праця дає заспокоєння.

Колись Ви приймали якусь підписку та твори Олесь, – прошу мені їх вислати, а я зараз заплачу. Писав я про це Олесю, – він обіцяв навіть «за пару днів вислати», а я їх ще й тепер не маю, хоч хочу писати про мову Олесеви.

Почали Ви переписку зо мною в справі Нац[іонального] Конг[ресу], і на першій листі замовкли. Чи Вам заборонено? Ваші приятелі відняли в мене посаду і хотіли б добити. Чи й Ви на їхнім боці? Щось не вірю тому...

Як взагалі живете, що в родині? Що поробляє син? У мене зле: на важкій операції не приходиться до себе Д[омініка] Д[анилівна]...

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 22, 22 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 483

Л. Білецькому

[Варшава], [травень]

Довірно!

До Заступника Голови й Секретаря
«Товариства Українських письменників і журналістів у Празі»

Львівське «Діло» в числі за 1-ше квітня та «Назустріч» в ч[ислі] 9 (33) ц[ього] р[оку] тяжко й необхідно мене скривдили, обливаючи моє ім'я брудними натяками. Автор цих брудів, Михайло Рудницький, віддавна – за вказівками Варшави – веде проти мене неперемінливу пресову кампанію.

Як емігрант, не можу шукати сатисфакції ніде інде, як тільки серед своїх же емігрантів, а тому й звертаюся до Товариства з сердечним проханням оборонити мою честь і публічно заявити, що писання подібні «Діла» та «Назустрічі» не відповідають загально-прийнятій пресовій етиці.

З глибокою до Вас пошаною

Б[увший] ректор університету

Проф[есор] Д[октор] *Іван Огієнко*

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 38. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 484

Л. Білецькому

[Варшава], червень

Дорогий Леониду Тимофієвичу!

Цінного Вашого листа одержав і сердечно дякую за всі поради. Відповідаю за чергою:

1. Я нічого не матиму, коли постановите, що подібні задирки підозрілих людей не варті уваги, шкода тільки, що ці підозрілі люди сильно шкодять журналові своєю неперемінливою агітацією. 2. В. Приходькові щось ухитрюся заплатити, хоч мені це зовсім не легко; пишу йому окремого листа; побачившись із ним, просить його спомини, або й заберіть самі. 3. Працю Животька про Соц[іологічний] Інс[титут] видрукую конечно. 4. Д. Антонович був у мене й обіцяв прислати статтю, – але й досі не прислав, а обіцяне й приречене мені, бачу, появилася в «Назустріч». 5. Сірополко... Зовсім з Вами погоджуюся й міг про нього багато сумного написати... Він упросив мене написати рецензію на його

книжку, я це зробив, – але мало похвалив, а в кінці дещо й завважив, – і він розсердився на смерть... Більше з ним діла мати не хочу. Передайте це С. Шелухині, – рядом їх не поставлю. Але принципово не можна так справи ставити: «Н[аша] К[ультура]» не гурткова, тому місце в ній усім. Скажемо, дехто не захотів би писати поруч із С. Шелухиним, – так справи ставити ніяк не можна. Але все, що Ви написали про Сірополка, поділяю до останнього слова. Я хотів бути чемним і об'єднати до всіх, тому й видрукував статтю (дуже слабеньку!) Сірополкову⁴⁰⁷. 6. Рецензій зовсім не маю, тому в 3 кн[игу] нічого вже не дав, – вина не моя але самих співробітників. Чекаю статті від С. Шелухина, – нехай ділом покаже своє ставлення до мене й «Н[ашої] К[ультури]». 7. З гонораром справа зовсім зла, – «Н[аша] К[ультура]» ще далека від того, щоб платити навіть найменші гонорари; тому хіба зовсім невеличку суму міг би запропонувати (одноразово) п[ану] Дольницькому. С. Русовій я відписав, що поки що не можу гонорарувати її споминів, – хіба дав би найменшу суму; прошу передати їй це; зрештою, мусив би перечитати ці спомини; заплатив би з дорогою душею, але чим? Пізніш хіба легше мені буде. 8. Не знаю адреси Ул[аса] Самчука, але раз уже запрошував його; найдіть спосіб ще раз запросити. 9. Репродукції укр[аїнських] митців охоче міститиму, запрошуйте й присилайте; не маю адрес крім М. Бутовича, нікого і міг би одну-дві давати до кожної книжки. 10. Думаю, що своїм ставленням В. Січинський не прихильний до «Н[ашої] К[ультури]», – два рази його просив, але відповідь одна: хворий. Передайте йому, що його лист до Ред[акції] (так само і Сірополко любить писати з будь-чого листи до Ред[акції]) вже складений, і тільки за браком місця не попав до 3 кн[иги], – йде до 4-ої⁴⁰⁸. 10. Ваша праця про Самійленка йде до 4-ої кн[иги]⁴⁰⁹, десть сторінок 6 чи 8; вона цікава й цінна. 10. Ніяких відбиток робити не в силі, – роблю надбитки, цебто вирізки з журналу; може колись як «Н[аша] К[ультура]» матиме потрібне число передплатників, тоді зможу давати й відбитки; тепер це виключене. – Ще раз: «Н[аша] К[ультура]» не партійна і не гурткова, але чисто наукова, тому тут легко можуть опинитися поруч і вороги. Так робиться по всіх наукових журналах.

З глибокою до Вас пошаною Ваш

І. Огієнко

Високодостойній Пані Вашій низенький поклін, а діток цілую. Певне, доньки вже повиростали до непізнання?

Я написав В. Прих[одьку]: Rennice u, Praha, c. 438; чи добра це адреса?

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 37, 37 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 485

А. Животку

Варшава, 10 липня

Високодостойний Пане Добродію!

Дякую Вам сердечно за прислані статті: 1). Укр[аїнське] пит[ання], 2). А. Черни, 3). Л. Кобил[янський], 4). Соціол[огічний] Інст[итут], 5). Праця У[країнського] І[сторичного] К[абінету]⁴¹⁰ та стаття О. Волинського про Д. Фальківського. Першу статтю Вашу пушу десь до 5 чи 6 кн[иги] «Н[ашої] К[ультури]» (4 вже зложена). Хто такий Ол. Волинський?

Звертаюсь до Вас із проханням написати спомини про життя й працю Кам'ян[ецького] Унів[ерситету]. Час іде, а ми ніяких споминів не дали. Ви багато знаєте, могли б дати добрі спомини, – опишіть один якийсь момент.

Приєднуйте «Н[ашій] К[ультурі]» передплатників та співробітників. Я просив Богацького, але він щось нічого не шле.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

Пишіть не по-галицькому, але нашим «академічним» правописом.

ЦДАВО України, ф. 3560, оп. 1, спр. 68, арк. 121 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 486
А. Животку

Варшава, 26 липня

Високоповажний Пане Добродію!

Думаю, що варто було б додати ще кілька сторінок, а на них подати й решту голосів, – не «чис-тих» росіян, осіб урядових і т[ак]е ін[ше], таких, як Пушкін, Жуковський, Корф, Костянтин, Головнін і т[ак]е ін[ше]. Це ж імена, що москвофілам нашим найбільше промовляють. Напишіть це все, як додаток чи новий розділ. Початок Вашої статті я вже здав до друку, а Вам свого часу пришлю коректу – її треба вернути не пізніше, як через день.

Конечно напишіть про велику шкідливість праці Щоголева, – це ж був публічний донос. Мені він сильно пошкодив. Дуже прошу Вас прислати мені точний заголовок цієї книжки (у Варшаві її нема), а також пришліть для мене все, що він пише про мене і зазначте на якій це сторінці. Наперед Вам щиро за це дякую.

Відбитки зроблю пристойні, але так, як Ви писали – на Ваш кошт. Книжка для багатьох буде корисна. Випущу її як № «Бібліотеки Нашої Культури».

Працю В[исоко]д[остойної] п[ані] Ол[ені] Черновой про Батуринський Університет⁴¹¹ я давно знаю, – це добра праця. Прошу їй передати, що я охоче видрукую її працю на цю саму тему, – десь на 8 друкованих сторінок, – нехай переробить свою працю, це їй не трудно. Повного статуту Батур[инського] Унів[ерситету] передруковувати не треба, – а без цього стаття сильно скоротиться. Але треба б в передмові конечно подати про історію вищих шкіл в Україні. В[исоко]д[остойна] п[ані] Чернова могла б написати й окрему статтю про вищі школи в старій Україні, – про спроби їх заснування. Як буде готова праця про [Григорія] Косинку, прошу прислати. Не забувайте тільки, що треба бути терпеливим, – журнал малий, а праць прислано багато: черга до друку величезна.

Спомини Ваші про Університет будуть цінні, бо ж Ви були самовидець усього.

Від Укр[аїнського] Іст[оричного] Каб[інету] про «Н[ашу] К[ультуру]» й Орлика нічого не отримувал. Все виконано.

Н. Григоріїв прислав до «Н[ашої] К[ультури]» свою статтю⁴¹², але адреси своєї не подав. Через Вас посилаю йому подяку за статтю. Видрукую її конечно.

Передайте В[исоко]д[остойній] п[ані] Черновій, що я не хотів би в науковім журналі друкувати за псевдонімом.

Бувайте здорові. Конечно навчайтесь нашої літературної мови. Чи маєте в себе на столі мої: Рідне Писання⁴¹³ та Слівник літер[атурних] слів⁴¹⁴? Коли ні, то вишлю.

З привітом

І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3560, оп. 1, спр. 68, арк. 123, 123 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 487

Л. Білецькому

Варшава, 27 липня

27 Lip. 1935

Високодостойний Пане Добродію!

Я дістав усе, що післали – дякую сердечне. 200 к[рон] чеських] вислав Вам наступного дня; тяжко мені було, але хочу полегчити Вам справу докторату бодай хоч тим... Спасибі за рукопис Січинського⁴¹⁵ (але переконайте його що друкувати за ініціалами В.С. не пристало).– Думаю, що в Вашій постанові про напади неварто повторювати паскудних слів, – ліпше їх оминати. Чому С. Русова не присилає споминів і не відповідає на листа? Чи не могли б Ви побувати в В. Приходька й забрати в нього спогадів? Прислав статтю і Н. Григоріїв, – це вже доказ, що «Н[аша] К[ультура]» непартійна. Збирайте матеріяли, закликайте до співпраці, але й до... передплати...

Сердечний поклін В[исоко]д[остойній] Пані Вашій і дітям.

Ваш І. Огієнко]

Чи не знаєте адреси маляра Лісовського? Може бі він прислав яку статтю.

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 17. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 488

**Митрополиту
Андрею Шептицькому**

Варшава, 29 липня
Їх Емінінції Високопреосвященному
Владиці Кир Андресві
гр[афу] Шепт[ицькому]

Високопреосвященний Владико!

У день Вашого семидесятиліття Редакція «Рідної мови» та «Нашої Культури» шле Вам сердечний привіт та гарячі побажання ще довгого віку на користь рідної Церкви та рідної культури.

Культура народу – то його найголовніша сила, то його найміцніша основа, що на ній він найперше зростає. Особливо ж культура духовна – вона найродючіший ґрунт для розвитку всіх сил кожної нації. В силі культури – сила народу, чому всі народи завжди так пильно дбають про найкращий розвиток своєї культури.

Духова культура завжди приносить найбільшу народню свідомість, свідомість усенародної одности всіх племен, а вона перша перетворює етнографічну масу на свідому націю.

Культура державного народу звичайно розвивається нормально й спокійно, бо цілий державний апарат на її послугах. Зовсім не те в народу недержавного, – його культура росте нерівно, з великими перешкодами, його національна свідомість збільшується дуже помалу, й треба віків, щоб такий народ перетворився в свідому націю.

Національна культура недержавного народу твориться найбільше свідомістю його передової інтелігенції, а ця свідомість залежить від багатьох дуже змінних чинників. Церква в творенні цієї свідомости грає найпершу ролю: національно свідомі Церква завжди має національно свідомих вірних, як основу нації взагалі.

Головна основа духової культури кожного народу – його рідна мова. Стан рідномовної культури – то завжди й стан духової культури народу. Рідна мова й рідна культура зв'язані найміцніше: занепад однієї тягне за собою занепад другої. А літературна мова – це найміцніший цемент, що об'єднує розрізнені племена народу в свідому націю, це наріжний камінь національної культури взагалі. Без соборної літературної мови нема нації, нема й завершеної національної культури. Це давно вже визнали всі культурні народи, й усі сили свої покладають на добрий розвій літературної мови, спільної для всіх племен народу.

Церква в розвитку рідної мови взагалі й соборної літературної мови зокрема має величезне значення. Недавнім іще той час, коли церковна мова була й мовою літературною. Та це й зрозуміло: глибока християнська наука найлегче пізнається тільки в національним рідномовним переломленні, чому й Христос, розтавшись із Своїми учнями, поспішив післати їм Духа Святого, що найперше навчив їх рідних мов тих народів, де мали проповідувати. Величезне значення рідної мови в справах віри глибоко вияснив Апостол Павло (1 Кор. XIV)⁴¹⁶. Ось через що сьогодні вже загально признана правда, що віра й рідна мова то синоніми одного поняття, найглибше між собою зв'язані. Стан рідної мови – то й віри, стан Церкви. Хто міцний у рідній мові той міцний і в батьківській вірі. Цебто: для збереження батьківської віри треба конечно плекати й шанувати рідну мову.

Отже: національна культура, рідна мова й батьківська віра – це ті основні три стовпи, що на них тримається кожна народність. Найменша недостача одного стовпа негайно відбивається й на других і на цілій будівлі. Рідна мова в житті кожного народу – найсильніший чинник: на ній зростає духовна культура, а на них двох найміцніше покоїться Церква. Кожна Церква, що дбає про розвиток рідної мови та національної культури, дбає тим самим про свої найміцніші фундаменти.

Оце ті коротенькі гадки, що приходять мені на думку в день Вашого семидесятилітнього віку. Докладніше пишу про це в окремій статті в 10 (34) числі «Рідної Мови», присвячуючи ту статтю Вашій Високостійній Особі. Глибше оглядаючи Ваше життя й Вашу працю, до інших думок і не прийдеш.

Своєю довгою невтомною працею Ви показали нам достойний зразок правдивого культурного мецената, що глибоко розуміє триєдність віри – мови – культури. Ціле свідоме життя своє Ви присвятили праці для розвитку рідної Церкви, але робили це, як найсвідоміший член своєї нації: пильно плекали й рідну мову та національну культуру, як найродючіший ґрунт для розвитку рідної віри. Ви той, що найглибше визнав мудру аксіому: хочеш міцно будувати Церкву, будуй водночас рідну мову й національну культуру. Бо Церква без них на піску збудована: перша повинь забере її⁴¹⁷. Ви той правдивий меценат національної культури, що, будши на високім становищу, підтримував її не кришками, які падають марно зо стола багачів⁴¹⁸, – Ви часто віддавали їй свою останню вдовину лепту⁴¹⁹.

За все це Ви пізнали найвище задоволення свідомого громадянина своєї нації: на Ваших очах буйно виросла наша національна культура, яку Ви так завзято й уміло сіяли, через це серце Ваше повно знає найвищого щастя на землі – глибокого почуття сповнення всенароднього обов'язку. Сповнення обов'язку в усіх трьох ділянках неподільної істоти: віри – мови – культури.

Редакція «Рідної мови» та «Нашої Культури», що по своїх силах стоїть на сторожі головних стовпів української народності, в день Вашого семидесятиліття щиро бажає Вам іще довгого віку для закінчення широкозадуманої Вашої культурної праці для найкращого розвитку нації. Сподіваємось і віримо, що найкращою квіткою в запашнім вінку Вашої культурної праці, глибоко зв'язаної з працею церковною, буде ще заснування при Духовній Академії у Львові міцної катедри історії української мови, цариці духової культури нації. Така катедра для недержавного народу – родючий ґрунт для доброго розвитку його культури, а для Духовенства – правдиве джерело пізнання душі народної, тієї душі, що віддається йому на духову опіку.

З найглибшою пошаною до Вас
Головний редактор «Рідної Мови» й «Нашої Культури»
Проф[есор] Д[окто]р *Іван Огієнко*
29.VII.1935 р.

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 154, арк. 184, 184 зв., 185, 185 зв. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 489

К. Студинському

Варшава, 18 серпня
До Пана Голови Наукового Товариства
ім. Шевченка у Львові.

Високодостойний Пане Голово!

В роках 1925 та 1926-м передав я до Бібліотеки Наукового товариства на тимчасове збереження сім малих пачок різних моїх власних листів, документів, актів, відписів і т[аке] ін[ше]. Тепер, сівши за писання спогадів із деяких моментів своєї діяльності, я дуже потрібую цих усіх документів, бо без них писати не можу. Через це найсердечніше прошу Вас, Високодостойний Пане Голово, наказати прислати мені ці мої документи. Використавши, я охоче їх подарую Науковому товариству, додавши до них своє багате листування.

Витрати на пересилку негайно верну.

З глибокою до Вас пошаною

18.VIII.1935

Проф[есор] *Іван Огієнко*
ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 74. Бланк науково-популярного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 490

С. Шелухіну

[Варшава], 3 вересня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Величезне Ваше посланіє отримав, нічим не не оправдані образи на мою адресу перечитав. Звик до лайок – я ж український учений! – а тому й нічим уже не ображаюсь...

Але пишете Ви так завзято, що, певне, сильно допекли Вам пани С[тоцький] та Щ[ербаківський]. Ви глибоко помиляєтесь, коли думаєте, що я шаную особливо якимось цих двох панів. Ні, – «Наша Культура» орган чисто науковий (вільно Вам таким його не визнавати тільки через те, що в нім умістили свої статті С[тоцький] та Щ[ербаківський]), а тому приймає праці всіх учених, великих і малих і це орган не партійний і не гуртковий, – вступ до нього вільний усім. Зрештою, обидва ці панове – професори наших вищих шкіл. Пощо ж Ви їх робили професорами? Що варта вища школа, коли – як Ви твердите – там такі вчені? А до того: чи таких професорів тільки двоє, що Ви їх укажете? Чи їх не легіон? Оце власне найправдивіша наша культура.

Дорогий Сенаторе, – не сердьтесь на те, проти чого треба йнакше боронитися. Пан С[тоцький], почасти й Щ[ербаківський] уже мені насолити, – нехай їм легенько зідхнеться... Як бачите, їх уже не друкую.

Я радо збільшу журнал і видрукую Вашу працю, про яку пишете (з мапами), на яку Ви отримали допомогу. «Наша Культура» стоїть матеріально дуже слабенько, а коли я припиню її, не буде це нам усім на користь... З Вашої праці зробив би відбиток, скільки Вам треба. Через видрукування в «Н[ашій] К[ультурі]» Ваша праця стала б широко відомою, а це щось варте. Подумайте над цим.

Я Вам писав докладно, що зо мною зробили Стоцькі, Лотоцькі і їм под[ібні], і просив Вашого товариського заступництва. Ви навіть не відповіли мені. А я звертався до Вас, як до українського сенатора...

На жаль, крім Вас, хіба повна Прага прихильників п[анів] Лот[оцьких]. І чого Д. Д[орошенко] поліз до них?

Глибоко вболіваю, що Ви друкуєте (та ще в «Дзвонах»⁴²⁰) в такій формі рецензію на працю Дорошенка⁴²¹. «Дзвони» видрукують Вам що хочете, аби тільки здискредитувати людину, що не похвалив унію...

Я Вас завжди поважав, поважаю й після Вашого для мене образливого листа, бо Ви його писали щирою відкритою душею. Правда, в листі Вашому багато гіркої правди. – Шлю Вам сердечний привіт.

Ваш І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 37, 37 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 491

Є. Пеленському

Варшава, 7 вересня
Варшава, 7 вересня 1935 р.
ul. Stalowa, 25, m.10
Редакційна Наукова Колегія
«Нашої Культури»

Високодостойний Пане Добродію!

Редакція «Нашої Культури» створює тепер Редакційну Наукову Колегію, до складу якої постановила сердечно просити й Вас. Тому дуже просимо, можливо скоріш, повідомити нас про свою ласкаву згоду ввійти до цієї Колегії, а також написати нам, кого б іще варто запросити до неї.

Проектований склад Редакційної Наукової Колегії такий:

1. Історія літератури: проф[есор] д[октор] К. Студинський, проф[есор] д[октор] Ол. Колесса і проф[есор] Л. Білецький. 2. Історія: проф[есор] Дм. Дорошенко, проф[есор] д[октор] М. Кордуба і проф[есор] д[октор] І. Крип'якевич. 3. Етнографія: проф[есор] д[октор] Ф. Колесса. 4. Історія культури: проф[есор] Дм. Антонович. 5. Мистецтво: д[октор] В. Січинський і д[октор] В. Залозецький. 6. Філософія: проф[есор] Дм. Чижевський. 7. Мовознавство: проф[есор] д[октор] Іван Зілінський і проф[есор] д[октор] Іван Панькевич. 8. Музика: проф[есор] д[октор] З. Лисько. 9. Палеографія й музейництво: проф[есор] д[октор] Іл. Свенціцький. 10. Націологія: доц[ент] О.І. Бочковський. 11. Право: проф[есор] С. Шелухін. 12. Політична економія: проф[есор] Ол. Мицюк. 13. Красне письменство: О. Олесь, Б. Лепкий, С. Черкасенко, Ю. Липа і Е. Маланюк. 14. Бібліографія: [Дорошенко], М[агістр] Е. Пеленський і ред[актор] П. Зленко. 15. Археологія: д[октор] Пастернак, В. Щербаківський.

Повідомляючи про се, сердечно просимо про скорішу ласкаву відповідь.

З глибокою пошаною до Вас –

Головний Редектор «Нашої Культури»

Проф[есор] Д[октор] І. Огієнко

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 232, спр. 85, арк. 4. Машинопис з рукописними вставками. Відпуск.

№ 492

К. Студинському

Варшава, 25 вересня

Високодостойний Пане Професоре!

Щиро Вам дякую за Вашого співчуваючого листа з приводу бандитського нападу на мене «Діла»⁴²² (такі листи прислали мені й інші особи, між ними й д[октор] Я. Гординський). Думаю, що могло б заступитися за мене Наукове т[овариство], – я ж його член, а особливо – «Новий Час». Оце Вам така «наукова праця» нового члена Т[овариства] М. Рудницького.

З тиждень тому писав я Вам листа, але, здається, Ви його не одержали (приловлено нашу служницю на відклеюванні значків від листів, що мала кидати до скриньки). Тридцятиліття моєї наукової праці минає тільки 21.ХІ ц[ього] р[оку], тому не маю права ще приймати привітів.

«Наукову ред[акційну] колегію» хочу створити тільки для представництва, – щоб видно було, що це справа поважна. Але декілька моїх приятелів, немов зговорилися, сильно відраджують мені творити таку колегію, вказуючи, що вона б усе вмішувалася до справ, а це руйнувало б журнал. Починаю схилитися й сам до цієї думки.

Дорогий Пане Професоре, – треба б у «Новім Часі» вмістити статтю про «Рідну мову» та «Нашу культуру,» – хоча б невеликі, але справедливі й заохотливі. На мій погляд це найкраще зробив би В[исокодостойний] п[ан] Остапович. Це важлива справа, – вона б паралізувала б бандитство «Діла».

Сьогодні ввечері вишлю Вам Вашу статтю в щітковій відбитці. Ось тільки Ви вертаєте коректи, а я мушу друкувати, бо це ж перший аркуш, – затримується праця.

Ще раз молю Вас: вмішайтеся до справи моєї, – щоб Кревецький чи Раковський зарядили вислати мені мої матеріяли, бо вони мені дуже потрібні. Дуже прошу також заступитися за мене перед Кревецьким, щоб виписані книжки прислали мені, а не до університету, бо туди я не ходжу, а це сильно спинює мені працю.

Високодостойній Пані Вашій привіт

Ваш І. Огієнко

P.S. Коректу Вашу отримав.

Ваш І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 78, 78 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 493

С. Шелухіну

[Варшава], 1 жовтня

Високодостойний і Дорогий Пане Декане!

Приємно було мені отримати милого листа Вашого. Я не бороню тих панів, що Ви їх згадуєте: я тільки бороню думку, що в науковому журналі всі мають право участі, і це – аксіома. Сваріться поза науковим журналом. Пан Сірополко вже страшенно образився за мою рецензію (спокійну й гарну!) на його мало культурну книжку з Наукового Інституту⁴²³, – отже справдилось те, що Ви писали...

Я взагалі списа друкувати не збираюсь, тому й Вас там не буде. Радий буду, коли Ви запросите до співробітництва в «Нашій Культурі» цілий Правничий факультет, – уповноважнюю Вас до цього цим листом. Яковлів міг би щось дати, і інші. Радий буду, коли Оп[анас] Адрієвський пришле щось. Взагалі, просіть цілий факультет. Правда, я вже маю матеріялу на багато місяців уперед, але мусимо робити все, щоб розбудувати й побільшити «Н[ашу] К[ультуру]. Ви могли б для цього багато зробити.

Вибрики «недожидка» такого характеру, що на них мусіло б відповідати громадянство, – я ж для його щось робив, я ж йому служив і служу. Я відповідати не буду. А Ви його в своїх споминах мусіли б добре й правдиво змалювати.

Маю листи Ол. Колеси й Ст. Дністрянського до мене з 1920 р. в справі Укр[аїнського] Уні[верситету] в Відні. Це початки університету Празького. Може кілька уривків додаю до Вашої статті, – вони цікаві.

Чекаю Ваших статей. Але не забувайте, що «Н[ашу] К[ультуру]» виписують і гімназисти старших клас, – щоб і їм було розумно й корисно. Обнимаю Вас по-товариському й міцно чавлю Вам руку

Ваш

I. Огієнко
1 paz. 1935

P.S. За прислану коротеньку Історію У[країнського] В[ільного] У[ніверситету] щиро дякую.

I. О[гієнко]

P.S. Думаю, що «Наша Культура» легко могла б стати науковим органом нашої еміграції. Кожний професор міг би знайти тут гостинні сторінки для своїх наукових праць. Але конечно треба підтримати «Нашу Культуру», бо матеріально стоїть вона зовсім зле. За всяку ціну треба б її збільшити. Знаю, що Ви могли б багато допомогти, присвятивши цьому трохи часу.

Ваші спомини про Панейка (як соборність будували) та про Рудницького будуть дуже цікаві, але треба конче подати й якісь матеріяли, коли Ви їх маєте, – буде сильніше. Взагалі, споминів у Вас дуже багато, і спо[минів] цікавих. Чи не зробили б Ви те, що я зробив, – подати тільки автобіографічну хронологічну канву для цих споминів (див[ись] «Моє життя» в кн[изі] 7 «Наш[ої] К[ультури]»), а вже потім, вишивати по цій канві свої докладні спомини. Звичайно, це тільки сурогат, але що ж робити, коли на повні спомини часу нема.

Взагалі, відкиньте всі упередження й станьте ближче до «Н[ашої] К[ультури]», допоможіть її розвитку й збільшенню.

Ваш

I. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 243, арк. 30, 30 зв., 31, 31 зв. Бланк науково-літературного місячника «Рідна мова». Автограф.

№ 494

В. Приходьку

[Варшава], 2 жовтня

Дорогий Вікторе Кіндратовичу!

Сердечно Вам дякую за Вашого милого листа. Відповідаю найперше в справі Ваших споминів. Прок[опович]. не може ображатися, бо делегація (коли вона була; по-моєму, приїжджав тільки К.Т. Солуха на якийсь з'їзд) не була в Міністра, а тільки в Ф. Сушицького, а він напочатку був рішуче проти Кам'янця, і тільки пізніш ми його вговорили і Суш[ицький] був директором Деп[артаменту] Вищої Школи.

Про гетьмана⁴²⁴ полишено все суттєве, а зайве опущено виключно за браком місця. Ви те подасте в своїх інших споминах, бо воно не пасувало до К[ам'янецького] Ун[іверситету]. Взагалі ж я ніде нічого Вам не виправляю, крім мови. Одна була виправка про Міністерство – бо вона явно помилкова.

Роблю Вам сто відбиток – продасте собі їх по одному золотому, матимети сто зл[отих]. Це буде гонорар. Матеріяльний стан «Н[ашої] К[ультури]» зовсім злий, а «Р[ідної] М[ови]» ще гірший. Стою перед катастрофою, – з Нового Року зменшую розмір «Р[ідної] М[ови]», – гавкання відомих Вам людей робить своє... Ну що ж, – упаде «Р[ідна] М[ова]» й «Н[аша] К[ультура]», – скажіть, на милість Божу, кому від того буде ліпше? Чи вбога наша культура виграє на тому?

Дуже Вас прошу скоріш прислати мені потрібні фотографії до Ваших споминів, а то буде не добре, коли я міститиму їх на невідповідному місці. Присилайте скоріш Вашу фотографію, – її мусів давно вже подати. Ради Бога робіть це зараз, а не за рік.

22.X.1918. Губ[ернська] З[емська] Управа випустила одноднівку «Свято Поділля». Чому Ви про це (здається) не згадали? Чи нема в Вас цієї одноднівки, – там повно матеялу про Університет? Може вона є в музеї? Пошукайте.

До п[ана] Остаповича я ставився з повною прихильністю, навіть ризикуючи. Чекаю від нього добрих споминів. Можа буде й за ініціалами М.О.

Дякую Вам сердечно за співчуття з приводу брутального нападу на мене п[анів] Рудницьких – Симовичів. Думаю, що власне Ви мусіли б організувати громадянський протест. В листопаді ц[ього] р[оку] минає 30 літ моєї наукової праці, – оце мені «Діло» дало таке привітання за 30 літ моєї невинної культурної праці... Ще раз кажу: як Т[овари]ш Головноуповноваженого власне Ви мусіли б організувати протест, відмовитися від «Діла» й перестати бути його співробітником, аж поки вони не опам'ятаються. Зрештою: це така моя думка.

В «Н[ашій] К[ультурі]» починаю друк своїх споминів, але поки що тільки як хронологічну коротку канву. Сердечно прошу пригадати, коли саме (місяць, день, рік) мав я подати з своїм авто в Москву до Смотрича? Я їхав тоді визволяти арештованих членів Губ[ернської] Управи – кого саме? Поза ними був тоді арештований Годило-Годлявський, але інших не пригадаю.

Глибоко сумую за долею Анни Павлівної⁴²⁵. Бог Милосердний, а природа в неї міцна. Здоровлю її сердечно, цілую ручки й бажаю скорого выздоровлення. У мене Д[омініка] Д[анилівна] по операції якось не приходять до себе. Докучають злидні, – вічне недоїдання... Чекаю, щоб хлопці покінчили десь цього року Політехніку⁴²⁶, може стане легше.

Дорогий В[ікторе] К[індратовичу], теба б було, щоб «Н[аша] К[ультура]» стала органом науковим нашої еміграції. Треба її збільшити хоч на 6 аркушів. Як це робити? Допоможіть, може де знайдете переплатників.

Сердечно всіх Вас здоровлю й бажаю найліпшого.

З глибокою до Вас пошаною

Ваш І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 24, 24 зв., 25, 25 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 495

К. Студинському

[Варшава], 19 жовтня

Високодостойний Пане Професоре!

Хворував деякий час, а тому й не привітав Вас із початком 68-го року. Дай Вам Боже в доброму здоров'ї попрацювати ще 68 літ так, як Ви працюєте за останній час на користь нашої культури.

Дякую Вам сердечно за статтю про Франка⁴²⁷, – вона піде до 9-ої кн[и]ги «Н[ашої] К[ультури]», бо 8-ма вже зложена. Стаття дуже цінна, спробую зробити Вам і відбитку, а в крайнім разі надбитку.

Про «Шаф[арика] і укр[аїнців]»⁴²⁸ уже відгукнулася «Prages Presse» в ч[ислі] за 18.X, – передано зміст статті, а також кінець її. Це добре! Як буде у Вас яка згадка, подайте мені для хроніки. Коли Вам буде потрібно ще з 10 відбиток, повідомите – я пришлю. Взагалі, про укр[аїнсько]-ч[еські] стосунки радо міститиму все, що дасте.

Бачу, що в Вас повно проектів до дальших статей, – «Н[аша] К[ультура]» радо буде служити Вам. Як бачу, нам конче потрібний такий науковий місячник, як «Н[аша] К[ультура]», щоб нести наукові знання вглиб до нашої інтелігенції. Мрію, як би збільшити «Н[ашу] К[ультуру]» ще хоч на один аркуш. Чи не могли б Ви поговорити про збільшення розміру «Н[ашої] К[ультури]» з кимсь із наших меценатів? Чи їх у нас немає? Чи ж, скажемо, митрополит⁴²⁹ не міг би взяти на себе одного аркуша (100 зл[отих] місячно)? Чи не могли б того зробити Василяне?

Усі вчені відгукнулись і просто засипали мене своїми статтями, – вистачить уже матеріалу на добрий рік. Щоб так випускати щомісяця бодай 5-6 арк[ушів] книжку, і все наукові статті! Це була б реальна праця для збільшення нашої культури. Подумайте над цим, дорогий п[ане] Професоре, – Митрополит Вас послухає! Це тільки на початку потрібна поміч, а пізніше може й сам журнал стоятиме сильніше.

У мене все зле. Я щось почав занепадати на душі.

В[исоко]д[остойній] Пані Вашій цілую ручки

Ваш І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 79, 79 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

К. Студинському

Варшава, 23 листопада

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Дякую Вам сердечно за Вашу щирю співпрацю в «Нашій Культурі». Вибирайте тему самі здорові, – аби була цікавіша для широкого громадянства. Німецькі листи – коли б справді були цікаві – ліпше дати в перекладі, а під лінією долі – оригінал. Ви тепер багато працюєте, маєте з чого вибрати.

Дякую сердечно за «Чехи у спогадах Вахнянина»⁴³⁰, – цікава й цінна стаття, бо показує світанок українства в Галичині.

У мене велика неприємна подія, – не з своєї волі й не з бажанням М[итрополита]⁴³¹ виношуся з митрополитальної друкарні... Вільно М[итрополи]тові Д[іонісію] бути москалем, але не вільно бути меценатом української культури... Що я робитиму – не знаю, це б'є мене матеріально надзвичайно, бо в Друкарні Митр[ополита] я платив дуже мало. Знайшов тут одну недорогу друкарню, – дала оферту меншу від Жовківської⁴³². Боюся, чи я витримаю, чи передплата окупить друкарню... На 1936 р. підніс передплату на 12 зл[отих] (було 10) річно.

Річ ясна, тепер не зможу робити жодних відбиток...

Взагалі, сильно потребую підтримки, бо шкода такого цінного видання...

«Рідна Мова» – насилу тримається... Пані хвора, діти голі... Оце мої гаразди.

Не розумію Вас, чому К. Чеховичеві і Гнатишаківі дано «по пальцях», – та ж вони виступили в обороні Н[аукового] т[овариства], бо його справді компрометують усякі Рудницькі. Ви ж самі мені писали про виклад М. Рудницького: «Була це велика силамоха. Учений з нього ніколи не буде».

Виглядає так: як Рудн[ицький] плюгавить Ог[ієнка], то всі задоволені, а як візьмуться за Р[удницького], то за нього й Н[аукове] т[овариство] заступається... Дуже це дивне.

Читав у «Новій Зорі», що син Ваш пішов уже з «Нового Часу». Чи це так? Ще один доказ, що треба гуртуватися тільки коло свого, треба творити свої органи.

У мене ще надія на М[итрополита] Шепт[ицького] – може допоможе. А взагалі, – коли б дістав хоч маленьку яку працю, покинув би свої Видавництва, так я втомився коло них... Це мені заплата за 30 л[ітню] службу своєму народові...

Сердечний привіт Гординському, – чекаю від нього статті. Біда з його попередньою статтею: друкарня зрілася її складати, так вона невиразно написана, а переписати я не маю часу, а передрукувати не маю за що. Нова друкарня зовсім не вмiє читати, – дуже прошу писати найвиразніше й не густо.

Нечемний вибрик Д. Д[орошенка] я читав, – сьогодні всі подуріли.

23.XI.935

Ваш

I. Огієнко

P.S. Може серед знайомих знайдете передплатників?

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 82, 82 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

Є. Пеленському

[Варшава], 30 листопада

Високодостойний Пане Добродію!

Дякую сердечно за прислану статтю. Я охоче видрукую Вашу скорочену докторську працю про байки Глібова⁴³³, – але щоб не більш, як на півтора арк[уша] друку, – до 3 книжок. Через це присланої статті поки що не друкую.

Радий буду, як дасте більше праць своїх для «Н[ашої] К[ультури]» і особливо потрібні огляди й рецензії. Дуже тільки Вас прошу писати (якщо не можна писати машиною) якнайвиразніше: я змушений вийти з митрополитальної друкарні, перейшов до польської, а там читати не вмiють і нечиткого рукопису не приймуть. – Запрошуйте молодих докторів до праці в «Н[ашій] К[ультури]».

З привітом

І. О[гієнко]

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 232, од. зб. 85, арк. 6. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 498

Б. Антоничу

[Варшава], 4 грудня

Високодостойний Пане Добродію!

Будь ласка, повідомте, яка Ваша стала адреса, а то не знаємо, куди саме посилати Вам «Н[ашу] К[ультуру]». Маю намір містити статтю про Ваші вірші в «Н[ашій] К[ультурі]», але Ви чомусь перестали посилати «Н[ашій] К[ультурі]» свої вірші, так що читачі знають їх не багато...

З привітом

І[ван] О[гієнко]

4/XII 1935

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 10, од. зб. 32, арк. 19 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 499

К. Студинському

Варшава, 16 грудня

Високодостойний і дорогий Пане Професоре!

Так, Вам конечно треба добре відпочити літом, бо без цього тяжко потім працювати. Знаю це по собі. У всякому разі добре бережіть себе, бо вік маєте такий, що не надається на експерименти. А може літом разом у гори?

Дякую Вам сердечно за всю ту поміч, що Ви своїми статтями зробили «Нашій Культурі» в 1935 році. Вірю, що сили дозволять Вам на те саме і в 1936 р.

Мені в чужій друкарні дуже тяжко, – складають дуже зле, коректи пильно не правлять, та й усе спізнюються... Так боюсь я цього року, щоб не накликати катастрофи. Скоротився матеріально до найменшого, а все таки чи дам раду... Книжка обійдеться мені коло 70 грошей одна. Боюсь, що злі люди, що донесли на «Нашу Культуру» й змусили її вийти з митр[ополицої] друкарні, не спиняться на цьому... Я полишився один, і не маю ані одної людини, щоб заступилася за мене, всі бояться...

Сумно мені від такої відповіді м[итрополи]та А[ндрея]. Але сьогодні його розривають на всі боки, розумію. Але хотів би, щоб і мене зрозуміли: я ж видаю науковий журнал, а такий треба підтримати.

Дуже потрібні для «Н[ашої] К[ультури]» рецензії та огляди. Чи не знаєте, хто б трохи писав? Чому Я. Гординський нічого не присилає? Давно вже він не писав.

Польська друкарня дуже зле читає рукописи. Навіть кривилися на Ваш, – задрібно писаний. Як зможете, пишть трохи більшим письмом і виразно. Може вмісте писати наше «я», а тому, що вони склали були з Вашого «я» скрізь «а».

З Ваших статей робитиму по 30 відбиток, а що то буде коштувати, повідомлятиму. Думаю, що не дорого.

Л. Білецький прислав був мені десь $\frac{1}{2}$ року тому дуже велику (десь на ст[ор]п[інок] 30) статтю про Ол. Колессу. Я стільки місця не маю, а до того відписав, що хотів би, щоб Ол. К[олесса] не бойкотував «Н[ашу] К[ультуру]» і «Р[ідну] М[ову]» і дав щось. І неприємний наслідок: розгнівався К[олесса], та й Б[ілецький] незадоволений... І справді, при такому напрямі «Н[ашої] К[ультури]» хіба б К[олесса] не міг прислати статті?!

Високодостойній Пані Вашій глибокий поклін, а Вам привіт.

Чому б Вам, використавши який випадок, не приїхати на пару днів до Варшави, – трохи в бібліотеках попрацювати, а головню – виговоритися. У мене кімната – до Ваших послуг.

Ваш *І. Огієнко*
16/ХІІ 1935

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 83, 83 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 500

Л. Білецькому

Варшава, [червень]

Високодостойний Пане Добродію!

Статтю про Колессу вміщу десь у 5 ч[ислі] «Н[ашої] К[ультури]»⁴³⁴, бо 4 вже виготовлена (розпочинається статтею Митр[ополита] Андрея Шепт[ицького]⁴³⁵). Дуже прошу прислати порядну його фотографію, а також докладні біографічні дані, – усе це я вміщу, бо шаную Колессу. Переконайте його дати статтю до «Н[ашої] К[ультури]», хоча б невеличку.

Арк[адій] Животко прислав низку своїх праць, – зовсім добрі, друкуватиму помалу. Я написав йому, – подякуйте від мене й Ви.

Я просив написати спомини про Кам[’янецький] Унів[ерситет]. По доктораті приймаєтеся і Ви за спомини, бо мусимо освітити працю Кам[’янецького] Унів[ерситету] – спасибі Вам за бажання написати статтю з приводу мого 30 ліття, – я вмістив би її в книжці за жовтень, де буде моя автобіографічна канва й список праць. Я тепер живу під Варшавою, статтю Іллінського вишлю пізніш. Як випрошу свою історію ц[ерковно]-слов[’янської] мови, так пришлю.

Усім Вам сердечний привіт.

Ваш

І. Огієнко

В. Приходько має готові спогади про Кам[’янецький] Унів[ерситет]. Писав йому – не відповів навіть, обіцяв трохи заплатити. – Переговоріть із С. Русовою, – нехай присилає спомини. Чи говорили з Шелухиним?

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 39. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 501

І. Крип’якевичу

[Варшава,]

Високоповажний Пане Докторе!

Найсердечніше прошу Вас увійти до Редакційної Наукової Колегії «Нашої Культури», і вже тим допомогти їй.

Свого часу обіцяли статтю, – дуже прошу прислати її.

Взагалі – чого забули за мої вітання?

З глибокою до Вас пошаною Ваш

І. Огієнко

P.S. Кого ще запросити? Кого запросити з молодих? Може самі запросите, а про згоду повідомите ласкаво?

Іван Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 357, оп. 1, спр. 14, арк. 22. Автограф.

1936

№ 502

К. Студинському

[Варшава], 9 січня

Дорогий Пане Професоре!

У Новому Році сердечно бажаю Вам доброго здоров’я й душевного спокою, щоб цілому віддатися на корисну працю для української науки.

Для мене не було зовсім Свят⁴³⁶: тяжко захворіла моя Пані⁴³⁷ терпить нелюдські болі. Я вмістив її до хірургічної клініки, але боюсь, що стан безнадійний...

Першу книжку, певне, вже отримали. Намучився я коло неї більше, як коло 9-тьох попередніх разом. В друкарні укр[аїнської] мови не знають, а тому складають наосліп, що вийде, – автор виправить (цебто я). Сунувся був до Жовкви, – прислали значно дорожчу оферту.

Наукове Т[оварист]во прислало мені запрошення прибути на засідання в справі Укр[аїнського] Університету⁴³⁸. Не знаю, – що це таке? Чи це справді буде Університет? Звичайно, для мене в ньому нічого не знайдеться, – для цього знайдуться Рудницькі та Сімовичі. Та й хто заступиться за мене?

Вибачте, що не міг умістити присланої замітки про чеську письменницю – не було жодного стосунку до укр[аїнської] культури.

Я наказав зробити Вам 30 відбиток (без перекладу) і з рахунком відіслати Вам, як Ви й писали.

Високодостойній Пані Вашій і Вам бажаю всіх гараздів, а головне доброго здоров'я.
Ваш

I. Огієнко
9.I.1936

P.S. Приспішіть із рецензією, піде до 2 кн[иги] Н[ашої] К[ультури]

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 84, 84 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 503

А. Животку

Варшава, 31 січня

Високодостойний Пане Добродію!

В 2 (11) кн[изі] «Н[ашої] К[ультури]» буде закінчення В[ашої] праці⁴³⁹ (нажаль, з цензурних стосунків мусів дещо викинути), а зараз по тому зробимо й відбитки, уже в другій друкарні, дорожчій. Дякую за 100 прим[ірників] їх, але продати їх трудно, бо книгарні охоче беруть, але як правило – не платять. – В[ашу] статтю про Черного⁴⁴⁰ конче видрукую десь за пару місяці[в]. Стаття про «Основу»⁴⁴¹ буде цікава, напишіть про неї одну загальну, щоб було про все, що треба знати інтелігентові, – на сторінок 6 чи 8, я охоче поміщу її. Чекатиму й споминів про Університет. Стаття п[ані] Чернової про проект Унів[ерситету] йде до 3 (12) кн[иги]⁴⁴² – шлю їй сердечний привіт і чекаю Косинку і ін[ше]. – Тяжко мені з «Н[ашою] К[ультурою]», чи витримаю. Найголовнішого помічника – Пані свою – відвіз до шпиталю, боюсь, що стан безнадійний... Все видатки, видатки... Далше кн[иги] 3 (12) «Н[ашої] К[ультури]» друкуватиметься вже в Львові, в Наук[овому] Т[оварист]ві.

Шлю Вам сердечний привіт

I. Огієнко
31.1.1936

Дуже прошу Вас давати до друку найкращу відбитку, а то Ви й п[ані] Чернова дасте найгірші. Дописки робіть старанно. – Для Іст[оричного] Каб[інету]⁴⁴³ зміг би вислати свої видання хіба за півціни (собівартість книжки «Н[ашої] К[ультури]» – 65 гр[ошей]).

ЦДАВО України, ф. 3560, оп. 1, спр. 68, арк. 128, 128 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 504

Л. Білецькому

Варшава, 3 лютого

Високодостойний і дорогий Пане Добродію!

В останнім листі своїм Ви повідомили, що висилаєте продовження статі про Самійленка⁴⁴⁴, – а тим часом я не одержав його й досі. Що сталося? Я вже хотів дати до друку про «На полі крові»⁴⁴⁵, але чекав на Сам[ійленка], а кінчилось на тому, що нічого не видрукував. Повідомте, бо я вже здав до друку 3 (12) книжку без Вашої статті (друкую вже в Друкарні Наук[ового] Т[оварист]ва в Львові).

А в мене велике горе, що зовсім вибило мене з колеї й відірвало від праці: от уже місяць мая хата стала пустою: відвіз Д[омініку] Д[анилівну] до шпиталю, – тяжко хворіє, боюсь, що безнадійно...

В[исоко]д[остойній] Дружині Вашій та діткам привіти.

З глибокою до Вас пошаною

Ваш І. Огієнко

3/II/1936

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 20 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 505

К. Студинському

Варшава, 17 лютого

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Сердечно дякую Вам за прислану статтю⁴⁴⁶ – як і все Ваше дуже цікаву. Піде до однієї з найближчих книжок.

Друкарня не прислала мені ще й досі нічого, хоч уж 17/II, – коли ж книжка появиться? Боюсь, що друкарня буде не точна, а це для мене неприємливе.

Дуже потрібна мені праця Синявського: «Норми укр[аїнської] літ[ературної] мови», всього на 10 днів. Просив І.І. Кревецького випозичити, – відмовив, бо приватним особам не позичається. Коли вже нарешті редакцію «Р[ідної] М[ови]» та «Н[ашої] К[ультури]» хоч Наукове товариство буде трактувати, як інституцію наукову? Науковому інституту все присилається, а нам – зась...

Дуже Вас прошу, коли можна, візьміть цю книжку на себе й пришліть її мені (поштове верну з подякою). Пише Кревецький, що книжка в когось на руках, може, можна взяти в цієї особи, а вже верну їй. Мені ця книжка надзвичайно потрібна, і я сердечно буду дякувати Вам за поміч.

А може поговорите, з ким треба, і нарешті редакцію двох наукових органів визнають за інституцію не менш довірливу, як інші. Дуже прошу Вас про це.

У мене так, що гірше вже нікуди...

В[исоко]д[остойній] Пані Вашій сердечний привіт

Ваш

І. Огієнко

P.S. Переклад С. Гординського⁴⁴⁷ я визнав за соборну цінність. А що я вказав на деякі промахи в перекладі, – то за це вже аж рвати зо мною стосунки й бігти до М. Р[удницького] та Сім[овича] на пораду – чи не забагато? Яр. Гординського дуже ціню й високо ставлю, і не вірю, щоб він думав категоріями зацофаного свого сина, співредактора «Назустрічі», що лле на мене помий. Я за це з Яр. Гор[динським] стосунків рвати й не думав. Сильно це мені неприємно, бо завжди цінив і ціню Яр. Г[ординського] хоч до «Н[ашої] К[ультури]» він чомусь не хотів поставитись ближче, певне за порадою сина... Дуже це мені прикре...

Ваш

І. Огієнко

17/II 1936.

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 87, 87 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 506

К. Студинському

Варшава, 24 лютого

Дорогий Пане Професоре!

Праця валиться в мене з рук, зовсім утратив рівновагу духа... Боюсь, що це сильно вдарить мене в праці, а в мене ж родина на плечах... Завтра забираю Дружину з шпиталю, бо не маю чим платити, – видав усе, що мав... Та й у шпиталі, як кажуть, зробили все, що було в силах їхніх, а тепер треба чекати нового погіршення... Пані не може навіть стати, – нелюдські болі мордують її при кожному русі...

Сердечно дякую Вам за милого листа. Але дуже прошу Вас зробити, щоб редакції «Н[ашої] К[ультури]» та «Р[ідної] М[ови]» визнали за наукову інституцію й висилали книжки. Я ж стільки дав книжок Бібліотеці.

Дуже Вас прошу довідатися, в кого саме «Норми»⁴⁴⁸ й таки негайно пришліть мені їх на 10 днів, а я їх верну тому, в кого їх візьмете.

Як би я був радий, коли б Ви розшукали свої «Норми» й... подарували мені. Я Вам віддячив би іншим.

Чи часом не маєте в своїй бібліотеці «Нарисів із української синтакси» С. Смеречинського⁴⁴⁹? Дуже б Вам за них дякував, бо вони мені завжди потрібні, а купити їх не маю де.

Вийшла нова книжка «Ми»⁴⁵⁰, що видає Роман⁴⁵¹ за гроші М[іністерства] Вн[утрішніх] Справ. Постійним співробітником «Ми» є Гординський син, а оце в новій книжці є вже стаття й батька... А Ви пишете, що він до «Н[ашої] К[ультури]» не дає, бо не має...

Раковський до мене не заходив. Дорошенко також, хоч уже в Варшаві.

З глибокою до Вас пошаною,

Ваш

І. Огієнко

24.II.1936

P.S. Виявилось, Друкарня Н[аукового] Т[оварист]ва дуже неакуратна, – кн[ига] 3, бачу, спізниться. Коли б хоч не дуже!

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 88, 88 зв. Бланк літературно-наукового місячника «Наша культура». Автограф.

№ 507

Б. Антоничу

Варшава, 2 березня

Високодостойний Пане Магістре!

«Наша Культура», щоб пошанувати Ваш видатний ліричний талант і щоб звернути на те більшу увагу громадянства, дає в кн[изі] 3-й ц[ього] р[оку] окрему мою статтю⁴⁵². Безумовно, стаття зробить своє. Цю статтю в коректі я відіслав Вам, і Ви певне вже перечитали її. Прийміть її від мене, як знак моєї пошани до Вашого такого небуденного поетичного таланту.

Уміщення такої, на нашій літературній овіді не зовсім буденної статті, обов'язує й Вас трохи ближче поставитись до «Н[ашої] К[ультури]» й до її редактора. Чекаю від Вас якоїсь поеми, чи взагалі твору більшого, щоб міг показати Вас повно своїм читачам. Матеріал на книжку 4-ту «Н[ашої] К[ультури]» вже здав до друку, а Ваше здам додатково, – треба тільки поспішити, бо десь на 12.III книжка буда складена.

Другої книжки Ви не отримали тільки з якогось непорозуміння, бо Вам її післано. Тепер висилаємо в друге, – може таки отримаєте.

З правдивою до Вас пошаною

І. Огієнко

P.S. Чи не могли б Ви написати для «Рідної Мови» статтю про порівняння, як поетичний засіб у сучасних поетів? Або про одухотворення?

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 10, од.зб. 32, арк. 20, 20 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 508

К. Студинському

Варшава, 17 березня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

За прислані «Норми» Синявського найсердечніше дякую. Вчора відіслав їх поручено просто бібліотеці, щоб не турбувати Вас. Але я сердечно ще раз прошу Вас поклопотатись, щоб «Н[ашу] К[ультуру]» визнали за наукову установу й вільно посилали їй книжки. Це для мене важлива справа, бо книжки завжди мені потрібні.

Доповнення до Франкової теми пішло до кн[иги] 4⁴⁵³, – може ласково поглянете коректу. А навчання рос[ійською] мовою йде ціле до 5 кн[иги]⁴⁵⁴. Дальших статей – чекаю. Ви працюєте, бачу, з подвійною молододою енергією. Це добра ознака на старість.

Багато вчених наших у своїх листах дякують «Н[ашій] К[ультурі]» за видання їхніх праць. Але що будемо робити, коли я не зможу далі тягти її й змушений буду закрити? Жаль, що Ви з Кир Андреем⁴⁵⁵ не домовились до позитивного кінця.

Біля мене дуже сумно, праця валиться мені з рук, належно лікувати хворої⁴⁵⁶ нема чим...

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

Додаю Ваші поштові витрати з подякою. Ви заплатили забагато.

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 90, 90 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 509

К. Студинському

Варшава, 24 березня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Йдемо правдивою дорогою, – дорогою правди, й не час уже нам кається, що ми може останні могикани в житті. Нехай! Обом нам не так уже й довго дивитись на це безприкладне хрунівство⁴⁵⁷, що нас оточує. Уже навіть із Шевченка зробив С[маль]-С[тоцький] щирого поляка, – «а за Шевченком увесь український народ іде»...

Не сумуйте за своїми статтями, – поки є «Н[аша] К[ультура]», маєте де друкуватись. Давайте тільки цікаве й цінне! Білозерського сердечно прийму й куток йому знайду.

Якщо потягну «Н[ашу] К[ультуру]» в 1937 р., то розпочну як додаток до «Н[ашої] К[ультури]» ще одне видання: «Бібліотека Українознавства». Коли Ваша ласка, то Ви змогли б дати 2 томи (буде по 10 арк[ушів] том): 1). Українське відродження в Галичині, і 2). Українсько-галицькі культурні стосунки.

Це хоч би трохи було використано й показало людям Ваш доробок останнього десятиліття.

Писав мені Животко, що має працю про «Основу»⁴⁵⁸, – здається, більш бібліографічного змісту. Тепер як раз 75-ліття з дня «Основи», а тому Ваша стаття про Білозерського⁴⁵⁹ буде на часі.

Ваша «В адін час» ціла пішла на 5 кн[игу]. Коли ласка – перечитайте (але добре!), першу коректу. Буде сміху з цієї статті! Ще так недавно Галичина мовно стояла жакливо низько... А ми ще скаржимося, що не маємо виробленої літературної мови. Цитати в Ваших статтях – букет історичного розвитку нашої мови.

Був у нас професор І. Свенцицький, – багато розповів. Бачу, сильно болить йому серце за доньку. Але нехай буде спокійніший й міцніше працює коло величного пам'ятника нашої культури, що сам збудував – Нац[іонального] Музею. Там його праця – величина й корисна.

Коло мене все без змін.

Високодостойній Пані Вашій глибокий поклін. Вам – побажання спокою душевного.

Ваш І. Огієнко

24.III.1936

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 91, 91 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 510

А. Животку

Варшава, 25 березня

Високодостойний Пане Добродію!

Друкарня АВС, де друкувалася «Н[аша] К[ультура]», два місяці страйкувала, а тому з Вашими відбитками не було руху. Оце тільки вчора їх видрукувано, а десь за 10 днів усе зробиться (початок був у іншій друкарні). Зо статті про Черного⁴⁶⁰ зроблю 100 відбиток, думаю, що буде не дорого. Працю про Драгоманова присилайте. – Передайте мій привіт В[исоко]д[остойній] п[ані] Ол. Черновій (хто вона така?). Її стаття про Фальківського⁴⁶¹ пішла до 5 кн[иги]. Нехай присилає, що має, – вона добре

працює. Праця про вищі школи в Україні була б дуже цікава. – «Н[аша] К[ультура]» журнал науковий, цебто – одна стаття цікава, друга ні, але я їх на нецікаві не перероблюю. Які є... Журнал не може бути «легкий» чи «сухий» – аби був науковий. «Н[аша] К[ультура]» об'єднує всіх учених, сухих і не сухих.

Привіт Вам

І. Огієнко
25.III.1936 р.

Дуже Вас прошу, щоб оригінал статей був якнайкращий, бо в Друкарні гримасять⁴⁶².

ЦДАВО України, ф. 3560, оп. 1, спр. 68, арк. 127, 127 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 511

**Митрополиту
Андрею Шептицькому**

[Варшава], 19 квітня

Ваша Ексцеленціє, Високопреосвященний Владико!

Сердечно Вам дякую за Вашу милу й ласкаву згоду прислати статтю до «Нашої Культури» та «Рідної Мови».

Звернувся до Вас тому, бо віддавна знаю, як Ви глибоко ціните національне мистецтво. В «Літопису Нац[іонального] Музею», що оце вийшов, Ви подали глибокі думки про значення національного мистецтва, – Ваші думки передруковую в першій книжці «Нашої Культури»⁴⁶³; ці ж Ваші думки й підказали мені просити Вас написати докладніше про значення нац[іонального] мистецтва. У нас тепер багато завелось мистців, що орієнтуються на «французські кавярні», а рідним мистецтвом погорджують. З такого не вродить нічого доброго, – ані користи мистецтву інтернаціональному, ані своєму. Таких мистців я зву яловими.

Як бачу з того, що Ви дали для «Літопису Нац[іонального] Музею» (а їх зовсім непотрібно вмістили поруч з протилежними яловими думками Ол. Архипенка⁴⁶⁴), Ваші думки глибоко творчі для нашої Культури, а це й підказало мені й надало сміливості ласкаво просити Вас дати таку статтю.

Ще раз сердечно дякую за ласкову згоду.

Прошу Ваших святих Молитов

Завжди Вам відданий

І. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 1, спр. 154, арк. 190, 190 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 512

В. Щербаківському

Варшава, 19 квітня

Високодостойний Пане Добродію!

Ні, – В[исоко]д[остойний] Професоре, – Ваша стаття скоро піде, але конче присилайте кінець, щоб я бачив усе. У мене велика трагедія в родині, і просто не маю часу приготувати В[ашу] статтю до друку⁴⁶⁵, бо Ви вперто пишете її стародавнім правописом і по-галицькому, цебто ніби навмисне задасте редакторові забагато труду. Оце причина. Але до 6 кн[иги] даю багато, тому конче присилайте кінець. Вашою працею я дуже цікавлюсь і ціную її. Як будете готувати кінець, сердечно прошу:

1) писати дуже прорізно й ясне, 2) писати правописом «Н[ашої] К[ультури]», 3) не вживати галицьких слів, 4) по-менше цитат грецьких.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

P.S. Вибачте сердечно мені затримку – далі наздожину

І. О[гієнко]

ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 47, арк. 18, 18 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

К. Студинському

Варшава, 24 квітня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Натомившись й нанервувавшись, люблю спочити собі за шклянкою чаю та за... доброю статтею. Так набігався я сьогодні (перезожаю дружину свою знову до шпиталю), а оце претихесенько перечитав Вашу розвідочку про Білозерського⁴⁶⁶. Дуже добра! Розкриваєте людину повно, цілу, і вона стає перед нами як цілість. Про Біл[озерського] мало знали. Радий, що це Ви та «Н[аша] К[ультура]» дадуть нашій літературі нову небуденну постать.

За статтю цю щиро Вам дякую. Дякую ще й за те, що нема: «Далі буде», – закінчена цілість, а це для журналу цінне. Взагалі Ви стали багато працювати; буду гордий цим, бо в Вашім житті вже є доба окрема – «доба Нашої Культури»

А це вказує, як потрібний нам такий журнал як «Н[аша] К[ультура]». Непартійний і не груповий, але конче громадський, де просто можна поділитися з широким громадянством усім, що маєш... Доля такого журналу повинна б цікавити не тільки самого редактора його. Я боюся за долю цю. Обіцяли Ви дещо, але чомусь в останніх листах навіть не згадуєте, що ж відповів м[итрополи]т⁴⁶⁷.

Як був у мене Іл. Св[енціцький], подав я йому думку, щоб «Р[ідна] М[ова]» і «Н[аша] К[ультура]» виходили від Н[аціонального] Музею. Щоб призначили мені сталу платню, а я буду їх редагувати й переїду до Львова. Оце Св[енціцький] відповів уже офіційно, щоб я написав про свої умови, вагаюся. Що Ви на це скажете?

Біблійне Т[оварист]во веде зо мною переговори, щоб я переклав на українську мову цілу Біблію. Довідавшись про це, Лотоцький вніс до Біб[лійного] Т[оварист]ва листа, що він перекладе безплатно... Убили мою дружину, а тепер полюють за мною...

У мене в хаті дуже сумно. 30 літ прожив я з дружиною своєю, як з вірним помічником. А тепер доводиться навіки прощатись... Очевидно, на її здоров'я сильно вплинула та біда, що все не вилазить із моєї хати. Приятелі стреляли в мене, а попали в невинну дружину. Правда, і я хіба Богу духа винен.

А друкарня робить мені неприємності. Все спізнюється, оце тільки сьогодні відіслав (учора отримав) їм першу коректу 5 (14) кн[иги] «Н[ашої] К[ультури]». Знову на яких 10 днів спізниться. Сьогодні відіслав усі оригінали (рано, а Ваша стаття прийшла над вечір) на 6 (15) кн[игу] «Н[ашої] К[ультури]», – часу досить, щоб спокійно й у пору скласти. Може б Ви там вплинули на них?

В[исоко]д[остойній] Пані Вашій щирий привіт.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко
24.IV.1936

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп.1, спр. 358, арк. 92, 92 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

Л. Білецькому

Варшава, 10 червня

Високодостойний і Дорогий Пане Добродію!

Усе, що Ви післи мені, я одержав – сердечне дякую. Як і все Ваше – цінне, і я охоче друкувати-му його. Вибачте, що не друкую відразу, – Редакція просто засипана працями. У 8 кн[игу] піде кінець В. Шевченка⁴⁶⁸, а на 9 пушу Самійленка⁴⁶⁹ т[ак] д[алі]. Про смерть Вол[одимира] Мик[олайовича]⁴⁷⁰ нічого не чув, – чув тільки, що його вислано. Маю величезні труднощі з висилкою гонорару до Чех[ословаччини], – просто відмовляють... Але я зроблю так, що Вам пішлють із Sv. Martin («Matica Slovenska»), боюся тільки, що спізниться.

Передайте це, будь ласка, і С. Черк[асенку]. Шлю свій сердечний привіт В[исоко]д[остойній] Н[а-дії] М[иколаївні]⁴⁷¹ та діткам, (вже дорослі!). Нічого не пишете про докторат – як ця справа? – У мене дуже тяжко, праця падає мені з рук...

З сердечним привітом

І. Огієнко

10.VI.1936

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 21 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 515

А. Животку

Варшава, 10 червня

Високодостойний Пане Добродію!

Свого часу Ви писали мені вислати В[ам] тільки 100 видбитків, я так і зробив. Посилаю на Архів⁴⁷² ще 100 пр[имірників]. До Редакцій я нічого ніде не послав. – Дякую сердечне за інформацію про Ол. Ч[ернову]. Примірник «Н[ашої] К[ультури]» для неї будемо посилати, зачинаючи з кн[иги] 5 (1-4 вже нема); кн[иги] з Батур[инським] Унів[ерситетом], нажаль, уже нема. За статті п[ані] Ч[ернової], які В[она] готує для «Н[ашої] К[ультури]» наперед дякую. Коли б були рецензії чи огляди, дуже прошу присилати. П. С[коропадський] є українець, і я не мав права відмовити йому в «Н[ашій] К[ультурі]», нічого політичного в статті нема⁴⁷³, а коли що є, то моя вина, що не викреслив. У всякому разі охоче вміщу в «Нашу Культуру» відповідь йому, як хто пришле. – Чому в своїй статті в «Sl. Pr.» не згадали про наукову діяльність мою – цеб «Н[аша] К[ультура]» та «Р[ідна Мова]»? Дуже прошу Вас дати до «Sl. Pr.» статейку про «Н[ашу] К[ультуру]». Це ж так треба.

З сердечним привітом обом Вам

І. Огієнко

Може б В[исоко]д[остойна] п[ані] Ол. [Чернова] (як по батькові?) написала для моєї «Бібліотеки Українознавства» працю про «Найновішу укр[аїнську] л[ітерату]ру» (з 1917 р. починаючи), на 10 арк[ушах] за малий гонорар. Аркуші малого розміру.

А що Ви хворієте – це зле. У мене в хаті – пекло, праця падає з рук...

ЦДАВО України, ф. 3560, оп. 1, спр. 68, арк. 126, 126 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 516

М. Мочульському

Варшава, 28 червня

Високодостойний Пане Нотарю!

Учора отримав одночасно – коректу Вашої статті⁴⁷⁴ й Вашого листа. Турбуєтесь зовсім безпідставно. Друкарня Наук[ового] Т[овариств]а якась дивна: от спізнилась на 10 день – і гадки їй нема. Вашу статтю відразу склали й зламали, й прислали в одному примірникові, так що я не можу Вам післати коректи, бо маю тільки свій примірник. Написав друкарні, щоб негайно вислали Вам коректу, – сердечно прошу виправити й негайно прислати мені, бо ціла книжка чекає. Так робить «наукова» друкарня.

Ваші запити Редакторові, як бачите, зовсім безпідставні, поминувши вже те, що Редакторові треба полишити й якусь волю в друкуванні. Ваші праці я дуже ціную, а несправність Друкарні не можна ставити на прогріх Редакції.

Книжка складається лінотипом, а Вашу статтю складають руками. Це їх затримує, і певне через це вони оминули цю статтю, як трудну до складу.

Ваша стаття дуже цінна й цікава. Кілька раз писав до Друкарні, щоб зробили 100 відбиток. Певне, зроблять, бо й складають руками.

Коли маєте дрібні рецензії – прошу сердечно прислати, бо рецензії замало.

Адреса «Народної Волі»⁴⁷⁵: Narodna Wola, 524 Olive Street, Scranton Pa, U.S.America.

Я, на жаль, нікуди не виїду, а тому догляну за друком Вашої праці сам. Стан родинний у мене такий, що мушу бути вдома.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

28/VI 1936

ЦДІАЛ України, ф. 379, оп. 1, спр. 6, арк. 32, 32 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 517

М. Мочульському

Варшава, 3 липня

Високодостойний Пане Ресенте!

Ваша праця цінна і цікава, і цього вистачить для мене й для зовсім об'єктивної «Нашої Культури». Власне сьогодні вислав дальшу частину Вашої праці (V. Вернигора⁴⁷⁶), щоб складали для 8–9 кн[иги] (вийде кн[ига] подвійна). Ваш лист показав мені, що комусь неприємно бачити Вашу статтю в друкарні. Уважаю це за дику кривду для вченого, а тому пускаю Вашу статтю на перше місце в кн[изі] 8–9. Нехай тішаться, бо ці панки й мені дихати не дають.

Але біда в іншому, – не платять передплатники, а тому починаю вже скорочуватися. Думаю, що Н[аша] К[ультура] виходитиме по 3 арк[уша] друку, а далі й не знаю, що робити... Одне знаю: такий громадський науковий орган конче нам потрібний. Але хто його підтримає?

Питаєте про приїзд до Львова. Так, це мрія моя... Але як це зробити?

Тут я маю помешкання в старому домі, тому плачу менше, а чи дістану хату ві Львові – питання. До цього додайте: перевіз великої моєї бібліотеки та тяжко хворої Дружини. У Львові нікого не маю, з ким бодай би порадитися в цій справі. Справа ця так далеко йде, що десь 7-9 липня думаю бути ві Львові, а серед інших справ буду інформуватися й про помешкання. Мрію, щоб десь на кінці Львова чи під Львовом найняти яку хатину й засісти за більшу працю.

І я не раджу Вам нічим не реагувати на передрук Вашої статті. Та й справді: може хто й повчиться з неї, а Ви ж того й хотіли. Я завжди дякую всім тим, що передруковують з «Р[ідної] М[ови]» та «Н[ашої] К[ультури]» – аби то на користь.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

3.VII.1936

ЦДІАЛ України, ф. 379, оп. 1, спр. 6, арк. 33, 33 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 518

М. Мочульському

[Варшава], 21 липня

Високодостойний Пане Нотарю!

У Львові пробув три дні, але мало що зробив. Правда, переконався, що помешкання можна знайти, але, як бачу, в липні місяці інших справ хіба не робити. Львів так мені сподобався, що моє перебування в Варшаві стало ще сумнішим. В[аршава] мені чужа, але як переїхати до Львова? Пишете, що я міг би дістати посаду в Бог[ословській] Академії⁴⁷⁷. Ні, – я ж православний, це мені підкреслили, коли я питавсь про таку посаду... Д[окто]р Св[енціцький] – завеликий егоїст, щоб допомогти чим реально. Я маю немало ві Львові знайомих, але все це знайомість звичайна, а не глибше приятелювання. Ось тому боюсь зриватися з місця...

Ще раз Вам пишу, що це Ви самі собі робите клопіт із своєю статтею. Я звичайно до Друкарні даю забагато матеріалу, й все є лишки, які Друкарня (кожна) пильнує впахати до чергової книжки, щоб не ваявся складений матеріал. Відбитки Вам конче зроблять, бо це як їх заробіток.

По новій умові друкарня дає мені по 10 надбиток (не відбиток!) з кожної статті. Ось мені й прислано ці надбитки з 7-ої книжки, за новою умовою. Я ці надбитки сумлінно й переслав Вам, а Ви можете їх хоч до печі кинути. Поки В[аша] праця закінчиться друком поки В[ам] зроблять відбитки, маєте десять надбиток, бо часом і це потрібне в науковій роботі. Ви не зрозуміли: це надбитки, що Редакція

тепер буде посилати кожному по 10 примірників, а не відбитки. Правда, Друкарня обов'язана була ці надбитки взяти в кольорову стьонжечку, але не зробила. Бо укр[аїнська] Друкарня, та ще того Т[овариств]ва, що, як пишете, спить.

З приємністю перечитаю «Опалеву мряку», але ще не маю її. Адреса Нат[алії] Мих[айлівни] Дорошенкової: Praha – Bubenec, Zelena 7b.27 (А може Нат. Дорошенківна, сестра Вол. Дорошенка? Тоді «Просвіта», Rynek 10, Lwow).

Задаток на фонд Н[ашої] К[ультури] в імені Редакції сердечно Вам дякую.

З глибокою пошаною й сердечним привітом

І. Огієнко

21.VII.1936

ЦДІАЛ України, ф. 379, оп. 1, спр. 6, арк. 35, 35 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 519

К. Студинському

Варшава, 27 липня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Я такий став неухажний, що просто забув у тім листі повідомити, що приїжджаю до Львова, чому, згадавши післав іще й картку. Про виїзд Ваш Ви не згадували ні словом, тому був певний, що застану Вас. Дуже шкодую, що так сталося. Стояв я перед В[ашими] дверима яких 10 минут, дзвонячи, і вірити не хотілось, що В[ас] нема... Ну, та сталося, але сталося таке, що забути його не можу й не зможу.

Я хотів з Вами більше порадитись, щодо переїзду мого до Львова. Варшава гнітить мене, робити мені тут нічого. Хочу конче перебраться до Львова, до якоїсь тихої дільниці. Хотів би мати 3 кімнати, з них одна більша – на бібліотеку й кабінет.

Хотів порадитися й про долю «Н[ашої] К[ультури]», – бракує мені яких 200 зл[отих] на місяць або ще 200 передплатників. Журнал сильно zagrożений, бо мало предплатників, реально ніхто не хоче допомогти. Я вже переходжу на зменшення, – книжки будуть по 3 аркуші. Склав я візиту м[итрополи] ту Андреєві, хотів із ним поговорити й про «Н[ашу] К[ультуру]», та така неприємність: під час моєї авдієнції прибув воєвода Станиславовський⁴⁷⁸, і я мусів уставати... Так про «Н[ашу] К[ультуру]» і не вдалося поговорити з м[итрополи]том. Чи то мені тільки так іздалося, чи так воно й було, – оточення м[итрополи]та поставилося до мене не прихильно... А суматоха з приїздов воєводи була така, що мені соромно стало...

Взагалі, хотів із Вами багато порадитись. Зараз здоров'я моєї Пані таке, що вона могла б їхати, а тому добрий час на переїзд. Боюсь, що трохи згодом здоров'я почне гіршати, а тоді вже не до переїзду буде. Нікого не маю ві Львові, хто міг би по-товариському допомогти мені в цій справі...

На 10 днів їхати до Черча – то хіба дражнити себе, та ще коли ноги болять. Вам би треба добре полікуватися. Маєте ж хороший власний дім, – на заслужений місячний відпочинок, мусіло б гроша знайтися. Попрацювали Ви рік добре, – стільки дали хоча б одній «Н[ашій] К[ультурі]». Прислали мені коректу 8–9 кн[иги], але без Вашої статті. Будь ласка, накажіть у друкарні, щоб негайно прислали мені склад усього, що я дав. Вашу статтю нехай шлють мені зараз таки, а то змушений буду випускати книжку без неї, бо вже книжка й так спізнилася. Тепер вони складатимуть вину на Вас, що це Ви затримали. Взагалі друкарня дуже неакуратна... А Вашу статтю я хочу дати на другому місці, тому чекаю її, – будь ласка, підженіть там.

Ще в 1934 р. написав я рец[ензію] на книжку Свинц[іцького] для о[тця] Скрутня. Тепер просив, щоб цієї статті не друкували, бо Свенціцький змінив своє відношення до мене (пригадуєте, як він виступав проти моєї статті в Науковому Товаристві, виступав, бо не розуміється докладно на палеографії). Але о[тець] Скрутень заявив, що він не може не друкувати, бо вже «заплатив» те ще 1934 р. за рецензію... А я так не хотів тепер цього згадувати... Ювілейний комітет сильно сердиться на Свенціцького, бо він їх просто нечемно завів...

А Св[ятослав] Гординський «копія поють» переклав: «коней поять». Це ж скандал, – за чим батько дивився? І це друкувалось на урядові гроші. См[аль]-Ст[оцький] лютує, бо це «коней поять» знають уже всі в Варшаві. Кажуть, що за переклад заплачено пригорщами золота, але перед Вами будуть співати Лазаря й ви нічого не довідаєтесь... Отаке робиться. До цієї «теплої компанії», що в ній працює С[вятослав] Гординський (він знов виступив проти мене в «Назустріч!») пристав уже й [Іван] Липа.

Пані моїй трохи ніби легше, – нема тих надлюдських болів; десь 15.VIII знову йде до шпиталю. Леся виїхала на літо на Волинь, до маєтку Чопівського⁴⁷⁹. Хлопці пішли в гори на місяць. Я душуся в пекельній Варшаві й нікуди не поїду.

Високодостойній Пані Вашій цілую ручки. Жаль мені не вимовний, що не міг зробити – чи: не мав щастя – зробити це в Львові.

Здоровлю Вас. Ваш

I. Огієнко

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 99, 99 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 520

М. Мочульському

Варшава, липень

Високодостойний Пане Добродію!

Був я в Львові й наказав першою складати Вашу статтю для 8–9 кн[ниг] Н[ашої] К[ультури]⁴⁸⁰. При мені дістали Вашу статтю й приступили до роботи. Отже, все зроблено, будьте спокійні.

З сердечним привітом

I. Огієнко

ЦДІАЛ, ф. 379, оп. 1, спр. 6, арк. 34, 34 зв. Поштова картка. Автограф.

№ 521

К. Студинському

Варшава, 21 вересня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Маю сильний замір покинути бавитися в видавця з нового року, раз ніхто на допомагає. Пішла якась пошесть, бо всі в грубій формі вимагають вислати їм безплатно «Н[ашу] К[ультуру]», хоч примірник мені коштує 60 гр[ошей]. Зробив я спробу створити вільний громадський науковий орган, який – на мою думку – потрібний нам, як потрібне повітря. Але... читачів мало. Видно, люблять більше лайку типу «Вісників» та інших «Назустрічів». Сподівався я на відгук М[итрополи]та Андрія, але Ви з ним якось не можете от уже довгий час зійтися.

Ось тому присилайте хіба меншу статтю, про Ол[ену] Пчілку, чи що. Наперед сердечно Вам дякую.

Але що то за драматичні картини пишете? Хотів би почитати. Може хочете Николишину дорогу заступити?

У мене в дома дуже недобре. Здоров'я моєї Пані значно погіршало, але що я зроблю...?

Дуже хотів би переїхати до Львова, бо в Варшаві я зовсім чужий. Ні до якої політики я не плутаюся, тому Львівського болота не боюся. Але хотів би мати десь на тихій вулиці добре мешкання недорого, а дістати його зовсім нелегко. Це на разі й стримує мене. Доля прикро пожартувала зо мною, бо власне, їхавши до Львова, хотів конче про все це поговорити з Вами.

Я невпинно сиджу над перекладом «Нового Заповіту», закінчив уже Євангелію. Дуже трудна це праця, але єдина, що дає мені кусок хліба. Хочу все, що отримаю, пустити на хату в Львові. Але як ту хату шукати, й голови не приложу.

Високодостойній Пані вашій цілую ручки, а Вас щиро здоровлю.

Ваш I. Огієнко

21.IX.1936

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 100, 100 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 522

Я. Гординському

Варшава, 29 вересня

Високодостойний Пане Докторе!

Ваш син написав до Варшави моєму приятелеві листа, а в нім пише, ніби я посварився з Вами, а свою пімсту виливаю на нього, – на синові, на його перекладі «Слова»⁴⁸¹.

Щиро запевняю Вас, В[исоко]д[остойний] п[ане] Докторе, що я завсіди глибоко Вас поважав і поважаю, як солідного українського вченого. Знаю, що Ви (а не я) погнівались на мене за мою рецензію на переклад Вашого сина. Гнів Ваш зовсім не слухний, бо моя рецензія була спокійна й наукова, а в ній я підкреслив і добрі сторони праці. Думаю, що тепер, коли появилися рецензії мало об'єктивні й неспокійні (напр[иклад] у «Дзвонах»), Ви й самі визнаєте, що моя рецензія – таки найкраща, а Ваш гнів на мене безпідставний.

Що ж до рецензії Д[окто]ра Проф[есора] Кобилянського в «Р[ідній] М[ові]»⁴⁸², то друкую її тільки тому, що він перший докладно спиняється на стилістиці й синоніміці, чого в нас іще не було. Зрештою, я охоче вмішу відповідь Вашого сина, якби він захотів її дати, а це доказ, що я ставлюся зовсім об'єктивно до цілої цієї справи.

З глибокою до Вас пошаною й сердечним привітом завжди до Ваших послуг

І. Огієнко
29.IX.1936

ЦДІАЛ України, ф. 384, оп. 1, спр. 47, арк. 8, 8 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 523

Л. Білецькому

Варшава, 5 листопада

Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу]!

Сором обгорнув мене, коли я читав Вашого дивного листа (за якого доплатив 50 гр[ошей]) з погрозами консеквенцій... Та це ж не кінець статті, – ще позостало на один раз! Ваша ця праця справді така розтягнена, що Ви самі кінця їй не знаєте, а мені грозите... Це зветься в Вас товариське ставлення? Як прийде кінець, тоді все буде надруковане так, як Ви того бажали й колись писали, – а я все те добре пам'ятаю...

Коректу можна тримати тільки один день, а інакше вона не встигає. Ви звичайно коректи на час не вертаєте, а тому із поправками, на жаль, користати не можу своєчасно, – мушу статтю затримувати.

Ціла родина моя шле В[ашій] родині щирі привіти. Д[омініка] Д[анилівна] лежить у шпиталі й безмірно мучиться...

Привіт Черкасенкові. Поцілуйте від мене діточок. Хоч Ви й безпричинно сердитий, обнімаю й цілую Вас.

Ваш

І. Огієнко
5/XI.1936

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 22 зв. Автограф.

№ 524

К. Студинському

[Варшава], 23 листопада

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Вирішив таки спробувати тягнути «Н[ашу] К[ультуру]» ще трохи далі. На Божу Волю! Буду давати по 4 або по 3 арк[уші] книжки... Не хочеться розставатися з виданням, як із рідною дитиною...

Чув, що Симович та Крип'якевич з нового року будуть видавати якийсь науковий місячник в імені Наукового т[овариств]ва. Цим вони можуть добити «Н[ашу] К[ультуру]», але щоб самі втрималися, сумнівно...

На мій погляд – ставайте конче головою Наукового т[овариств]ва, бо справді нема кому іншому. Я б тоді поспішив до Львова й охоче б допомагав Вам. Вірю, що можна зробити дуже багато! Я радо віддав би Товариству кілька годин денно й організував би йому видавництво.

У мене новина: десь 3 і 4 грудня ц[ього] р[оку] збирається ревізійна комісія для остаточного вирішення деяких питань, що до мого перекладу «Нового Заповіту», й на цей час я приїду до Львова. Може навіть приїду на день раніше. Погодився їхати тільки тому, щоб побачитися з Вами, про що сповіщаю Вас заздалегіть. Спинюся в Н[ародній] Гостиниці. Тішуся наперед, що зможу побачитися з Вами. Але про приїзд я ще Вам напишу.

Питаєте, як у мене вдома? Пані моя зараз у шпиталі, десь 27 чи 28.XI забираю додому. Терпить вона жажливі муки, а я певне скоро звар'юю... Зробили 25 насвітлювань промінням Рентгена, – лікарі завіряють, що на 3 місяці буде спокій... А далі знов те саме.

Коректу ліпше б відсилати мені, тоді я Ваші поправки вніс би до другої коректи.

Спасибі сердечно за Ваші цікаві статті. Їх залюбки читаю й друкую. Присилайте про Гладкого, а далі не знаю, що цікавіше й має загальний характер, – може Ваші спомини про Ніжанківського (їх так похвалив «Нов[ий] Час»⁴⁸³), – підуть на 5 книг.

До «Хроніки»⁴⁸⁴ я подав із Вашого листа згадку про готові Ваші праці; коли можете, додайте до неї згадку й про інші Ваші не друковані праці.

Високодостойній Пані Вашій сердечний привіт.

До скорого побачення

Ваш І. Огієнко

23.XI. 1936

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 103, 103 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 525

В. Щербаківському

[Варшава], 3 грудня

Дорогий Пане Професоре!

Хотів розпочати ще для кн[иги] 10 друкувати В[ашу] Протоісторію⁴⁸⁵, провозився кілька годин – і мусів перестати, бо я не маю часу на виправлення. Кожне слово треба виправити, бо Ви вперто не хочете засвоїти укр[аїнський] правопис. Деяких слів я просто не можу прочитати. «Н[аша] К[ультура]» дає мені тільки борги, тому я ніяк не можу заплатити тому, щоб переписав В[ашу] працю так, щоб її можна було друкувати. Вихід бачу такий: 1) Я дам В[ашу] працю переписати на машинці, але заплатите Ви. 2) Щоб докінчити друком В[ашу] працю, треба десь із 1 1/2 року; чи не могли б Ви роздобути десь якусь підмогу й оплатити частину (більшу) коштів за друк, тоді я зміг би видрукувати скоріш. Роблю так, дорогий п[ане] Пр[офесоре], – до 1 кн[иги] «Н[ашої] К[ультури]» даю на ст[орінки] 4–5 матеріялу, а далі чекатиму Вашої відповіді. Цитати чужою мовою в Вас писані не ясно, а це дає таку коректу, що я не в силі її оплатити. Вибачте, дорогий, але іншого виходу не бачу, – треба статтю передрукувати на машинці, і тоді я буду друкувати її маленькими частинами. (Коли б хотіли приспішити – допоможіть матеріяльно, але це тільки «коли б»...).

Біда в тім, що ніхто «Н[ашій] К[ультурі]» не хоче допомогти хоч би тим, що підшукати їй нових передплатників, а це веде журнал до зменшення й закриття.

Здоровлю Вас сердечно!

Ваш І. Огієнко

3.12.1936

ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 47, арк. 19, 19 зв. Автограф.

1937

№ 526

В. Приходьку

Варшава, 18 січня

Дорогий В[ікторе] К[індраговичу]!

Так само й Вам сердечно бажаю на Н[овий] Рік доброго здоров'я та корисної праці. Ні, це не Бог не благословляє Ваших діл, але злі люди перешкоджають. Це тільки показник української анархії. У нас – жах серед білого дня...

П. Маралевичу вислав тільки похорон світських людей та Панахіда, – інше все розпродане. – Ваші спомини охоче друкуватиму в «Н[ашій] К[ультурі]», якщо вони торкаються цікавих справ.

Пора вже було б написати Вам бодай короткі спомини про Кам'янець 1918–1920 років, або саме тільки Головноуповноваженство. Це дуже важливе, – я охоче видрукував би. Взагалі, треба б Вам

ближче стати до моїх видань. Може б дали до «Р[ідної] М[ови]» спомин, як знано укр[аїнську] мову в Дух[овних] Сем[інаріях]? Напишіть коротку статтю (на 3-4 стор[інки]) про цілу справу Нац[іонального] Конгр[есу] аж по сьогоднішній день – уміщу.

Дуже Вас прошу поагітувати за мої видання, а то буде сором усім, коли закрию їх.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

Два зл[отих] за книжки п[ану] Маралевичу може вислати поштою.

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 26, 26 зв. Автограф.

№ 527

Л. Білецькому

Варшава, 25 січня

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Першу частину Вашої статті про С. Черкасенка⁴⁸⁶ я вже дав до «Н[ашої] К[ультурн]» – появиться в кн[изі] 2-й. Але дуже Вас прошу написати так, щоб ціла стаття була не більше, як на 16 ст[орінок]. Інакше вона втратить свою вартість, бо я буду цілий рік її друкувати. Ніхто такої довгої статті не захоче читати. Розділ II і III присланої статті зовсім не надаються до ювілейної статті, – детальний аналіз першого вірша, – це ж посмертна праця, а не ювілейна!

Дуже Вас про це прошу, – на 16 ст[орінок] можна сказати аж забагато!

Крім того, розділи II і III написані так нечітко, що Друкарня їх не прийме, – знов буде в мене з нею війна!

Цілій Родині Вашій сердечний привіт

Ваш

І. Огієнко

25.1.1937

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 23. Автограф.

№ 528

Б. Антоничу

Варшава, 25 січня

Високодостойний Пане Магістре!

В середу вечором (27.1) приїжджаю до Львова, де й пробуду (Народня гостиниця) днів 3-4. Дуже хотів з Вами познайомитися.

З привітом

І. Огієнко

25.1.1937

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 10, од. зб. 32, арк. 11 зв. Автограф.

№ 529

К. Студинському

Варшава, 8 лютого

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Додому заїхав добре, потяг спізвився тільки на 1 ½ години. Знаєте, так я розгулявся у Львові, що тяжко було кидати своїх милих приятелів і вертатися до своєї в'язниці.

Дякую за коректу про Гладкого⁴⁸⁷, – Ваша вернулася першою, – і тут маєте першенство. Сьогодні перечитав до друку III розділи про Ніжанківського⁴⁸⁸, – так ніби який роман читав. Легко й цікаво. Буду друкувати Ніжанківський, а при першій згадці в дужках подав і Ніжанковський.

Кн[ига] 2 (22) вийде 4 арк[уші], а 3 (23) – 3 арк[уші].

Звертаюся до Вас із сердечним проханням. Мені дуже потрібні I–II томи творів Марка Вовчка видання 1861–1862 р.р., а також Київський журнал «Мовознавство»⁴⁸⁹ кн[ига] 2 і кн[ига] 6. Коли Ваша ласка – візьміть ці книжки на своє ім'я на місяць, і коли можна – пришліть їх мені. Тут цих книжок нема, а дир[ектор] Кривецький, боюсь, відмовить мені. Дуже про це прошу.

Високодостойній Пані Вашій та доньці (Пані проф[есору] Тиховецькій) низенькі уклони. Моя пані найсердечніше їм дякує за таке миле прийняття.

Хоч дівчата заглядаються скоріше на старших, все таки моя Леся шле Юркові трохи поштових значків.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

8.II.1937

ЦДАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 108, 108 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 530

Л. Білецькому

Варшава, 8 березня

Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу]!

Пишите, що не отримали «Н[ашої] К[ультури]» за січень (?). Думаю, що хотіли написати за лютий, тому висилаю Вам вдруге кн[игу] за лютий. Ніхто Вас не оминає, а просто книжка загубилась на пошті.

Сердечно прошу написати статтю про Черк[асенка] так, що б ціла вона була не більша, як 16-20 друк[ованих] сторінок. Цебто подати те, що найважливіше, бо публіка дисертації, на тему першого віршу Ч[еркасенка] читати не буде. Усе ваше друкую з охотою, як що воно коротеньке. Зменшую «Н[ашу] К[ультуру]» до трьох аркушів, тому не можу друкувати великих праць. – Я не раз писав Вам, що охоче видрукую статтю про Колессу, але не більшу, як на 8-10 ст[орінок] друку. Я ж і клішу вже зробив, чекає. Але на монографії не маю місця. Конче видрукую про Самійленка. – У мене в хаті так зле, що я вже нервів не маю... Д[омініка] Д[анилівна] потроху догорає, а це просто понад сили людські щоденно бачити її тяжкі муки... До шпиталю вмістити не маю за що... Здається, що моє серце розірветься скоріш, як думаю...

Я вибився з колеї й не можу нормально працювати... То недобре, що Ви хворієте, бережіть себе. Сердечний привіт В[исоко]д[остойній] Вашій Пані і дітям.

З глибокою до Вас пошаною

Ваш І. Огієнко

8.III.1937

Якщо даватимете малі статті, то друкуватиму в кожній книзі «Н[ашої] К[ультури]». Щоб кінець був у тій же книзі. Може б прислали з пару рецензій?

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 25, 25 зв. Поштова листівка науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 531

О. Барвінському

Варшава, 5 квітня

Високодостойний Пане Докторе!

Щоб належно вшанувати хоч тепер десятиліття Високодостойного мого Приятеля, бл[аженого] п[ана] Ол. Барвінського, друкую в IV кн[изі] «Нашої Культури» його статтю про Пулюя й Куліша⁴⁹⁰, що заховалася в мене між листами. Хотів би до статті додати й портрета Покійного, але, на жаль, не маю на те ані фотографії, ані матеріальної змоги. Ось тому сердечно прошу Вас, Високодостойний Пане Докторе, роздобути десь готову клішу (а може й у Вас вона є) й передати до Друкарні Наукового Т[овариств]а, сказати їм, що вмістили її на ліпшому місці в Його статті. Нехай широке громадянство наше пригадає собі ще раз Того, Хто так багато попрацював був для розвитку нашої культури.

Справа пильна, бо за пару днів «Нашу Культуру» ламають.

Користуюсь випадком, щоб висловити Вам, Високодостойний Пане Докторе, мою глибоку пошану.

Проф[есор] І. Огієнко

5.IV.1937

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника, ф. 11, од. зб. 3685, арк. 1, 1 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 532

Л. Білецькому

Варшава, 22 квітня

Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу]!

Не знаю дійсної адреси Ол. Колесси, а тому посилаю йому привіт на Вашу адресу. Будьте ласкаві передати.

Сердечне прошу Вас прислати Редакції коротесенький опис Свята для «Н[ашої] К[ультури]», а то брати це з інших видань не випадає.

Коли пришлете статтю про працю О. Колесси? Але не забувайте – коротеньку. Так само чекаю статті про С. Черкасенка.

Шлю всім Вам свій сердечний привіт. В[исоко]д[остойній] Дружині Вашій поздоровлення.

Ваш І. Огієнко

22.IV.1937

P.S. Д[омініка] Д[анилівна] догорає останні свої дні...

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 24, 24 зв. Автограф.

№ 533

Л. Білецькому

Варшава, [не раніше травня]

Дорогий Леоніде Тимофієвичу!

Тяжкого листа Вашого отримав. На жаль, у хаті моїй якраз було велике нещастя (знову припадок у Д[омініка] Д[анилівні]), тому не зміг Вам зараз відповісти.

Листа вашого писала сильно подратована рука. Жаль, що так сталося, – до триумфу ворогів бракувало ще Вашого листа.

Ваші статті завжди друкую з великою приємністю, і так буду робити й надалі, хоч маю занадто багато матеріалу, і всі просять щось видрукувати. Вас уважаю більш, як за приятеля. Не сховаю від Вас одного, – тут проти Вас, особливо в колах «донцовських», просто шалена ненависть... Мені грозять за Вас всіма способами, – Ви догадуєтесь хто і за що. Я не звернув на це жодної уваги, але дав Вам навіть чільне місце (це особливо розлютило їх!). Чого ж Ви від мене ще хочете? Ваше нестримне речення вернути Вам рукописи – це занадто дошкульна образа мені... За що це?

Коли б Ваша стаття про Кол[ессу]⁴⁹¹ була на одну книжку (5–6 ст[орінок], якої я й сподівався й про яку була в нас розмова), я давно вже видрукував би її. Але дати на неї 1/2 кн[иги] ніяк не можу, – зрозумійте й мене. Те, що Ви пишете мені, не відповідає дійсності: я просив К[олессу] про статтю ще перед виходом 1-ої кн[иги], але він не дав... Три роки виходить «Р[ідна] Мова», п'ять раз (коли не десять) просив статті, – не дав. Будьте певні – і не дасть... Тяжко мені це писати, але це так. Я К[олессу] глибоко поважаю й багато від нього чекав, на жаль – даремно. Якщо Ви йому розповіли про все це – дуже жаль. Зрештою, справа ця – тільки справа часу. Але зробіть інтелігентний вихід, – нехай пришле до «Н[ашої] К[ультури]» хоч маленьку статейку. Дуже Вас прошу нічого не розповідати йому. Вклоніться від мене, тай усе, а стаття про нього (скорочена) піде пізніш.

Дуже мене вдарило, що Ви передали «Т[оварист]ву письменників»⁴⁹² те, що я писав тільки Вам. При чому тут Т[оварист]во? Я йому тільки глибоко вдячний за моральну підтримку, і не забуду цього ніколи! З постановою Т[оварист]ва про мене вийшла трагікомедія: я дав цю постанову одній особі ще в літі, а вона... загубила її. Сердечне прошу – пришліть мені копію. Я не друкував, бо не хотів друкувати першим, але бачу, що в Галицькій пресі протесту цього не було.

За Ваші поради сердечне Вам дякую. Дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу], – як би я нічого не робив, то й тоді мусіли б певні люди публічно виступати проти мене. Мусіли б, бо такий наказ із гори. Те, що бачите в моїх виданнях – це охорона й відповідь широкому громадянству за напади. Не я ж це починав... Ви навіть про фотографію не забули, – але це прислав Приходько, зверніться до нього, це фот[ографія] не моя. Зрештою, з цілим Вашим ставленням я не погоджуюсь, – коли б були Ви тут, пере-

конались би, що йнакше й робити не можна... Чи за це, чи за друге, а «бити» будуть – бо з політичних міркувань «вони» мусять це робити... Це руйніки. А громадянство дивиться й регоче...

Покажіть мені сторінку в «Р[ідній] М[ові]», де я писав, що не може бути провінціалізмів Стефаника й т[ак]е ін[ше]? Коли автор пише «прецінь» сто раз від себе, а не в розмові дієвих осіб, то це хіба провінціалізм?

Ні, дорогий Л[еоніде] Т[имофієвичу], Ви просто мене не зрозуміли, не зрозуміли цілої моєї ідеї й праці. Вулиця є вулиця, на її думки не варто надто зважати: А цю вулицю тепер пробують пустити на мене... Скажіть, кому буде ліпше, як Огієнка не стане?

Я одержую десятки листів від найрізніших наших учених. В цих листах з піною в роті доказують мені, що Д. Дорошенко, В. Щербаківський, Л. Білецький, В. Січинський, С. Сірополко, О. Бочковський, С. Шелухин і десятки інших – не вчені, й що вони – зрадники і т[ак] д[алі]. А що Олесь, Черкасенко, Лисянський і т[акі] ін[ші] – не поети й не письменники... Чи я маю все це слухати? Моя відповідь на все це – «Творімо укр[аїнську] культуру всіма силами нації». Єдина відповідь чесна й послідовна.

Але буде, дорогий. Я ж і часу не маю на такі листи. А головне – це ж раниць душу, що й так уже сильно зранена, чекає з задоволенням вічного спокою... Ось відійде Д[омініка] Д[анплівна], а за нею й мені час.

Що в Вас нового доброго? Коли ж уже той докторат покінчиться? Чи всі здорові в домі? Поклін усім

Ваш І. Огієнко

P.S. Як отримаєте коректу, прошу перечитати дуже пильно й конче другого дня вернути, бо йнакше коректи не чекатиму, – на те Друкарня не погоджується.

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 35, 35 зв., 36, 36 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 534

К. Студинському

Самбор, 14 липня

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Вашу драму «Дві зорі» перечитав я відразу в день одержання, перечитав, бо... боявся за Ваш драматичний талант. Але вже з перших сторінок мої побоювання розвіялися, і я читав її цілу з задоволенням. От уже ніколи не сподівався бачити в Вас драматурга.

Мова зовсім добра соборна літературна. Я собі підкреслив з два десятки виразів, що їх при другому виданні варто буде змінити. Про мову я напишу в «Р[ідній] М[ові]».

Але закінчення драми, та й ціла ідея її, на мій погляд дуже сумнівні, а для православної церкви й невідповідні. Чи Ви забули, що унію запроваджував польський уряд силою, що уніяти в XVI в[іці]–XVII в[іці] – це ж сучасні «хруні». Дуже жаль, що д[октор] Яр. Гординський так занадто покатолицькому відкрив ідею цієї драми, Вам не на користь. Охоче поговорю про драму з Вами при побаченні, бо сподіваюсь, що Ви до мене приїдете на пару днів. У всякому разі сама драма, як драма, робить зовсім добре враження й читається охоче. Вітаю Вас сердечно з новим талантом! На сцені, може, було б забагато промов і мало руху, – доведеться хіба робити купюри.

Дякую Вам сердечно за Вашого цікавого листа. Як будете писати Гординському, вклоніться від мене. Статті його чекатиму й охоче видрукую. Знаю, що ті люди, про яких пишете, можуть залити сала за шкуру чоловікові. Це так п[р]о це сьогодні «католицька акція».

Ну, звичайно, Р[удницький] не був на похороні⁴⁹³. раСумління замучило б. Цікаво, що Андр[і]й Лів[ицький] з жінкою приїздив до шпиталю прощатися з моєю Панею...

А я от уже три тижні в родині Филипчаків у Самборі. Фізично я дуже поправився, але духовно почувуюсь хіба без змін. Занадто сильно вдарила мене доля, рана занадто глибока. Біда ще та, що сон мене не бере, і навіть літня ніч – безконечна для мене.

А дома – повна руїна. Як даватиму лад у зимі, – розуміння не маю...

Бережу себе, але боюсь за себе. Ціанкалі⁴⁹⁴ для евтаназії⁴⁹⁵ все був зо мною, – тепер лишив його вдома, і думки часто носяться коло нього...

Взагалі, духовної рівноваги ще не маю. І чи дійду я до неї?

Для своєї покійниці я зробив усе, що міг – пам'ять її зафіксував. Звичайно, убійникам її не подобається «Раз добром налите серце», але ця жертва їх занадто кинула на них приском. Трудно. Правду треба було сказати бодай над могилою. Маю десятки листів, що люди плакали, читаючи цю мою статтю – елегію. Це хіба перший випадок, коли муж публічно дякує своїй жінці – за чесне подружнє життя.

Високодостойній Пані Вашій цілую ручки

Ваш *І. Огієнко*

14.VII.1937

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 113, 113 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 535

Й. Скрутню

Самбор, 17 липня

Високодостойний Отче Редакторе!

12.07. проф[есор] Филипчак, автор монографії про Лаврівську школу, написав до о[тця] ігумена Лаврова, що він і я хочемо оглянути культурні лаврівські цінності, і приїдемо до ст[анції] Тертов-Спас у суботу 19.07, і що сердечно просимо вислати до раннього потягу коні. В п'ятницю 16.07. прийшла відповідь від о[тця] ігумена з проханням приїжджати. Сьогодні, 17.07, разом з п[аном] Филипчаком вибралися ми до Лаврова, годину чекали на ст[анції] Тертов коней, але коней не прислано... Сіли тоді на перший потяг і повернулись додому, потративши марно досить часу. Це пишу Вам тільки як ілюстрацію до Вашого речення в листі до мене: «тамошній ігумен – ласковий і культурний».

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко

17.VII.1937

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 46, 46 зв. Поштова картка. Автограф.

№ 536

Й. Скрутню

Варшава, 15 жовтня

15.X.1937

Високодостойний Отче Редакторе!

Звертаюся до Вас із щирим проханням допомогти мені в друкуванні «Нашої Культури». Друкарня Наук[ового] Т[оварист]ва дуже не акуратна, завжди спізнюється (ось тепер остання книжка спізнилася аж на місяць!) і я ладу від них добитися ніяк не можу.

Дуже Вас прошу переговорити в Жовкві, чи не погодились би там друкувати «Н[ашу] К[ультуру]». Десь тому півроку я писав до Жовкві про це, але мені дали [...] відповідь.

«Н[аша] К[ультура]» – місячник науковий, аполітичний, арелігійний. Навпаки, – навіть Митрополит Андрей видрукував був свою статтю. Отже, нічого в журналі нема, щоб йшло проти переконань монастиря.

Дуже Вас прошу переговорити в Жовкві про це, з ким треба, й коли ласка, підтримати там моє прохання. Платити буду, як і плачу, – в міру можности, але завжди в першу чергу Друкарні. З цього боку непорозумінь не буде.

В середу ще я відіслав Вам коректу з оригіналом. Коли можна, присилайте мені коректу зламано, – так легше правити.

З глибокою до Вас пошаною і сердечним привітом

І. Огієнко

P.S. Передайте мій привіт В[исоко]Д[остойному] Проф[есору] К. Студинському, як побачитеся.
І. О[гієнко]

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600 арк. 48, 48 зв, 49, 49 зв. Штамп науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

№ 537

В. Щербаківському

Варшава, 2 листопада

Високодостойний Пане Професоре!

Рец[ензію] на книжку Palm'a отримав і зараз здав до друку. Сердечно дякую. Рец[ензії] на Зеленіна не одержував, – десь у дорозі, певне, пропала. Сердечно прошу прислати більше рецензій, охоче вміщу (тільки пишiть старанно й нічого не скорочуйте й не підкреслюйте).

З глибокою до Вас пошаною

I. Огієнко

2.XI.1937

ЦДАВО України, ф. 3864, оп. 1, спр. 47, арк. 20, 20 зв. Автограф.

№ 538

Є. Пеленському

Варшава, 5 листопада

Високодостойний Пане Магістре!

Звертаюся до Вас удруге з тією саме справою: я ще й досі не отримав складу 10-ої кн[иги] Н[ашої] К[ультури], що мала вийти в кінці вересня. Багато разів писав до Друкарні – не відповідають... А це ж місячник, і таке спізнення руйнує його! Я плачу завжди в міру можности, – ні разу про заплату Друкарня мені не нагадувала. В чому ж справа?

Найсердечніше прошу Вас попросити в Друкарні, щоб вислали мені склад 10-ої кн[иги] негайно!

З глибокою до Вас пошаною

I. Огієнко

P.S. У мене є умова з Друкарнею, обома сторонами підписана. За видання «Ізмаряду» сердечно дякую!

I. Огієнко

5/XI 1937

Відділ рукописів ЛНБ України ім. В. Стефаніка, ф. 232, спр. 85, арк. 7, 7 зв. Штамп I. Огієнка. Автограф.

№ 539

В. Приходьку

[Варшава], 30 грудня

Високодостойний і Дорогий Вікторе Кіндратовичу!

Усі питання, які Ви мені ставите, тепер мене мало цікавлять. А це тому, що я переконався, що власною однією головою муру не проб'єш. Ті люди, про яких пишете, мають забагато грошей і підкуплюють, кого хочуть, – непідкупного українця сьогодні нема. Он навіть про смерть Д[омініки] Д[анілівни] не подав звістки ані «Тризуб»⁴⁹⁶, ані Ваш «Укр[аїнський] Тиждень»⁴⁹⁷. Переслідуючи мене, що маю на їхню працю окремих погляд, переслідують і Покійну. «Діло» на їх послугах... Вони організували похід проти моїх видань, залякують співробітників...

Відбувся не з'їзд, а наглий обман. Офіційно це був З'їзд представників філій Укр[аїнського] Центр[ального] Комітету⁴⁹⁸. Зібралось 31 член (від 1 – до 20 по представн[ику]). А в пресі оголосили й телеграми розіслали в імені «Цілої еміграції в Польщі». Це грубий обман, бо 99% збойкотували цей «з'їзд». Дехто з «представн[иків]» запитували, чи вони мають право бути на З'їзді, бо... вони приїхали без виборів, бо не було кому їх обирати... Всі постанови, опубліковані в «Ділі», прийняті на перших «урочистих» (не ділових) зборах без голосування...

Але що це... Вони посадили на 6 місяців до тюрми 6 чоловік, серед них б[увшого] військового мін[істра] А. Вовка, – і ті просідали, і ніхто не заступився... В полк[овника] Евтимовича стріляли, – а потім арештували, хіба зате, що... не дався застрілити...

Ви стоїте на «принципових» посадах, і думаєте, що ними щось зробите. Сумніваюсь. Треба голосно на цілий світ кричати й вияснити. Зрештою, хіба їхнє кубло не в Празі, не в Подєбрадах? Вони мають чим прихилити людей до себе. Ось тому вважаю за конче потрібне видання Вашої статті. Я зай-

нятий по горло, тому нічим Вам не можу допомогти, бо фізично часу не маю. Свою «Нашу Культуру» з Нового року припиняю, бо люди не платять, а докладати до неї я не маю звідки (читайте про це в кн[изі] 12 «Н[ашої] К[ультури]» або в ч[ислі] 1 «Р[ідної] М[ови]»), отже тут видрукувати статті не можу. Друкарень не знаю. Найдорожча друкарня – це Жовківська, одна з дешевих (але дуже зла) – Наукового т[оварист]ва. Думаю, що найкраще друкувати таки в Друкарні Наук[ового] т[оварист]ва, бо зроблять машиною, візьмуть дешево.

Я дуже шкодую, що Ви порвали зо мною зносини аж так далеко, що на найбільше горе моє не відізвились. Та ж Ваш обов'язок – щось написати про Покійну! Ніколи ніде не заступилися за мене, хоч «вони» нападали публично.

А Ви, що добре знали мою працю, ніде не виступили. Це все веде тільки до того, що ми розпорушуємося та знеохочуємося.

Чув я не раз від «них», що Конгресу вони не допустять. Мають на це досить сили. Та й їхні хлібодавці до цього не допустять. Усім крутить проф[есор] С[маль]-С[тоцький], а «голова» цілком у його руках. Робляться гвалти, а запротестувати нема кому.

Дуже шкодую, що ми так далеко один від одного. Вдвох ми хіба щось би змогли зробити. Але так, коли Ви відзиваєтесь раз на рік – що зробиш?

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко
30.XII.1937

P.S. В Новім році бажаю Вам усього найкращого! Веселих свят!

ЦДАВО України, ф. 3830, оп. 1, спр. 47, арк. 29, 29 зв. Автограф.

1938

№ 540

Й. Скрутню

Варшава, 20 березня

Високодостойний Отче Редакторе!

Видавництво о[тців] Василіян у Жовкві несподівано зробило мені велику прикрість, – відмовилося розсилати «Рідну Мову». Я від довшого часу хворий, і зайнятися самому розсилкою не маю жодної змоги. Видавництву забракло було *Zawiadomien Wysytkowuch** і мені написано, щоби я прислав їх більше, – і я вислав; виходить, що Жовква мала намір і надалі сама розсилати «Р[ідну] М[ову]». Тим часом, як грім серед ясного неба, отримав я зовідомлення – по 10 днях по цьому – що Жовква більше розсилати не буде... Ясно, що був чийсь вплив, комусь залежить на тому, щоб робити мені прикрості.

Іде літо, я хотів трохи спочити, а тепер відмова Жовкви розсилати «Р[ідну] М[ову]» ставить мене в найприкріше положення, бо я так раптово до того не готовий.

Взагалі, бачу, що з невідомої мені причини Жовква не раз робить мені прикри несподіванки.

Дуже Вас прошу, Високодостойний Отче Докторе, вплинути на Жовкву, щоб Видавництво й надалі розсилало «Р[ідну] М[ову]», бо я хворий і перемучений – ніяк не можу того робити. Справа негайна, бо на черзі розсилка числа 4.

Коли б мені ця справа була легка, я не турбував би Вас своїм проханням. Вірю, що Ви полагодите цю справу сьогодні – завтра.

З глибокою до Вас пошаною

І. Огієнко
20.03.1938

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 52, 52 зв. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

* *Zawiadomien Wysytkowuch* (польск.) – бланк повідомлення про надходження видання.

1939

№ 541

К. Студинському

[Варшава], 9 січня

Високодостоїнний і Дорогий Пане Професоре!

Згадав я в попередньому своєму листі про Ваше співробітництво в «Н[ашій] К[ультурі]» не з якоюсь метою, а тільки тому, щоб підкреслити Вам, що Ви легко поставилися до закриття її. І тільки! А взагалі бачу, що в нас тих, хто доносить, воює й розкладає, поважають. Я ж – іншої думки про цих панків, – оминаю їх десятою дорогою!

«Колись зачіпили Ви Св. Гординського, і він Вам зрванжувався», – пишите Ви, – залегко й за-просто! Ніколи я Св. Г[ординського] не зачіпав, – в «Р[ідній] М[ові]» писав про нього проф[есор] д[октор] Б. Кобилянський⁴⁹⁹, а не я. Навпаки, – я дав дуже прихильну для С. Г[ординського] примітку. Замість відповіді Кобилянському, С. Г[ординський] зачіпив безосновно мене. Зрештою, сьогодні це звичайна тактика.

Десь у середині лютого я буду у Львові, то, коли позволите, про все це поговоримо ширше.

Я живу дуже зле. Нерви напружені так, що писати не можу. Дуже багато прикростей зробила мені Жовква (здається не без участі о[тця] ред[актора] Скрутня). Але заступитися за мене нема кому.

Щодо виписок із моїх листів, то через те, що вони мають релігійне зафарбування, яке роздратує не тільки Сліпих, але й Скрутнів, ліпше б їх не містити. Цілим хором нападуть на мене, бо я безборонний емігрант. Але коли б містили, то тільки под псевдонімом та з виправленнями, що я зробив для другого листа.

Оце вдруге цієї зими переніс грипу, а вона сильно ослабила мене.

З глибокою до Вас пошаною

Високодостоїнній Дружині Вашій сердечний привіт

І. Огієнко
І. О[гієнко]
9.I.1939 р.

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 132, 132 зв., 133, 133 зв. Автограф.

№ 542

Й. Скрутню

Варшава, 10 липня

Високодостоїнний Отче Редакторе!

12.07. виїжджаю на один місяць до Ворохти, і туди сердечно прошу вислати мені другу (зламану) коректу моєї статті про кендему (де треба поставити кендему, ту літеру перекреслено в 1 кор[екті] червоним).

Здоровлю Вас сердечно й бажаю заслуженого відпочинку. При нагоді привітайте від мене В[исоко] Д[остойного] Проф[есора] К. Студ[инського].

Зо щирим привітом

І. Огієнко
10.VII.1939

ЦДІАЛ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1600, арк. 53, 53 зв. Поштова листівка. Автограф

№ 543

К. Студинському

[Ворохта], 20 липня 1939 р.

Високодостоїнний і Дорогий Пане Професоре!

Від 13.VII. сиджу в Ворохті, в укр[аїнському] пенс[іонаті]* «Під Магір'ю Божою». Часто згадую Вас, і думаю, як то було б добре, коли б оце й Ви вибрались сюди до Ворохти. Мені дуже подобається, – тихо, гарно – працєю скільки хочеш.

* Так у тексті.

Дуже цікавлять мене останні збори НТШ. Здається, йдуть уже до свого логічного кінця... Чув я і в Варшаві різні нарікання... Трудно, – керівництво Романа⁵⁰⁰ (через Сімовича) нікому ще на добре не вийшло...

Я цей рік попрацював, як ніколи. Якщо й цей рік зможу так само працювати, то закінчу Біблію.

Останній час багато попрацював я над перекладом (мірною мовою) книги Йова⁵⁰¹. Дуже трудна книжка, бо сильно зіпсута в оригіналі.

Мій Новий Заповіт та Псалтир уже появилися в світ.

На жаль, Брит[анське] т[овариство] дало мені тільки одного примірника.

Як побачите Проф[есора] Гординського, передайте йому та В[исоко]Д[остойній] Пані його мій сердечний привіт. Про мову «Сновидів» (його сина) міщу рецензію в «Р[ідній] М[ові]». Справді, дуже гарна літературна мова!

Мій сердечний привіт і о[тцю] Д[окто]р[у] Й. Скрутневі. Я так чекав, що з Риму повернеться він єпископом! Він найдостойніший на це кандидат. В Ворохті, поки що стоїть добра погода – може чекає Вас. Приїздіть – тут милі кімнати по 5-6 зл[отих] денно з цілоденним утриманням.

Бувайте здорові! Вам та В[исоко]Д[остойній] Пані Вашій щирий привіт.

Ваш І. Огієнко

20.VII.1939

ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 358, арк. 137, 137 зв., 138, 138 зв. Автограф.

№ 544

Б. Антоничу

Варшава, [1930-ті рр.]

Високодостойний Пане добродію!

Дякую Вам сердечно за милого листа. Ваші вірші ціную, як справді поетичні. Дуже прошу прислати щось ліпше, – попильную й якийсь гонорар вислати, хоч це мені, майже безробітному, не легко.

З привітом

І. Огієнко

P.S. Чи маєте всі книжки «Н[ашої] К[ультури]»? Де Ваша стала адреса?

Відділ рукописів ЛНБ НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 10, спр. 32, арк. 22. Бланк науково-літературного місячника «Наша культура». Автограф.

1940

№ 545

Я. Зозулі

[Варшава], 4 жовтня

Високодостойний Яків Зозуля!

Дякую Вам сердечно за Ваш милий та теплий привіт. Прикладу всіх своїх сил, щоб бути горливим богомольцем за кращу долю українського народу й щоб достойно організувати українську церкву Богу на славу, а нашому народові на користь.

З глибокою до Вас пошаною та повною відданістю

І. Огієнко

ЦДАВО України, ф. 3878, оп. 1, спр. 70, арк. 11. Штамп І. Огієнка. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

№ 546

Я. Зозулі

[Варшава], 8 жовтня
Високодостойному Я. Зозулі

Високодостойний Пане Добродію!

Відходячи від світського стану й стаючи ченцем, звертаюся до Вас з гарячим проханням пробачити мені всі мої провини вільні й невольні, які я Вам заподіяв був чи то словом, чи то ділом, чи то

думкою. Взавтра перестану бути Іваном Огієнком, а стану смиреним ченцем, горливим богомольцем за кращу долю українського народу, а тому вдруге й утрете уклінно прошу Вас ласкаво пробачити мені все, в чому тільки я прогрішився коли перед Вами.

З найбільшою до Вас пошаною та відданістю

(Проф[есор] Д[окто]р *Іван Огієнко*)

Року Божого 1940-го жовтня 8-го дня

ЦДАВО України, ф. 3878, оп. 1, спр. 70, арк. 10. Штамп І. Огієнка. Машинопис за підписом І. Огієнка. Оригінал.

1941

№ 547

Л. Білецькому

Холм, 26 квітня

Високодостойний Пане Професоре!

Сердечно дякую за Великодні привітання й шлю Вам і Вашій родині щире «Воістину Воскрес»!

Рівночасно прошу при Вашій рецензії звернути увагу на ритмічність мови в моїх перекладах та на її милозвучність. Також треба уважати мій переклад Святого письма як літературні твори, бо в них зразкова українська мова.

Переклади книг маю тільки в однім примірнику і, на жаль, не можу Вам нічим послужити.

Пан Богацький мусів би про дозвіл на в'їзд сам постаратися, бо звідси трудно це зробити, і воно довго б тривало.

На заснування «Духовної Академії»⁵⁰² є надія, але покищо для реалізування того діла стоять повні перешкоди з Варшави.

Долучую Вам і списка моїх видань.

Кличу Боже благословення на Вас і на Вашу працю!

Смирений Богомолець за кращу долю українського народу

Іларіон – архієпископ Холмський і Підляський.

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 29. Бланк архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архієпископа Іларіона. Оригінал.

№ 548

Митрополиту Андрею Шептицькому

Холм, 14 листопада

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Кир Андрееві,
Архієпископові Львівському
й Митрополитові Галицькому

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

Ваш цінний лист від 3-го листопада 1941-го року, надхнений правдивою братньою любов'ю, приніс мені велику духову насолоду та сердечне задоволення. Мило й приємно було мені переконатися, що наша обопільна довголітня приязнь позосталася й надалі незмінною та нерозірвальною. Два останні десятиліття я мав честь та змогу не тільки навчатися з Вашого мужнього національного поступовання, але і користати з Вашого теплового до мене наставлення. Усе це пригадав мені Ваш правдиво братерський лист, і я приношу Вам за нього свою щирю подяку!...

Я так само і з свого боку весь час чекав слушної нагоди, щоб смиренно повідомити Вас, що 20-го жовтня 1940 року відбулася в Холмському Св[ято]-Богородичному Катедральному Соборі моя єпископська хіротонія на прастару Холмсько-Підляську катедру. На жаль, за часу, коли жорстокі гнобителі християнства, більшовики володіли Галичиною, цього зробити було неможливо, – роблю це аж тепер, як тільки відновлено поштові зносини з Вашою Митрополією.

Під час Вашого двадцять двох місячного більшовицького полону очі мої все зверталися до Львова, Вашої Митрополичої Катедри, з душевною тривогою вдвляючись на Ваше там мучениче положення. Вістки приходили не втішні, але Милосердний Господь таки змилювався над безталанним народом Своім – і гнітюче ярмо нелюдської безбожної влади впало, а Ви визволилися з нього на втіху своїх вірних.

З подивом та повною пошаною схиляю перед Вами своє чоло за велике мужнє терпіння Ваше, що перевищувало сили людські, в цьому полоні гнобителів Віри Христової! Так, правдиво пишете, що цей полон міг навчити, що таке сороспинатися Христові!...

Пишете мені побажання, щоб я, негідний слуга Божий, «на Холмщині, а може в цілій Україні відновив віру Св[ятого] Володимира й Митрополита Іларіона, віру вселенської Церкви, віру сімох перших Вселенських Соборів». А крім цього, надієтесь, що «Бог дасть мені велику благодать, що зможу очистити Українську Церкву з усіх наук, противних Вірі Православній й неканонічних, яких вона набралася довголітньою неволею під неканонічною установою Петра І»⁵⁰³.

Так, цілком свідомий тих великих обов'язків та відповідальних завдань, які Всезнаючий Господь Бог зволив покласти на мої немічні рамена. В повній свідомості цих обов'язків своїх я прийняв чернецтво і став був і до Архиєрейської хіротонії. На жаль, чую та бачу свою велику негідність та вбогість в обличчі величі цієї праці...

Один – який же він довгий та тяжкий був! – один рік невсипущої праці я присвятив уже справі відновлення стародавньої Української Церкви в моїй сильно занедбаній та понівеченій Холмсько-Підляській Єпархії. І Бог щедро поблагословив мою працю, – і вже за один рік удалося не мало зробити, а це окрилює мене оживляючою вірою та надією, що Бог змилюється надо мною, і Його вседіюча благодать зміцнить мої немічні сили й надалі.

На жаль тільки, маю одну поважну перешкоду при відновленні стародавньої Української Церкви, не згадуючи про перешкоди сильніші, вищі. Справа в тому, що наша вирішна українська інтелігенція роз'агітована несумлінними одиницями, часом не розуміється на тому, в чому саме найперше мусить полягати відновлення старої Української Церкви, чи правильніше – дерусифікація її, – вона сліпо бачить це тільки в богослуженні живою українською мовою й вимагає насильного загального запровадження цього, зовсім не цікавлячись відновленням самого духу давньої Української Церкви. Вона не розуміє, що можна правити Служби Божі по-українському, а Церква позостанеться всетаки московською по духові, традиції, ідеології й т[ак]е ін[ше]. Цебто, підмінюється внутрішній животворящий дух зовнішньою мертвою формою, як то було з катом України москалем Постишевим, що носив українську вишивану сорочку.

Запровадження Служб Божих живою українською мовою викликає в Церкві неспокій та вимагає величезної праці для його заспокоєння та для добрих перекладів богослужбових книг на нашу мову, а це забирає весь дорогий час та всю силу й увагу церковних керівників. Уважаю такий стан не тільки ненормальним, але й загрозливим, бо він відтягає увагу від найголовнішого, – відновлення правдивої Української Церкви, яка була в нас удавнину до поневолення нас Церквою Московською з її чужою нам ідеологією.

Ось тому ще 12 листопада 1940 року я наказав був, по глибокій на думі, гарячій молитві та повному пості: по всій моїй Єпархії Служби Божі правити по-староукраїнському (цебто церковнослов'янською мовою з українською вимовою), одночасно заборонивши вимову російську й дозволивши правити й живою українською мовою, де того бажає собі парафія. Для теперішнього часу вважаю це своє розпорядження за єдино правильне, за яке беру всю відповідальність перед Богом, Народом і Історією.

Я завжди пам'ятаю, що треба бути «слугою нового Заповіту, не букви, а Духа, – бо буква вбиває, а дух оживляє» (2 Кор. 3, 6), а тому в своїй праці пильную – за Божою допомогою – найперше дбати про внутрішню дерусифікацію нашої Церкви від чужої їй ідеології, чужого наставлення, а це легко й послідовно доведе свого часу й до українізації зовнішньої. На жаль, власне цього мало розуміє наша вирішна інтелігенція, і власне в цьому я маю великі перешкоди в своїй головній праці, такі перешкоди, що я за один тільки рік своєї праці уже добре реально зазнав, що то є сороспинатися Христові!... А це тим болючіше, що походить воно від своїх...

Ваше Високопреосвященство зволили в своєму листі по-братському вказати мені, що Українська Православна Церква не мало відбігла від свого первісного вигляду через неканонічне насильство над Нею Церкви Московської. Нехай буде і мені дозволено тут так само по-братському з любов'ю вказати, що й Церква Греко-Католицька за останнє століття сильно підпала зовсім чужим нашому Народові латинським церковним впливам як у догматиці, так і в обряді, чого не знала стародавня Українська Церква і що сильно кидається нам, православним українцям, у вічі. Великий московський вплив відбився й на сучасних богослужбових греко-католицьких книжках, на їх тексті та формі, а вже наголоси (акценти) їхні зовсім московські. Ваше Високопреосвященство здавна широко відомі, як глибокий і послідовний прихильник т[ак] зв[аних] «восточенства» та «грецькості». Глибоко вірю, що Всевишній пошле Вам Свою велику вседіючу благодать, і Ви очистите віддану Вашій опіці Греко-Католицьку Церкву від чужих їй налетів і цим вернете її до первісного стану, якою вона була за того часу, коли один Український народ мав і одну Церкву, і однаково славив і ісповідував свого Господа Бога.

І тоді Українська Православна Церква, позбавлена чужих їй московських привнесень, і Церква Греко-Католицька, очищена від чужих нам латинських добавок, обидві Українські Церкви ці наблизяться одна до однієї, як дві рідні сестри. Я завсіди ревно молюся й буду молитися Милосердному Господеві, щоб Він наблизив цей спасенний час і щоб ми разом з Вами дожили до цієї великої історичної хвили й побачили її своїми очима!

Уважаю таке власне наближення двох Українських Церков за Богонадхнену історичну працю всіх керівників наших Церков, і глибоко вірю й ісповідую, що праця така стане на велику користь і нашій Церкві, і нашому Народові.

Уважаю, що всі ми мусимо невпинно й самовіддано працювати й на користь нашого Народу. Рік тому, в день моєї інтронізації й Ангола, 3-го листопада 1940-го року, в моїм Слові до Вірних я вперше виставив був святе гасло для моєї дальшої праці: «Служити народові – то служити Богові!». Це гасло – за скромною моєю думкою – просто випливає з усієї тієї науки, яку дав нам Ісус Христос у Своїй Святій Євангелії, і це гасло я поставив собі провідним і в своїм чернечім житті, і в своїй Архипастирській праці. Вірю, що це святе гасло, коли Господь допоможе мені його здійснити, поставить Українську Церкву на правдиву християнську дорогу, а нашому Народові принесе силу та щастя, як основи вічного спасіння. Це ж гасло міцно в'яже мене з моєю попередньою 35-літньою самовідданою працею для добра Українського Народу, якої я й далі не перериваю й не перерву.

Ще раз щиро дякую Вам за Вашого сердечного й батьківського листа, який своєю теплотою вдихнув мені цілющі пересвідчення, що обрана мною за Божою допомогою дорога праці – правдива. Я також тверджу, що нас обох в'яжуть спільні національні ідеали, спільна праця для добра одного нашого народу, якого ми однаково гаряче любимо. Ви завжди перебільшували свої часті похвали для моєї скромної праці, перебільшуйте й тепер свої сподівання на мої немічні сили. Але я міцно в Бозі вірую й ісповідую, що «Божественная благодать всегда немощная врачующи, і оскудівающая восповняючи», допоможе й мені, негідному грішникові, покласти всі свої сили та знання на відбудову чистої й святої стародавньої Української Церкви Богові на славу, а нашій бездоленій Україні на користь. Я все віддам для Господа Бога й свого Народу. «Аз бо язви Господа Ісуса на тілі моїм ношу» (Гал. 6.17).

Сердечно прошу Ваше Високопреосвященство про Ваші Святі Архипастирські Молитви за мене, недостойного й немічного слуги Божого, і остаюся

Вашого Високопреосвященства
смирений у Христі брат і богомолець

Іларіон,

Архiepіскоп Холмський і Підляський.

Холм, Свята Данилова Гора.

Року Божого 1941-го, листопада 14-го дня.

ЦДІАЛ України, ф. 201, оп. 1, стр. 108, арк. 129, 129 зв., 130, 130 зв., 131, 131 зв., 132, 132 зв. Бланк та печатка архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архієпископа Іларіона. Оригінал.

№ 549

Митрополиту
Андрею Шептицькому

Холм, 24 листопада
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Кир Андрееві,
Архієпископові Львівському
й Митрополитові Галицькому

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

Всечесний отець Протоіерей Євген Барщевський, Магістер Святої Теології, член моєї Духовної Консисторії, є мій особистий делегат до Вашого Високопреосвященства, щоб засвідчити Вам від мене глибоку до Вас братню пошану та висловити Вам мою велику радість за Ваше, Божим Провідінням содіяне, визволення від полону протихристиянської більшовицької влади, коли на Вас дивно справедлось Господом нашим передречене: «Сумувати ви будете, але сум Ваш обернеться в радість!» (Ів. 16.20).

Вашого Високопреосвященства
Люблячий у Христі брат
Ларіон,
Архієпископ Холмський і Підляський.
Холм. Свята Данилова Гора.
Року Божого 1941-го, листопада 24-го дня.

ЦДІАЛ України, ф. 201, оп. 1, спр. 108, арк. 133. Бланк та печатка архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архієпископа Ларіона. Оригінал.

№ 550

Українській православній
церковній раді у Києві⁵⁰⁴

Холм, 18 грудня
До Української Православної
Церковної Ради в Києві
Благодать Господа нашого Ісуса Христа,
і любов Бога й Отця, і причастя Святого Духа
нехай буде зо всіма вами!

Дорогі брати у Христі!

Вашого важливого листа від 27 листопада 1941-го року я одержав оце тільки сьогодні, 17 грудня, і зараз же на нього відповідаю.

Сердечно дякую Вам за любовне братське запрошення мене до себе, до Святого Києва. Я всією душею давно вже рвуся до золотого Києва, але ніяк не можу дістати дозволу, щоб побувати у Вас. Так само не можу добути дозволу й на приїзд мого посланця. Як тільки дозвола добуду – негайно приїду до Вас, – і потішу всіх Вас у Христі, по силі своїй дам пораду, і сам я душею спочину між Вами!

Думаю, що було б таки ліпше, коли б Ви самі виявили були свою волю і чинність, і приїхали за мною вже з готовою для мене перепусткою їзди до Києва. Це було б реально, а я завжди рвуся до Вас, але я підневільний – не можу робити всього того, що робити треба. Вашого листа я оце одержав мало не через два місяці по його написанні, а коли б Ви приїхали були за мною, то хіба б справа пішла скоріше.

Отож робитиму все, щоб приїхати до Вас, але й Ви пильнуйте про це саме.

«І накінець, браття, радійте, удосконалюйтесь, тіштесь, будьте однодумні, – і Бог любови та спокою буде з Вами!» (2 Кор. 13.11).

Кличу Боже благословення на всіх Вас та на Вашу працю.

Смирений богомолець за кращу долю Українського Народу

Ларіон,
Архієпископ Холмський і Підляський.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис. Ксерокопія з засвідченої копії.

І. Свенціцькому

Холм, 20 грудня

Високодостойний Іларіоне Семеновичу!

Дякую Вам сердечно за Вашу згоду випозичити мені потрібні книжки. Але тепер ними не скористаюсь, бо хочу порівнювати «Ісповідання Віри» 1645 року таки з виданням 1649 р., бо старообрядське видання 1782 р. мало й свої завдання.

Натомість «Метрику» 1687 р.⁵⁰⁵ прошу сердечно прислати. До мене збирається Проф[есор] Чинченко Іван (вул. Миколая 3, м[ешкання]5), – може б він забрав книжку для мене? Пишу йому, щоб зайшов до Вас.

Дуже Ви мені потішили вісткою, що Греко-Католицька Церква переходить на передунійний богослужбовий текст.

Завидую, що Ви при джерелах для праці. Тут у Холмі мені трудно глибше працювати, бо все не маю ані музеїв, ані бібліотек.

Яка доля К. Студинського? Де Д[окто]р Й. Скрутень?

Списка моїх праць на Ваш запит я вже окремо вислав.

Дуже Вас прошу доручити кому, чи самі ласкаво зробить – коли саме канонізовано київського митрополита Іларіона (що з 1051 р.)? І чи канонізовано? Його святкуємо 28 серпня ст[арого] ст[илію]. Мене особисто цікавлять старі джерела, – Місяцеслови окремі або при Часословах чи Требниках. Будьте ласкаві прислати мені Ваші розшуки й думки про це.

Здоровлю сердечно Вас та всю Вашу родину!

Смирений богомолець за кращу долю Українського Народу

Іларіон

Архієпископ Холмський і Підляський

Національний музей у Львові, од. зб. 519. Бланк Архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архієпископа Іларіона. Оригінал.

Опубл.: Марушкевич А. Листи Івана Огієнка до Іларіона Свенціцького як джерело дослідження науково-педагогічної діяльності ученого // Велетень науки: Матеріали всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). – К.: Вид-во Київського у-ту, 1996. – С. 220-221.

1942

№ 552

Священикам Волинської єпархії⁵⁰⁶

[Холм], 9 січня

До П[анів] О[тців] Благочинних
Волинської Єпархії

Архієпископ Холмський і Підляський

26 грудня 1941 року

ч[исло] 5112. Холм

Ваше Преосвященство, Дорогий Владико!

Вам і Всьому Соборові Єпископів Св[ятої] Автокефальної Православної Української Церкви приношу найсердечнішу подяку за ту високу честь, яку Ви Всі мені зробили, обравши мене Архієпископом на престольну Київську Катедру, чести цієї я негідний і смиренний слуга Божий, що нічим не заслужив, а тому дивлюся на це, як на той жертвений послух, якій на мене покладають Всевідючий Бог та Св[ятий] Собор Єпископів для впорядкування найбільш зруйнованої Катедри. Увесь час рвуся до Вас і як тільки одержу урядову перепустку, негайно приїду і усе вяснимо на місті з Вами, а може з Собором особисто.

Вашого Високопреосвященства люблячий у Христі брат і Богомолець

Іларіон

Архієпископ Холмський і Підляський...

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

Митрополиту
Андрею Шептицькому

Холм, 20 січня
Цілком довірочно
Їх Високопреосвященству Кир Андрееві,
Митрополитові Галицькому й
Архієпископові Львівському.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Дякую Вам сердечно за Ваші святкові поздоровлення, моє поздоровлення я вислав Вам свого часу вже давно.

Вашого листа з 24 грудня 1941 року я одержав оце тільки сьогодні, і зараз же відповідаю на нього.

Мої думки про український богослужбовий наголос я пришло Вам незабаром, бо тепер я дуже завалений всякою невідкладною працею, й зайнятися наголосом просто часу не маю.

Що до Вашого вже видрукованого й уже розісланого листа до всіх Православних Архирейів в Україні й на українських землях, то на нього тепер відповідати не можу. Зрештою, мої думки Ви добре знаєте вже з мого попереднього листа. Одне тільки скажу тепер: час на такого листа Ви вибрали не зовсім відповідний. Не зовсім відповідний, бо неспокійний, коли щирої відповіді на нього не почуєте. Не зовсім відповідний, бо Ієрархія в нас ще не встаткувалася, а громадянство знаходиться під свіжим впливом роздору, принесеного т[ак] зв[аними] бандеровцями та мельниківцями, цебто греко-католиками.

Я особисто не можу ще Вам щиро й належно відповідати по багатьом причинам. По-перше, переслідування та пониження мене греко-католицькою пресою та греко-католицьким «Українським Центральним Комітетом»⁵⁰⁷ у Кракові на чолі з Професором Кубійовичем збільшилося й посилюється. Не проходить тижня, щоб я не діставав від нього якихсь ударів та понижень, чи то прихованих чи то явних, чи то від самого Українського Центрального Комітету, чи то від їхнього відділу в Холмі.

Мій делегат до Вашого Високопреосвященства розповідав Вам про це все докладно, і просив Вашої інтервенції. Припадок* хотів, що ці шикани* й приниження за останній час тільки збільшилися... Я все це смиренно приймаю, але такий стан не йде на користь нашої Церкви.

Я на Холмщині не маю православної преси, мені її – через впливи Кракова – не дозволяють, а греко-католицькі «Краківські Вісті»⁵⁰⁸ заливають собою Холмщину, але про діяльність Холмського Архирея вперто замовчують, хоч їм посилаються наші Бюлетені⁵⁰⁹. Зате про греко-католицьку Ієрархію вони пишуть великі статті мало що не в кожному числі. Я б тільки радів з цього, коли б нам, православним, також дозволили мати свого часописа!... Радів би з цього, коли б такий стан не викликавав у всієї інтелігенції на Холмщині дуже гірких думок на адресу греко-католиків...

Доки таке греко-католицьке насильство буде продовжуватись на Холмщині, то – на мою скромну думку – в мене особисто й на цілій Холмщині не буде психологічного настановлення відповісти належно на Вашого листа до всіх Православних Архирейів, відповісти так, як треба... Ваше Високопреосвященство пробачать цю щирість і зрозуміють мене. Пишу так тільки тому, що витворений стан дошкульно б'є нашу Церкву...

Мого щирого листа до Вас від 14 листопада 1941 року Ви ласкаво назвали в своїй відповіді «По Божому мудрий». Дякую сердечно за таку високу оцінку. Але до мене приїздила одна зовсім віригідна особа, яка писемно й усно передала мені, що їй о[тець] П. Табінський обурено говорив, ніби Ви й Ваші найближчі дуже невдоволені моїм листом до Вас, що я «осмілюся» вказувати Вам на латинські привнесення до греко-католицької церкви. Чутки про це пішли по Холмщині й далі... Щоб не ширилася неправда, листом цим рішуче заявляю, що в ці твердження о[тця] Табінського я зовсім не вірю.

Подруге, Митрополит Православної Церкви в Генерал-Губернаторстві Діонісій, у відповідь на обрання мене 25 листопада 1941 року Собором Єпископів у Почаєві Архієпископом Київським і Переяславським

* Так в тексті.

відповів тим, що 24 грудня 1941 року наказом своїм №1419 призначив Єпископа Луцького Полікарпа Адміністратором усієї церкви в Україні, а мені листом своїм від 5 січня 1942 року № М-15 пригадав, що «ніхто з наших Єпархіяльних Архиєреїв не може й повинен доконувати жодних інших ділань і не виявляти жодних впливів в межах інших Єпархій як в Генерал-Губернаторстві, так тим більше поза границями Генерал-Губернаторства».

Через усе це я, поки що, змушений не відповідати на Вашого листа повно.

Вашого Високопреосвященства смиренний і люблячий у Христі брат і богомолець, щиро Вам відданий

Архиєпископ Холмський і Підляський [Лларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк архиєпископа Холмського і Підляського. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 554

Л. Білецькому

Холм, 20 лютого
Високодостойному Пану Проф[есору]
Л. Білецькому в Празі.

Високодостойний Пане Професоре!

Сердечно прошу повідомите мене, чи Ви погодитесь стати професором Холмської Православної Духовної Академії, а коли погодитесь, то які саме предмети взялися б Ви викладати. На початку першого року доведеться викладати 2-3 предмети, пізніше – тільки 2.

Крім відповідного утримання, кожен з професорів Академії матиме ще на Святий Данилової Горі безплатне помешкання. Кошти переїзду професора й його родини та перевезення його майна до Холма Академія приймає на себе.

Бібліотека для професорської праці, на початку, складається з приватних бібліотек самих професорів. В основу її ляже моя бібліотека, що має понад 9000 томів. Є ще непередана нам дуже цінна бібліотека б[увшої] Холмської Духовної Семинарії, що має понад 10000 томів. Таким чином основа для наукової праці самих професорів буде забезпечена.

Єпархія має свою Друкарню й ротатора, тому бодай короткі скрипти студентами видати буде не трудно.

Кожен професор при бажанні легко може дістати в Холмі ще й додаткову працю, а це дасть йому повну змогу доброго прожиття в недорогому Холмі.

До Академії буде прийнято на 1-й курс 20-30 студентів, крім вільних слухачів.

Про Вашу згоду стати професором Холмської Духовної Академії й про предмети, які можете викладати, сердечно прошу незабаром повідомити мене.

Кличу Боже благословення на Вас та на Вашу працю.

Смиренний богомолець за кращу долю Українського Народу

Архиєп[ископ] Лларіон

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, стр. 52, арк. 32, 32 зв. Бланк архиєпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архиєпископа Лларіона. Оригінал.

№ 555

Волинській Церковній Раді

Холм, 12 березня

... * Початок листа відсутній. В своєму листі Ви просите мене допомогти Вам у Вашій церковній роботі. Крім цього Ви пишете мені: «Ми свідомі того, як то ми багато тратимо, що нема тут Вас, Ваше Високопреосвященство. Віримо, Владико, що Ви повернете таки в Україну, й ми будемо вживати всіх заходів, щоб це якнайскоріше сталось».

Дякую Вам найсердечніше за ці братні теплі слова розради, але... чи можу я їм ще раз повірити? Разом з Вашим листом привезено мені листа й від Вашого Владика Адміністратора Полікарпа, який пише мені зовсім інше.

* Початок листа відсутній.

Послухайте, що він пише. За неканонічні вчинки я заборонив був о[тця] Миколу Малюжинського в священнослуженні, про що три рази писав Владисі Полікарпові, але Владика не звернув жодної уваги на мою заборону й узяв о.Малюжинського до себе на службу... Тепер у листі від 4 березня ц[ього] р[оку] до мене Владика Полікарп мало достойними Архидіаконами словами лає мене за справу о[тця] Малюжинського й додає отаке: «Ви ще раз будете понижені в очах українського громадянства. Для чого то Ви робите? Невже ж і це Ви робите для самореклами? Ви ж мусите бачити, що Ваші поступовання відвернули від Вас українське громадянство. Та хіба тільки українське? Хіба німецькі чинники, Ви думаєте, Вашою особою захоплюються? Хіба б українське громадянство не добилось би того, що б Ви зайняли те становище, яке я зараз займаю?... Вашу кандидатуру українське громадянство рішуче відкинуло» і т[ак] д[алі], і т[ак] д[алі], – усе в такому і ще кращому тоні...

В кінці Владика погрожує мені пресою й додає: «Яке б не було закінчення цієї справи, наслідків для о.Малюжинського вона жодних не буде мати».

Дивне й страшне діло: один український єпископ заборонив свого священника в священнослуженні, а другий український єпископ бере його собі до Собору, й голосно заявляє, що він цієї заборони не визнає... Зрозумійте, що це розвал Української Церкви, як такої, що це демагогічна анархія, що це сіяння атеїзму. Канони суворо забороняють приймати забороненого Священника, і мою заборону, крім мене, до моєї смерті ніхто не може зняти.

Коли звільнилась Волинь, я негайно послав був свого посланця о[тця] М[агістра] Євгена Барщевського до Владика Полікарпа, щоб найсердечніше привітав його від мене, як мого рідного брата. Делегат, вернувшись, рапортом доповів мені: «Владика Полікарп відмовився навіть прийняти від Вашого Високопреосвященства привітання, заявляючи, що від Владика Іларіона привітань не приймає»... Згодіться, що бодай зо звичайної чемности так посланців не приймають...

Коли Волинська Церковна Рада просила мене, щоб українські Архидіакона з'їхалися й нарадилися про стан Української Церкви, я сердечно запросив Владика Полікарпа до себе, бо з Волині легше одержати дозвіл на виїзд, як з Холма. На це запрошення Владика Полікарп навіть не відповів... А побігти в Каносу⁵¹⁰ до Пінська на заклик російського Архидіакона Олександра Іноземцева, поспішив, і навіть брав уділ у висвяченні росіянина Кореністова на єпископа до українського Берестя...⁵¹¹ Чи таке поступовання українське?

Недавно я послав свого делегата магістра М. Середюка до Києва в справі чудотворного Образа Холмської Божої Матері. Владика Полікарп, довідавшись про це, поспішив послати до Києва, до Церковної Ради, власноручного листа від 22 січня 1942 року, в якому писав: «В цих днях прибуде до Києва агент Архидіакона Іларіона п[ан] Середюк. Він буде Вам багато дечого говорити, але все це не виглядає правдиво. Отже, майтеся на увазі, остерегаю Вас!»

Зрозумійте, що це не мені образа, але образа Українській Церкві, бо я, смиренний чернець, таки належу до Української, а не іншої Церкви!... І чи випадає таке робити брату на брата?

Усе це я написав для того, щоб ясно показати Вам, – чим же я зможу допомогти Вам, як Ви просите, коли Ваш Архидіакон пише мені, що Ви того не хочете й не потребуєте?

Правда, твердження Владика Полікарпа про те, ніби все українське громадянство відвернулось від мене, розминається з правдою, бо ось до мене вплинули й впливають заяви зо всіх закутків України та зо всього нашого Розсіяння, що бажають і чекають мене в Києві. Що мене не бажають бувші полонофіліозефовці, це ще не все українське громадянство.

Зрештою і Волинська Церковна Рада в Рівному ще так недавно, бо 22 грудня 1941-го року писала мені дослівно таке: «Смиренно завіdomляємо Вас, що прагненням усіх українців є якнайшвидше бачити Вас, Владико, на Київському Владичому Престолі... Прирікаємо спільно з Вами стати до праці». Підписали: Голова: Іван Карнаухів, Секретар: П. Кибалюк. Хто ж говорить правду: чи Волинська Церковна Рада чи Владика Полікарп?

Людська злоба не знає границь. Ті самі люди, що при допомозі польської поліції ще так недавно вишукували й конфіскували по церквах Волині мої переклади Служб Божих, замінюючи їх на свої «могилянські», ті самі люди, що позбавили мене були катедри на Богословському факультеті, ті самі люди зробили й роблять сьогодні у Берліні все, щоб мене не пустили в Україну... Це добре знає й Владика Полікарп, і тому натякає мені в своєму листі про «німецькі чинники»... На що це все, Дорогий

Брате? А за кращу долю Української Церкви я завжди готовий і кайдани понести... Зрештою старий я вже і немічний, і пора збиратися до тієї найсолодшої Батьківщини, куди перепусток не береться, і куди мені вже не заборонять входу руїнники нашої Церкви...

Пишете в своєму листі про Архієпископа Олексія⁵¹². Уважаю його своїм братом, як і кожного іншого Єпископа, і не смію сам один судити його. Не оправдую й не ганю його поступовання, бо не маю на це права. Але він зробив таки велике діло – проголосив автокефалію Української Церкви. Трохи з запізненням, але проголосив... Він же погодився передати свою владу в українські руки. Ось про нього останнє: він прислав мені оце тепер через Магістра М. Середюка таке освідчення від 1-го лютого ц[ього] р[оку]: «Я готов у цій хвилі зрезигнувати з мого становища Екзарха Української Церкви, яке займаю, в користь Архієпископа Іларіона. До цього мене уповноважив Собор Єпископів. Так йому й передайте. Крім того, я про це згадую й у листі до Владика Іларіона, що Ви йому повезете. З приїздом сюди Владика Іларіона я автоматично складаю провід Української Церкви в його руки». Коли Архієпископ Олексій мав які прогріхи перед Українським Народом, то цими своїми останніми благородними освідченнями він багато з них викупив.

На користь Архієпископа Олексія промовляє й те, що він виконав – як він сам заявляв – «бажання всієї України», й соборно обрав Архієпископа Іларіона на Київську Катедру, а в листі своєму ще від 20 грудня 1941 року⁵¹³ написав мені: «Видно, Богу вгодно, щоб Ви стали первоєрархом України», і кликав мене до Києва, щоб там передати свою владу. Але знайшлося кілька отаманів, що свою власну амбіцію поставили вище від добра Нації, і не допустили мене до Києва, не допустили, щоб наша Церква була єдиною й сильною, а зробили її притчею во язиціх... Зрозумійте ж ви всі, що ви цим робите непрощений переступ перед усією українською Нацією...

Ви самі, Волинська Церковна Рада, однією рукою написали мені 22 грудня 1941 року, що «прагнення усіх українців є якнайшвидше бачити Вас, Владико, на Київському Владичому Престолі», а другою рукою 14 грудня ви ж писали прохання до... Варшавського Митрополита... І ось маєте наслідок такої «послідовної лінії»: роздертя живої Церкви на дві частини...

Постанова про Іларіона 22-го грудня 1941 року прийнята була повними зборами Волинської Церковної Ради на офіційних зборах у Рівному в присутності представників усіх українських установ, публично й відкрито, цебто соборноправно, а постанова до Митрополита Варшавського від 14 грудня 1941-го року⁵¹⁴ про обрання Адміністратором Владика Полікарпа, зроблена була наспіх, таємниче, без відома пленуму Церковної Ради, на приватному помешканні, всього 8 особами (а саме: С. Скрипник, А. Архипенко, Ів. Власовський, Б. Козубський, заборонений в священнослуженні о[тець] М. Малюжинський, М. Кульчинський, Й. Польовий та І. Карнаухів). Отже, – кілька осіб з Рівненської та Крем'янецької Церковної Ради, а не Рад Волинських, допровадили до неканонічного роздертя Української Церкви, аби тільки не допустити Іларіона в Україну... А решта дивиться й мовчить...

Київська Церковна Рада правдиво запротестувала, склавши гострого протестана руки Митрополита Діонісія: як могли вирішувати про долю всієї Української Церкви тільки чужа Варшава та Рівне, омивши Київ?

Київська Церковна Рада правдиво запротестувала, бо Церква, яку Ви творите, вже з самого початку свого є неукраїнська й неканонічна, а докази на це хоча б такі:

1) Громадянська опінія про особу Адміністратора замала, не зібрана належно й явно обманна, цебто зовсім не соборноправна як вимагає традиція Української Церкви.

2) Призначення Адміністратора Полікарпа Митрополитом Діонісієм неканонічне, бо Діонісій є Митрополитом тільки Генерал-Губернаторства, про що склав публичну присягу 23 вересня 1940-го року⁵¹⁵. Це призначення Адміністратора відбулося самовладно, а не Собором Єпископів, а тому воно сугубо неканонічне. Значить Владика Полікарп став Адміністратором не з українських рук, і то ціною того, що присягнув поминати за Богослуженнями Митрополита росіянина.

3) На чолі тієї «української» Церкви, цебто Нададміністратором, став відомий росіянин Александер Іноземцев. Він, Владика Полікарп та всі нововисвячені єпископи вже погодилися обрати на Київський Митрополичий Престол росіянина Митрополита Варшавського, і його ж у же тепер згадують за Богослуженнями, як зверхника Церкви.

4) В Пінську першим висвятили на єпископа Берестейського росіянина Георгія Кореністова, висвячував і Владика Полікарп. Українську Берестейську Єпархію віддали росіянину.

5) Єпископів Никанора та Ігоря без жодної потреби висвячували росіянин Олександр Іноземцев та Григорій Кореністов, тоді як цю хіротонію могли їм дати й чисті українці, яких не запрошено.

6) До Адміністрації прийнято Єпископа Дамаскіна, проти якого весь час проваджено неперемінливу агітацію, ніби він ставленник московський і агент НКВД⁵¹⁶. Коли то була правда, нащо ж тепер прийняли? Коли то була неправда, нащо те робили?

7) Усією Адміністрацією й Нададміністрацією керує росіянин Митрополит Варшавський⁵¹⁷.

З усього вищеподаного ясно, що Церква, яку Ви творите, не є ідейно українська, що головне завдання всієї цієї роботи – боротьба за владу в Церкві, яку хочуть віддати до рук російського Варшавського Митрополита. Коли весь Єпископат, що очолюється тепер Архiepіскопом Олексієм, і якого Ви звете москалями НКВДистами, погодиться перейти в Адміністрацію, Ви його приймете так же легко, як прийняли Єпископа Дамаскіна, бо вся справа ходить не про утворення Української Церкви чи про українську ідеологію, а виключно про владу над нашою Церквою росіянина Митрополита Варшавського.

Закінчуючи свого сумного листа, писаного моєю кров'ю, смиренно повідомляю Вас, що я й далі буду таки весь час ревно молити Всемилостивого Господа, щоб Він усім нам послав Свою правдиву братню любов, щоб Він послав Духа Премудрости, Духа розуму, Духа страху Божого нам і Вашому Архiepістеві Полікарпові, за якого я щиро й гаряче молюся за кожним Богослуженням.

Увесь час я молюся й буду молитися, щоб Милосердний Господь умиротворив і поєднав нашу нещасливу Українську Церкву, розбиту тепер людською злобою на кавалки та виставлену нерозважними вчинками на посміх...

Увесь час я буду просити Господа, щоб Він змилювався над нами й допоміг зробити нашу Церкву таки справді Українською, бо такою Вона тепер не є.

Колись наша Українська Церква на весь світ славилася своїми високоосвіченими Архiepієями. Чи буде славиться і тепер, коли Архiepієя з вищою освітою саме через цю освіту зневажають і гонять?...

Увесь час буду просити Господа, щоб зглянувся над обездоленою нашою Церквою, й направив її таки на правдиву путь, бо робити святе діло треба тільки чистими руками, – без інтриг, і без обману, і без ламання св[ятих] Канонів...

Горе тим демагогам анархістам, розбещеним отаманам, що своє отаманство вносять і до справ церковних! Про них так справедливо говорить Господь устами Пророка Єремії (48.10): «Проклятий кожен, хто робить роботу Господню недбало!» Оці отамани зробили те, що маємо, а грізніше – те, що будемо мати...

Молімося і постімо, щоб Господь відвернув від нас усіх Свою караючу десницю!

Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і Любов Бога й Отця, і Причастя Святого Духа нехай буде зо всіма Вами!

Смиренний Богомолець за кращу долю Українського Народу, горливий оборонець Св[ятих] Канонів і Божої правди

Ларіон,
Архiepіскоп Холмський і Підляський
12-го березня 1942 року.
Холм, Свята Данилова Гора.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 556

Митрополиту Андрею Шептицькому

Варшава, 26 березня

26.ІІІ.1942

До його Ексцеленції,
Високопреосвященнішого Кир Андрея,
Архиєпископа Львівського
й Митрополита Галицького.

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

Ваше звернення до Православних Ієрархів в Україні від 30 грудня 1941 р.⁵¹⁸ – це те, чого вже більше 300 років очікувала наша церква.

Сьогодні рідиться доля Великого Українського Народу. Сьогодні Народ наш прагне, відродивши своє церковне життя, стати могутнім носієм правди Христової та порядку державного на безмежних просторах своєї землі.

Нерушима Святиня Софії, Премудрости Божої, що віками непохитно перетривала все, стане фактичним центром цього відродження в Києві – Єрусалимі нашої землі.

Ваш лист – перше ствердження сучасної вирішальної хвилі. Церковний роздор, що в кінці XVI віку був у значній мірі штучно впроважений неприятелими Української Церкви та Українського Народу, тепер мусить бути остаточно закінчений на користь нашої церкви й народу.

З боку Православної Церкви ми намагатимемось усунути всі перешкоди на шляху великої історичної справи церковного поєднання українців, поєднання, що спиратиметься на поверненні всього Українського Народу до церковного стану з-перед офіційного, у 1596 р., розпаду православної Української Церкви.

Гаряче благаючи Всевишнього про повне благословення нашої святій справі, просимо й Ваших про це заходів та молитов

Архиєпископ Варшавський
і Митрополит Св[ятої] Автокефальної Православної
Церкви в Генерал-Губернаторстві.
Смиренний Іларіон,
Архиєпископ Холмський і Підляський
Архиєпископ Краківський і Лемківський
Року Божого 1942-го, місяця березня 1 дня
Варшава.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис за підписом архиєпископа Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 557

Митрополиту Андрею Шептицькому

Холм, 5 квітня

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

«Сей день, его же сотвори Господь, возрадуемся і возвеселимся в онъ!»

Від спрагненого Божої ласки серця й з глибини переповненої сумом душі спішу передати Вам найрадісніше благодатне Христос Воскрес!

Христос Воскрес, і цим славним його Воскресенням настало днесь спасіння для всіх, спасіння для цілого світу, – яко воскресє Христос!⁵¹⁹

Своїм спасенним Воскресенням Христос приніс для збіднілого людства найбільше йому щастя: «Воскресе Ісус од гроба, як і пророкував, – подав нам життя вічне, і милість великую!» Смерть остаточно переможена, й запанувало Життя вічне й Воскресення всіх, – яко воскресє Христос!

Більше того, Своїм животворящим Воскресенням Христос створив найвеличніше чудо серед нас на землі, над чудами чудо, – підняв грішну людину на недосягненну висоту синів Божих: «совознесе нас і обожи!». Для того Христос і людиною став був, щоб обожилися ми в Воскресенні, і цьому обоженню нашому не буде кінця, – яко воскресє Христос!

Своєю смертю й Воскресенням Христос Бог привів нас від смерти до Життя, й від землі до Неба, –
яко воскрес Христос!

Ось тому то днесь уся твар веселиться й радіє, – яко воскрес Христос! Сей наречений і святий
день – праздників праздник, і торжество єсть торжеств, – яко воскрес Христос!

Днесь Воскресення день, і просвітімся торжеством, й обнімим один одного, – яко воскрес
Христос!

Христос Воскрес – і воскресне розп'ята правда на землі! Христос Воскрес – і запанує спокій, лю-
бов та згода й поміж нами! Христос Воскрес – і воскресне й наш Народ! Христос Воскрес – і розвіється
дочасний сум поміж нами!

Я постійно горливо молюся, щоб благодатні дари спасенного чуда Воскресення найповніше
зійшли на всіх нас, особливо ж для Вас, і на весь Український Народ.

Вашого Високопреосвященства
люблячий брат і горливий богомолець *Іларіон*,
Архієпископ Холмський і Підляський.
В Богоспасаємому княжому місті Холмі,
в Архієпископській Палаті,
на Святій Даниловій Горі.
Року Божого 1942-го, квітня 5 дня,
в святий і світоносний день Воскресення Христового

*ЦДІАЛ України, ф. 201, оп. 1, спр. 108, арк. 135, 135 зв. Бланк архієпископа Холмського і Підляського, печатка
архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архієпископа Іларіона. Оригінал.*

№ 558

Митрополиту
Олексію (Громадському)

[Холм], 22 квітня
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Олексію,
Митрополитові Волинському
і Архієпископові Житомирському.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Деякі священники з Волині мені пишуть, що їм «оголосили листа Владики Іларіона до Владики
митрополита про неканонічне втручання його в справи релігійні на наших теренах».

Дорогий Владико, – цього листа я Вам послав довірочно, й тільки до Вашого відома, але зовсім
не для того, щоб його оголошувати прилюдно. Цим недотриманням тайни приватного листування Ви
мені зробили, – звичайно, не бажаючи того, – непотрібну прикрість.

Думаю, Дорогий Владико, що надалі Ви мені цього робити не будете, й тайна приватного листу-
вання буде цілком додержуватись.

Пояснюю непорозуміння тільки тим, що поштових зносин між нами не було, і Ви не могли мене
нормально запитатися.

Шлю Вам свій сердечний привіт, а разом із тим прошу Вас прислати мені матеріали про сучасний
стан церкви в Україні. Я всім цим дуже цікавлюсь, але відомостей маю мало.

Вашого Високопреосвященства
люблячий у Христі брат і богомолець
Арх[ієпископ] Х[олмський] і П[ідляський] [*Іларіон*]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 559

Л. Білецькому

Холм, 3 серпня

Дорогий Леоніде Тимофіївичу!

Ви не відповіли мені на два останніх моїх листи. Чи часом Ви не змінили своєї адреси?

Справа нашої Академії сильно затяглася, бо перешкоджає Варшава. Але десь за місяць буде
закінчена, і Вам доведеться їхати до Холма.

Кого б Ви порадили запросити до Академії на історика церкви?
Уряд вернув нам Бібліотеку в 40.000 томов. При бібліотеці буде музей. От би потрібний нам був п[ан] Наріжний. Але він, певне, не захоче до нас.
Дуже нам потрібний редактор, цебто керівник пресового віділу. Кого б Ви порадили?
Шлю своє благословіння й привіт Вам та Ви[соко]д[остойній] Вашій дружині.
Чи Ваша В[исоко]д[остойна] дружина не могла б заснувати іконописну школу в Холмі?
Ваш

Іларіон

ЦДАВО України, ф. 3876, оп. 1, спр. 52, арк. 33, 33 зв. Бланк архієпископа Холмського і Підляського. Автограф.

№ 560

**Митрополиту
Андрею Шептицькому**

[Холм], 17 листопада
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Кир Андрію
Митрополитові Галицькому

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

Приношу Вам свою сердечну подяку, що в день мого Ангола зволили згадати про мене, смиренного слугу Божого. Це мені особливо приємно в час нашого глибокого смутку, коли душу мимо волі охоплює чорний песимізм. Про цей смуток Ваше Високопреосвященство зволили душевно згадати в листі до мене, а я хочу тут ще зазначити, що й ми самі спричинилися до поглиблення його.

Глибокий цей смуток побільшується особливо для многотраждальної Холмської землі, всіма забутої та навмисне упосліджуваної. Брак своєї преси не дає нам змоги ближче підійти до свого здєсєтєкованого народу, а «Краківські Вісті» займаються виключно справами галицькими, й не дають нам, на всі наші моління навіть однієї сторінки для холмських справ. Усе православне в сьогодєнішній пресі в генерал-губернаторстві оминається, бо вся преса й видавництво в інших руках, – православного органу нема ані одного.

Так само в представництві українського народу перед владикою нас зовсім відкинєно, і ми там свого православного голосу, хоча б у характері заступника провідника, не маємо. Холмщина здана на те, що тепер є, а її голосу в нашому представництві не чують. Усі мої благання в цій справі на увагу не взялися.

Заступник нашого і Холмського народу живе тільки в далекому Львові або в чужому Кракові. Ми покинені, забуті, і то забуті в найтяжчий час нашого лихоліття...

Правдива історія колись висвітлить, хто завинив у поглибленні тяготи тих «найдзвичайно тяжких часів», про які Ваше Високопреосвященство з сумом пишете до мене. У цей відповідальний час нас, православних, обернено тільки в безголосий придатак до галицького народу, а тому й відповідальність за все те, що робиться, не падає на нас.

Свого часу я посилав до Вас, як до найчільнішого преставника українського народу, свого посланця, який вияснив Вашому Високопреосвященству мій погляд на все вищєподанє. На жаль, справа позосталася неполагодженою.

Апостол заповів нам: «Носіть тяготи один одного, і тим виповните Закон Христа» (Галатянам 6.2). І не тільки закон Христа, але й закон свого народу. На жаль, у нас забули про цю апостольську заповідь, і Холмщина в тяжкий цей час позостається упосліджена навіть своїми.

Вашого Високопреосвященства
люблячий у Христі брат і богомолець *Іларіон*,
А[рхієпископ] Х[олмський] і П[ідляський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

1943

№ 561

Митрополиту
Андрею Шептицькому

Холм, 7 грудня
До його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого Кир Андрея,
Архієпископа Львівського
й Митрополита Галицького.

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

У день Святого Славного й Всехвального Апостола Андрія Первозванного, основоположника Української Церкви, Вашого Ангела Охоронителя, складаю Вашому Високопреосвященству свої правдиві сердечні поздоровлення й від душі бажаю Вам доброго здоров'я та ще довгих літ життя й праці Богові на славу, а народові українському на користь.

Хотів особисто привітати Ваше Високопреосвященство телефоном, але пригадуючи свою минулорічну телефонну розмову в цей день з Вашим Секретарем, що не дав мені змоги з Вами поговорити, цього року змушений обмежитись тільки писемним привітом.

Вашого Високопреосвященства
Люблячий у Христі брат *Іларіон*,
Архієпископ Холмський і Підляський

ЦДІАЛ України, ф. 201, оп. 1, спр. 108, арк. 137. Бланк архієпископа Холмського і Підляського. Машинопис за підписом архієпископа Іларіона. Оригінал.

1946

№ 562

Архієпископу
Никанору (Абрамовичу)

Лозанна, 20 жовтня
Його Високопреосвященству
Високопреосвященному Архієпископу Никанору
Високопреосвященний Владико і дорогий брате!

Оце тільки тепер я дістав Вашу адресу й поспішаю зв'язатися з Вами хоч коротеньким листом. Нічого про Вас не знаю, – як Господь зберіг Вас, як тепер живете, які наміри Ваші на будуччину.

Свого часу німці заборонили були мені всяку ініціативу в зміні місця, але Господь допоміг мені вирватися від їхньої «опіки», й по довгих блуканнях я 30.IV.1945 р. з 9-ома особами оточення приїхав до Швейцарії. Митрополит Діонісій попрощався зо мною й заявив, що він з архієпископом Паладієм постановили вертатися назад. Я був сильно хворий, потребував операції, але зробити мені її в Німеччині відмовлялися, й радили їхати за цим до Швейцарії. В Швейцарії були особи, що знали мене, як ученого, і при їх допомозі я отримав дозвіл на в'їзд. І цілий рік я був прикований чи то до ліжка, чи то до кімнати, вкінці переніс три операції, з них дві дуже тяжких. Я вже не сподівався позоставатися на цьому зрадливому світі, але Господеві було вгодно таки вернути мене до здоров'я. Я зробив великий гріх перед своїм народом, – із страху перед земними муками я покинув свою нещасливу єпархію, і тепер Господь позоставив мене при житті, певне для того, щоб я досмертною тяжкою працею вимолив у нього прощення за цю свою провину.

Живу я дуже вбого, бо прибув до Швейцарії, в чому стояв, дослівно без одного гроша. Всесвітній союз церков⁵²⁰ заопікувався мною, і дає мені маленьку стипендію, – меншу, як мають студенти. Але дякую Господеві й за те, що маю, бо, як чую, у Вас ще гірше.

Зате працюю дуже багато, й багато вже зробив: написав кілька праць і з історії нашої церкви, і з історії мови, і кілька поем з красного письменства, – бо ж наша релігійна поезія світить пустою й потребує хоч початкової праці, яку й даю.

Завжди згадую Ваше Високопреосвященство на своїх смиренних молитвах і прошу Господа і про Ваше здоров'я, і про крашу долю. А Вас благаю не забувати й мене в своїх святих молитвах.

Радий буду почути від Вас, що біля Вас нового, і що робиться.

Вашого Високопреосвященства
люблячий у Христі брат і богомолець
Митрополит Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Іларіона. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

1947

№ 563

**Священному Синоду
Української автокефальної православної церкви**

[Лозанна], 6 вересня
До Святого Синоду
У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви].

Складаю Св[ященному] Синодові У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] свою гарячу й щирю подяку, що не забули й про мене, найменшого в монасіх. Але сильно жалію, що Ви до мене звернулися так пізно, коли вже головна організаційна праця У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] на еміграції покінчена й коли відбулося вирішення про поєднання Церков в Америці, Канаді й Німеччині.

Але перше, ніж вирішувати великої ваги справу, про яку Ви мені написали, я мушу всебічно знати всі засади, на яких стоїть У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква], бож Ви мені нічого про це не прислали. Я багато раз навіть від самих Єпископів У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] чув вияснення, що У[країнська] А[втокефальна] Ц[ерква] цілком зіллялася з Церквою, яка повстала в Києві 1921 року, і що між ними істотної різниці нема. Усе це я мушу наперед докладно знати, і то знати з найменших подробиць.

1. Чи правда, ніби теперішня У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква] вважала себе від свого початку, з лютого 1942-го року⁵²¹, прямим і істотним продовженням Церкви, що повстала в Києві в 1921 році?

2. Чи відповідає правді, ніби теперішня У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква] спочатку визнавала т[ак] зв[ані] «канони 1921-го року»⁵²², і на основі їх будувалися?

3. Чи правда, ніби між теперішнім Єпископатом У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] є Єпископи жонаті й двоєжені, і що вся У[країнська] А[втокефальна] Ц[ерква] їх визнавала за «канонами 1921-го року»?

4. Розповідають, ніби перший Собор Єпископів У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] в Пинську, 8 лютого 1942-го року ухвалив приймати священників У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] висвяти 1921-го року в суцшому сані без висвячення (див[ись] «Українські Вісті» 1947 р., ч[сло] 48). Чи це правда? Прошу мені прислати постанови цього першого Собору Єпископів у Пинську.

5. Деякі Єпископи У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] розповідали мені, що У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква] вже від самого початку приймала й досі приймає священників висвяти 1921 р. в суцшому сані без висвячення. Чи це насправді так?⁵²³

6. В лютому 1947-го року в Парижі Єпископ У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] Мстислав (Скрипник) урядив Академію Церковну 25 ліття Церкви 1921-го року й виголосив публічну промову, що теперішня У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква] на еміграції – це істотне продовження Церкви 1921-го року, від якої вона суттю своєю не відрізняється; на сцені стояв великий портрет Василя Липківського, якому Єпископ Мстислав виголошував похвалу (див[ись] «Українець у Франції»). Чи все це Єп[ископ] Мстислав робив з доручення Св[ятого] Синоду У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви]? Коли ні, то як Св[ятий] Синод намірений до цього поставитися, якщо виголошене Св[ятий] Синод не поділяє?

7. В 1944-му році Св[ятий] Синод У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви], знаходячись у Варшаві⁵²⁴, обрав був Митрополита Діонісія, росіянина, Патріархом У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви]. Чи Св[ятий] Синод і тепер уважає, що на чолі Української Церкви може стояти росіянин?

8. Часописи подавали, ніби наступило об'єднання У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] на еміграції з У[країнською] А[втокефальною] П[равославною] Ц[ерквою] в Американських Штатах і в Канаді. Дуже прошу прислати мені весь дотичний матеріал про цю справу об'єднання, бо вона мені канонічно неясна. В Канаді оголошено, що туди їде Єпископ Мстислав, якого офіційно послала У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква], і що Єп[ископ] Мстислав буде тихо приймати священників висвяти за канонами 1921 року в суцшому сані. Чи Св[ятий] Синод не вважає, що таким чином проведене об'єднання викличе у Вселенській Православній Церкві нове ще більше підозріння до УАПЦ, щодо чистоти її православ'я?⁵²⁵

9. Коли Волинь в 1939 р. опинилась під більшовиками, то під ними позосталися Архиепископ Олександр Пинський і Єпископ Полікарп, вікарій Луцький. Архиепископ Олександр зрікся признати владу Патріарха Московського, і за це був засланий в монастир. А незабаром по тому на Волинь приїхав екзарх Московської Патріархії Митрополит Миколай⁵²⁶, і повів переговори з Архиепископом Олексієм та Єпископом Полікарпом про приєднання їх до московської Патріархії, і ці переговори увінчалися успіхом: Арх. Олексій зголосив приєднання, і зараз же й Єпископ Полікарп своїм власноручним листом на ім'я Архиепископа Олексія також приєднався до Московської Патріархії. Крім цього, – екзарх Миколай хотів замешкати в Крем'янці, але Арх[иепископ] Олексій поставився до цього неприхильно. Навпаки, Єпископ Полікарп сам запросив до Луцька московського Екзарха, і той оселився в його хаті. Таким чином судьба Єп[ископа] Полікарпа проходила на очах московського Екзарха. Про приєднання Єпископа Полікарпа розповідав мені архиепископ Олексій 1941 року, коли він три дні гостив у мене в Холмі, про це ж розповідав мені й Митрополит Діонісій. Останній, Митрополит Діонісій, показував мені (і Архиепископу Паладієві) відписа з приєднання Єпископа Полікарпа до Московської Церкви, якого відписа прислав йому Архиепископ Олексій. Розповівши мені це все, Митрополит Діонісій додав: «Коли в 1941-му році німці заняли Волинь, то Єпископ Полікарп зараз же звернувся до мене, але про те, що він писемно приєднався до московської Патріархії, він утаїв. А коли б я був тоді це знав, я не призначав би Єпископа Полікарпа Адміністратором Теренів, звільнених німецькою армією».

Опираючись на писемне приєднання Єпископа Полікарпа й на запевнення Митрополита Миколая, московська Патріархія вважала Єпископа Полікарпа «своїм», і тому віддала під церковний суд, який позбавив його сану⁵²⁷, а інші східні Патріархи затвердили цей присуд. І це в 1941 му році. Московська Патріархія заборонила Єп[ископу] Полікарпові всякі [...]. Дуже прошу Вас вяснити, що [...] відповідають правді.

Пишу це усе тільки тому, що цим У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква] сильно вдарена в очах всієї Вселенської Церкви, і нічого не зроблено для реабілітації. Згідно Канонам, осуджений Архиепископ мав би не виконувати жодних святительських функцій, «аж поки не очистить себе по справі» (Карфаг. 28, Апостол 74). І чи не вважає Св[ятий] Собор У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви], що про основну для У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] справу треба було б таки передати на об'єднаний суд якійсь іншій Православній Церкві, бо позастання цієї тяжкої справи в довгому завіщенні сильно б'є й руйнує всю нашу Українську Церкву, а з нею й усю українську державницьку справу. Ще раз підкреслюю, що підношу всю цю справу з великим душевним болем, але це справа честі всієї нашої Церкви й всього нашого народу, й її замовчувати невільно.

10. Згідно багатовіковій традиції, [...] на 28 каноні IV Вселенського Собору, неправославно і терени в Європі все вважалися в юрисдикції Патріарха Костянтинопольського. На основі цього чи може бути яка автокефальна Церква поза межами своєї батьківщини? Звучи свою Церкву автокефальною на еміграції, чи не входимо тим самим у конфлікт з Патріархом Царгородським? Сердечно прошу висловити на це свій погляд.

Додам до всього цього, що Митрополит Діонісій усю справу створення Церкви на «звільнених німецькою армією теренах» вів самовладну без жодного найменшого порозуміння зо своїм Св[ятим] Собором Єпископів, чому я цієї справи в подробицях її не знаю.

Оце ті запити, які я обов'язаний поставити Св[ященому] Синодові У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви], щоб на основі Вашої докладної відповіді й Ваших матеріалів правдиво вирішити за Архиєрейським сумлінням своє ставлення до Вашого пропозиція. Справа великої ваги, отже мусить бути й всебічне висвітлення її.

Смирений *Іларіон*,
Митрополит Холмський і Підляський,
Архиєпископ-елект⁵²⁸ Київський і Переяславський
ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

1949

№ 564

О. Віталію Сагайдаківському

Митрополит
Д[окто]р Іларіон

Вінніпег, 4 лютого 1949 р.

Metropolitan
D[octo]r Parion

925 Alfred Avenue
Winnipeg, Man., Canada
Ukrainian Metropolitan Orthodox Cathedral
Telephone 58 157

4 лютого 1949

Дорогий мій Отче!

Учора ввечорі телефонував мені Єп[ископ] Богдан⁵²⁹, і виявилось, що в нього є вільна парафія, яку треба негайно зайняти, а то займе її Мстислав. Парафія ця під Гамільтон[ом], Онт[аріо], біля Торонта. 95 членів у Парафії, є церква, але нема парафіяльного дому (винаймлене помешкання є). Парафія платила 70 дол[арів], але може дати й більше. Ця парафія належала під російську юрисдикцію, а тепер перейшла до Єп[ископа] Богдана. Він просив мене відпустити Вас на цю парафію.

Коли Ви хочете, я благословляю Вас зайняти цю нову парафію. Дам Вам відпускну Грамоту, але тільки тимчасову, цебто, що Ви й далі позостанетеся в моїй юрисдикції. Але Куроки⁵³⁰ помалу докінчуйте, не випускайте з своїх рук.

Як Ви мене повідомите, що парафію приймаєте, тоді я зараз же вишлю на руки Єп[ископа] Богдана Грамоту Відпускну, а він пришле Вам Грамоту на парафію.

Адреса Єп[ископа] Богдана: Rt. Rev. Bishop Bohdan, 300 East 4 St., New York, N.Y., U.S.A.

Звичайно Ви позастаєтеся на тих умовах, про які ми говорили, як і о[тець] Ференсів.

Кличу Боже Благословення на Вас

Ваш богомолець
Митрополит Іларіон

P.S. о[тець] Ф[еренсів] сильно скаржиться, що парафія нідочого, і він з неї піде. Я просив Є[пископа] Б[огдана], і він його переведе на іншу. Листа до цього докладаю, – прочитавши, зараз верніть його мені. – Прошу вернути мені три дол[ари], які я заплатив за книжечку. – Зберіть нових передплатників для «С[лова] І[стини]».

Опубл. : Отець Віталій Сагайдаківський. Правди не втопити: Спогади з 50-ти річчя пастирства: 1927–1977. – Торонто, 1977. – С. 181.

1950

№ 565

О. Віталію (Сагайдаківському)

Митрополит
Д[окто]р Іларіон

Вінніпег, 29 квітня
Metropolitan
D[octo]r Ilarion

925 Alfred Avenue
Winnipeg, Man., Canada
Ukrainian Metropolitan Orthodox Cathedral
Telephone 58 157

29 квітня 1950

Дорогий мій Отче Протоєрею!

О[тець] Мигай ще нічого мені не писав. Якщо він разом з громадою будуть просити мене прийняти їх під мою юрисдикцію і подадуть офіційне про це прохання, тоді я розважу всю справу і відповім офіційно.

Але що дасть така кооперація? Чи не здійметься сильніше агітація, коли Ви перейдете на ц[ерковно-]сл[ов'янську] мову, поминувши українську, якою Ви вже досі правили? Будьте ласкаві, докладніше вясніть мені цю справу. Напишіть, чи при такому стані буде збільшуватися українська частина парафії? Чи вона згодна перейти на «староукраїнську мову»?

Іде літо, – чи не вказаним було б мені приїхати на кілька день до Торонта й відслужити Службу Божу? Чи не можна б урядити мого викладу? Хто цим займеться чи допоможе? Напишіть і про це.

Видавництво отримало 10 дол[арів], – сердечно дякуємо. Два прим[ірника] «Історії»⁵³¹ Вам учора вислано.

Сердечно прошу Вас переговорити з Торонтонськими Книгарнями, – котра б з них погодилася продавати мої видання? Для нас це важлива справа, бо Видавництво хотіло б ще видавати, але немає спроби через брак коштів. Дуже просимо Вас, – займіться цією справою.

Кличу Боже Благословення на Вас і Вашу працю

Ваш богомолець

Іларіон

Опубл. : Отець Віталій Сагайдаківський. Правди не втопити: Спогади з 50-ти річчя пастирства: 1927–1977. – Торонто, 1977. – С. 193.

1951

№ 566

О. Віталію (Сагайдаківському)

Вінніпег, 5 липня.

Всечесніший Отче Протоєрею!

Переживаємо такий тяжкий час в житті нашої Церкви, коли мені конче треба було б порадитися зо всіма тими, хто стоїть за повну чистоту Православія Української Церкви. Нам треба було конче з'їхатися на нараду. Але де це можна зробити? Звичайно, найкраще було б у Вінніпезі. Яка Ваша думка про це?

Боже благословення нехай спочиває на Вас.

Іларіон

Для справи було б добре, з'їхатися нам, скажемо, на Пречисту 14 жовтня, як не можна раніше.

Опубл. : Отець Віталій Сагайдаківський. Правди не втопити: Спогади з 50-ти річчя пастирства: 1927–1977. – Торонто, 1977. – С. 197.

№ 567

Архієпископу Ігорю (Губі)

Вінніпег, 11 вересня 1951 р.

Ваше Високонпреосвященство, Дорогий мій Брате!

Складаю Вам сердечну подяку за Ваш привіт, якого Ви зволили прислати мені.

Милосердний Господь допоміг чільним діячам Української Греко-Православної Церкви в Канаді скласти такого Статута для своєї Церкви, якого я, в головних його рисах, цілком сприйняв, як чисто православного. А це й дало мені змогу спокійно увійти до цієї Церкви.

Статут, у своєму вступі, підкреслює, що Церква в Канаді «є частиною Єдиної, Святої, Православної, Соборної, Апостольської Східньої Церкви і визнає віру, науку і догми, встановлені й прийняті першими сімома Вселенськими Соборами Християнської Церкви». А пунктом 2-им проголошується: «Українська Греко-Православна Церква в Канаді захоче догматичну єдність зі всіма автокефальними православними церквами», «і провадить своє життя на основі Слова Божого в Святім Письмі поданого та Святого Передання, заключеного в Правилах і Постановах сімох Вселенських Соборів». Пунктом 3 в Статут прийняв, що постанови нашого помісного Канадійського Собору «не можуть розходитися з основними засадами Православної Церкви».

До цього всього додано ще важливий 17-ий пункт Статуту, в якому урочисто стверджується, що «Правлячий єпископ Української Греко-Православної Церкви в Канаді є першим і найвищим її учителем» і він «дбає про чистоту Православної Віри та працює для її поширення».

Ось оці урочисті заяви Статуту одноголосно прийняв і затвердив Всеканадійський Церковний Собор⁵³². Це є такі постанови, які [роблять] Греко-Православну Церкву в Канаді і чисто Православною, і чисто канонічною. Вони роблять цю Церкву Святою, Соборною і Апостольською.

Всеканадійський Церковний Собор одноголосно обрав мене правлячим Митрополитом своєї Церкви, і я його обрання смиренно прийняв, нічого не вперши проти. Прийняв, бо його устами сам Господь наказав мені увійти до цієї церкви. Прийняв, бо голос Собору – то голос Божий. При такому Статуті і при одноголосному обранні я мусів смиренно стати до праці, бо інакше засудив би мене Господь та історія. Знаходячись всередині цієї Церкви, як її правлячий Митрополит, я зможу з Господньою допомогою зробити немало для її розцвіту та для її сили.

Я цілком свідомий, що мене чекає тяжка й відповідальна праця, я цілком свідомий, що ця праця понад мої сили, але я глибоко вірю в безмежне милосердя Боже, в безмежну міць Його спасенної Десниці. Я віддам всі свої сили на працю для розцвіту нашої Церкви, віддам всі ті сили, які тільки буду мати. Глибоко вірю, що допоможе мені й наше громадянство, допоможете мені й Ви, дорогий мій брате.

Ще раз сердечно Вам дякую і прошу молитися, щоб Господь допоміг мені у цій важкій праці.
Вашого Високопреосвященства люблячий у Христі брат

Іларіон,

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 568

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 18 вересня
18 вересня 1951 року.

Довірно.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Повідомляють мене, що Архієпископ Ніканор отримав від Вас листа-рапорту, в якому Ви офіційно повідомляєте його про Ваше обрання моїм заступником. Повідомляють мене також, що Собор Єпископів У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви] ухвалив, що всі Єпископи цієї церкви не поривають офіційного зв'язку з Митрополитом Полікарпом, як своїм Кирієрархом, де б вони не знаходились і якої б служби не несли. Ніби кожен єпископ УАПЦ знаходиться тільки в службовій командировці.

Думаю, Дорогий Брате, що це якимось непорозумінням. Згідно з нашим Статутом, Ви нічого не маєте спільного з своїм бувшим Кирієрархом, Митрополитом Полікарпом, крім молитовного єднання. Наша Церква є Церква самостійна і незалежна, як про це ухвалив Всеканадійський Церковний Собор, і тому кожен Єпископ нашої Церкви не має собі іншого Кирієрарха, крім обраного нашим Собором 8-го серпня 1951 року⁵³³.

Сердечно прошу Ваше Високопреосвященство докладніше в'яснити цю справу.

З Христовою любов'ю

Ваш брат *Іларіон*
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 569

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 18 вересня

Ваше Високопреосвященство, Дорогий брате!

1. Цілком згоден з Вами у погляді на Діяконат у нашій Церкві. Біда тільки, що тут довгими роками закорінився інший погляд, бо Діяконів тут не знали.

Благословляю Вам прийняти до своїх Богослужб отця Протодіякона Миколу Кривих, прийняти на тих умовах, про які Ви самі пишете: без плати від Церкви, чи від громади. Уважаю, що буде пристойніше, коли Діякон, в неділю чи в свята буде в Церкві, а не десь поза нею. Це моє благословення уважайте тимчасове, аж до загального вирішення справи Діяконату.

2. Щодо мого приїзду, то я пляную десь на другу половину листопаду. На той час треба конечно скликати з'їзд східного Духовенства і я відбуду з ними свої наради. Я хочу також об'їздити усі головніші пункти східної частини нашої Церкви, щоб познайомитися ближче із духовенством, і з вірними. Наш статут таку канонічну візитацію кладе не тільки в право Митрополита, але і в його обов'язок, тому я мушу таки об'їзди робити. Статут Православної Церкви в Польщі так само давав Митрополиту право й обов'язок відвідувати особисто всю митрополію; Митрополит Діонісій цим правом широко користався до війни, а під час війни, коли поляки на Холмщині убивали кожного, кого в руки попадали*, тоді тільки Митрополит Діонісій не міг виконувати цього свого обов'язку. – Отож, я сердечно Вас прошу, як Ви і самі про це пишете, належно приготувати більші міста для моєї канонічної візитації.

3. Наша Церква, як і кожна Церква – аполітична, і ліпше було б, щоб ієрархія до жодних партій не належала і в партійній праці уділу не брала. Думаю, що поставлення Вас промовцем на з'їзді СУС⁵³⁴ єсть тільки непорозуміння, – не звикли ще жити в Єпископаті. Цими днями я цю справу докладно в'ясню, і Вам напишу. Звичайно, Ви не обов'язані* без своєї попередньої згоди виступати на жодних світських зібраннях.

4. Прохання отця протодіякона М. Кривих я передав до Консисторії з моїми вказівками.

5. Благословляю Вам зробити відповідне розпорядження, що обидва Послання, наше спільне і моє Митрополиче, було врочисто зачитане по всіх Церквах. Консисторія наша це зробила, а Вам благословляю допомогати цій справі.

6. Нажаль, і я не маю добрих відомостей про Григорія⁵³⁵, а все, що маю – негативне.

З Христовою до Вас любов'ю

Іларіон,
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 570

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 9 листопада.

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлові,
Архієпископові Східної Єпархії
Української Греко-Православної церкви в Канаді.

Ваше Високопреосвященство!

Всеканадійський Церковний Собор, за всенічною допомогою Милостивого Господа, 8-го серпня 1951 року обрав повну Священну Ієрархію для нашої Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

* Так в тексті.

З того часу наша Свята Церква стала завершеною, стала Церквою повною, щоб у цій благословенній повноті всіма силами служити своєму Господеві на славу, а народові українському на спасіння.

І тоді ж, з волі Всеканадійського Церковного Собору в нашій Українській Греко-Православній Церкві повстала Східня Єпархія, на чоло якої було обрано Вас, Високопреосвященнішого Архієпископа Михаїла, а осідком його стало місто Торонто, і тим самим Свято-Володимирський Храм у цьому столичному місті Східньої Єпархії нашої Церкви стає Катедральним Храмом.

Цією моєю Митрополичою Граматою благословляю Храм Святого Володимира в Торонто віднині зватися Катедрою Східньо-канадійської Єпархії нашої Української Греко-Право-славної Церкви в Канаді.

Молю милосердного Господа, щоб ця наша нова Катедра в східній Канаді невпинно розвивалася й квітла Богові на славу, а його народові на спасіння. Нехай Свято-Володимирська катедра в Торонті живе й чесотно працює на віки віків!

Іларіон,
митрополит Вінніпегу і всієї Канади.
Дано в місті Вінніпегу,
Року Божого 1951-го, листопада 9-го дня,
на день преподобного Нестора Літописця.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 571

**Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 20 листопада
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлові,
Архієпископові Східньої Канади.

*Ваше Високопреосвященство,
дорогий у Христі брате!*

Приїхавши з утяжливої поїздки до Саскатуну, застав Вашого листа з 13-го листопада, і спішу на нього відписати. Складаю Вам сердечну подяку за те, що Ви справді хочете достойно прийняти Митрополита нашої Церкви. Зовсім не ходи* про Іларіона, а виключно про Церкву, і мило було мені це відчути у Ваших добрих листах. Якою залізницею будемо їхати і на який двірець приїдемо, повідомлю Вас пізніш, або повідомить сама Консисторія, бо я ще цього не знаю. Питання про стан Православних Церков сьогодні ще дражливе, і в стані незакінченим, – розумію наші сестринські стосунки до інших Українських Православних Церков. Але порадую Вас, що наші стосунки з митрополитом Іоаном стали вже на зовсім добру дорогу. Про всі ці стосунки говорити передчасно, та й ще нема про них однієї думки. Трохи про це, що можна буде сказати, я торкнуся в своєму викладі.

Мій виклад на концерті буде на тему: «Українська Церква і наша культура», або «Віковична слава Української Церкви». Це буде одногодинний виклад, в якому я дам відомості і про минуле і про сучасне нашої Церкви.

Листом цим сердечно Вас запрошую співпрацювати в «Нашій Культурі». Сердечно Вас прошу прислати чи присилати якісь статтейки, невеликого розміру, скажемо на п'ять друкованих аркушків листового розміру. А зміст цих статтей мусить бути головно історичного характеру. Я охоче вміщу таку Вашу статтейку, охоче буду вміщати їх і частіше. А коли дозволите мені, то часом підкажу Вам і тему статті. Бо добре було б, щоб «Наша Культура» всіма своїми силами допомагала духовенству і мирянам нашої Церкви.

Дорогий мій Брате, – усе, що я зароблю, те несучу до друкарні, а друк тепер коштує великих грошей. Доводиться обмежувати себе до найменшого, і все зароблене віддавати на книжку та на журнал...

---

* Так в тексті.

Дуже Вам не раджу і не благословляю видавати в Торонто окремий журнал. Я веду переговори, щоб мати свій хоч найменший догляд і вплив на наш церковний журнал «Вісник»⁵³⁶. Глибоко вірю, що так станеться, хоч може й не так скоро, як хотілося б. Я вже не раз говорив, що в «Віснику» мусить бути якесь місце, присвячене східній єпархії. І так буде, і всі Ваші розпорядження Ви, як і я, будемо містити в цьому органі, який від тоді стане справді офіційним органом нашої Церкви. А до того часу благословляю Вам видавати свої розпорядження виключно машинковим способом, як це, зрештою, роблю і я. Про це ще поговоримо з Вами особисто.

В своїй праці «Наш Символ Віри» я мав на увазі тільки історію Символа [Віри], а не аліянтство*. Зрештою, в другій частині, яка вже зложена, якраз буде сильно підкреслена праця православних.

Дорогий Брате, – я сильно втомлений духовно, а може перевтомлений, і радію кожному широму листу, якого хто пришле мені...

Обіймаю Вас по братському, – до скорого побачення,

Ваш у Христі брат *Іларіон*,
найменший в монасіх.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 572

Митрополиту Іоанові (Теодоровичу)

[Вінніпег], 20 листопада
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іоанові,
Митрополитові Української Православної церкви в Америці.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Вернувшись з довгої подорожі, застав Вашого милого, братського листа, на якого і поспішаю відписати.

Зовсім годжуся з Вами, що наша спільна молитва мусить стати святом для обох наших церков, і тому до цього свята треба належно підготуватися. Ви вже розпочали цю підготову, і за це Вам складаю сердечну подяку. Але дуже Вас прошу, щоб мій попередній лист до Вас і вся ця підготова були справами довірочними, щоб їх не порушити передчасним оприлюдненням. Я так само передам цю справу на ширший розгляд, і так само вона буде довірочною.

Грудня 2-го я служу, проповідую і даю виклад в Едмонтоні, 9-го – в Торонті, а потім іще по трьох парафіях, нарешті 16-го грудня служу, проповідую й викладаю в Монреалі. А по цьому часі маю намір направитися до Нью-Йорку, і може Господь допоможе мені стрітися і з Вами. Сердечно дякую Вам за Ваше миле, братське запрошення погостити в Вашому домі, і я це запрошення з любов'ю приймаю. Але що я зле орієнтуюся в дорозі, був би незмірно радий, коли б Ви приїхали до Нью-Йорку і забрали мене до себе. Ви ж маєте власні авта, і це моє прохання не було б утяжливим для Вас. До Нью-Йорку їду до гостинного дому о[тця] Протоєрея Дмитра Профети.

Сердечно Вас прошу ніколи не згадувати про непорозуміння минулі, бо ці згадки можуть легко допроваджувати до непорозумінь сучасних, а вони нам цілком непотрібні. Дуже Вас прошу доглянути за своїм офіційним органом, бо його зміст легко може уневажнити наші особисті бажання поставити все на найкращий шлях. Крім цього, я сердечно Вас прошу не говорити «відкрито», бо це не вдається Вам.

Дуже хочу набути у Вас всі фотостати молитовника князя Володимира⁵³⁷, а також дослідити сам оригінал. Хочу дати добру студію про цю цінну пам'ятку вже на основі дослідження оригіналу її.

З глибокою до Вас пошаною і з любов'ю у Христі

Ваш постійний богомолець

Іларіон,
найменший в монасіх.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

* Так в тексті.

№ 573

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 21 листопада.

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, дорогий у Христі Брате!

При цьому пересилаю Вам копію згоди священника Василя Кудрика на висвячення його Єпископом нашої Церкви. Сердечно прошу Вас скласти повний і докладний текст присяги, яку ми йому дамо до підпису перед хиротонією. Я так тепер сильно зайнятий, що не маю на це довільного часу, тому сердечно прошу Вас допомогти мені.

Незабаром приступаю до складання Требника в українській мові, а тому сердечно прошу Вас прислати мені всі переклади та матеріали, які Ви маєте для цього. Поки що будемо готувати тільки відповідний текст, а вже потім його розгляне комісія, а по остаточнім нашим затвердженні Требник піде до друку.

Про обидві ці справи поговоримо ще й особисто. Взагалі, сердечно прошу Вас, Дорогий Брате, викроїти для нас обох час, щоб ми могли деякі справи належно з Вами обміркувати. Далека відстань Торонта від Вінніпегу не дає мені можності турбувати Вас, а хотів би мати з Вами конференції бодай раз на місяць.

Повідомляю Вас, що приїду до Вас т[ак] зв[аним] Сіпіяром, на Сіпіярський двірець⁵³⁸.

З Христовою до Вас любов'ю і повною відданістю

Ваш постійний богомолець

Іларіон,
найменший в монасіх.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 574

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 21 листопада

Ваше Високопреосвященство, дорогий мій Брате!

Перед обідом відправив Вам одного листа, а оце по обіді прийшов новий Ваш лист, і я на нього коротенько відписую.

Цілком поділяю Ваші думки і в справі Нового року, і в справі шлюбів. Обидва ці питання обговоримо з Вами при мойому приїзді до Вас особисто. Занотуйте їх, і ми виробимо на них спільний погляд.

Щодо третього питання, то це питання довірочне, і сердечно Вас прошу так його й трактувати. Моє порозуміння з Митрополитом Іоаном майже закінчене, – воно на найкращій дорозі. Затягнення його зроблене нами двома з обопільного порозуміння. Особисто розповім Вам про це більше. Не писав Вам про це, бо все мається на думці, що стрінемось з Вами й поговоримо.

Іще раз сердечно Вас прошу зробити так, щоб був у мене час трохи відпочити на особистій розмові з Вами. Розмов цих багато, різних питань є подостатку. Біда тільки, що я почав сильно втомлюватися, а Ви «ще чорний». Цебто, ще молодий, бодай таким виглядаєте.

Дуже прошу Вас, Дорогий мій Брате, складіть мені проекта нашого повідомлення до сусідніх українських Церков, про якого Ви згадуєте. Неофіційно я вже знісся із Іоаном, і з Полікарпом. Але по цих неофіційних зносинах настає пора зносин офіційних. Ваш проект я візьму під увагу, і буду знати й ближчу Вашу думку в цій справі.

Але в цій справі є одна перешкода, – не всі згоджуються, що ці зносини потрібні, і тільки це є причина, чому ця справа затяглася. Але про це все розповім Вам особисто. У всякому разі уся ця справа покищо довірочна.

З братерською любов'ю у Христі

Іларіон,
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 575

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 24 листопада.
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий мій Брате!

При цьому посилаю на Ваші руки мого листа до І.Ф. Власовського, і сердечно прошу дослати його йому, бо адреси його не знаю.

На жаль, з листа о[тця] В. Кудрика не видно, чи він згоджується прийняти Хиротонію традиційним Православним Чином. Його в Вінніпегу нема, і в цій справі я не міг з ним переговорити.

Ані Чину постриження, ані Чину Хиротонії я не маю, тому сердечно Вас прошу хоч випозичити їх мені. Але про це все поговоримо особисто.

Митрополит Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 576

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 24 грудня.
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Торонта і Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, дорогий у Христі Брате!

Милого Вашого листа з 20-го грудня оце одержав і зараз-же відписую на нього.

Втомився я надзвичайно, і ніяк не можу «прийти до себе». Видно, змучення було понад мої сили.

Але я сильно підріс на дусі, сильно підбадьорився, бо скрізь бачив, що наша Православна Церква зростає та міцніє. Молю милосердного Господа, щоб цей ріст ще посилювався.

У Монреалі я правив Святу Літургію, проповідував і мав виклад. Було багато народу, який, здається мені, позостався цілком задоволений. Те саме було і в Віндзорі, але тут в громадянстві дві течії, які я пильнував поєднати. Те саме й у Судбурі.

Монастир зробив на мене сумне враження, холодно і порожньо. П[ана] Власовського не було, – були тільки доньки А[рхієпископа] Мстислава. Взагалі, від монастиря віє сумом та порожнечою, яких тут далеко від центру тяжко чим буде змінити.

Вертався додому вже за добрих морозів, а в вагонах таки віє. Приїхав зовсім закатарений, і оце відпочиваю, та відпочинок не приходить, бо праці маю аж забагато.

Молюся за Ваше здоров'я, за Ваш спокій.

З глибокою до Вас пошаною і Христовою любов'ю

*Іларіон,
Ваш постійний богомолець*

П.С.: Ми з Вами запросили о[тця] Кудрика для переговорів, і це запрошення я передав йому через о[тця] Грицину, поблагословивши негайно приїхати до Торонта. О[тець] Кудрик на це запрошення не приїхав, і відповів о[тцю] Грицині, а той передав мені, що він, о[тець] Кудрик, не згоден приймати монашества...

Високодостойному Вашому синові мій сердечний привіт.

М[итрополит] І[ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1952

№ 577

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 23 січня.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Торонта й Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

При цьому посылаю Вам мої практичні вказівки Священикам при відправленні Святої Літургії, і сердечно Вас прошу поробити свої доповнення або виправлення, нашій Церкві на користь. Сердено Вас прошу поставитися до цієї праці уважно, бо вона викликана практичними постійними запитами до мене. Замість відповіді кожному зокрема, випускаю книжечку, де Священик, особливо початкуючий, знайде всі потрібні йому вказівки.

Ця книжечка буде видрукувана на шапірографі в числі 100-150 примірників, і розіслана всім нашим Священикам для користування.

Думаю, що десь за тиждень Ви цю працю належно закінчите, і мені повернете.

З глибокою до Вас пошаною і гарячою Христовою любов'ю

Ларіон,

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 578

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 23 січня.

Довірно

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Торонта й Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Вашого листа я вчора одержав, і поспішаю відповісти на нього.

1. Благословення на скликання повної Консисторії я дав, але неохоче, бо це скликання занадто дорого буде коштувати, а грошей у нас не має, навіть на необхідні справи, напр[иклад] належне утримання свого Митрополита.

2. Засідання Президії Консисторії в справі скликання повної Консисторії не було. Тільки на останніх зборах, неповних, було заявлено про це скликання, а я заявив, що форма скликання зовсім невідповідна.

3. До Редакції запрошення я не мав жодного стосунку, – вона складалася, друкувалася й розіслалася без моєї жодної участі. Редагування її в першій особі само про все свідчить.

4. Ми з Вами разом через голову Президії Консисторії запросили о[тця] Кудрика до нас на остаточну розмову, але він до нас завітати не зволив. О[тець] Грицина, коли ми верталися до Вінніпегу, заявив мені, що о[тець] Кудрик стоїть на своєму попередньому становищі, і зрікається вступити в монаший чин⁵³⁹.

5. Так голова, Президії мені не раз говорив, що Едмонтон заявив, що не прийме до себе о[тця] Кудрика, як Єпископа, а тому він позостанеться в Вінніпегу, на що я своєї згоди не дав і не даю. Поділ Єпархії зробив Собор, і тільки йому належить право якоїсь перерібки в цій справі.

6. Так, тут говориться про жонатий Єпископат, але я стою рішуче проти цього, як незгідного з традиціями і Вселенської Православної Церкви, і нашої Церкви Української.

7. Професор Л.Білецький сильно настоює, щоб внести на повістку позжої* Консисторії також справу переходу нашої Церкви на новий стиль. Такої ж думки о[тець] Грицина і дехто з інших членів. Про це сильно настоював о[тець] Вол[одимир] Слюсар, коли я був у Монреалі.

* Так в тексті.

Взагалі, справи загострюються, і я прошу Вас, Дорогий Брате, молитися за свого Митрополита, бо його становище дуже тяжке. Я сильно підупав на здоров'ї і самопочутті через každоденні нервування, а то й образи...

Сердечно запрошую Вас, коли приїдете до Вінніпегу, спинитися в мене. Буде нам тісно, але ми будемо удвох разом, щоб кожного разу можна було порадитися й виробити спільну лінію. Добре було б, щоб Ви приїхали за яких пару днів до розпочаття засідань повної Консистоїї.

На мою думку, повторюю ще раз, нема потреб скликати такі дорогі Збори, як повна Консистоїя. Час для цього ще не настав.

Ще раз пишу Вам, що цей лист до Вас довірочний.

З глибокою до Вас пошаною і гарячою Христовою любов'ю

Ваш брат у Христі

Ларіон,

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 579

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 4 лютого

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Дякую Вам сердечно за Вашого останнього милого листа. Повторюю Вам іще раз, – на мій погляд повна Консистоїя скликається занадто скоро, бо хотять поспішати з певними справами. Запрошення на Збори я побачив тільки тоді, коли воно вже розсилалось. Ніякого обговорення на Зборах Президії не було, – було тільки голе повідомлення про акт. Я звернув увагу, що ця форма запрошення невідповідна. Крім цього, у нас дуже малі кошти, а на скликання Консистоїї потрібна тисячка доларів. Скажимо, я в своїй Митрополитальній Канцелярії не маю жодної речі, яку дала б мені Церква. Не маю навіть машинки до писання, а користуюсь чужою, випрошеною. На утримання Митрополитальної Канцелярії видається мені 50 доларів місячно, а я одній тільки секретарці плачу за її працю 100 доларів місячно...

Взагалі ж, ніхто зовсім не дбає про те, як живе їх Митрополит...

З Христовою до Вас любов'ю

[Ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 580

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 28 лютого

Його Високопреосвященству

Високопреосвященнішому Михаїлу,

Архієпископові Торонта й Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Як і запрошував я Вас попереднього разу, так само запрошую й тепер поміститися в мене. Буде тісно, і будуть може деякі невігоди, зате кожного разу ми зможемо порадитися без сторонніх осіб. Крім того я вірю, що Ви не візьмете мені за зле і скромність мого помешкання, і скромність мого прийняття. – Те, що пишете про третього Єпископа, це правда, але тільки з тим, що той погодиться на всі православні вимоги, а без цього він висвячений бути не може⁵⁴⁰. Так мислять багато інших вірних, які склали мені на руки в цій справі свої домагання. Я приготував протоколи наших грудневих зборів у цій справі, і ми з Вами їх підпишемо. За останні часи тут багато дечого змінилося, і люди вимагають порядку в Церкві, і будуть це обстоювати та цього домагатися.

Дуже прошу Вас належно полагодити справу у Віндзорі, бо, на жаль, Запаринюк не помирить Громади.

У вівторок рано о 10-й годині на станцію вийде о[тець] Протопресвітер Григорій Метюк, і приведе Вас до мене.

Я не вважав за потрібне настоювати на зміні терміну скликання повної Консисторії. Та мене переконували, що за канадійськими звичаями це найкращий час для Зборів, бо Священики будуть вільні, і навпаки по Великодні вони будуть переобтяжені церковними справами. Решту справ обміркуємо уже разом у мене. З глибокою до Вас пошаною і Христовою любов'ю
Ваш у Христі брат

Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 581

**Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 15 березня.
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископу Торонта й Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Сердечно Вам дякую за Вашого милого листа. На жаль, трапилося так, що на час Зборів повної Консисторії я зовсім захворів, і тому не міг належно прийняти Вас. На збільшення біди захворіла так само і моя донька, а це значить, що я остався зовсім без опіки і без рук. Ось тільки через це я погодився, щоб Ви замешкали у Колегії, де справді було й є вільне приміщення.

З грипою борюся ще й тепер, – видихую її, і тому ще не прийшов до належного здоров'я, те саме і в моєї доні, хоч вона щоденно таки допомагає мені...

Дорогий мій брате, – Ви виїхали та може хоч трохи забули всякі наші клопоти. А я позостався тут, і мушу ці клопоти переживати. Але Господь постійно зо мною, і Його Могутню керуючу Десницю я завжди відчуваю над собою. Я вже немало пережив, маю життєвий досвід, і готов багато зробити аби воно йшло на користь нашої Церкви та на славу Господеві. Але я ніколи нічого не зроблю противного, такого, що порушувало б чистоту нашої Православної Віри. Як дійде задалеко, то ми з Вами вдвох звернемось з пастирським Листом до всієї Церкви, і виясимо дійсний стан.

Люди трохи уже довідуються про правду, і ходять до мене і підкреслюють мені, що вони цілком поділяють мої думки. Вони всі бачать, що Митрополит ще не став господарем в Церкві, а знаходиться в ній тільки гостем, – це їхній вислів. Глибоко вірю, що Господь допоможе нам, і буде з нами. Деякі особи не хочуть заспокоїтись, і через це творяться клопоти в Церкві. Я віддав усього себе на службу Господеві в нашій Церкві, нічого свого особистого не маю, але й Церква мусить бути тільки Господня, а не партійна, а не окремих осіб. Вірую та ісповіду так, і поступаю так.

З братерською до Вас любов'ю в Господі

Ваш Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 582

**Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 23 березня
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Торонта й Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

1. Сердечна Вам подяка, що питаєтеся за моє здоров'я. Не виліз ще з своєї грипи ще й тепер, і вона ще й тепер мордує мене. А найголовніше перешкоджає мені в моїй праці.

2. Усі наші справи йдуть за Господньою допомогою до ліпшого. Помічається належна реакція на форму останніх Зборів повної Консисторії. Я увесь віддався Господеві та службі Його Церкви, а тому

спокійно й терпеливо зношу всякі образи, твердо вірячи, що ми таки дійдемо до кращого належного стану. Ознаки цього уже зовсім видні.

3. Радітиму, якщо у Віндзорі справа покінчиться по-хорошому.

4. На яку-будь нагороду отцю Івана Пестуна певний час свого Благословення не дам, а це за його невідповідне поводження зо своїм Митрополитом в час моєї візитації дорученої йому церкви.

5. Отця Арх. Д.⁵⁴¹ я добре знаю по Холмщині, де він творив речі нецерковні, і тому я висловлюсь рішуче проти його кандидатури в Єпископа. Він на це становище недостойний.

6. Справа кандидата, про яку пишете, іде нормальним кроком наперед. Ми з Вами ані на йоту не зламаємо Священного Передання, бо це був би розвал Церкви. Статут нашої Церкви обов'язує Митрополита берегти чистоту Святої Православної Віри, і в міру своїх сил я це роблю і робитиму.

Шлю Вам свій сердечний привіт і обіймаю Вас братськими обіймами. Молю Милосердного Господа, щоб змилювався над нами обома. В опіку Його я глибоко вірю.

З Христовою до Вас любов'ю

Гларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 583

**Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 2 червня.
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлові,
Архієпископові Східньої Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Сердечне Вам дякую з Вашого милого і цінного листа від 29-го травня 1952 року. Відписую Вам на деякі запитання, а на решту відповім пізніше.

1. За Ваш привіт і за Ваше розпорядження в справі 70-ти літнього ювілею нашого Митрополита найсердечніше Вам дякую. Я був рішуче відмовився від усякого ювілею, але о[тці] Григорій Метюк та Єроним Грицина умовили мене, що цей ювілей конче необхідний, необхідний для Церкви. І тільки з цією умовою я погодився на него. Свято випало над сподівання, бо повно було народу і на Богослужбі і за обідом. Ті два отці, про яких Ви пишете, прислали свої привіти, але самі не прибули, бо ще гніваються на соборян Св[ятої] Покрови. Це скромне наше свято перетворилося на величну маніфестацію церковної єдності та спокою, і в цьому його безумовно цінне значіння. Я радий з цього, бо це Господу так було угодно поправити це свято. Тепер їжджу по Канаді, і скрізь відбувається продовження цього свята на місцях.

Отримав дар любови тільки від одного о[тця] Протоєрея Петра Самця, отримано також дари від пари осіб, як їх персональні.

2. Як я Вам писав, я їздив до Нью-Йорку і пробув там тиждень в чисто персональних своїх справах, а головне, щоб пустити в рух друкування мого перекладу Біблії українською мовою. Застав там такий тяжкий церковний стан, що вважав за потрібне скоріш з Нью-Йорку виїхати. Там нема ані крихти любови, там нема зрозуміння спокою в Церкві.

Отримавши Ваше повідомлення, що Ви в неділю не будете вдома, я не вважав за можливе турбувати когось іншого і тому не заїхав до Торонта, хоч це мені було і не зовсім приємно.

3. Про справу третього Єпископа напишу Вам окремо. Прошу бути зовсім спокійним, бо робиться все належне. Власне – зроблено.

4. Про ті справи, про які Ви інформуєте мене, я ще переговорю з о[тцем] Єронимом Грициною і пізніше Вам відпишу.

Працюю невпинно для Святої нашої Церкви і Господь благословляє мою працю. Постійно сильно зайнятий. Добре налагоджується видавнича справа. Чутки про жонатий Єпископат носяться і в нас, але вірні ставляться до них скептично.

Жалію, що не міг побачитися з Вами, бо це побачення було також ціллю моєї поїздки.
З Христовою до Вас любовю
любячий Вас у Христі брат

Ларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 584

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 4 червня.
Його Високопреосвященству
Преосвященнішому Михайлові,
Архієпископові Східн[ої] Канади, Торонто.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

У доповнення до вчорашнього мого листа додаю Вам ще таке.

1. Духовенство присилає свої побажання про Всеканадійську Духовну Конференцію, але час її ще не визначили. Я поставлю на обговорення такі справи: 1. Колегія Св[ятого] Андрея, бо для неї треба багато опіки і до неї треба наблизити Консисторію. 2. Справа видання «Вістника», щоб він став, нарешті, органом церковним, бо досі він таким не є. 3. Видавництво нашої Церкви⁵⁴², бо його треба поширити й пожвавити. 4. Матеріальний стан нашого Духовенства. 5. Дисципліна в нашій Церкві. 6. Участь світського елемента в вирішенні справ нашої Церкви. І т[аке] і[нше] – програму складемо, а Вам вона буде прислана. Прошу і Вас скласти свою програму, яку я долучу до нашої.

2. Справу непорозумінь в Лашині я доручив докладніш в'яснити о[тцю] Голові Президії Консисторії. Те саме зроблено і відносно Судбури.

3. Щодо о[тця] Запаринюка, то його справа загострюється. Мене повідомили, що заряд у Віндзорі ще не розплатився з о[тцем] Запарнюком, і він ніби очистить парафіяльний дім, коли йому заплатять залеглости. Я поблагословив о[тцю] Є. Грицині докладно в'яснити все це і подати мені цілу справу на вирішення.

4. Прошу Вас написати мені про о[тця] Ігумена Магаляса. Я маю відомости, ніби він продовжує правити Богослужби в Грижобі.

Ігумен Магаляс уже прийнятий до нашої Церкви, про що його давно повідомлено, але він відповіді своєї не дає. Його призначено до м[іста] Отави. Будьте ласкаві в'ясніть цю справу і вплиньте на о[тця] Магаляса, щоб він скоріш прислав свою відповідь, бо ж його прийнято на власне прохання.

5. Довірно повідомляю, що скрізь помічається велике відпруження* в тих церковних справах, які досі були натягнені. Народ рішуче бажає ладу та спокою в нашій Церкві, і глибоко прийняв до серця Великодне Послання Митрополита. При моїх візитаціях вірні спонтанно виявляють свою пошану до Митрополита, перетворюючи візитацію на Свято 70-ть ліття його. Це явище дуже потішає, і я з радістю ділюся цим з Вами. Голосно говориться, що мусимо збільшити свою пошану до Митрополита, щоб тим самим збільшити лад і спокій в нашій Церкві.

Зо щирою Христовою любов'ю до Вас

Ларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

* Так в тексті.

Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 18 червня
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлові,
Архієпископові Торонта і Східньої Канади
Червня 18-го дня 1952 року.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий у Христі Брате!

Сердечно Вам дякую за два Ваші останні листи. Оце маю трохи часу і поспішаю відповісти Вам на них.

1. «Наша Культура» – це приватне Видавництво, яке редагує окрема Редакційна Комісія. У кожному числі містяться цінні статті з історії нашої Церкви, або взагалі з Богословія. Це не є чисто церковний орган, але я буду пильнувати, щоб перетворити його на науково-популярний церковний орган. Але до того ще далеко. Так, він занадто маленький змістом, а це тому, що ніхто мені не допомагає. Кожне число коштує мені \$ 240, а з передплати впливає не більше, як 70–80 доларів місячно. А решту я мушу докласти сам. Журнал уже набув собі певне становище, але він є науково-популярний, а такі журнали в Канаді не модні. Та взагалі можна сказати, що тут не люблять наукових книжок чи місячників. Ваші статті я хочу дати до «Вістника», але із ним справа ще не покинчена і тому він ще не є нашим церковним органом. Коли я буду мати стосунок до «Вістника», тоді буде мені легше містити чисто церковні статті власне в ньому. Хоч і поволі, але до того йде.

Листом цим звертаюся до Вашого Високопреосвященства, – допоможіть мені брати більше передплатників, і тоді я попилюю подвоїти зміст «Нашої Культури». Тоді б у кожному числі було б більше статей, потрібних нашому Духовенству, а для Церкви взагалі. Усе, що я зароблю, усе те я пхаю на видавництво, а сам не маю змоги купити собі чи то яку одежину, чи нову Панагію. Ваша допомога (приєднання нових передплатників) була б реальна і дуже потрібна.

2. Дорогий Брате! І нащо Вам писати, що про Вас ніби забувається... Перший раз чую, що Ви посилали до пропам'ятної книжки Катебри свою фотографію та свою статтю. На цій книжці стоїть моє благословення, – прошу його перекреслити, бо фактично я його не давав і книжку видали без мене. По телефону взяли в мене Благословення, але я його подав тільки з умовою, що принесуть мені матеріал для перегляду. Матеріал не принесли, і книжку видали без мене...

3. Що до о[тця] Ігумена Щербаня, то я його давно вже затвердив. Хіба не прийшло ще це затвердження?

4. Давно вже складена перекладна комісія з професорів нашого Богословського відділу. До цієї комісії входите і Ви, і свого часу отримаєте все, що належиться. Довго ще до того, щоб приступати до друку і Требника і Службника, а коли про це попало до друку, то тільки в інформативних цілях і то не від мене. Я маю дуже мало часу, особливо в літі, і через це не можу закінчити своєї перекладної праці і розпочати працю Комісії. Думаю, що це наступить восени, коли я закінчу свій візитаційний об'їзд Канади.

5. Коли я був в Нью Йорку і коли розповідав про свою перекладну працю, то до мене звернулися о[тець] Павловський та проф[есор] Ковалів і повідомили публично, що і в Америці ведеться підготовка до видання Требника. Я на це сказав, що добре було б, коли б наша праця велася поєднано, але вищеназвані особи відповіли мені, що виглядів на це нема... Я й тепер цілком погоджуюсь на поєднання нашої праці, – але це залежить не від мене, а від них. А вони не хочуть.

З Христовою до Вас любов'ю

Гларіон
Ваш постійний богомалець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1953

№ 586

Архієпископу Мстиславу (Скрипнику)

Вінніпег, 3 березня
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Мстиславу
Архієпископу Української Православної
Церкви в Америці

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

З тих саме мотивів, про які я подав у моєму листі до Вас про нову працю «Поділ Єдиної Христової Церкви»⁵⁴³, з тих саме практичних і оборонних мотивів звертаюся до Вашого Високопреосвященства й про другу книжку, а саме: «Князь Володимир прийняв православіє, а не католицтво». 32 сторінки, ціна 10 центів за примірник з пересилкою.

Католики вперто, галасливо й настирливо сіють кругом розкладову неправду, ніби наш князь Володимир прийняв був католицтво. Щоб збити це несправедливе й баламутне твердження, й випущено цю названу працю, яка за короткий час вийшла вже двома виданнями по 3000 кожне. Сердечно прошу Вас, дорогий Владико, поширити також і цю працю, приступну масам і тим прислужитися нашим вірним у сянні правди. Мусимо реально боротися перед католицькою навалою.

Методи поширення цієї книжечки мають бути ті самі, про які я писав у листі до Вас, про поширення «Поділу Єдиної Христової Церкви».

Нехай Господь допоможе нам у нашій спільній праці!

Христос посеред нас,

Іларіон,
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 587

Архієпископу Мстиславу (Скрипнику)

Вінніпег, 3 березня
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Мстиславу
Архієпископу Української Православної
церкви в Америці

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Цими днями виходить моя історично-канонічна монографія: «Поділ Єдиної Христової Церкви і перші спроби її поєднання», 384 ст[орінки] ціна \$ 1.50 з пересилкою. Це плід моєї восьмирічної праці та роздумувань.

Нова праця докладно розповідає, як саме через папську гордість поділилася Єдина Христова Церква, й як з неї повстали Церкви Православна та Католицька, цебто як від Єдиної Православної Церкви відорвалася й пішла в схизму Церква Католицька. Докладно оповідається, що папська пиха («примат») затвердила цей поділ й викопала прірву до нового поєднання. Докладно розповідається про Ліонську й Флорентійську унії, унії насилля й обману, по якій дорозі пішли й дальші папські унії, і підуть ті, до яких папство стремить.

Нова книжка – це настільний необхідний підручник для кожного православного, який хоче пізнати дійсну правду про свою Православну та чужу Католицьку Церкву. Докладний показчик та докладний зміст книжки на кінці її роблять цей твір практичним постійним настільним довідником – енциклопедією, в якій кожен знайде, що йому потрібне і з історії і з канонічного права.

Потреба цієї книжки особливо необхідна й сильна в наш час, коли католицтво відкрито повело неперебірливу боротьбу проти віковичної Церкви Українського Народу, Церкви Православної. І конче необхідно, щоб ця монографія-енциклопедія Православ'я знаходилась у кожній православній родині. Ця оборонна книжка міцно стала на сторожі нашої віковичної цінності й слави, – Православної Віри.

Ось тому, в ім'я оборони нашого Святого Православ'я сердечно прошу Вас, дорогий Владико, допомогти поширити цю працю на всі терени Вашої Церкви. Поширити, як міцну оборону Православ'я перед нападаючим Католицизмом. Поширити так, щоб книжка знайшлася скрізь, і голосила правду про загрозливе нам католициство. У ім'я цієї великої ідеї цю нову працю, у нас єдину, треба широко кинути серед усіх вірних.

Книжка на 384 ст[орінки], і ціна її мусіла б бути 3 дол[ара] за примірник. Але щоб зробити цю книжку широко доступною для всіх, пускаю її в світ по друкарській собівартості, – по \$ 1.50. Цебто свідомо відмовляємося від усякого авторського й адміністративного заробітку. Бо праця для народу – то праця для Бога.

Серечно прошу Вас, Дорогий Владико, зрозуміти високу ідейність всієї праці, й якнайбільше допомогти в її реалізації. Прошу Вас поширити хоч одну тисячу примірників. Для об'легчення й зменшення коштів пересилки прошу повідомити мене, кому і скільки вислати примірників, а Ви наперед повідомте цих осіб, що «Наша Культура» їм вишле й вони мають їй вислати належність.

Нехай Господь Своєю міцною Десницею допоможе нам відбивати католицьку гордість у їх нечестивих нападах на Святу Православну Церкву.

Вашого Високопреосвященству Брат у Христі,

Ларіон,
Ваш постійний богомалець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 588

**Архієпископу
Мстиславу (Скрипнику)**

Вінніпег, 4 березня.
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Мстиславу
Архієпископу Української Православної Церкви в Америці.

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

У днях 10-11 лютого Ви приїхали до нашої Церкви з важливою пропозицією ближчої співпраці наших Церков. За допомогою Всеблагого Духа Святого я з радістю прийняв Ваше плідне пропозиція.

У нашій довгій і спільній та дружній нараді Ви запропонували мені, щоб наша Церква приймала Ваших кандидатів до нашої Богословської академії³⁴⁴, яких Ви будете до нас посилати. Я на це дав повну свою згоду, пам'ятаючи про добро Церкви та про спасіння нашого народу.

Обидві наші Церкви сильно потребують Богословської Академії, де б належно виховувалися освічені кандидати на будучих православних священиків. Я вже два роки стою на чолі нашої Богословської Академії в Вінніпегу, і ясно й практично бачу, яка це тяжка справа організація нової доброї богословської школи. Як Ви захочете заснувати таку свою, буде це дуже не легка справа, бо забракне Вам і коштів, і професорів, і помешкання, і кандидатів.

Зовсім інакше стояла б справа, коли б для обох наших церков була одна спільна Богословська академія. Як каже Псаломспівець: «Яке добре та гарне яке, щоб жити братам однокупно!» (Пс. 132.1). Наша Академія нормально працює вже два роки, маємо гарне помешкання, маємо відповідних професорів, немало в нас і студентів. Але більших коштів для глибокого ведення справи нам ще потрібно.

Я щиро приймаю Ваше пропозиція допомогти нашій Академії матеріально, взамін за що ми згодні прийняти кандидатів на студентів від Вашої Церкви й належно їх виховувати.

Ось тому прошу Вас уже тепер приступити до реалізації цієї пекучої справи. Треба запропонувати Духовенству, – належно йому вияснити всю цю справу спільного виховування кандидатів на Священиків, – щоб воно вже тепер підшукало відповідних кандидатів, та скерувало їх до нас.

До провадження нашої Духовної Академії в Вінніпегу ми докладаємо певну суму, якої не покриває платня студентів. Тому потрібно, щоб Ваша Церква взяла частину цієї бракуючої суми, – пропорційно до числа Ваших студентів, – на себе. Тоді Ваші кандидати будуть вносити платню за навчання й утри-

мання в бурсі однакову з студентами нашими (кандидати інших Церков, що навчаються в нас, мають платити більше, як наші).

Глибоко вірю, що належно поведена кампанія підшукати кандидатів до Духовної Академії в Вашій Церкві дасть свої добрі наслідки, і такі кандидати знайдуться в достатньому числі. Треба тільки вже тепер реалізувати цю негайну справу. Будуча наша спільна конференція розгляне й затвердить усе тут подане.

Пам'ятаймо, що нам треба, конче таки треба належно підготовлених кандидатів на іереїв, що цього настирливо незабаром вимагатиме й наша звільнена Православна Церква в Україні, де недостача належно освіченого духовенства буде катастрофальна. Не забуваймо теж, що Ватикан готує для цього цілу армію своїх кандидатів, на що не жаліє гроша.

Повідомляю Вас, що ми щиро згодні прийняти одну – дві особи з Вашої Церкви на професорів нашої спільної Духовної Академії, осіб духовних чи світських богословів. Плата таким професорам ішла б від Вашої Консисторії, або на яких інших умовах, які ми з часом виясимо й установемо, а затвердимо на спільній нашій конференції.

Нехай же милостивий Господь почує наші гарячі благання до спільного співжиття обох наших Церков, а я смиренний Його слуга, віддам усі свої сили на цю велику й многоплідну працю.

І нехай будуть Милості Великого Бога і Спаси нашого Ісуса Христа зо всіма нами.

З любов'ю у Христі,

Ларіон,

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 589

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 5 серпня

Його Високопреосвященству,

Високопреосвященнішому Михайлу,

Архієпископові Торонта і Східної Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Вернувшись з місячної Візитаційної поїздки, застав Вашого листа, і оце поспішаю відписати Вам.

1. За теплий відклик на мою вбогу останню працю сердечно Вам дякую! Зробив, що зміг. Але написати власне таку працю змусив мене мій рідний народ, щоб відкрити йому очі, куди він іде, чи правдивіше – куди його тянуть наші доморослі зволенники Риму. Рим на всю пару готується до походу на Україну, а ми будемо мовчати? Ні, – Господь тяжко покарав би нас за таку мовчанку. Ми обов'язані вияснювати правду, що то унія, і що вона несе. Готую працю: «Берестейська унія 1596-го року», і молю Господа, щоб допоміг мені закінчити її і дав мені сил.

Думаю, що по нашій спільній Конференції треба б нам усім зайняти становище до «Поділу Єдиної Христової Церкви», і показати вірним, як на цю працю дивиться Православний Єпископат.

2. Звичайно. Ви їдете просто до мене, і займете ту кімнату, де Ви й були. Упорядкованих кімнат більше не маю, і тому гості спиняються в готелі. Жаль, бо треба б, щоб бодай Єпископи гостили в мене. Так вимагає етикет, але що я можу зробити, коли моя «палата» бідніша за звичайну робітничу хату.

3. Конче подайте, яким потягом приїдете, – сіонаром чи сипіаром⁵⁴⁵, бо в Вінніпегу два окремі ці двірці. Треба знати, куди вийти стріннути Вас. Виїде о[тець] Іов Скакальський.

4. Про час Єпархіального З'їзду я ще напишу Вам окремо. Тепер ще трудно сказати, коли я буду вільний.

Вашого Високопреосвященства люблячий у Христі брат

Митрополит Ларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 590

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 11 вересня

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлові,
Архієпископові Торонта і Східньої Канади.

*Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!*

Сердечно прошу Вас відписати мені, які Ви знаєте з власного досвіду окремі особливості при Похороні Священника.

Мені відоме таке:

1. Новоприставленого Священника облачають в повне облачення тільки Священники в ясні (не чорні) ризи. У руки кладеться йому Хрест.

2. У церкві тіло спочилого Священника кладеться обличчям до народу, як ніби він ще навчає їх. Коли тіло несеться до могили, то так само несеться обличчям до народу.

3. Священники, відправляючи Заупокійну Літургію чи Похорон, чи Парастас по в Бозі спочилому Священникові, облачаюся в світлі, а не чорні ризи.

4. Заупокійна Літургія по новоспочилому Священникові звичайно правиться напівом звичайним, бо й ризи Священнослужителів не чорні. Але може служитися й напівом жалібним.

З Христовою до Вас любов'ю

[Ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 591

Митрополиту
Іоанну (Теодоровичу)

[Вінніпег], 18 вересня

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іоанові,
Митрополитові Української Православної Церкви
В Злучених Державах Америки.

*Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!*

Наші уніяти завзято працюють, випускаючи книжку за книжкою, щоб сіяти неправду, і щоб ловити нашу неосвідомлену еміграцію. Справді, вони цим нашу еміграцію сильно розкладають, і роблять байдужою до Православ'я, основи українського народу. А вже баламутять аж засильно.

Треба конче ширити й наші видання, в яких змальовується наша церковна й українська правда.

Я випустив відому Вам монографію: «Поділ Єдиної Христової Церкви», і треба конче її поширити. Кожен Священик одержав у нас по 10-20 книжок, і багато вже розпродали. І це місійний обов'язок кожного Священника ширити такі книжки, і в нас справді кожен Священик обов'язаний допомагати Видавництву⁵⁴⁶, й ширити його видання. Тільки при такому ставленні до справи ми зможемо досягти до мирських кіл наших вірних, і щепити серед них правду, і припинити баламутства.

Ось тому прошу Ваше Високопреосвященство поширити згадану книжку: «Поділ Єдиної Христової Церкви» і в Вашій Церкві, а для цього сердечно прошу взяти від Видавництва більше число примірників, і обов'язати своє Духовенство ширити її поміж вірними. Книжка продається по \$ 1.50, і на кожному примірникові дається за продаж його 25 центів тому, хто продає. Ціна на книжку призначена дуже мала, бо ж книжка велика, і друк її дорого коштує.

Друга книжка, це: «Князь Володимир прийняв Православ'я, а не Католицизм», 32 ст[орінки], ціна 10 центів. На цій книжці знижки не дається, бо її собівартість 11 центів. Це книжечка, яку треба було б тисячами кинути серед вірних, щоб збивати неправдиві твердження греко-католиків, і сіяти нашу православну правду.

Справа православної акції пожвавлення проти безперервної Греко-католицької агітації, – це пекуча справа дня, глибоко важлива і для нашої Церкви, і для нашого народу.

З Христовою до Вас любов'ю

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 592

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 23 вересня

*Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!*

Листом цим звертаюся до Вас з щирим проханням, – дайте яку відповідну невелику статтю до першого числа нового журналу: «Віра й Культура»⁵⁴⁷, – ми його мусимо створити спільними силами.

Глибоко сподіваюся, що Ви виконаєте це моє сердечне прохання, і статтю таку пришлете в недовгому часі.

Вашого Високопреосвященства
М[итрополит] Іларіон,
Люблячий у Христі брат Ваш.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Вінніпегу і всієї Канади. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 593

**Митрополиту
Іоанну (Геодоровичу)**

[Вінніпег], 7 жовтня.

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іоанові,
Митрополитові Української Православної Церкви
В Злучених Державах Америки.

*Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!*

З великою радістю прийняли ми братське повідомлення Вашого Високопреосвященства про Собор Вашої Церкви, який має відбутися в недалекому часі. Прийняли ми з радістю, бо це ознака, що Ваша Церква зростає, а Господь допомагає її.

Цим листом нашим сердечно вітаємо всіх, зібраних на Соборі: Архиреїв, Духовенство й благочестивих вірних. Молимося Милосердному Господеві, щоб Своєю Всесильною Десницею, і Своїм Духом Святим попровадив Собор дорогою Правди.

Шлю своє Архипастирське Благословення Соборові, щоб він душею й серцем глибоко зрозумів, що Українська Православна Церква – це основа нашої нещасливої України, і вона, Україна, тільки тоді буде міцна й щаслива, коли в ній буде міцна, соборна й єдина Православна Церква, і коли інші віровизнання не будуть нищити кореня її. Бо де нищать коріння, там усихає і все дерево.

Шлю своє Архипастирське Благословення Соборові, щоб він душею й серцем глибоко зрозумів, що нам усім конче потрібно об'єднатися, і коли не настав іще час об'єднання всім в одну Українську Православну Церкву, – про що я завжди горяче молюся, – то об'єднатися всім бодай молитовно, а разом з тим і для спільних церковних дій на славу Господеві, а нашому народові на спасіння.

Шлю своє Архипастирське Благословення Соборові, щоб він душею й серцем глибоко зрозумів, що Церква належно зростає тільки тоді, коли в ній панує повний спокій, як плід любови й згоди поміж Духовенством та вірними. Любов і згода – підвалини зросту Церкви, дисципліна Духовенства в стосунку до свого церковного проводу – основи праці її.

Коли ми всі будемо про це пам'ятати і так поступати, то Господь постійно буде з нами, і наша Православна Церква зросте й зміцніє, і певно виконає Свій обов'язок і перед Богом, і перед своєю Батьківщиною, розп'ятою Україною!

Вашого Високопреосвященства і всіх зібраних на Соборі
Люблячий у Христі брат *Ларіон*,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
Прот[оієрей] *Єроним Грищина*,
Голова Президії Консistorії УГПЦ в Канаді
Протопресвітер *Григорій Метюк*,
Секретар Президії Консistorії УГПЦ в Канаді.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 594

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 14 жовтня
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлові,
Архієпископові Торонта і Східньої Канади.
Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

У відповідь на Вашого листа повідомляю Вас, що

1. Без попереднього благословення Митрополита не може виходити в нашій церкві будь яке видання.

Сердечно прошу Вас взяти це на увагу.

2. Коли о[тець] Поплавський перебував у Торонто ще в сані Диякона, я дав йому благословення служити тільки в м[істі] Вінніпегу. Це моє зарядження позостається в силі й тепер.

3. Сердечно прошу відписати мені в справі о[тця] Диякона Ю. Починюка, – бо Ви мені ще не відписали.

4. Я не благословляю жадної співпраці з греко-католиками без попереднього порозуміння з мною. Вступати в греко-католицьку організацію Суспільної Опіки⁵⁴⁸ православним я не благословляю. Благословляю Вам докладніше довідатися, чи о[тець] Самець і член Консistorії М.Садовський справді були на зборах з греко-католиками без благословення свого Митрополита, і прошу про це мене повідомити. Прошу також, хто з православних увійшов до Президії.

Я сильно зайнятий, а тому до Вас прилечу літаком, щоб не тратити часу. Назад з Монтреалу вертаюся також літаком.

Щодо Вашого довірочного листа, то повідомляю Вас, що ніхто ніколи не писав про Вас нічого мені, і ніякого п[ана] Іванковського я не знаю.

Ваш у Христі брат

Митрополит Ларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 595

Митрополиту Никанору (Абрамовичу)

[Вінніпег], 13 листопада
Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Цього листа пишу Вам приватно, бо дуже хотів би ближче скомунікуватися з Вами. Правда, ми здавна були знайомі з Вами, але злі люди нас роз'єднали. Да не буде того!

Мило згадую ще й тепер ті часи, коли я був у Вас на Волині, на тій Волині, для якої й я трохи зробив.

Тут на еміграції ми всі розкидані, і не видно нашої братської єдності та нашої Христової любови один до одного. Конче треба, щоб всі наші Церкви об'єдналися бодай спочатку молитовно, і конче треба заманіфестувати це наше об'єднання перед усім нашим громадянством.

Я справу поєднання наших Церков розпочав ще 1951 р. Господь допоміг, і цього року сусідня Церква в Америці відвідала нашу Церкву в Канаді й мене, і ми всі спільно стали при Божому Престолі на соборній Відправі. Це була радість для всіх нас!

Як би воно було радісно й добре, коли б і Ви пішли дорогою нашої сусідки-сестри, і також навістили нас в Канаді у Вінніпегу. Ви були б моїм гостем, ми б з Вами мали нараду і стали б спільно до Божого Престолу. А коли б Ви вважали, що треба й інші Церкви запросити на спільну нараду до Вінніпегу, то так і зробим.

Як я вище сказав, пишу це Вам поки що приватно. А коли Ви напишете офіційно, що хочете відвідати нашу Церкву й мене, тоді й ми вишлемо Вам офіційне запрошення. Полагодження формальних консульських* справ у Канаді ми візьмемо на себе.

На це все чекаю Вашої братської відповіді.

Улюблений у Христі брат

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 596

Митрополиту Никанору (Абрамовичу)

[Вінніпег], 26 листопада
Nov[ember] 26 1953
Митр[ополиту] Никанор[у]

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Сердечно дякую Вам за милі й цінні Ваші листи від 20 листопада 1953-го року. Сильно вдарений я Вашим повідомленням про такий несприятливий стан Вашого здоров'я. Думав я, що будете моїм милим гостем яких два-три місяці, а за цей час ми переговорили б про всі біжучі справи нашої Церкви. Справ таких дуже багато, і треба б конче домовитися спокійно, без жодної політики, беручи на увагу тільки службу нашому Господу та добро нашого народу.

Молюся Милосердному Господеві, що постійно мав Вас в Своїй опіці. Те, що Ви пишете про стан свого здоров'я, непотішно. Але все в руках Господевих!

Думаю, що й частішим листуванням ми зможемо дещо вияснити, налагодити, а то й вирішити. Нас в'яже і минушина, а тепер спільна праця, – а праці цієї все аж забагато. Політики біля Церкви зібралось аж надто багато, і треба було б цей стан таки трохи очистити.

Тепер до книжок, – коли ласка Ваша, то сильно прошу прислати мені «Описаніє Кієво-Печерской Лаври»⁵⁴⁹, за що наперед сердечно Вам дякую.

Ви пишете, що хочете також подарувати мені одну книжку з присланого Каталогу. Дякую сердечно, і прошу прислати те, що під числом 8: Аббат Іосиф Добровській: Грамматика.

При цьому додаю свого Каталогу, – може чого не маєте з моїх видань, вишлю Вам охоче.

Щодо інших антикварних книжок, то годі про них і думати, коли головного, підручного нічого нема. Болію з Вами за втрату такої цінної Бібліотеки, як була в Вас.

От Владика Паладій вивіз велику Бібліотеку, але поділитися чим не хоче. Не думаю, щоб така Бібліотека, яку він вивіз, була йому потрібна.

Може схочете, Дорогий Владико, що написати до нашого місячника: «Віра й Культура», – нехай би місячник був соборною думкою нашої Церкви. Буде він об'єктивний, критики не вноситиме. Від Церкви має сяяти тільки любов та згода.

Дорогий Владико, – помоліться за мене: нездужаю, а що далі, то й гірше.

Вашого Високопреосвященства

Люблячий у Христі брат

М[итрополит] Іларіон,
Ваш п[остійний] б[огомолець]

Вашу думку про спільну молитву цілком приймаю, але про це ще напишу.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

* Тут: консульських.

№ 597

Митрополиту
Никанору (Абрамовичу)

[Вінніпег], 27 листопада
Nov[ember] 27 1953
М[итрополиту] Никанорові.

Мій Брате Дорогий!

Учора вислав Вам листа, а сьогодні велід за ним шлю другого.
Зовсім я забув, що конче хочу набути від Вас і книжки К. Базили: Очерки Константинополя, два томи.

Будьте ласкаві, – вишліть їх. Чотири доляри до цього додаю.

Сердечно прошу також написати до Парижу, може там хто пошукає для мене богословських книжок. Обіцяного Каталога сердечно прошу прислати.

Мені особливо потрібні такі книжки:

1. Макарій: Історія Русской Церкви, 13 томів.
2. Голубинський: Історія Русской Церкви, 4 томи.
3. Якись праці з канонічного права, Підручники уставу, Катихизис Митрополита Антонія⁵⁰.

Сердечно Вас прошу вказати мені людину в Парижі, з якою я зв'язався б, і може вона по антикварах пошукала б для мене богословських книжок.

Ще раз вітаю Вас, ще раз сердечно прошу молитися за мене, бо й моє здоров'я що далі, то гіршає. Лікар забороняє й мені їзду.

Люблячий у Христі Брат
М[итрополит] Іларіон,
Ваш п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 598

[Митрополиту
Никанору (Абрамовичу)]

[Вінніпег], 27 листопада.
27-го листопада 1953.
Приватно.

*Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!*

Здоров'я моє що далі, то все гіршає, а тому лікар рішуче заборонив мені всякі виїзди. Ось тому ані до Торонта, ані до Монтреалу виїхати не можу.

Так воля Божа!

На службу до Канадійської Церкви я прийшов зовсім здоровим, але людська злоба з'їла мої сили. Канадійській Церкві я віддався ввесь на службу, і працюю для неї як віл. Але що більше я працюю, то більше зростає й злоба тих, що їм це недовподоби.

І взагалі, щоб я не зробив, то все не так... І вічно злобна розкладова критика...

Ви свідок, як тяжко зневажано свого Митрополита на останніх зборах повної Консисторії. З того часу я втратив своє здоров'я.

Нехай Бог судить всіх тих, що так непристойно шарпають здоров'я свого Митрополита, свого «найвищого учителя»...

Сердечно прошу молитися за мене!

Люблячий у Христі брат

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

Митрополиту Никанору (Абрамовичу)

[Вінніпег], 7 грудня

7-го грудня 1953

Цілком приватно

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Никанору
Митрополитові УАПЦ на чужині

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Смерть бл[аженої] п[ам'яти] Владики Полікарпа безумовно поставить багато нових питань у житті. Таких питань і змін, до яких треба бути готовим, а деякі треба б і запобігти.

Про це я написав Владиці Іоанові (Теодоровичові), а він, обміркувавши справу з Владикою Мстиславом, скликали до Детройту Собор Єпископів. Я мав бути на Сході Канади, тому малось на увазі, що другий Собор відбудеться і спільний, – зо мною і Владикою Михаїлом. На жаль, моє здоров'я погіршилось, і я відбути Собору не зміг.

Писав мені Владика Мстислав: «Владика Никанор одверто пише, що лише північна Америка в стані прийти їм з допомогою». І що Ви вже тепер конче потребуєте Єпископа-помічника. «Кандидатів на місці немає, а якби – пише – й мав, то нема з ким висвятити. Пилипенка до Європи Вл[адика] Никанор не має заміру спроваджувати».

Так пише мені Владика Мстислав, і це від нього я знаю про церковні справи в Європі. Не знаю, що Ви розумієте під «північною Америкою». Для справи було б краще, коли б Ви в цьому розуміли і Канаду. Треба було б, щоб у всі наші церковні справи зовсім не вносити політики, а між тим читайте постанову останнього Собору в Америці: там повно політики. Я з цим не годжуся, і думаю, що поки таке буде, то не буде в нашій Церкві ані порядку, ані згоди.

І я дуже боюся, щоб не внеслася політика і до Церкви під Вашим головуванням, коли нею зачнуть опікуватися ті, що вносять політику до Церкви. Церква мусить бути цілком вільна від того, що її розкладає.

Мені приємно було читати в Вашому листі, що Ви зберігаєте мій давній Вам дарунок, – Службу Божу Св[ятого] Іоана Золотоустого в моєму перекладі. У нас з Вами багато було такого, що нас в'яже при церковній праці. І власне це мало б ще ближче пов'язати нас. І я буду дуже радий, коли Ви зв'яжетеся зо мною по всіх болях і недостачах довіреної Вам Церкви. Може й наша Церква не в одному змогла б допомогти Церкві Вашій.

Нехай Господь Милосердний допоможе нам.

Люблячий у Христі брат

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1954

№ 600

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 25 лютого

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Михаїлу,
Архієпископові Торонта і Східної Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Звичайно, дорогу до Америки й назад оплатить Консисторія. Їдьте спокійні.

Але про візу треба турбуватися вже тепер, і то скоріше. У консуляті Вам скажуть, що треба робити. Допомогти в цьому з Вінніпегу ніяк не можна. Думаю, що найкраще буде, коли справою візи займеться один з наших адвокатів у Торонто, – у Вас є кому цим зайнятися.

Прислану статтю про Залізний Фонд передаю до «Вістника», бо до «Віри й Культури» вона не надається.

Справа в Гримсбі мене сильно непокоїть, – будьте ласкаві полагодьте в них, бо Вам ближче. Вони написали й мені.

Складаю Вам сердечну подяку за здвигнення справи в Судбурах. Може о[тець] Чижів зробить там порядок. Але нехай не вмішується до справ [Лондону].

Сердечно дякую також за допомогу в Требнику.

Молюся Милосердному Господеві за Ваше здоров'я, – Ви хворіти не можете.

Біля мене – саме нервування.

З Христовою любов'ю й привітом

Митрополит Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 601

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 12 березня

Його Високопреосвященству

Високопреосвященнішому Михаїлу

Архієпископові Торонта і Східньої Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Вашого листа від 10.ІІІ.1954-го року я одержав, – сердечно за нього дякую.

I. Щодо Богословського Товариства, то благословляю Вам вести справу так, щоб Н[аукове] Б[огословське] Т[овариство] справді принесло поширення Богословського знання.

Вийшло якесь непорозуміння, – Ви зачитували проект Уставу Н[аукового] Б[огословського] Т[овариства], а не його останню редакцію, уже надруковану в «Вірі й Культурі», ч[исло] 4, ст[орінки] 25-26. Там річна вкладка – 1 дол[ар].

Сердечно Вас прошу пильно повести справу поширення «В[іри] й К[ультури]» поміж вірними, тоді можна буде ще збільшити її розмір. Це треба конче зробити, бо до «В[іри] й К[ультури]» я багато докладаю.

Думаю, що число членів Н[аукового] Б[огословського] Т[овариства] легко буде збільшити, і щоб Б[огословське] Т[овариство] охопило якнайбільше число членів. Це буде чисто православне Наукове Товариство, якого в нас ніде нема. Треба, щоб православна думка всім була відома.

II. Справа «Вістника» вже на закінченні. А коли він незабаром стане органом Церкви, тоді багато рефератів піде до нього. Він також буде побільшений.

III. За примірник порад на Великий Піст сердечно дякую. Це добре й Боже діло.

IV. Висвячення студента Титаренка буде в Вінніпегу, або там, де я буду служити.

V. Митрополит Іоан і Арх[ієпископ] Мстислав анічогісінько не виконали з обіцянок. А виїхавши, як у рот води набрали. Через це в мене повсталала думка, чи треба буде нам, – а особливо мені, – їхати.

VI. І Вас сердечно вітаю з Великим Постом, і молю Милосердного Господа, щоб дав нам духовних сил належно підготуватися до Воскресення його.

Мої сили помало оставляють мене, бо кожен день маю прикрі неприємности. Через це лікар настоює, щоби я нікуди не їздив.

Вашого Високопреосвященства у Христі брат

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 602

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 26 березня

Арх[ієпископу] Михаїл[у]

Я завжди молюся Господеві, щоб дав Він Вам сили і терпіння належно провадити свою велику працю. Радію, що все іде належно.

Я поблагословив, що всі Священики можуть приступати членами Н[аукового] Б[огословського] Т[овариства]. Із світських – хто того заслуговує. Прошу Вас сердечно обирати членами чи дійсними, чи прихильниками на своїх зборах під Вашим головуванням, а обраних осіб прислати мені, як Голові, на благословення.

Наше сучасне завдання – конче збільшити число передплатників «Віри й Культури». Коли це станеться, то треба перше – змінити папір видання на кращий, а подруге – збільшити сам місячник хоч на половину.

Усім Священикам, що з'їдуться до Вас, передаю своє Архирейське благословення. Молюся за всіх них.

Так само шлю своє благословення і всім членам, що зійдуться на нараду Н[аукового] Б[огословського] Т[овариства]. Духом своїм я буду з Вами!

Брат у Христі

М[итрополит] Іларіон
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 603

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 5 квітня
Арх[ієпископу] Михайл[у]
Apr[il] 5-1954

*Ваше Високо[преосвященство],
Дорогий Владико!*

Не можу зараз сказати, чи вміщу в «В[ірі й] К[ультурі]» Вашу статтю «Час спинитися». Вона написана добре, а трохи неспокійний тон її – їй на прикрасу, бож таких речей спокійно не напишеш.

Уся справа тільки в одному, – підпис. Коли б був повний підпис, як це робить Д[октор] С. Парамонів, то я зараз би друкував. А «Православний» – нічого нікому не промовить. Але Вам давати свого повного підпису не можна.

А чи не можна було б зробити так: зібрати під статтю п'ять чи кілька підписів, але повних? Скажемо, три світських, два духовних, але підписи повні осіб, що щось промовляють до нашого загалу. А то самих тільки світських. Подумайте про це й відпишіть.

Звичайно, в статті не може бути таких тверджень, як «стало дві церкви, бо в українського народу є тільки одна – Православна, до якої належить більше як 95% населення».

Не варто й писати саме: «частина українського народу не з своєї волі стала іншою Віри», бо треба б додати: а коли настала воля, то не хоче вертатися до попередньої своєї Віри.

Друга справа – наша поїздка в Америку. Я її поставив на обговорення Президії Консисторії. Обговорювали всебічно і порадили, щоби написав Владиці Іванові⁵⁵¹, що нам, до виконання хоч чогось прийнятого, їхати не випадає. І сказали: Митрополитові Іларіонові не було чого набиватися з виконанням того, що друга сторона сама постановила.

Наш Требник був готовий рік тому назад, але я стримав його, бо все чекав, що буде якась співпраця. Чекав, хоч Л. Ковалів сказав: Сумніваюсь, щоб була співпраця.

І тільки тоді, коли появилася звістка, що Требник в Америці вже вийшов, я скликав Комісію і вона постановила: негайно випускати нашого Требника. Владика Іван мені ще не відписав.

З любов'ю у Христі

М[итрополит] Іларіон
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 604

Архієпископу Мстиславу (Скрипнику)

[Вінніпег], 23 квітня

23-го квітня 1954

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Мстиславу
Архієпископові У[країнської] А[втокефальної]
П[равославної] Ц[еркви]
в З[лучених] Д[ержавах] А[мерики]

*Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!*

Ви були ласкаві прислати мені Требника останнього видання Вашої Церкви. Сердечно Вам за це дякую. Коли в пресі появилися відомості, що Требник уже вийшов, я зараз же зарядив ламати наш Требник, який більше року пролежав без ламання, бо я все мав надію, що таки випустимо Требника спільного. На жаль, цього не сталося, і тому десь за який тиждень Требник нашого видання, 320 ст[орінок], вийде в світ.

Сердечно дякую також і за прислання чека на 250 дол[арів], як підмогу для нашої Колегії Св[ятого] Андрея, чи власне для нашої Духовної Академії.

Я дуже жалію, що ми не списалися про багато спільних наших справ раніше. Час ішов, а наші спільні справи (богословський журнал, Требник і ін[ші]), позоставалися без жодного руху, а це й змусило мене відкласти нашу гостину до Вас на сприємливіший час.

Молю Милосердного Господа про Ваше кріпке здоров'я та корисну працю Йому на Славу, а народові нашому на спасіння.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 605

Є. Чижеву

22 червня.

До Української Православної Громади
при Храмі Св[ятого] Рівноапостольного
Князя Володимира в Судборах, Онт[арію]
На руки о[тця] настоятеля
Протоієрея Є. Чижева

Дорогі Брати і Сестри!

З правдивою душевною радістю довідався я від Вашого Всечесного о[тця] Настоятеля Є. Чижева, що Ви вже приступили до збудування в Судборах Храму Господнього. А це вказує, що православна Громада в Судбурі зростає на дусі і визнає вже потребу поставити гарний Храм Богові на славу, а собі на спасіння.

Шлю Вам своє Митрополиче Благословення, і молю милосердного Господа, щоб Він Своєю всемогутньою Десницею щедро допоміг Вам у Вашому великому ділі. Вірю глибоко, що так і станеться, і Ви поставите в себе величну святиню, міцну фортецю православної віри.

Ви легко поставите цю святиню й належно закінчите її, якщо будете мати глибоку віру і в Господа, як помічника нашого, і в святість Вашої праці. Пам'ятаймо, що Господь Ісус Христос заповів нам: «Коли ви будете мати віру, хоч як зерно гірчичне, і горі оцій скажете: «Перейди звідси туди», то й перейде, і нічого не матимете неможливого» (Матвія 17.30). З глибокою вірою в допомогу Божу всі щиро приступайте до будови Храму, і сповниться Ваше святе бажання.

А друге, до чого я закликаю всіх Вас, – це єдність і згода. Єдність у громадській праці найбільший двигун її, а згода – це найперша основа кожної праці. З братською згодою та Христовою любов'ю міцно єднайтеся всі в благочестиву громаду і тоді Ви чуда докажете. Ваш поділ, коли він є в Вас, нехай буде

тільки поза Церквою, а в Церкві всі Ви рівні брати, всі Ви сини Божі. І пам'ятайте, що на Вас буде дивитися вся Канада, як Ви виконуєте задумане діло Боже, і я молю Милосердного Господа, щоб Ви стали прикладом для всієї Канади, як можна міцно поєднатися для чесної праці на ниві Господній.

Нехай же Господь допоможе, щоб між Вами в Громаді не було таких, хто не приступить до великої праці побудови святого Храму. Нехай кожен із Вас допоможе в цьому не тільки своєю матеріальною пожертвою, але конче й допомогою власних рук. Головно допомогою власних рук побудований не один Храм у Канаді.

У всій Вашій праці духом своїм і теплою молитвою я постійно буду з Вами.

І нехай будуть милості Великого Бога і Спаси нашого Ісуса Христа зо Вами!

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

Року Божого 1954-го червня 22-го дня.

Катедра Св[ятої] Тройці в Вінніпегу

Опубл. : Віра й культура. – 1954. – Ч. 9. – С. 31.

№ 606

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

Вінніпег

Українське Наукове Православне
Богословське Товариство в Канаді

Звичайно, Ви вже є дійсним членом Н[аукового] Б[огословського] Т[овариства], і цим жестом я ще раз благословляю Вам закласти Філію цього Товариства, що власне Ви вже й зробили. Усіх інших членів, кого Ви будете вважати за потрібне закликати до праці, будьте ласкаві подавати на затвердження. Священиків приймає в члени всіх, а світських осіб – тих хто працює в богословських ланках й близьких до них, дійсними членами. Членами прихильниками треба приймати таких, хто справді нам допоможе. Усе за § 4 Статуту. А про якісь ухилення ми спішемося з Вами.

Коли б повести належну працю, то можна було б зібрати не мало нових передплатників. Можна брати й на фонд нашого богословського журналу «Віра й культура», як збирається інші Видавництва. А це дало б змогу може ще побільшити журнал. І не забувайте, що я забагато докладаю до журналу, – треба б зробити, щоб Митрополит не докладав на «Віру й Культуру».

Присланий Протокол організаційних зборів 5 березня я благословляю в його організаційній частині. А на наступних зборах виправите все, що виправити треба згідно з затвердженого Уставом.

Молю Господа, щоб допоміг нашому Н[ауковому] Б[огословському] Т[овариству] у його праці. Вірю, що ми спільними силами немало зробимо.

З любов'ю у Христі

М[итрополит] Іларіон

В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк Українського наукового православного богословського товариства в Канаді. Ксерокопія з автографа.

1955

№ 607

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 22 лютого

22-го лютого 1955

Його Високопреосвященству

Високопреосвященнішому Михайлу

Архієпископові Торонта і Східної Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Ваші два листи, а також два ваші листи-статті на писання о[тця] Савчука я одержав і перечитав. Усе в порядку. Але буде ще закінчення статті о[тця] Савчука, і певне Ви дасте відповідь і на неї. Тому ці Ваші дві статті, поки що, друкуватися не будуть, бо треба мати цілість.

Звичайно, Ваша стаття буде видрукувана у «Віснику», а до «Віри й Культури» давати не прийде. Ви розумієте, що їм давно вже хотілось розпочати дискусію. Писання о[тця] С[авчука] викликало кругом великий несмак, але розкрило очі, до чого воно йде. Може через це справа вийде на добре.

По надрукуванні конче добре перечитуйте, бо в присланих статтях багато зовнішніх недотягнень.

З любов'ю у Христі Ваш

Митрополит Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 608

Пастору Бредноку

Вінніпег, 15 березня

Бритійське Біблійне і Закордонне Товариство

Високодостойному Пасторові Бреднокові

Директорові Перекладного Департаменту в Лондоні

Березня 15 дня 1955-го року

З великою радістю повідомляю Вас, що за Божою допомогою я покінчив уже всю свою працю біля перекладу Біблії на українську мову.

Оце тепер приїздила до мене до Вінніпегу Ревізійна Комісія, і по відбутих спільних нарадах уся праця моя й Ревізійної комісії закінчена 14-го березня 1955-го року.

Таким чином Біблія в моєму перекладі на українську мову цілком готова до друку.

Складаю Милосердному Господеві найбільшу подяку, що допоміг мені докінчити працю, цілого мого життя, – переклад Біблії на українську мову.

Нехай же він стане Богові на славу, а українському народові на корисне спасіння.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
(Проф[есор] *І. Огієнко*)
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1955. – Ч. 6. – С. 31.

№ 609

**Архієпископу
Михайлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 18 березня

Арх[ієпископу] Михайл[у]

Дорогий Владико!

Учора ввечері відбулося засідання ширшого видавничого комітету «Вісника» з участю ще й місцевого Духовенства. О[тець] Єроним [Грицина] та Редактор «Вісника» Д[октор] Мулик-Луцик розповіли про труднощі друкування Вашої останньої статі, а саме:

1. Стаття о[тця] С. Савчука ще не заключена друком, а Ви вже відповідаєте.
2. Ви порушуєте багато дратливих питань, яких не варто порушувати, бо їх у «Віснику» не порушувано.
3. Ви відіслали свою статтю ще й до «Українського Голосу»⁵⁵², а це дає право Вашої статті не друкувати.

На основі всього цього Видавничий Комітет постановив віддати всю цю справу Митрополитові, як Первоєрархові, і я забрав Вашу статтю до себе. Крім цього, я поблагословив о[тцю] Єронимові Грицині забрати Вашу статтю з «Українського Голосу», бо редактор того уже передав її на читання іншій особі, і про статтю пішли поголоски.

На мою думку, з відповіддю варто зачекати аж до закінчення статті о[тця] С. Савчука, вже тоді дати зовсім спокійну об'єктивну відповідь. Багато розважних осіб радять відповіді взагалі не давати, щоб не роздмухувати цього питання.

Подаючи Вам про все це, сердечно прошу все спокійно розважити, а мене сповістити.

Підкреслюю, що про все це я довідався аж перед зборами Комітету, бо Ви ні про що мене не повідомили, а тільки прислали Копію статті й мені, але без листа.

Доходять до мене чутки ніби в Друкарні «Тризуба» друкується якийсь збірник Торонтського Братства, і мене питається, чому він друкується без мого Благословення. Думаю, що це якесь непорозуміння, бо Ви мені про це нічого не писали.

З братською любов'ю

Іларіон

В[аш] п[остійний] б[огомолець].

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 610

**Голові кафедри
св. Володимира в Торонто**

[Вінніпег], 4 квітня

4-го квітня 1955

Голові Катедри Св[ятого] Володимира
в Торонто

Високоповажний Пане Голово!

У відповідь на Вашого листа від 31-го березня цього року повідомляю Вас, що я охоче приймаю Ваше запрошення, і довершу Чину посвячення Вашого Храму 22-го травня цього року. Молю Милосердного Господа, щоб послав великий розцвіт Св[ятій] Володимирській Катедрі.

Також благословляю Вам запросити до участі в тому Святі і всіх теперішніх о[тців] Парохів Св[ятого] Володимирського Храму. А щодо Єпископів, то буду тільки я з Владикою Махаїлом. Кличу Боже Благословення на Вас й на Вашу працю.

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 611

С. Стечишиній

[Вінніпег], 29 квітня

Високодостойна Пані Адвокатова!

У своєму цінному листі Ви заторкнули важливе питання нашої кулінарної* термінології, яка в нас дуже мало усталена. Мало були ми самостійними, а тому й кулінарна* термінологія вироблялася в нас не все на рідному ґрунті, але приймала назви їх, особливо нових, від своїх володарів, або сильніших сусідів.

Та й історичні умовини не сприяли для вироблення одностайної термінології. Галичина, Холмщина, Волинь, Поділля й інші наші землі знаходилися під різними окупаціями та різними культурними впливами, а тому й ця термінологія не могла бути однаковою. Пор[івнюємо], наприклад, такі загальнознані речі, як східне «вареники» й західне «пирого», і багато інших, що різняться між собою і назвою, і способом приготування.

Це нормальне явище в житті народів, і його ми бачимо по всіх країнах світу. Це саме явище взагалі звичайне в усіх ділянках людського життя. Напр[иклад], у всіх народів маємо різні назви збіжжя, плодів, напиктів і т[ак] ін[ше]. Те саме бачимо навіть у церковному житті, – різні землі мають не однакові церковні звичаї.

Але в усіх народів є т[ак] зв[ана] літературна мова, якою говорить головно інтелігенція, і власне в літературній мові скрізь виробляється й одна термінологія, у тому [числі] й кулінарна. Ось тому питання однієї усталеної термінології нашої їжі повстає і в нас, тому і в нас воно важливе й стоїть на порядку денному.

І я вітаю Вас, Великодостойна Пані, що Ви своїм листом до мене порушили це складне питання. І Ви його вирішуєте зовсім правильно. У час видання «Рідної Мови» я часто підіймав це питання.

Перейду тепер до окремих кулінарних назв, про які Ви згадуєте в своєму листі.

Стародавнє українське було «блинь», і так само старе було й «млинь», звідки російське «блин», українське «млинець». Це загальнослов'янське слово, пор[івняйте] болгарське «млин», староруське «млинь» і «блинь», сербохорватське «млинац», словенське «млинец», і т[ак] ін[ше].

Певне, це слово ще старіше, і не тільки слов'янське, пор[івняйте] литовське blinas. Іще далі: готське *ufbauljan*, а також горішньонімецьке *Beule***.

Отже праслов'янська форма приймається «бълинь», звідки староукраїнське й російське «блин». Трохи пізніше повстає форма з початковим «м», – наші й інші «млинець». Українська мова добре знає свою старшу форму «млинець» (див[ись] її в Словнику Б. Грінченка на ст[орінці] 116, її знають народні казки Рудченка), але загальноприйнята по всій Україні літературна форма, це – «млинець», зменшена форма «млиничик». У приказках Номіса: Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота у тісті.

Тонкий (як лист) млинець з сиром зветься «налисник» (може з «налистника»), – загальноукраїнське й літературне слово. Те саме по-польськи *nalesnik*, але хто в кого позичив, – українці в поляків чи навпаки, – трудно сказати. Російські словники в своєму складі слова «налисник» не подають.

Є ще назви: млинець з пшона зветься «пшоняник», із гречки – «гречаник», з гороху – «горохвяник».

Слово «пончик» походить з польського «*paszek*», – кругленький смажений періжок. Це слово подає Словник російської мови Д. Ушакова, т[ом] III ст[орінка] 581, 1939 року, подає й приклад: Пончик с вареньем. Слово «пончек» у польській мові визначає найперше пуп'янок на дереві, а також «пучок», – і оце дорога повстання цього слова. З Польщі це слово пішло на схід, – в Україну і в Росію, але в Україні воно рідке, і відоме тільки в інтелігентних колах.

Слово «пампушка» (жіночого роду) поширене по всій Україні, у тому і в мові літературній. Значно рідше «пампушок», чоловічого роду, зменшена форма до «пампук». По-російськи це «пишка». Словник Уманця російське «пишка» перекладає на ст[орінці] 845 так: 1. пухкеник, 2. особлива – балабан, 3. гречана на олії – пампук, і тут же додає: частіше – пампушка, і 4. на молоці – сластьон.

Солодке печиво – «вергун», у множині «вергуни». Зменшена форма «вергунець», «вергунчик». Подавши це слово, словник Б. Грінченка 1.176 перекладає його на російську мову: «хворост», «хрусты».

Російське слово «хворост» (українське вергун) словник Ушакова вияснює: 1. сухе відпале віття, наше хмиз, 2. хворостинник, і 3. «рід печива з тоненьких, при сушенні вигнутих, в маслі пластинок тіста». Слова «хруст» цей російський словник не подає, і воно не російське.

Старші словники, напр. Б.Грінченка, Уманця й ін[ші] слова «хрусти» не знають. Зате «Російсько-український словник» 1948-го року за редакцією академіка М. Калиновича на ст[орінці] 756 подає: російське хворост, українське «вергуни» або «хрущики», «хрущиків».

Польська мова знає слово «*chrust*», наше «хрущик», і може звідси й пішло воно.

Отже, українська форма буде: «вергуни», або «хрущики». «Хрущики» від хрустити, звідси й хрусткий, – усе українські слова.

«Баба» й «бабка» – великодні особливі печива, відомі по всій Україні як у мові народній, так і літературній.

У словнику Б. Грінченка т[ом] II ст[орінка] 99 знаходимо, що на Полтавщині «бабка» зветься «папушник». Слово не місцевого вжитку, поширене мало. Під словом «баба» (I ст[орінка] 55) дається у Б. Грінченка приклад із Номіса: Хазяїновата хазяйка напече пасок і всякої всячини: пани і панійки, папушники там, баби, пундики. Виходить, що «папушник» і «баба» – трохи різні печива.

В Україні, а також в українській літературній мові скрізь знає «холодець», «холодцю», від слова «холодний», навпаки, Галичина знає слово «студений», тому й «студенець». Слово «студенець» по східній Україні зовсім невідоме. Російське «студень», бо російська мова знає слово «студений». Назва «драгли» менше поширена; крім їжі, «драгли» визначає взагалі все застигле, – воно «драглисте».

Слово «кнедли» в Україні зовсім не знає, – це слово чеське. Скрізь панує слово «галушки» (від «галка», кругленьке), вони звичайно без начинки, малі, кругленькі. Чеські «кнедли» з начинкою, – це малі вареники.

З німецького «Klosschen» походить польське «kluska», відоме і в Україні, головню на Правобережжі (див[ись] у Б. Грінченка І. 790, клюска: варені кусочки тіста з сиропом і маслом, Хотинський повіт на Поділлі). Звідси й російське «кльоцки», наше «галушки», наприклад: Суп з кльоцками.

З англійського «pudding» повстало російське «пуддинг», наше «пудинг». Російський словник чужих слів І. Льохина 1954-го року на ст[орінці] 577 вияснює: «Пудинг – національна англійська страва: запікана з муки чи з рижу, яєць, молока, родзинок і пахоців». Перекрученої народної вимови «будень» літературна мова зовсім не вживає.

Французьке «dessert» – це овочі або які солодоші, що подаються на кінці обіду. Російське «десерт», українське «десерт». По-польськи «legumina». По-українськи часом «лакоминка», але це народня форма. В «Енеїді» Котляревського читаємо:

Там лакомини різні їли,
Буханчики пшеничні білі.

Словник Уманця подає: ласощі, солодоші, легомини.

Оце коротенька відповідь про нашу кулінарну термінологію. Ви добре робите, коли поруч із поширеною назвою подаєте в дужках і назву рідку.

З глибокою до Вас пошаною

Ларіон
Ваш постійний богомолець
29.IV.1955

Авт. * Кулінарний – слово латинське: culina – кухня, culinarius – кухонний.

Авт. ** Prof. Max Vasmer: Russisches Etymologisches Wörterbuch, 1953, Heidelberg, I. 93.

Опубл.: Віра й культура. – 1955. – Ч. 8. – С. 25–26.

№ 612

Архієпископу
Михайлу (Хорошому)

[Вінніпег], 18 липня
18.VII.1955
Арх[ієпископу] Михайлові

Звертаюся до Вас ще раз, коли можете, сердечно прошу передати до «Церковної Хроніки»⁵⁵³ в місячнику «Віра й Культура» найкоротші відомості з церковного життя Східної Єпархії, і я охоче буду містити їх.

На таке саме прохання до Вас, (не перше) послане Вам десь місяців три тому. Ви не відповіли.

До Вашого відома подаю, що оплачую «Віру й Культуру» я сам, на що виходить усе, що я заробляю. Доводиться часом і від рота відірвати, а віддавати на видавництво.

З Христовим привітом

М[итрополит] Л[аріон]
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

1956

№ 613

Архієпископу
Михайлу (Хорошому)

[Вінніпег], 6 лютого
6.II.1956
Арх[ієпископу] Михайлу

«Таїнство Священства» почну друкувати з чергового 29 числа «Віри й Культури». Стаття добра, подає те, що треба. Але було б добре перед висиланням чогось писаного зробити так як я роблю: двічі

перечитаю й виправлю. Бо ми вже майже [...], коли не ляже на папір не так, як хочемо. І це добре, що прислали поправки, – я їх внесу до оригіналу.

А всі біжучі статейки передано Савчукові для «Вісника».

Я живу зовсім зле, спокою не маю. Працюю багато, але... не спокійно. А неспокійна праця – [по-рожня] праця.

Писали мені, що новий Церковний Заряд Катедрі вишов зовсім добрий. Дуже прошу подати мені список Нового Заряду, бо його мені не подано.

Здоров'я моє помалу гіршає та й гіршає. Та що робити, – дійсність така канадійська.

Але завжди почуваю, що Господь зо мною у всій моїй праці, а це вся моя радість і щастя. І власне це дає мені натхнення до нової праці.

Бувайте здорові, а Богові милі.

М[итрополит] Іларіон
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

П.С. У наступному 29-му числі «Віри й Культури» буде дано поправку, що мене стрічав перед Катедрою не проф[есор] Килимник, а п[ан] Грабовський. Вийшла неважна помилка.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографу.

№ 614

П. Волиняку

[Вінніпег], 8 лютого

8.ІІ.1956

Високоповажний Редактор П. Волиняк

Високодостойний Пане Редакторе!

Сердечно Вам дякую за Ваше миле привітання та Вашого листа.

Не згоден з Вашим твердженням в основі. Але, – таке наше життя на чужині...

Апостол Павло скаржився: Не те роблю, що хочу, а роблю те, чого не хочу.

І я в містерії «До щастя». Пишу:

Постійно не те, що бажаю,
Роблю я постійно не те:
Душа моя прагне до Раю,
А тіло – до пекла мете...

Якщо можна, – пришліть Листа п[ані] Наконечної мені, – Може я його видрукую. Бо вона ось дещо прислала й мені.

Шлю Вам для «Нових Днів»⁵⁵⁴ свою нову монографію: «Українська Церква за час Руїни», Вона варта того, щоб її уважно перечитати.

З правдивою любов'ю у Христі

М[итрополит] Іл[аріо]н
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографу.

№ 615

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 6 травня

Його Високопреосвященству, Високопреосвященнішому Палладію
архієпископові У[країнської] П[равославної] Ц[еркви]
в З[лучених] Ш[татах] А[мерики]

Христос Воскрес, Ваше Високопреосвященство!

Вітаю Вас сердечно зо світлим Святом Христового Воскресення, і молю воскреслого Господа, щоб воскресив і нас до нового життя. До життя чесного, до життя любовного, до життя братського.

Життя Української Православної Церкви вимагає від її Єпископату великої праці, щоб вести її належно серед тих складних обставин, серед яких вона живе на чужині. А це вимагає і від нас усіх бути в повній єдності між собою, щоб єдиними устами і єдиним серцем хвалити Воскреслого Господа й повно служити Йому.

Служити Господеві – то служити народу Його. А це служіння вимагає від нас повного поєднання наших дій і думок на ниві церковній.

Тому, вітаю Ваше Високопреосвященство зо світлим Святом Христового Воскресення, молю Воскреслого Господа, щоб подав нам усім належних сил для найкращого служіння єдиній церкві нашій, – Церкві Українській Православній.

Христос Воскрес!

Вашого Високопреосвященства постійний богомолець

М[итрополит] Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 616

**Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 1 серпня
1-го серпня 1956 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу
Архієпископові Торонта і Східньої Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Православне Святоволодимирське Братство в Торонті 24-го липня прислало мені один примірник свого Статуту «для ознайомлення з ним».

1. Ознайомившись з Статутом цього Братства, я не бачу, хто його затвердив. Такий Статут мав би поблагословити свій Архидієєпископ по затвердженні його Консисторією. Тимчасом до Консисторії цього Статуту не посилали на затвердження. Це значить, що Статут неправий.

2. Сам Статут складений не скрізь ясно.

3. На 1-ій сторінці окладинки неприємно вражає слово: «уркаїнського» замість «українського».

4. У своєму листі до мене Братство вжило не української печатки, а це суперечить пункту II.I Статуту.

На основі всього цього я не можу прийняти Статуту Святоволодимирського Братства до відома.
З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 617

**Архієпископу
Михаїлу (Хорошому)**

[Вінніпег], 24 вересня
24-го вересня 1956 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу
Архієпископові Торонта і Східньої Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Жалію, що в нас у Канаді нема того, що є обов'язковим по всіх Церквах: особисті доклади Архидієєпископа своєму Митрополитові. Скажемо, при Митрополитові Діонісії це завжди було, і Архидієєпископи часто приїздили до нього своїм коштом. Без цього Церква нормально рости не може. Без цього нема й потрібного управління Церквою. Усього не напишеш, та й писати не про все можна.

Я дуже Вас прошу ще раз – котрий уже? – обдумати це моє пропозиція, як Митрополита. Без особистих докладів про стан справи у Східній Спархії я цього стану повно не знаю, а знати я обов'язаний.

Та й у мене завжди набирається багато справ, які треба було б нам суспільно обміркувати. Писанням їх не вирішити.

Подумайте добре, і дайте мені позитивну відповідь на це моє пропозиція.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 618

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 28 вересня

28-го вересня 1956 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлові
Архієпископові Торонта і Східної Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

На Вашого листа від 26-го вересня 1956-го року відповідаю:

1. Доклад Архієреїв своєму Митрополитові конечний і сильно потрібний. Бодай раз на рік.

Без цього не може бути живого життя.

Треба спільно поділитися своїми думками про церковне життя та його напрям.

2. Ви пишете: «Їхати до Вінніпега на кілька слів не маю змоги витратити \$100.00».

І зовсім не так. Я Вас не запрошую на кілька слів, але на нараду двох Архієреїв. У мене повно питань з біжучого нашого церковного життя, – їх треба б спільно обговорити, треба б установити нашу церковну лінію і на будуче. Я падаю під тяготою та навалою покладеною на мене праці, і хотів би поділитися цією працею. Сама підготовка підручників для Недільної Школи – це величезна праця, а вона ж лежить головно на мені!...

3. Ви пишете: «Я одержую, як пересічний Священик». А Митрополит? «Митрополит усієї Канади» одержує 300 доларів місячно, а його конечні місячні видатки такі:

Податок.....	30 дол[арів]
Доплата о[тцю] Секретареві...	25 доларів
На видавництво докладаю.....	150 дол[арів]
Харитативні видатки.....	25 дол[арів]

Остається на прожиття, одежи й на інше 70 дол[арів]. Навіть на еміграції ніхто так бідно не утримує свого Митрополита!...

Наша Церква живе ненормально, – Схід від мене відрізаний, я мало знаю його життя.

Над усім цим треба спинитися і все це глибше брати під розвагу.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 619

**Управі Громади Кафедрального храму
св. Володимира в Торонто**

[Вінніпег], 1 жовтня

1-го жовтня 1956 р.

До Управи Катедральної Громади в Торонто

Благочестива Громадо!

Вітаю Вас сердечно з недалеким уже великим Святом, – 14-го листопада цього року минає 30-ліття заснування Вашої Церковної Громади.

Цим листом моїм благословляю Вам належно – побожно й велично відсвяткувати це Свято, велике не тільки для самої Громади, але і для всієї нашої Православної Церкви в Канаді.

Щиро молюся Милосердному Господеві, щоб Він і надалі мав у Своїй Всесильній опіці Торонтонську Катедру Св[ятого] Володимира та всіх її вірних, і Десницею Своєю Всесильною всім допомагав іти дорогою Його правдивого Благочестія та будівної Чеснотности.

На це величне Свято прибуду до Вас і я, щоб разом з Вами всіма поділити цю Світлу радість.

Кличу Боже Благословення на Вас й на Вашу працю

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1957

№ 620

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 12 лютого
12.ІІ.1957

Архієп[ископу] Михаїл[у]

Радію, що в Торонто відкриваються Диригентські Курси⁵⁵⁵. Нехай Господь допоможе Вам!

Цим листом моїм благословляю провадження цих Диригентських курсів.

Сердечно прошу Вас скласти коротку Інструкцію про ці Курси, де було б коротко подано завдання Курсів та хоч погоджена програма навчання. Дуже прошу прислати це мені десь пізніше.

З братською любов'ю у Христі

М[итрополит] Іл[аріон]
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 621

В. Іванису

[Вінніпег], 25 лютого
25-го лютого 1957 року

Високоповажний п[ан] Проф[есор] В. Іванис
Торонто, Онт[аріо] Канада

Високоповажний Пане Професоре!

Погоджуюсь з Вами, що цитована праця проф[есора] Дм. Дорошенка є була*, сьогодні є шкідливою для українського народу. Вашої рецензії не бачу причини не друкувати. Проф[есор] Дм. Дорошенко на церковних справах глибше розумівся, а тому й писав те, про що Ви пишете. Це було не зо злої волі Покійного, а просто з непродуктивності справи.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 622

Голові Святоволодимирського братства в Торонто

[Вінніпег], 25 лютого.
25-го лютого 1957 року
До пана голови

Святоволодимирського Братства в Торонті.

Високоповажний Пане Голово!

Сьогодні я поблагословив Ваше Братство. Поблагословив, бо тільки оце тепер Ви, як Голова Братства, звернувся до мене по Благословення.

Нехай Господь у всьому допоможе Вам, а я завжди допоможу Вам. Але від Вас прошу допомогти своєму Митрополитові в його тяжкій праці.

* Так у тексті.

Без належного Видавництва Церква існувати не може, тому я багато сил своїх віддаю власне на церковне Видавництво. Виходять книжка за книжкою, які так потрібні всій Українській Православній Церкві. Усе це я роблю на свій власний кошт, і ніхто мені в цьому не допомагає.

На цих церковних виданнях Митрополит має тепер 12.000 долярів боргу. Чи це нормально? Чи це нормальне, що Братство не допомагає Митрополиту в його праці? Чи це нормальне, що більшість членів Братства навіть не є передплатниками видань свого Митрополита?

Глибоко вірю, що Святоволодимирське Братство належно й обома руками допоможе мені в моїй тяжкій і відповідальній праці.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ Україн, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 623

Членам Святоволодимирського братства в Торонто

[Вінніпег], 25 лютого.

25-го лютого 1957 року

о[тцям] Святоволодимирського Братства в Торонті.

Всечесне Братство!

I.

Я одержав інформативного листа від Владики Михаїла, Архієпископа Торонто й Східньої Канади. Архієпископ Михаїл докладно описує мені працю Братства, і душа моя щиро радіє, що нарешті й світські люди стають до належної оборони нашої дорогої, нашої найбільшої української святині – Віри Православної.

Радіє душа моя, що помалу знаходяться оборонці Віри Православної, будуть міцно підпирати старечі плечі свого Митрополита, що дає належну відсіч усім ворогам Української Церкви – Церкви Православної.

II.

Для українців уже з глибокої давнини була одна тільки Віра – Віра Православна. Коли року 1596-го маленька жменька полонофілів-зрадників зрадила Україні й її Православній Вірі за найтяжчого часу нашої історії⁵⁵⁶, то Берестейський Собор кинув анатему на цих підступних зрадників українського народу та його Віри, а Патріярх цю анатему поспішив затвердити, а зрадників, бувших Єпископів, поскидати з їхніх престолів. Таким чином в Україні позосталася одна канонічна Церква – Церква Православна, бо початки другої були викляті, і тому вона канонічною для українця вважатися не може.

Мало цього, увесь Берестейський Собор, з двома Патріяршими Екзархами на чолі, а від світських – з князем Костянтином Острозьким на чолі, – увесь Берестейський Собор звернувся з Посланням до українського народу ніколи – ані тепер, ані на віки вічні вперед, – ніколи не визнавати унії з Римом, не визнавати зрадників, що одірвалися від Православної Церкви, і всадили ножа в плечі Матері Церкві й Україні.

Ось тому в Україні позостається для українців тільки одна канонічна Церква – Церква Православна, тільки одна Христова Віра – Віра Православна. Усе інше – це зрада українському народові і його Православній Вірі, чого Україна по віки вічні не забуде.

Інші народи в Україні, народи не українського походження, скажемо: татари, турки, німці, поляки, французи, шведи й т[акі] ін[ші] користаються в Україні з волі Віри, – ми до їхніх Ісповідань не мішаємось, вони можуть ісповідувати свою споконвічну Віру.

Глибоко вірю й ісповідую, що тільки така наука, яку тут подав, тільки вона одна спасе Україну від знищення своїми ворогами, тільки вона дасть Україні належну соборність, тільки вона доведе Україну до міцної незалежності. Хто мислить інакше, той не бажає добра Україні. Рим віковічно був найбільшим ворогом України, і таким позостається й тепер, і таким і буде й надалі.

III.

Шлю своє Митрополиче Благословення Святоволодимирському Братству в Торонті, і Молю Милосердного Господа, щоб Десницею Своєю водив його, щоб Своїм Батьківським Всемиросердним Серцем опікувався ним.

Благословляючи Братство, ставлю йому й конечні церковно-адміністративні вимоги:

1. Братство є офіційною частиною Катедри Св[ятого] Володимира в Торонті, і тому підлягає його Проводові. Виходити за межі цього я не благословляю.

2. Вашим постійним Опікуном є Митрополит всієї Канади⁵⁵⁷, а його заступником при вас – Архієпископ Торонта⁵⁵⁸.

3. Я не благословляю Вам жодних друків, які не будуть наперед схвалені Вашим Архієреєм, Владикою Торонта.

4. Благословляю Вам ширити свої видання по Канаді і поза нею, але при умові, що на них буде належне Благословення Митрополита всієї Канади.

5. Статут Святоволодимирського Братства в Торонті мусить мати Благословення Митрополита всієї Канади. Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 624

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 6 березня

6-го березня 1957 р.

Його Високопреосвященству

Високопреосвященнішому Михаїлу

Архієпископові Торонта і Східньої Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Владика Митрополит Ніканор⁵⁵⁹ пише мені, що Ви «зарядили в Торонто збірку, яка дала нам понад 1000 марок» на скликання Собору.

Дуже жалію, що ця важлива справа зроблена без мого відома й без порозуміння зо мною.

Крім цього, всякі збірки в парафіях згідно мого Митрополичого зарядження (див[ись] моє Послання від 21-го IX. 1956-го року ч[исло] 64), робляться конче за порозумінням зо мною та з Консисторією.

З любов'ю у Христі Господі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 625

М. Вєтухову

[Вінніпег], 29 березня

29-го березня 1957 р.

Високодостойний п[ан] Голова

У[країнської] В[ільної] А[кадемії] Н[аук] у США⁵⁶⁰

Високодостойний Пане Професоре!

Вашого листа від 18-го березня я одержав, вернувшись із тижневої поїздки до м[іста] Торонта. Пишу й відписую Вам з малим запізненням.

Сердечно дякую Вам і всій У[країнській] В[ільній] А[кадемії] Н[аук] у США за запрошення мене відвідати У[країнську] В[ільну] А[кадемію] Н[аук] і зробити доповідь. Ваше запрошення радо приймаю.

Попильную бути в Вас в четвер 9-го травня ввечері, і зроблю виклад на тему: Саббатіянство й Україна. Виклад свій попильную виголосити зовсім приступно, тому він буде можливий і для ширшої аудиторії.

Про годину викладу прошу сердечно повідомити мене заздалегідь.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Постійний богомолець за кращу долю України.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 626

М. Битинському

[Вінніпег], 8 квітня

Високодостойний Пане Сотнику!

Малюнка Антимінса одержав, – сердечно Вам дякую. Зробили добре, і стиль його хороший.
При цьому посилаю Вам чека на 50 дол[арів] разом з моєю щирою подякою.
Число шосте «Віри й культури» вже вийшло. Ваша праця пішла вже до числа 7-го.
З любов'ю у Христі

М[итрополит] Іларіон
В[аш] п[остійний] б[огомолец]

ЦДАМЛМ, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 627

П. Волиняку

[Вінніпег], 16 квітня

16.IV.1957

Редактор[у] П. Волиняк[у]

Високодостойний і Дорогий Пане Редакторе!

Ні, Пане редакторе, – я на Вас ніколи не гнівався і тепер не гніваюсь. Просто вийшло непорозуміння.

Коли я був у Торонто, то кілька осіб дійсно вказували мені, що в «Нових Днях» кілька разів були «напади на Духовенство». Це в передостанніх числах.

Думаю, що такі напади зовсім непотрібні. Українське Духовенство в Канаді і без того має тяжку атмосферу, і тут треба його належно шанувати й підштовхнути. Колись російська інтелігенція зневажала своє духовенство, – і це не довело до доброго. Ця зневага Духовенства ще живе часом і серед нашої інтелігенції, як московський залишок. Залишок дуже тяжкий.

Ви пишете, що хотіли звернутися до інших Архиєреїв вже вдруге Ви ніби «залякуєте» мене, бо таке саме Ви скоїли й при запросинах на з'їзді СУЖЕРО⁵⁶¹. Це в Вас вирвалось хіба від перевтоми!

Скрізь, де буваю, бачу Ваш журналик, завжди його преприємно читати. Я думав, що він уже міцно став на власні ноги. Коли не став, то вірю, що напевне стане.

У «Віри й Культури» не раз бувають простенькі, навмисне для молоді написані мої оповіданнячка чи вірші, – Ви можете їх брати, не зазначаючи, про передрук, – нехай ніби спеціально для Вас написане.

А коли буду вільний, присилаю й Вам.

З наступаючим Святом шлю Вам і Всій Вашій Родині моє сердечне: – Христос Воскрес!

М[итрополит] Іларіон
В[аш] п[остійний] б[огомолец]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 628

Я. Рудницькому

[Вінніпег], 23 квітня

Я. Рудницькому, президенту УВАН

До Української вільної Академії наук у Вінніпезі

Високодостойному Д[окто]рові

проф[есору] Ярославу Рудницькому

23-го квітня 1957 р.

Високодостойний Пане Голово!

Українська Вільна Академія Наук на своїх зборах 14-го квітня врочисто вшанувала мене з 75-літтям з дня мого народження.

Цим листом складаю свою сердечну подяку всім тим, хто хоч чимсь згадав про мене на цих зборах. Я служу Господеві й Його Українському Народові у міру своїх сил, і зробив, скільки міг.

Нехай Господь Бог допомагає Своєю Десницею нашій заслуженій УВАН, нехай допомагає і всім, хто працює в ній!

З глибокою до Вас усіх пошаною й любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Постійний богомолець за кращу долю України

Опубл. : Віра й культура. – 1957. – Ч. 7. – С. 25.

№ 629

М. Ветухову

[Вінніпег], 15 травня
15-го травня 1957 р.

Українська Вільна Академія Наук у Нью-Йорку
Голова В[ільної] У[країнської] А[кадемії] Н[аук]*
Професор Ветухів

Високодостойний Пане Голово!

Вернувшись додому, вважаю своїм милим обов'язком зложити в Вашій Достойній Особі свою найсердечнішу подяку всій В[ільній] У[країнській] А[кадемії] Н[аук] за те тепле прийняття, якого я і вся Делегація нашої Церкви зазнали від Вас і всієї У[країнської] В[ільної] А[кадемії] Н[аук].

У понеділок 13-го травня ввечері я прибув до Вас зо всією нашою Делегацією. В Анналах В[ільної] У[країнської] А[кадемії] Н[аук] це хіба перший випадок, коли весь Вищий Провід Церкви широ, любовно й просто відвідує свою рідну найвищу наукову установу. Ви це глибоко зрозуміли, і прийняли всіх нас і любовно, і достойно.

Ви були ласкаві скликати Пленарну Конференцію У[країнської] В[ільної] А[кадемії] Н[аук] для вислухання скромного доповіді мого, як дійсного члена У[країнської] В[ільної] А[кадемії] Н[аук]. Академічна заля була по береги переповнена, – і я складаю всім тим присутнім свою найщирішу подяку за вшанування мене своєю присутністю.

А вкінці Ви широ й щедро погостили й попрощали всіх нас, бо ми другого дня рано вранці відлетіли в Вінніпег.

Наша скромна візита до Української Вільної Академії Наук і її щире й достойне прийняття були глибоко символічні, – це поєднання в одне ціле рідної Української Православної Церкви і рідної Вищої Науки.

Я гаряче молю Милосердного Господа, щоб українська наука глибоко зрозуміла й широко вияснила, що в Україні, від її християнських початків, панує одна тільки Церква – Церква Православна, як рідна Мати України і всіх українців. Це тільки Православна Церква створила Україні її культуру й її традиції, це тільки Православна Церква створила з нас українську націю. Це тільки Православна Церква зіллалася з українським народом і творила з ним нашу історію.

Нехай же Господь щедро поблагословить В[ільну] У[країнську] А[кадемію] Н[аук] і пошле їй повного розвою!

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон

Ревний богомолець за Воскресення України

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 630

П. Волиняку

[Вінніпег], 5 червня
5-червня 1957 р.

Високодостойний п[ан] Редактор П. Волиняк
в Торонто, Онт[аріо]

Високодостойний Пане Редакторе!

Сердечно дякую Вам за Вашого цінного листа. Лист щирий і відкритий, і так ліпше. І в усьому я визнаю Вашу слухність.

* Так в тексті, треба УВАН.

Але декілька зауваг на нього таки хочу подати.

1. Я не маю змоги приїхати до Торонта, бо мої літні Візитації вкладаються ще наприкінці зими. Ще 1-го березня 1957-го року вся велика Православна Громада міста Шіго, Саск[таун] запросила мене на 4-го серпня на освячення Храму, і я згоду їм дав. Вони довго будували Храм, нарешті покінчили його. На освячення Храму буде більше тисячі вірних. І перенести на інше число не можливо, бо вони давно вже порозсилали свої запрошення.

Отже, зовсім не 30–40 сестричок мене запрошують, а запрошує ціла Округа, – посвятити їм Храм Божий.

І все таки, – я б з охотою й радістю поїхав би на Ваше Свято, якби була на те змога. І ще й тепер шукаю цієї змоги, але не знаходжу.

2. Я цілком визнаю заслуги новоприбулих у справах розбудови церковного життя. Ви забули, – та ж було моє окреме Послання, в якому я сильно підкреслив ці заслуги. І тому все, що Ви пишете, до мене не відноситься.

3. Те, що в «Нових Днях» появляються напади на Духовенство, це шкодить Православній Церкві, це її понижує в очах наших «добрих сусідів». І це нервує й наше Духовенство.

4. Справа Деклярацій. Так, Ви боїтеся їх. І навіть про Ювілей свого Митрополита⁵⁶² не дали окремої статті, а тільки замітку про святкування в Торонті. І люди це бачать, і роблять висновки.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 631

Митрополиту Іоану (Теодоровичу)

[Вінніпег], 7 жовтня
7-го жовтня 1957 р.

Його Високопреосвященству

Високопреосвященнішому Іоану

Митрополитові У[країнської] П[равославної] Ц[еркви]
в З[лучених] Д[ержавах] А[мериці] у Бела-Цинвид

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший Владико!

Свого часу я писав Вам у Важливій справі, – підшукування кандидатів до нашої Богословської Академії, вислав Вам своє Послання про це.

Часу минуло багато. Розпочався 1-го жовтня і новий учбовий рік, а від Вашої Церкви не вступив до нашої Академії жоден новий студент.

Дуже жалію, що таке сталося. Витрати наші і матеріяльні, і духові (навчання) дуже великі, а кандидатів зовсім мало... А Церква ж тепер так потребує належно вихованих Священиків.

Вашого Високопреосвященства люблячий у Христі брат

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, арк. 4. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 632

**Громаді кафедрального собору
Пресвятої Трійці у Вінніпезі**

[Вінніпег], 14 жовтня

До Кафедральної Православної Української Громади

Пресвятої Тройці в Вінніпегу

Всечесна Громадо!

Катедра Пресвятої Тройці в Вінніпегу повинна бути зразком церковної краси для всієї Православної Канади. І власне це накладає на всю Кафедральну Громаду великий історичний обов'язок – не шкоду-

вати ані сил своїх, ані коштів своїх, і таки поставити таку катедру, яка своєю красою світила б на всю Канаду.

Мало цього, – і сама Катадральна Громада повинна стати зразком для всіх православних громад у Канаді. У Катедральній Громаді повинні сяяти на всю Канаду, як ті зорі небесні, чесноти церковного співжиття її членів, – загальна братська любов один до одного та загальна братська згода та єдність, і в праці, і в житті.

Сердечно й щиро вітаю Вас з великорадісним святом. Благаю милосердного Господа, щоб послав усім Вам повного зрозуміння величі великої праці та відповідальності за неї перед Господом і перед українським народом.

Ваше свято – це свято всеканадійське, бож катедра Пресвятої Тройці в Вінніпегу – всеканадійська.

Кличу Боже благословення на всіх Вас і на Вашу велику й величну працю

Іларіон

Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
Вінніпег, 1/14 дня місяця жовтня,
на день Покрови Пресвятої Богородиці.
Року Божого 1957-го.

О п у б л . : Віра й культура. – 1957. – Ч. 1. – С. 26-27.

1958

№ 633

Архієпископу Михаїлу (Хорошому)

[Вінніпег], 1 травня
1-го травня 1958 р.
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Михаїлу
Архієпископові Торонта і Східньої Канади
в Торонто, Онт[аріо]

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Звернено мені увагу на те, що, згідно Статуту, похвальні Грамоти видається в порозумінні з Консисто́рією, а видає їх тільки Митрополит.

Дійсно, пункт 21 Статуту нашої Церкви брени́ть так: «Правлячому Єпископові прислуговує право, за згодою Консисто́рії, похвал і нагород Духовенству за їх заслуги для Церкви».

Правлячий Єпископ є Митрополит, і тільки йому належить право давати похвали та нагороди Духовенству.

Коли Ви вважаєте якого Священника дорученої Вам Східньої Єпархії достойним похвали (Грамоти) чи нагороди, то сердечне прошу Вас звернутися з цим до мене, а я таку похвалу-Грамоту видам.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 634

Л. Фарині

[Вінніпег], 18 серпня
18 серпня 1958 р.
Високоповажаний Д[октор]р Лев Фарина
в Едмонтоні, Алта

Високодостойний Пане Докторе!

У день, коли українське громадянство зібралося, щоб повітати Вас і побажати Вам, як новому Голові Союзу Українських Самостійників, якнайпліднішої праці, долучую до інших голосів свій голос і я.

Благаю Милосердного Господа, щоб послав Вам потрібних сил для належної праці корисно провадити Союз Українських Самостійників в його реальній роботі.

Праця відповідальна й велика, а найперше, – реально сіяти національну свідомість серед українців Канади, і тим здержувати їх від шкідливого нам винародовлення.

Українська Греко-Православна Церква в Канаді поставила собі, побіч свого головного релігійного завдання, також і завдання реально побільшувати національну свідомість своїх вірних, звертаючи велику увагу і на національне виховання молоді. Робить це наша Церква тому, що без її національної праці неможлива праця релігійна.

Сподіваюся, Високодостойний Пане Голово, що в цій національній праці Ви багато допоможете й Церкві на цьому полі її роботи.

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 635

П. Маценку

[Вінніпег], 17 листопада
17-го листопада 1958 р.

Високоповажний п[ан] Д[окто]р П. Маценко
Ректор Інституту Св[ятого] Івана
в Едмонтоні⁵⁶³, Алта

Високоповажаний Пане Ректоре!

Сердечно Вам дякую за Вашого цінного листа від 10-го листопада цього року.

Відписую на головніше:

1. Радію, що поважно беретеся за навчання Ваших студентів української мови, – це основа їх виховання в Інституті. Треба всіма силами пильнувати, щоб студенти таки добре навчалися рідної мови. Це спочатку не піде належно, але пильна праця дасть добрі наслідки.

Добре було б, щоб усі написи в Інституті, всі оповістки були тільки в українській мові.

2. На Богослужби в Інституті треба звернути пильну увагу, – творіть нову парафію. Складіть хороший студенський хор, – це дасть добрі наслідки.

3. Я закріпив, що в Інституті по офіційних кімнатах і по кімнатах студентських нема Ікон (Образів). Це вже протестанський вплив. Треба конче зробити так, щоб скрізь були хороші освячені Ікони, і нехай студенти звикають до них.

Працуйте. Я глибоко вірю, що Ваша організована праця дасть поважні наслідки.

Вам і всій Вашій Достойній Родині шлю свій привіт!

Бувайте здорові, а Богові милі!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 636

О. Петру (Архангельському)

17 листопада
70-ліття Отця Петра Архангельського
Всечесніший о[тче] П. Архангельський
в Монреалі, Кве[бек]
17-го листопада 1958 р.

Всечесніший і Дорогий Отче Петре!

У день Вашого 70-ліття з дня народження і я щиро й сердечно вітаю Вас.

Пережити 70 літ за наших неспокійних часів – це натерпітися й зазнати всього, а головно – зазнати тяжкого терпіння. Молю Милосердного Господа, щоб послав Вам доброго здоров'я для Вашої

дальшої праці на службу Йому та спасіння нашому народові. Тільки Він Один наш правдивий заступник та керівник.

Я знаю всю Вашу працю, – тяжка вона, але й корисна для нашої Церкви! Спасибі Вам сердечно за неї, бо Ви багато зробили.

Працюйте й далі так само корисно й плідно, ніколи не падайте на дусі, ведіть доручених Вашій духовій опіці вірних все вперед та вперед!

Кличу Боже благословення на Вас і на всю Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1958. – Ч. 2. – С. 28.

№ 637

П. Волиняку

[Вінніпег], 24 грудня
24-го грудня 1958 р.
Високодостойний п[ан] П. Волиняк
в Торонто, Онт[аріо]

Високодостойний і Дорогий Пане Редакторе!

Вашого довгого і неспокійного листа я оце одержав, і зараз таки відповідаю Вам.

Найперше, – сердечно Вам дякую за Вашу щирість і відвертість. Не сховаю, від Вас, – я зрадів, коли одержав Вашого листа. Бо чекав його. Лист Ваш неспокійний, бо Ви тепер добре знаєте й бачите, що немудрого Чапленкового листа в «Нових днях» рішуче не треба було містити. Це ж безбожницький лист, і його вміщення нічим виправдати не можна. П[ан] Чапленко починає друк безбожницьких листів у тутешній пресі, таких самих листів, які були звичайними в пресі советській. Це високо некультурне й шкідливе явище. Я їхав до Торонто, і маю надію, що з Вами конче побачуся. Проф[есор] Килимник кілька раз телефонував до Вас, але з Вами не поєднався. Ніхто не сказав, що Ви виїхали.

У Торонто я відразу відчув глибоке подратування проти Редактора, що вмістив такого «дикого» антирелігійного листа. А настрої Духовенства я мушу брати під увагу.

Мені вся ця історія була важко сумна, – вона ж була по Церкві, була по всіх новоприбулих, була по моїй праці...

У Монтреалі я бачився з п[аном] проф[есором] А.П. Степовим. Я йому скаржився, що вміщення Чапленкового листа б'є по СУЖЕРО, б'є по нашій співпраці... Скаржився, а не грозив... І радив, що треба б конче цю справу полагодити... Як? Хоча б уміщенням і відповіді п[ана] Багряного.

І все. Проф[есор] Степовий також зазначив, що він ніяк не чекав, щоб «Нові Дні» вмістили листа п[ана] проф[есора] Чапленка.

Чи можна поєднувати голову СУЖЕРО з чинами редактора «Нових днів»? Можна, і це громадянство й робить. Чи це логічно – це інша справа.

Дорогий Пане Редакторе, – усе, що Ви в листі своїм пишете, я цілком розумію, і нема між нами розходження. Але в методі праці є це розходження. Ви не хочете зрозуміти, що тут Канада й Канада.

І я сердечно прошу Вас таки zareагувати на неграмотного листа п[ана] Чапленка. Він же б'є мільйони віруючих людей, він труїть їх, і без того вже отруєних... І нащо це було робити, а «Новим Дням» цю отрую передруковувати?

Глибоко жалію, що таке сталося... Вашим «приятелям» це якраз на руку, – вони тим певне тішаться...

А мені – біль, удар і сум... З правдивою до Вас пошаною і любов'ю у Христі.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1959

№ 638

Л. Биковському

[Вінніпег], 8 січня

8-го січня 1959 р.

Високодостойний п[ан] інженер Л. Биковський

у Денвер, Колорадо

Христос Рождається, Високодостойне Панство!

Сердечно вітаю Вас з великим Святим Народженням Господнього, вітаю і з Новим 1959-м роком.

Молюся Господеві, щоб беріг Вас обох у Своїй Батьківській Опіці.

За милого й сердечного листа щиро Вам дякую.

Книжечки Н. Королевої не маю, – уся ж моя бібліотека, як знаєте, позосталася в Варшаві... Ця книжечка була на 16 сторінок, і звалася так: «Життя Святої Великомучениці Варвари. Переказала Наталія Ковалівська-Королева», 1922 рік, Тарнів, мала 16-ка*.

Вона зо мною листувалася, і я просив її щось прислати моєму видавництву в Тарнів. Зазначив, що добре було б щось дати з життійної літератури, напр[иклад] Св[ятої] Варвари, широко шанованої в Україні. І вона мені це й прислала. Друковано було 1000 примірників.

Її Словника в мене нема.

Сумніваюся, чи я дістану Вам світлину першої Церкви, збудованої в Канаді. Але як дістану, то пришлю.

Я охоче побував би у Вас у Денвері, але для цього треба найперше запросити в імені якогось комітету чи організації, яка заопікувалася б усім цим.

З глибокою до Вас пошаною й любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 639

П. Маценку

[Вінніпег], 27 квітня

Цілком довірочно

27-го квітня 1959 р.

Високодостойний п[ан] Д[окто]р П. Маценко

в Едмонтоні, Алта

Дорогий Пане Ректоре!

Приїхавши додому, я зараз же засів за перевірку тих текстів, які Ви мені дали. І переконався, що в такому вигляді вони не надаються до вжитку.

Через це вся справа задержалась.

Сердечно прошу повідомити мене, звідки брали ці переклади? Або хто це їх перекладав?

Сердечно прошу Вас вибачити мені за проволочку, бо я маю ґрунтовно все перевірити.

З глибокою до Вас пошаною і Любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

---

* Так в тексті.

№ 640

П. Маценку

[Вінніпег], 13 травня

13-го травня 1959 р.

Високодостойний п[ан] Д[окто]р П. Маценко

в Едмонтоні, Алта

Високодостойний Пане Ректоре!

Радію, що допоміг Вам у Вашому доброму ділі.

Потрібні Вам дві книжки привезу, – в них є матеріял про Давидова й Дегтярьова. Везу й третю (збірник статей 1956 р.), де про цих музик дається багато.

Вам, Достойній Вашій Дружині й Дорогому синові шлю сердечний привіт!

До милого побачення

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 641

П. Маценку

[Вінніпег], 22 травня

22-го травня 1959 р.

Високодостойний Ректор Інституту Св[ятого] Івана

п[ан] Д[окто]р П. Маценко в Едмонтоні, Алта

Високодостойний Пане Ректоре!

Так, як ми домовилися з Вами, при цьому посилаю Вам чотири примірники «Гімна Української Церкви».

Сердечно прошу покласти на ноти, – щоб Гімн був величний, але й легкий. Щоб він справді прийнявся в нашій Церкві.

Заїхав додому зовсім спокійно. Та й на серці було спокійно, – я зробив усе, що було в моїх силах.

Вам і всій Вашій Родині – сердечний мій привіт!

З правдивою до Вас пошаною

і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 642

Комітету українців Канади в Вінніпезі⁵⁶⁴

[Вінніпег], 16 червня

16-го червня 1959 р.

Централа Комітету Українців Канади

у Вінніпегу

Високодостойний Пане Директоре!

Листом цим складаю Вам сердечну подяку за запрошення мене на VI Всеканадський Конгрес Українців Канади.

Молю Милосердного Господа, щоб Наради цього Конгресу принесли плідні наслідки, такі потрібні для належного розвою української нації в Канаді.

В цьому розвії української нації в Канаді велику ролю відіграє наша Українська Церква, і я завжди благаю Милосердного Господа, щоб ми всі, українці в Канаді, пізнали це якнайглибше, і віддавали сили свої також і на розвії своєї Церкви.

Дуже жалію, що особисто не зможу бути на зборах Конгресу, бо час від 1-го по 13-го липня я обов'язаний провести в м[істі] Едмонтоні та на далекій півночі Альберти, де заздалегідь призначені мої Канонічні Візитації.

Кличу Боже Благословення на VI Конгрес і на його працю

Митрополит Іларіон

Постійний богомолець за кращу долю України
і всього українського народу

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, арк. 128. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 643

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденко)

[Вінніпег], 17 червня

17-го червня 1959 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященішому Палладію
в Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Листом цим повідомляю Вас, що милосердний Господь своєю великою ласкою привів нашу Українську Греко-Православну Церкву в Канаді до ще більшого розвою, – у суботу 4-го липня відбудеться Надзвичайний Всеканадський Собор в Едмонтоні, який оберє кандидата на єпископа Едмонтону й Західньої Канади. А в неділю 5-го липня цей обранець Собору, по затвердженні його нашим Єпископатом, буде хіротонізований в Єпископа.

Згідно з статутом нашої церкви кандидата на єпископа виставляє повна консисторія, а митрополит це обрання благословляє. Таким кандидатом уже виставлений ще минулого року о[тець] протопресвітер Григорій Метюк, якого 11-го квітня цього року, я прийняв в монаший чин, з ім'ям Андрія, а 12-го квітня возвів його в Сан Архимандрита.

Повідомляючи Вас, Ваше Високопреосвященство, про таку радісну подію в нашій церкві, сердечно прошу і Вас поділити з нами велику радість.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 644

П. Коваліву

[Вінніпег], 25 червня

25-го червня 1959 р.

Високоповажаний п[ан] Проф[есор] П. Ковалів
у Вашингтон Д[istrict] С[olumbia]

Високоповажаний Пане Професоре!

Я сьогодні одержав Вашу статтю-рецензію: «Наша літературна мова». Сердечно Вам дякую за неї, – піде до числа 10-11 «Віри й Культури» (подвійного)⁵⁶⁵, бо число 9-те вже закінчене, у завтра ломлять його.

Радію, що вийде Ваша праця про Службника М[итрополи]т[а] І[ларіона]. Зрікався мені показати його, бо я хотів його опрацювати монографічно. Але в 1957 р. змилосердився і таки показав. Розглянувши його в оригіналі, я переконався, що це пам'ятка XI–XII віків.

Владика І[оан] ⁵⁶⁶ Подарував мені і фотокопію, чого раніше не хотів робити. Я, – певне, – чимсь образив його, що він поставився до мене так неприхильно. Але передумую все минуле, і не знаходжу нічого, чим міг образити його...

Дуже жалію, що Ви нічого поважнішого з своїх мовних статей не присилаєте «Віри й Культури».

Ж.П.⁵⁶⁷ навмисне задержує вихід у світ мого перекладу Біблії. Після смерти В. Кузева він не має стриму...

Цей мій лист – зовсім приватний.

Вам і всій Вашій Достойній Родині шлю свій привіт

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 645

Архієпископу Палладію (Видибіди-Руденку)

[Вінніпег], 29 червня

29-го червня 1959 р.

Його Високопреосвященству
Високопресвященнішому Палладію
Архієпископові в Нью Йорку
З[лучені] Ш[тати] А[мерики]

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Сьогодні я одержав Ваш щирий привіт на хіротонію о[тця] Архимандрита Андрея⁵⁶⁸. Сердечно Вам дякую!

Але в своєму привіті Ви згадали й мене добрим своїм словом. А це змушує мене відповідати Вам.

Найперше, щиро дякую Вам за таке добре слово про мене, старого й грішного.

Я звернув увагу на Вашу важливу заяву в листі: «За морем, – в Канаді й Америці і інших закутинах українського розсіяння, – інші умови побуту святої церкви і відмінніші умови праці, як було в ріднім краю, в Європі».

Радію, що Ви вже це визнали. Я все це визнав скоро, приїхавши в Канаду. Наша Церква тут місійна, і власне цього не можна забувати.

У нашому Статуті У[країнської] Г[реко-]П[равославної] Ц[еркви] в Канаді є пункт, що Митрополит дбає про «чистоту православ'я», – а це для місійної Церкви власне те, що й треба.

Я з повною смиренністю взявся за свою надзвичайну працю, пам'ятаючи, що я тільки смиренний місіонар серед свого забутого народу...

І Господь поблагословив мою невсипущу працю, – Церква помалу росте й міцніє... Це повстало на основі моєї ідеології:

«Служити народові, то служити Богові».

Дорогий Владико, – я чекаю від Вас братського гарного й щирого листа. Напишіть як живете, як дивитесь на Церковну працю тут. Чому в'яжетеся із тими, з ким в'язатися не можна, бо обманять?...

Чи Ви забули, що на еміграції канонічно я таки заступаю нашу Церкву в Польщі, цебто, що ми з Вами зв'язані. Зв'язані бодай духово.

Жалію, що ми не можемо десь належно стрітися й поговорити, – чи в мене, чи в Вас. Це дало б нам змогу правдиво в'яснити нашу церковну справу, – без непорозумінь, а так, як належить.

Свого часу я писав Вам, що з єпископом Богданом⁵⁶⁹ праця жодним способом не можлива. Це мені говорив і Архієпископ Атанагорас. На жаль, поки Архієпископ Михаїл⁵⁷⁰ не послухався в цьому Патріярха Атанагораса. І розклад Церкви чиниться й далі...

Ви вже добре знаєте стан У[країнської] П[равославної] Ц[еркви] в розсіянні. Я дуже хотів би знати Ваші думки хоч про якесь можливе поєднання всіх наших Церков. Звичайно, духове, хоч молитовне. А може є дорога й до поєднання реальнішого.

Як здоров'я Архієпископа Ігоря⁵⁷¹?

Шлю Вам сердечний привіт. З любов'ю у Христі Ісусі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 646

**Українському інституту с
в. Івана Золотоустого в Едмонтоні**

[Вінніпег], 22 вересня
22-го вересня 1959 р.
Український Інститут
Св[ятого] Івана Золотоустого
в Едмонтоні, Алберта

Світлий Інституте!

Довідавшись, що 23-25 жовтня цього року відбудуться чергові Річні Збори членства Інституту Св[ятого] Івана Золотоустого, шлю Вам усім своє Митрополиче Благословення на Вашу високо потрібну й цінну працю.

Молю Милосердного Господа, щоб подав Вам усім належних сил достойно перетворити Інститут на справді учбово-виховний заклад. У нас багато молоді, яка сильно потребує національного виховання та національної освіти, а це найкраще зробить Український Інститут.

Нехай Господь допомагає Вам у всьому!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1960

№ 647

Редакції журналу «Промінь»⁵⁷²

[Вінніпег], 4 січня
4-го січня 1960 р.
Хвальна Редакція журналу «Промінь»
у Вінніпегу, Ман[ітоба]

Христос Рождається, Хвальна Редакція!

З глибокою радістю довідався я, що «Союз Українок у Канаді»⁵⁷³ починає видавати свій журнал «Промінь».

Радію з того, і молюся Милосердному, щоб Своєю Ласкою підтримав гарний почин «Союзу Українок у Канаді», і щоб «Промінь» засяяв серед усього нашого жіноцтва.

Українське жіноцтво в Канаді стало ревно й організовано і до праці біля своєї Української Православної Церкви, і несе цю працю широ й віддано, безконечно багато працюючи біля своєї Церкви.

Молю Милосердного Господа, щоб завжди допомагав «Союзу Українок Канади» та його «Проміневі» у всій їхній праці на Славу Господеві, а українському народові на спасіння.

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу спасенну працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 648

Союзу українок Канади в Едмонтоні

[Вінніпег], 4 січня
4-го січня 1960 р.
«Союз Українок Канади»
в Едмонтоні, Алта

Христос Рождається, Хвальний Союзе!

Свого часу я сповістив С[оюз] У[країнок] К[анади], що дарую йому одну свою працю, а саме – «Блискуча Зоря в українській духовій культурі (Преподобна Анна Всеволодівна)». Праця буде яких 32 друковані сторінки, лежить у мене готова, і треба було б зачинати її друк.

Думаю, що треба було б видати її 2000 примірників (а може й більше), видати по-місцевому. Другу коректу я проведу сам. Дам і малюнок для цієї праці. Продажна ціна книжки була б десь 50 центів.

Для себе за цю працю прошу 15% друкованих книжок, а решта – Ваша власність.

Друкувати буде, певне «Український Голос», то я просто й передам йому для складання, коли Ви сповістите про це його і мене.

Бувайте всі здорові, а Богові милі!

Кличу Боже Благословення на Вас, і на Вашу спасенну працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 649

**Митрополиту
Іоану (Теодоровичу)**

[Вінніпег], 26 січня

26-го січня 1960 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Іоану
Митрополиту Української
Православної Церкви в США

*Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико Митрополите!*

Висилаючи Вам своє смиренне виявлення від 16-го січня ц[ього] р[оку], я не писав докладно про все, – відкладав наших братських відвідин на далі. Ходило про перше устанавлення самого факту наших зборів.

При цьому висилаю Вам свого братського листа вже повнішого, який подає про наш Спільний Собор Єпископів.

Цим листом своїм підіймаю дальшу справу, – наше ставлення до Церков Архієпископів Богдана та Палладія з Ігорем. Думаю, що конче треба б запросити й їх. Коли б вони поєдналися з нами, тоді це був би справді Спільний Собор Єпископів усієї Української Православної Церкви за межами України. Про велике історичне значіння такого Собору нема чого й писати тут.

А коли б вони зреклися й участі в братських відвідинах не приймали, тоді вони тим самим самі відкинули б себе від Христового тіла Української Православної Церкви. Це також просвітило б нашу церковну позицію на будуче.

Отже, звертаюся до Вас, дорогий Владико, за Вашою згодою, щоб я запросив на братські відвідини також ще трьох Архієпископів: Богдана, Палладія й Ігоря.

Щоб прискіпити справу й полегчити Вам зносини, копію цього листа висилаю й Архієпископові Мстиславу⁵⁷⁴.

З Христовою любов'ю до Вас

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Заввага: Арх[ієпископ] Мстислав не прийняв тієї пропозиції Митр[рополита] Іларіона, більш – проти неї гостро виступив.

«Братські відвідини» закінчились так, що Арх[ієпископ] Мстислав не попросився з Митр[ополитом] Іларіоном.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 650

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 14 березня
14-го березня 1960 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Палладію
Архієпископові в Сполучених Штатах Америки
в Нью Йорку

*Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!*

Вашого листа я одержав, і сердечно дякую Вам, що ще остаточно не забули про мене.

Звичайно, з Вашим листом, я не згоден, – діловий лист таким не може бути.

Коли б Ви захотіли по-братньому листуватися, то я був би тільки радий.

Вашого Високопреосвященства люблячий брат у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомалець

*ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді.
Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.*

№ 651

Л. Биковському

[Вінніпег], 15 березня
15-го березня 1960 р.

Високодостойний п[ан] Директор Л. Биковський
в Денвер, Колорадо

Високодостойний Пане Директоре!

Вашого цінного листа одержав, і шлю Вам сердечну подяку за нього.

Сердечно дякую і за привіт з приводу мого 20-ти ліття Архирейської праці. Зробив, що міг зроби-
бити емігрант!

Так, згоден з Вашими думками про Патріярхат. Але це справа, яку мав би розпочати якийсь
Всеукраїнський Собор чи З'їзд, – справді поважний і шанований. Самі Єпископи – з відомих причин –
не зможуть його зробити, навіть почати не зможуть. Тут потрібна всенародня праця. Та й католики тихо
будуть шкодити.

Мимо Денвера я ніколи не їздив і в скорому часі не збираюсь їхати. Але сердечно Вам дякую за
запрошення! і коли б справді їхав мимо Вас, то конче заїхав би до Денверу, і конче зробив би якийсь
виклад! А може зможу й навмисне приїхати до Денверу, як будуть сили.

Потрібні Вам відомості скоріше знайдете в «Вірі й Культурі», – там було в цих справах не мало
відомостей. Буде в «В[ірі] й К[ультурі]» моя стаття про мій переклад. А взагалі до Вашого збірника⁵⁷⁵ я
вмішуватися не можу, – так багато мені нароблено шкідливих неприємностей...

Вам і Достойній Вашій Дружині шлю сердечний привіт.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомалець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 652

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 6 квітня
6-го квітня 1960 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Палладію
Архієпископові в Нью Йорку

*Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!*

Вашого цінного листа від 4-го квітня я одержав, – сердечно Вам дякую за нього й за Ваші
повідомлення. Ці відомості сильно тяжкі, бо справді тяжкий стан нашої Української Церкви на еміграції.
Хто хоче, той б'є або руйнує нашу Церкву, хто хоче, той стає в її проводі...

Уся наша Церква розбилася на групки, і кожна хоче робити своє. Нема сили, щоб усе це поєднала.

Я Вас благаю, дорогий Владико, – не святить нових Єпископів, бо це ж буде дальша дошкульна руїна нашої Церкви. Чи мало й без того єпископів? Благаю Вас, – не наносить нових ран нашої й без того окривавленій Церкві!...

Коли Ви справді це зробите, це буде найбільша Ваша кривда у напрямі дроблення Української Церкви!...

Не робіть цього, – молю Вас!

Чин поставлення в єпископи позостався в м[істі] Едмонтоні, – я написав уже вернути мені, але щось не присилають.

Будьте бережні з греками, – вони обманять найперші. Така моя думка. Ми мусимо витримати самі, – на це в нас є сили, і знання!

Буду сердечно радий, коли час від часу напишете, і буду з глибокою подякою відписувати.

Але не буду відповідати на листи не по-братському писані.

Бувайте здорові, а Богові милі!

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 653

Л. Биковському

[Вінніпег], 30 травня
30-го травня 1960 р.

Високодостойний п[ан] Директор Л. Биковський
в Денвер, Коло[радо]

Високодостойний Пане Директоре!

Сердечно вибачте мені, що я турбую Вас старими справами.

Десь три роки тому писали мені з Варшави, що моя бібліотека перевозиться до Кракова.

Оце тепер я написав листа до Кракова, до проф[есора] Л. Геца, і просив його розвідати про долю моєї бібліотеки. Він мене сповістив, що моєї бібліотеки в Кракові нема, – він шукав її скрізь, де було треба, але слідів її не знайшов.

Сердечно прошу Вас, коли ласка, при спосібності написати мені, чи Ви випадком не знаєте чого нового про долю моєї бібліотеки. Думаю, що вона зосталася таки в Варшаві.

Вам і Достойній Пані Вашій шлю сердечний привіт.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 654

М. Мошинському

[Вінніпег], 26 червня 1960 р.
26-го червня 1960 р.

Високодостойний п[ан] М. Мошинський
в Монреалі, Кве[бек]

Високодостойний Пане Мошинський!

Ви були ласкаві прислати мені дві Ікони Преподобного Святителя Митрополита Київського і всієї Русі⁵⁷⁶, а для пояснення прислали й свого листа.

Святителю Іларіону Ви дали в руки «Поучення дітям В[еликого] К[нязя] Ярослава». Вийшло непорозуміння.

«Наука моїм дітям» написав онук В[еликого] К[нязя] Ярослава, а саме – Володимир Мономах. В[еликий] К[нязь] Володимир Мономах народився 1053 року, а помер 1125 р[оку], а Науку дітям написав перед своєю смертю. Митрополит Іларіон був на Київському Престолі року 1051-го.

Отже, Митрополит Іларіон не мав і не міг мати нічого спільного з «Наукою дітям» В[еликого] Кн[язя] Володимира Мономаха, що написана десь 75 літ пізніше.

Вихід один: назву книги треба замалювати, а посеред неї дати Хреста, – Митрополит Іларіон держить на руці Св[яту] Євангелію, як йому й годиться.

З правдивою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 655

Громаді храму св. Іоана Хрестителя в Норалі

[Вінніпег], 13 липня
Заряд* Громади Св[ятого] Івана Хрестителя
в Норал, Алта
13-го липня 1960 р.

Світлий Заряде!

Ваш ревний Парох Всечесніший Отець Микола Стеценко повідомив мене, що в четвер 7-го липня, в день Св[ятого] Івана Хрестителя, він відслужив першу Св[яту] Літургію в новозбудованому Храмі Св[ятого] Івана Хрестителя.

Цим листом своїм сердечно вітаю всю Громаду Норал з такою великою й радісною подією, – народився новий Храм Божий, Господеві на Славу, а всім вірним на спасіння.

Складаю свою сердечну подяку всьому трудолюбному Зарядові Громади і всім трудолюбним вірним, які і своїми щедрими жертвами на будові церкви, так і невтомною своєю працею сприяли поставленню нової Святині.

Поставлення нового Храму – це розвій нашої Святої Української православної церкви. Це радісне явище особливо в наш час, коли багато є таких, що затуманюють віковичну Християнську Культуру.

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу велику працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл.: Віра й культура. – 1960. – Ч. 10-11. – С. 23.

№ 656

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 11 серпня
11-го серпня 1960 р.
Високодостойна п[ані] Проф[есор]
Н. Полонська-Василенко
у Дорнштадт к[оло] Ульму

Високодостойна Пані Професоре!

Учора одержав Вашу цінну двотомову працю: «Заселення Південної України», і цим листом складаю Вам свою сердечну подяку.

Уже вчора, по закінченні праці, зараз таки приступив до студіювання цього заселення. Коротко я це знаю, але тільки коротко. Це важливий розділ в історії України XVIII століття. Проф[есор] Оглоблин випустив «Люди XVIII ст[оліття] в Україні», але жаль, що він не подав хоч малого розділу про заселення, бож не один старшина «подвизався» і на заселенні запорозьких «вольностей».

Шукав у Вас хоч маленького розділу: «Походження географічних назв нових осель». Волиняки принесли багато своїх назв, інші робили те саме. Для мене це цікаве.

Чому не згадали про твори Григорія Данилевського: «Беглые в Новороссіи», «Беглые воротились», «Новые места» і т[ак]е ін[ше]. Правда, я сиджу [над] том[ом] I, а до II – про заселення Новоросії – ще не

* Тут: керівництво.

брався. Твори Г. Данилевського дають дуже багато матеріалу з історії заселення й того, часу, про який написали Ви.

А історія самої Вашої праці – неймовірно тяжка... А скільки тепер таких історій!... Справді, «Habeant sua fata libelli!»*. Є і в мене таке, та ще й багато... Згинула велика моя праця про Іоанікія Галятовського... Теж дисертація...

Ще раз сердечно дякую Вам за прислання таких цінних творів! А головне – що не забуваєте і про мене, старого!

Свої «Вікові наші рани» я Вам вислав своєчасно.

Цими днями пришло маленьку працю: «Блискуча Зоря нашої духовної культури – Преподобна Анна Всеволодівна»: Прийміть, як завдаток за Ваші цінні праці!

Моя монографія про Почаївську Лавру⁵⁷⁷ вже в друкарні.

Шлю Вам свій привіт для Вас обох!

З повною до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

П.С. При цьому п'ятка на Ваші поштові видатки. Сердечно прошу прийняти!

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 657

М. Битинському

[Вінніпег], 12 серпня
12-го серпня 1960 р.
Високоповажний п[ан] М. Битинський
Торонто, Онт[аріо]

Високоповажний Пане Сотнику!

Вашого цінного листа про Ікону Св[ятого] Іларіона, праці художника М. Мошинського, я одержав. Сердечне Вам за нього дякую!

Копію Вашого листа я відсилаю п[ану] В. Мошинському. А Вам посилаю копію мого листа до нього.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 658

Союзу українців Канади в Едмонтоні

5 вересня
«Союз Українців Канади»
в Едмонтоні, Алта
5-го вересня 1960 р.

Високошановний Союзе!

Зо щирим задоволенням посилаю Вам, видрукувану свою працю «Блискуча Зоря», яку Ви ласкаво видали своїм коштом.

Ще раз сердечно дякую «Союзові» за це видання!

Преподобна Анна справді була свого часу Блискучою Зорею, що полум'ям світила на всю Україну.

Зробила вона безконечно багато, бо це ж вона перша почала освіту жінок.

Бо це ж вона перша поставила в Києві року 1086-го школу для жінок!

Бо це ж вона перша стала організовувати жінок!

І довго-довго її світла пам'ять Блискучою Зорею сяяла в Україні, а наша Свята Українська Православна Церква зарахувала її в Хор Святих своїх, якої незабутню пам'ять ми всі святкуємо 16-го листопада щорічно.

Думаю, що окремі Відділи «Союзу Українок Канади» могли б вибрати собі патронкою Преподобну Анну й достойно носити ім'я тієї, що все своє життя віддала на Службу Богові, Православній Вірі та українському народові!

А до того Преподобна Анна не позоставила України, а особливо українського жіноцтва, і по своєму упокоєнні в Бозі – в Києві року 1113-го, листопада 3 (16)-го дня, – стала ревною богомолкою перед Господом за всіх нас!

«Союз Українок Канади» зробив видатне діло, пригадавши всім своїм членкиням про незабутню Преподобну Анну Всеволодівну!

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон

Опубл. : Віра й Культура. – 1960. – Ч. 12. – С. 22-23.

Ваш постійний богомолець

№ 659

Архієпископу Палладію (Видибіди-Руденку)

[Вінніпег], 4 листопада

4-го листопада 1960 р.

Його Високопреосвященству

Високопреосвященнішому Палладію

Архієпископові Української Православної Церкв
в Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Вашого милого і цінного листа я вчора одержав, – дякую сердечно, що згадали за мене.

Думаю, що за теперішнього стану комунікації всі ті справи, про які пишете, вирішуються дуже легко: сів у літака і прилетів у Вінніпег. А в Вінніпегу є Митрополит Іларіон, який завжди Вас шанував і шанує, і вже не раз запрошував до себе в гості.

І цим листом так само сердечно запрошую Вас до себе, – погостили в мене, обміркували багато справ. Оміркувати тихо й спокійно та розумно.

Дивує мене, що Ви могли думати, буцімто Іларіон міг що мати супроти Паладія.

Маю до Вас стару справу, – це бібліотека, яку Ви вивезли з собою. Я люблю писати, люблю богословські науки, і кілька раз уже просив Вас випозичити мені потрібне з Вашої Бібліотеки. Ви маєте, певне Каталога своїх книжок, – сердечно прошу прислати його мені, а я виберу потрібні, і прошу Вас позичити мені. І верну, використавши, негайно.

Як Ваше здоров'я, як здоров'я Владики Ігоря^{578?}

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

П.С. Через дві годині виїжджу в м[істо] Торонто на чотири дні на Візитацію.

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 660

Учасникам річних загальних зборів Інституту св. Іоана Золотоустого

[Вінніпег], 9 листопада

9-го листопада 1960 р.

Річні Загальні Збори Членів

Інституту Св[ятого] Івана Золотоустого

в Едмонтоні.

Світлі Збори

Сердечно й щиро вітаю всіх, хто прибув на Загальні Ваші Збори.

Усім шлю своє Благословення, і гаряче молюся Господеві, щоб Він Своєю Могутньою Десницею допоміг Інституту повно виконувати своє високе культурно-освітнє завдання серед нашої української молоді.

Це велике й почесне завдання, яке мусить зростати з року на рік, – Богові на Славу, а Його українському народові на спасіння.

Я на власні очі бачив уже величність і красу нового Інституту, і молю його Святого Патрона, Івана Золотоустого, щоб завжди допомагав своєму Інституту вірно служити українському народові.

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу велику працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 661

М. Битинському

[Вінніпег], 11 листопада
11-го листопада 1960 р.
Високодостойний п[ан]
Сотник М. Битинський
Торонто, Онт[аріо]

Високодостойний Пане Сотнику!

Виправку одного слова, в моєму екслібрисі я одержав, і сердечне дякую Вам за працю. З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 662

П. Коваліву

[Вінніпег], 8 грудня.
8-го грудня 1960 р.
Високодостойний п[ан]
Проф[есор] П. Ковалів
у Вашингтоні
Д[istrict] С[olumbia]

Дорогий Пане Професоре!

Ваша рецензія на Граматику проф[есора] Кислиці⁵⁷⁹ складена й уміщена в ч[исло] 2 (86) «Віри й Культури». Але вихід цього числа трохи затримався через мої поїздки по всій Канаді. Цими днями вийде це число, і Ви матимете його в себе. За прислану рецензію ще раз сердечно дякую!

Щодо Вашої статті про наголос, що мала піти до Збірника⁵⁸⁰, то перший раз про неї чую, – ніколи не бачив її і в руках своїх ніколи не мав! І взагалі я ж не відповідаю за те, що редактори робили, бо вони робили це без порозуміння зо мною.

Із Вашого листа видно, що Ви ніби гніваєтесь на мене. Це неоправдане, – усе робилося без мене! При особистій зустрічі розповім про це більше.

Повторяю Вам ще раз: усе (мале чи не велике), що Ви пришлете до «В[іри] й К[ультури]», буде прийняте з подякою і буде видрукуване.

З технічних причин звичайно стаття попадає не в біжуче число, а в наступне або позана-ступне.

Шлю свій сердечний привіт Вам і всій Вашій Достойній Родині!

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1961

№ 663

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 7 січня

7-го січня 1961 р.

Високодостойна п[ані]

Проф[есор] Наталія Полонська-Василенко

в Дорнштадт коло Ульму, Німеччина

Христос Рождається, Дорога Пані Професорко!

І я сердечно вітаю Вас обох з радісним Святом Божого Народження!

І я щиро вітаю Вас обох з Новим Роком!

Благаю Милосердного Господа, щоб Він послав Вам обом міцного здоров'я, і ще раз здоров'я!

Сердечно дякую за цінного листа.

Про Закриття Інституту⁵⁸¹ я нічого не знав. Справді – жаль!

Жаль і за тим, що Ви не встигнули видати своїх «Історичних підвалин У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви]».

Трудно мені зараз порадити Вам, що добре у цій справі, але буду мати її увазі. Пишете, що в праці «6 аркушів», – але якого розміру аркуш?

Молюся за видужання Вашого мужа. Нехай Господь береже Вас обох!

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець і чорнороб на Ниві Христовій

P.S. При цьому додаток на поштові видатки.

М[итрополит] І[ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 664

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 24 січня

24-го січня 1961 р.

Високопреосвященніший Архієпископ Паладій

в Нью-Йорку

*Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!*

Я одержав Вашого цінного листа від 16-го січня цього року. Сердечно дякую. Сумний лист.

Мене вже докладно повідомлено про всі ці випадки і з іншого джерела. Повідомлено трохи інакше, як пишете Ви.

Ви нічого не пишете про те, що ніби Владика Богдан⁵⁸², – як Ваш зверхник (чи так?) – уже зняв Ваші заборони і з о[тця] Юрія Сікорського, і з п[ана] Голови Громади А. Заліска.

У цій справі вже звертався до нашої Консисторії о[тець] Іван Ткачук, і я поблагословив дати відповідь. Хоч о[тець] Ткачук звернувся не відомо з чийого благословення, ніби від самого себе, я поблагословив відповідь таки дати, бо може ця відповідь заспокоїть Вас.

Безумовно, з канонічними заборонами Ви поспішили, забувши, що це Америка. Мені трудно що порадити Вам у такій справі писемно, та ще у справі такій складній.

Що до о[тця] Олександра Новицького, то він звернувся до мене з проханням дати йому довготермінову відпустку для лікування в США. Таку відпустку з неохотою я йому видав, – вона в нього на руках. Відпустка, а не Відпускна Грамота. Звичайно, жодних уповноважень ніхто йому не давав.

Отець Олександр Новицький служив у Вас і Ви його нагородили найвищою для Священника нагородою, – Архипресвітера. У нашій Церкві в Канаді справа нагороди Протопресвітерством підіймається по 40 роках ревної пастирської служби.

Щодо Відпускних Грамот, – у Вас знаходиться три Священики з моєї юрисдикції без Відпускних Грамот: о[тець] Яків Костецький, о[тець] Ананія Сагайдаківський і о[тець] О. Іванюк. Таке поступовання – не канонічне, і шкодить церковній дисципліні взагалі.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 664

**Митрополитам Іоану (Теодоровичу)
і Никанору (Абрамовичу)**

[Вінніпег], 3 березня

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Івану
Митрополиту Української Православної Церкви
в Сполучених Штатах Америки
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Никанору
Митрополиту УАПЦ на чужині
в Карльсруе, Німеччина

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Сьогодні я одержав перші примірники Требника ч[астина] друга.

Це великий і святий день у житті нашої Української Греко-Православної Церкви в Канаді, а взагалі в житті всієї Святої Української Православної Церкви, – Українська Церква нарешті має свого повного Требника!

Це великий і святий день також у моєму житті, – я закінчив свою довголітню тяжку працю над перекладом нашого Требника.

Принесімо гарячу подяку найперше Господові, що видимо допоміг, щоб ця велика праця Йому на Славу була таки закінчена!

Служebníки й Требник, а до того ще й Біблія, – це основа кожної незалежної національної Церкви.

Сердечно кличу й Вас поділити зо мною цю велику радість усієї нашої Церкви і мою.

При цьому посилаю Вам одного примірника Требника, – на молитовний спогад про мене, як смиренного перекладача цієї Священної Книги.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 665

М. Битинському

[Вінніпег], 28 березня

28-го березня 1961 р.

Високодостойний п[ан] М. Битинський

Торонто, Онт[аріо]

Високодостойний Пане Майоре!

У мене є давній екслібрис, але я зовсім не пригадую собі, хто мені його зробив, – було це ще, здається, в Празі. На екслібрисі підпис: М.Б., – чи це Ви, чи М.Бутович?

До цього листа додаю й свого екслібриса, – слово «Митрополита» ставили Ви. Будьте ласкаві написати, хто справді автор цього екслібриса?

Знаю, що Ви займаєтесь справою гербів та прапорів. Редакцію «Віри й Культури» запитують, який порядок кольорів нашого українського прапора: синьожовтий чи жовто-синій. Може Ви б були ласкаві

й записали нам у цій справі хоч маленьку статейку, – сердечне дякував й Вам, і помістив би в «Вірі й Культурі».

А поки, що прошу прийняти від мене мого «Розп'ятого Мазепу», кого при цьому посилаю. Вам і всій Вашій Достойній Родині шлю сердечний привіт!
З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 666

Митрополиту Никанору (Абрамовичу)

[Вінніпег], 19 квітня
19-го квітня 1961 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Никанору
Митрополиту У[країнської] А[втокефальної]
П[равославної] Ц[еркви] на Чужині
в Карльсруе, Німеччина

Христос Воскрес, Ваше Високопреосвященство!

При цьому посилаю Вам мою довголітню працю: «Свята Почаївська Лавра».

Прийміть її від мене, як мій сердечний дарунок Вам на молитовний спогад.

Ця праця – це моя трудова жертва Богові, бо час вимагає, щоб таки була українська монографія про всеволинську Святиню, як про Святиню всеукраїнську. І я – за Божою допомогою – це виконав.

Через усю монографію я провів українського національного духу, і цим дав національну душу Почаївській Лаврі.

Не знаю, чи зрозуміють цю мою ідеологію. Я пильнував освітлити Почаївську Лавру, як Святиню українську, – всеволинську і всеукраїнську.

Згадуєте про наш подарунок для Вашої Церкви. Я кожного року не забував і не забуваю про нього.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

667

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 21 квітня
21-го квітня 1961 р.

Високодостойна п[ані] Професор Н. Моргун
у Дорнштадт коло Ульму

Високодостойна Пані Професорко!

Душевні рани ніколи не забуваються, – вони тільки притупляться. Позостається сум, але гострий біль минає.

Але не треба самому роз'ятрювати ані болю, ані суму.

І дуже було б добре, коли б Ви змогли пересилити себе (хоч як це трудно!) і таки зайнятися біжучою працею, щоб сум покритися теплими спогадами...

Знаю добре, як це трудно робити... Знаю добре, що мої слова – тільки стороння порада... Але це порада тепла, а Ваш стан найбільше потребує власне тепла та дружнього слова...

Як багато колючого суму ось у мене постійно, – а поділитися з ним нема з ким... І на могилу нема до кого піти... Остається одне – поезія як розмова з собою, а головно – розмова з Богом, бо Він Один завжди зо мною...

Я Вам вислав свого «Розп'ятого Мазепу», – я вклав у нього багато своєї душі і суму святого... Так душа моя дивиться на Мазепу та на його час і його оточення. Мазепу я добре вивчив.

Вислав Вам і мою монографію про Почаївську Лавру. Довго я писав цю працю, – і знову таки вклав у неї свою душу. Так як мені говорили зібрані матеріали. Писав я цю працю – як мою Жертву Вечірню для Господа!

Ці дві праці виходять як мій дарунок своєму народові у 80-ліття мого життя!

А через місяць вийде мій Словник Шевченкової мови⁵⁸³, – третя праця на 80-ліття!

На 80-ліття я дав своєму народові те, що можу, – свою Жертву Вечірнюю...

Щоденно молюся за Вас, – за Ваш спокій і скоріше й спокійне повернення до скільки можна нормальної праці.

Нехай Господь береже Вас!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

П.С. При цьому додаток на поштові витрати.

М[итрополит] І[ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

668

Ю. Шевельову

[Вінніпег], 24 квітня
24-го квітня 1961 р.

Високодостойний Проф[есор] Юрій Шевельов
в Нью Йорку

Високодостойний Пане Професоре!

Ви Були ласкаві прислати мені свою цінну працю: «Чернігівщина в формуванні нової української літературної мови». Сердечно Вам дякую за прислання цієї праці!

Ви підіймаєте цікаве питання, яке в нас мало вияснене. Я займався творами Іоанікія Галятовського, Дмитрія Тупталенка та Іоанна Максимовича. Маю їх праці в себе, і займався і їх мовою. Безумовно, в їх писаннях (особливо у Галятовського в його «Скарбниці» 1676 р.) є багато ознак чернігівського говору.

Але де видрукувати працю чисто наукову, та ще з цитатами XVII–XVIII віків?

Ще раз сердечно Вам дякую!

При цьому посилаю Вам мого «Розп'ятого Мазепу».

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 669

Союзу українців-самостійників у Канаді

[Вінніпег], 21 серпня
21-го серпня 1961 р.

Союз Українців Самостійників у Канаді
Едмонтон, Алберта

Високодостойний Пане Голово!

Мені було високо приємно одержати Вашого милого й цінного листа від 18-го серпня. Сердечно Вам дякую за признання мого маленького Слова⁵⁸⁴.

У мене був проф[есор] Юзик і кілька раз підкреслив, що на моє Слово дається тільки три мінуті.

Я глибоко радію, що своїм Словом і Архиерейським Благословенням Пам'ятника прислужився «силі й величі» нашої Церкви, як Ви пишете. Я ось десять літ невпинно віддався на службу Українській Греко-Православній Церкві в Канаді, вона стала моєю душею, – і я злився з нею!

І тяжко захворів – при Святому Престолі...

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Постійний богомолець за кращу долю України
У шпиталі

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

369

№ 670

Комітету українців Канади

[Вінніпег], 21 серпня
21-го серпня 1961 р.
Комітет Українців Канади
у Вінніпегу, Ман[ітоба]

Високодостойний Пане Директоре!

Ви зробили мені велику приємність своїм цінним листом про моє скромне слово на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові.

Призначення КУК-а вважаю дуже цінним, і складаю Вам за нього свою сердечну подяку.

З глибокою до Вас пошаною

і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Постійний богомолець за кращу долю України

У шпиталі

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 671

Комітету українців Канади

[Вінніпег], 26 серпня
26-го серпня 1961 р.
Високошанованому
Комітетові Українців Канаді
у Вінніпегу, Ман[ітоба]

Світлий Комітете!

У пресі появилoся вияснення Комітету Українців Канади, в якому, у пункті 5-му, подано, що «проблема відслуження коло пам'ятника традиційної Панахида» по Тарасові Шевченкові в день 9-го липня 1961-го року була «узгіднена з Первоєрархами Українських Церков».

Цим листом своїм заявляю, що зо мною ніхто ніколи офіційно цю справу не узгіднював, – мене поставили перед доконаним рішенням КУК-а: при пам'ятнику в час його відкриття Панахида служитися не буде.

Навпаки, – я весь час був тієї думки, що відслужити коротку Панахиду конче треба.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Постійний богомолець за кращу долю України

У шпиталі

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 672

П. Коваліву

[Вінніпег], 30 серпня
30-го серпня 1961 р.
Високодостойний п[ан] Проф[есор] П. Ковалів
у Вашингтоні,
Д[istrict] С[olumbia]

Високодостойний Пане Професоре!

Оце тільки тепер – за допомогою Одного Милосердного Господа – я вернувся з шпиталю додому. Вернувся порізаний, поколотий і безсилий...

І застав Вашого цінного листа від 30-го липня з двома Вашими рецензіями. За все сердечне дякую і пускаю в чергове число «Віри й Культури».

Вам і Достойній Вашій Дружині та всій Родині шлю щирий привіт!

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 673

В. Сарчуку

[Вінніпег], 7 вересня

7-го вересня 1961 р.

Високодостойний п[ан] Проф[есор] В. Сарчук
у Вінніпегу, Ман[ітоба]

Високодостойний Пане Професоре!

Уже вийшла моя праця: «Навчаймо дітей своїх української мови!» Цю книжечку (на 64 сторінки, ціна 10 центів) при цьому пересилаю Вам.

Книжечка ця – це збірка моїх проповідей та слів по Церквах і Громадах.

Думаю, і вважаю за потрібне, щоб цю книжечку якнайширше розповсюдити серед української молоді найперше. Про це ми говорили з Вами вже не один раз.

Прошу Вас сердечно повідомити мене, скільки Ви візьмете цих книжечок (кожна 10 центів) для потреби молоді.

З глибокою до Вас пошаною

і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 674

**Союзу українців-самостійників
в Едмонтоні**

[Вінніпег], 7 вересня 1961 р.

7-го вересня 1961 р.

Союз Українців Самостійників
в Едмонтоні, Алта

Високодостойний Пане Голово!

Я віддавна проваджу в Церкві посилену працю, щоб наша українська молодь конче навчалася своєї рідної української мови. Роблю це на своїх Проповідах і в Словах по Церквах і Громадах Канади.

Деякі мої Проповіді і Слова вийшли оце тепер окремою книжкою: «Навчаймо дітей своїх української мови!» (64 сторінок, ціна 10 центів), яку й посилаю Вам.

Висловлюю свою скромну думку, що було б дуже вказаним, щоб ця книжечка опинилася в руках кожного нашого юнака. А це організовано міг би зробити «Союз Українців Самостійників».

Сердечно запрошую Вас до цієї корисної й плідної праці!

Прошу повідомити мене, скільки цих книжок (по 10 центів) вислати Вам.

Або: по скільки вислати їх Вашим відділам (щоб уникнути двократної поштової оплати на окремі адреси).

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі Господі

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 675

Р. Смаль-Стоцькому

[Вінніпег], 7 вересня

Наукове Товариство ім. Шевченка в Нью-Йорку

7-го вересня 1961 року

Високодостойний Пане Голово!

Ваше цінне запрошення на Другу Сесію Світового Конгресу Української Вільної Науки я одержав сьогодні.

Листом цим складаю свою сердечну подяку за це запрошення.

Не маю жодної змоги прийти на цей Світовий Конгрес, але шлю йому своє Митрополиче Благословення і на сам Конгрес, і на всю його працю!

Благаю Милосердного Господа, щоб Духом Своїм Святим допоміг Конгресові успішно виконати все своє завдання Йому на Славу, а Українському Народові на Спасіння!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

О публ. : Віра й культура. – 1961. – Ч. 12. – С. 21–22.

№ 676

Комітету по спорудженню пам'ятника Лесі Українці у Клівленді

[Вінніпег], 18 вересня
Комітет будови пам'ятника Лесі Українки в Клівленді
18-го вересня 1961 р.

Світлий Комітете!

Цим листом своїм складаю Вам свою сердечну подяку за запрошення мене на святкування відкриття пам'ятника Лесі Українки.

Молю Милосердного Господа, щоб послав Вам змогу це національне святкування належно виконати.

Ми всі, в розсіянні перебуваючи, мусимо особливо шанувати всіх тих наших письменників, що не давали народові нашому заснути й кликали його до спільної всеукраїнської соборної праці на збудування незалежної України!

Кличу Боже Благословення на Всіх Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

О публ. : Віра й культура. – 1961. – Ч. 12. – С. 21–22.

№ 677

Архієпископу Палладію (Видибіді- Руденку)

[Вінніпег], 19 вересня
19-го вересня 1961 р.
Його Високопреосвященству
Високопреосвященішому
Архієпископові Палладію
в Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Вашого листа від 16-го вересня я сьогодні одержав. Сердечно Вам дякую за нього!

Я завжди радію, коли одержую від Вас листа!

Я радий буду й тепер стрінутися з Вами в Нью-Йорку і багато про що переговорити. Я спинюся в готелі «Тафт», – десь недалеко біля нової Катедри Св[ятого] Володимира на 82 вулиці.

Але біда в одному, – я ще аж надто недужий. Я сподівався, що до цього часу видужаю по операції, але видужання йде дуже-дуже помалу... Ставиться питання, чи я можу летіти... У суботу 23-го вересня десь о год[ині] 3 дня літак прибуває в Нью-Йорк.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис з рукописною вставкою І. Огієнка. Ксерокопія з оригіналу.

№ 678

Архієпископу
Палладію (Видубі-Руденку)

[Вінніпег], 28 вересня
28 вересня 1961 р.
Високопреосвященніший
Архієпископ Палладій
в Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Видно, я не правильно записав Ваш телефон, бо по кілька раз денно телефонував Вам, але добитися до Вас не міг.

Перше ніхто до телефону не підходив, а потім підходив якийсь чи не юнак, а потім кілька разів жінка. Так до Вас і не добився...

Чекав від Вас телефону, але Ви не подзвонили.

Я викроїв був час на вівторок, щоб побачитися з Вами, але порозумітися з Вами не міг.

Шукав Вашого телефону в телефонічній книзі, – не знайшов.

Так і виїхав у середу раненько.

Усе намічене Господь допоміг зробити, але є основні перешкоди особистого, важкого характеру, про що Ви знаєте.

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

П.С. Щиро прошу помолитися за моє здоров'я, бо воно зовсім не в порядку...

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис з рукописною припискою за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 679

Союзу українців Канади

[Вінніпег], 4 жовтня
4-го жовтня 1961 р.
Союз Українців Канади
в Едмонтоні, Алта

Високодостойна Пані Голова!

Я одержав Вашого цінного листа від 29-го вересня. Думаю, що це корисна думка – давати в «Промені» статті на церковно-релігійні теми.

Я благословляю, щоб Священики давали відповідні й потрібні статті. Але одна перешкода, – мало в нас Священиків, що люблять писати!...

При нагоді я буду шукати Отців, що погодилися б писати, але можете й Ви шукати таких, що на це погодяться.

Я подаю Вам ще одну, простішу думку. Нехай п[ані] Редакторка перегляне мою «Віру й Культуру» й дещо відповідне передрукує з неї, – там матеріялу досить, але він мало доходить до жінки.

При цьому – для доброго початку – посилаю Вам свою поезію: «Пісня Мами». Її й присвячую «Проміневі».

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

Архієпископу
Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 9 жовтня

9-го жовтня 1961 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Палладію
Архієпископові в Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

І я сильно жалкую, що нам не вдалося побачитись і по-братському обговорити багато справ. А головне – поглянути на все те, що робиться, іншими, українськими державними очима.

Ви дали мені телефон RH 4-3575. Як я вже писав Вам, я кілька раз телефонував, підходила якась жінка і щось не ясне говорила. Це може я сам не правильно записав Ваш телефон. А в телефонічній книжці Вас не знайшов.

Крім цього, я почувався так зле, що мусів лежати. Може й заснув, і Вашого дзвінка не почув, – вони в готелі аж надто тихі.

А взагалі, я приїхав хворий, приїхав з [при]мусу, – бо треба було нагадати, що всі справді автокефальні Митрополії Об'єднані і не можуть на власну руку робити важливих справ.

Дорогий мій Владико, – хіба я не бачу, що робиться? Хіба я не знаю, який церковний стан? Але... треба, і я мушу бодай латати... І з ким співпрацювати?

Я сподівався, що пошанують бодай мою недугу, і дадуть мені змогу відпочити – поза зборами. Цього не сталося...

І я сильно-сильно втомився... Але Боже діло зробив.

Греки непотрібно ображають нашу незалежну від них Церкву. Патріярх⁵⁸⁵ до нашої Церкви не має стосунку, – я в Канаді 14 літ, і він одним рядком не обізвася до свого страждущого брата, нехай і меншого... Греки завжди будуть «лукавими греками». Так справи «об'єднання» не ведуть.

Український народ на еміграції ні за що не хоче йти під греків⁵⁸⁶, – він однозгідно вимагає повної незалежності. А що це так, доказом є Ваша «юрисдикція» – в неї ніхто не хоче йти ані з Священиків, ані з вірних. Кілька Священиків у Вас мої втікачі, без Відпускної Грамоти...

Не візьміть мені цього за зле, але воно так і єсть...

На основі цього пишу: Ви стали на невідповідний протиукраїнський ґрунт... А порадитися зо мною по-братському завжди могли. Але писемно про всі ці справи я зноситися не буду, – про це писав Вам не один раз.

Як греки хочуть, вони можуть зноситися зо мною чи з нами, але як рівні з рівними. І я завжди буду співпрацювати у всіх справах, що ведуть до зміцнення Православія.

Дуже й дуже здивувало мене, що ви не знали, що я з 1940-го року публічно – за Великим Виходом – молився і молюся сьогодні за всіх патріярхів православних. Це знають усі, – а чомусь Ви не знали...

Ще раз, – жалію, що ми не побачились, і по-дружньому спокійно не поговорили.

З любов'ю у Христі, Господі нашому, – Христос посеред нас!

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

П.С. Здоров'я моє поправляється, але дуже помалу. Сильно прошу Вас, – помоліться за мене!

Моя недуга дошкульно вдарила мене, особливо духовно...

М[итрополит] І[ларіон]

P.S. Дорогий Владико, – з ким говорив, усі вважають, Ви бунтуєте греків проти нас. Не вірю цьому...

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-католицької православної церкви в Канаді. Машинопис з рукописною припискою за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 681

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 6 листопада
6-го листопада, 1961
Проф[есор] Н. Моргун
Дорнштадт, Ульм, Німеччина

Високодостойна і Дорога Пані Професоре!

Сердечно дякую Вам за привіт мене з Днем Ангела!

Сердечно дякую Вам за милого Вашого листа! Якось трапилось так що я таки сильно занедужав... Відбулася 28-го липня невдала операція а по ній пішов дуже тяжкий поопераційний період. Вистрадав неймовірно багато і фізично і духовно...

Глибоко вірю, що тільки молитви всіх нас спасли мене і підняли з постелі недуги...

Тепер уже працюю, але ще багато перешкод чую до того сам у собі.

Через свою хворобу змушений був перервати і листування з Вами. Перервати тоді, коли Ви дружнього слова потребували найбільше...

Ще раз кажу: беріть себе сильно в руки і не падайте на душі!... Перехід до Життя вічного нам вже зовсім не далекий... Треба тільки щоб покінчити з непокінченим, – і все... По нашій земній зимі прийде для нас Вічна Весна!...

Бувайте ж здорові і Богові милі!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

П.С. До цього додаток на поштові видатки.

М[итрополит] І[ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 682

Дирекції Інституту
Св. Іоана Золотоустого

[Вінніпег], 9 листопада
Дирекція Інституту
Св[ятого] Івана в Едмонтоні, Алта
9 листопада 1961 року

Світла Дирекціє!

У день Річних Ваших Зборів сердечно вітаю всіх зібраних членів на чолі з Дирекцією.

Молю Милосердного Господа, щоб Своєю Всесильною Рукою завжди допомагав нашому славному Інституту, щоб Духом Своїм Святим провадив його на дорогу найкращого розвою і найплідніших успіхів.

Інститут Святого Івана Золотоустого – це гордість українського народу в Канаді, і ми всі, його члени і не члени, обов'язані належно шанувати його й матеріально підтримувати, щоб він невпинно зростав і став видатним центром української культури нашої нації в Канаді.

Сердечно вітаю З'їзд, і духом і серцем своїм я буду спільно з Вами всіма!

Сердечно вітаю всіх дорогих мені студентів Вашого Інституту, і всім бажаю виховатися на правдивих і свідомих українських патріотів і на діяльних провідників українського народу!

Кличу Боже Благословення на Вас усіх і на Вашу Світлу Дирекцію, а також на всю Вашу історичну працю!

Нехай Господь буде з Вами всіма!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1961. – Ч. 2. – С. 28.

№ 683
П. Коваліву

[Вінніпег], 7 грудня
7-го грудня 1961 р.
Високодостойний п[ан] Проф[есор] П. Ковалів
у Вашингтоні
Д[istrict] С[olumbia]

Високодостойний Пане Професоре!

Посилаю Вам Вашу статтю, що вже зложена для «Віри й Культури», і сердечно Вас прошу старанно виправити її, і зараз таки вернути мені.

Коли треба щось додати, то прошу це зробити. Але для складача ліпше і друкарня вимагає, щоб ці вставки починалися новим рядком, цебто з абзаца.

Давно Ви вже нічого не пишете мені і нічого не присилаєте, – забули!

Вам і всій Вашій Достойній Родині шлю свій сердечний привіт! З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1962

№ 684

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 26 березня
26-го березня 1962 р.
Високодостойна п[ані] Проф[есор] Н. Полонська
В Дорнштадт, коло Ульму, Німеччина

Високодостойна й Дорога Пані Професорко!

Вашого милого листа оце одержав, і спішу відписати Вам. Сердючно дякую за листа, а головню – за щирість та сердечність його!

Моя поема «У муках конання» видана так, як записана. Я вів розмову з Господом та з душею своєю, і як вів, так і записав... Це – релігійна поезія душевна, – щира й сердечна. З рештою, вся моя релігійна поезія така, і я віддав їй всю свою другу половину життя.

Мені було високоприємно, що мій «Денник зболілої душі» викликав сльози в Вас, – це чисті очищальні сьози, це катарзис... Значить, мій Денник такий впливає! «У муках конання» вийде окремих виданням.

Випадає мені за крашанку дати Вам писанку, – написати й про себе.

Прийшов уже до порядку, але від дня операції пішов якийсь сухий кашель. Неймовірно болючий, і я, ще зо шпиталю, приймаю кодеїну. Кашель спиняє, але сильно б'є мене: утратив Всяку охоту до їжі...

Тяжке буде оце літо моє, – погляньте на розклад моїх Візитацій. Чотири місяці: травень, червень, липень, і серпень я кожної неділі буду на Візитації: служити й проповідувати, а за обідом – головне Слово говорити... Буду літати по всій широчезній Канаді... У нас буде неймовірна спека, а я, – Ризи на мені сто пудів важать, а два пуди – Митра...

Думаю, Дорога Пані, що це останні мої Візитації... Але бачу Господь дав мені Дар Слова, і мушу послужити народові в останне... Б'є мене те, що я добре бачу, як зростає наша Церква через оці мої Візитації... Як же я можу відмовитися від них?

Торік, у малій Громаді (містечко Петлюра), я так змучився Богослужбою, що й пристав біля Св[ятого] Престола...

Дунав, кінець... І сильно радів, бо хочу упокоїтися на віки тільки біля Святого Престолу... Це моє бажання і це моя ідеологія...

Вас часто загадую, часто молюся, щоб Господь заспокоїв Вас...
У ще більшій самотності я, але я вічно з Богом, – Він постійно при мені і в мені, тому я не самотний!...

Прийміть Від мене вирази моєї глибокої дружньої пошани до Вас!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний Богомолець

П.С. Достойному о[тцю] Юрієві⁵⁸⁷ передайте мій привіт. Я помолюся за нього.
На поштові видатки при цьому п'ятка.

М[итрополит] І[ларіон]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 685

**Архієпископу
Палладію (Видибіди-Руденку)**

[Вінніпег], 29 квітня

Дорогому Архієпископу Палладієві
Творімо об'єднану Українську Церкву
Братній лист до українських Архієреїв

Христос Воскрес, Дорогий у Христі Брате!

Сердечно вітаю Вас з Світлоносним Святом, і щиро бажаю повню Його Благодать.

Христос Воскрес – і Своїм Воскресенням воскрешає й нас усіх до ревної й великої праці в Святій Церкві, яку Він оснував для спасіння світу, і став Її Головою.

Працювати в Святій Церкві й жити за наказами Голови Її – це наш найперший обов'язок.

Світ помалу відходить від правдивої Христової Церкви й помалу забуває Її Святі Заповіді, і живе не все по-церковному. І все це стається через нашу непрацевитість, через наші лінощі та через нашу гордість.

Христос Воскрес, – щоб і ми воскресли для нової пильнішої праці в Його Святому Винограднику. Щоб збільшити свою працю найперше ми, Архієреї Його, як спадкові Апостоли Воскреслого Христа!

Христос Воскрес, – щоб покликати всіх нас до повного об'єднання в Українській Православній Церкві, Церкві Єдиній, Святій, Соборній і Апостольській. У Церкві конче автокефальній, ні від якої іншої Церкви незалежній. Про таку тільки Церкву мріє весь наш український народ вже цілі віки!

Українська Православна Церква мусить бути канонічно автокефальна, яка живе й працює, як складова жива частина Православної Вселенської Церкви, як Церква сестра всім іншим Автокефальним Православним Церквам.

Господь створив Свою Церкву єдиною, єдиною в многості, і об'єднує нас усіх Своєю Спасенною Жертвою Він, наш Голова і Спаситель.

Гаряче молимося всі, щоб Воскреслий Господь подав кожному з нас найбільших сил, щоб усі ми творили Українську Православну Церкву Церквою і незалежною, і Єдиною, об'єднуючи в одну Церкву весь український народ.

Щиро обіймаю Вас і голосно кличу: Христос Воскрес!

Ваш горливий богомолець і смиренний брат

Митрополит Іларіон
Постійний богомолець за кращу долю
українського народу і його Святої Церкви!
Квітня 29-го, Року Божого 1962-го
Світлий Великодній день

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис з рукописною припискою за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 686

П. Коваліву

[Вінніпег], 19 червня
19-го червня 1962 р.
Високодостойний п[ан] Проф[есор] П. Ковалів
у Вашингтоні
Д[istrict] С[olumbia]

Високодостойний Пане Професоре!

Бритийське* Біблійне Товариство, супроти свого нотаріального контракту зо мною не дало мені правити третю (останню) коректу мого перекладу Біблії.

Оце 12-го червня я вже одержав три примірники Біблії, і бачу, що хтось виправив третю коректу так, що сильно обезцінив Біблію...

Чи Ви в цьому (в правленні третьою коректи) брали участь? Це все робилося без мого відома і згоди...

При цьому посилаю Вам копію мого листа до Бр[итанського] і Загор[донного] Біблійного Товариства.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 687

Православній громаді м. Кагвин

[Вінніпег], не пізніше 29 липня
Православна Громада при Церкві Пресвятої Тройці
в м[істі] Кагвин, Алберта.

Благочестива Громадо!

Ваш Всечесей Отець Парох, Ігумен Олександр Щербань прислав мені радісну звістку, що в день 29-го липня Ваша Громада святкує 30-ліття постановня Громади, і в той же день відбудеться в Вас і посвячення Церкви Пресвятої Тройці.

Радію з цього, і шлю Вам свій щирий привіт, і сердечно вітаю всю Вашу Громаду.

Благаю Милосердного Господа, щоб подав усім Вам нележних сил для праці для розвитку і Вашої Громади, і Вашої Церкви!

Пам'ятаймо, що ми повинні всі гуртуватися біля своєї Церкви, бо тільки в ній щастя земне і Спасіння Небесне!

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на всю Вашу велику працю!

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

Опубл.: Віра й культура. – 1962. – Ч. 9. – С. 22.

№ 688

О. Тимофію (Міненку)

Вінніпег, 14 серпня
14 серпня 1962 р.
Всечесніший О[тець] Тимофій Миненко
в Торонто, Онт[аріо]

Всечесніший Отче Тимофію!

Вашого великого листа, дописа про стан Св[ятої] Димитрівської Парафії в Лонг-Бренч, я одержав.

Усе терпеливо перечитав.

Сердечно Вам дякую за такі докладні вияснення.

---

* Так в тексті.

В суботу-неділю-понеділок я буду в Торонто – Сен Метеринс і про все це переговорю з Владикою Михайлом⁵⁸⁸. Може і з Вами десь стрінуся, щоб хоч пару хвилин особисто переговорити.

До Торонта я прилечу в суботу 17-го серпня о годині 12.35 дня (за Вашим часом). Відлітаю з Торонта в Вінніпег о год[ині] 1.40 дня в понеділок 19-го серпня. Як Господь поблагословить.

Шлю свій сердечний привіт Вам і всій Вашій Родині.

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис з рукописної вставкою за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 689

Дирекції Українського інституту св. Володимира м. Торонто.

[Вінніпег], не раніше 10 вересня

Дирекція Українського Інституту Св[ятого] Володимира
в Торонто

Світла Дирекціє!

У відповідь на Вашого цінного листа від 10-го вересня 1962-го року повідомляю Вас, що я зо щирою радістю даю свою згоду бути патроном Інституту Св[ятого] Володимира в Торонто.

Благаю Милосердного Господа, щоб завжди мав у Своїй Могутній Опіці розвій цього важливого Інституту.

Українська Нація і Українська Греко-Православна Церква в Канаді пишаються тим, що мають аж чотири великі культурні освітні установи: Інститути в Едмонтоні та в Саскатуні і Колегію св[ятого] Андрея в Вінніпегу. До них тепер приєднався ще й Інститут Св[ятого] Володимира в Торонто для потреб всього Сходу Канади.

Радію і пишаюся таким культурно-освітнім розвоєм та силою, і молю Милосердного Господа, щоб подав усім Вам сил належно вести таке велике діло.

Щоб хоч у малій мірі допомогти нашому українському студентству, для якого я все життя щиро працював. З цього року я запрошений почесним професором Манітобського Університету на Славистичний Факультет⁵⁸⁹, і цього року читаю окремий курс: Інтродукція до старо-слов'янської мови.

У цій своїй праці я буду з Вами всіма, щирими працівниками біля нашої молоді!

Кличу Боже благословення на всіх працівників Інституту св[ятого] Володимира і на всю Вашу історичну Працю

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1962. – Ч. 12. – С. 28–29.

№ 690

О. Тимофію (Міненку)

Вінніпег, 8 жовтня

8-го жовтня 1962 р.

Всечесніший о[тче] Тимофій Міненко
в Торонто, Онт[аріо]

Всечесніший Отче Тимофію!

Дякую Господеві, що Ви нарешті на нашій Ниві Христовій!

Належну реєстрацію Консисторія зробила Вам ще перед Вашим листом.

Уже встановилася традиція, що Духовенство Торонтської Місійної Округи живуть у повній згоді та в єдності, – входьте й Ви в це братське об'єднання. Усі Священики Вашої Округи – по-братському об'єднані в своїй праці.

В Вашій Громаді Св[ятого] Димитрія багато організаційної праці, – треба ввійти до неї й належно працювати.

Не забувайте за Проповідь, – до неї треба добре готуватися. Проповідь – основа Вашої праці.
Вам і всій Вашій Достойній Родині шлю сердечний привіт!
Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

*ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді.
Машинопис за підписом митрополита Іларіона.*

№ 691

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 9 жовтня

9 жовтня 1962 р.

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Палладію
Архієпископу В Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Зовсім випадково довідався, що Ви занедужали і знаходитесь у шпиталі.

Благаю Милосердного Господа, щоб підняв Вас з одра недуги і вернув до повного здоров'я.

Молюся за Вас, і шлю Вам своє щире співчуття у Вашому горі, у Вашій недузі!

Що сталося, нічого не знаю... Христос посеред нас!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

*ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді.
Машинопис за підписом митрополита Іларіона.*

№ 692

О. Тимофію (Міненку)

Вінніпег, 14 листопада

14-го листопада 1962 р.

Всечесніший о[тець] Тимофій Миненко
в Торонто, Онт[аріо]

Всечесніший Отче Тимофію!

Я чекаю від Вас більшого повідомлення, як же Ви започаткували свою працю в Лонг
Бренч?

У Вас оце відбулася Візитація Владики Михаїла⁵⁹⁰, і він сильно мене потішив, бо повідомив, що
Ви добре працюєте! Я радію, що Ви належно зрозуміли свою працю на цій парафії, бо тут праці багато
і вона часто дуже тонка!...

Я молюся Господеві, щоб подав Вам сил поставити цю Громаду на високе місце.

Вам і Достойній Вашій Пані Добродійці шлю свій щирий привіт!

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

П.С. Думаю, що Ваше прізвище походить від імени Мина (а не Міна), тому Миненко, російська
вимова Міненко.

*ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді.
Машинопис з рукописною припискою за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.*

№ 693

Дирекції Інституту св. Іоана Золотоустого

[Вінніпег], 26 листопада
26-го листопада 1962 р.
Дирекції Інституту
Св[ятого] Івана Золотоустого
в м. Едмонтоні, Алта.

Світла Дирекціє!

На знак моєї глибокої пошани до Вашої історичної праці і повного признання її посилаю Вам до Бібліотеки Інституту величну пам'ятку української культури, – «Лексикон славенороський» 1627-го року нашого славного мовознавця Ігумена Києвопечерського Памви Беринди.

А разом з ним сердечний привіт усім!

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу велику історичну працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з оригіналу.

№ 694

Л. Биковському

[Вінніпег], 17 грудня
17 грудня 1962 р.
Високоповажний п[ан]
Проф[есор] Л. Биковський
у Денвер, Колорадо

Високоповажний Пане Професоре!

Міністерство Закордонних Справ Канади погодилося просити уряд Польщі вернути мені мою Бібліотеку й Архів, які позосталися в Варшаві. Через це я сердечно прошу Вас допомогти мені в цій важливій для мене справі.

Я маю відомості, що моя бібліотека знаходиться у Публичній Бібліотеці м. Варшави, і звідти ніби передана до Кракова. Свого часу я писав про це, і Ви вже дещо вказали мені в цій справі.

Я зовсім не пам'ятаю адреси, куди була вивезена моя бібліотека з Холма, – може в Вас збереглася ця адреса.

Взагалі сердечно прошу, коли Ваша ласка, подати мені такі відомості, які улегчили б відшукати мою бібліотеку. Деякі відомості я Міністерству вже подав.

Щиро прошу вибачити за ці турботи Вас, але для мене це першорядна справа.

Находить Новий Рік і Різдво Христове, – Вас і Вашу Достойну Дружину сердечно вітаю!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 695

Л. Биковському

[Вінніпег], 31 грудня
31 грудня 1962 р.
Високоповажний п[ан] Директор Л. Биковський
у Денвер, Колорадо

Високоповажний Пане Директоре!

Складаю Вам сердечну подяку за Вашого великого й цінного інформаційного листа про мою бібліотеку. Може й справді вдасться врятувати її. Справу рятування моєї бібліотеки взяло на себе Міністерство Освіти в Канаді, – може йому скоріше віддадуть її.

Ваш лист багато допоможе в цій важливій справі.

Я сердечно прошу Вас написати статтю про мою бібліотеку, як Ви пропонуєте. З приємністю вміщу її на сторінках «Віри й Культури». Ласкаво прошу тільки цю статтю друкувати не густо, а через один, – так для складача буде ліпше. Це буде цінна Ваша стаття!

Сам Ваш лист – це вже цінна стаття, але я не буду друкувати його, – Ви пришлете нову статтю. Чекаю Вашої статті.

Велика й цінна бібліотека зібралася в мене й тепер, – 20.000 томів. До того й великий архів.

Думаю, що Ви могли б подати до «Віри й Культури» ще й другу статтю, – свої спогади про проф[есора] І.Огієнка в Варшаві. Ви ж багато знаєте.

Із Різдвяними Святами, і з Новим Роком сердечно Вас вітаю, і шлю найкращі побажання!

Вам і Достойній Вашій Пані шлю сердечний привіт! Давно-давно Вас бачив...

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 696

Учасникам з'їзду українців, жертв російського комуністичного терору

[Вінніпег], грудень
1962 р., грудень
Хвальний Союз українців,
жертв російського комуністичного терору
в Торонто, Онт[аріо]

Хвальний Союз!

У відповідь на Вашого листа шлю XII З'їздові Вашої Хвальної організації свій привіт і Благословення.

І всіх закликаю до ревної праці для Господа Бога і Його Святої Церкви.

І всім пригадую, що наша Свята Церква – основа нашої духовної культури, на якій зростає й міцніє нація.

Без глибокої Віри й Господа, як Творця й Опікуна нашого світу, людина не буде повною, а її праця не буде корисною.

Тому від повного серця закликаю всіх: вливаймося в наші Церкви, переповнюймо їх по береги, наповнюймо їх нашою ревною відданістю та гарячою любов'ю!

Пам'ятаємо, що Бог завжди буде з нами, коли ми будемо з Ним!

Пам'ятаймо всі, що Віра й Церква – душа й основа Нації!

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу благочестиву працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

О публ.: Віра й культура. – 1962. – Ч. 2. – С. 31.

1963

№ 697

Л. Биковському

[Вінніпег], 10 січня
10-го січня 1963 р.
Високодостойний п[ан] Директор Л. Биковський
в Денвер, Колорадо

Високодостойний Пане Директоре!

Сьогодні одержав Вашу цінну статтю⁵⁹¹, перечитав, і зараз таки й відписую, – сердечно дякую Вам за все!

Стаття цінна, і я відразу відсилаю її до друкарні. А коли вийде з друку («Віра й Культура» ч[исло] 4), то пришлю Вам 5 примірників.

Я зарядив Адміністрації, щоб вислати Вам «Віру й Культуру» gratis*, бо Ви ж даєте свої статті. Так само будуть посилати Вам і наші книжки.

Одночасно з цим висилаю Вам третій том моїх Творів⁵⁹², що недавно вийшли. Прийміть їх від мене на знак пошани до Вас!

Думаю, що Ви пришлете ще якісь свої спогади про Варшавське чи К[ам'янець]-Подільське життя.

Вам і Достойній Вашій Дружині шлю сердечний привіт!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 698

П. Коваліву

[Вінніпег], 28 січня
28.I.1963
Проф[есору] П. Ковалів[у]

Високодостойний Пане Професоре!

Автореферата Вашого одержав, – сердечно дякую. Жаль, що він такий аж надто великий, – для автореферата тут трохи забагато перерахованих слів.

Нарешті я дістав працю П.Я. Черника: Очерк русской исторической лексикологии. Древнерусский перевод, М. 1956 рік, на 244 ст[орінках]. Дуже цінна праця, однотомна з Вашою. Ви її, звичайно, знаєте.

Цікаво, що Черник згадує й мою працю 1915 року: «Иноземные элементы в русском языке». Це монографія, в якій я докладно подав про всі наші, особливо, запозичення.

Пишу до Вас в окремій дуже неприємній справі. Арх[ієпископ] Паладій почав явно наскакувати на нашу Митрополію, і робить це обманом. Одному Священникові написав, що «Іларіон не канонічний». Арх[ієпископа] Паладія увесь час знаю, як людину тяжку, не національну, а тепер кидається на тих, кого народ обрав. Усі його Священники – це перекинчики мої. Так у Церкві не робиться.

Пишу це тому, що Ви берете участь у його журналі, – цебто – підтримуєте його...

Так у церковних справах не прийнято робити...

Я дуже прошу вибачити, що пишу про таке, – але це справа не чиста і мені болить...

Видно, Ви А[рхієпископа] П[аладія] не знаєте...

З глибокою пошаною до Вас

М[итрополит] Іл[аріон]
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 699

**Архієпископу
Палладію (Видибіди-Руденку)**

[Вінніпег], 11 квітня
11-го квітня 1963 р.
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Палладію
Архієпископові У[країнської] А[втокефальної]
П[равославної] Ц[еркви] в Екзилію
у Нью Йорку

Христос Воскрес, Дорогий Владико!

Я одержав Ваше миле великоднє привітання, і вже відписав Вам на нього.

Пишете, що нездужаєте й досі. Але не знаю, чи вернулися Ви вже додому? Я за кожною Богослужбою щиро молюся за Вас, щоб Господь вернув Вас до праці.

* Так в тексті.

Молюся, і не перестану молитися, хоч мене й сповіщають про деякі дії Ваші, яких я й зрозуміти не можу...

Писав мені о[тець] Фляк Михайло, що він звернувся до «належної особи», і вона виявила йому, що Іларіон – не канонічний. Ця особа – це Ви, і Ви прийняли його на службу без моєї Відпускнуї Грамоти. Чи то так? Не вірю я в це, але так написано, і лист у мене.

Друге, – Ви прийняли о[тця] Якова Вітенка, звільненого в мене за сваволю. Чи це так?

Третє... й вірити не хочеться... Ніби Ви сказали Архiepіскопові Якову, грекові, що мене святив Архiepіскоп Полікарп⁵⁹³. А Екзарх Яків⁵⁹⁴ написав про це Патріярхові⁵⁹⁵. Патріярх добре знає, хто мене хиротонізував і не повірив у це, але повідомлення про це передав мені...

Усе це болюче, і тяжко мені й писати про це... Але ліпше довідатися від Вас самого про все це, скільки у цьому правди.

Нехай Господь допоможе Вам якнайскоріше вернутися до повного здоров'я.

Христос посеред нас

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 700

**Архiepіскопу
Палладію (Видибіді-Руденку)**

[Вінніпег], 14 квітня

14-го квітня 1963 р.

Його Високопресвященству
Високопресвященнішому Палладію

Архiepіскопові

У[країнської] А[втокефальної]

П[равославної] Ц[еркви] в екзилію

у Нью-Йорку

Христос Воскрес, Ваше Високопресвященство, Дорогий Владико!

Рік річно з великою радістю нагадуємо собі і один одному, що Христос Воскрес!

Бо разом із Ним воскреснуть усі наші сподівання, усі наші мрії, усі наші надії!

У нашій Православній Вірі Воскресення Христове – основа її, бо – за словами Апостола – «як не воскрес Христос, то даремна Віра наша!» (I Кор. 15.14).

Надія – це наше сподівання, що те, чого ми прагнемо, невідмінно збудеться. Коли надіємось у Бозі, то сповняться наші й найбільші надії, бо Христос Воскрес, Надія Вічна!

Наша віковічна найперша надія – що наша Українська Православна Церква стане могутньою, стане єдиною, і об'єднаються всі роз'єднані з одним земним Головою своїм, як Один у Церкви й Небесний Голова!

А земний Голова нашої Української Церкви буде українцем з плоті й духа! Нехай боронить Господь, щоб Українська Церква підлягала не українцеві, бо найвищий церковний провід, коли він чужий, ніколи не поєднає нашої Церкви з народом так, щоб було єдине!

«Бо той, хто не вівчар, кому вівці не свої, коли бачить, що вовк наближається, то кидає вівці й тікає, а вовк їх хапає й полошить!» (Ів. 10.12).

А буде своя незалежна Українська Церква, буде й своя незалежна Українська Держава. А хто тягне народ до залежної Церкви, той прикладом навчає його, щоб і держава українська була залежною...

Такою дорогою ми ніколи не принесемо своєму народові ані волі духової, ані волі державної! А без них народ не стане нацією могутньою.

Воскрес Христос – воскреснуть із Ним і всі наші віковічні Надії на створення могутньої Української Православної Церкви, яка об'єднає весь наш народ і в Державу могутню!

І буде соборною наша Українська Православна Церква, і буде соборною і наша Держава!

«І всі єдино будуть!» (Ів. 17.21).

Вітаю Вас щиро й сердечно з найбільшим нашим Святом, Воскресенням Христовим, Святом – об-
разом і нашого національного Воскресення!

З найглибшою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

*ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді.
Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.*

№ 701

Учасникам з'їзду Союзу українців-самостійників у Канаді

[Вінніпег], 27 травня
27-го травня 1963 р.

Союз Українських Самостійників у Канаді
Едмонтон, Алберта

Високодостойний Пане Голово!

Сердечно дякую Вас за теплий привіт, якого Ви прислали мені.

Нехай підвищення титулу Первоєрарха нашої Церкви буде на підвищення сили й праці нашої
Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

«Блаженніший» – це титул Первоєрарха Автокефальної Церкви, здавна відомий. А титул
Патріярха – Святіший.

Титул «Блаженніший» обов'язує всю нашу Церкву ревно дбати виправдати на ділі його.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 702

Учасникам з'їзду Союзу українців-самостійників у Канаді

[Вінніпег], 27 травня
27-го травня 1963 р.

Союз Українців Самостійників у Канаді
Едмонтон, Алберта

Світлий З'їзде!

Сердечно вітаю Світлий З'їзд і щиро бажаю плідної праці на Славу Господеві і на спасіння
українського народу!

Живемо в тяжкий історичний переломний час, коли ворог християнської культури всіма сила-
ми вдарив на неї. Під його впливом шириться байдужість до Христової Віри або й чорний атеїзм.

Українська культура от уже десять віків міцно пов'язана з Православ'єм, і Православна Віра стала
душею українського народу. Без неї вона неповна й бездушна.

І всякі найменші відхилення від цього б'ють по українській культурі і сильно шкодять українському
народові.

Сердечно вітаю З'їзд Союзу Українців Самостійників і щиро бажаю їм усім повної праці для
розвою української нації в Канаді, завжди ставлячи в основу цієї праці будівну працю на зміцнення й
розвій нашої Святої Апостольської Православної Церкви.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Постійний богомолець за розвій нашої віковічної Церкви

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 703

Л. Биковському

[Вінніпег], 24 червня.

24-го червня 1963 р.

Високодостойний п[ан] Дир[ектор] Лев Биковський,
у Денвер, Колорадо

Високодостойний Пане Директоре!

Сердечно Вам дякую за милий і теплий привіт. І Вам щиро бажаю здоров'я міцного, а віку довгого.

Одночасно пишу Вам, що якби Ви захотіли написати поважну статтю в справі Українського Патріархату, то я вмістив би її в «Вірі й Культурі». Звичайно, стаття мусіла б бути розважна, – з українського державного погляду. Як відповідь чи продовження на статтю От.* д[окто]ра В. Левицького. Подумайте про це, – це справа велика. Зв'яжіть її з моєю працею в Канаді.

Із Варшави жодної відповіді, – як води в рот набрали. Справу веде п[ан] Посол Канади в Варшаві.

Шлю свій привіт Вам обом. Скучив за Вами, а Ви ніколи не навідуєтеся до Вінніпегу.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 704

**Громаді Української греко-православної церкви
св. Володимира м. Віндзор**

[Вінніпег], до 5 жвтня

Благочестива Громада

Української Греко-Православної Церкви Св[ятого] Володимира
в м. Віндзорі, Онт[аріо]

Благочестива Громадо!

З великою й щирою радістю одержав я звістку, що Ви поклали багато труду, і Ваша нова Церква Св[ятого] Володимира вже на закінченні. Господь поблагословив цю Вашу працю, і я зо щирою радістю в суботу 5-го жовтня прибуду до Вас і освячу новий храм у нашій Українській Греко-Православній Церкві в Канаді.

Я щиро, разом зо всією Громадою, помолюся всесильному Господеві, щоб він Своєю Могутньою Десницею поблагословив новий Свій Храм для спасіння всіх, хто молитиметься в ньому.

Переживаємо час, коли нам неодмінно треба свідомо боронити свою православну християнську культуру. Зо Сходу суне на вільну християнську Європу безбожжя, і намагається валити нашу Віру та культуру. Уже 2000 років в Європі цвіте християнська культура, на якій розвинулось наше родинне й громадське життя. Усе, що ми маємо найліпшого в своєму житті, усе це розвинулося на євангельській основі. Св[ятого] Євангелія от уже 2000 літ подає вільній Європі Божу Науку, на якій виросло все наше сучасне життя.

Благословляю нову Зірку благочестивого життя в нашій Українській Православній Церкві в Канаді, – Храм Святого Володимира в місті Віндзорі в Онтаріо.

Благаю Милосердного Господа, щоб Своєю Всесильною Десницею та Духом Своїм Святим поблагословив і подав належних сил усій Св[ятій] Володимирській Громаді, щоб вона міцно й однодушно об'єдналася в круг своєї Церкви, як єдина соборна й міцна родина!

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу велику працю!

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

Опубл.: Віра й культура. – 1963. – Ч. 10-11 – С. 24.

* Так в тексті.

№ 705

Учасникам XXII Крайової конференції молоді УНО Канади⁵⁹⁶

[Вінніпег], серпень-вересень
Молодь Українського
національного об'єднання Канади
в Вінніпегу, Ман[ітоба]

Благочестива Конференціє!

Сердечно вітаю XXII Крайову конференцію Молоді Українського Національного Об'єднання Канади, і щиро бажаю їй плідної праці на користь усіх нашої українській молоді в Канаді.

Пригадую всій молоді, що основою нашого духовного життя є християнська культура, на якій світ стоїть от уже 2000 років. Тільки на християнській культурі світ виросте таким, яким він мусить бути, щоб виконати головну Заповідь нашого Господа: «Будьте совершенні, як совершенний Отець ваш Небесний!» (Матвія 5. 48).

Найвищу науку Господню провіщає нам на землі Церква Його, і тому ми всі мусимо злитися з нею в одне неподільне ціле.

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу благочестиву працю.

Митрополит Іларіон
Постійний богомолець за найкращу
долю всієї української молоді в Канаді

Опубл. : Віра й культура. – 1963. – Ч. 10-11. – С. 24.

№ 706

Президії Комітету Українців Канади

[Вінніпег], 12 вересня
12-го вересня 1963
Президія Комітету Українців Канади

Хвальна Президіє!

Сімдесят п'ять років тому виїхали до Канади перші поселенці з української Галичини, і з бігом часу число цих поселенців усе збільшувалося.

Українці, як народ, вирізняється великою працьовитістю й сильним нахилом до духовної культури, і всі свої ознаки українці перенесли в Канаду і сильно розвинули їх тут. Нові покоління перших українців сильно культурно розвинулося в Канаді і далі працюють на найрізніших високих і великих ділянках, особливо в ділянці народної й духовної культури.

Як Митрополит У[країнської] Г[реко]-П[равославної] Церкви в Канаді підкреслюю і стверджую високу духову культуру українських поселенців, яку вони розвинули за 75 років свого життя в Канаді, – і благаю Милосердного Господа, щоб Він і надалі беріг українців у Канаді і допомагав їм у всій їхній праці тут.

З глибокою пошаною і любов'ю до всіх Вас

Митрополит Іларіон
Ревний богомолець за весь
український народ у Канаді.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 707

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 18 жовтня
18-го жовтня 1963 р.
Високодостойна п[ані] Проф[есор]
Д[октор] Н. Моргун
в Дорштадт, Німеччина

Високодостойна Пані Професорко!

Сердечно вам дякую за Вашого милого й цінного листа.

Якось було воно так, що я мало знав родину Лесі Українки в Києві. Часом на зборах стрічався з її матір'ю, Оленою Пчілкою, – ближче їх я не знав. Про Похорон Лесі в Києві всі говорили, ніби вона

завіщання позоставила – ховати «без попів». Говорили про це дуже неспокійно... Але тоді й час був такий «проти клерикальний» (головно в соціалістичній молоді).

Про себе мало пишу: помалу здоров'я никне, а головне – темнію...

Пишіть докладніше, як Ви живете, як здоров'я, як праця йде? Чи вже трохи звикли до самотності? Тяжка вона, але й до неї можна привикнути...

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 708

Архієпископу Палладію (Видибіді-Руденку)

[Вінніпег], 25 жовтня
25-го жовтня 1963 р.
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Паладію
Архієпископові в Нью-Йорку

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Вашого цінного й милого листа я одержав, – сердечно Вам дякую за нього. Спокійні й теплі листи – це єдина форма нашого листування. І я сильно болюю, що цю форму біжуче буденне життя закаламучує.

Живемо в час, коли від Архієреїв вимагається багато відповідальної праці, – а її нема... Болюю цим, бо так не повинно бути.

До мене приїздив Архієпископ Мстислав⁵⁹⁷, – і багато розповідав про церковне життя. Свої думки про все це я розповів йому. Українська Церква в тяжкому стані!

Між іншим я просив Владика Мстислава навістити Вас і передати Вам від мене щирий братський привіт, а також мої думки про церковні справи.

Два місяці тому до Нью-Йорку їздив о[тець] Ігумен [Іов] Скакальський, Секретар моєї Митрополічної Канцелярії, – я дав йому поручення конче відвідати й Вас. І він усе поробив, щоб Вас відвідати й передати Вам мій привіт, але його не пустив до Вас о[тець] Ткачук у такій формі, що він далі вже не намагався відвідати Вас...

Що до біжучих справ, про які Ви пишете, охоче вияснюю:

1. Прот[оіерей] о[тець] Михайло Фляк у Вашій юрисдикції не знаходився, – він довго був у Сербії й з Сербії приїхав до У[країнської] Г[реко]-П[равославної] Церкви в Канаді, і в своїх писаннях ніколи не зазначав, що він був коли в Вашій юрисдикції. Висвячений він був в Югославії, а не Вами.

Тепер він голосить, ніби Ви йому написали, що Іларіон не канонічний і тому Ви його прийняли.

Думаю, що Вам належало б належно повчити його, що справа зовсім не так. А взагалі, поки О[тець] М[ихайло] Фляк буде у Вас, я не можу провадити з Вами нормальних стосунків. Ви це розумієте.

2. Кілька Ваших Священиків – це мої Священики ще з Холмщини. Без моєї Відпускної Грамоти Ви ніяк не можете тримати їх, бо це ж порушення Канонів.

3. Що до справи Владики Вікарія Бориса⁵⁹⁸, на жаль, усе відбулося і без мого благословення, і без мого відома.

Іще раз пригадаю Вам, що я запросив Вас погостити в мене який час, і ми б вияснили багато важливих справ. На жаль, Ви не прийняли мого пропозиції і не приїхали...

Тепер уже це – через стан Вашого здоров'я – не можливе... Завжди згадую Вас у Молитвах Своїх, і щиро прошу Милосердного Господа вернути Вам Ваше здоров'я... Вірю, що Ви ув недовзі* вернетесь до нормальної праці.

Нехай Господь береже Вас!

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

* Так в тексті.

№ 709

І. Власовському

[Вінніпег], жовтень
Високодостойний П[ан] Проф[есор] І.Ф. Власовський
в Торонто, Онт[аріо]

Високодостойний Пане Професоре!

У день 80-річного ювілею Вашого трудящого життя приношу Вам, Дорогий Пане Професоре, свій найсердечніший привіт.

Молюся Милосердного Господа, щоб подав Вам ще довгих літ життя для праці на славу Української Православної Церкви і на Спасіння українського народу.

Своє дотеперішне життя Ви присвятили ревній службі на ниві Христовій, і в науковій ділянці, в ділянці історії нашої Церкви, дали незабутні праці. І Українська Церква Православна ніколи не забуде Ваших видатних праць.

Разом з тим сердечно вітаю й Вашу Високодостойну дружину, що любовно допомагала Вам у Вашому тяжкому житті.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й Культура. – 1963. – Ч. 12 (120). – С. 30.

№ 710

Українській громаді св. Іоана Хрестителя в Едмонтоні

[Вінніпег], листопад
Православна Українська Громада
Св[ятого] Івана Хрестителя в Едмонтоні
Боронімо свою християнську культуру!

Благочестива Громадо!

Вітаю Вас сердечно з 40-літтям Вашого існування, і щиро бажаю Вам широкого розросту та великої праці Богові на Славу, а українському народові на Спасіння.

Переживаємо час, коли на нашу християнську культуру із-за Залізної Заслони суне комуністична розкладова агітація, яка ставить комунізм замість неї. От уже 2000 років в Європі панує християнська культура, яка й нам, слов'янам, створила велику християнську культуру. Усе те, чим ми живемо й чим дишемо, усе те створила нам Християнська Віра.

Тепер зо Сходу сильно суне на нас розкладовий комунізм, який намагається вбити нам всю довговікову культуру нашого життя, нашої родини, нашого погляду на людину, на нашу Віру й т[аке] ін[ше].

Советський комунізм живе відкритим обманом, людську совість усю повалив, не визнає людину за Образ і Подобу Божу, розкладає наше родинне життя, нищить пошану дітей до своїх батьків і т[аке] ін[ше].

Увесь вільний світ міцно боронить свою віковичну християнську культуру, з ним боронимо й ми, українці в Канаді, і відповідаємо розкладовій і обманній безбожній агітації комунізму збільшенням і посиленням християнської культури. В самій тільки Українській Православній Церкві в Канаді останнього часу постали десятки нових великих Храмів Божих, які міцно стали на оборону Християнства супроти смертоносного комунізму.

Сердечно вітаю Вас усіх з 40-літтям заснування Вашої православної Громади, і щиро бажаю Вам найбільшій праці на ниві Христовій.

Глибоко вірю, що Св[ято-]Іванівська Громада в Едмонтоні широко розів'ється, зміцніє і поведе велику працю для збільшення християнської православної культури.

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на всю Вашу благочестиву працю.

Митрополит Іларіон
Постійний оборонець православної
християнської культури в Канаді.

Опубл. : Віра й культура. – 1963. – Ч. 1. – С. 28.

1964

№ 711

П. Волиняку

[Вінніпег], 24 січня
Високоповажний п[ан] редактор П. Волиняк
в Торонто, Онт[аріо].
24-го січня 1964 р.

Дорогий Пане Редакторе!

Вашого цінного листа з 15-го січня 1964-го року я одержав, перестудіював, і оце найсердечніше Вам дякую за нього!

Усе приймаю, і за все Вам дякую! Дякую, бо все те, що Ви вказуєте, це й мої думки, які я пильную провести в життя.

Дорогий п[ан] Редакторе, – я працюю, скільки можу, і скільки мені старечі сили допомагають. Я всі сили віддаю на те, щоб створити Українську Православну Церкву: 1. Фактичну, 2. Ідеологічну, і 3. Канонічну.

Усе життя я віддав не створення цього. І реальний зміст нашої Церкви показав, виставивши все життєву свою тезу: «Служити народові – то служити Богові!» Це наближує до Бога і нашу інтелігенцію.

Справа високої інтелігенції – це дуже важлива справа, яку я розумію у повному її розмірі, у повній її широті. Починаючи з часу моєї Хиротонії (20.X.1940)⁵⁹⁹ я проповідую про це від Св[ятого] Престолу. Старий гріх нашої інтелігенції, коли вона Церквою не цікавилася, вважаю за минуле. А тепер Церква й Віра – коли те й те в нас свої національні – мусять просякнути й нашу інтелігенцію, бо тільки тоді буде повна українська нація. Націю складають: Віра – Церква та народ з інтелігенцією на чолі.

Я вже вирішив, що цей 1964-ий рік у проповіді я присвячу й інтелігенції: без неї не буде повної сили в Церкві. Буду про це й писати, випущу також і своє Послання.

Але вся біда в тому, що в нас є такі угруповання які Церкву відкидають, або які байдужі до Церкви! Вони кидають темну тінь на всю інтелігенцію! Цього не повинно бути!

Справа моєї поїздки до Патріярха – я мусів би конечно скласти візиту, але весь час перешкоди не з моєї сторони...

У Торонто є друкарня протестантська, де працює д[окто]р Костів, – переговоріть з ним. Звичайно, я цієї друкарні ближче не знаю.

Коли Ваша ласка, сердечно прошу прислати мені те число «Нових Днів», в якому вміщено Вашого дописа про моє перебування в Торонто, у мене це число хтось забрав чи десь попало не в своє місце.

Шлю Вам сердечний привіт. Сердечно дякую за статтю про мене.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомалець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис з рукописною вставкою. Ксерокопія з копії.

№ 712

Л. Биковському

[Вінніпег], 8 лютого
8-го лютого 1964 р.
Високодостойний п[ан] інж[енер] Лівко Биковський
в Денвер, Кол[орадо].

Дорогий Пане Інженере!

Ви прислали мені цінну свою працю: «Польське повстання у Варшаві 1944 року». Цим листом складаю вам свою сердечну подяку!

Це дуже цінна праця. А особливо тому, що Ви були тоді Директором Публічної Бібліотеки і займалися рятуванням культурних пам'яток. І Ви тепер описуєте долю Варшавських Архівів та Бібліотек, – у більшості всі вони погоріли...

На ст[орінці] 35 Ви подаєте, що згорів Державний Архів на вул[иці] Длугей, а в ньому згоріла незмірної ціни збірка молдавських грамот XI–XVI–XVII віків. За допомогою директора Симінського (?) я дуже старанно скопіював усю цю збірку, і сьогодні маю її собі в Вінніпегу!

Цю мою збірку тепер треба необмінно видати! А хто кошти дасть? Я голий, як старець!

У цьому ж Архіві збереглася й Метрика Литовська XIV–XVIII віків, понад 400 томів, так само незмірної ціни! Багато важливих церковних актів я скопіював і все передав Національному Архіву у Львові, на руки Митрополита Андрея⁶⁰⁰ та Директора Музею проф[есора] Іларіона Семеновича Свенцицького!

Ще раз щиро дякую Вам за прислану працю, що й мене сильно торкається...

А скільки крові пролито під час того повстання... Ріки!...

І моя Бібліотека загинула, бо не було чим її вивезти, – німці дали були вагона, але Арх[ієпископ] Паладій забрав його для себе одного, мені не дав... Бо я все сидів серед свого народу і працював для нього!

Шлю Вам сердечний привіт, Вам і Достойній Пані вашій!

Нехай Господь береже Вас обох!

З глибокою до вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

П.С. Я втратив уже свої сили і очі... Помоліться за мене й Ви!

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 713

П. Коваліву

[Вінніпег], 5 березня
5-го березня, 1964 р.
Дорогому Проф[есору] П. Ковалів[у]
в США

Мій Дорогий Приятелю!

Оце одержав «Наукові Записки»⁶⁰¹ за 1963 р. ч[исло] 7, в яких на ст[орінках] 223–228 Ви подали «Працю над українським наголосом», – розгляд моєї монографії про «Український літературний наголос». Сердечне Вам дякую за тепле слово!

Ця Ваша праця – для відзначення мого 80-ліття... Коли воно було – я вже й не пригадую!... Бо тепер живу-мучусь 84-ий рік...

Одержав нову Вашу цінну працю: «Слов'янські фонемі», – попрацювали над нею багато. Сердечне Вам дякую, що й мені подарували.

Коли ласка – подайте автореферат, але не більше, як на 2–3 листочки (але без додаткових літер, бо їх у друкарні нема).

Шлю свій сердечний привіт Вам усім!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 714

П. Волиняку

[Вінніпег], 24 березня
24-го березня 1964 р.
Високоповажний п[ан] Редактор Петро Волиняк
в Торонто, Онт[аріо]

Високоповажний Пане Редакторе!

Прийміть від мене сердечну подяку за Вашу увагу до моєї праці: «Релігійність Тараса Шевченка».

З юнацького часу, коли постало важливе питання Панахід по Шевченкові, часто я обдумував його, і постійно вирішував так, як я й описав його.

Написав я свою працю широ і з великою любов'ю до бездоленого Тараса.

А любив я його ще з малих літ, коли чував про нього десятки оповідань, як він панів ненавидів і перемігав їх, і писав проти них. Ваша стаття: «Шевченко знищив залізну завісу» – прехороша.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 715

О. Тимофію (Міненку)

[Вінніпег], 10 квітня
10-го квітня 1964 р.
Всечесніший О[тець] Тимофій Міненко
в Торонто, Онт[аріо]

Всечесніший Отче Тимофію!

Вашого великого листа від 5-го квітня я одержав і перестудював.

Ви ставите більше десяти важливих запитів в одному листі, щобто самі ставите мене в становище неможливості дати Вам повну відповідь.

Даю Вам хоч частину цих вияснень, – при цьому листі.

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Головні правила прийняття до православної церкви, а також про виконання деяких треб.

1. Перед прийняттям до Православної Церкви іншовірних (християн) чи чужовірних (юдеїв, магометан і ін[ших]) перше невідмінно робимо їм належну Катехизацію, (навчаємо Православної Віри). Ця Катехизація мусить бути поважна, Символа Віри треба знати на пам'ять, а також хоч головніші Молитви.

Наша Церква видала Катихизиса (Єп[ископа] Андрея) і англійською мовою, а тому навчання Православної Віри можна провести поважно.

Катехумени обов'язані мати в себе Катихизиса та Молитовника.

2. Після того, як Священик визнає, що вступаючий в Православ'є вже належно знає православну науку, він приймає підготовленого християнина до Православної Церкви через Сповідь і Св[яте] Причастя.

Під час Сповіді нехай цей кандидат прирече, що він і його дружина, а також їхні діти будуть належати до Православної Церкви.

3. Коли до Православної Церкви вступає чужовірний (юдей, магометанин і т[аке] ін[ше]), то його приймаємо – по належній Катехизації – через Таїнство Хрещення з Миропомазанням. А вже по цьому чинимо йому Таїнство Сповіді і Св[яте] Причастя.

4. Коли при Вінчанні одна сторона чи обидві іншовірні християни, то вінчати їх можна тільки тоді, коли вони по Вінчанні переходять до Православної Церкви.

5. При Вінчанні католиків чи протестантів треба неодмінно перше довідатися, чи молоді миропомазані. А як ні, то перше вчинити їм Таїнство Миропомазання.

6. При кожному Вінчанні перше конче довідатися, чи молоді взагалі охрещені, бо тепер нерідко бувають випадки, коли молоді неохрещені. Коли виявиться, що молоді не охрещені, то перше конче охрестити й миропомазати їх.

7. Усі Треби в нашій Українській Греко-Православній Церкві виконуються українською мовою. Але в разі конечности благословляється частину Треби (напр[иклад] Ектенію або Головну Молитву) виголосити і іншою мовою. Аби все було на Добро Церкви!

8. Якщо це моє зарядження в чому неясне або неповне, благословляю звертатися за виясненням до свого Єпархіяльного Архиєрея

Іларіон
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
10-го квітня 1964-го року

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Печатка митрополита. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 716

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 13 квітня
13-го квітня 1964 р.
Високодостойна п[ані]
Проф[есор] Н. Моргун
в Дорнштадт, Німеччина

Високодостойна Пані Професорко!

Тяжкого Вашого листа я одержав. І що я могу писати Вам, коли ця справа зайшла в безвихідний кут? Церква компромітується вже давно...

Я все своє життя віддав, щоб творити Українську Православну Церкву. І творив, і творю. Але в нашій Церкві є й руїницькі сили, які її валять... Валять і несвідомо, і свідомо...

Та хіба це тільки в Церкві? Не те саме по інших установах?

Український народ давно вже розбитий на дві ворожі частини, і одно спільної праці не може бути...

Ще недавно в православних українців була одна неподільна думка, що мусить бути релігійна єдність, тепер цього нема... А зрада Віри – найбільша зрада, яка тяжко мститься на ідеї державности України, – вона вбиває цю ідею...

Папа поза Москвою нічого не бачить, – це було, це й тепер є головним у Ватикані. Україна коли їм потрібна, то тільки як поміст до Росії...

Була надія, що Ватикан осудить Москву за руйнування Церкви. Хрущов боявся цього і здержувався. А тепер він переконався, що Ватикан іде з ним, а тому розперезався, і валить Церкву й Віру...

Зійшлися й поєдналися дві «вселенські» сили: Кремль і Ватикан... А ми на це все дивимось й – мовчимо.

В краю «мовчалива церква» і за кордоном вона ж, і в Ватикані теж...

А Сліпий⁶⁰² дав приречення комуністам лояльності...

У мене трагедія з очима. По Великодні йду на операцію...

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 717

О. Тимофію (Міненку)

[Вінніпег], 1 травня
1-го травня, 1964 р.
Всечесніший о[тче]
Тимофій Миненко

Всечесніший Отче Тимофію!

Я одержав Вашого докладного Звіта Священничої праці за 1963-ій рік, перестудіював його. Звіт показує, що Ви багато зробили, тому сердечно Вам дякую за працю.

Церква наша місійна, і в ній ще багато не зроблено з того що треба б уже зробити. Переживаємо такі часи, коли Християнізація цілого світу пішла іншим, мало відповідним шляхом.

Кличу Вас до постійної праці, – вона одна виведе нас на належну путь.

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 718

Голові
Союзу українок Канади

[Вінніпег], 3 липня
3-го липня, 1964 р.

Високодостойна Пані Голово!

Вашого цінного листа я своєчасно одержав, але недуга моя не дала мені змоги зараз же відписати Вам.

Відписую Вам тепер, бо вже маю змогу бодай подиктувати свого листа.

Відписую Вам коротенько, а коли прийду до здоров'я, то вміщу в «Вірі й Культурі» відповідну статтю.

Слово «союз» це старе українське слово, що тепер стало архаїзмом.

В жодному разі це не московське слово, бо його знають і інші слов'янські народи.

В Україні Східній слово «союз» рідке, але в Україні Західній воно часте, і є слово староукраїнське, часто вживане.

В Україні Східній частіше вживають: товариство, спілка і інше, але часом уживають і союз.

Слово «союз» звичайно визначає велике товариство об'єднаних членів.

Думаю, що на основі цього назва Союз Українок Канади є українська і правильна.

З глибокою пошаною до Вас

Митрополит Іларіон

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 719

П. Коваліву

[Вінніпег], 6 серпня.
6-го серпня, 1964.
Високоповажний
Проф[есор] П. Ковалів
в Вашингтоні.

Дорогий Професоре!

Сьогодні дістав Вашого цінного листа з Авторефератом.

Молюся Господові, щоб зберіг Ваші очі й Ваші нерви. Ви значно молодший від мене (мені 83 роки). Вам легше терпіти. Та й «різали» тільки одне око...

У мене операцію обох очей минула, сильно вдаривши мене появилися різні старечі недомагання, які були притихли. Вони власне сильно докучають мені...

Я вже читаю й пишу, але ніяк не підберуть мені відповідних окуляр, тому в мене все в не порядку. Оце вчора закрили праве око, – чи не ліпше буде читати одним лівим, сильнішим... Це неприємна [справа]...

Терпіння – терпіння й терпіння, а нервів нема... Дякую сердечне за Автореферат, – я про форму дуже шаную, бо вона цінна. Інший Вашу працю ніколи не передасть від Автора Тільки Ваш Автореферат завеликий, але це дуже цінний відділ мови, – запозичення. Іще в Києві р[оку] 1915 я сильно любив цей відділ і займався ним! 50 років тому!...

Прошу присилати й менші, але не надто вже «наукові» статті, – щоб сердечний читач розумів їх.

Вам, Вашій Достойній Пані і Синові, – всім шлю сердечний привіт! Натерпілися Ви всі через батькові очі!...

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 720

П. Коваліву

[Вінніпег], 8 вересня

8-го вересня, 1964

Високодостойний Проф[есор] П. Ковалів
у Вашингтоні

Високодостойний і Дорогий Пане Професоре!

Виправлений початок цінного Вашого Автореферату сьогодні одержав. Сердечне дякую, – цей початок іде в Друкарню.

Посилаю Вам тепер всю Вашу статтю⁶⁰³, – сердечне прошу скрізь, де треба, поставити ь чи ь замість Вашого ь.

Все верніть мені, – я буду певний, що подасться все належно. Можете прислати мені два рази, – по половині.

А як же з Вашим оком? Чи все покінчилося найкраще?

Здається, в мене все належно приходить до повної можливої норми.

Уявляю собі, скільки Ви (і Пані Ваша) натерпілася...

З глибокою до всіх Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 721

М. Битинському

[Вінніпег], 16 вересня 1964 р.

16 вересня, 1964

Високодостойний Сотник М. Битинський
в м. Торонто

Високодостойний Пане Сотнику!

Свого часу Ви приготували – вималювали мені Антимінса, і тепер я знов звертаюся до Вас з тим самим проханням.

Намальованого Антимінса (він у Вас є) друкарня зробила, але кліше й оригінал у них пропали... Такий клопіт!

Сердечне прошу знову намалювати Антимінса для друку. Сердечне прошу погодитися, і я зараз же вишлю вам Антимінса, з якого треба намалювати, зробити копію. А може прислати й не треба, бо в Вас один примірник позостався.

Чекаю Вашої відповіді. Шлю свій сердечний привіт вам і Вашій Достойній Родині.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛІМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 722

М. Битинському

[Вінніпег], 22 вересня

22-го вересня, 1964

Високодостойний Сотник Микола Битинський
в Торонті

Високодостойний Пане Сотнику!

Сьогодні одержав Вашого цінного листа, і з задоволенням приймаю Вашу милу згоду накреслити Святого Антимінса.

Святого Антимінса посилаю при цьому, і ласкаво прошу зробити хорошу копію. Радію, що саме Ви робите цю копію, бо знаю, що Ви зробите прекрасно.

Початок долішньої частини: «З Благословення Блаженнішого Іларіона»... Сердечно прошу зробити відповідну поправку.

Закінчивши, прошу Антимінса вислати мені, разом з Вашим рахунком.

Шлю свій привіт Вам і всій Вашій Достойній Родині.

Нехай Господь береже Вас усіх!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 723

П. Коваліву

[Вінніпег], 9 жовтня

9-го жовтня, 1964

Дорогий Проф[есор] Д[окто]р П. Ковалів
у Вашингтоні

Дорогий Професоре!

Сьогодні одержав Вашу милу статтю «Проблема старости» сердечно Вам дякую за неї!

І зараз віддаю до друку, – буде в 12 числі «Віри й Культури».

Коли б Ви хотіли і мали змогу, – сердечно прошу давати частіше такі статтейки – проповіді, – я їх радо буду друкувати!

Радію, що Ваші очі в порядку, – це дасть Вам змогу без перерви працювати. Хвала за це Всевишньому Творцеві!

У мене двоє очей були оперовані. Тепер видужали, але ще не зовсім, – належно не співпрацюють і бачу не повно...

А до всього – сильно чавить мене старечий ішіас⁶⁰⁴...

Видужайте Дорогий!

Вам і всій Вашій Достойній Родині, Дружині й Синові, шлю сердечний привіт!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 724

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 2 листопада

2-го листопада, 1964

Високодостойна Проф[есор]
Полонська-Василевська

в Німеччині

Високодостойна Пані Професорко!

Одержав Ваші цінні «Історичні підвалини У[української] А[втокефальної] П[равославної] Ц[еркви]», – сердечно Вам дякую, що й мене не забули.

Книжки ще не читав, – тільки переглянув, але бачу, що це цінна праця. Сердечно спасибі Вам за неї.

Якраз тепер Литовську добу в життя нашої Церкви я викладаю нашому Богословському Факультеті, 4 години тижнево.

Викладаю і в Манітобському Університеті: «Вступ (Пролегомена) до славістики».

Ніби й видужав, але все чуюся сильно ослабленим.

Бувайте здорові, а Богові милі!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 725

П. Волиняку

[Вінніпег], 18 грудня

18-го грудня, 1964 р.

Високодостойному Редакторові П. Волинякові
в Торонті

Високодостойний Пане Редакторе!

Сьогодні я одержав «Нові Дні», в яких Ви дали свою статтю про моє перебування на Сході Канади, а на окладинці вмістили й мою світлину.

За все це сердечне Вам дякую! Велика це несподіванка для мене!

Я любовно віддаю всі свої сили на те, щоб наша Українська Греко-Православна Церква в Канаді належно зросла й зміцніла, і Господь поблагословив нашу Церкву, – вона сильно скріпилась і здобула собі всеукраїнську пошану!

Крім цього, я багато працюю, щоб наша Церква була справді національна, українська, – і скрізь бачу, що Вона зросла і з цього боку, бо сам народ наш цього хоче і прагне.

Я роблю, що можу і скільки можу зробити. Більше того, – я віддав своїй службі на Ниві Христовій всі свої сили, все своє здоров'я! Ще раз, – сердечно Вам дякую!

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

1965

№ 726

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 13 січня

13-го січня, 1965

Високодостойній Професоровій
Пані Н. Полонській

Високодостойна і Дорога Пані Професорова!

Сьогодні одержав від Вас цінну Вашу нову працю: «Дві концепції історії України і Росії». Сердечно Вам дякую за цінний подарунок!

За цією темою я слідкую ще з молодих літ, коли була вийшла праця М. Грушевського на цю саму тему⁶⁰⁵. З того часу ця тема не перестає бути живою, першорядною, і притому росіянами – чи білими чи червоними – неприємливою, бо в них вона міцно пов'язана з імперіалістичною політикою.

Прийміть від мене щирий привіт!

З правдивою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 727

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 8 лютого 1965 р.

8-го лютого, 1965

Високодостойна Проф[есор] Н. Моргун
в Німеччині

Високодостойна і Дорога Пані Професорко!

Так, очі мої бачать не найкраще, але думаю, що це окуляри не допасовані. В недовгому часі збираюся змінити їх. На жаль, з допасованістю окулярів не все добре...

«Буденної» праці в мене завжди аж надто багато, і це таки обтяжує мене.

Виходять мої дві праці: 1. Дохристиянські вірування українського народу, та 2. Українська патрологія. Коли вийдуть (десь за місяць), пришлю їх в дарунку й Вам.

Свої виклади в Манітобському Університеті продовжую й далі, – студенти приходять до мене. Їх 15-16. Цим я завжди цікавлюсь, – нагадує старі мої часи.

Шлю Вам свої найкращі побажання!

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 728

І. Дикуру

[Вінніпег], 29 березня
29-го березня, 1965
Високодостойний
Головний Суддя Окружного Суду
Північної Алберти Іван Дикур
В Едмонтоні, Алберта

Високодостойний Пане Судде!

З приводу призначення Вас Головним Суддею Окружного Суду Північної Алберти шлю Вам своє сердечне привітання!

Молю Милосердного Господа, щоб подав Вам плідних сил для належного провадження Вашої високої посади.

І глибоко вірю, що Ваша праця буде корисною для доброго розвою української нації в Канаді.

Українська Греко-Православна Церква в Канаді багато своїх сил віддає власне на добрий розвій української нації, і в цій її спасенній і благородній праці на Ниві Христовій багато допоможете і Ви, Високодостойний Пане Судде!

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 729

П. Коваліву

[Вінніпег], 25 квітня
25-го квітня, 1965
Дорогому Профес[ору]
П. Ковалів[у]
в Америці

Христос Воскрес, Дорогий Професоре!

Зо Світлим Святом Христового Воскресення сердечно вітаю Вас і Вашу Достойну Дружину! Нехай Господь своєю щедрою Ласкою обдарує Вас обох!

За прислані Ваші статті завжди сердечне Вам дякую, і завжди з радістю друкую. В Друкарні часом виходить не все так, як хочеш.

Свої «Дохристиянські Вірування» я викладав в нашій Колегії, як вступ до Історії Української Церкви. Пильнував дати систему Вірувань, а це не легко зробити!..

Буду радіти, як пришлете свою рецензію, – зараз її до Друкарні віддам, бо «свіже».

Ваш «Наголос» уже видрукуваний, як бачите. Теж «свіже». Біля мене недобре, – сил аж надто мало... А з очима тісно, – мало бачу...

Так завидую, що Ви можете всі свої сили і весь свій час віддати улюбленій праці... Так і в мене, та різниця, однак в мене все часу нема, бо багато «буденної» невідкладної тяганини...

Ще раз, – бувайте обоє здорові, а Богові милі!
З глибокою до Вас пошаною

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець.

№ 730

О. Тимофію (Міненку)

[Вінніпег], 5 травня
5-го травня, 1965
Всечеснішому Отцю Тимофію Міненкові
в Айслінгтоні, Онт[аріо]

Христос Воскрес, Всечесніший Отче Тимофію!

Я одержав Звіта Вашої Священничої праці за 1964-й рік. Із всього видно, що попрацювали багато, – за все це все скаладаю Вам сердечну подяку!

Мило було мені бачити, що Парафія іде вперед, як наслідок Вашої праці.

Щодо Ваших завважань до п[араграфу] 1 (ст[орінки] 1-2), то пригадаю, що на це я переклав і видав великої ціни постанови Київського Собору 1640-го року: «Наука про Св[яту] Літургію», – там усе потрібне Вам знайдете. Благословляю Вам цю книжку (це Канони 1640-го року) ще раз перечитати і належно використати.

Вам і Вашій Достойній Родині шлю сердечний привіт!

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 731

Архієпископу Палладію (Видибіди-Руденку)

[Вінніпег], 2 червня
2-го червня, 1965
Його Високопреосвященство
Високопреосвященніший Архієпископ Паладій
в Америці

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

У своєму листі Ви написали мені, що страшного доноса на мене німцям, буцім то я жидівського походження, подали Отці Лопухович і Олександр Новицький.

Цього останнього імені Ви в Варшаві мені не подавали. Дуже Вас прошу, – напишіть мені про це докладніше... Чого ради, нащо О[тцю] Новицькому потрібно було писати тоді смертельного у німців доноса? Хтось мусів його просити про це, комусь потрібна була моя смерть...

Шлю Вам сердечний привіт і щирі побажання найскорішого видужання.

Христос посеред нас!

З любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Бланк митрополита Української греко-православної церкви в Канаді. Машинопис за підписом митрополита Іларіона. Ксерокопія з оригіналу.

№ 732

Учасникам з'їзду Союзу української молоді Канади⁶⁰⁶

[Вінніпег], 28 червня
Всеканадський З'їзд Союзу
Української Молоді Канади
в Гамільтоні, Онт[аріо]

Світлий З'їзде!

Сердечно вітаю Всеканадський з'їзд С[оюзу] У[країнської] М[олоді] К[анади], і щиро бажаю йому повних успіхів у цього праці!

Молю Милосердного Господа, щоб подав Вам усім найбільше сил для великої праці на добро нашої української молоді.

Усі ми повинні працювати якнайбільше для великого розвитку українського народу в Канаді.

Основою духової культури народу є його Церква, і я всім серцем своїм закликаю всю українську молодь міцно гуртуватися біля своєї Української Православної Церкви, яка принесла нам культуру і створила українську націю!

Кличу Боже Благословення на весь З'їзд і на його благочестиву працю!

28.VI.1965

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1965. – Ч. 9. – С. 29.

№ 733

Н. Полонській-Василенко

[Вінніпег], 2 вересня

2-го вересня, 1965

Високодостоїнна Пані Проф[есор]

Н. Полонська-Моргун

в Німеччині

Високодостоїнна і Дорога Пані Професорко!

Сердечно дякую Вам за останнього милого листа від 29.VIII.1965-го року. Так, давно Ви писали, але я знав, що через слушні причини.

Отцю Юрію шлю уболівання в його недугі.

Бідаці проф[есору] П. Зайцеву прошу передати мої правдиві уболівання, йому це глибоко тяжко все терпіти...

А я... ціле літо в більшості сильно хворію... Атаки жовчевого каміння забирають у мене останні сили... І то без перерви от уже весь останній рік...

Працюю, але сил не маю, тому й працюю мало... Вибачте сердечно, що мало пишу Вам.

З глибокою до Вас пошаною

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 734

П. Назаровичу

[Вінніпег], 29 вересня

29-го вересня, 1965

Високодостоїнний Адвокат Петро Назарович

Член Національної Фільмової Ради

Едмонтон, Алберта

Високодостоїнний Пане Адвокате!

З приводу призначення Вас Членом Національної Фільмової Ради шлю Вам своє сердечне привітання!

Молю Милосердного Господа, щоб подав Вам добрих сил для належного впровадження Вашої нової праці!

І глибоко вірю, що Ваша нова праця буде корисною для розвою Української Нації в Канаді.

Наша Українська Греко-Православна Церква в Канаді багато своєї праці віддає власне на розвій Української Нації в Канаді. І я глибоко вірю, що Ви й надалі будете допомагати нашій Святій Церкві зростати й цвісти.

Кличу Боже Благословення на Вас і на Вашу працю

Митрополит Іларіон

Ваш постійний богомолець

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 735

Архієпископу
Михайлу (Хорошому)

9 вересня

Митрополичий привіт Арх[ієпископу] Михайлові.
Високопреосвященному Архієпископу
Східної Канади Михайлові.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

У день Вашого світлого ювілею, 80-ліття Вашого життя, приношу Вам своє щире поздоровлення і найкращі побажання!

Нехай милосердний Господь нагородить Вас здоров'ям міцним, а віком ще довгим!

Дорогий Владико, – Ви багато-багато вже зробили, і я хилю голову перед величчю Вашої плідної праці при Божому престолі на українській ниві Господній.

Ви багато зробили й на ниві науковій та літературній, зробили, не дивлячись на всі ті численні перешкоди, які Ви мали. А перешкоди ті були тяжкі і загрожували Вашому життю!

Глибоко вірю, що милосердний Господь Своєю Десницею допоможе ще Вам, і Ви багато попрацюєте Йому на славу, а нашому українському народові на спасіння!

На многії літа, Владико!

Обіймаю й цілую Вас, – Христос посеред нас!

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1965. – Ч. 1. – С. 25.

1966

№ 736

Митрополиту
Никанору (Абрамовичу)

[Вінніпег], 6 березня
6.ІІІ.1966

Митр[ополит] Никанор

Блаженніший Владико!

Збираю матеріал на V частину моєї Патрології: Початкова Християнізація України, і в ній подам, що зробили в цьому видатні Отці й Учителі наші, а також видатні світські особи. На жаль, такого нового матеріалу у мене мало, більше того – дуже мало.

У цій V частині (якщо я доживу до неї) займусь й питаннями Канонізації домонгольської доби. Тут займусь й справою, чому не були канонізовані такі благочестиві особи, як Ярослав Мудрий, Володимир Мономах і не мало інших подібних. Тільки один Володимир⁶⁰⁷ – виняток.

При Канонізації звичайно твориться перше традиція – місцева Народна Канонізація. Вона в нас не створилася рішуче про Ярослава (Георгія) Мудрого, Володимира Мономаха і ін[ших], і так і до сьогодні не створилася. І в старих курсах Історії Церкви і в поважних [книжках] (І.Ф. Власовський, А. Карташов, Н. Тальберг і ін[ші]) такі особи, заслужені в Церкві, не вважалися і не вважаються Святими.

В Україні рано для Канонізації потрібні були чуда та нетління, в додаток до добродійного життя. А щодо Ярослава Мудрого, який дошкульно воював з Візантією, то йому на перешкоді до Канонізації безумовно була й Візантія, і влада і Церква.

З правдивою любов'ю в Ісусі Христі, Господі нашому

М[итрополит] Іл[аріон]
В[аш] п[остійний] б[огомолець]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Ксерокопія з автографа.

№ 737

Президії Українського національного об'єднання Канади

[Вінніпег], 1 вересня
1-го вересня, 1966
Президія Українського
Національного Об'єднання Канади
в Торонто

Хвальна Президіє!

Шлю Вам свою сердечну подяку за миле запрошення мене взяти особисту участь, яко почесний гость у Крайовому З'їзді Українського Національного Об'єднання в Торонто.

На жаль, стан мого здоров'я не дає мені змоги прийняти цю високу честь, якою Ви наділяєте мене, – хоч і хотів би прийняти Ваше запрошення. Зате молю Милосердного Господа, щоб усім Вам подав належних сил достойно виконати своє завдання.

Кличу Боже Благословення на всіх Вас і на Вашу працю

Митрополит Іларіон
Постійний богомолець
за кращу долю українського народу

ЦДАМЛМ України, ф. 1294. Машинопис. Ксерокопія з копії.

№ 738

Громаді Свято-Володимирського собору м. Монреаль

Вінніпег, 3 листопада 1966 р.

Благочестива Громадо!

Вітаю й благословляю всю Свято-Володимирську Громаду в Монреалі та її Всечесне Духовенство з її великим святом – 40-літтям свого існування.

Молю Милосердного Господа, щоб дав Соборній Громаді повно сил служити Господеві належно душею і серцем, і щоб Ваш Св[ятий] Володимирський Собор щиро розвивався й окормлював всю Громаду.

Глибоко жалію, що стан мого здоров'я не дозволяє мені приїхати до Вас. Зате духом своїм я буду тісно з Вами!

Посилаю Вам своє навчальне Слово для Ювілейного Збірника.

Усіх вітаю, усіх благословляю, усім бажаю повного розцвіту!

Митрополит Іларіон
Постійний Богомолець за кращу долю Вашої Громади
й всієї Української Православної Церкви в Канаді
У м[істі] Вінніпезі
3-го листопада, 1966-го року
У день Преподобного Іларіона Великого

Опубл. : Віра й культура. – 1967. – Ч. 1-2. – С. 29.

1967

№ 739

Управі товариства «Волинь»⁶⁰⁸ м. Вінніпег

[Вінніпег], 22 вересня 1967 р.
22-го вересня, 1967
До Управи Товариства «Волинь»
у Вінніпезі

Хвальна Управо!

В минулих роках Ви видрукували моїх п'ять праць, тепер знову розпочали друкувати три нові праці. На доказ моєї щирої подяки я благословляю друкувати і передруковувати мої праці виключно Вашому працьовитому Товаристві «Волинь».

Благословляю всі грошеві фонди, призначені на ту ціль, використовувати на даліше тільки на видання і перевидання моїх праць.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1982. – Ч. 4. – С. 149.

1968

№ 740

**Управі товариства
«Волинь» м. Вінніпег**

[Вінніпег], 31 травня

31-го травня, 1968

До Управи Товариства «Волинь» у Вінніпезі

(На руки Голови Товариства

Інж[енера] Онуфрійчука)

Хвальна Управо!

Тому що Ваше Товариство видало вже сім моїх праць та розпочинає друкувати восьму працю і тому, що я вже довший час хворію та не можу сам продовжувати видання своїх праць, – тому сьогодні передаю Товариству «Волинь» до друку такі мої праці:

1. Наша літературна мова.
2. Старець Паїсій Величковський.
3. Етимологічний словник української мови.
4. Мої Проповіді.
5. Григорій Сковорода (Матеріяли).

А також доручаю перевидати такі мої праці:

1. Кирило і Мефодій
2. Історія Друкарства
3. Українська літературна мова XVI ст[оліття]
4. Походження азбуки і літературної мови в слов'ян та праці, які Управа Товариства «Волинь»

буде уважати за потрібне перевидати.

Одночасно доручаю членами Товариства «Волинь»: Д[окто]р[у] Проф[есору] Ю. Мулик-Луцикові, Ред[актору] М. Подворнякові, Отцеві Степанові Ярмусю, Інж[енеру] Іллі Онуфрійчукові та п[ану] І. Похильчукові спільно допильнувати друк і передрук вище загаданих моїх праць, а також прошу їх заглянути опікою фондів з моїх праць виданих Видавничою Комісією, Ініціативним Комітетом і Т[овариств]ом «Волинь». Одночасно зазначаю, що крім вище згаданих осіб і Управи товариства «Волинь» ніхто не може користуватися фондами з моїх видань.

Та коли б Товариство «Волинь» та вище згадані особи не могли б продовжувати видання і перевидання моїх праць, тоді всі фонди і книжки повинні перейти Українській Греко-Православній Церкві в Канаді.

Кличу Боже благословення на Всіх Вас і на Вашу працю

Митрополит Іларіон
Ваш постійний богомолець

Опубл. : Віра й культура. – 1982. – Ч. 4. – С. 149–150.

¹ Йдеться про дослідження І. Огієнком праці Іоанікія Галятовського «Ключ Разумения», яку він захистив 1909 р. як дипломну роботу.

² Робота М. Сумцова «Иоаникий Галятовский. К истории южной русской литературы XVII в.».

³ З 1937 р. – вул. Саксаганського.

⁴ Щоденна газета «Киевские вести», що виходила замість газети «Київський голос» у 1907–1911 рр., і згодом злилася з газетою «Киевская почта».

⁵ «Літературно-науковий вістник» – місячник, заснований за ініціативи М. Грушевського як видання НТШ. Виходив: 1898–1906 рр. у Львові, 1907–1914 рр., 1917–1919 рр. – у Києві, 1922–1932 рр. – знову у Львові.

⁶ «Рада» – політико-економічний і літературний щоденник. Виходив у Києві 1906–1914 рр.

⁷ Йдеться про «Літературно-науковий вістник».

⁸ Праця І. Огієнка «Історичний словник української граматичної термінології».

⁹ Стаття Ф. Вовка «Палеолітичні знахідки в с. Мізині на Чернігівщині».

¹⁰ Володимир Миколайович Перетц.

¹¹ Стаття В. Розова «Українська шкільна драма «Успеніє Богородиці».

¹² Розвідка Б. Бучинського «Змагання до унії церкви з Римом в роках 1498–1506», яка була опублікована у 4–6 книгах «Записок Українського Наукового Товариства в Києві» за 1909 р.

¹³ Олександр Сергійович Грушевський.

¹⁴ Стаття Т. Сушицького «До питання про літературну мову XII в.»

¹⁵ Стаття О. Грузинського «Elegia Alexii» Теофана Прокоповича».

¹⁶ Стаття В. Даниліва «До історії української етнографії. (Риси літературної діяльності М.А. Максимовича, А.Л. Метменського та П.А. Лукашевича)».

¹⁷ Хроніка НТШ – бюлетень, що містив звіти і матеріали діяльності НТШ. Виходив 1900–1939 рр. у Львові, з 1939 – у Мюнхені. До 1905 р. мав назву «Хроніка українсько-російського наукового товариства ім. Шевченка».

¹⁸ Стаття Бучинського «Змагання до унії церкви з Римом в роках 1498–1506».

¹⁹ Стаття В. Перетца «Панегірик. Възерункъ цнотъ превел[ебнейшего] о[тца] Е[лисея] Плете-нецкого, року 1618».

²⁰ Стаття І. Огієнка «Двійне число в українській мові».

²¹ «Українсько-російський словник» В. Дубровського.

²² Miscellanea (*лат.*) – суміш, всяка всячина – назва частини часопису, де друкувалися різні цікаві повідомлення.

²³ Тут: твір Іоанікія Галятовського.

²⁴ Університет св. Володимира в Києві. Заснований 1834 р. З 1919 р. університет декілька разів реорганізовувався і змінював назви. З 1939 р. – університет ім. Тараса Шевченка.

²⁵ Памятники літературної полемки православных южнорусов с протестантами и латиноуниатами в Юго-Западной Руси за XVI и XVII ст. / Под ред. С.Т. Голубева.

²⁶ Вказана праця Іоанікія Галятовського була додатком до циклу проповідей автора і водночас слугувала підручником з красномовства Києво-Могилянської академії.

²⁷ Праці І. Франка «Сочинения Иоанна Вишенского» та «Иоанн Вишенский. (Новые данные для оценки его литературной деятельности)».

²⁸ Йдеться про різдвяні свята.

²⁹ Стаття І. Огієнка «Проповеди Иоаникия Галятовского, южно-русского проповедника XVII-го века».

³⁰ «Сборник Харьковского Историко-филологического общества» – науково-академічне видання Харківського історико-філологічного товариства. Виходив у 1886–1914 рр. у Харкові.

³¹ Вище початкове училище засновано у жовтні 1916 р. в м. Брусилів. Одним із організаторів училища був І. Огієнко, який зібрав кошти на викуп трьох десятин землі у місцевого дідича О. Синельникова, організував ремонт приміщень, заснував бібліотеку, зібравши серед знайомих книжки, подарував дублети з власної книгозбірні, брав участь у доборі педагогічних кадрів.

³² Семінарії, які готували вчителів для народних шкіл.

³³ Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів. У 1873–1892 рр. мало назву Літературне товариство ім. Т. Шевченка у Львові, в 1892–1946 рр. – Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. 11 грудня 1873 р. Галицьким намісництвом було затверджено статут Літературного товариства ім. Т. Шевченка у Львові, яке в листопаді 1892 р. групою українських діячів реорганізовано в Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

НТШ об'єднувало учених різних наукових профілів і мало три секції: історико-філософську, філологічну і математично-природничо-лікарську. Для вирішення спеціальних наукових питань при секціях було створено комісії: археографічну, бібліографічну, статистичну, етнографічну, філологічну та ін. До наукових установ товариства належали бібліотека, музеї, бібліографічне бюро. До підприємств – друкарня, палітурна майстерня з книгарнею. Припинило діяльність 1939 р. Окремі секції працювали в 1941–1944 рр. З 1945 р. – на еміграції; 1991 р. – відновлене у Львові.

³⁴ Кам'янець-Подільський державний український університет розпочав свою діяльність 22 жовтня 1918 р. з ініціативи громадян міста. Першим ректором був І. Огієнко. За радянської влади перетворений спочатку в Інститут Народної Освіти, згодом в сільськогосподарський, педагогічний інститут. З 1998 р. йому повернуто статус університету.

³⁵ Кам'янець-Подільський державний український університет.

³⁶ «Архів Юго-Западной России» видався у Києві в 1859–1914 рр. тимчасовою комісією для розбору стародавніх актів у 8 частинах (Ч. I: Історія церкви, Ч. II: Акти щодо шляхетського стану, Ч. III: Матеріали про козаків і гайдамаччину, Ч. IV: Акти походження шляхетських родів, Ч. V: Про міста, Ч. VI: Про селянство, Ч. VII: Про колонізацію Правобережної України, Ч. VIII: Матеріали про адміністрацію та внутрішній побут).

³⁷ «Всеуито» – кооперативне учительське видавництво. Існувало 1909 р. у м. Коломия. Видавало народні читанки, фольклорні збірники та ін.

³⁸ Видання Нового Заповіту, яке переклав українською Пилип Морачевський, було здійснено у московській Синодальній друкарні протягом 1906–1911 рр. Редактором видання Св. Синод призначив єпископа Кам'янець-Подільського Парфенія (Левицького).

³⁹ Архієпископ Подільський і Брацлавський Пімен (Пєгов).

⁴⁰ Йдеться про виконання «Закону про віру» Директорії УНР від 1 січня 1919 р., за яким повинна була утворитись Українська автокефальна церква. У зв'язку з встановленням в Україні Радянської влади дія цього закону поширювалася тільки на території перебування Директорії УНР в Польщі.

⁴¹ Український Червоний Хрест – громадська організація допомоги органам охорони здоров'я. Організований у квітні 1918 р. з ініціативи Всеукраїнського з'їзду лікарів у Києві. 22 червня 1919 р. за ініціативою І. Огієнка в Кам'янець-Подільському створено філію, яка організувала дешеві їдальні для бідних, дитячі притулки, формувала санітарні відділи оперативного реагування.

⁴² Саме така назва книжки вказана в оригіналі листа. Рукою І. Огієнка в слові «про» буква «п» виправлена на «П», а в слові «покитку» є позначка олівцем, що дає підстави читати це слово як «покритку». Ймовірно, це не є назвою книжки, а тільки відображенням її змісту.

⁴³ «Українська видавнича спілка» – існувала у Львові з 1898 р. під керівництвом М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка. Випускала наукові праці та видавала «Літературно-науковий вістник».

⁴⁴ «Світ дитини» – ілюстрований журнал для дітей у Львові під ред. М. Таранько.

⁴⁵ Ймовірно, йдеться про А. Левицького.

⁴⁶ Московський патріарх Тихон (Белавін) (1917–1925).

⁴⁷ Міністерство визнань та освіти Польщі (1918–1939).

⁴⁸ Володимир (Тихоницький), єпископ Білостоцький Православної церкви в Польщі.

⁴⁹ Олександр Громадський, згодом митрополит Української автономної церкви Олексій.

⁵⁰ «Вістник Міністерства Ісповідань УНР» – місячник, виходив 1921 р. у Тарнові. Вийшло 4 числа.

⁵¹ Товариство «Просвіта» в Ужгороді засноване 1920 р.

⁵² У 1919–1921 рр. грузинським католикосом-патріархом був Леонід (Садзагелов).

⁵³ Ймовірно, тут помилка. У зв'язку з інформаційною ізоляцією І. Огієнко мав неточні відомості про спроби отримання канонічної висвяти для українських єпископів. Відомо, що з Київського осередку УАПЦ на чолі з М. Морозом у цей час ніяких делегацій не було. Отже, на той час український єпископат в Україні не існував.

⁵⁴ Брошури благодійного видавництва «Українська Автокефальна Церква», що діяло під орудою І. Огієнка у Тарнові (1921–1922). За весь період існування видавництва видано 28 книжечок історико-церковного та культурно-просвітницького змісту.

⁵⁵ Богословський факультет Белгородського університету, де працював В. Зінківський.

⁵⁶ Ймовірно, м. Володимир-Волинський.

⁵⁷ Всеукраїнський церковний Собор у Києві 1918 р. був скликаний за ініціативою першої ВПЦР і відбувся 1918 р. на 3-х сесіях (січень, червень-липень, жовтень-грудень), але автокефалії Української церкви не проголосив. Натомість було ухвалено Тимчасове положення про статус Православної Церкви в Україні, яке затвердив Московський патріарх Тихон (Белавін) і Православна Церква в Україні отримала статус автономії

у складі Російської Церкви. На 1-й сесії Собору 13 січня 1918 р. проф. Київського університету Іван Огієнко читав доповідь на тему: «Відродження Української Церкви».

⁵⁸ Архієпископ Подільський і Брацлавський Пімен (Пегов).

⁵⁹ Українські парафії діяли під керівництвом ПВПЦР на чолі з М. Морозом та прот. Василем Липківським з 1919 р. і були об'єднані у Всеукраїнську спілку православних парафій, яка 1921 р. перетворилася на УАПЦ.

⁶⁰ Цією справою займалась Перекладава комісія УАПЦ на чолі з прот. Нестором Шараївським з 1919 р. в Києві.

⁶¹ Після відходу денікінців в Києві залишилися тільки вікарні єпископи РПЦ на чолі з єпископом Назарієм (Бліновим), який здійснював керівництво Київською єпархією за відсутності митрополита Антонія (Храповицького) до призначення на його місце українського екзарха Михаїла (Єрмакова) 1921 р.

⁶² Закон про відокремлення Церкви від держави, а школи від Церкви від 23 січня 1918 р. набув чинності в Україні з 1919 р.

⁶³ Йдеться про діяльність П ВПЦР на чолі з М. Морозом та прот. Василем Липківським по українізації київських парафій – Старокиївської, Печерської, Подільської та ін.

⁶⁴ Архієпископ Парфеній (Левицький) перебував у Полтаві «на покої», але за відсутності архієпископа Полтавського і Переяславського Феофана (Бистрова), який з 1919 р. знаходився в еміграції, виконував обов'язки правлячого єпископа.

⁶⁵ Архієпископ Парфеній (Левицький) згодився «взяти під догляд» українізовані парафії під проводом ВПЦР листом від 8 серпня 1920 р.

⁶⁶ Митрополит Антоній (Храповицький) у цей час покинув Київську митрополію і перебував в еміграції.

⁶⁷ Архієпископ Олексій (Дородніцин) помер у Новоросійську у січні 1920 р.

⁶⁸ Див.: Дорофей, митрополит, місцеблюститель Константинопольського патріаршого престолу в 1920 рр.

⁶⁹ Див. лист від 27 січня 1921 р.

⁷⁰ Лист такого ж змісту від 25 лютого 1921 р. надісланий І. Огієнком Голові дипломатичної місії у Польщі.

⁷¹ Володимир (Тихоницький), єпископ Білостоцький.

⁷² Невідомо, про кого йдеться.

⁷³ На той час архієпископом Волинським і Житомирським був Євлогій (Георгієвський).

⁷⁴ Осередок православних росіян у Варшаві на чолі з М. Серебрянниковим.

⁷⁵ В цей період міністром ісповідань Польщі був М. Рагай.

⁷⁶ З середини вересня 1920 р. Волинь було повернуто до Польщі і єпископ Діонісій (Валединський) відновив свою діяльність у Крем'янці, одночасно здійснюючи керівництво Холмською єпархією. З метою поліпшення управління Холмською єпархією Діонісій склав Меморандум до польського уряду, але рішенням уряду управління Холмською єпархією було надано єпископу Володимиру (Тихоницькому).

⁷⁷ Правильно: Українська жіноча спілка. Заснована у вересні 1920 р. у Тарнові. Її першою головою була В. Завадська.

⁷⁸ Можливо, тут помилка. Йдеться про Іоанна (Поммера).

⁷⁹ Кирило-Мифодієвському братству, українським священикам, культурно-освітнім організаціям, С. Петлюрі та ін.

⁸⁰ Архієпископ Олексій (Дородніцин).

⁸¹ Йдеться про Агапіта (Вишневецького). У зв'язку з інформаційною ізоляцією, І. Огієнко отримав неточні відомості. Агапіта було заарештовано, а помер він 1924 р.

⁸² Рух серед українців у Канаді і США зі створення УГПЦ, яка оформилася у 20-х роках ХХ ст.

⁸³ «Гласник ієдинене сржне православне церкве» – орган Сербської автокефальної православної церкви, Белград.

⁸⁴ Оксфордський університет – один з найстаріших університетів Великобританії. Заснований у другій половині ХІІ ст., складається з окремих коледжів. При ньому діють різні науково-дослідницькі інститути та лабораторії.

⁸⁵ Братство св. Покрови – релігійне об'єднання, яке служило духовним потребам українських вояків у таборах інтернованих в Польщі. Засноване 1921 р. при Кінному імені гетьмана Мазепа полку 2-ї Волинської стрілецької дивізії. Назву св. Покрови було взято за зразком козацьких церков Запорізької Січі, де цю назву мали всі без винятку центральні січові храми. Такі ж Братства діяли при похідних церквах стрілецьких

дивізій. І. Огієнко був почесним членом Братства. При Братстві виходили церковно-релігійні книжки, зокрема, «Релігійно-Науковий вістник».

⁸⁶ Київська Духовна Академія – вищий духовно-освітній навчальний заклад Російської імперії з осередком у Києві. Відкрита 1819 р. при Києво-Братському монастирі замість закритої внаслідок запровадження реформи духовної освіти Києво-Могилянської Академії. КДА була вищим богословським навчальним закладом, одним з чотирьох центрів духовно-учбових округів Російської імперії, територія якого охоплювала українські, південноросійські, закавказькі, кубанські епархії. Ліквідована радянською владою 1920 р.

⁸⁷ Тут: нижчої.

⁸⁸ Правильно: Теологічна школа на острові Халки (в межах Константинополя) – вищий духовний навчальний заклад для підготовки богословських кадрів Константинопольської патріархії. Офіційний друкований орган журнал «Ортодоксія». Відкрита 1844 р. Ліквідована за ініціативою турецького уряду 1972 р.

⁸⁹ Духовна академія в Софії – вищий духовний навчальний заклад Болгарської Церкви, який разом з Софійською духовною семінарією готує богословські кадри для церкви.

⁹⁰ Можливо, йдеться про осередок в Сремських Карловцях (Югославія), де існували богословські студії.

⁹¹ Всехристиянський конгрес відбувся наприкінці липня 1921 р.

⁹² Йдеться про засудження архієпископа Агапіта (Вишневецького) спочатку Вищим Церковним Управлінням на Півдні Росії (Новоросійськ), а потім, після повернення до Катеринослава, заарештованого і звинуваченого органами радянської влади у приховуванні церковних цінностей від вилучення. Ймовірно, було повідомлення про його смерть.

⁹³ Українське церковне (православне) братство св. Кирила і Мефодія (Кирило-Методіївське братство) утворилось в лютому 1918 р. з членів І ВПЦР, яка після першої сесії Всеукраїнського Собору (січень 1918 р.), перестала існувати. Восени 1919 р. члени Братства переїхали до Кам'янця-Подільського у зв'язку з денікінською окупацією Києва, де продовжили діяльність. Під такою ж назвою Братство діяло 1921 р. у таборах інтернованих вояків Директорії УНР при Кінному ім. гетьмана Мазепи полку ІІ Волинської Стрілецької дивізії. (1919–1921).

⁹⁴ Британське Біблійне товариство – об'єднання християн, створене з метою масового поширення Біблії. Перші Біблійні товариства з'явилися в Англії на межі XVII–XVIII ст. і отримали розповсюдження у XIX ст. переважно у Європі та Америці. 1804 р. було створене «Британське та іноземне Біблійне товариство», що почало відігравати провідну роль. Сьогодні існує понад 1 тис. церковних, національних та міжнародних Б. т., а також пов'язаних з ними релігійних та світських об'єднань.

⁹⁵ Перше богослужіння українською мовою відбулося у св. Микільському храмі у Києві 22 травня 1919 р.

⁹⁶ Ймовірно, йдеться про постанови ІІ сесії Всеукраїнського Собору 1918 р. (червень-липень 1918 р.), матеріали та постанови якого, за деякими повідомленнями, знаходилися у члена Собору – єпископа Діонісія (Валединського).

⁹⁷ Помісний собор Руської Православної Церкви 1917–1918 рр. Рішеннями цього собору в Росії відновлено патріаршество. Першим патріархом став Тихон (Белавін) (1865–1925).

⁹⁸ Йдеться про Автокефальну православну церкву на території колишньої Югославії, визнаною самоврядною з 1219 р. На чолі церкви з 1346 р. стоїть патріарх. 1879 р. востаннє повернула автокефалію. Як єдина організація сформувалася 1918 р. 1920 р. відновила патріаршу форму правління. З 1919 р. юрисдикції Сербського патріарха підлягала Православна Церква на Закарпатті після виходу цієї території зі складу Австро-Угорщини. Вища церковна влада належить Архієрейському собору. Офіційний друкований орган – журнал «Гласник».

⁹⁹ Мається на увазі еміграція більшості єпископів Російської церкви з території України в період визвольних змагань 1917–1919 рр.

¹⁰⁰ Архієпископ Кишинівський і Хотинський Анастасій (Грибановський).

¹⁰¹ Процес утворення УГПЦ у США у 1920-х рр.

¹⁰² Митрополит Антіохійський Германос (Сегеді).

¹⁰³ Єпископ УГКЦ в Канаді Микита Будка.

¹⁰⁴ Йдеться про російських ієрархів на американському континенті на початку XX ст.

¹⁰⁵ Правильно: Степан Дзюбай.

¹⁰⁶ Правильно: Мурманск.

¹⁰⁷ Переяславська угода 1654 р.

¹⁰⁸ 1686 р. Київську митрополію передано до складу Московського патріархату.

¹⁰⁹ Синодальний період існування РПЦ на території України тривав протягом 1721–1917 рр.

¹¹⁰ Закон про автокефалію УПЦ, виданий урядом Директорії УНР.

¹¹¹ Під час візиту О. Лотоцького до Царгороду, туди прибули митрополит Антоній (Храповицький) та архієпископ Євлогій (Георгієвський).

¹¹² Цю грамоту було надіслано на прохання другої сесії Всеукраїнського Собору 1918 р. Московським патріархом. Єпископ Діонісій був у складі делегації собору і, ймовірно, мав ці документи.

¹¹³ Єпископ Білостоцький Володимир (Тихоницький).

¹¹⁴ Можливо, йдеться про Святу (Великодню) Неділю 1921 р.

¹¹⁵ Йдеться про збирання підписів у таборах для інтернованих під зверненням до Царгородського патріарха з проханням благословити автокефалію Української Церкви.

¹¹⁶ Єпископ Білостоцький Володимир (Тихоницький).

¹¹⁷ Єпископ Крем'янецький Діонісій (Валединський).

¹¹⁸ Йдеться про о. Павла Пашчевського.

¹¹⁹ Зелені Свята – Свято Трійці (П'ятидесятниці).

¹²⁰ Йдеться про підписні листи з проханням благословити автокефалію Української Церкви, які надходили з військових частин, розташованих у таборах для інтернованих.

¹²¹ Тут: оригіналів.

¹²² Тут: назва благодійного видавництва, створеного І. Огієнком у Тарнові (1921–1922).

¹²³ Український Червоний Хрест – громадська організація допомоги органам охорони здоров'я. Організований у квітні 1918 р. з ініціативи Всеукраїнського з'їзду лікарів у Києві. 22 червня 1919 р. за ініціативою І. Огієнка в м. Кам'янець-Подільському створено його філіал, який організовував дешеві їдальні для бідних, дитячі притулки, формував санітарні відділи оперативного реагування. Голова філіалу – І. Огієнко.

¹²⁴ І. Огієнко був обраний почесним членом Братства Святої Покрови при церкві II Стрілецької Волинської дивізії.

¹²⁵ Світлина із зображенням цього іконостасу була пізніше опублікована у книзі о. Петра Білона «Спогади».

¹²⁶ Видавництво Чину св. Василя Великого у Жовкві. Видавало місячник «Місіонар», «Наш приятель», науковий журнал «Записки ЧСВВ».

¹²⁷ Правильно: Життя Святої Великомучениці Варвари. Переказала Наталія Ковалівська-Королева.

¹²⁸ Чоловік Ковалівської-Королевої.

¹²⁹ Невідомо про кого йде мова.

¹³⁰ Тут: Бухаресту.

¹³¹ Мова йде про діяльність російських православних парафій у Польщі, які залишилися після утворення Польської держави після 1918 р.

¹³² Церковно-визвольний рух в Україні в її підрадянській частині на чолі з II ВПЦР.

¹³³ Українська щоденна газета, що виходила у Варшаві в 1921–1922 рр.

¹³⁴ «Український Вістник» – щоденник. Виходив у Львові з 25 січня по 29 вересня 1921 р. замість «Діла».

¹³⁵ Юнацькі школи при таборах для інтернованих українських вояків у Польщі.

¹³⁶ Мова про авторство йде нижче, в цьому ж листі.

¹³⁷ Можливо, йдеться про послання грецьких авторів видання 1908 р.

¹³⁸ «Українська трибуна» – щоденник, виходив у Варшаві в 1921–1922 рр.

¹³⁹ Херувимська пісня, складова частина Божественної Літургії св. Іоана Золотоустого.

¹⁴⁰ Складова частина Херувимської пісні.

¹⁴¹ Засноване 9 серпня 1921 р. Українське товариство допомоги біженцям з України та їх родинам у Польщі з центром у Варшаві. Статут товариства затвердило Міністерство внутрішніх справ. На території Польщі товариство мало свої філії, однією з яких і була Львівська філія українського товариства допомоги біженцям з України та їх родинам у Польщі, заснована наприкінці 1921 р. Пізніше, 1922 р. його перейменовано на Українське товариство допомоги емігрантам з Великої України та їх родинам у Львові. Остання назва (орієнтовно з 1924 р.) – Українське товариство допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові, і вже відтоді воно існувало не як філія, а як самостійне товариство, що безпосередньо підпорядковувалось Головній управі в Варшаві. Мета товариства – надання матеріальної, моральної, медичної, юридичної та культурно-освітньої допомоги емігрантам та їх родинам. З 1922 р. видавало календар-альманах «Дніпро». Діяло до 1939 р. Мало секції у Варшаві, Каліші та Ченстохові. 1925 р. його очолював І. Огієнко.

¹⁴² Табір для інтернованих вояків Армії УНР переведений з Ланцуту до Стрільково у середині 1921 р. Проіснував до середини 1924 р. Після ліквідації інтерновані отримали статус політичних емігрантів.

¹⁴³ Табір для інтернованих вояків Армії УНР переведений з Олександрова до Щипюрна (Щепюрна) у кінці 1921 р. Проіснував до середини 1924 р. Після ліквідації інтерновані отримали статус політичних емігрантів.

¹⁴⁴ Йдеться про конгрес Всесвітнього Альянсу Церков – міжнародної організації християнських церков з осередком у Женеві. Мета діяльності альянсу – розвиток ідей порозуміння між народами всього світу та боротьба за мир. Альянс, залишаючи недоторканим національний устрій кожної церкви, складався з 26 національних секцій. Не входила до Альянсу римо-католицька та російська православна церкви. На Конгресі Альянсу 1921 р. представник УАПЦ в Західній Європі Є. Бачинський виступив з текстом Меморандуму про УАПЦ для Християнських Церков і церковних організацій на Заході Європи. Але 1922 р. І. Огієнко не підтримав ідею створення Української секції у складі Альянсу.

¹⁴⁵ Створений 1919 р. у Женеві на чолі з П. Чижевським. Згодом його головою став Є. Бачинський. 1934 р. перейменований на Український Швейцарський клуб.

¹⁴⁶ Йдеться про створення уряду під керівництвом А. Левицького.

¹⁴⁷ Ймовірно, двотижневик «Православний Вістник» – орган УПЦ в Канаді. З 1928 р.– «Вістник».

¹⁴⁸ Спомини В. Зінківського були видані значно пізніше. Зеньковський В., протопресвітер. Пять месяцев у власти (15 мая –19 октября 1918 г.): Воспоминания / Ред. М.А. Колеров. – М., Крутицкое Патриаршее подворье, 1995. – 240 с.

¹⁴⁹ В. Біднов.

¹⁵⁰ З грецької означає «послання».

¹⁵¹ Йдеться про Український національний музей у Львові. В 1905–1909 рр. – Церковний музей. В 1909–1939 рр. – Український національний музей. Створений 1905 р. за ініціативою та сприянням митрополита Андрея Шептицького з метою збереження пам'яток давньої української культури. З кінцем 1908 р. зареєстрований як наукова фундація Національний музей у Львові, який складався з книгозбірні рукописів і стародруків, архіву, бібліотеки та відділів: історично-культурного, старовинної зброї, золотарства, тканин, ікон, портретів, етнографії, нумізматики. В музеї зберігалась єдина у Європі збірка друків кирилицею, рідкісні переклади Ф. Скорини, слов'янські друки, рукописи та нумізматичні колекції. 1939 р. припинив свою діяльність, а після 1945 р. на його базі створено музей Українського мистецтва.

¹⁵² К. Мацієвич.

¹⁵³ Один з християнських протестанських напрямів, що не належав до Православної Церкви.

¹⁵⁴ Архієпископ Полтавський Парфеній (Левицький).

¹⁵⁵ Замітка вміщена під рубрикою «Українське життя».

¹⁵⁶ Олександр Громадський, з 1941 р. митрополит Олексій.

¹⁵⁷ Один з протестанських напрямків, який поширився в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.

¹⁵⁸ Почесний член Українського православного братства ім. св. Кирила та Мефодія.

¹⁵⁹ В. Біднов.

¹⁶⁰ Йдеться про з'їзд духовенства і мирян Волинської єпархії, який відбувався у Свято-Успенській Почаївській Лаврі 3-10 жовтня 1921 р. і був спрямований на реалізацію програми українізації Православної Церкви в Польщі. З'їзд визнав архієпископа Діонісія (Валединського) як правлячого архієрея, виніс низку ухвал у справі українізації церковного життя (богослужбова мова, діловодство, викладання в школах і т.д.), ухвалив відновити старовинну Луцьку православну катедру як вікарну Волинського архієрея. Під час з'їзду у Свято-Троїцькому Соборі Лаври було відправлено показову українську богослужбу, яку правив прот. Никанор Абрамович.

¹⁶¹ Британське Біблійне товариство.

¹⁶² «Нива» – церковно-суспільний журнал. Виходив у Львові в 1904–1914 рр. двічі на тиждень, у 1916–1939 рр. – місячник.

¹⁶³ Московський патріарх Тихон (Белавін). Але інформація про це благословіння не відповідала дійсності.

¹⁶⁴ Під час утворення в 1918–1920 рр. УГПЦ у США і Канаді засновники цих церков проголосили свою залежність від української церкви на материзні.

¹⁶⁵ Табір для інтернованих в Каліші (Українська військова станиця інтернованих військ УНР). Тут 1920 р. розташовувалася III Залізна стрілецька дивізія Армії УНР, а пізніше і II Волинська стрілецька, зведені в одну групу військ. Вона отримала назву «Калішський обоз інтернованих українських військ». 1924 р. табір ліквідовано, інтерновані отримали статус політичних біженців.

¹⁶⁶ Український гурток у Єгипті – заснований 1920 р. в Александрії, в таборі для інтернованих врангелівських військ і біженців з метою налагодження контактів з українськими установами та культурно-просвітницької діяльності.

¹⁶⁷ УГПЦ в Америці.

¹⁶⁸ Тобто «гражданським» шрифтом для друку нецерковних видань.

¹⁶⁹ Орган братсько-допомогового товариства «Собраніє греко-католицьких церковних братств», об'єднання закарпатської еміграції у США – Мек Кіспорта (Пенсильванія). З 1917 р. двотижневик «Просвіта», який був продовженням газети «Русин».

¹⁷⁰ Ймовірно, йдеться про єпископа Діонісія.

¹⁷¹ З'їзд духовенства і мирян Волинської єпархії, який відбувався у Свято-Успенській Почаївській Лаврі 3-10 жовтня 1921 р.

¹⁷² Церква, яку мали на меті розбудувати діячі Директорії УНР на підставі закону Директорії від 1 січня 1919 р.

¹⁷³ «Просвіта» – назва українських громадських товариств, що ставили собі за мету масове поширення освіти і національної свідомості на українських землях (1860–1940). В еміграції існують й донині.

¹⁷⁴ Місто Жовква поблизу Львова – видавничий осередок оо. Василіан.

¹⁷⁵ В латинській граматиці це наказова форма майбутнього часу.

¹⁷⁶ В латинській граматиці теперішній історичний час (замість перфекту).

¹⁷⁷ Константинопольський патріархат.

¹⁷⁸ Митрополит Варшавський Георгій [Юрій] (Ярошевський).

¹⁷⁹ Розшифрувати скорочення не вдалося.

¹⁸⁰ Пастирські короткотермінові курси, що діяли в Каліші з 15 листопада 1921 р. Організував їх І. Огієнко у середовищі інтернованих до Польщі українців з метою підготовки православних священників. Після закінчення навчання висвяту випускників здійснив єпископ Крем'янецький Діонісій (Валединський). Директором «Курсів» призначено П. Пашевського, інспектором – В. Сукачева, духівником – прот. Н. Никитюка. Їх закінчило бл. 60 чоловік. Діяли до 1922 р.

¹⁸¹ Йдеться про священника Петра Відібиду.

¹⁸² З'їзд духовенства і мирян Волинської єпархії, який відбувався у Свято-Успенській Почаївській Лаврі 3-10 жовтня 1921 р.

¹⁸³ Правильно: Тарнавському.

¹⁸⁴ Ставропігійський Інститут, Львів (в 1586–1592 рр. – Львівське успенське братство, в 1593–1788 рр. – Львівське ставропігійське братство, в 1793–1940 рр. – Львівський ставропігійський інститут). В кінці XV – поч. XVI ст. у Львові при Успенській церкві виникло об'єднання православних міщан-українців. Статут братства 1586 р. підтверджено антиохійським патріархом Йоакимом IV Доу. 1593 р. воно одержало назву ставропігійського. Братство підтримувало політичні і культурні зв'язки з Росією, Молдавією, Грецією та іншими країнами, згуртовувало навколо себе діячів культури, заснувало друкарню, сприяло розвитку мистецтва, науки, літератури. Декретом австрійського уряду від 21 березня 1788 р. та Галицького губернаторства від 4 квітня 1788 р. братство ліквідовано. Ставропігійський інститут, затверджений цісарським декретом від 16 лютого 1793 р., був створений замість братства, проте за структурою і напрямком діяльності цілком від нього відрізнявся. Був науковою установою, займався книговидавничою діяльністю, веденням справ друкарні і бурси. Діяв до 1940 р. Видавав «Временник Ставропігійского інститута», «Збірник Львівської Ставропігії» тощо.

¹⁸⁵ Ймовірно, йдеться про відвідання м. Володимир-Волинський.

¹⁸⁶ «Релігійно-Науковий Вістник» – видання Братства св. Покрови (1921–1923). Виходив у таборах для інтернованих вояків Армії УНР Олександрово Куявському та Щипіорні. До 1923 р. неперіодичний. 1923 р. – двомісячник.

¹⁸⁷ Л. Білецький був доцентом Кам'янець-Подільського державного українського університету.

¹⁸⁸ Правильно: «Українська трибуна».

¹⁸⁹ «Рідний край» – щоденик польського напрямку, орган Української народної партії. Виходив у Львові в 1920–1923 рр., з 1923 р. – під назвою «Право народу».

¹⁹⁰ Йдеться про перебування О. Лотоцького у Константинополі як надзвичайного посла УНР у Туреччині із спеціальною місією проведення переговорів із Вселенським патріархатом про визнання автокефалії Української церкви.

¹⁹¹ Єпископ Волинський і Крем'янецький Діонісій (Валединський).

¹⁹² Див.: Олексій (Олександр Громадський).

¹⁹³ Митрополит Антоній (Храповицький).

- ¹⁹⁴ Правильно: Папський східний інститут у Римі.
- ¹⁹⁵ Митрополит УГКЦ Андрей Шептицький.
- ¹⁹⁶ Тут: Ісуса Христа: Мтв. 18: 1–6.
- ¹⁹⁷ Тут: до Риму.
- ¹⁹⁸ Папа Римський.
- ¹⁹⁹ Особа не встановлена.
- ²⁰⁰ Автор має на увазі Кам'янець-Подільський державний український університет.
- ²⁰¹ Правильно: Бржеско.
- ²⁰² Йдеться про сина С. Русової Юрія.
- ²⁰³ Мова йде про видання церковних календарів українською мовою, які благословив до друку єпископ Діонісій (Валединський).
- ²⁰⁴ Митрополит Варшавський Георгій [Юрій] (Ярошевський).
- ²⁰⁵ Тут, напевне, мала бути вписана назва єпархії УГКЦ.
- ²⁰⁶ Відповідає за змістом цитаті із Нового Заповіту: Мтв. 18: 1–6.
- ²⁰⁷ «Рідна мова» – видавництво, засноване І. Огієнком у м. Товмач, 1922 р. Випустило один номер серії «Головніші правила українського правопису».
- ²⁰⁸ Провід УГПЦ в Канаді звернувся до професора І. Огієнка у справі набуття єпископа і священників з тієї причини, що вона підтримала ту УАПЦ, яка утворилася внаслідок Закону від 1.01.1919 р. Директорії УНР і продовжувала існувати на підпольській території з осередком у Тарнові. Саме звідси направлялися священники до Канади.
- ²⁰⁹ І. Огієнко в листах називає «Америкую» весь Американський континент.
- ²¹⁰ Серед неканонічних книг Св. Письма є книги Маккавейські, які присвячено боротьбі братів Маккавевів та ізраїльського народу проти сірійських царів (I–II кн. Мк.). День пам'яті – 14 серпня.
- ²¹¹ У зв'язку з перебуванням у вимушеній інформаційній ізоляції Іван Огієнко не завжди мав достовірні відомості. Інформація про висвяту українських єпископів не відповідає дійсності.
- ²¹² Під час пресвітерської хіротонії о. Василя Липківського, в ній брали участь 30 священників і 12 дияконів. Там, в Святій Софії було висвячено о. Василя Липківського на Митрополита Київського і всієї України під час Літургії в соборі 23 жовтня 1921 р.
- ²¹³ Тут: Н. Королева.
- ²¹⁴ Яків, апостол (Мк. 15:40).
- ²¹⁵ Тут: у Біблії та апокрифах а) синонім людини; б) один з титулів Месії: Мтв. 8:20; 26:2 та ін.
- ²¹⁶ Тут: Міністерство освіти УНР.
- ²¹⁷ Митрополит Варшавський Георгій [Юрій] (Ярошевський).
- ²¹⁸ Тут: зустрічний візит.
- ²¹⁹ Особу не встановлено.
- ²²⁰ Особу не встановлено.
- ²²¹ Митрополит Варшавський Георгій [Юрій] (Ярошевський).
- ²²² Помісний собор Руської Православної Церкви 1917–1918 рр.
- ²²³ Митрополит Варшавський Георгій [Юрій] (Ярошевський).
- ²²⁴ Єпископ Волинський і Крем'янецький Діонісій (Валединський).
- ²²⁵ Правильно: Дамаскін (Малюта).
- ²²⁶ Правильно: Конгрес трудового народу України – орган, скликаний Директорією УНР 1919 р. у Києві на основі професійно-куріальної системи.
- ²²⁷ Йдеться про конкордат, тобто умови, на яких Польський уряд погодився визнати існування Православної Церкви в державі після її відродження у 1918 р.
- ²²⁸ Йдеться про єпископів РПЦ, які очолювали українські єпархії до еміграції 1917-1919 рр.
- ²²⁹ Митрополит Київський і Галицький Антоній (Храповицький).
- ²³⁰ Гиненко-Савінський.
- ²³¹ М. Багриновський.
- ²³² 6 лютого 1922 р. після Бенедикта XV було обрано Папою Римським Пія XI (1922–1939).
- ²³³ Правильно: Метасакіс.
- ²³⁴ Йдеться про заснування управління Екзархату Російської Православної Церкви у Польщі Патріархом Московським і всієї Росії Тихоном (Белавіним).
- ²³⁵ П. Зайцев.
- ²³⁶ Тиж. – Перемишль, 1919–1932. – До 1920 р.: Вид. Трудової партії. – В 1920–1929 рр.: Вид. гетьманського руху. – З 1927 р.: Неофіційний орган ОУН. – В 1929 р.: Заборонений радянською владою.

²³⁷ Йдеться про II ВПЦР на чолі з М. Морозом.

²³⁸ Архієпископ Полтавський Парфеній (Левицький).

²³⁹ Тимчасово керуючий Київською єпархією єпископ Черкаський Назарій (Блінов).

²⁴⁰ Патріарх Тихон (Белавін).

²⁴¹ I Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ відбувся 14–30 жовтня 1921 р. у Києві.

²⁴² «Українське Слово» – щоденник Українського комітету. Виходив у Львові (1915–1918) та Берліні (1921–1923).

²⁴³ «Дніпро» – ілюстрований двотижневик, орган УПЦ США. Виходив у Чикаго (1921–1926) та Філадельфії (1928–1950). 1927 р. називався «Сіач». Пізніше мав назву «Українське Православне Слово».

²⁴⁴ Митрополичій ординаріят – в Українській Греко-Католицькій Церкві керівний орган при митрополиті. Канцелярія ординаріату складається з митрополита (єпископа), канцлера, заступника канцлера і секретаря.

²⁴⁵ Львівська єпархія (архієпархія) – наслідувала Галицьку єпархію, засновану Ярославом Осмомислом у XII ст., і яка підпорядковувалася Київському митрополитові. 1303 р. стала митрополією, але на поч. XV ст. як окрема церковна одиниця перестала існувати і була у віданні намісника Київського митрополита, якого призначав львівський латинський архієпископ. 1539 р. відновлено Галицьку єпархію, номіновано єпископом Макарія Тучапського, з цього часу осідком Галицької єпархії став Львів. Після єпископа Миколи Скородинського (1798–1805) львівські архієпископи одночасно були Галицькими митрополитами.

²⁴⁶ Робота І. Огієнка «Українська граматика. Частина перша. Основи українського правопису. Підручник для першого року навчання в народніх школах та для підготовчого класу середніх шкіл».

²⁴⁷ «Вернигора» – видавниче товариство, знаходилося в Києві (1916–1921), Відні (1918–1923 рр., з 1939 р.), Мюнхені (1946–1948). Видавало підручники, дитячі книжки, брошури, листівки та ін. Директор – Кашинський.

²⁴⁸ Робота І. Огієнка «Українська Житомирська Євангелія 1571 р. Опис пам'ятки, аналіз мови і словник. Нарис з історії культурного життя старої Волині».

²⁴⁹ Перше видання 1921 р. називалося «Українська Пересопницька Євангелія 1556 р.», друге видання вийшло 1930 р. під назвою «Пересопницька Євангелія 1556–1561 рр.».

²⁵⁰ Друкований орган Волинського єпархіального управління. Двотижневик, що виходив у Крем'янці в 1921–1922 рр. під редакцією В. Біднова.

²⁵¹ Богоявленський монастир у м. Крем'янці заснований 1636 р. православними достойниками хорунжим Данилом Малиновським та чашником Лаврентієм Древинським по благословінню митрополита Київського Петра Могили для захисту православ'я. Знаходиться в 20 км від Почаєва. При монастирі діяли школа, типографія, шпиталь. Монастир було закрито радянською владою 1959 р. і відновлено як жіночий монастир 1990 р.

²⁵² Робота Н. Ковалівської-Королевої «Життя Святої Великомучениці Варвари».

²⁵³ Тут: чоловік Н. Ковалівської-Королевої.

²⁵⁴ Йдеться про Українську гімназію у Ченстохові, яка була відкрита 16 лютого 1921 р. з ініціативи І. Огієнка.

²⁵⁵ Ймовірно йдеться про роботу І. Огієнка «Свята Служба Божа св. Отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською».

²⁵⁶ Українська студентська організація в Німеччині, що виникла 1921 р. з центром у Берліні. У 1930-х рр. діяльність Спілки занепала.

²⁵⁷ Правильно: «Свята Великодня Відправа».

²⁵⁸ Йдеться про комітет з опікування біженцями у Тарнові. З 8 серпня 1920 р. І. Огієнко очолив Комітет з допомоги українським біженцям, який з 9 серпня 1921 р. був реорганізований в Українське товариство допомоги емігрантам з України та їх родинам.

²⁵⁹ Огієнко пише про загальну проблему, яка стояла перед Всеукраїнською Православною Церковною Радою в м. Київ, а саме - обрання митрополита для УАПЦ. Ця проблема не була вирішена канонічним шляхом через тривалий конфлікт з тихонівським єпископатом і тому висвята митрополита УАПЦ о. Василя Липківського відбулося шляхом т. зв. «пресвітерської хіротонії», без участі єпископів Православної Церкви.

²⁶⁰ Тут помилка: Перший Всеукраїнський Собор УАПЦ відбувся 14–30 жовтня 1921 р.

²⁶¹ Йдеться про заборону в служінні о. Василя Липківського й позбавлення сану від 6 (19) серпня 1919 р. митрополитом Київським Антонієм (Храповицьким) і ще раз здійснене єпископом Назарієм (Бліновим) 30 квітня 1920 р.

²⁶² Голова II ВПЦР Михайло Мороз.

²⁶³ «... працюючий достойний нагороди ...» (Лк. 10:7; I Тим. 5:18).

²⁶⁴ Львівська дієцезія – наприкінці XVII – поч. XVIII ст. завдяки планам таємного уніата архієп. Львівського Йосифа Шумлянського православної єпархії Правобережної України змушені були перейти в унію і продовжували бути уніатськими до розборів Польщі у 1772, 1793 і 1795 рр. частина західних земель України опинилася під Австрією. 1806 р. австрійський цісар Франц I відновив Галицьку митрополію, яка складалася з Львівської, Холмської та Перемиської дієцезій (єпархій). Внаслідок зростання дієцезії у 40-х рр. XIX ст. 1850 р. від неї відокремилася Станіславівське єпископство. «Святоюрська гора» і катедра св. Юра у Львові стали символом української самостійності завдяки патріотичній діяльності українського духовенства. З початку XX ст. одним з самих видатних духовних діячів Львівської дієцезії став бувший єпископ Станіславівський митрополит Андрей Шептицький (1900–1944).

²⁶⁵ Відповідає за змістом цитаті із Нового Заповіту: Мтв. 18: 1–6.

²⁶⁶ Наприкінці 1921 р. табір для інтернованих військ Армії УНР в Олександрово-Куявському було переведено до Щипюрна (Щепюрна), остаточно ліквідований у середині 1924 р.

²⁶⁷ Табір для інтернованих в Каліші існував у 1920–1924 рр. на території Польщі для розміщення інтернованих військ Армії УНР. Тут була розташована III Залізна стрілецька дивізія Армії УНР, а пізніше і II Волинська стрілецька дивізія, зведені в одну групу військ. Вона отримала назву «Калішський обоз інтернованих українських військ» Очолювало станицю правління. У своєму підпорядкуванні правління мало грошову касу, продуктовий склад, склад палива, речових та будівельних матеріалів, школу, дитячі садок і притулок, бібліотеку, театр і хор. Умови життя тут, порівняно з іншими таборами, були найкращі.

²⁶⁸ В 1920–1923 рр. м. Тарнів (Польща) був резиденцією частини уряду УНР і Головного отамана С. Петлюри.

²⁶⁹ Йдеться про роботу І. Огієнка «Наглядна таблиця українського правопису. Для школи й самонавчання».

²⁷⁰ Йдеться про роботу І. Огієнка «Український стилістичний словник. Підручна книжка для вивчення української літературної мови».

²⁷¹ Під час перебування у Львові, за допомоги митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, з 4 листопада 1922 р. по 31 липня 1923 р. вчителем української мови і літератури у греко-католицькій Львівській учительській семінарії працював І. Огієнко.

²⁷² Тут: Чехословаччина

²⁷³ Український громадський комітет в Чехословаччині – громадська організація, заснована влітку 1921 р. у Празі заходами М. Шаповала. Проводив організаційну діяльність серед українських емігрантів, при допомозі празького уряду ініціював заснування Української господарської академії в Подебрадах (1922) та Українського педагогічного інституту в Празі (1923). У серпні 1925 р. уряд Чехословаччини ліквідував УГК.

²⁷⁴ Йдеться про Вищі курси українознавства у Варшаві, які О. Саліковський організував для українських емігрантів взагалі і для академічної молоді зокрема.

²⁷⁵ Українська бібліотека-читальня в Празі існувала у 1920-х рр., як читальня ім. Т. Шевченка.

²⁷⁶ Синонімічна форма слів: потім, після, опісля, згодом в німецькій мові.

²⁷⁷ Українське Слово: Щоденник Українського Комітету. Виходив у Львові в 1915–1918 рр.; у Берліні – в 1921–1923 рр.

²⁷⁸ Йдеться про звільнення І. Огієнка з роботи у Львівській учительській семінарії.

²⁷⁹ І. Огієнко викладав російську мову і літературу у київських гімназіях: М. Стельмашенка, 6-й та 9-й.

²⁸⁰ Иноземные элементы в русском языке. История проникновения заимствованных слов в русском языке.

²⁸¹ Русское литературное ударение. Правила и словарь русского ударения. Пособие для изучения русской речи для учащихся и самообразования.

²⁸² Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов, синонимов и выражений в русской речи. Пособие по стилистике русской речи.

²⁸³ Невідомо, про яку установу йдеться.

²⁸⁴ «Нова Україна» – місячник письменства, науки і громадського життя. Виходив у Празі протягом 1922–1928 рр.

²⁸⁵ Йдеться про друкарню при Почаївській Лаврі, яка діяла в XVII ст., відновила свою діяльність у середині XIX ст., коли Почаївський монастир знову було повернуто до Православної Церкви.

²⁸⁶ Йдеться про друкарню при Успенській Лаврі у с. Міжгір'я (кол. Унів). Друкарня існувала з 1618 р. як пересувна, згодом Львівський єпископ Арсеній Желиборський перетворив її на постійну. У 1770 р. друкарня занепала через суперництво з Львівським ставропігійським братством.

²⁸⁷ Йдеться про Українське товариство допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові. 9 серпня 1921 р. було створено українське товариство допомоги біженцям з України та їх родинам у Польщі з центром у Варшаві. Статут товариства затвердило Міністерство внутрішніх справ. На території Польщі товариство мало свої філії, однією з яких і була Львівська філія українського товариства допомоги біженцям з України та їх родинам у Польщі, заснована наприкінці 1921 р. Пізніше, 1922 р. його було перейменовано на Українське товариство допомоги емігрантам з Великої України та їх родинам у Львові. Останньою назвою (приблизно з 1924 р.) була: Українське товариство допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові, і вже відтоді воно існувало не як філія, а як самостійне товариство, що безпосередньо підпорядковувалось Головній управі у Варшаві. Метою товариства було надання матеріальної, моральної, медичної, юридичної та культурно-освітньої допомоги емігрантам та їх родинам. З 1922 р. товариство видавало календар-альманах «Дніпро». Діяло до 1939 р. Мало секції у Варшаві, Каліші та Ченстохові. 1925 р. його головою був І. Огієнко.

²⁸⁸ Йдеться про роботу І. Огієнка «Наголос, як метод означення місця виходу стародрукованих книжок. Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії».

²⁸⁹ Епізод, на який посилається І. Огієнко, описаний у Новому Заповіті. Див. Мтв. 21:12, Мк. 11:15.

²⁹⁰ Ймовірно мова йде про Михайла Черкавського.

²⁹¹ Особу не встановлено.

²⁹² «На варті» – двотижневик, присвячений релігійно-церковному життю на північно-західних землях України, виходив 1925–1926 рр. у Володимирі-Волинському.

²⁹³ Йдеться про ілюстрований православний двотижневик, що виходив у Варшаві в 1924–1925 рр.

²⁹⁴ Йдеться про АН УРСР – головний науковий центр України. Заснована 1918 р. за часів гетьмана П. Скоропадського. Почала свою діяльність у лютому 1919 р. як УАН, з 14 червня 1921 р. – ВУАН, з 21 листопада 1936 р. – АН УСРР, з січня 1937 р. – АН УРСР.

²⁹⁵ Йдеться про роботу І. Огієнка «Український стилістичний словник. Підручна книжка для вивчення української літературної мови».

²⁹⁶ Йдеться про роботу І. Огієнка «Чистота й правильність української мови. Підручник для вивчення української літературної мови. Популярний курс з історичним освітленням».

²⁹⁷ «Учитель» педагогічний журнал, видання Шкільного відділу Крайової адміністрації Підкарпатської Руси. Виходив тричі на місяць в Ужгороді у 1920–1936 рр.

²⁹⁸ Мтв. 27:22–23.

²⁹⁹ Історія українського друкарства. Т. 1: Історично-біографічний огляд українського друкарства XV–XVIII ст.

³⁰⁰ Йдеться про роботу І. Огієнка «Друкарська трійця: Фіоль, Скорина і Хведорович: Історичний нарис із світанку українського друкарства».

³⁰¹ Правильно: «Наголос, як метод означення місця виходу стародрукованих книжок. Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії».

³⁰² Ймовірно, мова йде про роботу І. Огієнка «Нариси з історії української мови: Система українського правопису: Популярний науковий курс з історичним освітленням».

³⁰³ Мова йде про роботу І. Огієнка «Брусилловское церковное братство и его культурно-просветительская деятельность».

³⁰⁴ Розов В.

³⁰⁵ Йдеться про працю О. Шахматова та А. Кримського «Нариси з історії Української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської Старо-Українщини XI–XVIII вв.»

³⁰⁶ Правильно: Український науковий інститут книгознавства – науково-дослідна установа, заснована 1922 р. у Києві на базі Головної книжкової палати. Вивчав питання бібліології, бібліографії, історії друку і готував бібліографічні показники. 1923–1930 рр. видавав журнал «Бібліографічні Вісті», 1933–1935 рр. – «Наукові записки». 1934 р. інститут ліквідовано.

³⁰⁷ Йдеться про роботи С. Маслова «Етюди з історії українських стародруків», «Українська друкована книга XVI–XVIII вв.», «Спроба інструкції та план роботи над складанням українського бібліографічного репертуару XVI–XVIII ст.»

³⁰⁸ Журнал, що видавався у Кракові.

³⁰⁹ Дружина С. Маслова.

³¹⁰ Ймовірно мова йде про життєписи митрополитів УГКЦ.

³¹¹ Один з псевдонімів О. Барвінського.

³¹² НТШ у Львові.

- ³¹³ Йдеться про «Хроніку НТШ». Бюлетень, що містив звіти й матеріали про діяльність НТШ. Виходила у Львові 1900–1939 рр., у Мюнхені з 1939 р. До 1905 р. мала назву «Хроніка українсько-російського наукового товариства ім. Шевченка».
- ³¹⁴ Особу не встановлено.
- ³¹⁵ Правильно: «Слово о полку Ігоревім, пам'ятка феодальної України-Руси XII віку».
- ³¹⁶ «ЕЛПС – збірник праць професорів відділу православного богослів'я Варшавського університету в 1926–1934 рр.
- ³¹⁷ Ймовірно, йдеться про засноване та кероване В. Перетцем Ленінградське товариство дослідників української історії, письменства та мови, яке діяло у 1921–1933 рр.
- ³¹⁸ Правильно: «Записки Чина Святого Василя Великого». Неперіодичне наукове видання Василіанського Чину, що виходило у Жовкві 1924–1944 рр., у Римі – з 1949 р.
- ³¹⁹ Йдеться про друкований орган православної церкви, що виходив у Варшаві.
- ³²⁰ І. Огієнко у збірнику на пошану М. Грушевського опублікував статтю «Слов'янське письмо перед Костянтином»
- ³²¹ Див.: Азеф (Малиновський).
- ³²² Мова йде про вулицю, де мешкав І. Огієнко.
- ³²³ Богословський факультет у Варшаві – створений за ініціативи Варшавського митрополита Георгія (Ярошевського), котрий не дочекався відкриття цього факультету через несподівану смерть 8 лютого 1923 р. Продовжувачем цієї справи виступив його наступник митрополит Варшавський Діонісій (Валединський). Відкриття факультету православної Теології відбулося у річницю смерті митрополита Георгія – 8 лютого 1925 р. у Варшаві. На початку його існування чільні посади посідали польські професори. Єдиним нагадуванням, що це православний заклад, було викладання митрополитом Діонісієм (Валединським) курсу Пастирського богослов'я. Згодом курс навчання був більше пристосований до православного навчального закладу і тривав так само, як і в Київській Духовній академії, 4 роки. На факультеті викладали українські професори: В. Біднов – 1929–1935 рр. – екстраординарний професор на кафедрах Загальної Історії Християнської Церкви і Літургії; Д. Дорошенко – 1935–1939 рр. – екстраординарний професор на кафедрах Загальної Історії Християнської Церкви і Літургії; О. Лотоцький – кафедра історії Православних Слов'янських Церков і Румунської. І. Огієнко – 1926–1932 рр. – кафедра Старослов'янської мови і Палеографії. Звільнений на початку 1932–1933 навчального року. Після його звільнення кафедру було ліквідовано, натомість відкрито кафедру Патрології. У 1931–1932 рр. І. Огієнко викладав курс методики і методології наукової праці. При факультеті існував Інтернат, де протягом року мешкали українські студенти з інших міст.
- ³²⁴ Архієпископ Олексій (Дородніцин).
- ³²⁵ З нагоди 10-ої річниці заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету.
- ³²⁶ Йдеться про якісь події, що відбулися 1 листопада 1928 р.
- ³²⁷ Друкований орган православної церкви на Волині. Виходив в Варшаві.
- ³²⁸ Йдеться про роботу І. Огієнка «Початок друкарства в Уневі».
- ³²⁹ І міжнародний з'їзд слов'янських філологів у Празі, що відбувся 7 жовтня 1929 р.
- ³³⁰ Доньки Л. Білецького.
- ³³¹ Стаття І. Огієнка «Псалтир половини XVIII віку в лемківському перекладі».
- ³³² Записки НТШ. – 1930 р. – Т. 99.
- ³³³ Йдеться про справу так званого процесу «Спілки Визволення України», який проходив у Харкові 1930 р. і був показовим політичним процесом розгрому української інтелігенції.
- ³³⁴ НТШ у Львові.
- ³³⁵ Богословський факультет Варшавського університету.
- ³³⁶ І. Огієнко. Крехівський Апостол 1560-х рр.
- ³³⁷ Правильно: «Українська літературна мова X–XVI ст.»
- ³³⁸ Мається на увазі митрополит Варшавський Діонісій (Валединський).
- ³³⁹ Дружина В.К. Приходька.
- ³⁴⁰ Стаття Гординського «Рукописи бібліотеки Св. Онуфрія ЧСВВ у Львові».
- ³⁴¹ Роботи І. Огієнка: «Akzentzeichen in mittelbulgarischen Sprachdenkmälern», «Дві грамоти воєводи Валаського Мирчі Великого. Палеографічно-лінгвістичний нарис», «Історичний словник української мови. Критично-методологічні уваги».
- ³⁴² Правильно: «Історичний словник українського язика».
- ³⁴³ Східно-слов'янська рецензія церковно-слов'янської мови.
- ³⁴⁴ Стаття Я. Гординського «Рукописи бібліотеки Св. Онуфрія ЧСВВ у Львові».

³⁴⁵ «Тризуб» – Громадсько-політичний в літературно-мистецький тижневик, орган УНР. Заснований С. Петлюрою. Виходив у 1925–1940 рр. в Парижі.

³⁴⁶ Видання, засноване 1921 р. у Львові з метою оприлюднення документів та матеріалів періоду Визвольних змагань та української державності. Ліквідоване 1939 р. Відновлене заходами П. Постолюка 1949 р. у Нью-Йорку.

³⁴⁷ Мова йде про одну з статей І. Огієнка до «Buzantinoslavica» за 1931–1932 рр.

³⁴⁸ Стаття С. Смаль-Стоцького «Розвиток поглядів про семью словянських мов і їх взаємне споріднення».

³⁴⁹ Йдеться про книгу Степана Смаль-Стоцького і Федора Гартнера «Грамматика руської мови».

³⁵⁰ Йдеться про УВУ у Празі.

³⁵¹ Ймовірно, йдеться про «Записки Императорского Одесского общества Истории и Древности».

³⁵² Правильно: Іпатіївський літопис.

³⁵³ Не встановлено, про що йдеться.

³⁵⁴ Українським вільним університетом у Празі.

³⁵⁵ Йдеться про Україну.

³⁵⁶ Розмір друкованого аркуша – восьма частина.

³⁵⁷ Ймовірно, йдеться про статтю І. Огієнка «Дві грамоти воєводи Валаського Мирчі Великого».

³⁵⁸ Володимир Левицький.

³⁵⁹ Ймовірно, йдеться про С. Бачинського – колишнього приват-доцента КПДУУ.

³⁶⁰ Записки ЧСВВ.

³⁶¹ Йдеться про Варшавський університет.

³⁶² Стаття М. Рудницького «Клопоти з рідною мовою».

³⁶³ Можливо, йдеться про М. Рудницького.

³⁶⁴ Стаття С. Шелухіна «Про конечну потребу нових пояснень «Кобзаря» (Про роз'яснення «Кобзаря» доктором В. Сімовичем)».

³⁶⁵ Стаття С. Шелухіна «Слова й факти».

³⁶⁶ УВУ у Празі.

³⁶⁷ Стаття І. Огієнка «Слов'янське письмо перед Костянтином».

³⁶⁸ Робота І. Огієнка «Рідне писання: Українська грамматика для народних шкіл».

³⁶⁹ Робота І. Огієнка «Мова наших видань: «Буреверхи» Є. Бронте».

³⁷⁰ Стаття Я. Бережинського «Дещо про переклади на українську мову. З приводу одного «зразкового» перекладу».

³⁷¹ Пеленський Є. «Бібліографія української мовознавчої бібліографії. Список покажчиків».

³⁷² «Прометей» – клуб представників міжнародного руху поневолених радянською владою народів, що розвинувся серед емігрантів у 1920–1930 рр. з метою їх спільної боротьби за визволення. Головні осередки – Париж і Варшава.

³⁷³ Залозецький-Сас Сергій.

³⁷⁴ Шелухін С. «Окремі замітки про українську мову. Земля.»

³⁷⁵ Стаття С. Шелухіна «Про конечну потребу нових пояснень «Кобзаря».

³⁷⁶ Йдеться про статті І. Огієнка «Української літературної мови мусімо вчитися, щоб знати», «Дбаймо всі про культуру своєї мови», «Рятуймо нашу еміграцію від мовного винародовлення», «Наша театральна вимова», «Всеукраїнська літературна мова й мова наших дитячих видань», «Не маємо каменя наріжного! Українські переклади Св. Письма».

³⁷⁷ «Бібліографія української мовознавчої бібліографії».

³⁷⁸ НТШ у Львові.

³⁷⁹ Правильно: Програм опису кирилівських стародруків.

³⁸⁰ Проект І. Огієнка не був реалізований.

³⁸¹ Тут: Різдвяних.

³⁸² Правильно: «Словник наголосів Чудівського нового завіту 1355 р.».

³⁸³ Рецензія І. Огієнка на книжку І. Свенціцького «Опис рукописів».

³⁸⁴ Робота І. Огієнка «Дві грамоти воєводи Валаського Івана Мирчі Великого. Палеографічно-лінгвістичний нарис».

³⁸⁵ НТШ у Львові.

³⁸⁶ Стаття Я. Гординського «Про мову українських колядок».

³⁸⁷ Стаття Л. Білецького «Критичні моменти в ранній творчості Т. Шевченка».

³⁸⁸ Стаття Л. Білецького «Черкасенко й його творчість. Лірика».

- ³⁸⁹ Правильно: Соціологічний український інститут. Заснований 1924 р. М. Шаповалом у Празі. Мав відділення соціології і політики, народознавства і культури, економіки і техніки,
- ³⁹⁰ Йдеться про вірші Б.-І. Антонича, що були опубліковані в 2 числі «Нашої культури» за 1935 р.
- ³⁹¹ Стаття І. Огієнка «Мова Богдана Ігоря Антонича».
- ³⁹² «Літопис Національного Музею» неперіодичний журнал, який видавав Національний Музей у Львові у 1934–1939 рр.
- ³⁹³ Можливо, йдеться про збірку Б.-І. Антонича «Три перстені: поема і лірика».
- ³⁹⁴ Невідомо, про який твір Черкасенка йде мова.
- ³⁹⁵ «Назустріч» – літературно-мистецький двотижневик, що виходив у Львові 1934–1939 рр.
- ³⁹⁶ Митрополит Діонісій. Археологія Євхаристичного Культу. 1: Св. Євхаристія в пам'ятках християнської письменности перших трьох віків.
- ³⁹⁷ Студинський К. Кара за участь у святі чеського театру (1868 р.). З історії українсько-чеських взаємин.
- ³⁹⁸ Андрей Шептицький (митрополит). Про значення національного мистецтва.
- ³⁹⁹ Митрополит Діонісій. Археологія Євхаристичного Культу.
- ⁴⁰⁰ Правильно: Союз українських журналістів і письменників в еміграції.
- ⁴⁰¹ 22.01.1919 р. – Свято соборності України, започатковане Універсалом про об'єднання Великої України на чолі з урядом Директорії УНР та ЗУНР.
- ⁴⁰² Студинський К. Кара за участь у святі чеського театру (1868 р.).
- ⁴⁰³ Йдеться про митрополита Діонісія.
- ⁴⁰⁴ Невідомо, про кого йдеться.
- ⁴⁰⁵ Білецький Л. М. Грушевський як істирик української літератури.
- ⁴⁰⁶ Білецький Л. Володимир Самійленко (Сивенький), його життя й творчість.
- ⁴⁰⁷ Сірополко С. Михайло Грушевський як історик освіти в Україні та освітній діяч.
- ⁴⁰⁸ Січинський В. Метода історично-мистецьких дослідів.
- ⁴⁰⁹ Білецький Л. Володимир Самійленко (Сивенький), його життя й творчість.
- ⁴¹⁰ З цього списку в «Нашій культурі» були опубліковані статті «Українське питання в поглядах представників російської суспільної думки XIX ст.» та «Адольф Черни й українці».
- ⁴¹¹ Чернова О. Перший український університет у м. Батуріні 1760 р. Історичний нарис із історії вищої освіти в Україні.
- ⁴¹² Статті Н. Григоріва в «Нашій культурі» не опубліковано.
- ⁴¹³ Ймовірно, йдеться про роботу І. Огієнка «Рідне писання. Ч. I. Український правопис і основи літературної мови. Ч. II. Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних»
- ⁴¹⁴ Ймовірно, йдеться про роботу І. Огієнка «Український стилістичний словник. Підручна книжка для вивчення української літературної мови».
- ⁴¹⁵ Рукопис статті В. Січинського «Література з українського пластичного мистецтва за роки 1932–1934».
- ⁴¹⁶ У XIV гл. I послання Ап. Павла до коринтян йдеться про значення рідної мови в церкві (I Кор., XIV). Головна теза: «У Церкві говорять тільки зрозумілою мовою».
- ⁴¹⁷ Тут: притча Ісуса Христа про недоцільність побудови дому на піску (Мтв. 7:26–27).
- ⁴¹⁸ Тут: притча про хананеянку (Мтв. 15:26–27).
- ⁴¹⁹ Тут: притча про лепту бідної вдови (Мк. 12:41–44).
- ⁴²⁰ «Дзвони» – літературно-науковий місячник католицького напрямку. Виходив у Львові у 1931 – 1939 рр.
- ⁴²¹ Стаття С. Шелухіна «Критика нового підручника історії України (Д. Дорошенка)».
- ⁴²² Редакційна стаття «Ідея, манія і гешефт» // Діло. – Ч. 249. – С. 3-4.
- ⁴²³ Стаття І. Огієнка «Народна освіта в советській Україні».
- ⁴²⁴ Гетьман П. Скоропадський.
- ⁴²⁵ Дружина В. Приходька.
- ⁴²⁶ Тут: Львівський політехнічний інститут, де навчалися сини І. Огієнка.
- ⁴²⁷ Стаття К. Студинського «Із редакційної теки Івана Франка, з приводу віршів Мелитона Бучинського».
- ⁴²⁸ Стаття К. Студинського «Павло Йосип Шафарик і українці. До історії українсько-чеських зв'язків».
- ⁴²⁹ І. Огієнко мав на увазі митрополита УГКЦ Андрея Шептицького.
- ⁴³⁰ Стаття К. Студинського «Чехи в спогадах Анатолія Вахнянина».

- ⁴³¹ Митрополит Варшавський Діонісій (Валединський).
- ⁴³² Йдеться про друкарню ЧСВВ у Жовкві.
- ⁴³³ Робота Є. Пеленського «Україна в байках Глібова».
- ⁴³⁴ У 5-у числі «Нашої культури» була опублікована стаття Л. Білецького «Молодий Шевченко перед власним судом своїм на кінці життя. Історія повісті «Художник».
- ⁴³⁵ Андрей (Шептицький), митрополит. «З філософії культури».
- ⁴³⁶ Йдеться про різдвяні свята.
- ⁴³⁷ Так у листах І. Огієнка називав свою дружину.
- ⁴³⁸ Ймовірно, Український таємний університет у Львові.
- ⁴³⁹ Стаття А. Животка «Українське питання в поглядах представників російської суспільної думки XIX ст.»
- ⁴⁴⁰ Стаття А. Животка «Адольф Черни й й українці».
- ⁴⁴¹ Стаття К. Студинського «В. М. Білозерський, його життєпис, «Основа» й зв'язки з Галичиною».
- ⁴⁴² Стаття О. Чернової Перший український університет у м. Батурині 1760 р.».
- ⁴⁴³ Український історичний кабінет було засновано 1932 р. у Празі під керівництвом Я. Славіка на основі Національного музею-архіву. З 1934 р. кабінетом керував А. Животко. У кінці 1938 р., у зв'язку з ліквідацією подібних установ при Міністерстві закордонних справ, був приєднаний до архівних установ Міністерства внутрішніх справ.
- ⁴⁴⁴ Стаття Л. Білецького «Володимир Самійленко (Сивенький), його життя й творчість».
- ⁴⁴⁵ Стаття Л. Білецького «На полі крові» Л. Українки, до історії тексту драматичної поеми».
- ⁴⁴⁶ Можливо, йдеться про статтю К. Студинського «Вадін час: Російська мова серед москофілів у Галичині».
- ⁴⁴⁷ Ймовірно, йдеться про роботу С. Гординського «Слово про Ігорів полк. Український героїчний епос кінця XII ст.».
- ⁴⁴⁸ «Норми української літературної мови» О. Синявського.
- ⁴⁴⁹ Правильно: «Нариси з української синтакси, в зв'язку з фразеологією та стилістикою».
- ⁴⁵⁰ «Ми»: Літературно-мистецький двомісячник. – Варшава, 1934–1939.
- ⁴⁵¹ Ймовірно мова йде про Р. Смаль-Стоцького.
- ⁴⁵² Стаття І. Огієнка «Сонішний поет Богдан Ігор Антонич, характеристика поетичної творчості».
- ⁴⁵³ Стаття Дмитра Козія «Франкові моралістичні поезії на старій основі».
- ⁴⁵⁴ Стаття К. Студинського «Вадін час: Російська мова серед москофілів у Галичині».
- ⁴⁵⁵ Митрополитом Андреем Шептицьким.
- ⁴⁵⁶ Тут: дружина І. Огієнка.
- ⁴⁵⁷ Тут: свинство.
- ⁴⁵⁸ «Основа» – літературний український журнал, що виходив з 1861 р. у Санкт-Петербурзі. Його редактором був В. Білозерський.
- ⁴⁵⁹ Стаття К. Студинського «В. М. Білозерський, його життєпис, «Основа» й зв'язки з Галичиною».
- ⁴⁶⁰ Стаття А. Животка «Адольф Черни й й українці».
- ⁴⁶¹ Стаття О. Чернової «В мене серце на дві половини» Дмитро Фальківський».
- ⁴⁶² Тобто, висловлюють невдоволення.
- ⁴⁶³ Стаття митрополита Андрея Шептицького «Про значення національного мистецтва».
- ⁴⁶⁴ Стаття О. Архипенка «Національне мистецтво».
- ⁴⁶⁵ Стаття В. Щербаківського «Протоісторія України».
- ⁴⁶⁶ Стаття К. Студинського «В. М. Білозерський, його життєпис, «Основа» й зв'язки з Галичиною».
- ⁴⁶⁷ Ймовірно, мова йде про митрополита Андрея Шептицького.
- ⁴⁶⁸ Стаття Л. Білецького «Молодий Шевченко перед власним судом своїм на кінці життя. Історія повісті «Художник».
- ⁴⁶⁹ Стаття Л. Білецького «Володимир Самійленко (Сивенький), його життя і творчість».
- ⁴⁷⁰ В. М. Перетц.
- ⁴⁷¹ Дружина Л. Білецького.
- ⁴⁷² Мова йде про Український історичний кабінет.
- ⁴⁷³ Стаття П. Скоропадського «Українська культурна праця за Гетьманщини 1918 р., сторінка споминів».
- ⁴⁷⁴ Стаття М. Мочульського «Гошинський, Словацький і Шевченко як співці Коліївщини».
- ⁴⁷⁵ «Народна Воля» – тижневик, орган Українського Робітничого Союзу в США. Виходив у Скрантоні з 1913 р.

⁴⁷⁶ Йдеться про V розділ статті М. Мочульського «Гощинський, Словацький і Шевченко, як співці Коліївщини».

⁴⁷⁷ Богословська Академія у Львові (1928–1945 рр.) – греко-католицька богословська академія. Заснована 1928 р. митрополитом Андреем Шептицьким як частина українського університету для розвитку богословської науки та навчання кандидатів духовного стану. Академія мала 2 факультети: богословський та філософський. Навчання тривало 5 років. Мови викладання – українська і латинська. Організатором і ректором був о. д-р Йосип Сліпий. З приходом радянської влади 1939 р. – припинила існування. Відновила діяльність у 1941–1944 рр. 1945 р. остаточно ліквідована з другим приходом радянської влади.

⁴⁷⁸ Ймовірно, З. Ягодзінський.

⁴⁷⁹ Можливо, йдеться про І. Феценка-Чопівського.

⁴⁸⁰ Стаття М. Мочульського «Гощинський, Словацький і Шевченко, як співці Коліївщини».

⁴⁸¹ Стаття С. Гординського «Слово про Ігорів полк (Український героїчний епос кінця XII ст.)» та рецензія І. Огієнка «Рецензії й огляди: Слово про Ігорів полк».

⁴⁸² Стаття Б. Кобилянського «Слово про Ігорів полк» С. Гординського.

⁴⁸³ «Новий Час» – львівська безпартійна ілюстрована газета, яку в 1923–1933 рр. видавала Видавнича спілка, у 1934–1939 рр. – Українська Преса.

⁴⁸⁴ Йдеться про «Хроніку НТШ».

⁴⁸⁵ В. Щербаківський. Українська протоісторія.

⁴⁸⁶ Стаття Л. Білецького «С. Черкасенко й його творчість. Лірика».

⁴⁸⁷ Стаття К. Студинського «Антін Гладкий з Одеси між галичанами (1871–1872)».

⁴⁸⁸ Стаття К. Студинського «Остап Нижанківський у моїх спогадах».

⁴⁸⁹ «Мовознавство» – неперіодичний журнал Інституту мовознавства АН УРСР. Виходив у Києві в 1934–1939 рр.

⁴⁹⁰ Стаття О. Барвінського «П. Куліш та І. Пулюй, як перекладчики Св. Письма».

⁴⁹¹ Стаття Л. Білецького «Олександр Колеса».

⁴⁹² Правильно: Союз українських журналістів і письменників в еміграції – професійна культурно-освітня організація, заснована 1919 р. у Відні. З 1925 р. – центр у Празі. Припинила свою діяльність 1945 р.

⁴⁹³ Йдеться про похорон Д.Д. Огієнка.

⁴⁹⁴ Правильно: ціаністий калій.

⁴⁹⁵ Свідомий вихід з життя, самогубство.

⁴⁹⁶ «Гризуб» – громадсько-політичний і літературно-мистецький тижневик, орган УНР (засн. С. Петлюра). Виходив у Парижі у 1925–1940.

⁴⁹⁷ «Український Тиждень» – Інформаційний тижневик під редакцією П. Зленка. Виходив у Празі у 1933–1938 рр.

⁴⁹⁸ Український центральний комітет в Польщі. Працював над об'єднанням усіх українських політичних емігрантів для майбутньої боротьби за Українську державу.

⁴⁹⁹ Стаття Б. Кобилянського «Слово про Ігорів полк» С. Гординського».

⁵⁰⁰ Йдеться про Р. Смаль-Стоцького.

⁵⁰¹ Книга Іова (Йов) – складова частина Старого Заповіту.

⁵⁰² Мова йде про заснування Духовної Семінарії у Холмі з подальшим наміром І. Огієнка реорганізувати її у Духовну академію.

⁵⁰³ Тут йдеться про перебування Української церкви під зверхністю Російського Св. Синоду РПЦ (1721–1917 рр.).

⁵⁰⁴ Тут, ймовірно, звертання адресоване тій структурі, що формально була ліквідована 1930 р. та відродилася після початку окупації Києва з уцілілих священників і мирян УАПЦ (1921–1930).

⁵⁰⁵ Єп. Йосип Шумлянський «Метрика, або реєстр на пораду церкви святої і снадейшой інформації духовним, свецкім ...» (1686–1687).

⁵⁰⁶ Можливо, це послання до архієпископа Олексія (Громадського) та Собору єпископів Автономної Церкви, які на Соборі 25 листопада 1941 р. обрали Іларіона на Київську кафедру.

⁵⁰⁷ Український Центральний Комітет у Кракові – суспільно-громадська установа на чолі з проф. В.Кубійовичем, яку визнавала німецька влада. Діяла на території Генеральної Губернії. Створена у жовтні 1939 р. після падіння Польщі з метою організації культурно-освітнього життя та репрезентації українців перед німецькою владою.

⁵⁰⁸ «Краківські Вісті» – щоденник, неофіційний орган УЦК. Виходив у Кракові у 1940–1944 рр. та у Відні у 1944–1945 рр.

⁵⁰⁹ Йдеться про «Звіdomлення з Холмсько-Підляської єпархії» (1942–1944).

⁵¹⁰ Піти до Каноси – тут: порівняння з ситуацією, що склалася на поч. XI ст., коли німецький імператор Генріх IV змушений був піти на покаєння перед Римським папою Григорієм VII до замку Каноса. Тому вислів «піти до Каноси» означає піти на вимушене покаєння під тиском обставин.

⁵¹¹ 8-10 лютого 1942 р. у Пінську було здійснено єпископську хіротонію трьох кандидатів – Юрія Кореністова, Івана Губи та Ніканора Абрамовича, яку провели єпископи Полікарп (Сікорський) та Олександр (Іноземцев). Зневажливий тон листа обумовлений початком протистояння УАПЦ на чолі з Полікарпом (Сікорським) та Автономної Церкви на чолі з архієп. Олексієм (Громадським).

⁵¹² Архієпископ Олексій (Громадський).

⁵¹³ Іван Власовський у «Нарисах історії УПЦ» подає іншу дату: 24 грудня 1941 р. // Нариси історії УПЦ. – Т. IV. – Ч. 2.

⁵¹⁴ Іван Власовський подає іншу дату – 24 грудня 1941 р. // Власовський І. Нариси історії Української православної Церкви. – Т. IУ, Ч. 2.

⁵¹⁵ Після ліквідації Польської держави з початком II Світової війни на території Польщі утворено Генерал-губернаторство, як квазідержавну структуру у складі Германського Рейху. Блаженніший митрополит Варшавський Діонісій залишився на чолі Православної Автокефальної Церкви у Польщі.

⁵¹⁶ Народного комиссариата внутренних дел СССР (рос.).

⁵¹⁷ Митрополит Діонісій (Валединський).

⁵¹⁸ Лист митрополита Андрея Шептицького до Православних Архієреїв в Україні від 30 грудня 1941 р.

⁵¹⁹ Тут і далі в тексті цього листа вжито в довільному переказі уривки Пасхальної Утрени, зокрема канону та декількох стихир.

⁵²⁰ Всесвітній союз церков – Всесвітня (Світова) Рада Церков (ВРЦ) – міжнародний орган міжцерковного спілкування, одна з найбільш представницьких і впливових міжхристиянських організацій, керівний центр сучасного єкуменічного руху, учасниками якого є протестантські, православні і нехалкидонські (монофізитські) церкви і об'єднання. ВРЦ Була утворена в Амстердамі (м. Утрехт) 1938 р. і складалася тільки з протестантських церков. Після 1948 р. до цієї організації приєдналися православні патріархати та інші автокефальні церкви. За час її існування було проведено 7 асамблей. За даними ВРЦ в сер. 90-х рр. XX ст. до її складу входило бл. 320 організацій.

⁵²¹ Йдеться про Пінський собор 8-10 лютого 1942 р.

⁵²² Так звані «Київські канони» – канони, ухвалені на I Всеукраїнському Церковному Соборі УАПЦ 14-30 жовтня 1921 р.

⁵²³ Питання про приймання в суцюзному сані без пересвяти до складу УАПЦ під проводом митрополита Полікарпа (Сікорського) тих священників, які були висвячені ієрархами УАПЦ під проводом митрополита Василя Липківського. Противником цього був митрополит Іларіон.

⁵²⁴ УАПЦ під проводом митрополита Полікарпа (Сікорського) з початку 1944 р. опинилася на території Польщі, і згодом перемістилася на територію Німеччини.

⁵²⁵ Частина Волині увійшла до складу СРСР після 17 вересні 1939 р. згідно реалізації пакту Молотова-Рібентропа.

⁵²⁶ Митрополит Київський Миколай (Ярушевич).

⁵²⁷ Посланням митрополита Сергія (Старгородського) та Св. Синоду РПЦ від 28 березня 1942 р. митрополита Полікарпа (Сікорського) було позбавлено сану і низведено до стану мирянина.

⁵²⁸ Тут: шляхом обрання.

⁵²⁹ Єпископ Богдан Шпилька.

⁵³⁰ Куроки – українське поселення в Канаді (Саскачеван), де проживали парафіяни о. В. Сагайдаківського з села Жабокрики на Волині.

⁵³¹ «Історія української літературної мови» І. Огієнка.

⁵³² Тут: Надзвичайний Собор УГПЦ Канади 8 серпня 1951 р.

⁵³³ Всеканадійський Церковний Собор 8 серпня 1951 р. обрав митрополитом І. Огієнка.

⁵³⁴ Союз українців самостійників (СУС) – центральне об'єднання крайових організацій українців в Канаді, пов'язаних з Українською греко-православною церквою (УГПЦ) Канади. Союз засновано 1927 р. До його складу входили: Товариство українських самостійників, Союз українок Канади, Союз української молоді Канади, Інститут ім. П. Могилы в Саскатуні та інші установи.

⁵³⁵ Невідомо, про кого йде мова.

⁵³⁶ «Вісник» – двотижневик, орган УГПЦ Канади. Заснований 1924 р. До 1928 р. виходив як місячник «Православний вісник».

⁵³⁷ Йдеться, напевне, про пам'ятку Молитовник князя Володимира Великого.

⁵³⁸ Напевне, йдеться залізничну кампанію.

- ⁵³⁹ Чернечий постриг є обов'язковою умовою єпископської хіротонії в православ'ї.
- ⁵⁴⁰ Йдеться про кандидата на висвячення В. Кудрика.
- ⁵⁴¹ Особа не встановлена.
- ⁵⁴² Видавництво «Наша культура».
- ⁵⁴³ Робота митрополита Іларіона «Поділ єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її».
- ⁵⁴⁴ Йдеться про колегію св. Андрія у Вінніпезі.
- ⁵⁴⁵ Напевне, йдеться про абривіатуру SPR, RNR, яка означає залізничні кампанії.
- ⁵⁴⁶ Видавництво «Наша культура».
- ⁵⁴⁷ «Віра й культура» – заснований і редагований митрополитом Іларіоном орган Українського наукового богословського товариства в Канаді. Виходив у Вінніпезі з листопада 1953 р. як продовження журналу «Наша культура».
- ⁵⁴⁸ Йдеться про одну з церковно-громадських організацій УГКЦ в Канаді.
- ⁵⁴⁹ Можливо, йдеться про працю митрополита Євгенія (Болховітінова).
- ⁵⁵⁰ Митрополит Антоній (Храповицький).
- ⁵⁵¹ Митрополит Іоан (Теодорович).
- ⁵⁵² «Український голос» – тижневик, заснований 1910 р. у Вінніпезі українською видавничою спілкою «Тризуб». З 1927 р. – орган Союзу українських самостійників.
- ⁵⁵³ Рубрики в місячнику «Віра й Культура».
- ⁵⁵⁴ «Нові дні» – ілюстрований місячник, що виходив у Торонто з 1950 р.
- ⁵⁵⁵ Йдеться про диригентські курси для підготовки церковних регентів.
- ⁵⁵⁶ Йдеться про Берестейську Унію 1596 р. та утворення УГКЦ.
- ⁵⁵⁷ Митрополит Іларіон.
- ⁵⁵⁸ Архієпископ Михаїл.
- ⁵⁵⁹ Митрополит Никанор (Абрамович).
- ⁵⁶⁰ Українська вільна академія наук у США – заснована 1950 р. членами УВАН, які переїхали до США. Її першим президентом був М. Петухов.
- ⁵⁶¹ Союз українців, жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО) – організація, заснована 1950 р. в Торонто за ініціативи С. Підгайного
- ⁵⁶² Йдеться про митрополита Іларіона.
- ⁵⁶³ Духовний навчальний в Едмонтоні.
- ⁵⁶⁴ Комітет українців Канади у Вінніпезі – суспільно-громадська організація, заснована 1940 р. для координації діяльності українських організацій Канади і представництва української громади перед Канадським урядом. Найвищим керівним органом КУК є Конгрес українців Канади.
- ⁵⁶⁵ Стаття вийшла за підписом – В. Шугаєвський.
- ⁵⁶⁶ Митрополит Іоан (Теодорович).
- ⁵⁶⁷ Особа не встановлена.
- ⁵⁶⁸ Архімандрит Андрій (Метюк).
- ⁵⁶⁹ Єпископ Богдан (Шпилька).
- ⁵⁷⁰ Архієпископ Михаїл (Хороший).
- ⁵⁷¹ Архієпископ Ігор (Губа).
- ⁵⁷² «Промінь» – місячник Союзу українок Канади. Виходив у Вінніпезі з 1960 р.
- ⁵⁷³ Союз українок Канади (СУК) – заснований 1926 р. в Саскатуні Всеканадійським українським з'їздом на базі Товариства ім. О. Кобилянської з метою об'єднання православних українок, збереження й піднесення їх національної свідомості.
- ⁵⁷⁴ Архієпископ Мстислав (Скрипник).
- ⁵⁷⁵ Ймовірно, йдеться про збірник праць Денверської групи УВАН.
- ⁵⁷⁶ Митрополит Іларіон Печерський.
- ⁵⁷⁷ Митрополит Іларіон. Фортеця православ'я на Волині – свята Почаївська Лавра: Церковно-історична монографія.
- ⁵⁷⁸ Архієпископ Ігор (Губа)
- ⁵⁷⁹ Рецензія Коваліва П. «Нова граматики. Рецензія на «Граматику української мови» Дмитра Кислиці».
- ⁵⁸⁰ Невідомо, про який збірник йдеться в листі.
- ⁵⁸¹ Йдеться про інститут в Дорнштадті.
- ⁵⁸² Єпископ Богдан (Шпилька).
- ⁵⁸³ Правильно: «Грамотично-стилістичний словник Шевченкової мови».

⁵⁸⁴ Йдеться про виступ митрополита Іларіона на відкритті пам'ятника Т. Шевченку 9 липня 1961 р. у Вінніпезі «Вірний син українського народу».

⁵⁸⁵ Тут: Патріарх Константинопольський.

⁵⁸⁶ Тобто: під юрисдикцію Константинопольського Патріархату.

⁵⁸⁷ Невідомо, про кого йдеться.

⁵⁸⁸ Архієпископ Михаїл (Хороший).

⁵⁸⁹ Кафедра слов'янських мов Манітобського університету у Вінніпезі.

⁵⁹⁰ Архієпископ Михаїл (Хороший).

⁵⁹¹ Стаття Л. Биковського «Книгозбірня митрополита Іларіона: Спомини».

⁵⁹² Митрополит Іларіон. Твори: Наш бій за Державність. Історична епопея.

⁵⁹³ Архієпископ Полікарп Сікорський.

⁵⁹⁴ Архієпископ Екзарх Яковос (грек).

⁵⁹⁵ Йдеться про Патріарха Константинопольського.

⁵⁹⁶ Українське національне об'єднання (УНО) Канади – громадська організація, центр якої до 1953 р. знаходився у Вінніпезі, з 1953 р. – у Торонто.

⁵⁹⁷ Архієпископ Мстислав (Скрипник).

⁵⁹⁸ Владика Борис (Яковкевич), вікарний єпископ.

⁵⁹⁹ Тут: єпископської хіротонії архімандрита Іларіона (Огієнка), яка відбулася в жовтні 1940 р. в Яблочинському монастирі.

⁶⁰⁰ Митрополит УГКЦ Андрей Шептицький.

⁶⁰¹ «Записки наукового товариства ім. Шевченка».

⁶⁰² Митрополит УГКЦ Йосип Сліпий.

⁶⁰³ Ймовірно, йдеться про статтю П. Коваліва «Праця над українським наголосом. – Рец. на кн.: *Іларіон. Український літературний наголос*».

⁶⁰⁴ Тут: ішемічна хвороба серця.

⁶⁰⁵ Ймовірно мова йде про «Історію України-Руси» М. Грушевського.

⁶⁰⁶ Союз української молоді Канади (СУМК) – виховна організація української молоді Канади, виникла 1931 р. з самостійних молодіжних товариств, переважно студентських. СУМК є складовою частиною Союзу українців-самостійників.

⁶⁰⁷ Тут: св. рівноапостольний князь Київський Володимир Великий.

⁶⁰⁸ «Волинь» – товариство, засноване 1951 р. у США з центром у Нью-Йорку з метою гуртування вихідців з Волині, збирання й публікації матеріалів про Волинь; видавало журнал «Волинь».

АНОТОВАНИЙ ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Агапіт (Агапит) (Вишневський; 1867–1924)** – єпископ Катеринославський і Маріупольський (1911–1924), з 1918 р. – архієпископ. Член комісії зовнішнього розпорядку на 3-й сесії Всеукраїнського собору 1918 р. Згідно Закону про автокефалію Української Православної Церкви від 1 січня 1919 р. Директорії УНР, Агапіт був призначений головою українського Синоду, але до виконання своїх обов'язків так і не приступив. Був засуджений Вищим Церковним Управлінням на Півдні Росії за участь у заходах по українізації церкви. Повернувся до Катеринослава, де і перебував до смерті – 61, 69, 406, 407.
- Азеф** – професійний псевдонім агента III відділу царської охоранки В. Малиновського – голови більшовицької фракції у IV Думі. Історія депутата-провокаatora набула широкого розголосу, і термін «Азефщина» став широко вживаним для визначення провокаatora – 217, 415.
- Альфа** – псевдонім автора статті про І. Огієнка у «Воскресном чтении» № 10. – 1929 – 222.
- Анастасій (Грибановський; ?– 1965 р.)** – архієпископ Кишинівський і Хотинський РПЦ (1916). З 1919 р. в еміграції. У 1938–1960 рр. – голова РПЦ – 76, 407.
- Андрей (Григорій Метюк; 1898–1985)** – митрополит, первоієрарх УГПЦ, первоієрарх УГПЦ в Канаді. У 1937–1938 рр. – о. декан в м. Грубешові на Холмщині. Репресований карними органами польської влади. З 1948 р. – в Канаді. У 1951–1952 рр. протопресвітер, викладач Богословського факультету Колегії св. Андрія у Вінніпезі. З 1952 р. – секретар консисторії, з 1955 р. – заступник голови президії консисторії УГПЦ в Канаді. З 1958 р. – настоятель собору св. Івана в Едмонтоні, адміністратор Західної єпархії. Був першим українським єпископом у Канаді, висвячений митрополитом Іларіоном та архієпископом Михаїлом (Хорошим). З 5 липня 1959 р. – єпископ Едмонтону та Західної Канади, з 1963 р. – архієпископ. З 1975 р. – митрополит Вінніпегу і всієї Канади – 320, 322, 330, 356, 421.
- Андрей Шептицький (1865–1944)** – предстоятель Української Греко-Католицької Церкви (1901–1944), митрополит Галицький, архієпископ Львівський і єпископ Кам'янець-Подільський, видатний церковний, культурний і громадський діяч, філософ, вчений, знавець української культури, меценат, граф. Автор філософсько-богословських та аскетичних творів, досліджень з історії церкви тощо – 86, 88, 94, 108, 151, 163, 165, 202, 205, 206, 213, 216, 223, 247, 249, 254, 257, 265, 273, 277, 278, 282, 283, 290, 295, 298, 300, 305, 307, 308, 409, 410, 413, 417, 418, 420, 422.
- Андрій Первозванний** – св. Апостол, брат св. Апостола Петра, перший з 12 апостолів, покликаний Ісусом Христом (Ів. 1:40). Для апостольського служіння обрав Францію і Скіфію. Відомий у православ'ї як першопрохідник на Схід, «хреститель Русі», який по Дніпру дійшов до майбутнього місця розташування Києва, встановив свій хрест і прорік, що на цих горах засіяє благодать Бога. Помер мученицькою смертю – 149, 308.
- Анна Всеволодівна (?–1113)** – дочка князя Всеволода I, сестра Великого князя Володимира Мономаха. Заснувала у Києві жіночий монастир св. Андрія, де прийняла постриг. Своє чернече життя (1086–1113) Анна Всеволодівна присвятила справі жіночої освіти, заснувавши при монастирі першу на території України жіночу школу – 358, 363, 364.
- Антонич Богдан-Ігор (1909–1937)** – український поет. Редактор збірників «Карби», літературного журналу «Дажьбог». Перший лауреат літературної премії Західної України – 254, 255, 256, 259, 272, 276, 286, 294, 416, 417, 418.
- Антоній (Храповицький; 1863–1936)** – митрополит Київський і Галицький (1918–1921). Активно боровся з прихильниками автокефалії Української Церкви. У грудні 1918 р. військами Директорії УНР був заарештований і висланий з Києва до Бучача разом з архієпископом Волинським Євлогієм (Георгієвським). 1919 р. очолив Вище Церковне Управління Російської Православної Церкви у Новоросійську. З 1921 р. очолював «Высшее Церковное Управление за границей» з осідком в Сремських Карловцях (Сербія) – 49, 56, 69, 147, 148, 176, 332, 406, 407, 410, 411, 412, 421.
- Антонович Дмитро (1877–1945)** – політичний діяч, історик, мистецтвознавець, син Володимира Антоновича. Один з засновників Революційної української партії. Редагував газети «Гасло», «Селянин», «Воля»,

- працював у місячниках «Дзвін» і «Сяйво». Один з активних діячів Української ЦР, генеральний секретар морських справ (1917 р.). За Директорії – голова української дипломатичної місії в Римі. Один із організаторів УВУ у Відні й Празі, довголітній директор Музею визвольної боротьби України в Празі, голова Українського історико-філологічного товариства у Празі (1923–1945) – 182, 184, 255, 258, 261, 262, 267.
- Арабажин Костянтин** (літ. псевдоніми: К. Недоля, К. Не-я; 1866–1929) – український історик, літературознавець, критик, журналіст – 259.
- Архангельський Петро** (1888–?) – православний священник в Канаді – 352.
- Архипенко Олександр** (1807–?) – визначний український скульптор. Створив власний напрям і стиль у мистецтві. З 1924 р. – в Нью-Йорку, де відкрив власну школу – 278, 303, 418.
- Атенагорас (Спіру; 1886–1972)** – Святійший Вселенський Патріарх (1949–1972). Спочатку архієпископ Північноамериканський, екзарх Константинопольського патріарха Фотія II. Очоловав Північно-Американський Екзархат з 24 лютого 1931 р. по 1 листопада 1948 р. до обрання його Константинопольським патріархом – 425.
- Багрянний Іван** (1907–1963) – громадський діяч, письменник, публіцист. Лідер УРДП, заступник голови УН-Ради (1947–1954) – 353.
- Базила К.** – автор нарисів про Константинополь – 332.
- Баран Денис** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Барвінський Богдан** (1880–?) – історик, знавець бібліотечно-архівної справи. Дійсний член НТШ. Син Олександра Барвінського – 231.
- Барвінський Олександр** (1889–?) – лікар. Жив у Львові. Син Олександра Барвінського. Автор науково-популярних книг з медицини і книг для дітей – 287.
- Барвінський Олександр** (псевд.: Австрієць, Ратай, Подолянин та ін.; 1847–1927) – громадсько-політичний діяч, педагог, історик. Започаткував видавництво «Руської історичної бібліотеки» (1886 р.), заступник голови товариства «Просвіта» (1889–1895), голова Українського педагогічного товариства (1891–1896). Дійсний член НТШ з 1899 р. У 1897–1914 рр. – редактор щоденника «Руслан». 1918 р. – секретар освіти й врівизнання у першому Державному секретаріаті ЗУНР. Автор шкільних підручників з української літератури та численних статей на педагогічні теми – 182, 186, 191, 194, 197, 199, 213, 216, 414, 419.
- Баршевський (Боршевський) Євген** – протоієрей, магістр богослов'я. 1933 р. закінчив Богословський факультет у Варшаві. З 1941 р. – член Холмської духовної консисторії, делегований митрополитом Іларіоном до архієпископа Львівського і митрополита Галицького Андрея Шептицького. Ректор Хомської духовної семінарії. 1946 р. – настоятель кафедрального собору в Чернівцях, з 1956 р. – секретар Єпархіального управління у Кіровограді. У 1962–1967 рр. працював у церковних осередках Московського патріархату в Канаді. Згодом повернувся до Кіровограду – 298, 302.
- Бачинський Євген** (1885–1978) – єпископ УАПЦ у Західній Європі. З 1908 р. в еміграції. У 1908–1914 рр. – співробітник часописів «Дзвінок» (Львів), «Діло» (Львів), «Рада» (Київ), «Сніп» (Харків), «Рідний Край» (Полтава), «Парижський вестник» (Париж) та ін. З 1915 р. фундатор, секретар та скарбник багатьох українських громадських, наукових та церковних товариств за кордоном. 1955 р. в Італії був висвячений єпископом із старокатолицької ієрархії на єпископа УАПЦ за кордоном – 105, 108, 409.
- Бачинський Олександр** (1844–1933) – генеральний вікарій української католицької капітули у Львові. Церковний письменник, перекладач Старого і Нового Заповіту. Редактор «Богословської бібліотеки». Автор праць з богослов'я – 167.
- Бачинський Юліан** (1870–?) – громадський діяч, публіцист. Член УРП. Член УНРади (1918). Представник УНР у Вашингтоні (1919). Згодом повернувся до України. Працював редактором Української радянської енциклопедії. Автор книги «Українська еміграція в ЗДА» та ін. 1934 р. репресований карними органами радянської влади – 63, 77, 96, 108.
- Бачинський С.** – приват-доцент КПДУУ – 26, 238, 416.
- Безпалко Йосип** (1881–?) – політичний діяч, публіцист. 1906–1918 рр. – голова Буковинської соціал-демократичної партії; 1918 р. член Української національної ради Буковини, Української Національної Ради ЗУНР, член Трудового Конгресу. У 1919–1920 рр. – міністр праці УНР, пізніше – лектор Української господарської академії в Подєбрадах. 1947 р. репресований карними органами радянської влади – 33.
- Безручко Марко** (1883–1944) – військовий діяч. Генерал-хорунжий Армії УНР. Командир VI Дивізії січових стрільців. У 1920–1924 рр. – військовий міністр, член Вищої військової ради УНР в екзилі. У 1931–1935 рр. – голова Українського воєнно-історичного товариства (Варшава). Автор творів про січових стрільців – 74, 107, 105, 106, 193.
- Бем Альфред – 83.
- Бенедикт XV** (1914–1922) – Папа Римський. Прихильник української самостійності. У зв'язку з діяльністю дипломатичної місії Директорії УНР у Ватикані (1919–1920) прийняв українську місію і вислав апостольського візитатора ченця-місіонера Джованні Дженоккі в Україну для вивчення обставин і організації допомоги Українській церкві – 37, 45, 67, 411.
- Бережинський Я.** – професор – 244, 416.
- Беринда Памво** (XVI ст. – 23 липня 1632) – чернець Києво-Печерської Лаври та її друкар (з 1619 р.).

- Видатний український письменник, лексикограф, культурно-освітній діяч. Автор книги «Лексіконь славенросскій и именъ тлькованіє» (1627) – 381.
- Бернатович Вл.** – керівник польської труп, що 1920 р. гастролювала у Кам'янці-Подільському – 32.
- Бех Марія** – господиня помешкання у Тарнові, в якому жив В. Зінківський – 84.
- Биковський Лев** (1895–?) – книгознавець, бібліограф. 1921 р. емігрував спочатку до Чехословаччини і Польщі, згодом – до США. Секретар редколегії «Бібліологічних Вістей». Автор численних праць з книгознавства та бібліотекознавства – 354, 360, 361, 381, 382, 386, 390, 422.
- Бирчан В.** – 167.
- Битинський Микола** (псевд. М. Оверкович; 1893–1972) – мистецтвознавець, художник, геральдист, поет, педагог. 1919 р. вступив до VI Дивізії січових стрільців. 1920 р. знаходився в таборі для інтернованих у Щипійорно. Згодом переїхав до Праги, де закінчив Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова. 1944 р. працював у Штабі УНА. З 1951 р. – у Канаді. Член дирекції Военно-історичного інституту і співробітник архіву в музеї цього інституту. Член УВАН, Братства св. Володимира та інших українських громадських організацій. Автор поезій та творів з іконографії та української геральдики – 348, 363, 365, 367, 395.
- Біднов Василь** (псевд. і крипт.: В. Степовий, В. Широчанський, К.; 1874–1935) – громадсько-освітній діяч, історик церкви. Один із засновників Катеринославської «Просвіти». Член ТУП. У 1918–1920 рр. – екстраординарний професор історії Української церкви та декан богословського факультету КПДУУ, член комісії з перекладу Біблії українською мовою, голова Українського педагогічного товариства, голова Кирило-Мефодіївського братства. 1922–1928 рр. – професор церковної історії УВУ у Празі та Українській господарчій академії, член-засновник Українського історико-філологічного товариства в Празі. З січня 1929 р. – професор відділу православного богослов'я Варшавського університету, професор кафедри загальної історії Церкви і літургії. Дійсний член НТШ, редактор «Православної Волині» та інших видань. Автор праць з історії церкви та освіти – 44, 51, 57, 60, 61, 75, 77, 93, 98, 99, 103, 104, 122, 123, 124, 125, 131, 132, 133, 144, 157, 169, 220, 234, 235, 255, 409, 412, 415.
- Білецький Володимир** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Білецький Леонід** (1882–1955) – історик української літератури. Дійсний член НТШ, віце-президент УВАН. 1918 р. – доцент КПДУУ, у 1920–1923 рр. – професор Українського університету у Львові. З 1923 р. – професор української літератури і директор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі, згодом професор УВУ. 1948 р. переїхав до Канади. Автор літературних розвідок, книг, підручників – 55, 67, 82, 83, 109, 144, 157, 158, 169, 221, 225, 233, 234, 235, 236, 237, 253, 254, 257, 258, 260, 262, 264, 267, 272, 273, 274, 279, 284, 286, 287, 288, 289, 295, 301, 306, 319, 410, 415, 416, 417, 418, 419.
- Білозерський В.** – 277, 279, 418.
- Білон Петро** – протоієрей, священник VI Дивізії січових стрільців Армії УНР. Член Братства Св. Покрови в таборах для інтернованих у Польщі, член редакції журналу «Релігійно-Наукового Вісника» (1921–1923), який виходив у таборі для інтернованих в Александрові Куявському. Емігрував до США 1924 р., 24 жовтня 1924 р. – до Канади. Через конфлікт з представниками УГПЦ в Канаді 27 вересня 1930 р. повернувся знову до США і приєднався до УПЦ – 95, 408.
- Біляшівський (Біляшевський) Микола** (1867–1926) – громадський діяч, академік, археолог, мистецтвознавець. Дійсний член ВУАН, член Всеукраїнського археологічного комітету, дійсний член НТШ. Депутат I Державної Думи. 1902–1923 рр. – директор Київського міського художньо-промислового музею. Член УПСР. У 1917–1918 рр. – голова Комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва в Генеральному секретаріаті освіти. У 1924–1926 рр. очолював Всеукраїнський археологічний комітет – 14.
- Богацький Павло** (1883–?) – політичний діяч, письменник, журналіст, літературний і театральний критик, бібліограф. Дійсний член НТШ. У 1909–1911 рр. разом з М. Шаповалом видавав літературно-мистецький журнал «Українська хата». 1917–1918 р. – начальник міліції м. Києва та Київського повіту. За Директорії УНР – отаман Коша охорони республіки. В еміграції з 1922 р. Редактор місячника «Нова Україна». Член Історико-філологічного товариства у Празі, викладач Українського соціологічного інституту – 263, 295.
- Богдан (Теодор) Шпилька** (1892–?) – архієпископ, доктор богослов'я. З 1936 р. перебував у США, де очолював підпорядковану Царгородському Патріаршому престолові Українську православну церкву в Америці. 1949 р. разом з єпископом Орестом Черняком та митрополитом Іларіоном (Огієнко) утворили Українську й Карпаторуську Митрополію Північної і Південної Америки, яка проіснувала тільки один рік у юрисдикції Вселенського Патріаршого престолу на чолі з патріархом Атенагорасом I – 311, 357, 359, 366, 420, 421.
- Бодруг-Березовський Іван** (псевд.: І. Ірщений, І. Березовський, 1874–1952) – педагог, журналіст, перекладач, драматург. Засновник так званої «Бодругової церкви» у Канаді (1903). Висвячений в диякони російським митрополитом Серафимом (Уствольським) у Вінніпезі, рукоположений у священники 28 квітня 1903 р. в Бровкен Гед (Манітоба). 1905 р.

- очолив висвячених Серафимом 18 священників і перейшов до англійської пресвітеріанської секти. Один з основоположників протестантської церкви для українців у Канаді під назвами «Незалежна Грецька Церква», згодом «Руська Незалежна Православна Церква» (1903–1912). Сам Бодруг був суперінтендантом цієї церкви («єпископом»). 1904 р. при цій церкві започатковано першу бурсу для студентів українців Канади (Манітоба Колледж). Голова Християнсько-фермерського з'їзду в Саскатуні 27–28 грудня 1916 р. Співзасновник «Канадійського Фармера» (1903), засновник і редактор часопису «Ранок» (1905). В останні роки життя був пастором Незалежної української євангельської церкви в Торонто. Автор споминів з історії Незалежної православної церкви в Канаді та першого українсько-англійського підручника і словника – 96, 99, 112, 123.
- Бордюгівський (Бордюговський) Арсен** – протоієрей, церковно-громадський діяч Західної Волині, що входила до складу Польщі. Разом з о. Петром Табінським мав переглядати переклад з грецької «Службника» І. Огієнка – 86, 99, 116, 190.
- Борис Яковкевич** (1901–1984) – архієпископ УГПЦ в Канаді. Закінчив Крем'янецьку Духовну семінарію (1923) і богословський факультет Варшавського університету (1929). Працював на Холмщині та Волині. 1948 р. переїхав до Канади. У 1963–1975 рр. був єпископом Саскатуну і вікарієм Середньої єпархії Канади. Під час хвороби митрополита Іларіона та після його смерті – заступник первоієрарха УГПЦ Канади. З 1975 р. – архієпископ Едмонтону і Західної Канади – 388, 422.
- Борута** – комендант м. Кам'янець-Подільський (1919) – 28, 30.
- Боцюрків (Боцюрко) Іларіон** (1888–1935) – громадський діяч, адвокат. Комісар ЗУНР у м. Бучач (1918). Заступник Комітету при головноуповноваженому уряду УНР у Кам'янці-Подільському – 160.
- Боцян Йосиф** (1876–1926) – єпископ Луцький УГКЦ, таємно рукоположений у Києві 21 березня 1914 р. митрополитом Андреем Шептицьким. Не допущений польським урядом до своєї єпархії. Церковний письменник, перекладач. Автор статей до богословських і наукових журналів – 92, 101, 109, 117, 120, 126, 127, 136, 142, 151, 154, 159, 167, 186, 189, 200.
- Бочковський Ольгерд Іпполіт** (1884–1939) – громадський діяч, соціолог, публіцист. Професор Української господарської академії в Подєбрадах. 1905 р. емігрував до Чехословаччини. Під час визвольних змагань – член Української дипломатичної місії в Празі. 1933 р. очолював «Голодовий комітет» – 267, 289.
- Бреднок** – пастор, директор перекладового департаменту Британського біблійного товариства – 338.
- Брик Іван** (1879–1947) – громадський діяч, філолог, педагог редактор. Дійсний член НТШ. Голова Львівської «Просвіти» (1932–1939). Автор праць про галицьке відродження та з шевченкознавства – 242.
- Бублій Панас** – священник української громади у Тарнові – 197.
- Будка Никита** (1877–1949) – перший український греко-католицький єпископ в Канаді («єпископ канадійських русинів»). доктор богослов'я. На священника рукоположений митрополитом Андреем Шептицьким 14 жовтня 1905 р. У сан архієрея з титулом «Єпископ Патарський» поставлений Андреем Шептицьким 13 жовтня 1912 р. і призначений Конгрегацією Пропаганди віри єпископом для галицьких поселенців у Канаді, куди прибув 19 грудня 1912 р. Починаючи з 1912 р. сприяв поширенню серед канадських українців ідеї заснування національної самостійної церкви. Голова Єпископської Корпорації, яка видавала з січня 1916 р. «Канадійський Русин». Організатор Української Народної Ради у Вінніпезі (1919). 1927 р. його призначено генеральним вікарієм української греко-католицької митрополічної капітули у Львові. 1945 р. репресований карними органами радянської влади – 200, 407.
- Бутович Микола** (1895–?) – український графік. Працював у Львові та у Західній Європі, з 1948 р. – у США. Автор ілюстрацій до творів М. Гоголя, В. Стефаніка, І. Котляревського, а також обкладинок часописів, які видавав І. Огієнко – 263, 367.
- Бучинський Богдан** (1883–1907) – історик. Автор праці «Студії до історії унії» – 404.
- Бучинський Мели(і)тон** (1847–1903) – громадський діяч, адвокат – 417.
- Бучинський П.** – доцент, виконуючий обов'язки ректора КПДУУ – 15, 16, 23.
- Вагнерова** – 43.
- Варвара Баальбекська** – свята великомучениця, родом з Нікомедії. Замучена близько 306 р н.е. Особливо шанована в Україні. За переказом, її мощі 1108 р. були перевезені з Константинополя до Києва, де тривалий час перебували у Київському Михайлівському Золотоверхому соборі. Після II Світової війни мощі св. Варвари зберігаються у Володимирському кафедральному соборі м. Київ – 93, 164, 177, 191, 354.
- Василевич Адольф** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Василь Великий, єп. Кесарійський** (бл. 329–379) – організатор східного чернецтва, проповідник, церковний письменник. Єпископ м. Кесарія (Мала Азія). Автор численних праць з богослов'я. Канонізований православною церквою – 158, 225, 226.
- Василько Микола** (1868–1924) – громадський діяч Буковини, дипломат. Співзасновник Загальної ук-

- раїнської ради у Відні (1915) та Української національної ради у Львові (1918). Дипломатичний представник ЗУНР в Австрії (1918–1920). Посол УНР у Швейцарії та Німеччині (1920–1924) – 71, 118, 131, 137.
- Вахнянин Анатоль** (1841–1908) – український композитор, педагог. Автор опери «Купало» (1870), вперше поставленої в Харкові 1929 р. – 271.
- Вегухів (Вегухів) Михайло** (1902–?) – громадсько-політичний діяч, біолог, генетик. У 1926–1934 рр. – професор Полтавського сільськогосподарського інституту, Харківського ветеринарного інституту, Харківського університету. У 1934–1941 рр. – професор Московського ветеринарно-зоотехнічного інституту, науковий керівник відділу ветеринарної генетики Всесоюзного інституту експериментальної ветеринарії в Москві. 1942–1943 рр. – ректор Харківського університету. 1944 р. емігрував до Німеччини. 1945 р. – міністр уряду УНР в екзилі; з 1949 р. – в США, з 1951 р. – працював у Колумбійському університеті (Нью-Йорк). Член багатьох американських наукових товариств, професор УВУ і дійсний член УВАН та НТШ. Автор наукових праць з біології – 347, 349.
- Винниченко Володимир** (1880–1951) – державний і політичний діяч, письменник. Один з ідеологів і керівників українського національно-визвольного руху. Лідер УСДРП, голова Генерального секретаріату. Член Української ЦР і Малої ради. Під час Гетьманату очолював Український національний союз. З 14 листопада 1918 р. до 10 лютого 1919 р. – голова Директорії. У лютому 1919 р. емігрував до Відня, згодом до Франції, де присвятив себе літературній та публіцистичній діяльності. Автор романів, оповідань, п'єс, публіцистичних творів та мемуарів – 212.
- Вировий Євген** (1889–1945) – громадський та культурно-освітній діяч, організатор Катеринославської «Просвіти» й Українського видавництва. 1919 р. – голова культурно-просвітньої комісії Трудового конгресу. Емігрував до Праги, де продовжив громадську і видавничу діяльність. Автор бібліологічних статей – 168.
- Вишенський Іван** (бл. 1550–1620) – український церковний полеміст і письменник, чернець Святої Афонської гори. У своїх творах захищав православну віру проти нападів католицьких та уніатських богословів – 17, 404.
- Вишинський Антоній** – професор, протоієрей, що 1922 р. тимчасово перебував у м. Банат (Югославія) на лікуванні – 176.
- Вікула Микола** (1887–1935) – хімік, старший асистент КПДУУ, виконуючий обов'язки директора департаменту духовної освіти Міністерства ісповідань УНР, професор неорганічної хімії Української господарчої академії в Подєбрадах. Автор підручників і наукових розвідок – 118, 147, 179.
- Вітенко Яків** – священник у Канаді – 384.
- Власовський Іван** (1883–1969) – громадський діяч, історик церкви, кандидат богослов'я, професор. 1908 р. закінчив Київську духовну академію. У 1920–1930 рр. – учасник українізації Православної Церкви на Волині, член комісії з переладу богослужбових книг, член Товариства ім. П. Могили в Луцьку, редактор журналу «Церква і Нарід» (1935–1938). Член Митрополичої Ради, один з організаторів Луцької «Просвіти». 1942–1943 рр. – секретар адміністрації на чолі з Блаженнішим митрополитом УАПЦ Полікарпом (Сікорським), директор Богословського інституту УАПЦ. 1948–1950 рр. – професор Колегії св. Андрія. Редактор відновленого журналу «Церква і Нарід». Автор численних праць на церковно-історичні теми, а також «Нарису історії Української Православної Церкви» в 4 т. – 303, 318, 389, 401, 420.
- Вовк Андрій** (1882–?) – громадський діяч. Генерал-хорунжий Армії УНР. 1917 р. організував українські військові відділи на румунському фронті. 1919 р. обіймав пости в Армії УНР, у 1921–1922 рр. – військовий міністр уряду УНР в екзилі. 1924 р. – співзасновник Товариства колишніх вояків Армії УНР. 1925 р. – перший голова Українського військово-історичного товариства. У 1940–1942 рр. – голова проводу Української громади в Німеччині – 291.
- Вовк Федір** (1847–1918) – визначний антрополог, етнограф і археолог. Член Київської громади з 1887 р. – у Парижі. З 1905 р. доцент антропології Петербурзького університету. 1917 р. обраний професором географії та антропології Київського університету – 15, 404.
- Возняк Михайло** (1881–1954) – літературознавець. Професор Львівського університету, дійсний член ВУАН, співробітник НТШ, завідувач відділом української літератури Інституту суспільних наук АН УРСР. Автор праць з історії української літератури – 157, 220, 228, 241.
- Волинський Ол.** – автор статті про Фальківського до «Нашої Культури» (1935) – 263.
- Волиняк Петро** (1907–1969) – журналіст, видавець. 1945 р. заснував у м. Зальцбург (Австрія) видавництво «Нові дні». 1950 р. відновив видавництво у Торонто, видавав місячник «Нові дні». Автор оповідань, читанок та книжок для молоді – 342, 348, 349, 353, 390, 391, 397.
- Волкович Анатолій** (1866–?) – протоієрей, висвячений в сан священника 1889 р. У 1894–1918 рр. – священник у царській армії, з 1909 р. – протоієрей. З березня 1918 р. – священник Армії УНР у таборі для інтернованих в Щепийорно – 177, 197.
- Володимир (Тихоницький)** – єпископ Білостоцький (Польща). Тимчасово керував Гродненською єпархією. У вересні 1920 р. декретом Міністерства сповідань Польщі призначений керуючим Варшавською та Холмською єпархіями (до лютого 1923 р.), а також уповноваженим для організації Вищого

- Церковного Управління у Польщі. Оскільки він не приступив до виконання своїх обов'язків, 1922 р. митрополитом Юрієм (Ярошевським) усунутий від керівництва Гродненською єпархією – 56, 58, 83, 85, 405, 406, 407, 408.
- Володимир I Великий** (978–1015) – Великий князь Київський, один з найвизначніших державних діячів періоду княжої доби. 988 р. здійснив хрещення Київської Русі. Канонізований православною церквою – 62, 223, 296, 316, 325, 328, 422.
- Володимир Мономах** (1053–1125) – князь Київський (1113–1125). Автор «Поученія Володимира Мономаха» – 361, 362, 401.
- Володимир (Репта)** – митрополит Буковинської митрополії, яка утворилася після анексії Буковини Румунією 28 листопада 1918 р. – 73.
- Гавриїл Чепур – єпископ Аккерманський (з 1911 р.), вікарій Кишинівської єпархії. З 1918 р. – єпископ Челябінський і Троїцький. 1920 р. емігрував до Сербії – 53.
- Галущинський Тит Теодосій** (1880–1952) – священник ЧСВВ, історик церкви. Дійсний член НТШ; з 1916 р. – доцент Львівського університету. У 1920–1927 рр. – ректор греко-католицької духовної семінарії у Львові. З 1931 р. – у Римі. З 1949 р. – архімандрит ЧСВВ і Консультор Конгрегації Східної Церкви. Автор численних праць і статей на богословські та філософські теми – 184.
- Гаятовський Іоанікій** (поч. XVII – 1688) – громадський діяч, письменник, теоретик схоластичної проповіді. У 1669–1688 рр. – архімандрит Єлецького монастиря в Чернігові. Ректор Києво-Могилянської академії. Автор богословських праць «Небо Новое» та «Ключ Разумения» – 14, 209, 210, 363, 369, 403, 404.
- Гаморак Нестор** (1892–?) – ботанік, приват-доцент кафедри фізіології рослин фізико-математичного факультету КПДУУ. За доби радянської влади – професор Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту і директор ботанічного саду при ньому. Дійсний член НТШ. Дослідник анатомії й фізіології рослин. У 1932–1933 рр. репресований карними органами радянської влади – 24, 25.
- Ганицький Іван** – громадський діяч, вчений-математик. Професор Київського політехнічного інституту. 1917 р. – один з засновників товариства «Праця». 1918 р. – товариш генерального секретаря торгівлі і промисловості УНР та ректор і професор Українського державного народного університету в Києві. 1919 р. – один з ініціаторів створення Українського наукового товариства у Відні – 96, 111.
- Гарбузинський Іван** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Гаспаррі П'єтро** – кардинал, державний секретар Ватикану, що своїм відручним листом визнав суверенність Української Держави – 45.
- Георгій (Ярошевський)** (1872–1923) – митрополит православної церкви у Польщі, екзарх Московського патріархату (1921–1923). 1896 р. закінчив Київську духовну академію. З 1910 р. – ректор Санкт-Петербурзької духовної академії. З 1918 р. – архієпископ Мінський. 1919 р. тимчасово керував Харківською єпархією. На початку 1920 рр. емігрував до Італії, звідки на запрошення Польського уряду у серпні 1921 р. прибув до Польщі, де був призначений екзархом православної церкви, якому наказом Московського патріарха Тихона (Белавіна) від 27 вересня 1921 р. і наказом № 1424 Св. Синоду РПЦ від 28 вересня 1921 р. були надані права широкої автономії. В сан митрополита возведений патріархом Тихоном 30 січня 1922 р. Вбитий 8 лютого 1923 р. архімандритом Смарагдом (Латишенковим) за згоду підтримати Польський уряд у справі відокремлення православної церкви від Московського патріархату і набуття нею автокефального статусу – 132, 133, 170, 174, 175, 183, 192, 410, 411, 415.
- Герасимович Іван** (1876–1942) – громадський діяч, педагог. У 1904–1907 рр. – редактор двотижневика «Промінь». Один з лідерів «Галицько-Буковинського комітету допомоги жертвам війни». У 1918–1919 рр. – шеф пресового бюро при Начальній команді УГА. 1932–1939 рр. – редактор журналів «Рідна школа» та «Промінь» у Львові. Автор підручників та праць з педагогіки – 188.
- Герашенко Микола** – лікар, екстраординарний професор кафедри фізіології сільськогосподарського факультету КПДУУ – 24.
- Геринович Володимир** (1883–?) – географ, дослідник Поділля. Приват-доцент кафедри географії фізико-математичного факультету КПДУУ. У 1920–1930 рр. – ректор ІНО у м. Кам'янець-Подільський. Автор підручників. В 1930-х рр. репресований карними органами радянської влади – 24, 25.
- Германос (Сегеді)** (1870–1934) – митрополит Селевкійський і Баальбек-Сирійський, єпископ Сирійсько-Антиохійської Православної Церкви в Північній Америці, перший первоієрарх УГПЦ в Канаді (1919–1924). 1878 р. поступив на навчання до Сирійської теологічної семінарії в Бейруті, по закінченню якої 1895 р. був пострижений в ченці і відправлений як місіонер до Бразилії. 1913 р. був посланий до США з метою збирання пожертв серед сирійських емігрантів. Був запрошений на II Український Православний Собор Українським Греко-Православним Братством в Канаді (листопад– грудень 1919 р.) в якості духовного покровителя для новоствореної УГПЦ Канади. Належав до юрисдикції Антиохійського Патріархату (Сірія). Спеціальним актом від 29 листопада 1919 р. священники УГПЦ в Канаді визнали його юрисдикцію. Помер в Бейруті – 77, 407.
- Гец Лев** (1895–?) – український художник, професор – 361.
- Гіряк [Юліан]** (1881–?) – хімік і фізик, професор Українського таємного університету у Львові. Дійсний член НТШ. Емігрував до США. Автор підручників та праць з теоретичної хімії – 55.

- Гладкий** – 285, 286, 419.
- Глезерман М.** – майстер з виготовлення печаток, який, ймовірно, мешкав у Тарнові – 138.
- Гнатишак Микола** (1902–1940) – літературознавець, критик і журналіст з Галичини. Редактор журналу «Мета» (1934–1939), співредактор журналів «Дзвони», «Рідна мова», «Наша Культура» та ін. Автор праць з історії української літератури – 271.
- Гнатюк Володимир** (1871–1926) – визначний етнограф. З 1899 р. секретар НТШ у Львові, член-кореспондент Санкт-Петербурзької академії наук з 1902 р. З 1901 р. – секретар, а з 1916 р. – голова Етнографічної комісії, редактор усіх її видань. Співредактор Літературно-Наукового Вісника (1898–1906). На початку 1920-х років – в управлінні Української видавничої спілки, співредактор численних видань. З 1924 р. – член ВУАН. Автор праць з етнографії – 37, 42, 206, 208, 405.
- Годило-Годлявський** – 270.
- Годур (Гудар) Францішек** – єпископ, голова Польської Національної Апостольської Католицької Церкви в США, заснованої на з'їзді польських римокатолицьких священників і мирян, що відбувся в Скрантоні (Пенсильванія, США) у вересні 1904 р. В єпископський сан Годура висвячено в м. Утрехт (Нідерланди) голландськими старокатолицькими єпископами – 64, 174, 190.
- Гок(х)р** – автор праць з богослов'я – 127.
- Головацький Яків** (1814–1888) – греко-католицький священник, історик, етнограф, поет. Член «Руської трійці». Співредактор «Русалки Дністрової» (1837). З 1848 р. – професор української мови і літератури Львівського університету. 1867 р. переїхав до Вільно, де був головою археологічного комітету. Автор праць з етнографії та богослов'я – 89.
- Головнін Олександр** (1821–1886) – російський державний діяч, міністр народної освіти (1861–1866), член Державної ради. Збирав джерела з історії правління Олександра II – 264.
- Голоскевич Григорій** (1885–193?) – член Української ЦР від української громади Петрограду, директор видавництва «Слово». Член УПСФ. Мовознавець, учень О. Шахматова, співробітник ВУАН. Укладач першого «Правописного словника української мови». Автор праць з діалектології. Репресований карними органами радянської влади у справі «СВУ» – 242.
- Голубєв Степан** (1849–1942) – заслужений професор Київської духовної академії, історик церкви. Почесний член Київської археографічної комісії – 17, 404.
- Голубинський Євген** (1834–1912) – богослов, фахівець з патрології та церковної археології, біблієїст, палеограф, етнограф. Видавець пам'яток Руської Православної Церкви, член науково-богословських товариств, почесний член Київського товариства Нестора-літописця, Ростовського музею церковних старожитностей, Болгарського книжкового товари-
- ства в Софії та ін. Автор «Истории Русской Церкви» в 2 т. та досліджень канонізації слов'янських святих – 164, 332.
- Голубович Всеволод** (1885–1939) – громадсько-політичний діяч. Член ЦК УПСР, яку репрезентував у Малій раді. 1917 р. – генеральний секретар шляхів, пізніше – торгівлі та промисловості. З 18 січня 1918 р. – Голова Ради народних міністрів і міністр закордонних справ УНР. Очолював делегацію ЦР на мирних переговорах у Бресті (28.12.1917–15.01.1918). У 1920-х рр. працював завідуючим відділом капітального будівництва Всеукраїнського раднаргоспу. 1931 р. засуджений у справі так званого Українського національного центру. Загинув у Ярославській тюрмі – 439, 446, 450, 451.
- Гординський Святослав** (1906–1993) – поет, літературний критик, перекладач, художник, дійсний член НТШ. Син Я. Гординського. Працював у Львові, співорганізатор АНУМ. З 1940 р. мешкав у США – 275, 276, 282, 293, 418, 419.
- Гординський Ярослав** (1882–1939) – письменник, літературознавець і педагог, професор Українського таємного університету у Львові, дійсний член НТШ, доктор філософії. Автор праць з історії української літератури, перекладач творів В. Шекспіра українською мовою – 109, 228, 229, 231, 238, 253, 259, 268, 271, 272, 275, 283, 289, 294, 415, 416.
- Гординчук Федір** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Грабина Леонід** (1885–?) – інженер-залізничник, постійний учасник Ради Міністра ісповідань. В еміграції – професор Української господарчої академії в Подебрадах. Автор підручника з геодезії – 150.
- Грабовський** – 342.
- Григолинський Дмитро** – 178.
- Григорійв Никифор** (1883–1953) – громадсько-політичний діяч, публіцист, педагог. Член ТУПу, співробітник газети «Рада». Активний діяч УПСР, член її ЦК. За часів УД – активний учасник антигетьманського руху. 1919 р. – керівник пресової служби УНР. 1921 р. емігрував до Праги. Співзасновник, професор, пізніше директор Українського соціологічного інституту. З 1939 р. – у США. З 1949 р. – керівник українського відділу «Голосу Америки» – 264, 417.
- Грицина Єронім** (1899–1965) – священник, митрат, голова Духовної Консисторії УГПЦ Канади. Закінчив Краківський університет, отримав бакалаврати з філософії (1924) і теології (1927). Прибув до Канади 1925 р. 1951 р. обраний головою президії консисторії УГПЦ Канади. З 1954 р. – редактор газети «Вісник». Директор Ради української школи при Інституті ім. П. Могили в Саскатуні. У 1960–1965 рр. в кафедральному соборі Пресвятої Трійці (Вінніпег) – 318, 319, 322, 323, 330, 338.

- Грінченко Борис** (псевд.: Вартовий, В. Чайченко, Б. Вільхівський, Л. Яворенко та ін.; (1863–1910) – український письменник, громадський діяч, педагог, публіцист, фольклорист і мовознавець. Засновник УРП (1905). 1908 р. видав словник української мови у 4-х томах – 243, 340, 341.
- Грот Яків** (1812–1893) – російський філолог, історик шведської та фінської літератури. Професор Гельсінгфорського університету. Автор підручників з філології, шведськоросійських словників. На основі своїх досліджень здійснив реформу російського правопису – 209.
- Грузинський Олександр** (1881–?) – філолог. Член УНТ у Києві, професор Ніжинського, згодом Харківського ІНО. З 1930 рр. – доля невідома – 157, 404.
- Грушевський Михайло** (1866–1934) – видатний вчений, громадсько-політичний, державний діяч. У 1894–1914 рр. – професор Львівського університету, голова НТШ. У 1898–1907 рр. – редактор «Записок НТШ», редактор «Літературно-наукового вісника» у Києві (з 1907 р.), засновник і голова Українського наукового товариства. Член УНДП, один з лідерів ТУПу. Голова Української ЦР. 1919 р. емігрував до Австрії, де очолив Український соціологічний інститут у Відні. 1924 р. повернувся в Україну, академік ВУАН, з 1929 р. – академік АН СРСР. Автор праць з історії України – 14, 15, 16, 216, 229, 244, 297, 403, 405, 415, 417, 422.
- Грушевський Олександр** (1877–1943) – історик літератури. Брат М. Грушевського. Приват-доцент університетів Одеси, Петербурга і Києва. Професор Українського державного народного університету у Києві (1917–1918), Українського державного університету у Києві (1918–1919), у 1920-х рр. – директор комісії Історико-географічного словника і член Археографічної комісії ВУАН., професор Київського ІНО, Українського наукового товариства у Києві, дійсний член НТШ. 1937 р. – репресований карними органами радянської влади. Помер на засланні – 404.
- Гуменюк Максим** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Гурій (Гросу)** – єпископ Кишинівський. 1919 р. поставлений на Кишинівську кафедру Румунським синодом. Згодом митрополит (до 1936 р.). Забороняв вживати церковнослов'янську мову в богослужінні – 140.
- Гучек Михайло** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Давидов Степан** (1777–1825) – композитор, диригент Санкт-Петербурзької Придворної капели та Царських театрів. Автор духовних творів та опер – 355.
- Давидович** – священик, викладач Холмської духовної семінарії – 220.
- Дамаскін (Малюта)** (?–1944) – єпископ Кам'янець-Подільський, архімандрит Почаївської Свято-Успенської лаври. Учасник Волинського єпархіального з'їзду духовенства і мирян в Почаєві 3–10 жовтня 1921 р. Хіротонію на єпископа Житомирського було здійснено в Москві 20 серпня 1940 р. після усунення його з посади намісника Почаївської лаври Синодом Автокефальної Православної Церкви в Польщі. По висвяті єпископ Дамаскін залишився у Ковелі, після чого був направлений на служіння до Буковини. 1941 р. приєднався до Автономної церкви на окупованих землях України на чолі з митрополитом Олексієм (Громадським). На Соборі Автономної Церкви, який відбувся 8 грудня – 25 листопада 1941 р. в Почаївській Лаврі, був серед єпископів, які підписали постанову Собору про призначення архієпископа Іларіона (Огієнка) достойним кандидатом на Київську кафедру. З 1941 р. єпископ Кам'янець-Подільський (Автономна Церква). Після вбивства митрополита Олексія (Громадського) 7 травня 1943 р. був поставлений на чолі Автономної Церкви в Україні. 1944 р. заарештований органами радянської влади. Помер у тюрмі – 115, 143, 411.
- Данилевський Григорій** (1829–1890) – письменник. Автор оповідань, казок та українознавчих збірників – 362, 363.
- Данилов (Данилів) Володимир** (1881–1970) – історик літератури, етнограф. Співробітник журналу «Киевская Старина», «Україна», «Записок Наукового товариства у Києві». У 1920-х рр. працював у Товаристві дослідників української історії, письменства і мови в Ленінграді – 15, 404.
- Дегтярьов** – 355.
- Дженоккі (Genocchi) Джованні** (1880–?) – італійський місіонер ордену Пресвятого Серця, професор Св. Письма Духовної Семінарії в Равенні, член Апостольської Делегації в Сирії і Константинополі, місіонер у Новій Гвінеї і Перу. У лютому 1920 р. був призначений апостольським візитатором в Україну. У березні він приїхав до Польщі, але Польський уряд не пустив його до Галичини. Повернувся до Відня, не здійснивши своєї місії – 63, 64, 65, 126, 131, 148, 182, 183, 200.
- Дзюбай Стефан** (?–1933) – уніатський священик із Закарпаття. Після прибуття до США (1899) перейшов у православ'я (16 липня 1916 р.). 7 серпня 1916 р. був висвячений на вікарного єпископа для православних лемків із Закарпаття з єпископською кафедрою у Пітсбургу архієпископом Євдокімом (Мещерським). 1924 р. знову повернувся в унію, вступив до римо-католицького монастиря в США, де помер 1933 р. – 77, 407.
- Дікур Іван** (1909 – після 1986 р.) – дипломат, юрист. Голова КУК. Директор Інституту св. Івана. 1958 р. очолював Альбертську ліберальну асоціацію. Суддя Альбертського суду з 1965 р. З 1979 р. – суддя «Queen's Bench» в Альберті – 398.

Димитрій Ростовський (Туптало) (1651–1709) – митрополит Ростовський з 1702 р., письменник, проповідник. Автор творів з богослов'я, зокрема, найвідомішої збірки описів житій християнських святих по місяцях «Четій-Міней» та ін. Канонізований православною церквою – 79, 369.

Димитрій – патріарх Сербський – 61.

Діогінч Антон – 167.

Діонісій (Валединський; 1876–1960) – блаженніший митрополит Варшавський і всієї Польщі, магістр богослов'я. Закінчив Казанську Духовну Академію, за ректорства в ній Антонія (Храповицького) і прийняв там 14 вересня 1897 р. чернечий постриг. З 1902 р. – архимандрит, ректор Холмської духовної семінарії. З 1911 р. – настоятель церкви при Імператорському Російському посольстві в Римі. З 1913 р. – єпископ Кременецький, вікарій Волинської єпархії. 1918 р. був призначений на Поліську єпархію. Згодом – архієпископ Волинський і Кременецький. З 27 лютого 1923 р. – митрополит Варшавський, Волинський і всієї Православної Церкви в Польщі, священно-архимандрит Почаївської Свято-Успенської лаври з правом носити білий клобук з діамантовим хрестом. Декан православного теологічного факультету Варшавського університету. 1948 р. усунений комуністичною владою від церковного управління. Автор богословських і наукових праць – 75, 81, 82, 85, 97, 98, 103, 113, 114, 126, 134, 138, 142, 151, 157, 159, 169, 175, 184, 185, 189, 193, 196, 308, 310, 311, 314, 343, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 415, 417, 420.

Дністрянський Станіслав (1870–1935) – правознавець, професор цивільного права Львівського та Празького університетів. Ректор УВУ. Член ВУАН, дійсний член НТШ. У 1907–1918 рр. – посол до Віденського парламенту від НДП – 269.

Добровольський Аркадій (1875–1956) – археолог, співробітник херсонського, полтавського, дніпропетровського, одеського музеїв, дослідник старовини Півдня України – 14.

Добровольський Гнат – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.

Дольницький Антін (1853–1934) – громадський діяч, довголітній суддя найвищого трибуналу у Відні. Голова студій Товариства «Академический Кружок» у 1875–1876 рр. та редактор його друкованого органу «Друг» – 263.

Донцов Дмитро (1883–1973) – політичний діяч, літературний критик, публіцист. Член РУП, згодом УСДРП. Організатор Українського пресового бюро в Берліні (1915). 1916 р. очолював «Бюро національностей Росії» (Берн). У березні 1918 р. повернувся до України. Член політичної комісії української мирної делегації на переговорах з РСФРР. У 1919–1921 рр. – керівник пресово-інформаційного відділу української місії у Швейцарії. З 1922 р. – у Львові. Редактор журналів «Літературно-науковий вісник», «Заграда», «Вісник». 1939 р. емігрував за кордон. 1947 р. переїхав до Канади, де ви-

кладав українську літературу в Монреальському університеті. Співробітник в українських періодичних видань – 261, 288.

Дорофей – митрополит, місцеблюститель Царгородського патріаршого престолу на період відсутності патріарха. Саме до нього звернулися з текстом «Прохання до патріарха Царгородського про автокефалію Української православної Церкви», який було складено під редакцією І. Огієнка і видано у видавництві «УАЦ» 1921 р. З цим посланням 6 листопада 1920 р. до Дорофея звернувся посол УНР в Туреччині князь Ян Токаржевський-Карашевич – 52, 406.

Дорошенко Володимир (1879–1963) – громадський і політичний діяч, літературознавець і бібліограф. Член РУП та УСДРП. У 1908–1944 рр. – постійний працівник бібліотеки НТШ у Львові (з 1937 р. – її директор). 1921 р. член управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх рідинам у Львові. У 1929–1939 рр. – редактор альманаху «Дніпро». З 1944 р. – в еміграції, з 1948 р. – у США – 204, 282.

Дорошенко Дмитро (1882–1951) – громадський і державний діяч, історик. Співробітник багатьох українських дореволюційних журналів і газет. Член РУП і ТУП. Один із засновників Української ЦР. В гетьманському уряді П. Скоропадського 1918 р. – міністр закордонних справ. 1919 р. професор КПДУУ. 1921–1951 рр. – професор кафедри історії УВУ (у Відні, Празі, й Мюнхені), директор Українського наукового інституту в Берліні (1926–1931), професор Варшавського університету (1936–1939) та інших вищих навчальних закладів, наукових установ, товариств тощо. Автор численних праць з історії України, історіографії, культури, літератури – 234, 267, 268, 276, 289, 345, 415, 417.

Дорошенко Наталія (після одруження – Савченко; 1888–1970) – громадський діяч, педагог, артистка. Сестра В. Дорошенка. 1917–1920 рр. – організатор і директор першої земської української гімназії у Полтаві, 1921–1939 рр. – бібліотекар товариства «Просвіта» у Львові. Член управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх рідинам у Львові. Створила українські драматичні студії у Празі і Варшаві. 1947 р. переїхала до Канади. Автор науково-популярних праць з бібліотекознавства – 204, 282.

Доценко Олександр (1897–1941) – історик, підполковник Армії УНР. 1919–1920 рр. – ад'ютант С. Петлюри. Автор історичних праць – 28, 29, 30, 32, 37.

Драгоманов Михайло (1841–1895) – громадсько-політичний діяч, учений. Разом з В. Антоновичем – лідер Київської Громади (старої). З 1876 р. – у Женеві, де заснував «Женевський гурток», редактор «Вільного слова». 1889 р. – професор Вищої школи у Софії. З 1890 р. – ідейний керівник Русько-Української Радикальної Партії Галичини – 178, 187, 277.

- Драй-Хмара Михайло** (1889–1938[9]) – поет, фахівець з слов'янської філології, зокрема, української і білоруської мов. Професор ІНО у Києві. Автор літературознавчих праць. 1935 р. репресований карними органами радянської влади, засланий на Колиму, де і помер – 23.
- Дубровський Віктор** (1876– після 1943) – лексиколог. Співробітник Інституту української наукової мови ВУАН, упорядник «Московсько-українського словника» (1911, 1917, 1918), «Російсько-українського технічного словника» (1925, 1926) та ін. Заарештований і засуджений в процесі «СВУ» 1930 р. Звільнений з «Свободлагу» Амурської області 22 лютого 1943 р. Подальша доля невідома – 16, 404.
- Дудко Федір** (псевдоніми: Одуд, Ф. Карпенко, Ф. Дудко-Карпенко; 1885–?) – письменник, журналіст. З 1920 р. працював у бібліотеці НТШ у Львові. Член управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові. 1944 р. емігрував до Західної Європи. З 1949 р. – у США. Автор численних белетристичних творів – 204.
- Евтимович** – полковник – 291.
- Ейхельман Отто** (1854–1943) – громадсько-політичний діяч, вчений, фахівець з питань державного й міжна-родного права. Професор Київського університету. 1918 р. працював в міністерствах торгівлі, промислово-сті та закордонних справ УНР. 1918 р. брав участь у переговорах українського уряду з Австрією, Німеччиною та РСФРР. Автор проекту конституції України. Професор і декан УВУ, професор Української господарської академії в Подєбрадах і Високого педагогічного інституту в Празі. Дійсний член НТШ – 55, 110, 116.
- Євлогій (Георгієвський; 1868–1946)** – Ректор Холмської духовної семінарії. У 1902–1905 рр. – єпископ Люблінський, вікарій Холмсько-Варшавської єпархії. У 1905–1914 рр. – єпископ Холмський. 1907 р. обраний до II Державної Думи. У 1907–1912 рр. – член III Державної Думи, голова віросповідної комісії. У 1914–1920 рр. – архієпископ Волинський і Житомирський, священно-архімандрит Почаївської лаври. Учасник Всеросійського Помісного Собору 1917 р. Разом з митрополитом Антонієм (Храповицьким) 1918 р. емігрував за кордон. 2 жовтня 1920 р. призначений Вищим Тимчасовим Російським Управлінням РПЦ митрополитом Західноєвропейського екзархату Московської Патріархії з осідком в Парижі – 56, 69, 406, 407.
- Євменій Сабов** (1859–1934) – греко-католицький священник на Закарпатті. Відстоював лінію місцевого варіанту літературної мови. Редактор журналу «Карпатській Свєт» та ін. У міжвоєнний період належав до русо-фільського табору на Закарпатті – 347.
- Єромін** – референт у справах православної церкви при Міністерстві визнань та освіти у міжвоєнній Польщі (1918–1939). Співробітник видавничого комітету «Вісника» – 41.
- Єрошевич Петро** (1870–?) – генерал-поручик армії УНР, командир 12 піхотної дивізії 2–го Подільського корпусу, I Північної (Волинської) дивізії. Віце-міністр військових справ УНР. 1945 р. вивезений радянськими карними органами з Польщі. Подальша доля невідома – 138.
- Єфремов Сергій** (1876–1939) – громадсько-політичний діяч, вчений-літературознавець, публіцист, критик, академік (з 1919 р.) і заступник віце-президента ВУАН (з 1921 р.). Один з фундаторів та активний діяч ТУП, Селянської спілки, УРП, один з організаторів Української ЦР. У червні – вересні 1917 р. – генеральний секретар міжнаціональних справ. Співробітник багатьох українських часописів («Киевская старина», «Рада», «Нова громада», «Літературно-науковий вісник», «Основа» та ін.). Один із співзасновників УВАН (1918). 1930 р. засуджений у справі «СВУ». Помер у в'язниці м. Ярославль – 211, 2215, 226.
- Животко Аркадій** (1890–1948) – громадсько-політичний діяч, педагог і публіцист, дослідник історії української преси. У 1917–1918 рр. – член Української ЦР. З 1923 р. викладав в Педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі. З 1945 р. – в Німеччині – 263, 264, 273, 274, 277, 288, 418.
- Житецький Павло** (1836–1911) – дослідник історії української мови й літератури, педагог. Член Південно-західного відділу Російського географічного товариства, дійсний член НТШ, член-кореспондент Російської АН. Автор словників української мови – 19.
- Жуків Василь** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Жуковський Василь** (1783–1852) – російський поет і перекладач – 264.
- Завадська В.** – голова Української жіночої спілки у Тарнові – 406.
- Завадський Віктор** (1886–1973) – юрист. Під час визвольних змагань – член ЦК Партії соціал-федералістів. Начальник правового відділу Міністерства юстиції. Разом з урядом УНР евакуювався до Вінниці (1919), потім до Кам'янця-Подільського і Тарнова (1921). 1929 р. з родиною перебрався до Варшави. 1944 р. – емігрував до Німеччини, згодом – до Торонто (Канада). Член українського правничого товариства, член управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам – 204.
- Загородський Олександр** (1889–?) – генерал Армії УНР. 1920 р. – заступник головнокомандуючого Армії

- УНР, начальник табору для інтернованих у Каліші. 1949 р. – емігрував до США – 104, 105.
- Загурський Володимир** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Задорожний І.** – радник дипломатичної місії в Ризі – 60.
- Зайкін Вячеслав** (1886–?) – історик-правознавець. Автор праць з історії української церкви і церковного права – 219, 220.
- Зайцев Павло** (1886–1965) – громадсько-політичний і культурний діяч, літературознавець. Професор УВУ, дійсний член НТШ, член Української ЦР. З 15 вересня 1917 р. очолював канцелярію Генерального секретаріату освіти, викладав в Українському народному університеті. 1918 р. – директор департаменту загальних справ міністерства освіти УД, 1919 р. – начальник культурно-освітнього відділу Армії УНР. З 1921 р. – у Варшаві, співробітник Українського наукового інституту і викладач Варшавського університету. З 1941 р. – в Німеччині. Співробітник багатьох наукових і освітніх установ та видавництв, редактор видавництва «Друкар», редактор квартальника «Наше минуле» (1918–1919), член ради УНТ у Києві і його «Записок» та ін. У 1934–1939 рр. – редактор повного видання творів Т.Г. Шевченка у Варшаві – 171, 178, 190, 207, 257, 400, 411.
- Заліска А.** – голова церковної громади у Канаді – 366.
- Залозецький-Сас Володимир** (1896–1959) – історик мистецтва, викладач вищих навчальних закладів у Празі, Берліні та Відні. Член НТШ. У 1928–1934 рр. – професор Української католицької богословської академії у Львові. З 1947 р. – професор Віденського університету – 245, 267.
- Залозецький-Сас Сергій** (1884–?) – видатний політичний і культурний діяч на Буковині, мистецтвознавець. З 1918 р. – член УНРади ЗУНР. У 1932–1934 рр. – посол до румунського парламенту. Жив у Відні – 416.
- Запаринюк Петро** (1900–1967) – священник Східної єпархії УГПЦ Канади. 1924 р. переїхав до Канади. Рукоположений в сан священника архієпископом Іоанном Теодоровичем 1926 р. у Вінніпезі – 320, 323.
- Заячківський Йосип** (1889–1952) – український священник-василіянин. Ігумен в Букові й Дрогобичі, секретар галицької провінції ЧСВВ. З 1938 р. – в Римі. Генеральний секретар Чину. У 1946–1952 рр. – ректор Колегії св. Йосафата, член комісії для видання літургійних книг і редагування кодексу канонічного права Східної Церкви – 94.
- Зеленін** – 291.
- Зілинський Іван** (1879–1952) – філолог. Професор Краківського і Віденського університетів. Дійсний член НТШ – 211, 267.
- Зіньківський Василь** (1881–1962) – протоієрей. Професор філософії Київського університету (1912–1919), міністр ісповідань в Гетьманському уряді (1918). 1919 р. емігрував до Праги. У 1920–1923 рр. – професор філософії Берлінського університету. У 1923–1926 рр. – директор Педагогічного інституту у Празі. Ректор російського православно-Свято-Сергіївського богословського інституту в Парижі (1926–1962). Автор численних праць з психології, філософії та педагогіки – 43, 59, 64, 69, 84, 87, 107, 118, 405.
- Зленко Петро** (1891–?) – бібліограф. Співавтор «Книголюба». Мешкав у Чехословаччині. Автор праць з бібліографії – 268, 419.
- Зозуля Яків** (1893–?) – громадсько-політичний діяч, публіцист. Член Української ЦР і Всеукраїнської ради військових депутатів, належав до УПСР. З 1943 р. – професор Українського технологічно-господарського інституту, з 1954 р. – Українського технологічного інституту в Нью-Йорку. Автор праць з фінансів України та публіцистичних статей – 294.
- Зорель (Zorell)** – 92, 110, 127.
- Іван Губа** – 419.
- Іван Золотоустий** (грец. – Хризостом; 347–40[7]) – святий, видатний візантійський церковний діяч і богослов, один з отців церкви, проповідник. Отримав своє прізвище за красномовство. З 398 р. Патріарх Константинопольський, з 404 р. – в заслання. Його або приписувани йому численні проповіді в староболгарських та староукраїнських перекладах були розповсюджені в Україні. Автор літургії св. Іоана Златоустого – 46, 60, 91, 98, 101, 103, 109, 113, 121, 130, 175, 177, 184, 185, 188, 333, 358, 364, 365, 375, 384, 408, 412.
- Іванис Василь** (псевд. О. Болотенко, 1888–1974) – громадсько-політичний діяч, економіст, професор. 1919 р. – міністр торгівлі й промисловості, 1920 р. – голова Кубанського уряду. З кінця 1920 р. – в еміграції у Чехословаччині, Польщі, Німеччині. З 1948 р. – у Канаді. Обіймав посади доцента і професора у кількох вищих навчальних закладах, інспектора українських шкіл у Канаді. Дійсний член НТШ, заступник голови НТШ в Канаді. Автор монографій і підручників з економіки України й Північного Кавказу, публіцистичних творів про національно-визвольний рух в Україні – 345.
- Іванковський** – 330.
- Іванюк Онуфрій** (1900– після 1986 р.) – архієпископ УГПЦ Канади. Рукоположений на священника 1924 р. З 1944 р. – у Німеччині, з 1948 р. – у Канаді, де прилучився до УГПЦ. Єпископську хіротонію отримав в УАПЦ (США) – 367.
- Ігор Губа** (1885–1966) – архієпископ УАПЦ. Учасник українських визвольних змагань. 1920 р. з військом УНР емігрував до Польщі. Закінчив пастирські курси при КПДУУ. З лютого 1942 р. – єпископ

- Уманський, пізніше отримав титул архієпископа Полтавського і Кременчуцького. 1943 р. емігрував до Аугсбургу (Німеччина), з 1951 р. – у Нью-Йорку. Належав до УАПЦ в екзилі, яку очолював Палладій (Видибіда-Руденко) – 312, 304, 357, 359, 364, 421.
- Ієремія II Транос** (пом. 1595 р.) – патріарх Константинопольський (1572–1579, 1580–1584, 1586–1595). За часів третього його патріаршества зібраний у Константинополі собор затвердив патріаршество на Русі. Автор літературно-богословських праць – 62.
- Іларіон** – вікарний єпископ Карловицький (Сербія) – 66.
- Іларіон** – перший митрополит Київський негрецького походження (1051–1054). Висвячений на вимогу київського князя Ярослава Мудрого. Автор «Слова о Законі і Благодаті» – 296, 299, 361, 362, 363.
- Ільїнський Григорій** (1876–193?) – російський мовознавець-славист. Автор праць з історії церковнослов'янської, староболгарської та української мов – 230, 246.
- Ільїнський** – директор Української гімназії для біженців в Ченстохові – 191.
- Іножарський Іван** – секретар Товариства допомоги українським студентам вищих навчальних закладів Варшави (1929) – 224.
- Іноземцев Олександр** – 304.
- Іоан Теодорович** (1887–1971) – архієпископ Подільський і Вінницький УАПЦ (1921–1924). Перший капелан української дивізії Сірожупанників за часів визвольних змагань. Головний капелан правобережного фронту холмської, подільської і київської груп. На I Всеукраїнському Православному Соборі УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. висвячений на єпископа Подільського УАПЦ митрополитом Василем Липківським. З 1924 р. очолив УПЦ за кордоном. Блаженніший Митрополит УГПЦ в Канаді, Голова Собору Єпископів УПЦ США, Голова Церковної ради Митрополії, архієпископ Філадельфії. Після 1947 р. залишив керівництво УГПЦ в Канаді, обраний головою собору єпископів і первоієрархом УПЦ в США. Автор проповідей і богословських праць – 315, 316, 317, 328, 329, 333, 334, 350, 359, 367.
- Іоан Тобольський** (1651–1715) – митрополит Сибірський з кафедрою у Тобольську. Письменник, викладач Київської колегії, ігумен Єлецького монастиря в Чернігові. З 1697 р. архієпископ Чернігівський. Канонізований православною церквою 1916 р – 369.
- Іоанн (Поммер)** (1876–1934) – архієпископ Ризький і Латвійський. З 1907 р. – архімандрит, ректор Литовської духовної семінарії. 1921 р. обраний Православною Церквою Латвії на посаду архієпископа Ризького і всієї Латвії. Відновив діяльність Ризької семінарії, був членом латвійського Сейму. 12 жовтня 1934 р. вбитий у власному будинку – 406.
- Іона Постнер** – єпископ – 61.
- К.К.О.** – автор статей в «Українській трибуні» (1921) – 133.
- Кадлубовський** – автор історичних книг – 164.
- Каковський** – кардинал Римо-Католицької церкви у Польщі – 152, 154, 159.
- Калиш Олександр** (в монашестві Анастасій; 1875–1930) – церковний і громадський діяч, василіанин. З 1920 р. протоігумен Галицької провінції та настоятель ЧСВВ. Його заходами до Чину приєдналися закарпатські василіани. Автор творів з популярно-релігійної та суспільної тематики – 55, 83, 94.
- Калужня(є)цький Омелян** (1845–1914) – славист, палеограф, професор університету в Чернівцях, видавець староукраїнських і староболгарських пам'яток. Досліджував вплив церковнослов'янської мови на румунську – 240.
- Карманський** – секретар дипломатичної місії УНР при Ватикані – 45.
- Карташов Антін** (1875–1960) – історик православної церкви, доцент Санкт-Петербурзької духовної академії. Міністр ісповідань Тимчасового уряду Росії, якого було призначено замість обер-прокурора Священного Синоду 5 серпня 1917 р. На першій сесії Всеросійського Помісного Собору 1917–1918 рр. обраний членом Священного Синоду РПЦ від мирян. Емігрував до Югославії, згодом – до Франції. Підтримував митрополита Євлогія (Георгієвського). У Свято-Сергіївському Богословському Інституті в Парижі під патронатом митрополита Євлогія (Георгієвського) завідував кафедрою історії РПЦ. Автор «Истории Русской Церкви в 2 т. та інших праць з історії церкви – 401.
- Кархут Спиридон** (1869–1931) – український католицький священник, громадський діяч і педагог. Професор Українського університету, Духовної семінарії та Богословської академії у Львові. Член Національної ради ЗУНР. Автор «Нового видання Службеника» та Граматики української церковнослов'янської мови (1927) – 230.
- Каськів Володимир** – український греко-православний священник. Очолював деканат у Саскачевані. 27 листопада 1919 р. обраний II Собором УПЦ уповноваженим у США. Основоположник УПЦ у США, голова Церковно-народної ради, настоятель церкви в Трентоні, Нью-Джерсі. Редактор «Дніпра» – 120.
- Катерина II (Софія Фредерика Августа Анхальт-Цербстська)** (1729–1796) – дружина російського імператора Петра III, потім імператриця Росії (1762–1796) – 81.
- Качала Степан** (1816–1888) – священник, громадський діяч, борець за рівноправ'я українців з поляками. З 1861 р. – посол до галицького Сейму і до віденського парламенту. Член НТШ, товариства

- «Провіта» та ін. Автор популярних брошур на політичні і суспільнознавчі теми – 257.
- Квасницький Всеволод** – тимчасово керуючий справами загального департаменту та діловод Міністерства ісповідань УНР з вересня 1920 р – 194.
- Килимник Степан** (1890–1963) – науковець, педагог, публіцист; письменник, етнограф. Працював у Комісаріаті освіти України. 1943 р. переїхав до Західної України, потім до Австрії. З 1949 р. – в Канаді. Автор статей з історії, етнографії, краєзнавства – 342, 353.
- Килимник** – міський голова м. Кам'янець-Подільський (1920) – 32.
- Киркиченко Ю.** – дописувач російської Кам'янець-Подільської газети, автор антиурядової статті – 221.
- Кислиця Дмитро** (нар. 1912) – педагог, професор, член УАН. Викладав українську мову й літературу у середніх школах та у Київському університеті (з 1940 р.). 1944 р. переїхав до Мюнхена, де працював у Богословській Академії (УАПЦ). Згодом переїхав до Канади. Працював в Оклендському університеті та в Канадській державній школі іноземних мов в Оттаві. Редагував газети «Слово» (Регенсбург), «Наш вік» (Торонто), «Голос Канади» та «Нові дні». Автор «Граматика української мови» та багатьох статей з методики викладання мов – 365, 421.
- Клепатський Павло** (1885–?) – громадський діяч, вчений-історик. Член Української ЦР від Херсонської губернії (територіальне представництво). Належав до Української трудової партії. З 1918 р. – професор КПДУУ, урядовець Міністерства ісповідань, у 1920–1930 рр. – професор Полтавського ІНО. Репресований карними органами радянської влади – 24.
- Кобза** – отаман – 33.
- Кобилянський Броніслав** (1896–?) – доцент Львівського педагогічного інституту. Автор підручника з церковнослов'янської мови та праць з методики навчання української мови – 284, 293, 419, 421.
- Ковалів Пантелеймон** (1898–?) – доцент Київського університету та Київського педагогічного інституту, професор УВУ, професор і ректор Богословської Академії УАПЦ в Мюнхені, дійсний член НТШ. Автор праць з історії української мови та статей на теологічні теми – 324, 335, 354, 356, 365, 370, 376, 378, 383, 391, 394, 395, 396, 398.
- Ковальський** – генерал Армії УНР, начальник табору інтернованих – 193.
- Колесса Олександр** (1867–1945) – політичний діяч, мовознавець. Дійсний член НТШ з 1899 р. Доцент (з 1895 р.) і професор (1898–1918) Львівського університету. Один з засновників УВУ, його професор та перший ректор. Професор Карлівського Університету в Празі (1923–1939). У 1907–1918 рр. – посол до австрійського парламенту. Автор численних праць з історії української мови і літератури – 128, 267, 269, 272, 273, 287, 288.
- Колесса Філарет** (1871–1947) – музикознавець, композитор, фольклорист, етнограф. Дійсний член НТШ (з 1919 р.) та ВУАН (з 1929 р.). Професор Львівського державного університету ім. І. Франка (з 1939 р.). Керівник Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Директор Львівського державного етнографічного музею. Брат О. Колесси – 267.
- Колодежний** – 99.
- Коломієць Дм.** – секретар правління КПДУУ (1919) – 39, 221.
- Кондаков Никодим** (1844–1825) – історик візантійського і давньоруського мистецтва, академік Петербурзької АН (1898), дійсний член Петербурзької академії мистецтв (1893). З 1920 р. – за кордоном, з 1922 р. – викладав в Празькому університеті. Розробив іконографічний метод вивчення пам'яток мистецтва – 153.
- Копачук Микола** (1883–1940) – священник УГПЦ в Канаді, педагог. 1920 р. на запрошення Братства УГПЦ в Саскатуні прибув до Канади. 1922 р. виїхав до США. Працював бібліотекарем. З 1928 р. перейшов до Української католицької церкви в США – 164.
- Кордуба Мирон** (1876–1947[8]) – історик. Професор Варшавського університету (1926–1939). Дійсний член НТШ з 1903 р. Автор праць з історії, географії, історіографії та соціології – 217, 218, 229, 251, 267.
- Кореністов Григорій** – 304.
- Королева Наталена** (1888–?) українська письменниця та перекладач, співробітниця багатьох українських та французьких часописів – 93, 164, 168, 177, 191, 354.
- Корф Микола** (1834–1883) – земський діяч в Олександрійському повіті на Катеринославщині, організатор земських шкіл. Автор підручників та статей на педагогічні теми – 264.
- Корчинський Михайло** (1884–1937) – громадсько-політичний діяч, адвокат. У 1908–1917 рр. належав до Української громади. Голова ГУП в Петрограді. 1917 р. – заступник голови «Української Національної ради» в Петрограді. Член Української ЦР і юрисконсульт Генерального секретаріату. Директор канцелярії генерального секретаріату національних справ, член комісії по виборах в Українські Установчі збори. 1919 р. – державний секретар УНР, голова Всеукраїнської національної ради в Кам'янці-Подільському. 1920 р. – ініціатор створення і член Ради Республіки в Тарнові. З 1922 р. мешкав у Львові – 29, 33.
- Косенко Іларіон** (1888–1950) – громадський діяч, інженер. За Директорії – член Трудового конгресу і начальник Київської поштово-телеграфної округи. 1920 р. – міністр пошт і телеграфів у кабінеті

- Прокоповича. Емігрував до Парижу. Адміністратор тижневика «Тризуб» (1925–1940) – 63.
- Косинка Григорій** (справжнє прізвище Стрілець, 1899–1934) – український письменник, перекладач. Член Київських літературних організацій «Ланка» та «Марс». Одружений з донькою голови II Всеукраїнської Православної Церковної Ради УАПЦ Михайла Мороза – Тамарою Михайлівною Мороз (після одруження – Стрілець-Мороз). Деякий час мешкав на території св. Софії Київської. 1934 р. репресований карними органами радянської влади – 264, 274.
- Костакеску** – автор праці про Молдавські грамоти (1931–1935) – 252.
- Костецький Яків** – священник з Канади – 367.
- Костів** – працівник протестантської друкарні у Торонто (1964) – 390.
- Котляревський Іван** (1769–1838) – видатний український письменник, драматург, поет – 209, 341, 426.
- Коциловський Йосафат (Йосип)** (1876–1947) – український єпископ, професор богослов'я і проректор Духовної семінарії у Станіславі. 1911 р. вступив до ЧСВВ. Ректор української духовної семінарії в Камеріжі (Моравія) (1915–1916). З 1916 р. – у Перемишлі. Організатор багатьох церковно-суспільних організацій – 161, 167.
- Крайовський** – генерал. Командир дивізії, яка 1920 р. знаходилася у Кам'янці-Подільському – 32.
- Кревецький Іван** (1883–1940) – історик. Дійсний член НТШ, директор бібліотеки НТШ у Львові, редактор журналу «Наша школа», органу ЗУНР «Республіка», історичного місячника «Стара Україна». Автор праць з історії Галичини – 268, 275, 286.
- Кривих Микола** (1900–1982) – священник УГПЦ у Канаді. Рукоположений 1943 р. єпископом УАПЦ Геннадієм (Шиприкевичем) в сан диякона в Дніпропетровську. 1944 р. емігрував до Німеччини. До Канади приїхав 1949 р. 1973 р. архієпископ УГПЦ Михаїл (Хороший) рукоположив його в священничий сан. Обслуговував громаду Brentford і Велланд – 314.
- Крижанівський В.** – 153.
- Кримський Агатангел** (псевд. А. Хванько; 1871–1942) – вчений-історик, перекладач і письменник. Дійсний член НТШ, один з організаторів та академік ВУАН УРСР, очолював Інститут української мови (нині – ім. О. Потебні) – 207.
- Крип'якевич Іван** (1886–1967) – визначний український історик. Дійсний член НТШ (з 1911 р.). Редактор «Записок НТШ» (з 1934 р.). Професор Львівського університету (з 1939 р.). Академік АН УРСР (з 1958 р.). Директор Інституту суспільних наук у Львові (1953–1962). Автор численних наукових та науково-популярних праць з історії України – 157, 218, 242, 249, 252, 267, 273, 284.
- Круглий Іван** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Крушельницький Антін** (1878–1941) – письменник, педагог, критик, журналіст. Організатор і редактор видавничої спілки «Нові шляхи» (1929) та журналу «Критика». 1934 р. переїхав з родиною до Києва. Репресований карними органами радянської влади. Загинув на Соловках – 231.
- Крушельницький Іван** (1905–1934) – поет, графік, мистецтвознавець. З 1929 р. співробітник журналу «Нові шляхи». 1934 р. репресований карними органами радянської влади – 248.
- Кубійович Володимир** (1900–1985) – географ, демограф. Доцент Краківського університету (1928–1939). З 1940 р. – професор УВУ. Дійсний член НТШ та його голова з 1952 р. 1943 р. брав участь у створенні української дивізії «СС Галичина». Голова (провідник) Українського Центрального Комітету під час німецької окупації. Автор і видавець Енциклопедії українознавства – 300.
- Кудрик Василь** (1880–?) – священник, громадський діяч, письменник. З 1903 р. – в Канаді. Один з перших організаторів УГПЦ в Канаді. Редактор тижневика «Український Голос» (1910–1920) та друкованого органу УГПЦ «Вісник» у Вінніпезі (1928–1953). З 1923 р. – священник, обслуговував громади в Алберті (1924–1941) і Саскачевані – 194, 195, 196, 317, 318, 319.
- Куліш Пантелеймон** (1819–1897) – український письменник, історик, етнограф, літературний критик і перекладач. Член Кирило-Мефодіївського братства – 15, 55, 125, 178, 182, 186, 187.
- Кульчинський М.** – 109, 303.
- Кульчицька Олена** (1877–1967) – художник, графік. Викладач Львівського поліграфічного інституту ім. І. Федорова (1945–1951). Член-кореспондент Академії архітектури УРСР (з 1950 р.). З 1939 р. працювала в етнографічному відділі музею НТШ у Львові – 46, 53, 153.
- Кшевецький Петро** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Кшевецький Пилип** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Лавров П.** – 240, 290.
- Лавров** – ігумен Києво-Печерської лаври – 290.
- Левицький (Лівицький) Андрій** (1879–1954) – громадсько-політичний і державний діяч, юрист. Один із засновників РУП, згодом – член УСДРП. За часів Директорії УНР – міністр юстиції, заступник голови Ради міністрів, міністр закордонних справ УНР. З 1921 р. перебував за кордоном, де був президентом Ради міністрів УНР в екзилі та керував дипломатичною роботою. Після смерті С. Петлюри став його наступником. У 1926–1954 рр. очолював державний центр УНР в екзилі (Голова Директорії і Головний отаман УНР). За його участі створено Українську національну раду (1948) – 29, 31, 32, 33, 37, 39, 40, 41, 54, 90, 106, 117, 197, 227.

- Левицький (Ливицький) Василь** (псевд.: Софронів Василь, Софронів-Левицький; 1899–1975) – письменник, журналіст. Служив в легіоні УСС (1917–1920). Навчався в Українському таємному університеті (1921–1923) та Празькому Карловому університеті в Чехословаччині (1924–1925). Працював редактором «Господарсько-кооперативного часопису» та «Літопису Червоної Калини» у Львові (1929–1939). Під час II Світової війни був директором театру «Веселий Львів». 1949 р. переїхав до Канади, де редагував «Вільне слово» (1956–1960) та «Новий шлях» (з 1960 р.). Член СУЖ. Автор нарисів, репортажів, новел, оповідань – 158, 238, 386.
- Левицький Модест** (1866–1932) – громадсько-політичний діяч, лікар, письменник. 1918 р. – головний санітарний лікар залізниць, 1919 р. – голова української дипломатичної місії в Греції, 1920 р. – лектор і лікар Української господарської академії в Подєбрадах. З 1927 р. жив у Луцьку – 116, 187.
- Левицький Ярослав** – 101.
- Лендсер** – письменник, якого І. Огієнко пропонував запросити до співпраці у військовій термінологічній Комісії – 158.
- Леонтович Володимир** (псевд. В. Левенко; 1866–1933) – громадський діяч, письменник. Член ТУП. 1917 р. – член ЦК Союзу українських автономістів-федералістів. 1918 р. – міністр земельних справ Української Держави. Емігрував до Німеччини, потім переїхав до Праги. Автор оповідань та юридичного російсько-українського словника – 212.
- Леся** – донька І. Огієнка – 283, 287.
- Липа Іван** (псевд.: Петро Шелест, Іван Степовик та ін.; 1865–1923) громадсько-політичний діяч, письменник, лікар. 1902–1918 рр. – активний діяч української громади в Одесі. 1917 р. – комісар Української ЦР Одеси. Член ЦК Української партії соціалістів-самостійників. Видавав тижневик «Українське слово». З 26 грудня 1918 р. – керуючий управлінням культур УНР, 1921 р. – міністр здоров'я уряду УНР в екзилі – 66, 282.
- Липа Юрій** (1900–1944) – український письменник, публіцист, лікар. Син І. Липи. З 1929 р. жив у Польщі. Лікар в УПА. Автор поетичних збірок, публіцистичних творів, праць з фітотерапії – 268.
- Липківський Василь** (1864–1938) – протоієрей, архієпископ, митрополит Київський і всієї України УАПЦ (1921–1927). 1917 р. очолив з'їзд духовенства, на якому ухвалено автокефалію УПЦ. Член І ВПЦР (1917–1919), почесний голова ІІ ВПЦР (1919–1924), настоятель собору св. Софії Київської з 3 липня 1919 р. На І Всеукраїнському Церковному Соборі УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. обраний і висвячений на митрополита УАПЦ шляхом «пресвітерської хіротонії» за чином Александрійської Церкви III ст. н. е. На ІІ Всеукраїнському Соборі УАПЦ 1927 р. під тиском ГПУ його усунуто від керівництва УАПЦ. 1938 р. розстріляний в Лук'янівській тюрмі, м. Київ. Автор перекладів українською мовою літургії св. Іоана Золотоустого, богослужбових книг, проповідей, історичних праць з історії української церкви – 164, 166, 188, 195, 309.
- Лисянський Борис** (1892–1952) – фізик. 1920 р. емігрував до Чехословаччини, Німеччини та Франції. З 1923 р. – доцент, а з 1936 р. – професор Української господарської академії і УТГУ. Автор праць з електротехніки та підручників для вищої школи – 289.
- Лисько Зиновій** (1895 – ?) – композитор, музикознавець, фольклорист. Викладач Музичного інституту ім. Лисенка у Львові та керівник його філіалу у м. Стрий (1930–1939). У 1931–1941 рр. – професор композиції Львівської консерваторії, редактор журналу «Українська музика» (1937–1939) та збірника «Співак Червоної Калини» (1937). Емігрував до Німеччини, а 1960 р. – до США. Автор багатьох музичних творів та праць з музикознавства – 267.
- Литвицький Модест** – голова Українського Червоного Хреста (1921) – 50.
- Ліневич Г.** – представник Ланцертського філіалу Червоного Хреста – 67.
- Лісовський Роберт** (1893–?) – художник-графік. Учень О. Мурашка, Ю. Нарбути та М. Бойчука. 1927 р. працював в Академії мистецтв у Берліні, професор Української пластичної студії у Празі (1929–1945). 1921 р. – заступник голови Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові – 204, 265.
- Літвицький Микола** (1890–1940) – громадсько-політичний діяч, член першої управи «Книгоспілки». 1920 р. – товариш міністра внутрішніх справ УНР. Емігрував у Прагу, згодом – до Західної України. Розстріляний угорцями – 43, 64, 149.
- Лобода Андрій** (1871–1931) – літературознавець, фольклорист. Професор Київського університету з 1900 р., дійсний член УАН з 1922 р. і директор її етнографічно-фольклорної комісії. Дійсний член НТШ, член-кореспондент АН СРСР, засновник і редактор «Етнографічного вісника» (1925–1930) – 39.
- Лопухович** – священник – 399.
- Лотоцький Олександр** (1870–1939) – громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист. Дійсний член НТШ, УНТ у Києві та інших наукових установ. Міністр ісповідань в гетьманському уряді. 1917 р. належав до УПСФ. У березні 1917 р. очолював Українську національну раду у Петербурзі. У вересні – листопаді 1917 р. – генеральний писар Генерального секретаріату. 1918 р. – державний контролер в уряді УНР. За Директорії УНР – міністр віроісповідань. 1919 р. – голова дипломатичної місії УНР в Туреччині. Емігрував до Відня, пізніше до Праги і Варшави; викладав церковне право та історію православної церкви у вищих навчальних закладах. У 1930–1939 рр. – засновник і директор Українського наукового інституту (Варшава), водночас – міністр внутрішніх справ і заступник уряду

- УНР в екзилі. Автор літературних та публіцистичних творів, наукових робіт та мемуарів – 23, 47, 52, 75, 105, 129, 145, 220, 227, 228, 230, 267, 279.
- Лукаріс Кирило** (1572–1633) – екзарх Александрійського патріарха Мелетія Пігаса в Україні, викладач Острозької академії. З 1621 р. Константинопольський патріарх – 62.
- Лукашевич Андрій** (1883–1930) – інженер-залізничник, товариш міністра шляхів за гетьмана П. Скоропадського. У 1919–1920 рр. – радник Української дипломатичної місії у Варшаві – 59, 115, 125, 171, 172, 173, 175, 176, 180, 190.
- Магалевський Юрій** (1876–1953) – художник-графік, учень І. Рєпіна. Студіював у Парижі. Розписував церкви, ілюстрував книжки українських видавництв. З 1922 р. – у Львові. Голова Українського товариства допомоги емігрантам з України – 46.
- Магаляс (ймовірно Магас) Іван** (1887–1967) – священник на Буковині (1918–1940). З 1952 р. перебув у Канаді в складі УГПЦ. Працював душпастирем в округах Етелберт-Пайн Ривер, Манітоба, Глендон, Алта, Вернон, Геффорд, Саскатун – 323.
- Мазепа Іван** (1639–1709) – український державний і політичний діяч, гетьман України (1687–1709) – 48, 140, 153, 368, 369.
- Мазепа Ісаак** (1884–1952) – громадсько-політичний і державний діяч, вчений-агроном, публіцист. Член УСДРП з 1905 р., з 1919 р. – один з лідерів цієї партії. 1918 р. – радник Катеринославської міської думи і член управи губернського земства, організатор «Вільного козацтва» на Катеринославщині. 1919 р. – член Всеукраїнського трудового конгресу. З квітня 1919 р. – міністр внутрішніх справ УНР; серпень 1919 р. – травень 1920 р. – голова уряду УНР, травень– червень 1920 р. – міністр земельних справ УНР. З 1920 р. – в еміграції. Викладав в українських вузах Чехословаччини та Німеччини. У 1948–1952 рр. – голова уряду УНР в екзилі. Автор численних історико-мемуарних публікацій – 31, 33.
- Макарушка Любомир** (1899–?) – політичний діяч. У 1927–1929 рр. – генеральний секретар УНДО, 1930–1935 рр. – посол до польського Сейму. З 1951 р. – керівник відділу для біженців (Канада) – 245.
- Маковей Осип** (псевд. О. Степанович та ін.; 1867–1925) – громадський і культурний діяч, письменник, критик, педагог. Довголітній редактор українських часописів («Зоря», «Буковина», «Літературно-науковий вісник» та ін.). Директор учительської семінарії в Заліщиках. Автор сатиричних оповідань, історичних та критичних праць і поезій – 42, 47, 198, 204.
- Максиміліан Макс** (1870–1952) – саксонський принц (син короля Юрія), священник, професор Фрайбурзького університету у Швейцарії (з 1900 р.). Вивчав греко-католицький обряд у Львові, був у дружніх стосунках з митрополитом Андреем Шептицьким – 102.
- Максимович Іоан** – див. Іоан Тобольський.
- Максимович Михайло** (1804–1873) – визначний історик, філософ, філолог, етнограф, поет – 15, 404.
- Малиновський Данило** – 412.
- Малицька Констанція** (псевд. Віра Лебедова; 1872–1947) – громадський діяч, педагог, письменник, почесний член товариств «Просвіта», «Рідна школа» та ін. 1912 р. разом з М. Білецькою заснувала фонд «На потреби України», засновниця і голова гуртка ім. Г. Барвінок, провідна діячка жіночої громади у Чернівцях і Львові, ініціатор Жіночої служби Україні (1941). Заступник голови Світового Союзу Українок – 105.
- Манжуловський** – священник, завідуючий дворічною школою у Кам'янці-Подільському – 23.
- Маньковський Петро** – ксьондз, біскуп Кам'янець-Подільський – 59, 102.
- Маралевич** – 285, 286
- Мартиш В.** – головний священник військовослужбовців православного віросповідання збройних сил Польщі – 170, 172.
- Маслов Сергій** (1880–1957) – член-кореспондент АН УРСР (з 1939 р.), доктор філологічних наук (з 1948 р.), професор Київського університету, професор літературознавства (з 1935 р.), завідуючий відділом давньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (з 1939 р.). У 1918–1922 рр. працював у численних учбових та науково-дослідних закладах: Українському народному університеті, Політехнікумі, Археологічному інституті, Робітничо-селянському університеті тощо. 1919 р. був одним з засновників «Музею революції» при університеті і завідував цим музеєм до 1924 р. У 1923–1935 рр. працював в Українському науковому інституті книгознавства. Під час навчання в Університеті св. Володимира в Києві разом з І. Огієнком був членом «Семінару російської філології» під керівництвом професора В. Перетца. Автор численних праць з історії української літератури, книгознавства, археографії, палеографії етнографії тощо – 38, 39, 211, 214, 215, 414.
- Маслова Олена** – дружина С. Маслова – 39, 414.
- Маценко Павло** (1897–1991) – громадський діяч, музикознавець, диригент, педагог. З 1920 р. – в еміграції, з 1936 р. – в Канаді. Диригент хорів у Вінніпезі, засновник і керівник Українських вищих освітніх курсів у Торонто і Вінніпезі (1940–1945), ректор інституту св. Іоана Золотоустого в Едмонтоні, професор Колегії св. Андрія та Колегії св. Володимира в Робліні (1963–1972). Автор музичних творів та монографій про українських композиторів – 352, 354, 355.
- Мацієвич Кость** (1873–1942) – громадсько-політичний діяч, вчений-агроном. 8 серпня – 19 грудня 1917 р. – товариш генерального секретаря земельних справ.

- 1918 р. входив до складу української делегації на переговорах з РСФРР. За Директорії УНР – міністр закордонних справ у кабінеті С. Остапенка, голова дипломатичної місії УНР в Румунії. З 1923 р. – в еміграції, професор Української господарської академії в Подєбрадах, згодом Українського господарського інституту. Автор численних праць з агрономії та сільського господарства – 27, 73, 95, 227, 228, 409.
- Мелетій IV Метаксакис** – патріарх Царгородський (1921–1923), який дав патріарше благословення для новообраного митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонісія (Валединського). Після смерті патріарха Германа V (1918) обов'язки місцеблюстителя виконував митрополит Дорофей (до 1921 р.). Мелетія IV було обрано патріархом Царгородським 25 листопада 1921 р. – 183.
- Мельник Григорій** – священник с. Сховидовичі (1921) – 140.
- Мещерський Євдоким** – архієпископ Російської архієпархії у Північній Америці – 77.
- Мигай – білоруський священник у Торонто – 312.
- Микитюків (Микитюк) Ніканор** – протоієрей, священник юнацької школи Каліського табору для інтернованих – 102, 132, 133, 135.
- Микола** – єпископ, місцеблюститель Царгородського патріарха – 130.
- Миколай** – єпископ Жичний (Сербія) – 66.
- Михайл (Єрмаков)** (1862–1929) – митрополит Київський і Галицький, Патріарший Екзарх всієї України. Після закінчення Київської духовної академії, 19 червня 1887 р. прийняв чернечий постриг, 29 червня 1887 р. – рукоположений в ієромонаха й призначений викладачем Київської духовної семінарії. З 1893 р. – ректор Могилівської, а потім Волинської духовної семінарії. З 1 січня 1899 р. – єпископ Новгород-Сіверський. Починаючи з 1905 р. перебував на Гродненській єпископській кафедрі, з 1912 р. – архієпископ. 1921 р. призначений Московським Патріархом Тихоном (Белавіним) на посаду митрополита Київського і Галицького Патріаршого Екзарха РПЦ. Перебував на цій посаді у 1921–1924 та 1927–1929 рр. – 440.
- Михайл (Хороший)**, 1885–1977) – архієпископ Торонто і Східної Канади, первоієрах УГПЦ в Канаді. Рукоположений на священника 1920 р. єпископом Уманським РПЦ Димитрієм (Вєрбицьким). У березні 1923 р. приєднався до УАПЦ. Репресований карними органами радянської влади, перебував в ув'язненні протягом 1929–1937 рр. В листопаді 1942 р. став архієпископом Кіровоградським. Після переїзду на Захід 1943 р. був професором і куратором Богословської академії у Мюнхені. Прибув до Канади 1951 р. і був обраний на Соборі архієпископом Торонто і Східної Канади. У 1951–1972 рр. – заступник митрополита Іларіона (Огієнка). У 1972–1975 рр. – первоієрарх УГПЦ в Канаді. Після 1975 р. відійшов від керівництва УГПЦ через хворобу. Автор катехізису, богословських праць, церковно-музичних творів, в тому числі «Св. літургії з чотирма херувимськими». Нагороджений медаллю «Сторіччя Канади» і почесним докторатом УВУ – 313, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 333, 334, 335, 337, 338, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 351, 357, 379, 380, 401.
- Михайлів (Михайлов) Леонід** (1884–?) – політичний діяч, член УСДРП. 1917 р. – товариш генерального секретаря праці. 1918 р. – міністр праці в уряді В. Голубовича. У 1919–1920 рр. – радник дипломатичної місії УНР в Польщі, з 1921 р. – працював у Луцьку в Українбанку. 1939 р. – репресований карними органами радянської влади – 85, 97, 198.
- Михайло Мороз** (1876–1938) – голова II Всеукраїнської Православної Церковної Ради (1919–1924), організатор українського церковно-визвольного руху в 1920-х рр. Голова президії Першого Православного Церковного Собору УАПЦ в м. Київ 14–30 жовтня 1921 р. Митрофорний протоієрей УАПЦ. Відійшов від УАПЦ 1924 р. через внутрішній конфлікт ВПЦР і перейшов на державну службу. На процесі у справі «СВУ» (9 березня – 19 квітня 1930 р.) виступав свідком проти УАПЦ. Розстріляний 28 вересня 1938 р. – 195, 238.
- Мицюк Олександр** (1883–1943) – громадський діяч, економіст, соціолог. Міністр внутрішніх справ Директорії УНР (1918), товариш міністра народного господарства (1920). Професор Української сільськогосподарської академії та УВУ у Празі. Дійсний член НТШ. Автор праць з економіки та соціології – 261, 268.
- Міненко Тимофій** (нар. 1929) – протопрєсвітер. Народився в Україні, 1943 р. емігрував до Німеччини, де закінчив середню освіту. 1948 р. відвідував студії в Богословсько-Педагогічній академії УАПЦ у Мюнхені. Восени 1949 р. переїхав до Америки, де вивчав богослов'я у семінарії св. Володимира у Нью-Йорку (1950–1956) та гуманістику у Нью-Йоркському коледжі (з 1953). 1955 р. рукоположений у сан диякона архієпископом Ігорем Губою та в сан священника архієпископом Палладієм (Видибідою-Руденко). У 1971–1978 рр. очолював координаційну Виховно-освітню Раду Канади. Член СКВУ. Редактор «Вісника» (1975). З 1985 р. – декан богословського факультету Колегії св. Андрія – 378, 379, 380, 392, 393, 399.
- Мінкевич** – генеральний комісар у Кам'янці-Подільському (1920) – 33.
- Мицькевич Микола** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Морачевський Пилип** (1806–1879) – український педагог і перекладач українською мовою Нового Заповіту, 4-х Євангелій, «Діянь святих апостолів», «Об'явлення Івана Богослова», «Псалтиря». Вперше переклад чотирьох Євангелій був надрукований після виправлення комісією під керівництвом архієпископа Кам'янець-Подільського Парфенія

- (Левицького) весною 1906 р. (пізніше – 1914 р., 1917 р.), але дозволений для використання у церковних відправах лише за доби Української ЦР. Переклади Св. Євангелія були передані до Канади (1948) і США (1966) – 123.
- Моргун Наталя** – див. Полонська-Василенко Наталя.
- Морозовський** – співробітник уряду УНР в екзилі (Тарнів) – 180.
- Мочульський Михайло** (1886–1940) – літературознавець, нотаріус, письменник, критик, перекладач. Дійсний член філологічної секції НТШ. Директор Українсько-руської видавничої спілки та член товариства прихильників української літератури у Львові, редактор «Літературно-наукового вісника» у Києві. Дослідник творчості І. Франка, Т. Шевченка, Х. Алчевської та ін – 280, 281, 283.
- Мошинський М.** – художник з Канади, автор ікони св. Іларіона – 361, 363.
- Мстислав (Скрипник; 1898–1993)** – архієпископ УГПЦ, митрополит УПЦ в США і Європі, Св. Патріарх Київський і всієї України (1990–1993). У 1917–1921 рр. перебував в Армії УНР. У 1930–1939 рр. – посол до варшавського Сейму. У травні 1942 р. хіротонізований на єпископа Переяславського. У 1944–1946 рр. – єпископ УАПЦ у Німеччині. З 1950 р. – архієпископ головної Консисторії і заступник митрополита православної церкви у США, згодом – митрополит УПЦ в США. На Соборі УАПЦ в Києві 5–6 червня 1919 р. заочно обраний патріархом – 309, 310, 311, 318, 325, 326, 333, 334, 336, 359, 388.
- Мудрий Василь** (1893–1966) – громадсько-політичний діяч, журналіст, дійсний член НТШ. У 1921–1933 рр. – член Головної управи товариства «Просвіта», з 1923 р. – член редакції. У 1927–1936 рр. – головний редактор «Діла». У 1926–1939 рр. – заступник голови УНДО (і автор його програми), з 1935 р. – голова УНДО. Емігрував до Німеччини. З 1949 р. – у США. Автор праць на суспільно-політичні теми – 245.
- Мудрий Ярослав** (бл. 978–1054) – визначний державний діяч Київської Русі, Великий князь Київський (1019–1054), син Володимира Великого – 401.
- Мулик-Луцик Юрій** (1913–1991) – секретар-редактор Науково-богословського товариства ім. митрополита Іларіона. Редактор «Вісника», календаря «Рідна нива», часопису «Віра й культура». Співавтор «Історії Української Греко-Православної Церкви в Канаді». Працював у Мюнхенській богословсько-педагогічній академії. З 1951 р. – на богословському факультеті Колегії св. Андрія (Вінніпег). З 1984 р. – доктор церковного права, професор теологічної семінарії у Сан-Франциско – 338, 403.
- Назарій (Блінов; 1852 – після 1928)** – єпископ Черкаський, вікарій Київської єпархії. По закінченню Константинівського військового училища (1885) прийнятий до числа братчиків Києво-Печерської лаври (1887). З 1909 р. – член Київської духовної консисторії. 1910 р. – єпископ Черкаський.
- Після від'їзду Антонія (Храповицького) тимчасово здійснював керівництво Київською єпархією (1919–1921) до призначення патріаршим екзархом митрополита Михаїла (Єрмакова). Наказом від 3 травня 1920 р. заборонив українським священикам правити Божу службу. 1925 р. патріархом Московським Тихоном (Белавіним) возведений в архієпископський сан. З 1928 р. перебував у московському Симоновому монастирі на покої – 188, 406, 411, 412.
- Назарович Петро** – адвокат, член Національної Фільмової ради в Едмонтоні – 400.
- Назарук Осип** (псевд. Андрій Чекановський, 1883–1940) – громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, журналіст. За фахом – адвокат. Співробітник «Вісника СВУ» (1915). З жовтня 1918 р. – член Української національної ради ЗУНР. За Директорії УНР – керівник української преси і пропаганди. У 1920–1923 рр. – організатор гетьманського руху в Канаді. З 1926 р. – редактор часопису «Нова зоря» у Львові. З 1932 р. – член НТШ – 222, 242.
- Наконечна Ганна (1896–?) – мовознавець, співробітник Дослідно-фонетичного інституту в Берліні. Після 1945 р. – викладач української мови Мюнхенського університету. Автор лінгво-географічних досліджень української мови – 342.
- Наріжний Симон** (1898–1983) – український історик, професор УВУ (1933–1945), вчений секретар Українського історико-філологічного товариства (1929–1938) і директор Музею визвольної боротьби України у Празі (1945–1948). З 1949 р. в Західній Німеччині, з 1951 р. – в Австралії – 307.
- Негалецький Валентин** – перекладач Нового Заповіту українською мовою – 122, 123, 128.
- Нейман Абрам** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Никитюков Никанор** – Див. Микитюків.
- Николишин Дмитро** (1884–?) – письменник, перекладач, педагог. Видавець «Загальної книгозбірні» в Коломиї. Автор драматичних творів, поезій та перекладів – 283.
- Ніжанківський Остап** – 285, 286, 419.
- Ніканор (Абрамович; 1883–1969)** – митрополит УАПЦ на чужині, активний учасник українізації православної церкви на Волині (1918–1939). Голова Волинського єпархіального з'їзду (3–10 жовтня 1921 р.), під час якого керував першою показовою українською богослужбою в Троїцькому Почаївському соборі. У 1942–1943 рр. – архієпископ Київський і Чигиринський. З 1945 р. в еміграції у Карлсруе (Німеччина). З 1953 р. – митрополит УАПЦ в еміграції, голова Богословського наукового інституту УАПЦ. Автор праць з боголов'я – 99, 180, 308, 313, 330, 331, 332, 333, 347, 367, 368, 401.
- Ніковський Андрій** (псевд.: А. Яринович, А. Ганаскович, А. Василько; 1885–1942) – громадсько-

- політичний діяч, літературознавець, журналіст. Член ТУПу та УПСФ, один із засновників Української ЦР. 7 липня 1917 – 29 квітня 1918 р. – заступник голови Української ЦР, представник УПСФ у Малій раді. 12 листопада 1917 р. призначений комісаром м. Київ. У травні 1920 р. – міністр закордонних справ УНР (у кабінеті В. Прокоповича). Редактор газет «Рада» і «Нова Рада» та одеського журналу «Основа» (1917–1919). Міністр закордонних справ уряду УНР в еміграції. 1924 р. повернувся в Україну. Співробітник ВУАН. Засуджений у справі «СВУ» на 10 років ув'язнення. Звільнений 1940 р. Переїхав до дочки в Ленінград, де помер з голоду під час блокади. Редактор «Словника живої української мови». Автор літературознавчих статей – 45, 52, 53, 57, 58, 84, 108, 179, 226.
- Новицький Олександр** (1905–1970) – священник УГПЦ, єпископ УАПЦ в США. Рукоположений на священника 1934 р. в Крем'янці. Вікарій при митрополитичому Соборі у Варшаві (1940–1943). У 1943–1945 рр. – член Краківсько-Лемківської консисторії. 1945 р. – настоятель таборової парафії в Ляндсгуті в Німеччині. 1948 р. переїхав до Парижу, 1950 р. – до Канади. 1960 р. виїхав до США, де 1965 р. був хіротонізований на єпископа для Чикагської єпархії – 366, 399.
- Номис М.** – див. Симонов Матвій.
- Носалівський** – прелат – 82.
- О'Рурк** – нунцій в Прибалтійських Державах; єпископ, граф Канеї – 151, 153, 154.
- Огієнко Домініка** (1882–1937) – дружина І. Огієнка. Дівоче прізвище Литвинчук – 212, 216, 221, 228, 246, 260, 271, 274, 275, 282, 283, 285, 286.
- Огієнко Михайло** – брат І. Огієнка – 18.
- Огородник Яків** – 229.
- Одаїник Гаврило** – член управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові – 204.
- Одарченко Олексій** (1866–1940) – юрист, професор торгового і фінансового права Варшавського університету, з 1923 р. – викладач УВУ – 172.
- Олександр (Немолівський)** – єпископ, адміністратор російської православної місії в Канаді. Обіймав кафедру вікарного єпископа Аляски. 24 червня 1917 р. тимчасово призначений архієпископом Євдокимом (Мещерським) очолити адміністрацію російської єпархії з центром у Нью-Йорку. Після 1922 р. змушений був покинути цю посаду і виїхати до Константинополя – 53, 77.
- Олексій (Дородніцин; 1859–1920)** – архієпископ Володимирський, ректор Казанської духовної академії, професор КПДУУ (1919), почесний голова першої Всеукраїнської Православної Церковної Ради (1917–1918). Автор дослідження з історії штундизму в південних губерніях України на початку ХХ ст. та «Молитовника» українською мовою – 49, 61, 220, 415.
- Олексій (Олександр Громадський; 1882–1943)** – митрополит Православної Автономної Церкви в Україні в юрисдикції Московського патріархату (1941–1943). У 1918–1922 рр. – ректор Кременецької духовної семінарії. Заступник голови Волинського єпархіального з'їзду 3–10 жовтня 1921 р. 3 3 вересня 1922 р. – єпископ Луцький, Гродненський і Новогрудський (з 1928 р. – архієпископ). З 1934 р. архієпископ Кременецький і Волинський, з 1941 р. – голова православної церкви на Україні з правами обласного митрополита і єкзарха. Автор богословсько-наукових творів, меценат церковних видань – 303, 304, 306, 310, 402, 420.
- Олесіюк (Олексіюк, Олесевич) Тиміш** (1895–1978) – громадський діяч, лікар. Член Української ЦР від українців Холмщини і Підляшшя, секретар Холмського губернського виконавчого комітету (1917–1918), заступник губернського комісара освіти (1918–1919). З жовтня 1919 р. – аташе української дипломатичної місії у Варшаві. Після II Світової війни – член уряду УНР в екзилі – 98.
- Олесь (Кандиба; 1878–1944)** – український поет. 1911 р. редагував «Літературно науковий вісник», працював у видавництві «Лан». У 1919–1924 рр. – в еміграції: (Відень, Прага) – 261, 262, 268, 269.
- Олійник Іван** – вчений-агроном, викладач курсу суспільної агрономії сільськогосподарського факультету КПДУУ (1919) – 24, 25.
- Ольга** (християнське ім'я Олена; 945–969) – Велика княгиня Київська. Канонізована православною церквою – 58.
- Омельченко** – особа, яка 1935 р. переслала статтю С. Шелухіна до «Нашої Культури» – 252.
- Онуфрійчук Ілля** – інженер, член товариства «Волинь» (1969) – 403.
- Орлик Степан** (1891–?) – архієпископ Волинський УАПЦ. 1914 р. висвячений на священника. Добровільно пішов на фронт і став військовим пастирем. Священик російського посольства у Парижі. Вчився у Сорбонні. З 1918 р. на Кавказі організував 5 українських парафій. У липні 1920 р. – настоятель собору св. Миколая у Тифлісі (тепер Тбілісі) в сані протоієрея. Виконував обов'язки голови Олександрівсько-Невської парафії слободи Холодний Городок під Батумом (Батумі). У грудні 1920 р. очолив Українську Православну Церковну Раду на Закавказзі з осередком у Тифлісі. До Собору УАПЦ 1921 р. був кандидатом на висвячення в єпископський сан. Мав уповноваження від ВПЦР на від'їзд до католика-патріарха Грузії Леоніда (Окропирідзе). У жовтні 1921 р. висвячений на архієпископа УАПЦ Житомирського. У 1922–1924 рр. – архієпископ Бердичівсько-Шепетівський. У травні 1928 р. заарештований і засланий на Соловки. З 1937 р. йому було продовжено термін ув'язнення. Подальша доля невідома – 239, 240, 264.
- Остапович Михайло** – 238, 268, 270.
- Оцеткевич** – комендант Кам'янця-Подільського (1920) – 30, 32, 37.

Павловський – священик з США (1952) – 324.

Паїсій Величковський (1722–1794) – видатний ідеолог православ'я, перекладач грецької збірки аскетичних творів «Творенія» і автор богословської праці «Крины сельные». Видавець богословського збірника «Добротолубіе» (Москва, 1793). Вчився у Київській Академії, але покинув її і перебував у Молдавських скитах, потім на Афоні. У Молдавії відновив монастирське життя за візантійським зразками XV ст. Перебував у Нямецькому монастирі, де займався перекладацькою діяльністю – 403.

Палладій (Видибіда-Руденко; 1891–1971) – архієпископ, голова УАПЦ в екзилі (1945–1971). Активний учасник українського національного руху. У 1917–1918 рр. входив до складу Української ЦР, працював у Міністерстві фінансів уряду УНР. У 1921–1934 рр. – протоіерей, член Волинської духовної консисторії. З 1934 р. жив у Варшаві. З 9 лютого 1941р. – архієпископ Краківський і Лемківський, з 30 червня 1941 р. – і Львівський. В його єпископській хіротонії брали участь митрополит Варшавський Діонісій (Валединський), архієпископ Холмський і Підляшський Іларіон (Огієнко) і єпископ Люблинський Тимофій (Шреттер). З 1950 р. – у США. Очоловав УАПЦ в екзилі (1954–1971) – 308, 310, 331, 342, 356, 357, 359, 360, 364, 366, 372, 373, 374, 377, 380, 383, 384, 388, 391, 399.

Панейко Василь (1883–1956) – громадсько-політичний діяч, журналіст. Редактор журналу «Нова Україна» (1905), співробітник «Діла» (з 1907 р.) і його редактор (1912–1918). Співробітник «Літературно-наукового вісника» (1908–1914). 1919 р. – державний секретар закордонних справ ЗУНР. Делегат мирної конференції в Парижі. 1925 р. перебував у Львові. Пізніше переїхав до Франції, де працював закордонним кореспондентом «Діла». 1945 р. переїхав до Нью-Йорку, 1955 р. – до Венесуели – 252, 269.

Панкевич Георгій – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.

Панкевич Михайло – голова Крем'янецького повітового кооперативного союзу (1921) – 131, 144.

Панькевич Іван (1887–1958) – громадський діяч, мовознавець, педагог, етнограф – 218.

Папенгут Е. – архітектор, працював у КПДУУ (1919) – 23.

Парамонів Сергій (1894–1968) – біологетомолог, дослідник двокрилих, науковий співробітник УАН. Емігрував до Австралії, де відкрив нові види комах – 335.

Парфеній (Левицький; 1858–1922) – архієпископ Полтавський. З 1904 р. – єпископ Подільський, у 1911–1917 рр. – архієпископ Тульський, у 1920–1922 рр. – архієпископ Полтавський. Хоча й перебував на покої, але погодився керувати Полтавською єпархією замість єпископа Феофана (Бистрова), який емігрував з України. Один із засновників Полтавського українського православного братства. З 1920 р. співпрацював з УАПЦ. На

Соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. заочно обраний митрополитом Київським. Під тиском з боку тихонівського єпископату відійшов від УАПЦ в червні 1921 р. Під його керівництвом відредаговано й видано переклад Св. Євангелія українською мовою П. Морачевського – 72, 89, 113, 116, 123, 188, 234, 405, 406, 409, 411.

Пастернак Ярослав (1891[2]–1969) – вчений-археолог, дійсний член НТШ (з 1929 р.) та інших українських та іноземних наукових товариств. Працював асистентом у Державному археологічному інституті у Празі (1923–1928), директором Музею НТШ (1928–1939), професором Греко-Католицької богословської академії (1935–1944) та Державного університету ім. І. Франка (1939–1941) у Львові, старшим науковим співробітником Львівського філіалу Інституту археології АН УРСР (1939–1941). 1944 р. емігрував до Німеччини, згодом – до Канади. Професор університету у Бонні (1947–1949), УВУ у Мюнхені (з 1946 р.) та Українського католицького університету в Римі (з 1963 р.). Автор численних праць з історії, археології, етнографії та музеєзнавства – 268.

Пашкевич – господар помешкання у м. Володимир-Волинський (1921) – 108.

Пашевський Павло (1874–1944) – протопресвітер, головний капелан Армії УНР. З 1927 р. – настоятель церкви Чеснохрестного братства у Луцьку, з 1942 р. очолював українську парафію кафедрального православного собору у Варшаві – 54, 66, 74, 75, 87, 90, 95, 119, 140, 156, 174, 178, 197, 198, 408, 410.

Пеленський Євген Юлій (1908–1956) – громадський діяч, літературознавець, бібліограф, педагог та видавець, дійсний член НТШ (з 1938 р.) та Українського історико-філологічного товариства у Празі (з 1941 р.). У 1927–1938 рр. – співробітник Національного музею у Львові. З 1943 р. – доцент УВУ у Празі, згодом – у Мюнхені. З 1949 р. – засновник, пізніше голова НТШ у Австрії. Директор Українського видавництва у Кракові (1940–1941). Засновник видавництва «Бистриця» у Кракові та «Словарь» у Сідней. Співавтор Записок НТШ, «Літературно-наукового вісника». Автор праць з літературознавства, бібліології та шкільних підручників – 244, 248, 267, 268, 271, 291, 416, 417.

Пеленський Йосип (1879–1957) – історик, дійсний член НТШ, професор КПДУУ. Автор монографії про пам'ятки Галича княжої доби – 187.

Перетц Володимир (1870–1935) – вчений-філолог, історик літератури, академік Петербурзької АН (з 1914 р.). 1903–1914 р. – професор Університету св. Володимира в Києві. Член Українського наукового товариства у Києві та голова філологічної секції УНТ, редактор Записок УНТ. Член НТШ. 1918 р. входив до складу комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН. Академік ВУАН (з 1919 р.). Автор багатьох праць з джерелознавства, історіографії, бібліографії, текстології, палеографії – 17, 214, 215, 404, 414, 418.

- Перуновська** – господиня помешкання, де жив І. Огієнко (Тарнів, вул. Краківська, 29) – 104.
- Пестун Іван** (1887–1970) – священик, диригент, педагог. Після II Світової війни – в еміграції. Рукоположений на священика 1946 р., працював у таборах переміщених осіб в Швайнфурті, Мюнхені, Ашаффенбурзі й Бамбергу. До Канади переїхав 1950 р. Останні роки жив у Лімінгтоні і Четами – 322.
- Петлюра Симон** (1869–1926) – політичний, державний і військовий діяч, публіцист. Член РУП, згодом – УСДРП. Співробітник газети «Рада», журналу «Україна». Редактор газет «Слово» (Київ), журналу «Украинская жизнь» (Москва). У квітні 1917 р. обраний головою Української фронтової ради військ Західного фронту. Член Української ЦР. 15 червня призначений генеральним секретарем військових справ. У січні 1918 р. – отаман українських гайдамацьких кошів Слобожанщини на правах командуючого армією. 1919 р. – голова Всеукраїнської спілки земств, активний член антигетьманської опозиції. У жовтні 1918 р. – член Директорії УНР, з травня 1919 р. – голова, Головний отаман Армії УНР. З 1920 р. – в еміграції. Лідер уенерівської політичної еміграції. З 1924 р. – у Парижі. 1926 р. убитий С. Шварцбартом – 33, 40, 50, 51, 52, 53, 58, 65, 101, 115, 138, 142, 147, 166, 226, 376, 406, 413, 415, 419.
- Петр Вячеслав** (1840–1923) – чеський філолог, професор Ніжинського історико-філологічного інституту і КПДУУ – 23.
- Петренко Андрій** (1881–1957) – громадський діяч, член дипломатичної місії УНР у Грузії. З початку 1920–их рр. – у Львові, де працював у товаристві «Просвіта» і був одним із директорів видавництва «Хортиця». Заступник голови Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові (1921). Директор Львівського оперного театру (1939–1943) – 204.
- Петрів (Петров) Всеволод** (1883–1948) – військовий і політичний діяч. Полковник Генерального штабу російської армії, генерал-хорунжий Армії УНР. У серпні 1919 р. – військовий міністр УНР. Емігрував до Праги, де викладав в УВУ, член провладу ОУН. Один з ініціаторів створення Військової термінологічної комісії. У 1941–1944 рр. – в'язень німецького концтабору – 116, 158.
- Петро** (1306–1326) – митрополит Київський і всієї Русі. 1323 р. переніс митрополію з Києва до Москви. Сприяв зміцненню московського князівства. Канонізований 1340 р – 79.
- Петро I** (1672–1725) – російський цар (з 1682 р.), імператор (з 1721 р.) – 233, 296.
- Пилипенко Олексій** – священик. Під час запровадження неоунії на території Польщі до 1939 р. був єдиним деканом неоунійного обряду на Волині. Правлячий архієпископ УАПЦ в Південній Америці. 1953 р. був висвячений в Парижі на єпископа Південної Америки в юрисдикції митрополита УАПЦ Полікарпа (Сікорського), але це призвело до великого конфлікту в еміграційному середовищі УАПЦ, через що частина південно-американських парафій перейшла під юрисдикцію Владики Ігоря Губи – 333.
- Пімен (Пегов Павло; 1875–1942)** – архієпископ Подільський і Брацлавський. 1922 р. ухилився в обновленський розкол, але 1935 р. повернувся до РПЦ і відновлений в сані архієпископа Подільського і Брацлавського. Під час перебування членів Братства св. Кирила і Мефодія в Кам'янці-Подільському Пімен 10 листопада 1919 р. заборонив відправляти богослужіння протоієрею Василю Липківському, священикам Макарію Крамаренку, Петру Табинському і Євтимію Сіцинському за те, що вони «отложились от Московского Патриарха» і за агітацію «против православной русской Иерархии» – 24, 25, 30, 31, 47, 48, 405.
- Піснячевський Віктор** (1883–1933) – громадський діяч, журналіст, лікар. Брав участь в організації української парламентської фракції I Державної Думи (1906), ініціатор і співредактор її друкованого органу (1907), кореспондент київської «Ради». 1917 р. видавав в Одесі щоденник «Одеський листок». 1918 р. редагував український щоденник російською мовою «Молодая Украина». Видавець і редактор тижневика «Воля» у Відні (1919–1921). З 1923 р. лікар у Братиславі – 128.
- Подворняк Михайло** (1911– після 1986 р.) – пастор, проповідник, поет, письменник, перекладач. Член товариства «Волинь». Переїхав до Канади 1949 р. Працював у типографіях менонітської християнської преси. Редактор журналу «Християнський Вісник» у Канаді (з 1950 р.). Засновник видавництва «Дорога Правди». Секретар Інституту дослідів Волині. Автор збірок оповідань – 403.
- Полікарп (Сікорський; 1875–1953)** – митрополит, первоієрарх УАПЦ на чужині (1944–1953). Під час українських визвольних змагань (1917–1921) очолював господарський відділ Міністерства ісповідань (1918–1919) та виконував обов'язки віце-директора департаменту загальних справ (1919–1921). З 1932 р. – єпископ Луцький, вікарій Волинської єпархії, адміністратор УАПЦ на окупованих землях України (1941–1944). 1944 р. емігрував спочатку до Польщі, згодом до Німеччини. Ініціатор заснування Богословської Академії (1946). Підтримував діяльність Богословського інституту при Синоді УАПЦ та видання «Богословського вісника» (1948–1949) – 301, 302, 303, 304, 310, 313, 317, 333, 384, 419, 420, 422.
- Полонська-Василенко Наталія** (1884–1973) – історик, педагог, архівіст, археолог. Науковий співробітник Центрального архіву давніх актів (1925–1927), професор Художнього інституту (1927–1930), професор Київського університету (1940). Директор Центрального архіву давніх актів (1942–1943). 1943 р. емігрувала за кордон. З 1944 р. – професор УВУ у Празі, з 1945 р. – у Мюнхені. Голова

- Мюнхенської філії Українського історичного товариства, дійсний член Міжнародної академії наук у Парижі (1953). Автор наукових праць з археології, історії України, історії української церкви – 362, 366, 368, 375, 376, 387, 393, 396, 397, 400.
- Полоцький Семен (Симеон)** – церковний діяч, педагог, письменник. Учитель царевичів Олексія і Феодора. Упорядник діянь російських церковних соборів XVII ст. Йому належить проект створення Слов'яно-греколатинської академії у Москві на зразок Києво-Могилянської академії – 79.
- Попель Михайло** (1848–?) – священник, громадсько-політичний діяч, посол до австрійського парламенту та галицького Сейму – 146.
- Поплавський** – священник у Вінніпезі (1953) – 330.
- Постишев Павло** (1887–1940) – радянський партійний діяч, секретар ЦК ВКП (б). У 1933–1938 рр. – другий секретар ЦК КП(б)У. 1940 р. репресований карними органами радянської влади – 296.
- Похильчук І.** – член товариства «Волинь» (1969) – 403.
- Починюк Ю.** – священник Східної Канади (1953) – 330.
- Прислопський Іван** – перекладач «Учительської Євангелії» – 220.
- Приходько Віктор** (1886–?) – громадсько-політичний діяч, правник. Представник Поділля в Українській ЦР. У 1917–1918 рр. – Подільський губернський комісар освіти, 1919 р. – Подільський губернський комісар. У 1918, 1920 рр. – голова Подільського губернського земства. В еміграції – товариш міністра фінансів УНР та керуючий цим міністерством (1922–1923), згодом – професор Української господарської академії в Подєбрадах – 129, 130, 132, 145, 2229, 231, 245, 253, 255, 261, 262, 264, 269, 273, 285, 288, 291, 415, 417.
- Прокопович В'ячеслав** (1881–1942) – громадсько-політичний діяч, педагог, публіцист, історик, дипломат. Член УРДП і ТУП. Член Української ЦР. У січні-квітні 1918 р. – міністр народної освіти УНР. У травні-жовтні 1918 р. входив до складу політичної комісії Української мирної делегації на переговорах з РСФРР. У травні 1920 р. – Голова Ради Міністрів УНР. З 1924 р. – в Парижі, у 1926–1939 рр. – Голова Ради Міністрів УНР. У 1939–1940 рр. – заступник Голови Директорії та Головного Отамана УНР. Впродовж 1925–1939 рр. – редактор тижневика «Тризуб» – 39, 70, 73, 101, 107, 111, 116, 118.
- Прокопович Феофан** (1681–1736) – архієпископ Псковський, письменник, проповідник. З 1710 р. – ігумен Братського монастиря, ректор Києво-Могилянської академії. З 1716 р. – найближчий радник Петра I в Петербурзі. Автор «Духовного регламенту» (1721), політичних трактатів, підручників та поетичних творів – 15, 79, 404.
- Проскурівський** – 238.
- Профета Дмитро** – протоієрей у Нью-Йорку (1951) – 316.
- Пулюй Іван** (1845–1918) – громадський діяч, визначний фізик, електротехнік, винахідник. Доцент кафедри експериментальної фізики Віденського університету (1877–1883), професор Празького політехнічного інституту (1884–1916). У 1888–1889 рр. – його ректор. Автор наукових праць, знавець стародавніх мов. У співпраці з П. Кулішем та І. Нечуєм-Левицьким переклав Псалтир з давньоєврейської мови та Євангеліє з грецької – 55, 182, 186, 233, 237, 419.
- Пушкін Олександр** (1799–1837) – видатний російський поет, драматург, прозаїк – 264.
- Пчілка Олена** (Ольга Косач; 1849–1930) – українська письменниця, громадська діячка, етнограф. Мати Лесі Українки. У 1906–1914 рр. – редактор і видавець журналу «Рідний край» з додатком «Молода Україна». Працювала в комісії УАН. Автор прозаїчних творів, книг для дітей – 283, 387.
- Радченко** – особа, у якій перебував І. Огієнко – 153.
- Раковський Іван** (1874–1949) – громадський діяч, антрополог, зоолог, педагог, голова природничої секції НТШ. Почесний член НТШ з 1903 р. З 1936 р. – голова НТШ. Головний редактор «Української Загальної Енциклопедії», член товариств «Рідна школа», «Просвіта», голова товариства «Відродження». Автор праць з зоології та антропології – 260, 268, 276.
- Ратай М.** – міністр Міністерства визнання та освіти Польщі. Ініціатор переговорів з представниками ієрархії Православної Церкви Польщі у справі набуття автокефалії влітку 1921 р. на нараді архієпископів Польської Православної Церкви у Варшаві. В червні 1921 р. саме М. Ратай запропонував єпископу Діонісію (Валединському) взяти на себе організацію Вищого Управління Православною Церквою в Польщі – 42, 406.
- Решетовський Андрій** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Ржепецький Борис** (1895–?) – громадсько-політичний діяч, економіст, видавець. 1919 р. – член дипломатичної місії УНР у Варшаві. З 1950 р. – у США, голова Літературномистецького клубу у Нью-Йорку – 98, 142.
- Річинський Арсен** (1892–1956) – церковний православний громадський діяч, за фахом – лікар. Редактор-видавець багатьох українських журналів та часописів: «Нова дорога» (1918), «На варті» (1925–1926), «Руїни церкви» (1927), «Наше братство» (1929). Композитор, автор церковної музики. Автор статей та книг з релігійно-церковної тематики. 1939 р. репресований карними органами радянської влади. Засланий до Горьківської області. 1942 р. засуджений повторно. Звільнений 1949 р. без права повернення в Україну. Помер у Казахстані – 207.
- Рогальський Михайло** – протоієрей у м. Рівне – 114.

- Розов Володимир** (1876–1940) – філолог. Викладач Київського і Ніжинського університетів. 1919 р. емігрував до Югославії, викладав російську мову в університетах Скопле та Загребі. Автор української граматики XIV–XV ст. – 15, 210, 404, 414
- Романченко-Гриценко Трохим** (1880–1930) – український письменник. Автор поезій, опублікованих в українських альманахах та у «Рідному краї» – 32.
- Рудницький Іван** (псевд. Іван Кедрин; 1896–?) – політичний діяч, журналіст. Член ЦК УНДО. Секретар Товариства письменників і журналістів у Львові, співробітник журналу «Воля» у Відні (1920–1922), співредактор «Діла» (1922–1939). Голова Українського центрального допомогового об'єднання в Австрії (1946–1949). Згодом член редакції «Свободи» у США – 93, 159.
- Рудницький Михайло** (1899–1975) – літературний критик, мовознавець, письменник. У 1922–1925 рр. – професор Львівського таємного університету. До 1939 р. – співредактор газети «Діло» і журналу «Назустріч». У 1939–1941 рр. – професор іноземної літератури, з 1948 р. – української літератури у Львівському університеті. Автор оповідань, спогадів, перекладів – 89, 241, 242, 244, 252, 256, 258, 260, 262, 268, 269, 270, 271, 274, 416.
- Рудницький Ярослав Богдан** (1910 – після 1972) – громадський діяч, мовознавець. Доцент (з 1940 р.), професор (1945) УВУ і Манітобського університету у Вінніпезі (1949), перший голова його славістичного відділу (1951). Дійсний член НТШ (з 1947 р.). Засновник УВАН в Канаді та її президент (1955–1969). Голова правління наукової ради в Канаді (з 1959 р.), засновник українських наукових і культурних товариств. Студював у Львові (1929–1937), Берліні, Парижі, Празі (1938–1940). Редактор серій УВАН «Slavistica», «Omonus tica», «Слово на сторожі» (з 1964 р.). Співробітничав у наукових виданнях. Співавтор (з Куземко) українсько-німецького словника (1943). Як член координаційної ради, відновлював право української мови в ООН. Заступник голови спеціалізованого комітету ономітики при ООН (1972). Автор першого друкованого українського словника та праць з філології – 348.
- Рудченко Іван (псевд.: Іван Білик, І. Яковенко та ін.; 1845–1905) – етнограф, письменник та літературний критик. Брат Панаса Мирного. Автор поезій, критичних статей, перекладів та праць з фольклору – 340.
- Русіянів** – 99.
- Русова Софія** (1856–1940) – громадський діяч, педагог, засновник українських жіночих організацій. 1917 р. – член Української ЦР. Протягом 1917–1919 рр. очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти генерального секретарства освіти. Організатор «Просвіт», курсів українознавства. Професор Української педагогічної академії (1918). 1920 р. – викладач педагогіки в КПДУУ та голова Української національної жіночої ради. З 1922 р. – в еміграції, професор українських вищих навчальних закладів Чехословаччини. До 1938 р. очолювала Головну українську національну жіночу раду. Автор праць з питань педагогіки, мистецтва, жіночого руху – 45, 156, 159, 163, 253, 255, 263, 264, 273, 411.
- Савчук Семен Володимир** (псевд. Матеїв Семен; 1895–1983) – архіпресвітер, доктор, громадський діяч. У Канаді з 1899 р. Митрофорний протоієрей, голова Президії консисторії Української Греко-Православної Церкви у Канаді. Засновник Колегії св. Андрія у Вінніпезі і її ректор (з 1952 р.), засновник і редактор «Вісника» (з 1924 р.), організатор і діяч багатьох громадських об'єднань у Канаді (СУС, СУМ та ін.). Довголітній адміністратор (1922–1951) і голова Президії Консисторії УГПЦ (1955–1963). Президент Канадського пресового клубу, голова видавництва спілки «Тризуб». Голова Наукового богословського товариства ім. митрополита Іларіона. Автор богословських, драматичних і поетичних творів – 121, 140, 164, 194, 196, 198, 337, 338, 342.
- Сагайдаківський Ананій** – священник з Канади (1961) – 367.
- Сагайдаківський Віталій** (1903 – після 1977) – український православний священник. Емігрував разом з І. Огієнком до Німеччини та Канади. Через канонічні суперечки щодо УАПЦ на деякий час відійшов від УГПЦ. Автор спогадів «Правди не втопити» (1977) – 311, 312, 420.
- Садовський (Тобілевич) Микола** (1856–1933) – громадський діяч, актор, режисер, корифей українського театру. 1906 р. заснував у Полтаві перший український стаціонарний театр, який діяв до 1919 р. у Києві – 26.
- Садовський Валентин** (1886–1947) – громадсько-політичний діяч, економіст. Член Української ЦР, генеральний секретар судових справ, народний міністр праці УНР. 1920 р. емігрував до Польщі, згодом до Чехословаччини. Професор українських вузів за кордоном. Автор праць з економіки та демографії України – 227, 228.
- Садовський М.** – член консисторії Східної єпархії, Канада (1953) – 330.
- Саліковський Олександр** (1866–1925) – громадсько-політичний діяч, журналіст. У 1904–1917 рр. – редактор кількох періодичних видань в Україні та Росії. 1917 р. – член Української ЦР, губернський комісар Київщини. У 1918–1919 рр. – посол УНР у Ризі, редактор щоденної газети «Трибуна», співробітник «Літературно-наукового вісника», «Нової Ради», «Променю» та інших видань. 1920 р. – міністр внутрішніх справ УНР. Емігрував до Польщі, де був редактором багатьох українських газет і журналів. Автор статей і спогадів – 114, 144, 146, 199, 201, 207, 413.
- Сальський Володимир** (1885–1940) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. 1917 р. – шеф оперативного відділу штабу 12-ї армії, генерал-квартирмейстер, активний учасник

- українізації військових частин, один із співтворців збройних сил УНР. З листопада 1919 р. до липня 1920 р. – військовий міністр урядів УНР. Емігрував до Варшави – 245, 247.
- Самець Петро** (1893–1985) – священник УГПЦ. До Канади переїхав 1910 р. Рукоположений на священника митрополитом Германосом, екзархом Антіохійського патріархату в США. Протоієрей Східної єпархії Канади (1952–1953). Один з перших 3-х священників УГПЦ у Канаді, протопресвітер, почесний доктор Колегії св. Андрія у Вінніпезі – 322, 330.
- Самійленко Володимир** (псевд.: Іванченко, В. Полтавець, В. Сивенький, Л. Сумний; 1864–1925) – поет, драматург, перекладач. За української державності працював у Міністерствах освіти і фінансів. 1919 р. емігрував до Галичини з урядом УНР. 1924 р. повернувся до Києва, працював редактором у видавництві художньої літератури – 116, 253, 261, 263, 274, 279, 287, 417, 418.
- Самчук Улас** (1905–1987) – прозаїк, журналіст, публіцист. 1927 р. емігрував до Польщі. 1941 р. повернувся на Волинь. Редактор газети «Волинь» (до 1943 р.). У 1944–1948 рр. жив у Німеччині, один із засновників і голова Мистецького українського руху (1945–1948). 1948 р. переїхав до Канади, де заснував орган українського православ'я «Слово» (1954) – 263.
- Сарчук Василь** – професор, викладач математики і фізики Колегії св. Андрія у Вінніпезі – 371.
- Сатановський Арсеній** (XVII ст.) – ієромонах Києво-Братського монастиря, перекладач, текстолог. З 1649 р. – у Москві, куди його вислано для виправлення церковно-богословських книг – 79.
- Свенціцький Іларіон** (1876–1956) – філолог, музеєзнавець, мистецтвознавець. Професор українського таємного університету у Львові (1921–1925), з 1939 р. – Львівського університету. З 1945 р. – керівник відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР. Дійсний член НТШ (з 1914 р.). Організатор і довголітній директор Національного музею (1905–1939), згодом Львівського музею українського мистецтва (до 1952 р.) – 17, 42, 167, 228, 251, 252, 267, 277, 282, 299, 391, 416.
- Свитальський** – знайомий І. Огієнка – 217.
- Свобода Ф.** – власник книгарні – 247.
- Семельник Леон** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Семиноф** – ректор Львівської семінарії – 222.
- Середюк М.** – магістр (1942) – 302, 303.
- Сивенький** – див. Самійленко Володимир.
- Сидоренко Григорій** (1874–1924) – український політичний діяч, дипломат. За фахом інженер шляхів. 1917 р. – заступник генерального секретаря шляхів. У 1917–1918 рр. – член Української ЦР, міністр пошт і телеграфу в уряді В. Голубовича. За Гетьманату – член президії Всеукраїнського союзу земель, за Директорії УНР брав участь у переговорах з представниками Антанти в Ясах (1918). В січні–серпні 1919 р. – голова делегації УНР на Паризькій мирній конференції, а з кінця 1919 р. до 1922 р. – посол УНР у Відні – 64, 148, 182, 183.
- Сидорян** – директор друкарні Ставропігійського інституту у Львові – 136.
- Симінський** – директор державного архіву у Варшаві, який згорів під час варшавського повстання 1944 р – 391.
- Симонов Матвій** (псевд.: Номис М., Білокопитенко Василь; 1823–1902) – етнограф, письменник, педагог. Автор літературних творів та праць з етнографії – 340.
- Синявський Олександр** (1887–1937) – громадський діяч, вчений-мовознавець, член Української ЦР від м. Харків. Належав до УПСР. У 1920–1927 рр. викладав у Харківському ІНО. 1928 р. – голова діалектичної комісії УАН, професор Київського університету. Арештований 1934 р. Загинув на засланні – 219, 220, 275, 276, 418.
- Сікорський Юрій** – священник з Канади (1961) – 366.
- Сімович Василь** (1880–1944) – визначний український мовознавець, дійсний член НТШ. Співдиректор «Гасла», «Селянина», редактор «Буковини» (1902–1903). У 1911–1918 рр. – співробітник Союзу визволення України. З 1923 р. – в Берліні. Професор Українського Високого Інституту ім. М. Драгоманова у Празі. Голова Наукового Фонду при УЦК, член УНР у Львові – 231, 246, 261, 270, 273, 284, 293, 415.
- Сірополко Степан** (1872–?) – український просвітницький діяч. 1921 р. – товариш міністра освіти УНР, професор Українського педагогічного інституту у Празі; редактор журналу «Книголюб», член товариства «Просвіта» у Львові. Автор праць з педагогіки, позашкільної освіти, бібліотекознавства та книгознавства – 263, 268, 289, 417.
- Сіцинський (Сіцинський) Юхим** (1859–1937) – протоієрей православної церкви, культурно-громадський діяч, історик, археолог. Дійсний член НТШ та інших наукових товариств, професор КПДУУ (1918–1920) та ІНО (1920–1926). Редактор журналу «Подольские епархиальные ведомости», «Православне Поділля», «Подолія» та ін. Засновник та голова Подільського церковного історико-археологічного товариства (1903–1921) і редактор його «Трудов». У 1920 рр. – член Всеукраїнської археологічної комісії та співробітник історичної секції УАН – 51.
- Січ(ц)инський Володимир** (1894–1962) – архітектор, графік, мистецтвознавець. Дійсний член НТШ (з 1930 р.). Жив у Празі (1923–1945), Німеччині (з 1949 р.), Нью-Йорку – 138, 263, 264, 267, 288, 415, 416.
- Скальський Іов** (1914–1974) – архієпископ УГПЦ. Рукоположений в сан ієромонаха 1938 р.

- в Почаївській лаврі. Працював у Холмській консисторії. Під час II Світової війни був капеланом 1-ої Української дивізії УНА. 1951 р. виїхав до Канади. У 1953–1964 рр. – особистий секретар митрополита Іларіона (Огієнка), згодом лектор Колегії св. Андрія. 1967 р. рукоположений в сан єпископа і призначений вікарієм української православної парафії в Латинській Америці з осідком в Курітиба, Бразилія – 327, 387, 388.
- Скоромняк Дмитрій** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Скоропадський Павло** (1873–1945) – політичний діяч. Генерал-лейтенант російської армії, 1917 р. – командував 34-м корпусом на Південно-Західному фронті, почесний військовий отаман «вільного козацтва» України. 29.04 – 14.12.1918 р. – гетьман Української держави. 14 грудня 1918 р. зрікся влади. Емігрував до Швейцарії та Німеччини. Очоловав «Союз гетьманців-державників» – 47, 414, 417, 418.
- Скрутень Йосафат** (1894–1951) – церковний діяч, василіанин, історик церкви, професор філології, засновник Богословського Наукового Товариства (1923), дійсний член НТШ (з 1930), засновник журналу «Записки ЧСВВ» та бібліотеки «Записок ЧСВВ». У 1940–1949 рр. – в Німеччині. Згодом – в Римі. Автор праць з історії ЧСВВ та ін. – 92, 215, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 239, 251, 282, 2900, 292, 293, 294, 299.
- Славінецький Єпіфаній** – ієромонах, проповідник. До 1649 р. був викладачем Києво-Могилянської Колегії. Викликаний царем Алексієм Михайловичем до Москви, де виправив та надрукував «Служебник», «Часослов», «Псалтир» та ін. – 79.
- Сліпий Йосиф (Коберницький-Дичковський; 1892–1984)** – первоієрарх Української католицької церкви, Верховний архієпископ Львівський, митрополит Галицький, патріарх (з 1975 р.). Визнаний церковний і науковий діяч. Послідовник та сподвижник митрополита Андрея Шептицького, богослов і філософ. Дійсний (з 1930 р.) та почесний (1964) член НТШ. Дійсний член Тіберійської академії в Римі (з 1965 р.), почесний доктор УВУ (з 1969 р.) та кількох американських і канадських університетів. Об'єднав і організував релігійні і політичні сили української діаспори у боротьбі з тоталітарним режимом, заснував Український католицький університет ім. св. Климента (1963). Автор праць з богослов'я – 293, 393, 418, 422.
- Слюсар Володимир** (1895–1976) – священник УГПЦ, протопресвітер. У Канаді з 1923 р. Рукоположений в сан священника 1924 р. в Саскачевані. Почесний член СУМК, почесний доктор Колегії св. Андрія – 319.
- Смаль-Стоцький Роман** (1893–1969) – політичний діяч, мовознавець, педагог. Дійсний член НТШ (з 1934 р.). Довголітній голова НТШ у США (з 1951 р.). Посол УНР у Берліні (1921–1923). З 1923 р. – професор УВУ. У 1924–1925 рр. – неофіційний посол УНР у Лондоні. Секретар Українського наукового інституту у Варшаві та редактор його видань (1926–1939). У 1939–1945 рр. – у Празі. З 1947 р. – у США, директор Слов'янського університету, президент Головної Ради НТШ (з 1955 р.). У співпраці з І. Огієнком видав у Варшаві «Студію до української граматики» (1926–1929) – 122, 137, 154, 227, 371, 418, 419.
- Смаль-Стоцький Степан** (1859–1939) – громадський діяч, вчений-філолог. Професор Чернівецького університету (1884–1918) та Українського університету у Празі (з 1921 р.). Член ВУАН та НТШ, засновник «Просвіти» у Чернівцях. Посол ЗУНР у Празі (1919), голова Музею визвольної боротьби та Української Могилянсько-Мазепинської АН. Автор підручників з української граматики – 234, 237, 241, 277, 415.
- Смарагд (Латишенков)** – архимандрит. Претендент на посаду ректора Холмської семінарії (1921). 8 лютого 1923 р. вбив митрополита Варшавського Юрія (Ярошевського) за намагання отримати від Константинопольського патріархату автокефалію для Православної Церкви у Польщі. Польським громадянським судом був засуджений на 12 років ув'язнення, після звільнення – емігрував – 42.
- Смерчинський Сергій** (1892–?) – мовознавець, організатор архівної справи на Поділлі. До 1917 р. викладав у початкових народних та приватних школах. З червня 1921 р. працював у Подільській губернській архівній комісії, згодом – в архівній секції губернського комісаріату. У 1922–1925 рр. завідував Подільським губернським архівом, пізніше – Вінницьким окружним архівом. 1929 р. репресований карними органами радянської влади у справі «СВУ» – 276.
- Совачіва Г.** – представник Ченстохівської філії Червоного Хреста (1921) – 67.
- Соловійов Володимир** (1853–1900) – російський філософ, публіцист, богослов та поет, автор філософської «концепції всеєдності». Син С. Соловійова. У 1877–1881 рр. викладав філософію у Московському та Петербурзькому університетах, Московській духовній академії – 149.
- Соловійов Сергій** (1820–1879) – російський історик. З 1847 р. професор Московського університету, з 1872 р. – академік Російської АН. Автор капітальної «Истории России с древнейших времён» та «Очерков истории Малороссии до подчинения её царю Алексею Михайловичу (1648–1649)» та ін. – 447.
- Солуха К.Т.** – 269.
- Срезневський Ізмаїл** (1812–1880) – визначний російський філолог-славист. Записав і видав «Словацкие песни» (1832) та разом з І. Росковшенком – «Украинский Альманах» (1831) – 236.
- Стапинський** – 176.

- Стемповський Станіслав (Стемпковський Сигизмунд;** 1870–1952) – польський громадсько-політичний діяч, письменник. Один з лідерів Польського національно-демократичного центру. Міністр земельних справ в уряді Прокоповича (1920) – 41, 56, 98.
- Степовий А.** – професор з Монреалю (1958) – 353.
- Степура Григорій** (1881–1939) – присяжний повірений. 1917 р. – начальник міліції Кам'янецького повіту. У квітні – жовтні 1917 р. – помічник Подільського губернського комісара Тимчасового уряду, з 3 листопада – Подільський губернський комісар. З 11 квітня 1918 р. – мировий суддя в м. Жванці Кам'янець-Подільського повіту. 1939 р. репресований карними органами радянської влади – 150.
- Стефан** – митрополит, Софія (1922) – 176.
- Стефаник Василь** (1871–1936) – видатний український письменник – 289.
- Стеценко Микола** (1926 – після 1986 р.) – священик УГПЦ. До Канади прибув 1947 р. З 1954 р. розпочав студії з богослов'я у Колегії св. Андрія у Вінніпезі. 1958 р. рукоположений в сан священика митрополитом Іларіоном (Огієнком). 1960 р. – парафіяльний священик при Раді громади св. Івана Хрестителя в Норалі (Канада) – 362.
- Стечишин Мирослав** (1883–1947) – громадський діяч, редактор. Прибув до Канади 1902 р. Заснував і редагував часопис «Робочий народ» у Вінніпезі, у 1909–1912 рр. – «Новини» в Едмонтоні. З 1920 р. редактор «Українського Голосу» у Вінніпезі. Секретар дипломатичної місії УНР у Вашингтоні (1920–1921). Голова СУС. Співзасновник і президент «Взаємної допомоги», один з постійних директорів Колегії св. Андрія, член консисторії УГПЦ – 96, 124, 163, 194.
- Стечишина Савелія** (1903–?) – громадський діяч і педагог. Організатор українського жіночого руху в Канаді. Співзасновник і голова СУК, член президії СУС, довголітній редактор жіночої секції «Українського голосу» – 339.
- Стешенко Іван** (1873–1918) – громадський діяч, письменник. Дійсний член НТШ. За Української ЦР (1917) – генеральний секретар освіти – 16.
- Стоян** – архієпископ – 136.
- Студинський Кирило** (1868–1941) – літературознавець. Академік ВУАН з 1924 р. З 1899 р. – дійсний член НТШ. У 1900–1918 рр. – професор Львівського університету. З 1916 р. – голова філологічної секції, з 1923 р. – голова НТШ. У 1939–1941 рр. – декан філологічного факультету Львівського університету. Автор наукових праць з мистецтвознавства, літературознавства, історії – 94, 203, 204, 205, 212, 214, 216, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 238, 241, 242, 248, 256, 257, 259, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 279, 282, 283, 284, 286, 289, 290, 293, 299, 417, 418, 419.
- Сукачов (Сукачів) Василь** – митрофорний протоієрей, священик II Стрілецької Волинської дивізії. Кандидат на посаду директора пасторських курсів при Калішському таборі для інтернованих вояків УНР (1921) – 119, 125.
- Сумцов Микола** (1854–1922) – громадський діяч, вчений-літературознавець, етнограф, фольклорист. Академік УАН з 1918 р. Член Чеської АН та багатьох наукових товариств Росії та за кордоном. Член-кореспондент Петербурзької АН з 1905 р. У 1888–1922 рр. – професор Харківського університету. У 1897–1919 рр. – голова Харківського історико-філологічного товариства. З 1905 р. – завідувач Етнографічного музею Харківського університету. Один із засновників Харківської громадської бібліотеки. Автор праць з літературознавства та історії – 14, 17, 403.
- Сушицький Феоктист** (1883–1920) – історик літератури, приват-доцент Університету св. Володимира у Києві, професор та ректор Українського державного університету у Києві (1918–1919). Автор праць з історії української літератури – 23, 269, 404.
- Табінський Петро** (1888–1950) – протоієрей, професор КПДУУ, професор Крем'янецької духовної семінарії. З 1922 р. – настоятель собору у м. Володимир-Волинський. У кінці 1920-х – початку 1930-х рр. перейшов до греко-католицизму і викладав у Львівській греко-католицькій семінарії. Працював у різних наукових інституціях та видавництвах. 1939 р. одержав парафію поблизу Львова – 41, 42, 44, 77, 109, 114, 116, 130, 135, 136, 143, 146, 144, 169, 179, 181, 194, 300.
- Тальберг Микола** – історик церкви. Один з ініціаторів скликання Карловацького Собору 1921 р. в Сремських Карловцях, на якому було засновано Вище церковне управління за кордоном РПЦ на чолі з митрополитом Антонієм (Храповицьким). Автор курсу історії Російської церкви – 401.
- Тарнавський Іларіон** (1890–?) – громадський діяч. У 1938–1939 рр. – посол до польського Сейму. Репресований карними органами радянської влади 1939 р – 135, 414.
- Тележинський Михайло** – диригент хору кафедрального Свято-Успенського собору м. Володимир-Волинський – 46, 135, 147, 152, 190.
- Темтеляковський** – перекладач текстів Божественної Літургії – 127.
- Терлецький Маркіян** (1885–1963) – громадський діяч, історик, педагог. У 1919–1926 рр. – в еміграції у Чехословаччині. Професор стародавньої історії у Празькому українському високому педагогічному інституті (1923–1926). Повернувся до Галичини, працював у «Рідній Школі». У 1934–1939 рр. – інспектор середніх шкіл. У 1940–1944 рр. – директор гімназії в Ярославі. 1949 р. емігрував до Німеччини. Автор популярної історії України – 248.
- Тимошенко Сергій** (1881– 1950) – громадсько-полі-

- тичний діяч, інженер, архітектор. Член РУПу і УСДРП. Міністр шляхів в урядах І. Мазепи, В. Прокоповича та А. Лівницького. У 1922–1929 рр. – професор та ректор Української господарської академії у Подєбрадах. З 1930-х рр. мешкав у Польщі – 57, 149.
- Тимошок М.** – референт в судових справах Кам'янець-Подільського міського суду (1919) – 29.
- Тимченко Євген** (псевд. Богун; 1866–1948) – громадський діяч, мовознавець і перекладач. Дійсний член НТШ і УНТ в Києві, член-кореспондент АН СРСР (з 1929 р.). З 1911 р. працював у Варшавському університеті. 1917 р. – член Української ЦР від Київщини. У 1918–1932 рр. – професор Київського університету та ІНО. З 1918 р. – член комісії для вироблення української правничої термінології Міністерства юстиції УД. У 1919–1948 рр. (з перервами) – науковий співробітник АН УРСР – 228, 230, 236.
- Титаренко** – студент, висвячення якого планувалася у Вінніпезі (1954) – 334.
- Тиховецька** – донька К. Студинського – 286.
- Тихон (Белавін; 1865–1925)** – патріарх Московський і всієї Росії. З 1898 р. – єпископ Люблінський, вікарій Варшавської єпархії. Цього ж року відправлений до Америки для влаштування православних єпархій у США та Канаді на Алеутско-Аляскінську єпископську кафедру. З 1914 р. – архієпископ Віленський. 5 листопада 1917 р. обраний патріархом Московським і всієї Росії. Проголосив анафему радянській владі. Канонізований православною церквою 1989 р. – 81, 115, 118, 171, 405, 407, 409, 411.
- Тишкевич Михайло** (1857–1930) – дипломат, публіцист. Засновник товариств, що підтримували український національний рух. 1919 р. уряд УНР призначив його головою дипломатичного представництва у Ватикані, згодом – української місії на мирній конференції в Парижі. 1920 р. оселився у Польщі – 88, 168.
- Ткачук Іван** (1918–1978) – священник УГПЦ в Канаді. 1973 р. закінчив пастирські курси Колегії св. Андрія і рукоположений в священничий сан. Управитель видавничої спілки «Тризуб». З 1976 р. – парох храму св. Володимира в Калгарах – 366, 388.
- Токаржевський-Карашевич Ян** (1885–1954) – політичний діяч, історик-геральдист. У 1918–1921 рр. – посол у Туреччині. З 1922 р. – у Тарнові. Міністр закордонних справ екзильного уряду УНР. З 1924 р. – в Парижі, з 1936 р. – в Римі, з 1948 р. – в Лондоні. Автор літературних, наукових та публіцистичних праць – 57, 84, 87, 88, 91.
- Томашівський Степан** (1875–1930) – політичний діяч, історик, публіцист. Дійсний член НТШ. 1919 р. – радник делегації ЗУНР в Парижі, 1920 р. – голова її дипломатичної місії в Лондоні. У 1921–1925 рр. – в Берліні. З 1926 р. – вчитель у Львові. З 1928 – доцент історії України Краківського університету – 239.
- Третяк П.** – 191.
- Тупталенко (Тупгало) Дмитрій** – див. Дмитрій Ростовський.
- Тютюнник Юрій** (псевд. Юрчик; 1891–1929) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Член Української ЦР та Всеукраїнської ради військових депутатів. Після першого Зимового походу – інтернований до Польщі, де очолив повстанський штаб у Львові. 1923 р. виїхав до УРСР, де викладав у Школі червоних старшин. Репресований карними органами радянської влади. Автор низки спогадів – 112.
- Угринський К.** – приват-доцент КПДУУ – 156.
- Удовиченко Олександр** (1887–1975) – громадський діяч. Генерал Армії УНР. З жовтня 1917 р. – радник С. Петлюри. На початку 1918 р. очолював штаб Гайдамацького коша Слобідської України. У таборах для інтернованих (Польща) виконував обов'язки генерал-інспектора Армії УНР. 1924 р. переїхав до Франції. З 1953 р. – голова Європейської федерації українських військових організацій, міністр військових справ виконавчого органу Української національної ради та віце-президент УНР в екзилі (1954–1961). Автор книжок «Україна у війні за державність» (1954) та «Третя залізна дивізія» (1971) – 104, 106, 193.
- Українка Леся** (Лариса Косач; 1871–1913) – видатна українська письменниця, поетеса – 372, 387.
- Уляницький** – видавець Молдавських грамот – 240.
- Фальківський (Левчук) Дмитро** (1898–1934) – український поет. У 1920–1923 рр. служив в Червоній Армії, та ЧК. Друкуватися почав з 1924 р. Належав до групи «Ланка-Марс». Автор збірок «Чабан», «Обрії», «На пожарищі». Репресований карними органами радянської влади – 263, 278.
- Фарина Левко Григорій** (1918 – після 1986 р.) – громадський діяч, лікар. Закінчив медичний факультет Торонтського університету. Член СУС в Едмонтоні і його голова (1958–1963) – 351.
- Фасмер Макс** (1886–1962) – німецький мовознавець-славіст. Член кількох німецьких академій, дійсний член НТШ і член-кореспондент АН СРСР, професор багатьох університетів. Автор праць з мовознавства – 246.
- Феодосій** (поч. 1930-х рр. XVII ст. – 1696) – ігумен Видубецького монастиря в Києві. 1688 р. переведений на посаду настоятеля Чернігівського Єлеського монастиря і возведений в сан архімандрита. 1692 р. його було обрано єпископом Чернігівським. Канонізований у вересні 1892 р. – 79.
- Ференсв Юрій** – греко-католицький священник. 1948 р. перейшов у православ'я. 5 грудня 1948 р. митрополит Іларіон рукоположив його на священника.

- Згодом – другий настоятель Володимирської громади у Торонто – 311.
- Фещенко-Чопівський Іван** (1884–1952) – громадсько-політичний діяч, вчений. Професор гірничої академії в Кракові. Міністр торгівлі та промисловості УНР (1918), міністр фінансів за Директорії УНР. Дійсний член НТШ, Київського наукового товариства, закордонних наукових товариств. Автор праць з цементациї заліза та природних багатств України. Помер на засланні – 283, 419.
- Филипчак Іван** (1871–1945) – український письменник, педагог. Співзасновник музею «Самбірщина». Автор історичних повістей – 221, 289, 290.
- Фляк Михайло** (1905 – після 1986 р.) – священник УГПЦ. Рукоположений у сан священника 1938 р. Переїхав до Канади 1948 р., де приєднався до УГПЦ в Канаді – 384, 388.
- Франко Іван** (1856–1916) – видатний український письменник, поет, громадський діяч, учений, перекладач, етнограф – 17, 270, 277, 404, 405, 417, 418.
- Хведорів (Федорів) Борис** – син професора КПДУУ Федорова (1922) – 188.
- Хмелик Антон** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Холодний Петро** (1876–1930) – український громадський діяч, педагог, вчений-хімік. Професор Київського політехнічного інституту. Член ТУПу. 1917 р. – один з організаторів Товариства шкільної освіти і Всеукраїнської учительської спілки. Належав до УПСР, член її фракції у Комітеті Української ЦР. З 12 вересня 1917 р. до 1920 р. – товариш генерального секретаря освіти УНР (1917–1918). Емігрував до Польщі, з 1924 р. – у Львові – 24, 38, 53, 57, 70.
- Хомишин Григорій** (1867–1947) – український церковний діяч, ректор духовної семінарії у Львові (1902–1904). З 1904 р. єпископ Станіславської єпархії. Видавав квартальник «Добрий Пастир» – 139, 148, 260, 261.
- Храпко Віктор** – секретар управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові – 204.
- Христюк Павло** (1890–1941) – громадсько-політичний діяч, публіцист, літературознавець. Член УПСР, яку репрезентував в Українській ЦР. З 15 червня 1917 р. – генеральний писар Генерального секретаріату ЦР. З 18 січня 1918 р. – міністр внутрішніх справ в уряді В. Голубовича. З лютого 1918 р. – державний секретар УНР. За Директорії УНР – товариш міністра внутрішніх справ. З 1919 р. – в еміграції у Відні, співредактор журналу «Борітеся – Поборете!». 1923 р. повернувся в Україну. Працював науковим співробітником Інституту української літератури ім. Т. Шевченка, в Українбанку та редагував часопис «Література і мистецтво». 1931 р. засуджений у справі Українського національного центру – 31.
- Хрущов Микита** (1894–1971) – державно-політичний діяч. У 1938–1949 рр. – перший секретар ЦК КП(б) У, одночасно (1944–1947) – голова Раднаркому та РМ УРСР. У 1953–1966 рр. – перший секретар ЦК КПРС, одночасно (1958–1964) – голова РМ СРСР – 393.
- Цегельський Льонгін** (1875–1950) – політичний діяч, публіцист, адвокат. Діяч УНДП. Редактор часописів «Діло» і «Свобода». З 1907 р. – посол до австро-угорського парламенту, з 1913 р. – до галицького Сейму. За часів ЗУНР у 1918–1920 рр. – державний секретар внутрішніх справ, голова дипломатичної місії ЗУНР у Вашингтоні. Емігрував до США – 165.
- Чапленко Василь** (1900–?) – мовознавець, письменник, літературний критик. З 1945 р. – у Західній Німеччині, потім у США. Автор художніх творів, мовознавчих та критичних праць – 353.
- Черкавський (Черкаський) Михайло** (1878–1929) – громадський діяч, педагог, публіцист. Комісар освіти на Волині. 1922–1926 рр. – сенатор польського Сенату і голова Української парламентарної репрезентації, один із засновників Українського національного демократичного об'єднання, активний член українських організацій на Волині, зокрема, у Крем'янці – 122, 207.
- Черкасенко Спиридон** (псевд.: Петро Стах, Провінціал; 1876–1940) – український письменник. Автор поетичних збірок, прозових та драматичних творів – 44, 181, 253, 256, 268, 284, 286, 288, 289, 416, 417, 419.
- Черний Адольф (Ян Рокита)** – чеський письменник і публіцист кінця XIX – поч. XX ст – 263, 274, 277, 418.
- Черник П.Я.** – автор нарисів «Очерка русской исторической лексикологии» – 383.
- Чернова Олена** – українська письменниця з Праги – 264, 274, 278, 280, 417, 418.
- Чехович Костянтин** (1896–?) – філолог. Доцент українських вузів у Чехословаччині. Професор слов'янської філології Богословської академії у Львові. Автор біографічних досліджень – 271.
- Чеховський (Чехівський) Володимир** (1876–1938?) – благовісник УАПЦ, богослов, історик церкви, професор. Дорадник митрополита УАПЦ о. Василя Липківського. Голова Ідеологічної комісії УАПЦ, організатор і викладач пастирських курсів у Києві (згодом «Українського Богословника» – духовної академії). Активний учасник українського національного руху в Одесі, редактор «Українського слова» (1917), губернський комісар освіти ЦР на Херсонщині. В листопаді 1917 р. – політкомісар м. Одеси. Член української ЦР від соціал-демократичної фракції, товариш міністра ісповідань у гетьманському уряді П. Скоропадського. Голова Ради міністрів і міністр закордонних справ Директорії

- УНР (26 грудня 1918 р. – 11 лютого 1919 р.). Співавтор закону УНР про автокефалію. Професор Київського медичного інституту, Вінницького інституту народної освіти, співробітник ВУАН. Учасник Першого і Другого Всеукраїнських православних церковних соборів УАПЦ (1921, 1927). 1930 р. засуджений карними органами радянської влади у справі «СВУ» на 10 років. Відбував покарання на Соловках. Розстріляний за вироком трійки НКВС Ленінградської області 3 листопада 1937 р.
- Чижевський Дмитро** (1894–1977) – громадсько-політичний діяч, вчений-філософ. Член Української ЦР і Малої ради. В еміграції – професор українських високих шкіл у Чехословаччині. Редактор філософських видань – 235, 267.
- Чижевський Павло** (1860–1925) – громадсько-політичний діяч, голова української торгової делегації у Швейцарії, співробітник багатьох українських часописів – 106, 409.
- Чижі(є)в** – священник з Канади (1954) – 334, 336.
- Чинченко Іван** – професор зі Львова (1941) – 299.
- Чубук-Подільський Олександр** (1887–1960) – протопресвітер. Закінчив Полтавську семінарію (1908), історико-філологічний відділ Варшавського університету (1912). З 1920 р. у Польщі. Рукоположений в сан священника 1922 р. З 1940 р. – протопресвітер, член Варшавської духовної консисторії, вікарний священник кафедрального собору в Варшаві (з 1944 – настоятель). З 1948 р. – декан Краківського округу – 180, 181, 186, 190.
- Шаповал Микита** (псевд. М. Сріблянський, 1882–1932) – державно-політичний діяч, публіцист, поет, вчений-соціолог. У березні 1917 р. – київський повітовий комісар Тимчасового уряду, заступник голови Київської земської управи, голова Всеукраїнської лісової спілки. Член Української ЦР і Малої ради від УПСР. З 1 жовтня 1917 р. – директор лісового департаменту в генеральному секретарстві земельних справ. 2 грудня 1917 р. – 16 січня 1918 р. – генеральний секретар пошт і телеграфу УНР. За часів УД – активний діяч Національного союзу. Міністр земельних справ в уряді Директорії УНР (грудень 1918 р. – лютий 1919 р.). У 1919–1920 рр. – член дипломатичної місії УНР в Будапешті. Організатор українських громадських установ, засновник Українського соціологічного інституту в Празі (1924). Голова Українського Громадського комітету у Празі. Видавав «Нову Україну». Автор публіцистичних праць та поезій – 127, 199, 200, 202, 234, 235, 236, 413, 416.
- Шараївський Нестор** (1865–1929) – архієпископ. Закінчив КДА. Працював у Вінниці священником і законовчителем у гімназії. З 1919 р. брав участь у Перекладовій комісії при II ВПЦР (1919–1924). Після Собору УАПЦ 1921 р. – архієпископ Київський, перший заступник митрополита Василя Липківського (1921–1927), голова Перекладової комісії УАПЦ. Помер від голоду 29 жовтня 1929 р.
- Похований біля собору св. Софії у Києві, але в 1934 р. надгробну плиту було знято, а могилу забруковано – 405.
- Шафарик Павло** (1795–1861) – чеський археолог, історик, філолог-славист, поет, перекладач, етнограф, історик літератури – 417.
- Шахматов Олексій** (1864–1920) – філолог, академік Петербурзької АН (з 1897 р.), професор Петербурзького університету (з 1909 р.), голова Відділення російської мови та словесності Петербурзької АН (1906–1920). Автор праць з мовознавства, літературознавства, історії – 210, 414.
- Шевельов Юрій** (псевд.: Юрій Шерех, Гр. Шевчук; 1908–?) – славист-мовознавець, історик української літератури, літературознавець та театрознавець. Доцент Інституту журналістики (1933–1939), Харківського університету (1939–1943). Професор УВУ (з 1946 р.). Лектор багатьох університетів США – 369.
- Шевченко Тарас** (1814–1861) – видатний український письменник, поет – 30, 37, 39, 105, 209, 254, 277, 369, 370, 391, 392, 434, 439, 450.
- Шелухін Сергій** (псевд.: С. Павленко; 1864–1938) – громадсько-політичний діяч, педагог, правознавець, поет. В Українській ЦР – представник Херсонської губернії. Належав до УПСФ, член її ЦК. З 15 січня 1918 р. – генеральний суддя УНР. У лютому-квітні 1918 р. – міністр судових справ в уряді В. Голубовича. За УД – голова української делегації на переговорах з РСФРР (23 травня – 7 жовтня 1918 р.), член Державного Сенату (з серпня 1918 р.). 1919 р. – виконуючий обов'язки міністра юстиції УНР, член української делегації на Паризькій мирній конференції. З 1921 р. – у Чехословаччині, професор кримінального права в УВУ та Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова – 51, 162, 165, 182, 235, 236, 243, 244, 246, 252, 261, 263, 266, 267, 268, 273, 289, 416, 417.
- Шептицький Атанасій** – митрополит УГКЦ (1715–1746), заходами якого отримала розвиток справа освіти греко-католицького духовенства, започатковано вищі латинські, теологічні, філософські школи ЧСВВ, засновано семінарію у Вільно – 213.
- Шептицький Лев** (1717–1779) – церковний діяч, василіанин. 1743 р. став архімадритом у Мелечі, 1748 р. – єпископ Львівський, Галицький і Кам'янецький УГКЦ. Створив при трьох своїх кафедрах капітули. 1774 р. за його сприяння у Відні створено «Барбареум» для всіх греко-католиків Австрійської монархії. 1762 р. митрополит Ф. Володкович домінував Л. Шептицького своїм коадьютором з правом наступництва. По його смерті Л. Шептицький управляв Київською митрополією (1778–1779) – 213.
- Шидловський Микола** – в'язень Кам'янець-Подільської тюрми (1919) – 28.
- Шохів Іван** – наказний полковник – 243.
- Шульгін Олександр** (1889–1960) – громадсько-політичний діяч, вчений-історик. 1917 р. асистент

- Петроградського університету. Член Петроградської громади ТУПу, УРДП, входив до ЦК партії, автор її політичної програми. В Українській ЦР і Малій раді репрезентував УПСФ. У липні 1917 р. – січні 1918 р. – генеральний секретар міжнародних (пізніше – міжнародних) справ. За гетьманату – співробітник Міністерства закордонних справ України, з липня 1918 р. – посол УД в Болгарії. У 1919–1921 рр. – член українських делегацій на Паризькій мирній конференції, Першій асамблеї Ліги націй у Женеві. З 1921 р. очолював Надзвичайну дипломатичну місію в Парижі. У 1920–1930 рр. – член уряду УНР в екзилі, професор українських високих шкіл в Чехословаччині. Віцепрезидент Міжнародної вільної академії в Парижі (1952–1960) – 88, 128.
- Шумлянський Йосиф** (1943–1978) – єпископ Львівський (з 1668 р.). 1700 р. запровадив у Львівській єпархії унію – 412, 419.
- Щепалин** – професор-мовознавець (1921) – 116.
- Щербаківський Вадим** (1876–1957) – український етнолог і археолог. Дійсний член НТШ та УВАН. Співдиректор Національного музею у Львові, завідувач археологічним відділом Полтавського музею, професор Полтавського університету. З 1922 р. – в Празі, професор УВУ. 1945 р. – лектор Словацьких інститутів, член АН Чехословаччини – 58, 234, 268, 278, 285, 289, 291, 418, 419.
- Щербань Олександр** (нар. 1922) – ігумен УГПЦ. Посвячений у ієромонаха 1943 р., в сан ігумена – 1950 р. Прийнятий до складу УГПЦ в Канаді 1952 р. – 324, 378.
- Щоголев** – 264.
- Щурат Василь** (1871–1948) – український літературознавець, фольклорист, поет, педагог, перекладач. Дійсний член і голова НТШ, ректор Українського університету у Львові. Директор Львівської наукової бібліотеки АН УРСР. Член ВУАН, з 1929 р. – академік АН УРСР. Автор досліджень про Т. Шевченка, П. Куліша, галицьке культурне відродження – 230.
- Юзик Павло** (1913–1986) – громадсько-політичний діяч. Професор історії і славістики у Манітобському (1958–1963) та Оттавському (1966–1978) університетах. Член управи КУК, заступник директора Шевченківської фундації та президент Канадського товариства славистів – 269.
- Юрій (Ярошевський)** – див. Георгій (Ярошевський).
- Юрій** – священник з Німеччини, спільний знайомий І. Огієнка та Н. Полонської-Василенко (1962–1965) – 377, 400.
- Юрко** – син К. Студинського – 287.
- Яворський Стефан** (1658–1722) – український церковний діяч, ректор Київської академії. У 1702–1721 рр. – місцеблюститель Московського патріаршого престолу, з 1721 р. – перший президент Св. Синоду. Автор богословських книг – 79, 231.
- Ягодзінський З.** – станіславський воєвода – 282, 419.
- Яковлів Андрій** (1872–1955) – громадсько-політичний діяч, вчений-правознавець. Дійсний член НТШ, керівник правничої секції УВАН у США. У 1917–1918 рр. – член Української ЦР, директор її канцелярії, голова дипломатичної місії УНР в Австро-Угорщині. За часів УД – директор департаменту Міністерства закордонних справ. 1919 р. – представник УНР в Голландії та Бельгії. З 1923 р. – в еміграції у Празі. Професор українських вищих навчальних закладів у Чехословаччині. З 1939 р. – директор Українського наукового інституту у Варшаві. Після другої світової війни перебував у Бельгії, з 1952 р. – у США. Автор праць з історії права – 37, 86, 228, 268.
- Яковос (Яків)** – архієпископ, грецький екзарх у Канаді (1960 рр.) – 384, 422.
- Ярмусь Степан** (нар. 1925) – православний церковний діяч. З 1956 р. – у Лондоні, з 1963 р. – у Канаді. Редактор «Вісника» (1969–1975) і журналу «Віра й Культура» (з 1981 р.). Професор Колегії св. Андрія у Вінніпезі з 1977 р. З 1983 р. – голова президії Консисторії УПЦ в Канаді. Автор підручників з богослов'я, історії української церкви, церковного права – 403.
- Ярошевич Андрій** (1875–?) – український економіст. Професор Київського інституту народного господарства. У 1930 рр. репресований карними органами радянської влади – 14.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ І. ОГІЄНКА

- Історичний словник української граматичної термінології** // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. IV. — С. 90-99.
- Двійне число в українській мові** // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. VI. — С. 88-96.
- Издания «Ключа Разумения» Іоанікія Галятовського, южнорусского проповедника XVII в.** // Русский филологический вестник. — 1910. — № 2. — С. 263-307.
- Проповеди Іоанікія Галятовського, южно-русского проповедника XVII-го века** // Сборник Харьковского историко-филологического общества. — 1913. — Т. XIX. — С. 1-32.
- Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов, синонимов и выражений в русской речи.** Пособие по стилистике русской речи для учащихся и самообразования. — К., 1914.
- Русское литературное ударение: Правила и словарь русского ударения.** Пособие при изучении русской речи для учащихся, учащихся и самообразования. — К., 1914.
- Иноземные элементы в русском языке.** История проникновения заимствованных слов в русский язык. — К., 1915.
- Грамматика української мови Ол. Павловського 1818 р.:** Передмова проф. Ів. Огієнка // Грамматика малоросійського наречія / Соч. Ал. Павловського. — Пг., 1918. — С. 3-16.
- Рідне писання:** Українська грамматика для народних шкіл. — К., 1918.
- Українська грамматика:** Підручник для 1-го року навчання в народних школах та для підготовчого класу шкіл середніх. — К., 1918.
- Українська культура.** Коротка історія культурного життя українського народу. Курс, читаний в Українському народнім університеті. — К., 1918.
- Вчимося рідної мови.** Нариси про мову в українську. — К., 1918.
- Історія української мови.** Вступ до історії української мови. Лекції... — Кам'янець-Подільський, 1919. — Т. 1.
- Курс украинского языка.** Из лекций по истории украинского языка. Пособие для студентов, учителей и учащихся старших классов средних учебных заведений. Издание 2-е, дополненное. — К., 1919.
- Мова українська була вже мовою Церкви.** Нариси з історії культурного життя Церкви Української. — Тарнів, 1921.
- Прохання до Патріарха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву.** — Тарнів, 1921.
- Українська грамматика.** Основи українського правопису. Підручник для першого року навчання в народних школах та для підготовчого класу середніх шкіл. Частина I. — Відень, 1921.
- Як цариця Катерина обмосковлювала Церкву Українську.** — [Б. м.], 1921.
- Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську.** — Тарнів, 1921.
- Як Москва знищила волю друку Київсько-Печерської Лаври.** — [Б. м.], 1921.
- Молитва за Отчизну про перемогу над ворогом, започівшим рідну землю.** — Тарнів, 1921.
- Український молитовник.** На українську мову переклав професор І. Огієнко. — Тарнів, 1921.
- Українська мова, як мова Богослужбова:** Право живої мови бути мовою церкви. — Тарнів, 1921.
- Підвалини Української Автокефальної Церкви.** Видавництво УАЦ. — Тарнів, 1921.
- Українська Пересопницька Євангелія 1556 р.** — Тарнів, 1921.
- Гетьман Івн Мазепа й його значення:** Публічна лекція, прочитана І. Огієнком на запрошення культурно-освітніх громадських емігрантських організацій в Тарнові 5 жовтня 1921 р.
- Вплив української культури на російську:** Публічна лекція І. Огієнка, що відбулася 30 жовтня 1921 р. в Перемишлі.
- Свята Служба Божа св. Отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською.** На українську мову з грецької переклав проф. І. Огієнко. — Л., 1922.
- Головні правила українського правопису.** — Тарнів, 1922.
- Матеріали з історії церковного руху на Україні.** — Вип. I. — Тернів, 1922.
- Свята відправа на Зелених Святах.** З грецької на українську мову переклав проф. І. Огієнко. — Тарнів, 1922.
- Свята Великодня Відправа.** З грецької на українську мову переклав проф. І. Огієнко. — Тарнів, 1922.
- Українська Житомирська Євангелія 1571 р.** Опис пам'ятки, аналіз мови і словник. Нарис з історії культурного життя старої Волині. — Тарнів, 1922.
- П. Куліш як перекладчик Письма Святого на мову українську:** Публічна лекція І. Огієнка, прочитана на запрошення культурно-освітніх організацій 15 лютого 1922 р. у Тарнові.
- Наглядна таблиця українського правопису.** Для школи й самонавчання. — Жовква, 1923.
- Український стилістичний словник.** Підручна книжка для вивчення української літературної мови. — Л., 1924.
- Друкарська трійця: Фіоль, Скорина і Хведорович:** Історичний нарис із світанку українського друкар-

- ства. — Т. I. — Ч. 11. — С. 163-166; Т. II. — Ч. 12. — С. 131-132; Ч. 13. — С. 197-198; Т. III. — Ч. 14. — С. 216-218; Ч. 15. — С. 232-234 // Лі-топис. — Берлін, 1924. — Ч. 11-15.
- Чистота й правильність української мови.** Підручник для вивчення української літературної мови. Популярний курс з історичним освітленням. — Л., 1925.
- Історія українського друкарства.** Т. 1: Історико-біографічний огляд українського друкарства XV–XVIII ст. — Л.: Збірник філологічної секції НТШ, 1925. — Кн. XIX–XX–XXI. — С. 4-418.
- Молитовник князя Володимира Великого 999 року** // Стара Україна. — Л., 1925. — № 5. — С. 81-87.
- Наголос, як метод означення місця виходу стародрукованих книжок.** Замітки з історії наголосу на послугах палеотипії // Записки НТШ. — Л., 1925. — Т. CXXXVI–CXXXVII. — С. 197-224.
- Рідна традиція і мова.** Про правопис та вимову чужих слів // Діло. — Л., 1925. — № 145-148.
- Український наголос на початку XVII віку.** — Жовква: ЧСВВ, 1926.
- Новочасний церковно-слов'янський правопис.** Історичний нарис з палеографії та палеотипії. — Варшава, 1926.
- Початок друкарства в Уневі.** — Л., 1926.
- Українська вимова богослужбового тексту в XVIII ст.** Нарис з історії української фонетики. — Варшава, 1926. Відбиток з «ЕЛПІΣ». — Т. 1. — С. 9-31.
- Костянтин і Мефодій. Їх життя і діяльність.** — Варшава, 1926.
- Нариси з історії української мови: Система українського правопису: Популярний науковий курс з історичним освітленням.** — Варшава, 1927.
- Методологія перепису Св. Письма та Богослужбових книг на українську мову** // Духовний сяч. — 1927. — № 4. — С. 19-27.
- Powstanie alfabetu oraz języka literackiego u Słowian.** Album zdjec. — Варшава, 1927.
- Слов'янське письмо перед Костянтином** // Ювілейний збірник на пошану М. Грушевського. — К., 1928. — С. 156-169.
- Українська літературна мова X–XVI ст.** // Діло. — 1929. — № 174-179.
- Доля Української Церкви та її сучасний стан.** Публічна лекція, прочитана на запрошення Instytut'u Vadau Spraw Narodowojsciowych 23 січня 1929 р.
- Пересопницька Євангелія 1556–1561 рр.** — Варшава, 1930; Відб. з журн. «Путь Правды». — 1930. — № 1. — С. 12-32.
- Псалтир половини XVIII віку в лемківським перекладі** // Записки НТШ. — 1930. — Т. 99. — С. 197-140.
- Крехівський Апостол 1560-х років.** — Прага, 1929.
- Історія церковно-слов'янської мови.** Короткий науково-популярний нарис // «ЕЛПІΣ». — 1931. — Т. V. — С. 20-38.
- Українська вимова богослужбового тексту в XVII в.** Нарис з історії української фонетики. // «ЕЛПІΣ». — 1931. — № 1. — С. 9-32.
- Історичний словник української мови. Критично-методологічні уваги** // Prace Filologiczne, 1931. — Т. XV. — Ч. II.
- Дві грамоти воєводи валашського Мирчі Великого:** Палеографічно-лінгвістичний нарис // Byzantinoslavica, 1931. — Т. III. — Кн. 2. — С. 415-428.
- Східно-слов'янська рецензія церковно-слов'янської мови** // Byzantinoslavica. — Прага, 1931. — Т. III. — Кн. 2. — С. 542-543.
- Загублений Крем'янецький стародрук «Синод Луцький 1638 р.»** // «ЕЛПІΣ». — 1931. — Т. V. — С. 68-95.
- Akzentzeichen in mittelbulgarischen Sprachdenkmälern** // Zeitschrift für Slav — Philologie. — 1932. — Т. IX. — Кн. 3-4. — С. 395-399.
- Українець — вихователь імператора Петра II** // Новий час. — Л., 1932.
- Програм опису кирилицьких стародруків.** Для вжитку Палеографічного семінара. — Книголюб. — Прага, 1932. — Кн. I-II. — С. 11-31.
- Дві грамоти воєводи Валаського Івана Мирчі Великого.** Палеографічно-лінгвістичний нарис. — Прага, 1932. — С. 415-430. (Відбитка з «Byzantinoslavica»).
- Вербська Євангелія 1560 року** // Сборникъ в честь на проф. Л. Милетичъ. — Софія, 1933. — С. 208.
- Мова наших видань: «Бурверхи» Є. Бронте** // Рідна мова. — 1933. — Ч. 5. — С. 187-190.
- Української літературної мови мусімо вчитися, щоб знати** // Рідна мова. — 1933. — Ч. 2. — С. 32-42.
- Дбаймо всі про культуру своєї мови** // Рідна мова. — 1933. — Ч. 12. — С. 387-390.
- Рятуймо нашу еміграцію від мовного винародовлення!** Лист до емігрантів в Америці й Канаді // Рідна мова. — 1934. — Ч. 1. — С. 1-6.
- Наша театральна вимова** // Рідна мова. — 1934. — Ч. 2. — С. 50-5.
- Всеукраїнська літературна мова й мова наших дитячих видань** // Рідна мова. — 1934. — Ч. 3. — С. 81-88.
- Не масмо каменя наріжного!** Українські переклади св. Письма // Рідна мова. — 1934. — Ч. 4. — С. 131-13.
- Рецензія на книжку І. Свенціцького «Опис рукописів»** // Записки ЧСВВ. — 1934. — Т. IV. — С. 405-409.
- Варшавська збірка про Орлика** // Записки ЧСВВ. — 1934. — Т. VI. — С. 201-213.
- Розмежування пам'яток українських відбілоруських** // Записки ЧСВВ. — 1934. — Ч. 14. — С. 1-32.
- Рідне писання.** Ч. I. Український правопис і основи літературної мови. Ч. II. Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних. — Жовква, 1934.
- Духовенство й рідна мова:** Високопреосвященному митрополитові Кир Андрееві в день семидесятиліття його життя на знак найглибшої пошани присвячує автор // Рідна мова. — 1935. — Ч. 10. — С. 431-438.
- Народна освіта в советській Україні** // Наша культура. — 1935. — Кн. 2. — С. 121-122.
- Словник наголосів Чудівського Нового Завіту** // Записки ЧСВВ. — 1935.
- Моє життя, 1882–1918 рр.** // Наша культура. — 1935. — Кн. 7. — С. 444-453; Кн. 8. — С. 510-522; 1936. — Кн. 1. — С. 64-72; Кн. 3. — С. 233-237; Кн. 7. — С. 554-557.
- Соняшний поет Богдан Ігор Антонович,** характеристика поетичної творчості // Наша культура. — 1936. — Кн. 3. — С. 213-220.
- Др. Іл. Свенціцький. Опис рукописів, I: кириличні пергамини XII–XV вв.** (Збірки Національного Музею у Львові), рецензія // Записки ЧСВВ. — Т. VI. — С. 405-409.
- Рецензії** // Наша культура. — 1936. — Кн. 2. — С. 152-155. Рец. на кн.: Слово про Ігорів поход: Український героїчний епос кінця XII ст. / Пер. С. Гординський. — Л., 1936; Филипчак І. Історія села Береги Самбірського повіту. — 1935.
- Східнослов'янський наголос у XIV віці.** Ч. I: Словник наголосів Чудівського нового завіту 1355 р. / Накладом ред. «Записок ЧСВВ», 1937.

- Раз добром налите серце:** Світлій пам'яті Д.Д. Огієнкової: замість вінка надмогильного // Наша Культура. — 1937. — Кн. 5. — С. 225-245.
- Новини нашої літератури.** Рецензія на твори М. Мочульського, М. Рішка, В. Груджі-Донського та Р. Леонтовича // Наша Культура. — 1937. — Кн. 2. — С. 125-128.
- Новий заповіт Господа Нашого Ісуса Христа з грецької на українську переклав І. Огієнко.** — Л., 1937.
- Історія української літературної мови.** — Вінніпег; Волинь, 1950. — Т. I, II.
- Аскет Українець: Старець Паїсій Величковський** // Слово істини. — 1950. — Ч. 7. — С. 13-18. — Ч. 8. — С. 6-9. — Ч. 9. — С. 22-23.
- Наш Символ Віри:** (Виникнення і історія) // Наша Культура. — 1951. — Кн. 1. — С. 7-14; Кн. 2. — С. 5-14.
- Український літературний наголос.** Мовознавча монографія. — Вінніпег, 1952.
- Достойно вшануймо ювілейний рік...:** Пасхальне послання. — Вінніпег, 1952.
- Як правити Святу Літургію:** Практичні вказівки. — Вінніпег, 1952.
- Поділ єдиної Христової Церкви і перші спроби посидання її:** Історико-канонічна монографія: виклади на богословським відділі колегії св. Андрія в Вінніпегу. — Вінніпег, 1952.
- Парад на Великий Пост** // Наша Культура. — 1953. — Кн. 4-5 — С. 41-48; Кн. 7. — С. 15-16.
- Берестейська Унія під судом народу** // Віра й культура, 1956. — Ч. 6. — С. 1-8.
- Згода, здність та карність — це основа життя світу:** (Різдвяне послання) // Віра й культура, 1956. — Ч. 3. — С. 1-2.
- Українська церква за час Руїни (1657–1687):** Монографія. — Вінніпег, 1956.
- Таїнство хрещення в Православній Церкві** // Віра й Культура. — 1956. — Ч. 3. — С. 19-24.
- Гімн Української Церкви («Наша Віра Свята Православна...»)** // Віра й Культура. — 1957. — Ч. 8. — С. 6.
- Вікові наші рани:** Драматичні поеми. — Вінніпег, 1960.
- Блискуча зоря в українській духовній культурі:** Преподобна Анна Всеволодівна (1055 – 3.XI.1113) — Вінніпег, 1960.
- Заповіт Україні про Православну віру Гетьмана Івана Мазепи.** Історична довідка // Віра й культура. — 1960. — Ч. 8. — С. 14-16.
- Фортеця православ'я на Волині — свята Почаївська Лавра:** Церковно-історична монографія. — Вінніпег, 1961.
- Українська патрологія: Хор українських святих** // Віра й Культура. — 1961. — Кн. 1. — С. 6-11; Кн. 2. — С. 19-21; Кн. 12. — С. 1-5; 1962. — Кн. 3. — С. 20-23; Кн. 4. — С. 16-21; Кн. 5. — С. 20-23; Кн. 6. — С. 12-20.
- Вірний син українського народу: Слово на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпегу** // Віра й Культура. — 1961. — Кн. 10-11. — С. 11-12.
- Вірний син українського народу: Слово на відкритті пам'ятника Т. Шевченкові 9 липня 1961 р. у Вінніпегу** // Віра й Культура. — 1964. — Кн. 6. — С. 6-7.
- Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови** (склав митр. Іларіон). — Вінніпег, 1961.
- Розп'ятий Мазепа.** Історична драма на 5 дій. — Вінніпег, 1961.
- Навчаймо дітей своїх української мови.** Проповіді. — Вінніпег, 1961.
- У муках конання: Денник зболілої душі:** Поема // Віра й Культура. — 1962. — Кн. 4. — С. 7-12; Кн. 5. — С. 4-13.
- Біблія або книги Св. Письма Старого й Нового Заповіту** (із мови давньоєврейської й грецької на українську дослідно наново перекладена). — Лондон, 1962.
- Твори: Наш бій за Державність:** Іст. епопея: (З передмовою автора). — Вінніпег, 1962. — Т. 3. — Ч. 1.
- Релігійність Тараса Шевченка:** Ювілейне видання (1814–1964). — Вінніпег, 1964.
- Етимологічно-семантичний словник української мови** // Віра й Культура. — 1965. — Ч. 4/136. — С. 29-32; Ч. 5/137. — С. 27-32; Ч. 6/138. — С. 30-32; Ч. 7/139. — С. 27-32; Ч. 8/140. — С. 30-32; Ч. 9/141. — С. 31-32; Ч. 10-11/142-143. — С. 29-32; Кн. 12/144. — С. 30-31; Ч. 1/145. — С. 29-30.
- Дохристиянські вірування українського народу:** Історико-релігійна монографія. — Київ, 1965. — С. 424.
- Українська патрологія:** Підручник для духовенства і українських родин. — Вінніпег, 1965.
- Константин і Мефодій:** Їх життя та діяльність: Історико-літературна монографія. — Вінніпег, 1970. — Фотодрук з першого видання, що вийшло у Варшаві 1927 р.

ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ТА ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ, ЗГАДУВАНИХ В ЛИСТАХ І. ОГІЄНКА

- Антонич Б.** Три перстені: поема і лірика. — Л., 1934. — 80 с.
- Антонич Б.** Вірші // Наша культура. — 1935. — Кн. 2. — С. 117-118.
- Архипенко О.** Національне мистецтво // Наша культура. — 1935. — Кн. 1. — С. 42.
- Барвінський О. П.** Куліш та І. Пулюй, як перекладчики Св. Письма // Наша культура. — Кн. 4 (24). — С. 177-183.
- Бережинський Я.** Дещо про переклади на українську мову. З приводу одного «зразкового» перекладу // Рідна мова. — 1933. — Ч. 4. — С. 133-138.
- Білецький Л.** «Руська правда» й історія її тексту. Вперше вийшла: УВАН. — Вінніпег, 1993. — 166 с.
- Білецький Л.** Володимир Самійленко (Сивенький), його життя й творчість // Наша культура. — 1935. — Кн. 4. — С. 207-212; Кн. 5. — С. 301-305; Кн. 6. — С. 344-348.
- Білецький Л.** М. Грушевський, як історик української літератури // Наша культура. — 1935. — Кн. 3. — С. 129-135.
- Білецький Л.** Молодий Шевченко перед власним судом своїм на кінці життя. Історія повісті «Художник» // Наша культура. — 1936. — Кн. 5. — С. 373-381; Кн. 7. — С. 491-497; Кн. 12. — С. 811-817.
- Білецький Л.** «На полі крові» Л. Українки, до історії тексту драматичної поеми // Наша культура. — 1936. — Кн. 4 (13). — С. 265-272.
- Білецький Л.** С. Черкасенко й його творчість. Лірика // Наша культура. — 1937. — Кн. 2 (22). — С. 65-67.
- Білецький Л.** Олександр Колеса // Наша культура. — 1937. — Кн. 7. — С. 286-289; Кн. 8-9. — С. 357-360.
- Бехтерев.** Коллективная рефлексология. — Петроград, 1921. — 432 с.
- Беринда Памво.** Лексіконъ славенроскій и именъ толькованіе. — К., 1627.
- Біднов В.** Церковна справа на Україні. — Тарнів: «УАЦ», 1921.
- Биковський Л.** Книгозбірня митрополита Іларіона: Спомини // Віра й культура. — Вінніпег, 1963. — Ч. 4. — С. 17-21.
- Биковський Л.** Польське повстання в Варшаві 1944 р.: Спомини очевидця. — Лондон, 1963.
- Бачинський Б.** Змагання до унії церкви з Римом в роках 1498–1506 // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. IV. — С. 100-136. — Кн. V. — С. 61-87. — Кн. VI. — С. 5-53.
- Вовк Ф.** Палеолітичні знахідки в с. Мізині на Чернігівщині // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. I. — С. 90-99.
- Возняк М.** Історія української літератури: У 4 т. — 1920–1924; у 2-х кн.: Вид. 2-е, перероб. Кн. 1. — Л.: Світ, 1992. — 696 с.
- Возняк М.** Український правопис із словничком. — [Б.М.], 1933.
- Владимир Мономах.** Поучения детям: (Из «Повести временных лет». Лаврентьевский список. Около 1117 г.) // Памятники литературы Руси XI–XII вв. / Ред. Д. Лихачев. — М., 1977.
- Галятовский І.** Ключ Разумения // Русский Дипломатический Вестник. — 1910. — Т. 63. — Кн. 2. — С. 263-307.
- Гординський С.** Слово про Ігорів полк (Український героїчний епос кінця XII ст.). — Л.: Варяг, 1936. — 52 с.
- Гординський Я.** Про мову українських колядок // Рідна мова. — 1935. — Ч. 5 (29). — С. 227-230; Ч. 7 (31). — С. 311-314.
- Гординський С.** В нас вірші пише всяк // Рідна мова. — 1939. — Ч. 9 (81). — С. 393-394.
- Гординський Я.** Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ у Львові. Випуск перший. — Жовква, 1927.
- Грінченко Б.** Словник української мови. Т. I–IV. — К., 1902–1904, 1907–1909.
- Грузинський О.** Пересопницькое Евангелія, какъ памятникъ искусства эпохи Возрожденія въ Южной Руси въ XVI вѣкѣ // Искусство, 1911. — Кн. 4.

- Грузинський О.** «Elegia Alexii» Теофана Прокоповича // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. IV. — С. 20-40.
- Голоскевич Г.** Правописний словник. — Вид. 7. — К., 1930.
- Голубев С.** Памятники литературной полемики православных южнорусов с латино-униатами (XVI–XVII ст.) / Под ред. С.Т. Голубева // Архив Юго-Западной России. — К., 1887. — Ч. 1. — Т. 7.
- Голубев С.** Памятники литературной полемики православных южнорусов с протестантами и латиноуниатами в Юго-Западной Руси за XVI и XVII ст. / Под ред. С.Т. Голубева // Архив Юго-Западной России. — К., 1893. — Ч. 1. — Т. 8.
- Дубровський В.** Українсько-російський словник / Ред. І. Стешенка. — К.: Час, 1909.
- Діонісій (Валединський) митрополит.** Археологія Евхаристичного Культу // Наша культура. — 1935. — Кн. 1-12.
- Данилевський Г.** Беглые в Новороссии. Воля. (Беглые воротились). — М.: Гослитиздат, 1956.
- Данилів В.** До історії української етнографії: (Риси літературної діяльності М.А. Максимовича, А.Л. Метменського та П.А. Лукашевича) // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. IV. — С. 41-48.
- Животко А.** Українське питання в поглядах представників російської суспільної думки XIX ст. // Наша культура. — 1935. — Кн. 8. — С. 503-509.
- Животко А.** Адольф Черни й українці // Наша культура. — 1936. — Кн. 4. — С. 296-300; № 7. — С. 525-531.
- Зеньковский В., протопресвитер.** Пять месяцев у власти (15 мая– 19 октября 1918 г.): Воспоминания / Ред. М.А. Колеров. — М.: Крутицкое Патриаршее подворье, 1995. — 240 с.
- Кабачков І.** Політична економія, підручник для вищих шкіл. — 1874.
- Каратаев І.** Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. Изд. Российской АН.— 1883.
- Кобилянський Б.** «Слово про Ігорів полк» С. Гординського // Рідна мова. — 1936. — Ч. 7 (43). — С. 309-316.
- Кобилянський Б.** Чистота й правильність української мови. // Рідна мова. — Ч. 8 (44). — С. 343-348; Ч. 9 (45). — С. 395-404; Ч. 10 (46). — С. 439-446; Ч. 11 (47). — С. 487-492.
- Кобилянський Б.** Новий переспів «Слова про Ігорів похід». — Ч. 12 (48). — С. 537-543.
- Ковалів П.** Нова граматики. Рецензія на «Граматику української мови» Дмитра Кислиці // Віра й культура. — 1960. — Ч. 2. — С. 18-19.
- Ковалів П.** Мова і діалект // Віра й культура — 1961 — Ч. 4(88). — С. 23-25.
- Ковалів П.** Праця над українським наголосом // Віра й культура. — Вінніпег, 1965. — Ч. 6 (138). — С. 4-6. — Рец. на кн.: *Іларіон*. Український літературний наголос. — Вінніпег, 1952. — 303 с.
- Ковалів П.** — Слов'янські фонемі: Походження і історичний розвиток. — Н. Б.: Наук. т-во ім. Шевченка, 1965. — 256 с.
- Кондаков Н.** Иконография Богоматери. — СПб.: Твоголик и Нильборг, 1911. — 216 с.
- Ковалівська-Королева Н.** Кешенковий чесько-український словник. — Прага, 1920.
- Ковалівська-Королева.** Життя Святої Великомучениці Варвари. Переказала Наталія Ковалівська-Королева. — Тарнів, 1922.
- Комаров М., Уманець М.** — Російсько-український словник. — Л., 1893–1894. — Т. I–II; Л., 1896–1898. — Т. III–I.
- Калинович М.** Русско-украинский словарь / Редактор М. Калинович. — М., 1948.
- Котляревський І.** Енеїда. — 1842 (Вперше видано).
- Лехин І.** Словарь иностранных слов / Под ред. И.В. Лехина, Ф.Н. Петрова. — М., 1955.
- Мочульський М.** Гошинський, Словацький, і Шевченко, як співці Коліївщини // Наша культура. — 1936. — Кн. 8-9 (17-18). — С. 561-671.
- Маслов С.** Етюди з історії українських стародруків // Українська книга XVI–XVII–XVIII ст. — К., 1926.
- Маслов С.** Українська друкована книга XVI–XVIII вв. — К., 1925.
- Маслов С.** Спроба інструкції та план роботи над складанням українського бібліографічного репертуару XVI–XVIII ст. // Українська бібліографія. — Вип. I. Методологічний збірник. — К., 1928. — С. 61-86.
- Негалецький В.** Новий Завіт у перекладі українською мовою Валентина Негалецького 1581 р. Нарис з історії культурного життя Старої Волині. — [Б. М.], 1922. — 32 с.
- Негалецький В.** Євангеліє 1581 р. — рукопис (давніш Михайлівського монастиря у Києві), написаний у Хорошеві б. Острога з перекладом четвероєвангелія на українську мову на основі польського перекладу М. Чеховича 1577 р., майже без слідів церковнослов'янської мови, з сильним польським впливом у лексичі й синтаксі, місцями переписаний кирилицею поль. текст // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. IV. — С. 90-99.
- Номис М.** Українські приказки, прислів'я і таке інше. Зб. О.В. Марковича і др. Спорудив М. Номис. — Петербург, 1864.
- Оглоблін О.** Люди старої України. — Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1959.— 327 с.
- Памва Беринда.** Лексіконь славенросскій и имень тлькованіє. — К., 1627.
- Перетц В.** Слово о полку Ігоревім, пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. — К., 1926. — 352 с.
- Перетц В.** Панегірик «Възрункъ цнотъ превел. о. Е. Плетенецкого» року 1618 // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. VI. — С. 54-68.

- Пушкин А.** Я памятник себе... // Полн. собр. соч.: В 10 т. — Л., 1977. — Т. 3. — С. 340.
- Полонська-Василенко Н.** Историчні підвалини Української Автокефальної Православної Церкви. — Вид. 1. — Мюнхен, 1964; Вид. 2. — Рим, 1964.
- Полонська-Василенко Н.** Дві концепції історії України і Росії / Вид. УВУ. — Мюнхен, 1964.
- Полонська-Василенко Н.** Заселення Південної України в другій половині XVIII ст. (1734–1775 pp.): В 2 т. — Мюнхен, 1960–1976. — Т. I: Заселення Сербії та Слов'яносербії. — 1960; Т. II: Заселення Новоросійської губернії. — 1976.
- Прокопович Феофан.** Слова и речи поучительные, похвальные и поздравительные, ч. 1-4. — СПб., 1760–1774; Под ред. И. Еремина. — М.; Ленинград, 1961.
- Пеленський Є.** Бібліографія української мовознавчої бібліографії. Список покажчиків // Рідна мова. — 1934. — Ч. 3, 4, 6-10.
- Пеленський Є.** Україна в байках Глібова // Наша культура. — 1936. — Кн. 11 (19). — С. 762-764.
- Розов В.** Українська шкільна драма «Усненіє Богородици» // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. V. — С. 88-96.
- Рудницький М.** Клопоти з рідною мовою // Діло. — 1933. — Ч. 10 (15 січня). — С. 3-4.
- Рудченко І.** Народные южно-русские сказки. Т. I–II. — Киев: Тип. Е.Н. Федорова, 1869–1870.
- Скоропадський П.** Українська культурна праця за Гетьманщини 1918 р., сторінка споминів // Наша культура. — 1936. — Кн. 4 (13). — С. 241-247.
- Смаль-Стоцький С.** Розвиток поглядів про семью слов'янських мов і їх взаїмне споріднення. — Відбиток з ювілейного збірника НТШ у Львові з нагоди 50-ліття заснування (1873–1923). — Л., 1925. II-е доповнене видання. — Прага, 1927.
- Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф.** Граматика руської мови. III перероблене видання. — Відень, 1914. Власним накладом.
- Смерчинський С.** Нариси з української синтаксис, в зв'язку з фразеологією та стилістикою. — Х.: Радянська школа, 1932.
- Срезневський І.** Материалы для словаря древнерусского языка. — СПб., 1893–1903. — Т. I–III.
- Свенціцький І.** Початки книгопечатання на землях України. В пам'ять 350-ліття першої друкованої книжки на Україні у Львові: 1573–1575 pp. — Львів; Жовква, Національний Музей, 1924. — XXII [2]. — 86 с.
- Свенціцький І.** Назва «Русь» в історичному розвитку до XII віку. — Жовква, 1936. — 30 с.
- Сумцов М.** Иоаникий Галатовский (К истории южной русской литературы XVII в.) — // Киевская старина — 1884. — Т. 7, янв. — С. 1-20; Т. 7, февр. — С. 183-204; Т. 7, март. — С. 371-390; Т. 8, апр. — С. 565-588.
- Синявський О.** Норми української літературної мови. 3-е вид. — Стейт Коледж: Життя і Школа, 1967. — 364 с.
- Сімович В.** Чи можна заводити харківський правопис? // Діло. — № 241. — 17 жовтня 1931.
- Сірополко С.** Михайло Грушевський, як історик освіти в Україні та освітній діяч // Наша культура. — 1935. — Кн. 2. — С. 91-98.
- Січинський В.** Метода історично-мистецьких дослідів // Наша культура. — 1935. — Кн. 4. — С. 263-264.
- Січинський В.** Література з українського пластичного мистецтва за роки 1932–1934 // Наша культура. — 1935. — Кн. 5. — С. 284-29.
- Студинський К.** Кара за участь у святі чеського театру (1868 р.). 3 історії українсько-чеських взаємин // Наша Культура. — 1935. — Кн. 2. — С. 98-106.
- Студинський К.** Павло Йосип Шафарик і українці. До історії українсько-чеських зв'язків // Наша культура. — 1935. — Кн. 7. — С. 401-412.
- Студинський К.** Чехи в спогадах Анатолія Вахнянина // Наша культура. — 1936. — Кн. 3. — С. 188-200.
- Студинський К.** Із редакційної теки Івана Франка, з вступу віршів Мелитона Бучинського // Наша культура. — 1936. — Кн. 1 (10). — С. 12-17.
- Студинський К.** В. М. Білозерський, його життєпис, «Основа» й зв'язки з Галичиною // Наша Культура. — 1936. — Кн. 8. — С. 571-583.
- Студинський К.** В адін час: Російська мова серед москвофілів у Галичині // Наша культура. — 1936. — Кн. 5 (14). — С. 358-372.
- Студинський К.** Дві зорі. Драматичні картини з поч. XVIII ст. — Л., 1937.
- Студинський К.** Антін Гладкий з Одеси між галичанами (1871–1872) // Наша культура. — 1937. — Кн. 2. — С. 81–86.
- Студинський К.** Остап Нижанківський у моїх спогадах // Наша культура. — 1937. — Кн. 3. — С. 138-144; Кн. 4. — С. 202-208; Кн. 5. — С. 334-340; Кн. 6. — С. 434-439.
- Сушицький Г.** До питання про літературну мову XII в. // Записки Українського наукового товариства в Києві. — 1909. — Кн. IV. — С. 3-19.
- Тимченко Є.** Історичний словник українського язика. Вип. 1-2 / Під ред. Є. Тимченка. — К., 1930–1933.
- Ушаков Д.** Толковый словарь русского языка в 3 томах / Под ред. Д.Н. Ушакова. — М., 1934.
- Уманець М., Комаров М.** Російсько-український словник. Т. I–II. — Л., 1893–1894; Т. III–IV. — Л., 1896–1898.
- Фасмер М.** Греко-славянские этюды. — СПб., 1906–1909.
- Франко І.** Сочинения Иоанна Вишенского // Ки-евская старина, 1889. — Кн. 4. — С. 21-63.
- Франко І.** Иоанн Вишенский. (Новые данные для оценки его литературной деятельности) // Ки-евская старина, 1889. — Кн. 4. — С. 141-151.
- Харлампович К.** Западно-русские православные школы XVI и начала XVII века. — Казань, 1898.
- Чернова О.** Перший український університет у м. Батурині 1760 р. Історичний нарис із історії вищої освіти в Україні. — Наша Культура. — 1936. — Кн. 3. — С. 161-170.

- Чернова О.** В мене серце на дві половині. Дмитро Фальківський // Наша культура. — 1936. — Кн. 6 (15). — С. 453-458.
- Чижевський Д.** Нариси з історії філософії на Україні. — Прага, 1931.
- Черник П.** Очерк русской исторической лексикологии. Древнерусский перевод. — М., 1956. — 244 с.
- Шахматов О., Кримський А.** Нариси з історії Української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської Старо-Українщини XI–XVIII вв. — К., 1924.
- Шевельов Ю.** Чернігівщина в формуванні нової української літературної мови.
- Шевченко Т.** Кобзар. Збірник поезій. — 1840 (Вперше видано).
- Шевченко Т.** Художник. — 1856 (Вперше видано).
- Шептицький А.** Лист митрополита Шептицького до Православних Архієреїв в Україні від 30 грудня 1941 р. — ЦДІАЛ України, ф. 558, оп. 1, спр. 7, арк. 96. *Опубл.*: Степан Баран: Митрополит Андрей Шептицький, Життя і діяльність. — Мюнхен, 1947. — С. 127-128; Світильник Істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові, 1928/1929–1944. — Торонто; Чикаго, 1976. — Ч. II. — С. 1933–1944; Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Церква і церковна діяльність. Документи і матеріали, 1899–1944. — Л., 1995. — Т. I. — С. 400-401.
- Шептицький А.** Про значення національного мистецтва // Наша культура. — 1935. — Кн. 1. — С. 41.
- Шептицький А.** З філософії культури // Наша культура. — 1935. — Кн. 4. — С. 201-207.
- Шугаєвський В.** «Наша літературна мова». Нова праця митрополита Іларіона // Віра й культура. — Вінніпег, 1959. — Ч. 10-11 (70-71). — С. 19-20.
- Шелухін С.** Соломаха // Рідна мова. — Варшава, 1934. — Ч. 6 (18). — С. 247-248.
- Шелухін С.** Окремі замітки про українську мову. Земля // Рідна мова. — Ч. 5 (17). — С. 203-204.
- Шелухін С.** Про конечну потребу нових пояснень «Кобзаря» (Про роз'яснення «Кобзаря» д-ром В. Сімовичем) // Дзвони. — 1933. — Ч. 10. — С. 457-464.
- Шелухін С.** Слова й факти // Дзвони. — 1933. — Ч. 10. — С. 478-482.
- Шелухін С.** «Критика нового підручника історії України (Д. Дорошенка)» // Дзвони. — 1935. — Ч. 4. — С. 235-241.
- Щербаківський В.** Українська протоісторія // Наша культура. — 1937. — Кн. 2, 4, 6.
- Щербаківський В.** T. Palm. Wendische Kultstätten // Наша культура. — 1937. — Кн. 5. — С. 45-416.

СЛОВНИК БОГОСЛОВСЬКИХ ТЕРМІНІВ

Автокефалія (грец. – сам, голова) – адміністративна незалежність Православної церкви. Автокефальна, або помісна церква, утворюється за сприянням з державною владою, її канонічність встановлюється визнанням з боку тієї церкви, від якої вона відокремилась. Усі православні церкви складають Вселенську Церкву по єдності вірувань, основних засадах устрою та управління і знаходяться в духовному спілкуванні одна з одною. Після IV Вселенського Собору були утворені патріархати. Пізніше Вселенська Церква стала визнавати право на автокефалію за церквою кожного православно-го народу, який за умовами політичного життя та національного розвитку виявлявся спроможним до самостійного церковного управління. Московська (1589), Кипрська, Грузинська (1917), Сербська, Румунська, та Болгарська управляються патріархами. На чолі Елладської (з 1850), Албанської (1922), Польської (1924), Чехословацької (з 1951) та Американської (з 1970) стоять архієпископи та митрополити. Всі Православні церкви (за виключенням Албанської) є членами Всесвітньої Ради Церков.

Автономія церковна (грец. – самопорядкування) – в Православній церкві незалежність в питаннях внутрішнього управління, яке надається автокефальною церквою, до складу якої ця церква входила раніше на правах екзархату або окремої єпархії. Голова автономної церкви обирається Помісним собором з затвердженням патріархом автокефальної церкви. Українській церкві автономію було надано згідно з «Положенням про тимчасове Вище Управління Православною Церквою на Україні» від 26 червня /9 липня 1918 р. (Гл. I, § 1).

Академія Духовна – вищий богословський навчальний заклад, який готує священнослужителів, богословів, викладачів теологічних дисциплін. З початку XIX ст. в Російській імперії існувало 4 духовних академії – Київська, Санкт-Петербурзька, Московська та Казанська. Після Жовтневої революції 1917 р. академії були закриті і в радянський час в СРСР під іншими назвами існували Московська і Ленінградська духовні академії.

Американська Православна Церква (Московська Православна Церква в Америці) – започаткована наприкінці XVIII ст. Св. Синодом Російської Православної Церкви, спочатку у вигляді духовної місії, а згодом Алеутської та Аляскінської (Північноамериканської)

єпархії, центр якої 1905 р. перемістився до м. Сан-Франциско, а згодом – до Нью-Йорку. У лютому 1924 р. в Детройті Північно-Американська Єпархія Російської Православної Церкви на своєму Соборі проголосила себе самостійною. 1933 р. заснований екзархат Московської Патріархії у Північній та Південній Америці, який проіснував до 1970 р., коли Патріарх Московський і всієї Руси Алексій I (Симанський) надав їй Томос про автокефалію від 10 квітня 1970 р. із затвердженням назви «Свята Автокефальна Православна Церква в Америці». Богослужбова мова – англійська. Офіційний титул голови церкви – Архієпископ Вашингтонський, митрополит всієї Америки і Канади.

Англійська Церква – одна з трьох основних протестантських течій. За своїм устроєм – єпископальна. Примасом Англії є Архієпископ Кентерберійський. Самостійні Англійські церкви існують у Шотландії, Ірландії, США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та інших державах. З 1867 р. ці церкви, зберігаючи свою самостійність, об'єднані в Англійський союз церков (25 автономних, 6 церковних організацій, а також низка церков, що входили раніше до складу Британської імперії). Вищі ієрархи цих церков зустрічаються на конференціях (вищому органі Англійського союзу церков, що скликається з 1866 р. кожні 10 років Архієпископом Кентерберійським в його резиденції – Ламбетському палаці в Лондоні).

Антимінс – освячена архієреєм хусточка з зображенням покладення во гроб Христа Спасителя та чотирьох євангелістів. Під зображенням в них зашита частинка св. мощей. Без антимінсу не може відправлятися літургія. На антимінсі завжди повинні лежати Св. Євангеліє і хрест.

Апостол (грец. «посол, посланець») – в Новому Заповіті апостолами називаються 12 учнів Ісуса Христа: Симон (Петро), Андрій Варфоломей, Іоан, Матвій, Симон Зилот, (або Кананіт), Фаддей (або Іуда, син Яковлів), Пилип, Фома; Яків, син Алфеїв; Яків, син Заведеїв; Іуда Іскаріот. Після смерті Ісуса його учні замість зрадника Іуди обрали Матвія. Апостоли обирались на певне служіння (Дії св. ап. 13: 1). Крім того, апостолами називаються ще 70 учнів Господа.

Апостольська столиця – див. Ватикан.

Апостольський Візитатор – посада в Католицькій Церкві, представник Ватикану в певній території.

Архієпископ (грец. – старший наглядач) – старший єпископ. Церковний титул, один з вищих в християнській церковній ієрархії. Спочатку надавався патріархам та митрополитам автокефальних єпархій. Незважаючи на рівність єпископів та однакову владу, окремі єпископи мають право верховної першості по честі по відношенню до інших. При цьому їм надається титул Архієпископа.

Архієпископ Кентерберійський – головний єпископ державної англійської церкви, примас всієї Англії, перший пер королівства. Він, як і вищі ієрархи незалежних церков країн колишньої Британської імперії, призначається монархом за рекомендацією урядової комісії.

Архієпископ-кардинал (правильно: архієпископ з титулом кардинала) – титул, який надавався Папою Римським вищим духовним сановникам.

Архієрей (грец. – старший священник) – загальна назва для вищих чинів чорного духовенства в православної церковній ієрархії. Вони поділялися на вікарних та єпархіальних архієреїв. Вікарні архієреї були помічниками єпархіального. Вони поділялися на штатних, яких утримувала казна та позаштатних, що утримувалися коштом архієрея. В обов'язки єпархіального архієрея входило управління єпархією, духовний суд, піклування про місцеві духовні навчальні заклади, моральний стан учнів, завідування всіма церковнимикладами єпархії.

Архієрейське благословення – див. Благословення.

Архімандрит – вище духовне звання у ченців православних монастирів, почесний титул настоятелів великих чоловічих монастирів, намісників лавр. Як почесне звання титул архімандрита надавався також ректорам духовних семінарій, начальникам духовних місій, деяким священнослужителям-ченцями за особливі заслуги перед Церквою.

Архіпастир – загальна назва для вищих чинів православної церковної ієрархії: єпископа, архієпископа, митрополита, екзарха, патріарха.

Архіпресвітер – у Греко-Католицькій Церкві почесна назва найстаршого соборного члена кліру.

Афон (Свята Гора) – частина халкідійського півострова в Греції з одноіменною горою (1233 м); з VIII ст. осередок грецьких анахоретів, які створили так звану «чернечу республіку». В церковній літературі має назву «Свята гора», вважається центром православного чернецтва. Україна мала з Афоном тісні релігійно-культурні зв'язки.

Біблійне товариство – об'єднання християн переважно протестантського спрямування, що створюються з метою масового поширення Біблії. Перші біблійні товариства з'явилися в Англії на межі XVII–XVIII ст. і отримали розповсюдження у XIX ст. переважно у Європі та Америці. Створення біблійних товариств було пов'язане з колоніальною експансією Англії, місіонерською активністю протестантських церков. Створене 1804 р. «Британське та іноземне біблійне товариство» почало відігравати провідну роль. Біблійні товариства зосередили увагу на загальноприйнятих канонічних частинах Біблії. У XIX

ст. Біблійні товариства видали та розповсюдили понад 160 млн. примірників Біблії. Основні напрями діяльності: біблієстика, переклади Біблії на різні мови та діалекти, видання та розповсюдження Біблії (в тому числі безкоштовне). Пов'язане з «Британським біблійним товариством», в Росії «Російське біблійне товариство» діяло у 1812–1826 рр. Ним було підготовлено 19 видань Біблії слов'янською, російською та мовами інших народів. 1863 р. створено «Товариство для розповсюдження Святого Письма в Росії». Сьогодні понад тисячу церковних, національних та міжнародних біблійних товариств, а також пов'язані з ними релігійні та світські об'єднання діють у більшості країн світу.

Біблія, Святе Письмо (грец. – книги) – священна книга усіх християн, поділяється на Старий та Новий Заповіт, до якого входять власне християнські книжки. Див. Старий Заповіт та Новий Заповіт.

Благодать – особлива властивість і сила Бога, яка проявляється щодо людини, як дар. Благодать постає як невидима божественна милість і сила, яку Бог дає віруючим в Ісуса Христа як Сина Божого. Існує 2 тлумачення цього терміну в богослов'ї: 1) Божа властивість, що поширюється на усіх духовно-розумних істот і сприяє особистому спасінню кожної людини; 2) сила Бога, якою, власне, і відбувається спасіння душі.

Благословення – особливий знак рукою або покладання рук на того, кого благословляють. Твориться архієреями або священниками і символізує передачу тим, кого благословляють, Божої благодаті, тобто милості Божої, що дарується людині. Благодать дається віруючим лише через Церкву та духовенство, яке наділене особливою благодаттю – священством.

Блаженніший – титул первоієрарха автокефальної церкви.

Богородиця – Марія Діва (Мати Божа, Мати Ісуса Христа, що його зачала від Св. Духа, дочка Йоакима і Анни з роду царя Давида; дружина св. Йосифа). Вшанування Пресвятої Діви Марії сформувалося вже в IV ст. на Вселенському соборі в Ефесі (431 р.) вона була визнана Богородицею і Царицею Небесною. У християнстві відзначають свята на її честь.

Богослов'я – систематично викладене і витлумачене релігійне вчення, що являє собою систему розкриття, обґрунтування та захисту віровчення й обрядовості, а також сукупність церковних дисциплін, які викладають різні компоненти цієї системи. Православне богослов'я спирається на Біблію і Святе Передання. Його засновниками вважаються Апостоли, а творцями, які надали йому завершеного вигляду – Отці Церкви (в православ'ї – діячі та письменники II–VII ст. Свв. Афанасій Великий, єп. Олександрійський; Василій Великий, єп. Кесарійський; Григорій Богослов; Іоан Дамаскін; Іоан Златоуст) тощо.

Богословська наука (богословські школи) – існували при єпископських кафедрах в Україні. Такими школами, де виховувалися українські богослови, були: Острозька Академія (бл. 1580 р.), Харківська Колегія (з 1727 р.), Переяславська Духовна Семінарія (Колегіум) з 1738 р., Духовна Семінарія в Новгороді-Сіверському

(1785–1797), Полтавська Духовна Семінарія, Духовна Школа на Січі для готування паламарів, дияконів та ін. Києво-Могилянська Академія з 1689 р. мала в програмі навчання богослов'я. 1819 р. відкрито Київську Духовну Академію. 1918 р. в Україні існували Київська Духовна Академія і семінарії в Києві, Кам'янці-Подільському, Житомирі, Харкові, Одесі, Катеринославі, Полтаві, Чернігові й Холмі. Православна Церква у Польщі мала духовні семінарії у Вільні й Крем'янці. З 1925 р. – Православний Богословський Відділ при Варшавському університеті. Підготовку священників УПЦ на еміграції здійснювали Богословсько-Педагогічна Академія УАПЦ в Мюнхені і Колегія Св. Андрія у Вінніпезі (Канада).

Богослужба, богослужіння – сукупність обумовлених вірою та вимогами християнського віровчення церемоній, обрядів та дій, які існують для спілкування віруючих з Богом. Богослужіння регламентується Церковним Уставом. Православна церква не визнає позауставного богослужіння. Будь-яка форма богослужіння тісно переплетена з національними, сімейно-побутовими звичаями та традиціями. Богослужіння поділяється на: 1) 9 добових служб – вечірня, повечірня, полунощниця, 1-а, 3-я, 6-а, 9-а години, літургія; 2) 7 тижневих – на кожний день тижня спогади про святих, або певні події; 3) річне богослужіння – дванадцять свята та Пасха. До цього додаються визначні свята кожної Помісної церкви.

Богослужбові книжки – книги, які вживаються в церковній практиці і містять в собі правила та опис порядку богослужіння, а також тексти для них. Згідно з церковним уставом богослужіння дозволено відправляти тільки за відповідними книжками: 1) Служебник; Чиновник; Часослов; Октоїх; Мінеї; Місячна Загальна, Святкова; Тріодь Пісна й Цвітна; Ірмологій; Типікон; 2) Требник Великий і Малий, збірник молитовних співів, Правильник, Акафістник, Канонік, Місяцеслов, Молитвослов та ін.; 3) Євангеліє, Апостол, Псалтир Слідувана та Мала.

Болгарська Церква – до середини XIX ст. перебувала під владою греків-фанаріотів. 1872 р. болгар проголосили автокефалію своєї церкви від Константинополя, але Константинопольський патріарх відлучив їх від церкви. Виникла так звана «болгарська схизма». 1870 р. турецька влада оголосила болгарський екзархат з митрополитом і синодом на чолі. Після утворення самостійної Болгарської держави 1878 р. Болгарська церква стала автокефальною і визнана Вселенською церквою 1945 р.

Братства церковні – національно-релігійні громадські організації православних міщан в Україні та Білорусії, які діяли в XVI–XVIII ст. при міських церквах. Перше Братство у м. Львів засноване міщанами при храмі Успія Пресвятої Богородиці у XV ст. Братства відігравали значну роль у суспільно-політичному і культурному житті. Українські братства відродилися в Україні після єпархіальних з'їздів духовенства і мирян (квітень – травень 1917 р.).

Буковинська Церква – до окупації Галичини Казиміром Великим 1345 р., залежала від Галицької митрополії, потім від охридського архієпископа. З утворенням 1399 р. самостійної молдавської митрополії з осідком у Сучаві, Буковинська церква увійшла до її складу, а 1402 р. дістала свого єпископа, залежного від молдавського митрополита з осідком у Радівцях. Ця залежність тривала до 1774 р., коли Буковина була прилучена до Австрії. 1783 р. Радівецьку катедру перенесено до Чернівців. Деякий час Буковина залежала від сербського карловацького православного митрополита, а 1873 р. утворено автокефальну Буковинсько-Далматинську митрополію з осідком у Чернівцях. Першим митрополитом з 1873 р. став Євгеній Гакман. Коли 1875 р. засновано Чернівецький Університет, там організовано богословський факультет. Більша частина духівництва були румуни або румунізовані українці. Лише в 1890-их рр. буковинці добилися, що українці дістали місця в консисторії та кафедри на богословському факультеті. За часів I Світової війни висвячено єпископа-українця Тита Тиминського. Після анексії Буковини Румунією 28 листопада 1918 р. утворилася окрема Буковинська митрополія церква з митрополитом Володимиром (Рептою) на чолі. З жовтня 1921 р. до 1944 р. Буковинська митрополія була у складі Румунської Православної Церкви. Після приєднання Північної Буковини до УРСР, яке сталося 28 червня 1940 р., частина православного духовенства українського походження перейшла на Холмщину і Підляшшя. До складу Холмської єпархії на чолі з архієпископом Іларіоном (Огієнком) було зараховано близько 40 священників з Буковини, які не бажали залишатися на радянській території.

Василіани, базиліани (за ім'ям Василя Кесарійського) – члени чернечого греко-католицького ордену св. Василя Великого. Після його реформування 1617 р. частина монастирів була об'єднана за зразком ордену єзуїтів в єдину організацію (Чин) на засадах правил чернечого життя св. Василя Великого, що охоплював 4 провінції: Литовську, Білоруську, Руську і Галицьку. Здійснювали душпастирську, місіонерську, освітню і видавничу діяльність. Після 1917 р. активізувала свою діяльність на території України і Польщі, які не входили до складу УРСР. І. Огієнко співпрацював з василіанами, починаючи з 1919 р. під час перебування в Кам'янці-Подільському, Львові, Вінниках, Варшаві, Тарнові в науковому та редакційно-видавничому напрямку, фінансував їх діяльність на Поділлі.

Ватикан – офіційна резиденція Римських пап з 1870 р., місто-держава в Римі (пл. 0,44 га), центр Римо-Католицької Церкви. Держава Ватикан існує в межах, визначених Латеранською угодою між Пієм XI та урядом Беніто Муссоліні 1929 р. Церковними і політичними справами керує римська курія (уряд). Головою Курії вважається кардинал-стагс-секретар, який керує діяльністю національних церков за межами Італії. За рішеннями II Ватиканського собору при папі діє періодично скликаний з дорадчим голосом церковний Синод, до якого входять представники національних єпископських конференцій, чернечих

орденів та особи персонально призначених папою. Ватикан підтримує дипломатичні відносини більш ніж з 100 країнами, представники яких при Ватикані утворюють дипломатичний корпус. Він має державні атрибути, радіостанції, в'язницю, пропагандистський апарат, музеї, архів, бібліотеки. Видає газету «*Ossevatore Romano*» (з 1861 р.).

Великдень, Пасха – головне свято в Православ'ї, яке відзначається як день чудесного воскресіння з мертвих Ісуса Христа.

Великодня відправа – урочиста Св. Літургія на Великдень.

Вербська Євангелія 1560 р. (Тетра) – український текст Нового Заповіту, переписаний 1560 р. в околицях м. Володимир Волинський з сербо-болгарського оригіналу. Мова Вербської Євангелії, описана І. Огієнком, відбиває деякі риси фонетики й морфології тогочасної української мови.

Вечірні, Утрени і Літургії Св. Івана Золотоустого – див. Богослужіння.

Вечірня – вечірнє богослужіння, з'єднується з дев'ятим часом. Вечірня починається 103-м псалмом, в якому прославляється премудрість Творця Всесвіту. Вона складається зі співу псалмів та читання стихів, що прославляють Господа Ісуса Христа, Божу Матір та святих. Закінчується вечірнє богослужіння молитвою Симеона Богоприємця та архангельським вітанням «Богородице, Діво, радуйся...» Вечірня є трьох видів: велика, мала і повсякденна. Див. Богослужіння.

Висвячення єпископа – див. Хіротонія.

Висвячення священника – див. Хіротонія.

Вікарій, вікарний єпископ – див. Архієрей.

Віросповідання – належність до будь-якої церкви, релігійного об'єднання, що має своє віровчення, культ і організацію. В. інколи називають конфесією.

Владика – див. Єпископ.

Волинська Євангелія – Волинське євангеліє або Житомирське, українська пам'ятка 1571 р., написана мовою, близькою до народної, але з більшим числом церковнослов'янських елементів, ніж у Пересопницькому євангелії.

Вселенська Церква – див. Константинопольський Патріархат.

Вселенський Патріарх – див. Патріарх.

Вселенські Собори – з'їзди вищого християнського духовенства (IV–IX ст.), на яких опрацьовувалася і ухвалювалася система віровчення і культу, формувалися канони і богослужбові правила. Після розділення церков (1054 р.) – з'їзди католицького духовенства. До розділення церков Вселенські Собори скликалися візантійськими імператорами і проходили під їх головуванням. Православна церква визнає перші 7 Вселенських Соборів.

Всенощне бдіння (Всенощна) – служба напередодні церковного свята, яка складається з вечірні, утрени та першої години. В деяких випадках до них приєднується літія, тобто благословення хлібів,

пшениці, вина, елею. В річному колі богослужіння існує 52 недільних, 16 святкових та кілька додаткових (на розсуд настоятеля храму). Започаткували службу апостоли Павло і Сила, які провели цілу ніч в молитві та співях. (Дії св. ап. 16: 25, 12: 12).

Вульгата – переклад Біблії латинською мовою, який здійснив у 384–405 рр. Ієронім Блажений (Стридонський) з єврейської мови та грецьких манускриптів. У VIII ст. текст було перевірено радником Карла Великого абатом Алкуїном. Вульгата була канонізована Тридентським собором 1546 р., а наприкінці XVI ст. була прийнята Римо-Католицькою церквою як офіційний текст Біблії.

Голгофа (Мтф. 27: 33; Мк. 15: 22; Ін. 19: 17; Лк. 23: 33) – «лобне місце», гора на північному заході від м. Єрусалим, де був розп'ятий Ісус Христос (Мтф. 17: 33; Мк. 15: 22; Ін. 19: 17; Лк. 23: 33). У 335 р. Константин Великий збудував на Голгофі храм Воскресіння Христового. В переносному значенні – місце страждань.

Гомілетика – дисципліна, що викладається в духовних навчальних закладах; відноситься до галузі практичного богослов'я та призначена для підготовки священників до проповідницької діяльності. Г. аналізує різні види проповідей, техніку їх підготовки, структуру, прийоми виголошення. Як приклад, рекомендуються Святе Письмо, твори отців Церкви та зразки проповідей відомих богословів.

Греко-Католицька Церква в Галичині після I Світової війни (1918–1939). Греко-Католицька Церква зберігала український національний характер, незважаючи на польські акції проти греко-католицького духовництва. Діяльність греко-католиків на Галичині була обмежена конкордатом 1925 р., оскільки на північно-західних землях так звана «унія східного обряду» (неоунія) була проведена без участі Греко-Католицької Церкви в Галичині. Греко-Католицька Церква сприйняла всі засади віри (догми) Католицької Церкви, однак зберегла: 1. Візантійсько-слов'янський обряд і Св. Євхаристію під двома видами; 2. Окрему церковну організацію й ієрархію; 3. Свій порядок дотримання постів; 4. Свята за юліанським календарем; 5. Право для кандидатів на священників одружуватися перед висвяченням і 6. Засади східного церковного права.

Греко-Католицька Церква в Канаді – Уніатська Церква в Канаді. Більшість перших поселенців в Канаді з кінця XIX ст. були греко-католиками, але не мали церковної структури і підпорядковувалися єпископам інших юрисдикцій, зокрема Російської Православної Місії в США. З 1912 р. встановлено греко-католицьку єпархію в Канаді з осідком у Вінніпезі. Першим єпископом став Никита Будка; в 1927 р. він повернувся до Європи, і замість нього обняв кафедру Преосвящений єпископ Василій Володимир Ладика. 1948 р. в Канаді утворено 3 греко-католицьких екзархати. Єпископ Василій Ладика став архієпископом і екзархом центрального екзархату (Манітоба й Саскечеван), в якому нараховувалося 240 парафій та 40 місійних станиць, багато світських греко-католицьких священників, оо. Василян, Редemptористів та Сестер Служебниць.

Отця Андрія Роборецького висвячено в 1948 р на єпископа-помічника [ординарія] центрального екзархату. Екзархом західного Екзархату (Альберта, Бритиш Колумбія, Юкон) призначено єпископа Ніла Саварина (бл. 130 парафій та місійних станиць). Екзархом Східного Екзархату з осідком у Торонто став нововисвячений єпископ Ісидор Борецький (1948). 1951 р. виділено з центрального Екзархату 4-й екзархат (саскачеванський), який очолив єпископ А. Роборецький.

Греко-Католицька Церква в США – в США вперше засновано греко-католицьку єпархію 1907 р.; першим єпископом для США призначено Сотера Ортинського. Осідком єпархії стала Філадельфія. Пізніше, 1816 р., після смерті Сотера Ортинського, єпархію поділено на дві: окрему для емігрантів-галичан і другу – для закарпатців. В 1924 р. єпископом Першої став Костянтин Богачевський, другої – Василь Такач з осідком у Пітсбургу. В перші роки владцтва обох єпископів від Греко-Католицької Церкви відійшло близько 15 % вірних, що утворили Українську Православну Церкву США. Українська католицька єпархія та карпатоукраїнська єпархія об'єднують нині головне ядро української еміграції в Америці.

Грецький служебник – йдеться, напевне, про переклад І. Огієнком з грецької мови Служебника.

Гріх (грец. – порушення закону) – згідно з іудейськими та християнськими уявленнями вчинки людини, що суперечать біблійним заповідям та церковним вимогам.

Грузинська Церква – заснована в IV ст., коли християнство було оголошене державною релігією в Картлі (центральної частині Грузії). До V ст. її очолював архієпископ, підпорядкований Антіохійському патріарху. З 487 р. Грузинську церкву очолив католикос, який з XI ст. став називатися патріарх-католикос. 1811 р. Грузинська церква стала екзархатом Російської Православної Церкви. Після Лютневої революції 1917 р. в Росії «єпископами-самостійниками» знову було проголошено її автокефалія. Першим патріархом-католикосом було проголошено Киріона II (Ієроніма Садзагелова) в 1917 р. Офіційне визнання автокефалія одержала від Синоду РПЦ 1943 р.

Грузинський патріарх (правильно: католикос-патріарх) – глава Грузинської Автокефальної Православної Церкви після здобуття нею автокефалії у V ст. Киріоном I. Існував до початку XIX ст., коли Грузинська церква втратила свою автокефалію. Титул відновлено у 1917 р. Киріоном II (Садзагеловим).

Далматинська Церква – див. Буковинська церква.

Декан (лат. decanus – «десятник») – в сучасній Католицькій та Англійській церквах – старший священник, що наглядає за групою парафій.

Деканати – Єпархії УПЦ поділяються на деканати, а ці останні – на парафії. В Україні на означення деканатів і декан уживають назви благочинства і благочинний. Поділ єпархій на деканати і парафії робив єпархіяльний єп. Згідно з правилами Вселенських Соборів.

Диякон (грец. – служитель) – службова посада при єпископі. Першими на дияконське служіння під час трапез в першохристиянських громадах були обрані 7 мужів (Дії св. ап. 6: 2). У Східній Церкві помічник єпископа і священника при богослужбі та при відправленні обрядів Д. має третій найнижчий ступінь ієрархії. Д. беруть участь у творенні церковних Таїнств, прислужують єпископам і священникам, але самі таїнств не здійснюють. Серед Д. розрізняють протодияконів (старших Д.), ієродиякона (Д.-монахів), архідияконів (які перебувають при єпископах і архієреях).

Дієцезія – теж саме, що і єпархія. Церковно-адміністративна одиниця Римо-Католицької церкви, яка складається з деканатів, а ті, в свою чергу, з парафій. Її очолює правлячий єпископ.

Доктор церкви, учитель церкви (лат. doctor ecclesiae) – титул, який починаючи з середньовіччя надається Папою Римським деяким богословам за особливі заслуги перед Церквою й святістю.

Домініканці – члени злидарюючого чернечого ордену в католицизмі, заснованого 1215 р. в м. Тулуза іспанським ченцем Доменіко де Гусманом (1170–1221) для боротьби з єретиками. Д. також займалися розробкою ідеологічних засад боротьби з єресями. Членом ордену був, зокрема, Фома Аквінський (1225–1274 рр.) – основоположник томізму – філософського вчення сучасної Католицької церкви. В Україні домініканські монастирі відомі з XIII ст.

Духовенство (священнослужителі) – окреслення для окремої категорії осіб у Церкві, які виконують спеціальні функції богослужіння. В Православ'ї до його складу входять лише чоловіки. Духовенство поділяється на біле та чорне. Біле духовенство складається з неодружених та одружених осіб, що мають перший шлюб, не розлучені. До його обов'язків входить обслуговування парафіяльних храмів. Чорне духовенство поєднує монашество з священним саном. Духовенство складається з 3-х чинів (ступенів): диякон, ієрей і архієрей. Досягнення архієрейського ступеня можливе тільки для ченців.

Духовна семінарія – спеціальний середній, духовний, релігійно-освітній навчальний заклад для підготовки священнослужителів.

Екзарх (грец. – голова, начальник, намісник) – у Візантійській імперії в IV ст. Е. називався управитель дієцезу, тобто області, відвойованої у варварів, в VI–VII ст. – головний єпископ дієцезу. Посланець патріарха з постійними функціями. В сучасному Православ'ї – це голова екзархату, що займає положення між митрополитом і патріархом.

Екзархат – церковно-адміністративний округ, який об'єднує в собі кілька єпархій, що користуються певною самостійністю. Він очолюється Екзархом, який призначається патріархом Помісної церкви. В Україні Е. було утворено 1921 р. і екзархом від Патріарха Московського Тихона (Бєлавіна) був призначений Михаїл (Єрмаков), до того архієпископ Брест-Литовський та Гродненський. Митрополит Юрій (Ярошевський) був призначений Екзархом Православної Церкви в Польщі наказом Св.

Патріарха Московського Тихона (Белавіна) 27 вересня 1921 р. з правами обласного митрополита.

Євангеліки, євангельські християни, євангелісти – один з напрямів у протестантизмі. Віровчення Євангельських християн базується лише на Євангеліях (звідси й назва). На теренах України розповсюдилися у другій половині XIX ст. 1944 р. об'єдналися з баптистами, створивши нині діючий Союз Євангельських Християн-Баптистів.

Євангелія (грец. – добра звістка) – загальна назва перших 4-х книжок новозаповітної частини Біблії (Новий Заповіт), зібрання священних книг християн. Ця назва походить від того, що в цих книгах викладається «блага звістка» про життя та вчення Ісуса Христа. Інша назва – Четвероевангеліє. До Нового Заповіту входять 4 євангелії (від Матвія, від Марка, від Луки та від Івана); Діяння св. апостолів; 21 послання св. апостолів; Об'явлення Івана Богослова (Апокаліпсис).

Євхаристичний культ (євхаристія) (грец. – подяка) – Пресвята Тайна тіла і крові Ісуса Христа під видами хліба і вина, жертва Нового Завіту. Прийняття Святої Євхаристії – Святе Причастя.

Єпархія – церковно-адміністративний округ на чолі з єпископом – єпархіальним архієреєм. У IV ст., за часів Константина Великого, – адміністративна державна одиниця, яку очолював єпарх. Пізніше назву перенесено на церковний округ і єпархами стали називати митрополитів. Кожна Є. поділялась на сільську (хора) та міську округи, які відповідно очолювали хор'єпископ та єпископ.

Єпископ (грец. – блюститель, наглядач, наставник) – третя й вища ступінь священства, оскільки єпископ здійснює таїнства й має владу передавати через рукоположення благодатний дар здійснювати їх. В синодальну добу в Російській імперії (1721–1917 рр.) єпископи набувають більшої адміністративної ваги. При хіротонії єпископ одержував титули «Пресвятий» і «Владика». З цього часу його зустрічали дзвонами при вході в храм. Єпископ мав право рукопокладення в священний сан, посвяту храмів та антимінсів. Під його духовною владою знаходились усі члени церкви в єпархії, духовно-навчальні заклади, школи інших відомств, монастирі (за винятком ставропігійних), братства, попечительства. Єпископ видає членам кліру ставленні грамоти, здійснює постриг, дає дозвіл на будівництво храмів, головує в місцевій духовній консисторії тощо. До єпископів відносяться: єпископ-вікарій, єпархіальний архієрей, архієпископ, митрополит, єкзарх, патріарх. Ними стають чоловіки, не молодші за 30–35 років. Вони повинні мати не менше 4-х років служіння в церкві, сан пресвітера, бути ченцем, не мати суттєвих тілесних вад. Порядок призначення єпископа включає: 1) обрання кандидата, 2) випробування, 3) наречення, 4) рукоположення (хіротонія), яку здійснює митрополит за присутністю або дозволом патріарха і при наявності не менше, як двох єпископів.

Ігумен – звання, що присвоюється настоятелю православного монастиря, а також настоятелю храма, старшо-

му священику церкви, якщо він монах. У жіночих монастирях настоятельки мали звання ігумені.

Ієзуїт (правильно: єзуїт) – член найбільш впливового в Католицькій Церкві чернечого ордену, створеного для захисту інтересів Ватикану, боротьби з ересями та місіонерської діяльності. Орден заснований 1534 р. в Парижі іспанським дворянином Ігнатієм Лойолою і затвердженого під ім'ям «Societas Jesu» («Товариство Ісуса») Папою Павлом III 27 вересня 1540 р. – Активній політичній ролі єзуїтів сприяли як організаційні, так і моральні принципи ордену. Створили надзвичайно гнучку й міцну організацію, що охопила за короткий час багато країн Європи.

Ієрархія духовна, ієрархія церковна (грец. – священноначаліє) – порядок підпорядкування священнослужителів та посадових осіб за строго визначеними щаблями. Існує така церковна ієрархія: диякон, пресвітер, єпископ.

Ікона, образ (грец. – образ, вид) – живописне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, євангелістів, архангелів, Іоана Хрестителя, святих, пророків, визначних подій старозаповітного та новозаповітного християнства. Для написання ікон існують канони, за якими вони пишуться. До IV ст. священні зображення мали символічний характер. У IV–V ст. у Візантії відбувся перехід до історичного іконопису. У VIII ст. існував рух іконоборства. Остаточно іконопочитання утверджується 843 р.

Іновірці – представники іншої (неправославної) віри в царській Росії.

Інтронізація – урочистий акт возведення на престол новообраного архієрея, який відбувається за спеціально розробленим церковним ритуалом.

Канони (грец. – норма, правило) – правила, які складені Церквою та затверджені її соборами і являють з себе церковне законодавство. Є 4 значення слова «канон»: 1) правила, що стосуються віровчення, обрядності та церковної організації, що мають статус закону, джерелом якого є заповіді Ісуса Христа та апостолів; 2) постанови Вселенських Соборів про устрій церковного життя та характер релігійності; 3) сукупність книг Біблії, що визнаються «богодуховенними»; 4) антифонний спів.

Канонізація – особливий акт церковної влади, за яким померлий подвижник віри і благочестя вшановується як святий. Необхідною вимогою канонізації є святість життя, прижиттєві чи посмертні чуда, віднайдені моші.

Канонічні візитації – відвідання вищим церковним достойником (патріарх, митрополит) підпорядкованих йому єпархій та інших церковних осередків, під час якої відбуваються освячення нових храмів та престолів, церковні і громадські зібрання, урочистості тощо.

Кардинал – другий за значенням чин після Папи в Римо-Католицькій церкві, член папської ради-колегії кардиналів. Чин кардинала був введений в XI ст. Кардинали-українці в УГКЦ – Київський митрополит Ісидор, галицькі митрополити: Михайло Ле-

вицький, Сильвестр Сембратович, Йосиф Сліпий, Мирослав Іван Любачівський.

Кир – шанобливе звертання до вищих ієрархів Греко-Католицької Церкви

Кирієрарх – вищий ієрарх Греко-Католицької Церкви.

Конкордат (лат. concordatum – угода) – угода між Св. Престолом та урядом будь-якої держави про становище Католицької Церкви, її права та привілеї на її території.

Консисторія духовна (лат. consistorium – зібрання, співприсутність) – орган церковного управління при єпархіальному архиєреї в Російській Церкві (з 1744). Консисторія вела адміністративні, судові, загальноцерковні, майнові, освітні та ін. справи єпархії. На чолі консисторії стояв секретар, підпорядкований обер-прокурору Св. Синоду. У католицтві – нарада кардиналів.

Конфесія (лат. Confessio – визнання, ісповідання) – те саме, що й віросповідання.

Ксьондз – найменування католицьких священнослужителів.

Ктитори – засновники та жертводавці храмів, інших церковних закладів.

Лавра (грец. лаґра, – букв. міська вулиця, квартал) – великий, особливо значимий чоловічий монастир. Настоятелі лавр – єпархіальні архиєреї, іноді – патріарх. Безпосереднє управління лаврою здійснюється намісниками настоятеля – архімандритами. В Російській імперії статус Л. мали 4 монастиря: Києво-Печерський, Троїце-Сергіїв, Олександро-Невський, Почаївсько-Успенський.

Легат – церковна посада у Римо-Католицькій Церкві, офіційний представник папи в дипломатичних зносинах з католицькими країнами (нунцій – з некатолицькими).

Літургія Іоана Златоуста (Івана Золотоустого) – одна з трьох Богослужб, що використовуються Православною церквою під час Літургії (разом з літургіями Василя Великого та Наперед Освячених Дарів Григорія Двоєслова).

Літургія – (грец.— богослужіння; у православних – обідня, у католиків – меса) – головне християнське богослужіння, під час якого здійснюється таїнство Євхаристії. Складається з трьох частин: проскомідії, літургії оглашених та літургії вірних. Здійснюється у всі дні року, окрім декількох днів протягом Великого посту.

Львівське братство – див. Братства церковні.

Митра (грец. – головна пов'язка) – високий, круглий головний убір вищого православного духовенства, що одягається під час богослужіння. В Російській Церкві з'являється з 1667 р. і має вигляд позолоченого головного убору, прикрашеного коштовним камінням. Патріарша митра має хрест зверху. Носити її має право ієрарх з саном не нижче митрополита.

Митрополит (грец. – metropolitēs – букв. людина з головного міста) – у Східно-Римській імперії – єпископ головного міста провінції. У Православній церкві, де встановлено патріаршество – другий після патріарха

сан у церковній ієрархії, голова митрополії. В деяких автокефальних церквах – голова помісної церкви.

Митрополичий ординаріат у Львові – в греко-католицькій церкві – судовий орган.

Митрополія – церковно-адміністративна одиниця в складі Православної Церкви, на чолі якої стоїть митрополит.

Митрофорний протоієрей – протоієрей, нагороджений митрою за певні заслуги перед Церквою, найвища ступінь церковного служіння для білого духовенства в Православній Церкві.

Місцєблоститель – тимчасово виконуючий обов'язки патріарха чи митрополита, під час його вимушеної відсутності чи смерті до обрання нового.

Молитва – звертання християнина до Бога. Існує три види молитв: 1) Молитва-прохання (тобто молитва, з якою власне звертаються до Бога), 2) клопотання (молитва за інших людей), 3) подяка. Окремим видом молитв вважається плач. Молитви адресуються також святым, ангелам, Божій Матері.

Молитовник – зібрання молитв.

Монастир (грец. monasterion – келія отшельника) – Слово «монастир» має два значення: 1) форма організації громади монахів, які спільно живуть за відповідними правилами та нормами, встановленими церквою, зокрема, уставом Феодора Студита; 2) сукупність богослужбових, службових та господарських будівель, що огорожуються стіною. М. поділяються на чоловічі та жіночі.

Народна канонізація – почитання святого до акту офіційної канонізації Собором Православної Церкви.

Новий Заповіт – див. Євангеліє.

Новогрецька (Елладська) Церква – автокефальна Православна Церква, яка постала внаслідок проголошення урядом Греції в 1833 р. автокефалії Церкви в країні, яка до того знаходилася в юрисдикції Константинопольської патріархії. Тільки після 17-річної боротьби 1850 р. Константинопольський патріархат надав автокефалії цій Церкві. Первоієрархом цієї Церкви є Архієпископ Атенський і всієї Греції.

Нунцій (лат. nuntius – вісник) – постійний дипломатичний представник Ватикану в ранзі посла, що акредитований при уряді держави, яка підтримує з ним дипломатичні відносини. Н. здійснює також нагляд за діяльністю католицької церкви в країні його перебування. Визначення дипломатичного статусу інституту нунцій з'явилося в XVI ст. в період понтифікату Григорія XIII. Апостольські Н., будучи офіційними послами Апостольської Столиці при конкретному уряді, як правило, виконують функції дуайєна (старійшини) дипломатичного корпусу.

Образ – див. Ікона.

Омофор (грец. – ношу і плече) – облачення архиєреїв (нараменник), символ архиєрейської відзнаки. Символізує заблудшу вівцю, принесену добрим пастирем до дому (Лк. 15: 4-7), тобто спасіння Христом роду людського. (Див. Священий одяг).

Оранта (лат. *organs* – той, хто молиться) – іконографічний образ Божої Матері, на якому вона зображена в повній зріст з піднятими до рівня обличчя руками та повернутими від себе долонями. Кращий мозаїчний взірєць оранти знаходиться в головній апсиді Київського Софійського собору.

Панахида (грец. *pannyhida* – бдіння) – богослужіння за померлих. Християнська церковна служба, що здійснюється над тілом померлого, а також в роковини смерті. Здійснюються також вселенські П.: у пам'ять всіх померлих достойною християнською смертю та у пам'ять всіх раптово померлих, без церковного обряду. Спеціальна заупокійна всенощна у православної церкви називається парастасом. Поховання не вважається таїнством, але знаходиться серед особливих літургійних обрядів. Починається з молитов «Трисвятого» та 90-го псалма.

Папа Римський (грец. *pappas* – батько) – назва голови Римо-Католицької Церкви. В давнину так називали кожного єпископа і священника (звідси російське «поп»). До кінця V ст. папами називали всіх єпископів Західної Римської імперії та Олександрійського патріарха. З кінця V ст. цей титул носив головним чином єпископ Римський. Після 1075 р., з часу папи Григорія VIII (1073–1085) назва «П. Р.» остаточно закріплюється за архієпископом Риму.

Парастас – спеціальна заупокійна всенощна у православної церкви. Див. Панахида.

Парафія – До IV ст. стародавня парікія (християнська громада вірних) на чолі з єпископом перетворюється на паройкію (парафію) на чолі з пресвітером. У XIX ст. в Російській імперії остаточно складаються юридично-адміністративні межі парафій та монастирів. Парафія поєднувала: храм, причт, прочан (з церковним старостою на чолі), парафіяльні установи – кладовища, каплиці, молитовні будинки, попечительства, братства, богадільні, притулки, церковні училища.

Парафіяльний дім – будинок, де знаходиться управління парафією (парафіяльна рада).

Пастир (той, хто пасе стадо Господнє, тобто вірних) – священник.

Пасха (євр. дослівно – перехід) – у євреїв – свято на честь виходу з єгипетського полону; у християн – Великдень, День Христового Воскресіння. Див. Великдень.

Патер (лат. *Pater* – отець) – отець, римо-католицький священник.

Патріарх (грец. *patriarches* – «родоначальник») – духовний сан верховних ієрархів в ряді християнських церков. У православ'ї – вищий духовний сан. Початково існувало 3 патріархати: в Антіохії, Александрії і Римі, згодом (з IV ст.) – у Царгороді і Єрусалимі. Титул «Вселенський П.» було запроваджено на поч. VI ст. при Іоанні Каппадокійському, повністю увійшов до вжитку за Іоана Постника (587 р.). П. мали такі права: 1) скликати собори в межах патріархату, 2) головувати на соборі, 3) висвячувати митрополитів, 4) здійснювати нагляд за виконанням церковних законів в межах патріархату, 5) мати особливий

одяг – посох, саκος, стихар з гамами та трикутниками, 6) розглядати апеляції помісних соборів, 7) бути учасниками відносин з державною владою як представники церкви. В католицизмі сан П. носять глави окремих єпархій. З 1589 р. патріаршество існувало і в Російській Церкві до 1721 р. – до створення Св. Синоду. Відновлено Помісним собором 1917–1918 рр.

Патріархат – церква, якою управляє патріарх.

Піст – спеціально встановлений церквою час, призначений для духовного зростання, очищення від гріхів. Існує 4 багатоденних постів: Великий піст, що передує Великодню (7 тижнів), Петрів піст (8-42 дні), перед святом Успіння (2 тижні). Різдвяний піст (з 28 листопада до Різдва Христового). Окрім названих існують також пости у дні великих свят, а також обмежується вживання їжі по середах і п'ятницях з метою очищення людини та приготування віруючих до майбутнього воскресіння.

Покрова – (грец. – плат, хустка) – одне з найбільших свят православ'я. Відзначається 1(14) жовтня, встановлений у Візантійській імперії. Святування П. поширилося на Україні вже з XI ст. й утвердилося в назві багатьох храмів, ікон і в окремій богослужбі. Святу П. козацтво на Запорозжі визнало своєю захисницею.

Польська православна церква (Православна Автокефальна Церква у Польщі) – склалася з православних парафій Російської церкви, які після 1921 р. опинилися на території самостійної Польщі внаслідок Ризької угоди. Православна Церква яка нараховувала 5 єпархій: Варшавсько-Холмську, Поліську, Волинську, Гродненську і Віленську. Митрополитом став Юрій (Ярошевський), з 1923 р. – Діонісій (Валединський). Томос Царгородського патріарха Григорія VII від 13 листопада 1924 р. визнав її автокефалію. У 1937–1938 рр. посилювався тиск на православних у Польщі, що призвело до масового нищення церков на Холмщині та Підляшші. 1948 р. повторно отримала автокефалію від Російської церкви.

Почаївська Свято-Успенська Лавра – православний чоловічий монастир на Тернопільщині. Заснований після 1240 р.; найбільшого розквіту набув за ігумена Іова (Залізо) (1561–1651). З 1833 р. отримав статус Лаври. Відомий православний центр паломництва де знаходиться чудотворна Почаївська ікона Божої матері, слід Її правої стопи, моці Св. Іова Почаївського та ін. З сер. XIX ст. тут була кафедра волинського єпископа і центр єпархіального управління. У др. пол. XIX ст. при Почаївській лаврі відновлено друкарню, створено іконописну майстерню і музей старожитностей. 1918–1939 рр. архимандритом Почаївської лаври був митрополит Варшавський (Польща).

Православ'є (грец. – правовір'я) – один з основних напрямів християнства, яке оформилось на території Візантійської імперії. Розповсюджено головним чином у Східній Європі та на Близькому Сході. Основу віровчення П. складають Святе Письмо та Священне Передання. В П. не існує єдиного духовного центру, єдиного глави церкви. Автокефальні церкви, які складають Вселенську Церкву, при загальному

віровченні та однаковому, в основному, богослужінні адміністративно самостійні. Деякі церкви мають в різних країнах екзархати, єпархії, благочиння, місії, подвір'я. Кожна з церков вирішує питання, пов'язані з віровченням, культом, канонічними правилами на помісних соборах. Для усіх православних церков характерний ієрархічний характер управління. Очолюють їх патріархи (архієпископи, митрополити), що обираються помісними соборами. Патріарх Константинопольський вважається першим серед рівних.

Православна Церква в Бессарабії – заснована бл. 1360 р. після постанови Молдови як держави Молдавська церква, підпорядковувалася у XIV ст. Галицько-Волинському митрополиту. Згідно з цивільним поділом там існували митрополіччя катедра в Сочаві та 2 єпископії – у Романі та Радівцях (проіснувала до 1783 р., коли її було перенесено до Чернівців). Згодом Романську єпископію також було перетворено на митрополію. Під час перебування в складі Російської імперії, існував Кишинівська екзархат в Молдові, Волощині і Бессарабії під зверхністю Св. Синоду РПЦ. Після I Світової війни внаслідок об'єднання румунських земель 23 квітня 1919 р. собор єпископів об'єднаної Румунії постановив об'єднати всі частини Румунської церкви з волоською митрополією. Остаточо цей процес було закінчено 1925 р., коли до складу Румунської церкви увійшла Бессарабська (колишня Кишинівська) єпархія.

Православна Церква в Латвії – до I Світової війни була складовою частиною Російської Церкви. Після втечі останнього ризького єпископа РПЦ Іоанна (Смирнова), з'їзд представників латвійських парафій обрав в лютому 1920 р. архієпископа Пензенського Іоанна (Поммера), латиша за походженням. Актом від 6/19 червня 1921 р. Латвійській Церкві було надано від Московської Патріархії право внутрішнього самоуправління під зверхністю Московського патріарха. Адміністративна влада в Церкві належить голові церкви та синодові, який є відповідальний перед Собором. Синод складається з голови церкви, вікарних єпископів, шістьох духовних осіб та шістьох мирян. Крім адміністративних, синод має судові функції.

Прелат (лат. – поставлений над ким-небудь) – почесна назва у католицькій та англіканській церквах єпископів та найстарших членів кліру.

Преподобний – звертання до священнослужителів.

Пресвітер (грец. – старець) (Дії св. апостолів, 14:23) – в первісній християнській церкві (I–III ст. н.е.) так називались і власне пресвітери, і єпископи, і навіть апостоли (1 Петр. 5:1). Але головним чином пресвітерами називались ієреї, або священники, тобто особи 2-го ступеня церковної ієрархії, які приймали владу і силу свого служіння через рукоположення від єпископа (Дії св. апостолів, 14:23 і т. ін.). Старших пресвітера, або таких, що мали певні заслуги перед церквою, називали протопресвітерами.

Примас (лат. – первенствующий) – у католицькій та англіканській церквах – титул глави церкви. Наприклад, архієпископ Кентерберійський – примас Англіканської церкви Великої Британії.

Причастя – див. Євхаристичний культ (євхаристія).

Протоігумен – наставник всіх монастирів однієї провінції.

Протоієрей – священник-наставник храму.

Протопресвітер – протоієрей, декан.

Псаломспівець, псаломщик, дячок – нижчий служитель в православній церкві. Офіційна російська назва (існує з 1885). В його обов'язок входить читання та спів на кліросі, церковне діловодство.

Псалтир (грец. – книга псалмів) – 1) одна з книг Біблії (Старого Заповіту), що складається з 150 пісень-псалмів. Традиція приписує псалми царю Давиду, але в тексті Псалтиря є вказівка на те, що йому належить лише 71 псалом (71: 20). Деякі псалми включені в ритуальні християнські та іудейські богослужіння. Широко вживаються в богослужіннях християнських церков (також української). Текст псалтиря був у числі найдавніших перекладів на слов'янську мову за часів свв. Кирила і Мефодія й поширився в Україні відразу після прийняття християнства. Як популярна книжка, псалтир був у числі найстарших білорусько-українських видань. Псалтир віками уживали як шкільний підручник, читали над померлим, а також над хворим. Цитати з псалтиря зустрічаються вже в українській літературі від XI ст. до найновіших часів. Українською мовою перекладали псалтир І. Пулюй (1907), о. Анастасій (Бачинський) (1903), о. Ярослав (Левицький) (1925), М. Кобрик (1936, 1941), митрополит Іларіон (1962), о. І. Хоменко (1963) та ін. 2) старовірський струнний музичний інструмент, різновид єгипетської арфи.

Рання – див. Утрєня.

Регент – керівник хору у православному храмі.

Риза – див. Священний одяг.

Різдво Христове – одне з головних християнських свят. Повна церковна назва його – «Різдво во плоті Господа, Бога та Спасителя нашого Ісуса Христа». В основі свята лежить євангельська розповідь про народження сина Божого Дівою Марією в Віфлеємі. Святу передує 4-денний Різдвяний (Пилипів) піст, який триває до появи на небі першої вечірньої зорі. Святукування Різдва Христового встановлене у IV ст.

Сан – духовне звання.

Свята Данилова гора – 1) місцевість (монастир) поблизу Холма, де у Різдво-Богородичному соборі відбулася хіротонія І. Огієнка в архієпископа Іларіона в жовтні 1940 р.; 2) назва однойменного видавництва – «Свята Данилова Гора», що існувало на території цього монастиря та офіційно було філією «Українського Видавництва» в м. Краків.

Святі – особи, що визначилися найвищими чеснотами християнської побожності, за життя чи після смерті були прославлені чудесами. Див. Канонізація.

Свято Воскресіння – див. Великдень.

Святці (грец. – минологіон, церк.-слов. – місяцеслов) – календар, список християнських святих, упорядкованих за місяцями та днями, коли згадується їхня пам'ять та свят на їхню честь.

Священний одяг – одяг, в який одягається духовенство для відправлення літургійних служб. Існують 2 основних облачання – хрестильна сорочка (підризник) та епитрахиль. До цього додаються поручі, які закріплюють рукава ризи та пояс. Для кожної ступені духовенства є свій особливий священний одяг. Читці, іподиякони, диякони носять стихар, а іподиякони та диякони – ще й орар. Священники одягають підризник, епитрахиль, поручі, пояс, а зверху – фелонь. Священний одяг та священний посуд зберігається у спеціальних приміщеннях в храмах та монастирях – ризницях.

Священник – назва сану священнослужителя, поставленого єпископським рукоположенням на виконання священних таїнств, відправлення церковних богослужб та релігійне обслуговування вірних.

Священні книжки – див. Богослужбові книжки.

Священні посуду (сосуди) – речі, які використовуються під час богослужінь: дискос, зірка, ложечка, спис, губка, рипиди, кадило, ампулки на вино і воду, мірниця, релікварій.

Священство – одна з семи Св. Тайн. Надається після хіротонії священника та єпископа. Таїнство священства полягає в одержанні дару Святого Духа при висвяченні на диякона, священника, єпископа. Метою його звершення є одержання тим, кого висвячують, благодаті.

Седмиці – страсна (перед Великоднем), пасхальна, або Світлий Тиждень (після Великодня).

Семінарія – середній спеціальний навчальний духовний заклад для підготовки духовенства (священників), який з XIX ст. існував при кожній православної єпархії.

Символ віри (лат. – Credo) – короткий виклад головних догматів, які складають основу віровчення християнської церкви. Загальнохристиянський (апостольський) Символ віри складається з 12 частин (членів). В перших 8-ми йдеться про троїчність Бога, Ісуса Христа та спокутування гріхів, 4 останні присвячені церкві, хрещенню та вічному життю після смерті. Символ віри був складений Отцями Церкви і затверджений на Нікейському (325 р.) та Константинопольському (381 р.) соборах (звідси інша назва – Нікео-Царгородський). Читається як молитва під час богослужінь або вдома, виконується всіма присутніми в храмі під час Літургії.

Синод (грец. – собор) – 1) Священний Синод – дорадчий орган церковного управління при голові помісної церкви. 2) Святійший Урядовий Синод Російської Православної Церкви («Святейший Правительствующий Синод», «Ведомство Право-славного Исповедания», «Духовное ведомство») – духовна колегія, орган церковного управління, який був створений Петром I 1721 р. на зразок державного департаменту. У своїй діяльності цей орган керувався «Духовним регламентом». На чолі Синоду стояв обер-прокурор. Проіснував до серпня 1917 р.

Слово (церковне) – один з видів проповіді.

Служби Божі – те ж саме, що й богослужіння.

Службник – богослужбова книга для священників у православ'ї. Вона містить три Літургії: Св. Василя Великого, Івана Золотоустого і Наперед освячених Дарів та священничі і дияконські моління на вечірній і утрені і по причастю, тексти церковних служб на кожний день, порядок їх проведення, Місяцеслов. Найстаріші східно-слов'янські службники відомі з XII ст. З 1639 р. у Києві відомий службник митрополита Петра Могили.

Собор (грец. – збори) – В II–III ст. для вирішення найважливіших церковних питань перший єпископ області скликав на собор усіх єпископів провінції. З IV ст. серед соборів виділяють собори пастирів, що поділяються на: 1) Вселенські, на які збиралися єпископи та пресвітери усіх християнських країн для обговорення справ (див. Вселенські собори), 2) помісні – це собори, які збирає архиєрей певної країни для церковної потреби. Собором також називають: 1) храм з великою кількістю священно- та церковнослужителів. Кафе-дральний собор – головний храм міста; 2) собор – збори віруючих на другий день свята для уславлення святих, або Богородиці (собор Пресвятої Богородиці, собор Іоана Предтечі, Архистратига Михаїла тощо); 3) собор – урочисте богослужіння, що проводиться багатьма священнослужителями.

Соборна відправа – див. Літургія.

Сповідь (покаяння) – одне з семи християнських таїнств. Відправляється в католицьких і православних церквах. Воно полягає в тому, що віруючий сповідується, кається в своїх гріхах священнику, після чого той відпускає йому їх від імені Бога.

Ставропігія (грец. – встановлення хреста) – право патріарха безпосередньо підпорядковувати собі окремі релігійні заклади (монастирі, лаври) навіть на території іншого патріархату. Право ставропігії започатковане на Халкидонському соборі (пр. 9, 17). Це питання було поглиблено і пояснено у творі візантійського царя Василя Македонця – «Епанагога» (884–886 рр.).

Старий Заповіт – частина Біблії, збірник юдейських священних книг, що визнавалися такими і в християнстві. Збереглися 2 списки Старого Заповіту – Масоретський єврейський та грецький (Септуагінта). З Септуагінти зроблений в католицизмі латинський канонізований переклад (див. Вульгата), церковно-слов'янський та російський синодальний переклади. За Масоретською редакцією до Старого Заповіту входить 39 книг: 1) П'ятикнижжя (Закон або Тора): Буття, Вихід, Левіт, Числа, Второзаконня; 2) Пророки (Ісус Навін, Судді, I та II книга Самуїла, I та II книга Царів), «молодші» пророки (Осія, Іоїль, Амос, Авдій, Йона, Міхей, Наум, Аввакум, Софонія, Аггей, Захарія та Малахія), «малі» пророки; 3) Писання або Агіографи: Псалми, Притчі Соломонові, Йов, Пісня Пісень, Рут, Плач Єремії, Екклесіаст, Есфір, Даниїл, Ездра, Неємія, I та II книга Хронік. За Септуагінтою, крім названих сюди входять ще книги Товіт, Юдіф, Премудрості Соломона; Премудрості Ісуса, сина Сірахова; Варуха, II та III Ездри та три Маккавейські книги.

Старокатолицька Церква – католицька церква, яка була заснована католицькими діячами в Німеччині 1870 р., що відмовилися визнати догмат непогрішимості в справах віри і моралі Папи Римського, встановлений I Ватиканським Собором (1869–1870). Провідником-теоретиком цього спротиву був німецький католицький теолог і історик Церкви д-р Йоган Деллінгер, який писав під псевдонімом «Janus». Згодом, німецький професор Райнкерс 1873 р. був висвячений на єпископа не руками єпископів, а руками «священників і народу» і цей спосіб старокатолики проголосили старовинним чином поставлення єпископів. У цій Церкві дозволялося висвячення одружених кандидатів на єпископів, використовувала рідну мову замість латинської в богослужінні. Митрополит УАПЦ о. Василь Липківський звертався до старокатолицького єпископа Кюрі і той висвятив представника УАПЦ в Західній Європі Євгена Бачинського на єпископа.

Схизма (грец. – розщеплення, розділення) – церковний розкол в результаті суперечностей між послідовниками різних поглядів всередині церкви. Поняття «Велика Схизма» закріпилося в апологетичній літературі для позначення конфлікту між Західною (римо-католицькою) та Східною (православною) церквами 1054 р. Формальний акт розриву між частинами до того єдиної Церкви було dokonано за часів Константинопольського патріарха Михаїла Керуларія (1043–1058 рр.), папи Леона IX (1049–1054 рр.) та володаря Візантійсько-Римської імперії імператора Константина X Мономаха (1042–1054 рр.). 16 липня 1054 р. було проголошено анафему патріархові Михаїлові Керуларієві.

Таїнство, посвячення в таїнство – священнодіяння, через яке таємним чином діє безпосередньо на людину благодать або спасительна сила Бога. Існує 7 християнських таїнств: хрещення, миропомазання, євхаристія (причастя), покаяння, шлюб, священство і маслосвяття (соборування).

Теологія – див. Богословіє

Треби – священнодійства Святих Тайн, благословень, похоронних відправ та молитов. Здійснюється з допомогою Требника.

Требник – Церковна книга, яка містить тексти богослужінь та молитв, що виконуються для окремих осіб чи груп і не пов'язані з св. місцями та церк. календарем. Требник використовується для виконання чинів хрещення, миропомазання, покаяння, шлюбу, висвячення тощо. Як богослужбова книга, требник був перекладений в IX ст. з грецької на церковнослов'янську мову. В Українській церкві требник опрацьований та виданий заходами митрополита Петра Могили (1646).

Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) – утворена згідно закону Директорії УНР про автокефалію Церкви 1 січня 1919 р. Інституалізація УАПЦ відбулася на I Всеукраїнському Православному Церковному Соборі в м. Київ 14-30 жовтня 1921 р. Першим Митрополитом Київським і всієї України став о. Василь Липківський. Під тиском влади УАПЦ формально об'явила про свою

«самоліквідацію» у січні 1930 р., але її парафії проіснували до 1937 р., коли в УРСР припинили свою діяльність всі православні конфесії. Нове відродження УАПЦ відбулося під час II Світової війни в основному на території західних та центральних областей України. У повоєнний час утворилося декілька церковних формувань у США, Канаді, Великобританії, Австралії, Південній Америці і Західній Європі, які дотримуються орієнтації на українську православну автокефалію.

Українська Автокефальна Церква на чужині – після ліквідації УАПЦ в січні 1930 р. (кінець «першого відродження УАПЦ») і відновлення її діяльності у 1941–1944 рр. на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським) («друге відродження») Українська Автокефальна Православна Церква відродилася на території України. Початком відродження вважається декрет митрополита Варшавського Діонісія (Валединського) від 24 грудня 1941 р., згідно з яким Адміністратором УАПЦ на «визволених» землях України було призначено Полікарпа (Сікорського) (1941–1953). З 1944 р. місцеперебуванням керівництва УАПЦ стає Польща, згодом – Німеччина. Там же було прийнято назву «УАПЦ на чужині». Після смерті Полікарпа (Сікорського) 1953 р. його наступником став митрополит Никанор (Абрамович) (1953–1968). Після 1944 р. УАПЦ на чужині управляли Священний Синод і Собор Єпископів. При Синоді існував Науково-Богословський Інститут (НБІ), який займався перекладами й видаванням богослужбових книг українською мовою.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) – Українська католицька церква візантійської обрядової традиції, яка постанала внаслідок Берестейської церковної унії 1596 р. Київської митрополії з Апостольським престолом у Римі. Одна з традиційних історичних церков українського народу. Актом 1839 р. ця церква була ліквідована у Російській імперії. Вдруге вона була ліквідована 1946 р. на організованому органами держбезпеки СРСР Львівському соборі. До кінця 80-х рр. діяла в підпіллі. З 1989 р. діє в Україні офіційно. На чолі церкви стоїть кардинал Мирослав Іван Любачівський.

Українська Греко-Православна Церква в Канаді і Злучених Державах (УГПЦ в Канаді) – незалежна соборноправна організація українців у Канаді. Заснована 18 липня 1918 р. на з'їзді делегацій Канадських провінцій у м. Саскатуні виходцями з Буковини і Галичини, незадоволеними діяльністю РПЦ і УГКЦ, до яких вони раніше належали. 1951 р. вона проголосила себе митрополією, яку очолив митрополит Іларіон. Була поділена на три єпархії з центром у Вінніпезі, нараховувала близько 150 тис. парафіян. Мала богословські школи – Коллегію св. Андрея у Вінніпезі та три виховні інститути: Петра Могили (Саскатун), св. Івана (Едмонтон), св. Володимира (Торонто). Богослужбова мова – українська, допускається – англійська. Видання: «Вісник», календар «Рідна нива» тощо. XVI Собор 1980 р. у Вінніпезі змінив назву УГПЦК на УПЦ в Канаді.

Українська Православна Церква (УПЦ) – це частина канонічно єдиної, Святої Вселенської (кафолічної) й

Апостольської Церкви, яка виникла в Україні після прийняття християнства Св. рівноапостольним князем київським Володимиром Великим 988 р. Існує на основі Святого Письма, Святого Передання, правил Вселенських Соборів, ухвал помісних Соборів Української Православної Церкви, внутрішніх статутів Церкви. Згодом, запозичені візантійські форми, набули національних форм. УПЦ (Київська митрополія) тривалий час перебувала в юрисдикції Константинопольського, а з 1686 р. – Московського патріарха.

Українська Православна Церква в Америці (Греко-Православна Церква в Америці) – утворилася 1920 р. під назвою УГПЦ на церковному з'їзді в Нью-Йорку з Народної Незалежної Церкви, установчий з'їзд якої відбувся у м. Чикаго 1915 р. З 1924 р. її очолював архієпископ Іоан Теодорович. Внаслідок розколу 1931 р. від УГПЦ відколотася частина парафій на чолі з Патріаршим екзархом Константинопольського Патріархату в Америці Атенасорасом (Спіру), яка взяла назву «Українська Православна Церква в Америці». Після собору 8-9 грудня 1948 р. на чолі УПЦ в Америці став архієпископ Мстислав (Скрипник), який прибув спочатку до Канади на запрошення Канадійської Духовної Консistorії і перебував в юрисдикції Блаженішого митрополита УАПЦ Полікарпа (Сікорського), а його заступником – єпископ Богдан Шпилька. Ті парафії які залишилися під омофором Архієпископа Івана Теодоровича після його смерті (травень 1971 р.) перейшли під омофор митрополита Мстислава (Скрипника).

Уніати – вірні уніатської, тобто Української Греко-Католицької Церкви (див. Унія церковна).

Уніатство – церковна течія, основана на союзі (унії) різних церковних організацій з католицькою церквою при збереженні традиційного культу та використанні місцевої мови для богослужіння. Такими є уніатські церкви 6-ти обрядів. В Україні існує УГКЦ, що виникла внаслідок Берестейської церковної унії 1596 р.

Унія церковна (лат. – єдність, об'єднання) – церковне об'єднання двох або декількох церков. Католицькі церкви східного обряду відколотися від різних напрямів східного християнства й мають унію (союз) з католицькою Церквою, визнають верховну владу папи й основні догмати католицизму, зберігаючи свою традиційну обрядовість.

Утрєня (рання) – друга за порядком церковна служба. Її порядок описано в Типіконі. Незмінні її частини знаходяться Часослові; перемінні – в Псалтирі, Октоїху, Мінеях або Тріодях, залежно від свят і днів. Зміст утрєні представляє новозаповітну історію, час відкуплення. Починається з читання шестипсалмія. Закінчується тропарем і читанням кафізм. (Див. Богослужба, Богослужіння).

Херувимська Пісня – духовна пісня християнської церкви. Отримала свою назву від перших слів тексту «Иже херувими...». Співається на літургіях Іоана Златоуста і Василя Великого крім четверга і суботи страстного тижня. Має переклади на іноземні мови. І. Огієнку було відомо 13 текстів. На українську мову Херувимську пісню перекладали кілька разів. Відомі переклади Діонісія (Велединського), І. Огієнка.

Хіротонія (грец. – голосування шляхом підняття рук) – християнське таїнство зведення в сан священнослужителя (диякона, священника, єпископа) шляхом покладання рук єпископа на голову посвячуваного, чим передається благодать священства.

Храм – див. Церква.

Хрест – символ християнства. Шанується християнськими церквами як знаряддя страждань і смерті Ісуса Христа. Офіційне поклоніння введено з IV ст. У храмі хрест – необхідна приналежність престолу, вінчає собою іконостас, покладається на віруючих при хрещенні, зображується рукою при створенні хресного знамення (з XVII ст. – троєперстям), покладається при закладанні храму і встановлюється на його банях.

Християнство – одна із світових релігій, яка має 3 основні гілки: католицизм, православ'я та протестантизм. Виникло на початку I ст. н. е. Основою християнства є Біблія, зокрема, Новий Заповіт. До початку II ст. не було чітко визначених догматів, організації християнських громад. У III ст. утворюється церковна організація, що керувалася єпи-скопами, яка набула державного статусу за Міланським едиктом 313 р. візантійського імператора Костянтина Великого. На Нікео-Царгородському соборі (325 р.) був вироблений Символ віри. У VI ст. християнська церква ввела нове лі-точислення «від Різдва Христового». Розділення христової церкви на католицьку (західну) та православну (східну) відбулося 1054 р. У Київській Русі християнство було запроваджено у X ст.

Христове Воскресіння – тобто Пасха. Див. Ве-ликдень.

Царгородська (Константинопольська) Православна Церква, Константинопольський патріархат – автокефальна православна церква, яка традиційно займає перше місце в структурі Вселенського Православ'я. Утворилася у IV ст. на території столичної єпархії Візантійської імперії з центром у Константинополі (Царгороді), що надалі зумовило провідне становище місцевого єпископа. З 451 р. очолюється патріархом. На протязі IX–X ст. візан-тійське християнство поширилося у Східній та Південно-Східній Європі, в тому числі й на території Київської Русі. З кінця XI ст., а особливо з 1453 р., вплив Константинополя у Вселенському Православ'ї поступово зменшується.

Церква (Христова) – 1) релігійна організація, що об'єднує послідовників християнства на основі віровчення та культу. Головними ознаками Ц. є: 1) наявність розробленої догматичної і культової системи; 2) ієрархічний характер самої структури Церкви, централізація управління; розподіл належних до Ц. професійних служителів культу (духовенство) та рядових віруючих (мирян). 2) приміщення, де відбувається здійснення релігійного культу. В адміністративному відношенні Ц. поділяється на єпархії, на чолі яких стоять архієреї (єпископи), що призначаються Синодом, під головуванням патріарха або митрополита Помісної Церкви. Єпархіальний архієрей керує або одноосібно, або при сприянні єпархіальної ради (з 2-3 священників). Великі єпархії поділяються на благочинія, очолювані благочинними, що призначаються єпархіальними архієреями.

Благочинні контролюють діяльність парафіяльного духовництва, стежать за виконанням розпоряджень єпархіального архієрея. Нижчою церковною одиницею є парафія, що має свою церкву (храм) з причтом (штатом служителів, звичайно – священник, диякон, псаломщик), що утримуються коштом громади вірних. Адміністративно-господарські функції, пов'язані з утриманням приміщень, культового майна тощо, в парафіях виконуються виконавчими органами релігійних об'єднань (церковними радами), що обираються з числа віруючих на загальних зборах парафіїан.

Церковні братства – див. Братства церковні.

Часи (церк.) – короткі богослужби на кожний день у році, які відповідають стародавньому відліку годин: перший, третій, шостий, і дев'ятий.

Часослов (молитвослов, часословець) – церковно-богослужбова книга, що містить молитви щоденних церковних служб, призначена для вжитку священників, читців і співців. Крім незмінних молитов, у часослові є зміни піснеспіви (тропарі, кондаки), пасхалія, вказівки Церковного Уставу тощо. Назва походить від «часи» (години), частини церковних служб. Ч. був найпопулярнішою церковною книгою в давній Україні, мав багато видань (1617-й й ін.) та широко вживався як читанка для навчання грамоти. Перше видання часослову з'явилося у Кракові 1491 р.

Чаша – священний посуд, що використовується під час Євхаристії для освячення Святих Дарів.

Четверосвангелія – див. Євангелія.

Чехословацька Церква (правильно: Православна церква Чехії та Словаччини) – одна з автокефальних православних церков. Започаткована внаслідок діяльності християнських проповідників Свв. Кирила і Мефодія у IX ст. Організаційної форми набула у середині XVII ст. Самостійно Православна церква Чехії та Словаччини почала діяти у 20-х рр. XX ст. З 1951 р. стала автокефальною. На чолі церкви стоїть митрополит, якого обирають на Соборі. Кадри священнослужителів готуються в Пряшеві на православному богословському факультеті. Офіційний друкований орган – журнал «Глас православія».

Чин – порядок проведення церковної служби.

Штундизм (нім. – година) – спільна назва християнських сект, що виникли в другій половині XIX ст. серед українських та російських селян під впливом протестантів, які переселились з Заходу. Назва походить від вимоги приділяти щодня годину на читання Біблії та співання псалмів. Себе вони називають «духовними», «євангельськими», «істинними», «біблійними» християнами тощо.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

авт.	– авторський
ВПЦР	– Всеукраїнська православна церковна рада
ВРНГ	– Всеукраїнська рада народного господарства
ВЦУ	– Вище церковне управління
ВУАН (УАН)	– Всеукраїнська (Українська до 1921 р.) Академія наук
ГПУ	– Головне політичне управління
грец.	– грецька
ГУЛАГ	– Главное управление лагерей (Головне управління таборів)
євр.	– єврейська
єп.	– єпископ
ЗДА	– Злучені Держави Америки
ІНО	– Інститут народної освіти
ІР НБУВ	– Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського
КДА	– Київська духовна академія
КПДУУ	– Кам'янець-Подільський державний український університет
КПРС	– Комуністична партія Радянського Союзу
крипт.	– криптонім
КУК	– Комітет українців Канади
лат.	– латинська
н. е.	– нова ера
НДІ	– Науково-дослідний інститут
НДП	– Національно-демократична партія
нім.	– німецька
НТШ	– Наукове товариство ім. Т. Шевченка
о.	– отець
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
опубл.	– опубліковано
польськ.	– польська
прот.	– протоієрей
псевд.	– псевдонім
РМ	– Рада Міністрів
рос.	– російська
РПЦ	– Російська православна церква
РУП	– Революційна українська партія
РФСРР	– Російська Федеративна Соціалістична Радянська Республіка
св.	– святий, свята
СВУ	– Спілка визволення України

СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст.	– століття
СУЖ	– Союз українських журналістів
СУЖЕРО	– Союз українців — жертв російського комуністичного терору
СУК	– Союз українок Канади
СУМК	– Союз української молоді Канади
СУС	– Союз українців-самостійників
США	– Сполучені Штати Америки
т.	– том
ТУП	– Товариство українських поступовців
УАПЦ	– Українська автокефальна православна церква
«УАЦ»	– «Українська Автокефальна Церква» (видавництво)
УВУ	– Український вільний університет
УГКЦ	– Українська греко-католицька церква
УГПЦ	– Українська греко-православна церква
УД	– Українська держава
УКЦ	– Українська католицька церква
УНА	– Українська народна армія
УНДО	– Українське національно-демократичне об'єднання
УНДП	– Українська народно-демократична партія
УНР	– Українська Народна Республіка
УНРада	– Українська національна рада
УНТ	– Українське наукове товариство
УПА	– Українська повстанська армія
УПСР	– Українська партія соціалістів-революціонерів
УПСФ	– Українська партія соціалістів-федералістів
УПЦ	– Українська православна церква
УРДП	– Українська радикально-демократична партія
УРП	– Українська радикальна партія
УРСР	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСДРП	– Українська соціал-демократична робітничка партія
УСП	– Українська соціалістична партія
УСРР	– Українська Соціалістична Радянська Республіка
УЦК	– Український центральний комітет
ч.	– число
ЦДА	– Центральні державні архіви
ЦДАВО України	– Центральний державний архів вищих органів влади і управління України
ЦДАГО України	– Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДІАК України	– Центральний державний історичний архів України, м. Київ
ЦДІАЛ України	– Центральний державний історичний архів України, м. Львів
ЦДКФФА України	– Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. Пшеничного
ЦДАМЛМ України	– Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України
ЦК	– Центральний комітет
ЦЛМРД	– Центральна лабораторія мікрофотокопіювання і реставрації документів
ЦР	– Центральна Рада
ЧСВВ	– Чин святого Василя Великого

ЗМІСТ

Оборонець духовності нації*Володимир Ляхоцький*

3–9

Археографічна передмова

Наталія Московченко, Ірина Преловська

10–13

Листи (1907–1968)

1907

14

1908

14

1909

14–16

1911

17–18

1916

18

1917

18–21

1918

21–22

1919

22– 31

1920

21– 41

1921

41–161

1922

161–197

1923

197–202

475

1924
202
1925
203–207
1926
207–215
1927
216–218
1928
218–222
1929
222–225
1930
225–229
1931
229–232
1932
232–239
1933
239–245
1934
245–251
1935
251–273
1936
273–285
1937
285–292
1938
292
1939
293–294
1940
294–295
1941
295–299
1942
299–307
1943
308
1946
308–309
1947
309–311
1949
311
1950
312
1951
312–318
476

1952
319–324

1953
325–333

1954
333–337

1955
337–341

1956
341–345

1957
345–351

1958
351–353

1959
354–358

1960
358–365

1961
366–376

1962
376–382

1963
382–389

1964
390–397

1965
397–401

1966
401–402

1967
402–403

1968
403

Анотований іменний покажчик
422–452

Хронологічний покажчик праць І. Огієнка
453–455

Покажчик наукових праць та літературних творів, згадуваних в листах І. Огієнка
456–459

Словник богословських термінів
460–472

Список скорочень
473–474

Наукове видання

ПАМ'ЯТКИ

Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907–1968)

Том другий

Редактор *Л.М. Васько*

Технічний редактор *М.А. Притикіна*

Комп'ютерний набір:

Т.О. Ситник, В.Г. Шакало

Макет і верстка: *Л.М. Федорова*

Оригінал-макет виготовлено на комп'ютерному обладнанні УДНДІАСД

Зареєстровано у Міністерстві інформації України 04.07.97

Серія КВ № 2681

Підписано до друку 17.12.2001. Формат 60x84/₈

Папір ксероксний. Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 55,56. Обл.-вид. арк. 53,97.

Умовн. фарбо-відб. 55,98. Наклад 300 прим. Зам. 301

03680, МСП, Київ-110, вул. Солом'янська, 24

Тел. 277-5382